

Nr 5.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till rätttegångsbalk; given Stockholms slott den 28 november 1941.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till rätttegångsbalk.

GUSTAF.

K. G. Westman.

F ö r s l a g
till
Rättegångsbalk.

Härigenom förordnas, att rättegångsbalken i Sveriges rikes lag skall hava följande lydelse:

FÖRSTA AVDELNINGEN.

Om domstolsväsendet.

1 KAP.

Om allmän underrätt.

1 §.

Allmän underrätt är på landet och i stad, som hör till domsaga, häradsrätt samt i annan stad rådhusrätt.

Domsaga utgör ett tingslag; är domsaga mycket vidsträckt eller äro eljest synnerliga skäl därtill, må i domsaga vara två eller flera tingslag. Tingslag är häradsrättens domkrets.

Om indelning i tingslag förordnar Konungen.

2 §.

Allmän underrätt är första domstol, om ej annat är stadgat.

3 §.

Domsaga förestås av häradshövding.

I domsaga skall, om göromålen kräva det, finnas en eller flera biträdande domare. Häradshövding och biträdande domare skola vara lagfarna.

För domsaga skall finnas kansli, som hålles öppet för allmänheten å bestämda tider.

4 §.

I häradsrätt dömer häradshövdingen med nämnd. Häradsrätten vare dock domför utan nämnd vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan

handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn, å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen.

5 §.

I tingslag skola finnas aderton nämndemän. Erfordras flera nämndemän, bestämmer Konungen deras antal.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio. Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och förekommer i målet ej anledning, att målsägande finnes, eller hålles syn å stället utom huvudförhandling, vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

Häradshövdingen fördele efter samråd med nämnden tjänstgöringen mellan nämndemännen. Fördelningen bör ske så, att erforderlig ortskännedom är förträdd inom nämnden.

6 §.

För tingslag skall å den eller de orter, som Konungen bestämmer, vara tingsställe.

7 §.

I tingslag skola för huvudförhandling med nämnd å tingsställe årligen å bestämda tider hållas allmänna ting. Allmänt ting skall med undantag för tiden under häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter. Åro i tingslag flera tingsställen, fördelas tingen mellan dem.

För huvudförhandling i mål, vari häradsrätten är domför med tre i nämnden, skola, om det erfordras, ting hållas å bestämda tider och orter. Ting må hållas å annan ort än den, där tingsställe är.

Om tingsordning förordnar Konungen.

8 §.

Då det för arbetets jämna gång eller eljest finnes erforderligt, äge härads-hövdingen för förhandling, som sägs i 7 §, utsätta särskilt sammanträde samt bestämma tid och ställe för sammanträdet.

9 §.

För annan handläggning än i 7 § sägs skall häradsrätten hålla sammanträde så ofta det för arbetet kräves. Häradshövdingen bestämme tid och ställe för sammanträde.

10 §.

För rättsskipningen i rådhusrätt skola finnas borgmästare och rådmän samt, om göromålen kräva det, en eller flera assessorer. De skola vara lagfarna.

Rådhusrätt må vara delad i avdelningar.

Vid rådhusrätt skall finnas kansli, som hålles öppet för allmänheten å bestämda tider.

11 §.

Rådhusrätt vare domför med tre lagfarna domare. Ej må flera än fyra lagfarna domare sitta i rätten. Rådhusrätt vare dock domför med en lagfaren domare vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen. Rör mål ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, skall vid huvudförhandling eller syn å stället nämnd hava säte i rätten; finnes, sedan nämnd deltagit, målet ej vara av beskaffenhet, som nu nämnts, vare rätten dock domför med nämnd.

Rådhusrätt, beträffande vilken Konungen meddelat förordnande därom, vare domför med en lagfaren domare, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning, att målsägande finnes.

12 §.

I stad med rådhusrätt skola finnas nämndemän till det antal, som Konungen bestämmer.

I nämnd skola sitta minst sju och högst nio.

Borgmästaren fördele efter samråd med nämnden tjänstgöringen mellan nämndemännen.

13 §.

Rådhusrätt skall för huvudförhandling varje vecka hålla en eller flera allmänna rättegångsdagar samt eljest sammanträda så ofta det för arbetet kräves.

Rådhusrätt skall sammanträda i staden. Sammanträde må ock, om särskilda skäl äro därtill, hållas å annan ort.

14 §.

Om särskild sammansättning av underrätt vid behandling av vissa mål gälle vad därom är stadgat.

15 §.

Till huvudförhandling må ej utan synnerliga skäl å samma dag utsättas flera mål, än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar. Hinna ej alla sålunda utsatta mål behandlas under dagen eller kräver ett måls handläggning mera än en dag, skall sammanträdet pågå under erforderligt antal helgfria dagar i följd.

Om den ordning, i vilken målen skola företagas, och om uppropslista förordnar Konungen.

16 §.

För förvaring av anhållna eller häktade skall för domsaga å tingsställe eller annan ort, som Konungen bestämmer, så ock i stad med rådhusrätt finnas häkte. Med Konungens tillstånd må häkte vara gemensamt för flera dom-

sagor eller för domsaga och stad. När med hänsyn till häktets belägenhet eller eljest skäl äro därtill, förordnar Konungen särskild häktningsdomare att före åtalet verkställa på rätten ankommande prövning rörande häktning.

17 §.

Närmare bestämmelser om underrätts organisation och verksamhet samt domsagas förvaltning meddelas av Konungen.

2 KAP.

Om hovrätt.

1 §.

Hovrätt är överrätt i mål, som fullföljas från allmän underrätt. Den äger tillsyn över de domstolar, som höra under hovrätten.

2 §.

Hovrätt tillkommer att som första domstol upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott av underrättsdomare eller annan ämbets- eller tjänsteman, mot vilken åtal för sådant brott enligt lag eller författning skall väckas i hovrätt.

Är i lag eller författning eljest stadgat, att mål skall upptagas omedelbart av hovrätt, vare det gällande.

3 §.

I hovrätt skola finnas president samt hovrättsråd och assessorer. De skola vara lagfarna.

Hovrätt skall vara delad i två eller flera avdelningar. Avdelning skall bestå av minst fyra hovrättsråd, av dem en ordförande och en vice ordförande, samt en eller flera assessorer. Presidenten må vara ordförande å avdelning.

Vid hovrätt skall finnas kansli, som hålles öppet för allmänheten å bestämda tider.

4 §.

Hovrätt vare domför med fyra ledamöter. Ej må flera än fem sitta i rätten.

Konungen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av en ledamot i hovrätten eller av tjänsteman vid denna.

5 §.

Hovrätt skall sammanträda å ort, där den har sitt säte. Sammanträde må ock, om särskilda skäl äro därtill, hållas å annan ort.

Sammanträde skall hållas så ofta det för arbetet kräves.

Hovrätt, beträffande vilken Konungen meddelat förordnande därom, skall

åriligen å bestämda tider hålla hovrättsting utom förläggningssorten å viss eller vissa orter inom domkretsen för huvudförhandling i mål från den delen av domkretsen.

6 §.

Om antalet hovrätter och deras domkretsar är särskilt stadgat.

7 §.

Närmare bestämmelser om hovrätts organisation och verksamhet meddelas av Konungen.

3 KAP.

Om högsta domstolen.

1 §.

Konungens domsrätt utövas, på sätt regeringsformen stadgar, av högsta domstolen.

2 §.

Högsta domstolen är överrätt i mål, som fullföljas från hovrätt.

Att i högsta domstolen talan i visst fall må föras mot beslut av advokatsamfundets styrelse, stadgas i 8 kap. 8 §.

3 §.

Högsta domstolen tillkommer att som första domstol upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott av hovrättsdomare eller annan ämbetsman, mot vilken åtal för sådant brott enligt lag eller författning skall väckas i högsta domstolen.

4 §.

Högsta domstolen skall vara delad i två eller flera avdelningar.

Finner någon av högsta domstolens avdelningar vid överläggning till dom eller beslut den å avdelningen rådande meningen avvika från rättsgrundsats eller lagtolkning, som förut varit antagen av högsta domstolen, må avdelningen förordna, att målet i hela dess vidd eller, om det prövas kunna ske, allenast viss i målet uppkommen fråga skall avgöras av högsta domstolen i dess helhet.

Hava i särskilda, för avdelningen kända domar eller beslut mot varandra stridande åsikter i fråga om viss rättsgrundsats eller lagtolkning å olika tider gjort sig gällande inom högsta domstolen, äge vad nu är föreskrivet tillämpning allenast i det fall, att avdelningen finner den rådande meningen avvika från dom eller beslut, som senast meddelats.

Vad nu är stadgat avser ej mål, som angår häktad eller eljest enligt särskild föreskrift fordrar skyndsamt avgörande, om målet förekommer å sådan tid, att det icke utan menlig tidsutdräkt kan avgöras av högsta domstolen i dess helhet.

5 §.

Då mål avgöres av högsta domstolen i dess helhet, böra, om laga hinder ej möter, alla justitieråden deltaga i avgörandet.

6 §.

I behandling av fråga rörande tillstånd, att talan må komma under högsta domstolens prövning, skola tre ledamöter deltaga.

Konungen bestämmer, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av nedre justitierevisionen eller tjänsteman vid denna.

7 §.

Förekomma skiljaktiga meningar, huruvida tillstånd, som sägs i 6 §, skall meddelas, vare tillstånd beviljat, om två ledamöter äro ense därom eller i fall, som avses i 54 kap. 10 § 2, någon ledamot finner tillstånd böra meddelas.

8 §.

I nedre justitierevisionen skola för måls beredande till behandling i högsta domstolen finnas revisionssekreterare. Revisionssekreterare skall vara lagfaren. Vid nedre justitierevisionen skall ock för högsta domstolen finnas kansli, som hålles öppet för allmänheten å bestämda tider.

Närmare bestämmelser om nedre justitierevisionens organisation och verksamhet meddelas av Konungen.

4 KAP.

Om domare.

1 §.

Lagfaren domare skall vara svensk medborgare och hava fyllt tjugufem år samt hava avlagt för behörighet till domarämbete föreskrivna kunskapsprov.

Ej må den utöva domarämbete, som är omyndig eller i konkurstillstånd.

Om kunskapsprov och villkor i övrigt för utövande av domarämbete förordnar Konungen.

2 §.

President i hovrätt, hovrättsråd, häradshövding, borgmästare och rådman utnämnas av Konungen. Revisionssekreterare utnämnes eller förordnas av Konungen.

Om val av borgmästare och rådman är särskilt stadgat.

3 §.

Assessor i hovrätt förordnas av Konungen.

Biträdande domare i domsaga förordnas av Konungen för viss tid. Finnes behovet av biträdande domare stadigvarande, må innehavare av befattningen utnämnas av Konungen.

Om tillsättning av assessor i rådhusrätt meddelas bestämmelser av Konungen.

4 §.

Om beviljande av ledighet och förordnande av vikarie för lagfaren domare i hovrätt eller underrätt meddelas bestämmelser av Konungen.

5 §.

Nämndeman utses genom val.

Vid val av nämndemän för tingslag utgör varje kommun en valkrets. Understiger antalet nämndemän kommunernas antal, skola angränsande kommuner på lämpligt sätt förenas till valkretsar. Två eller flera kommuner må ock eljest sammanföras till gemensam valkrets, om det finnes erforderligt för att skilda orter eller delar av tingslaget skola bliva behörigen företrädde inom nämnden. Stad må ej med annan kommun förenas till en valkrets. Antalet nämndemän fördelas mellan valkretsarna i förhållande till deras folkmängd; varje valkrets skall dock utse minst en nämndeman. Indelning i valkretsar och antalet nämndemän för varje valkrets bestämmas av rätten.

Vid val av nämndemän för stad med rådhusrätt bildar staden en valkrets.

Val förrättas på landet å kommunalstämma eller, om kommunalfullmäktige finnas och kommunen utgör egen valkrets, av dem. Äro flera kommuner förenade till en valkrets, förrättas valet å gemensam kommunalstämma; rätten bestämme, å vilken kommuns stämma valet skall förrättas. I stad förrättas valet av stadsfullmäktige eller, om sådana ej finnas, å allmän rådstuga.

Då nämndeman skall väljas, ankomme i domsaga på häradshövdingen och i stad med rådhusrätt på rätten att göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet.

6 §.

Valbar till nämndeman är man eller kvinna, som inom valkretsen äger rösträtt å kommunalstämma eller vid val av stadsfullmäktige och där har sitt hemvist samt fyllt tjugufem år. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Ej må annan vägra att mottaga uppdrag som nämndeman än den som fyllt sextio år eller eljest uppgiver giltigt hinder. Den som avgått ur nämnden vare ej skyldig att åter inträda förrän efter sex år.

7 §.

Klagan över nämndemansval skall föras hos rätten. Föres klagan, lände valet dock till efterrättelse, om ej rätten förordnar annat. Rätten pröve, ehuru klagan ej föres, den valdes behörighet.

8 §.

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet.

9 §.

Nämndeman, som entledigats eller eljest avgått, vare, om han alltjämt är valbar, skyldig att fortfarande fullgöra uppdraget, till dess besked inkommit till rätten, att annan blivit vald, samt att även därefter tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.

10 §.

Är nämndeman av jäv hindrad att tjänstgöra eller uteblir han från rättens sammanträde och kan annan nämndeman ej utan tidsutdräkt infinna sig, äge rättens ordförande till tjänstgöring i nämnden kalla någon, som är valbar till nämndeman för domkretsen.

11 §.

Domare skall, innan han må tjänstgöra, avlägga denna ed:

»Jag N. N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattige än den rike, och döma efter Guds och Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svägerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, som saker är. Jag skall varken förr, än domen avsäges, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.»

Med Konungens tillstånd må den, som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser betänklighet mot att avlägga ed, i stället avgiva försäkran på heder och samvete av samma innehåll i övrigt, som sägs i första stycket.

Ed eller försäkran skall avläggas inför domstol eller inför rättens ordförande.

12 §.

De som med varandra äro eller varit gifta eller äro trolovade eller äro i rätt upp- och nedstigande släktskap eller svägerlag eller äro syskon eller äro i det svägerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon, eller som stå i adoptivförhållande till varandra, må ej samtidigt sitta som domare i rätten.

13 §.

Domare vare jävig att handlägga mål:

1. om han själv är part eller eljest har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada;

2. om han med part är eller varit gift eller är trolovad eller är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svägerlag eller är syskon eller är i den släktskap, att den ene är avkomling till den andres syskon eller att de äro syskon-

barn, eller i det svågerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon eller syskons avkomling eller med någon, från vilkens syskon den andre härstammar, eller om han står i adoptivförhållande till part;

3. om han till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 2;

4. om han eller någon honom närstående, som avses i 2, är förmyndare eller god man för part eller eljest parts ställföreträdare eller är ledamot av styrelsen för bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, som är part, eller, då kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet är part, är ledamot av nämnd eller styrelse, som handhar förvaltningen av den angelägenhet målet rör;

5. om han eller någon honom närstående, som sägs i 2, till någon, som har del i saken eller av dess utgång kan vänta synnerlig nytta eller skada, står i förhållande, som avses i 4;

6. om han är parts vederdeloman, dock ej om parten sökt sak med honom för att göra honom jävig;

7. om han i annan rätt såsom domare eller befattningshavare fattat beslut, som rör saken, eller hos annan myndighet än domstol eller såsom skiljeman tagit befattning därmed;

8. om han i saken såsom rättegångsombud fört parts talan eller biträtt part eller vittnat eller varit sakkunnig; eller

9. om eljest särskild omständighet föreligger, som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i målet.

14 §.

Vet domare omständighet föreligga, som kan antagas utgöra jäv mot honom, vare han skyldig att självantaga giva det till känna.

Vill part göra jäv mot domare, skall han framställa invändning därom, då han första gången för talan i målet, sedan han erhöll kännedom om att domaren sitter i rätten eller eljest tager befattning med målet eller, om den omständighet, varå jävet grundas, då ej var känd för parten, sedan han erhöll sådan kännedom. Underlåter parten det, vare hans rätt att framställa invändningen förfallen.

Fråga om jäv mot domare i lägre rätt må ej upptagas i högre rätt, med mindre jävet i den högre rätten göres av part, som enligt vad i andra stycket stadgats är berättigad därtill, eller talan föres mot beslut, varigenom jävet ogil-lats. Ej må fråga om jäv mot särskild ledamot av nämnd väckas i högre rätt.

15 §.

Sedan fråga om jäv mot domare uppkommit, må han vidtaga allenast sådan åtgärd i målet, som icke utan synnerlig olägenhet kan uppskjutas och ej innefattar avgörande av målet. Åtgärd, som nu sagts, må av domare vidtagas, ehuru han förklarats jävig.

Har part i rätt tid gjort jäv mot domare, give rätten, så snart ske kan, särskilt beslut däröver.

I prövning av jävsfråga må domaren ej deltaga, med mindre rätten utan honom ej är domför och annan domare ej kan utan tidsutdräkt taga säte i rätten.

5 KAP.

Om offentlighet och ordning vid domstol.

1 §.

Förhandling vid domstol skall vara offentlig.

Kan det antagas, att vid förhandling skall förekomma något, som är stötande för anständigheten och sedligheten, eller att till följd av offentligheten något kan uppenbaras, som med hänsyn till rikets säkerhet bör hållas hemligt för främmande makt, äge rätten förordna, att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar. Förordnande, som nu sagts, må ock meddelas, om anledning förekommer, att till följd av offentligheten yrkeshemlighet skulle röjas.

I mål om ansvar för utpressning må rätten, om målsäganden begär det eller rätten eljest finner det lämpligt, förordna, att förhandling skall hållas inom stängda dörrar. Förhandling, som under förundersökning i brottmål äger rum vid domstol, skall hållas inom stängda dörrar, om den misstänkte begär det eller rätten finner, att offentligheten skulle vara till men för utredningen.

Förhör med den som är under femton år eller lider av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten må hållas inom stängda dörrar.

Är eljest för särskilt fall föreskrivet, att förhandling må hållas inom stängda dörrar, vare det gällande.

2 §.

Tillträde till offentlig förhandling må, när rättens ordförande finner skäl därtill, vägras den som enligt vad är känt eller må antagas ej fyllt aderton år.

3 §.

Vid förhandling inom stängda dörrar må efter rättens medgivande tjänsteman vid domstolen så ock den som för sin utbildning tjänstgör vid denna vara närvarande. När särskilda skäl äro därtill, må rätten medgiva även annan att närvara vid sådan förhandling.

4 §.

Rätten äge förordna, att vad som förekommit vid förhandling inom stängda dörrar icke får uppenbaras.

5 §.

Överläggning till dom eller beslut skall hållas inom stängda dörrar, om rätten ej finner det kunna ske offentligt. Hålles överläggning inom stängda dörrar,

må, utom rättens ledamöter, närvara endast sådan rättens tjänsteman, som har att taga befattning med målet. När särskilda skäl äro därtill, må rätten medgiva även annan att närvara vid sådan överläggning.

Avkunnande av dom eller beslut skall ske offentligt. Har förhandling hållits inom stängda dörrar, må ock dom eller beslut avkunnas inom stängda dörrar.

6 §.

Är part, vittne eller annan, som skall höras inför rätten, ej mäktig svenska språket, må tolk anlitas att biträda rätten. Är den som skall höras döv eller stum och kan ej förhöret lämpligen ske medelst skriftligen avfattade frågor eller svar, må ock tolk anlitas.

Finnes vid rätten allmän tolk för det språk, varom är fråga, skall han anlitas. I annat fall förordne rätten lämplig person att i målet biträda som tolk; rätten äge ock hos länsstyrelsen påkalla biträde för tolks erhållande.

Ej må den anlitas som tolk, vilken till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad.

Om anställande av allmän tolk förordnar Konungen.

7 §.

Den som anställes som allmän tolk eller eljest förordnas att biträda som tolk skall inför rätten avlägga ed, att han efter bästa förstånd skall fullgöra det uppdrag, som lämnats honom.

Angående eds utbytande mot försäkran på heder och samvete gälle vad om vittnesed är stadgat.

8 §.

Till allmän tolk utgår ersättning enligt vad därom är särskilt stadgat. Annan tolk äge av allmänna medel åtnjuta arvode samt gottgörelse för kostnad och tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt; i brottmål, vari åklagare för talan, skall ersättningen gäldas av statsverket.

9 §.

På rättens ordförande ankommer att upprätthålla ordning vid rättens sammanträden och att meddela därför nödiga föreskrifter. Han äger utvisa den som stör förhandlingen eller eljest uppträder otillbörligt så ock för undvikande av trängsel begränsa antalet åhörare i rättssalen. Ej må fotografi tagas i rättssalen.

Tränger sig någon, som utvisats, in i rättssalen eller åtlyder någon eljest ej tillsägelse, som meddelats till ordningens upprätthållande, äge rätten förordna, att han skall omedelbart tagas i häkte och kvarhållas där, så länge sammanträdet varar, dock ej utöver tre dagar.

6 KAP.

Om domstols protokoll.

1 §.

Protokoll skall föras för varje mål särskilt.

Över handläggning, som företages av lagfaren domare ensam eller av tjänsteman vid domstolen och ej sker vid sammanträde för förhandling eller vid måls avgörande, vare förande av protokoll ej erforderligt. Vid måls avskrivning, som ej sker i samband med förhandling, erfordras ej heller protokoll.

Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och har den tilltalade erkänt gärningen, må i sådant mål i stället för protokoll föras anteckningar enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen.

2 §.

Protokollet skall föras av befattningshavare vid rätten eller lagfaren ledamot av rätten samt undertecknas av honom. Ordföranden äge, då omständigheterna föranleda därtill, själv föra protokollet.

Ej må den anlitas som protokollförare, vilken till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Protokollförare skall hava avlagt domared.

3 §.

Protokoll skall upptaga:

1. domstolen samt tid och ställe för sammanträdet;
2. rättens ledamöter, tolk, om sådan anlitas, samt protokollföraren;
3. parterna och huruvida de äro tillstädes samt deras ombud eller biträden och i brottmål den tilltalades försvarare;
4. rättegångsfullmakt, som givits muntligen inför rätten;
5. kort beteckning av saken;
6. då förhandling hålles inom stängda dörrar, anledningen därtill;
7. rättens beslut, som ej uppsättes särskilt; samt
8. skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten; nämndemans skiljaktiga mening antecknas, allenast om i häradsrätt nämnden ensam bestämt utgången.

4 §.

Protokollet vid muntlig förberedelse skall innehålla:

1. parternas yrkanden och invändningar, ändringar däri samt medgivanden av motpartens yrkanden;
2. kort redogörelse för de omständigheter parterna åberopa jämte motpartens yttrande däröver;
3. uppgift å de bevis parterna vilja åberopa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevis så ock å de skriftliga handlingar och föremål, vilka företes som bevis; samt

4. vad i övrigt anses nödigt till ledning vid huvudförhandlingen.

Har vad enligt första stycket skall antecknas i protokollet upptagits i inlaga eller annan handling eller förut upptecknats i protokoll i målet, skall i protokollet allenast hänvisning ske.

Vad i denna paragraf stadgas skall i tillämpliga delar gälla beträffande protokoll vid annan förhandling, dock ej huvudförhandling.

5 §.

Protokollet vid huvudförhandling skall innehålla kort redogörelse för förhandlingens gång samt upptaga:

1. parternas yrkanden och invändningar, ändringar däri samt medgivanden av motpartens yrkanden;

2. yrkanden av andra än parter samt huruvida parterna medgiva eller bestrida dessa yrkanden; samt

3. vilka vittnen eller sakkunniga höras och vilka bevis i övrigt förebringas.

Har vad enligt första stycket 1 eller 2 skall antecknas i protokollet upptagits i inlaga eller annan handling eller förut upptecknats i protokoll i målet, skall i protokollet allenast hänvisning ske.

6 §.

I protokoll skall antecknas utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet, samt vad rätten vid syn å stället iakttagar.

Vid huvudförhandling i hovrätt vare ej nödigt att i protokollet antecknas utsaga eller iakttagelse, som nu sagts, med mindre anteckning därav kan antagas bli av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen. Ej heller vare sådan anteckning nödig vid huvudförhandling i högsta domstolen.

7 §.

Vad i övrigt anföres eller eljest förekommer vid förhandling må ej antecknas i protokollet, med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Ej må i protokollet upptagas parts utveckling av talan i rättsligt hänseende.

8 §.

Protokollet över förhandling skall, innan förhandlingen avslutas, erhålla slutlig avfattning. Då protokollet är uppsatt, skall ordföranden å protokollet göra anteckning därom.

Sedan utsaga, som enligt 6 § skall antecknas i protokollet, upptecknats, skall den uppläsas eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen samt den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot innehållet. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter må uppteckningen ej ändras. Har utsagan först efter granskningen antecknats i protokollet, skall uppteckningen biläggas handlingarna.

9 §.

Rätten äge förordna, att utsaga av part, målsägande, vittne eller sakkunnig skall i stället för att antecknas i protokollet upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg.

Stenograf utses av rätten. Ej må den anlitas som stenograf, vilken till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad. Vad i 5 kap. 7 och 8 §§ är stadgat om tolk äge motsvarande tillämpning beträffande stenograf, som utsetts av rätten.

Stadgandet i 8 § andra stycket i detta kapitel äge motsvarande tillämpning beträffande utsaga, som upptagits genom stenografi.

Vad enligt denna paragraf upptagits skall, så snart ske kan, återgivias i vanlig skrift och uppteckningen biläggas handlingarna.

Närmare föreskrifter om upptagande av utsaga enligt denna paragraf meddelas av Konungen.

10 §.

Parternas inlagor och andra handlingar i målet samt rättens protokoll skola jämte avskrift av domen och sådant beslut, som uppsättes särskilt, sammanföras till en akt. I akten skola ock genom anteckning å inlaga eller på annat sätt upptagas kallelser, förelägganden eller andra beslut, som ej intagits i protokoll.

Om rätt för part eller annan att återfå handling, som hör till akten, förordnar Konungen.

11 §.

Vid rätten skall över alla mål föras dagbok, utvisande tiden, då varje mål inkommit, därmed vidtagna åtgärder och tiden för målets avgörande samt, då talan fullföljts, tiden, då anmälan eller inlaga inkommit, och de åtgärder, som vidtagits.

12 §.

Vad i detta kapitel stadgas om protokoll, akt och dagbok i mål skall i tillämpliga delar gälla även beträffande ärende.

13 §.

Närmare föreskrifter om protokoll och aktbildning samt om dagbok och andra förteckningar meddelas av Konungen.

7 KAP.

Om åklagare och polismyndighet.

1 §.

Allmänna åklagare äro:

1. justitiekanslern;
2. landsfogdar; samt

3. distriktsåklagare.

Hos allmän åklagare må finnas biträdande åklagare.

Instruktioner för åklagarna utfärdas av Konungen.

2 §.

Justitiekanslern är under Konungen högste åklagare och har i denna egenskap ansvaret för och ledningen av åklagarväsendet i riket.

Under justitiekanslern hava landsfogdarna, envar inom sitt verksamhetsområde, ansvaret för och ledningen av åklagarväsendet.

3 §.

Om utnämning av justitiekansler stadgas i regeringsformen. Landsfogde utnämnes av Konungen. Om tillsättning av andra åklagare meddelas föreskrifter i de för dem gällande instruktionerna.

4 §.

Allmän åklagare vare

vid underrätt landsfogde eller distriktsåklagare;

vid hovrätt justitiekanslern i mål, som enligt 2 kap. 2 § första stycket upptages omedelbart av hovrätten, och i annat mål landsfogde eller distriktsåklagare; samt

vid högsta domstolen justitiekanslern.

Har talan till högsta domstolen fullföljts allenast av enskild part, må åklagartalan där, efter justitiekanslerns förordnande, föras av lägre åklagare.

Närmare bestämmelser om fördelningen av uppgifterna mellan åklagarna meddelas i de för dem gällande instruktionerna.

5 §.

Justitiekanslern så ock landsfogde må övertaga uppgift, som tillkommer lägre åklagare. Justitiekanslern äge även förordna extra åklagare att föra talan vid underrätt eller hovrätt eller, då talan fullföljts allenast av enskild part, vid högsta domstolen.

Biträdande åklagare må i den omfattning, som bestämmes i instruktion, utföra uppgift, som tillkommer åklagare, hos vilken han är anställd. Väckande eller fullföljande av åtal i högsta domstolen må dock ej beslutas av annan än justitiekanslern.

6 §.

Föreligger för allmän åklagare beträffande visst brott omständighet, som skulle utgöra jäv mot domare, må han ej taga befattning med förundersökning eller åtal för brottet. Jäv må ej grundas å åtgärd, som åklagaren vidtagit å tjänstens vägnar, eller gärning, som förövats mot honom i eller för hans tjänst.

Ehuru åklagare är jävig, äge han vidtaga åtgärd, som ej utan fara kan uppskjutas.

Fråga om jäv mot åklagare prövas av hans närmaste förman; jäv mot justitiekanslern prövas av honom.

7 §.

Vad i detta kapitel är stadgat om landsfogde skall i fråga om Stockholm avse förste stadsfiskalen.

8 §.

Om särskilda åklagare gälle vad om dem är stadgat.

Ej må annan särskild åklagare än riksdagens justitieombudsman eller militieombudsman besluta, att åtal skall väckas eller fullföljas i högsta domstolen.

9 §.

Med polismyndighet avses i denna balk, förutom åklagare, som har befattning med polisväsendet, i stad, där polismästare finnes, polismästaren och befattningshavare i befälsställning vid polisväsendet, vilken enligt den för honom gällande instruktionen äger handla i polismästarens ställe, samt i annan stad, där åklagaren icke har befattning med polisväsendet, den som närmast under polischefen har inseende över polisväsendet.

Vad i 6 § är stadgat om allmän åklagare äge motsvarande tillämpning beträffande polismyndighet.

8 KAP.

Om advokater.

1 §.

För riket skall finnas ett allmänt advokatsamfund. Stadgar för samfundet fastställas av Konungen.

Advokat är den som är ledamot av samfundet.

2 §.

Till ledamot av advokatsamfundet må antagas allenast den som är svensk medborgare, äger hemvist inom riket och fyllt tjugufem år samt avlagt för behörighet till domarämbete föreskrivna kunskapsprov och förvärvat sådan praktisk utbildning, som föreskrives i samfundets stadgar. Han skall hava gjort sig känd för redbarhet och även i övrigt finnas lämplig att utöva advokatverksamhet.

Ej må den antagas till ledamot, som är omyndig eller i konkurstillstånd.

Lagfaren domare i eller befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmätningsman må ej antagas till ledamot; ej heller den som eljest är anställd i statens eller kommuns tjänst eller hos annan enskild än advokat, med mindre advokatsamfundets styrelse medger undantag.

3 §.

Ansökan om inträde i advokatsamfundet prövas av dess styrelse.

4 §.

Vid utövande av sin verksamhet skall advokat redbart och nitiskt utföra honom anförtrordda uppdrag och i allt iakttaga god advokatsed.

Verksamhet som advokat må icke bedrivas under form av aktiebolag eller i bolag med annan än advokat, med mindre advokatsamfundets styrelse medgiver undantag.

Det åligger advokat att hålla penningmedel och andra tillgångar, som tillhöra hans huvudmän, skilda från vad honom tillhör.

5 §.

Advokat vare skyldig att, om offentlig försvarare för misstänkt eller biträde åt part, som åtnjuter fri rättegång, ej kan erhållas efter frivilligt åtagande, vid domstol i det län, inom vilket han har sitt kontor, mottaga förordnande som försvarare eller biträde.

6 §.

Tillsyn över advokatväsendet utövas av advokatsamfundets styrelse; den har att tillse, att advokat såväl vid utförande av talan inför domstol som i sin övriga verksamhet fyller de plikter, som åvila honom. Advokat vare skyldig att lämna styrelsen de uppgifter, som erfordras för denna tillsyn.

Justitiekanslern äge att hos styrelsen påkalla åtgärd mot advokat, som åsidosätter sin plikt eller ej längre är behörig att vara advokat.

7 §.

Advokat, som i sin verksamhet uppsåtligen gör orätt eller som eljest förfar oredligt, skall av advokatsamfundets styrelse uteslutas ur samfundet. Äro omständigheterna mildrande, äge styrelsen i stället tilldela honom varning.

Åsidosätter eljest advokat de plikter, som åvila honom som advokat, äge styrelsen meddela honom varning eller erinran. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må styrelsen utesluta honom ur samfundet.

Upphör advokat att vara svensk medborgare eller flyttar han ur riket eller inträder beträffande advokat sådan omständighet, att han enligt 2 § andra eller tredje stycket icke må antagas till ledamot av samfundet, vare han skyldig att genast utträda; gör han det ej, förordne styrelsen om hans uteslutning.

Styrelsen äge förordna, att beslut, varigenom någon uteslutits ur samfundet, genast skall gå i verkställighet.

8 §.

Har advokatsamfundets styrelse avslagit någons ansökan om inträde i samfundet eller uteslutit någon därur, må han föra talan mot beslutet. Mot styrelsens beslut i fråga, som avses i 7 §, må talan föras av justitiekanslern.

Talan skall föras genom besvär till högsta domstolen.

9 KAP.

Om straff och vite.

1 §.

Part, som mot bättre vetande inleder eller föranleder rättegång i tvistemål, straffes med dagsböter.

2 §.

Föres av part mot bättre vetande talan mot dom eller beslut, dömes han till dagsböter; är det överrätts dom eller beslut, vare straffet lägst tjugufem dagsböter.

3 §.

Söker part i tvistemål eller målsägande i brottmål genom påståenden eller invändningar, som äro uppenbart ogrundade, eller genom innehållande av bevis eller annan otillbörlig åtgärd förhala rättegången, straffes han med dagsböter. Vad nu sagts om part gälle ock intervenient, även om han ej äger ställning av part.

4 §.

Vad i 1—3 §§ är stadgat äge motsvarande tillämpning beträffande ställföreträdare så ock ombud eller biträde.

5 §.

Den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller tager fotografi i rättssalen eller vägrar att efterkomma föreskrift, som meddelats till ordningens upprätthållande, eller som muntligen vid sammanträde eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt eller eljest kränker domstolens värdighet, straffes med böter.

6 §.

Röjer någon utan giltigt skäl vad enligt rättens eller undersökningsledarens förordnande icke får uppenbaras, straffes han med dagsböter.

7 §.

Rätten äge, om part eller annan finnes vid förhandling böra komma tillstädes eller infinna sig personligen, förelägga vite; är särskild föreskrift om föreläggande meddelad, vare den gällande.

8 §.

Då enligt denna balk vite förelägges part eller annan, bestämme rätten vitet till belopp, som med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas förmå honom att iakttaga föreläggandet. Vite må ej bestämmas under fem kronor eller över femtusen kronor. Har vite utdömts och förelägger rätten nytt vite, må vitet bestämmas till högre belopp, dock

ej över tiotusen kronor. Vitesföreläggande skall delgivas den som föreläggandet avser.

Vite må ej föreläggas, då straff är utsatt. Ej heller må vite föreläggas kronan.

Finnes, då fråga uppkommer om utdömande av vite, ändamålet med vitet hava förfallit, må vitet ej utdömas.

9 §.

Är i denna balk straff utsatt i böter, dock ej dagsböter, vare lägsta bötesstraff fem kronor och högsta trehundra kronor. Böter och viten, som ådömas enligt denna balk, tillfalla kronan.

ANDRA AVDELNINGEN.

Om rättegången i allmänhet.

I. Om rättegången i tvistemål.

10 KAP.

Om laga domstol.

1 §.

Laga domstol i tvistemål i allmänhet är rätten i den ort, där svaranden har sitt hemvist.

Är svaranden mantalsskriven å ort inom riket, anses den orten som hans hemvist.

För bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning gälle som hemvist den ort, där styrelsen har sitt säte eller, om säte för styrelsen ej är bestämt eller styrelse ej finnes, där förvaltningen föres. Lag samma vare i fråga om kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet.

Dödsbo sökes vid den rätt, där den döde skolat svara.

Den som icke äger känt hemvist vare sig inom eller utom riket sökes där han uppehåller sig. Är han svensk medborgare och uppehåller han sig utom riket eller är hans uppehållsort okänd, sökes han där han inom riket senast haft hemvist eller uppehållit sig.

2 §.

Kronan sökes i tvistemål i allmänhet där den myndighet, som har att bevaka talan i målet, har sitt säte.

3 §.

Den som icke äger känt hemvist inom riket må i tvist rörande betalningsskyldighet sökas där honom tillhörig egendom finnes. Rör tvisten lös egendom, må han sökas där egendomen finnes.

Fordran, som grundas å löpande skuldebrev eller annan handling, vars företeende utgör villkor för rätt att kräva betalning, anses finnas där handlingen är. Annan fordran anses finnas där gäldenären har sitt hemvist. Är pant ställd för fordringen, må denna anses finnas där panten är.

4 §.

Har den som icke äger känt hemvist inom riket här ingått förbindelse eller eljest ådragit sig gäld, må han i tvist därom sökas där förbindelsen ingicks eller gälden uppkom.

5 §.

Den som idkar jordbruk, gruv- eller fabriksdrift, hantverk, handel eller annan dylik rörelse med fast driftställe må i tvist, som uppkommit omedelbart på grund av den rörelsen, sökas där driftstället är.

6 §.

Har någon ingått förbindelse eller eljest ådragit sig gäld å ort, där han mera varaktigt uppehåller sig, må han, medan han befinner sig å orten, för sådan förbindelse eller gäld sökas där. Lag samma vare i fråga om gäld, som någon vid tillfällig vistelse å annan ort ådragit sig för kost, bostad eller dylikt.

7 §.

Tvist på grund av förmyndares eller god mans förvaltning må väckas vid den rätt, där förmynderskapet eller godmanskapet är eller senast varit inskrivet, eller ock vid rätten i den ort, där förvaltningen förts.

Har någon eljest haft annans egendom till förvaltning, må tvist på grund av förvaltningen väckas vid rätten i den ort, där förvaltningen förts.

8 §.

Talan i anledning av skadegörande handling må väckas vid rätten i den ort, där handlingen företogs eller skadan uppkom. Företogs handlingen eller uppkom skadan å orter under skilda domstolar, må talan väckas vid envar av dem.

9 §.

Tvist om arv eller testamente eller om bodelning mellan arvingar och efterlevande make skall upptagas av den rätt, där den döde skolat svara i tvistemål i allmänhet.

Tvist om bodelning mellan makar i anledning av boskillnad, äktenskaps återgång, hemskillnad eller äktenskapsskillnad skall upptagas av den rätt, där mannen skall svara i tvistemål i allmänhet, eller, om mannen ej är skyldig att i sådant mål svara vid svensk domstol, där hustrun svarar i sådant mål.

Finnes i mål, som avses i denna paragraf, ej behörig domstol enligt vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms rådhusrätt.

10 §.

Twist om äganderätt eller nyttjanderätt till fast egendom, om rätt till servitut eller annan särskild rätt till egendomen eller om besittning av egendomen skall upptagas av rätten i den ort, där fastigheten är. Lag samma vare, om tvisten rör skyldighet för ägare eller innehavare av egendomen att fullgöra något, som åligger honom i denna egenskap, eller, då nyttjanderätt eller annan särskild rätt till egendomen upplåtits, fråga är om arrende, hyra, hävd, byggnads underhåll, nybyggnad eller annat dylikt.

Ligger fastigheten under flera domstolar eller gäller tvisten flera fastigheter under skilda domstolar, skall tvisten upptagas av den rätt, under vilken huvuddelen ligger.

11 §.

Vid domstol, som sägs i 10 §, må ock väckas:

1. twist om köpeskilling för fast egendom eller annat dylikt anspråk på grund av överlåtelse av äganderätt till egendomen;
2. talan mot ägare av fast egendom om skyldighet att personligen svara för gäld, för vilken egendomen utgör pant, om betalning samtidigt sökes ur egendomen;
3. twist om skada eller annat intrång å fast egendom;
4. talan om ersättning för arbete, som utförts å fast egendom; eller
5. talan om ersättning för det någon brustit åt hemul angående fast egendom.

12 §.

Som fast egendom anses även byggnad å annans grund samt gruva och för gruvsdrift avsedd byggnad eller anläggning.

13 §.

Twist angående ombudsarvode, fördelning av rättegångskostnad mellan flera ersättningsskyldiga eller annat dylikt anspråk på grund av rättegång må väckas vid den rätt, som först dömt i målet.

14 §.

Käromål mot flera svarande må väckas vid den rätt, där någon av dem enligt vad förut i detta kapitel är stadgat har att svara, om det sker samtidigt och käromålen stödja sig på väsentligen samma grund. Är saken sådan, att endast en dom kan givas mot alla, som hava del i saken, må talan ock väckas vid den rätt, där någon av dem har att svara.

Genkäromål upptages av den rätt, som upptagit huvudkäromålet.

Talan, som avses i 14 kap. 4 eller 5 §, upptages av den rätt, som upptagit huvudmålet.

15 §.

Har, sedan stämning delgivits svaranden, ändring inträtt i förhållande, som betingat domstolens behörighet, vare den utan verkan.

16 §.

Har skriftligt avtal slutits därom, att uppkommen tvist eller framtida tvist, härflytande ur angivet rättsförhållande, må väckas vid viss domstol eller att för tvisten viss domstol ensam skall vara behörig, lände det till efterrättelse, om ej annat är stadgat.

17 §.

Ej vare på grund av vad i detta kapitel stadgas rätten behörig att upptaga:

1. tvist, som skall upptagas av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller enligt lag eller författning skall omedelbart prövas av skiljemän;

2. tvist, som skall väckas vid viss domstol, om denna enligt lag eller författning är ensam behörig att upptaga sådan tvist;

3. tvist, som enligt lag må upptagas allenast av rådhusrätt eller i dess ställe viss häradsrätt, om tvisten väckes vid annan domstol;

4. tvist, som avses i 9 eller 10 § eller eljest enligt lag skall upptagas av domstol, som där sägs, om tvisten väckes vid annan domstol;

5. äktenskapsmål;

6. tvist, som angår utmätt lös egendom eller giltigheten av lösöreköpsavhandling och enligt lag skall upptagas av rätten i den ort, där egendomen finnes; eller

7. tvist, som är av beskaffenhet att kunna utan stämning upptagas av domstol.

Ej heller må på grund av vad i detta kapitel stadgas talan väckas vid domstol av annan ordning än den som för tvistens upptagande är i lag föreskriven; vad nu sagts gälle dock ej tvist, som avses i 13 §.

Yrkande om kvittning för fordran må icke upptagas av domstol, som enligt första stycket ej ägt upptaga tvist angående samma fordran.

18 §.

Är rätten av annan grund än i 17 § sägs obehörig att upptaga tvist, som där väckes, skall tvisten dock anses väckt vid rätt domstol, om ej svaranden i rätt tid gjort invändning om domstolens behörighet eller uteblivit från första inställelsen eller, då förberedelsen är skriftlig, underlåtit att inkomma med svaromål. Har svaranden uteblivit eller underlåtit att inkomma med svaromål, skall kändens uppgift om de omständigheter, som betinga domstolens behörighet, tagas för god, om svaranden erhållit del därav och anledning ej förekommer, att den är oriktig.

19 §.

Har lägre rätt upptagit tvist, må fråga om rättens behörighet ej upptagas av högre rätt, med mindre frågan dit fullföljes eller där väckes av part, som är berättigad därtill, eller ock tvisten är sådan, att den skall upptagas av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller omedelbart av högre rätt eller enligt lag eller författning skall omedelbart prövas av skiljemän.

20 §.

Meddelas i högre rätt beslut, varigenom lägre rätt förklaras icke vara behörig att upptaga mål, som där väckts, äge den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt, som finnes behörig.

Hava skilda domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, funnits obehöriga, äge högsta domstolen, om någon av dem finnes behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den domstol, av vilken målet bort upptagas.

21 §.

Hava i lag eller författning givits avvikande bestämmelser om laga domstol, vare de gällande.

11 KAP.

Om part och ställföreträdare.

1 §.

Envar kan vara part i rättegång.

Råder ej parten över det, varom tvistas, eller rör tvisten rättshandling, som han ej själv äger ingå, föres talan av den som är partens ställföreträdare. Om talan på grund av skadegörande handling äge vad i 20 kap. 14 § och 21 kap. 1 § första stycket stadgas motsvarande tillämpning.

2 §.

Bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, som kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter, kan vara part i rättegång. Lag samma vare i fråga om kronan samt kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet.

För part, som nu sagts, föres talan av den som är partens ställföreträdare.

3 §.

Utlänning, som enligt lagen i sitt hemland är oförmögen att föra sin talan, äge dock föra talan här i riket, om han enligt svensk lag är behörig därtill.

4 §.

Bevis, att den som i rättegång uppgives vara part eller vill föra talan som part eller ställföreträdare för part är behörig, må ej fordras, med mindre särskild anledning förekommer därtill.

5 §.

Part skall vid huvudförhandling i underrätt infinna sig personligen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i hovrätt eller högsta domstolen vare part skyldig att infinna sig

personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall part ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare part skyldig att infinna sig personligen, om det finnes erforderligt.

Vad nu sagts om parts skyldighet att infinna sig personligen gälle ock parts ställföreträdare. Äro flera ställföreträdare, äge rätten bestämma, vilken eller vilka skola infinna sig. Äger part ej själv föra sin talan, vare han dock skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen.

Är part eller ställföreträdare skyldig att infinna sig personligen, meddele rätten förordnande därom.

12 KAP.

Om rättegångsombud.

1 §.

Parts talan må föras genom ombud.

Om skyldighet för part att infinna sig personligen stadgas i 11 kap. 5 §.

2 §.

Såsom ombud må ej brukas annan än advokat eller den som rätten eljest med hänsyn till redbarhet, insikter och erfarenhet finner lämplig.

Ombud skall vara svensk medborgare med hemvist inom riket.

Ej må den vara ombud, som är omyndig eller i konkurstillstånd.

3 §.

Lagfaren domare i eller rättsbildad befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmättningsman må ej vara ombud, med mindre Konungen för visst mål giver lov därtill.

Ej må nämndeman vid den domstol han tillhör föra annans talan.

4 §.

Står någon till domare, som vid målets behandling är ledamot av rätten, i sådant förhållande, som avses i 4 kap. 12 §, må han ej brukas som ombud i målet. Ej heller må någon brukas som ombud, om han tagit befattning med saken som domare eller befattningshavare vid domstol eller som ombud för motparten.

5 §.

Visar ombud oredlighet, oskicklighet eller oförstånd eller finnes han eljest olämplig, skall rätten avvisa honom som ombud i målet. Är ombudet advokat, skall rätten tillika hos advokatsamfundets styrelse göra anmälan angående om-

budets förhållande; rätten må ock förordna, att i avbidan på beslut i anledning av anmälan han icke må brukas som ombud vid den rätten. Är ombudet ej advokat, äge rätten förklara honom obehörig antingen för viss tid eller tills vidare att brukas som ombud vid den rätten.

6 §.

Avvisas ombud, skall rätten, om ej parten är tillstädes och själv vill föra sin talan, förelägga parten att för sig ställa ombud, som kan godkännas. Underlåter parten det och infinner han sig ej personligen, skall han anses som utebliven.

7 §.

Gör någon, som ej må vara ombud, i rättegång gällande å honom överlåtet anspråk och finnes sannolikt, att överlåtelsen skett, för att han skall kunna föra talan i målet, skall rätten förelägga honom att för sig ställa ombud. Underlåter han det, skall han anses som utebliven.

8 §.

Vill part föra talan genom ombud, skall han giva ombudet fullmakt muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Skriftlig fullmakt skall vara egenhändigt undertecknad av parten.

9 §.

Skriftlig fullmakt skall företes i huvudskrift, när ombudet första gången vid rätten för talan i målet.

Är, då fullmakt skall företes, sådan icke tillgänglig, skall rätten giva ombudet tid att förete den; vad nu sagts gälle ej i fråga om vade- eller missnöjesanmälan. Finnes uppskov olägligt, må rätten fortsätta med handläggningen av målet, dock utan att däri meddela dom eller slutligt beslut. Utfärdas fullmakt, skall behörigheten anses innefatta vad ombudet tidigare åtgjort i rättegången.

Finner rätten ovisst, huruvida parts underskrift å fullmakt är riktig, må rätten medgiva anstånd för ovisshetens undanröjande.

Skriftlig fullmakt skall i huvudskrift eller styrkt avskrift bifogas akten.

10 §.

Har innehållet i skriftlig fullmakt överbringats genom telegraf eller telefon enligt vad därom är föreskrivet, vare uppteckning därav gällande som fullmakt; fullmakten skall dock, om rätten finner det erforderligt, företes i huvudskrift för rätten vid påföljd att uppteckningen eljest anses ogill som fullmakt.

Närmare föreskrifter om överbringande av fullmakt genom telegraf eller telefon givas av Konungen.

11 §.

Såsom fullmakt för kronan eller kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet eller allmän inrättning gälle i behörig ordning utfärdat förordnande

eller utdrag av protokoll över beslut, varigenom ombud förordnats. För bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning må styrkt utdrag av protokoll över sådant beslut gälla som fullmakt.

12 §.

Fullmakt skall innehålla ombudets namn. Ej må fullmakt ställas till innehavaren.

Fullmakt skall avse visst mål eller rättegång i allmänhet. Vill part meddela fullmakt allenast för viss domstol eller särskilt rättegångstillfälle, skall det angivas i fullmakten. Muntlig fullmakt gälle allenast i det mål, vari den givits.

13 §.

Ombud må ej sätta annan i sitt ställe, med mindre parten givit lov därtill.

Äger ombud sätta annan i sitt ställe, må även den, som av ombudet be- myndigats, överlåta åt annan att föra partens talan, om ombudet givit lov därtill.

14 §.

Fullmakt medför behörighet för ombudet att å partens vägnar angående saken

1. väcka talan samt påkalla åtgärd, även om åtgärden ankommer å annan myndighet än rätten;

2. mottaga delgivning av inlagor och andra handlingar, dock ej föreläggande för parten att infinna sig personligen;

3. företaga alla handlingar för utförande av partens talan samt avgiva svaromål å alla mot parten framställda yrkanden;

4. avstå från yrkande, som framställts av parten, och medgiva motpartens yrkande;

5. ingå förlikning;

6. söka verkställighet av rättens dom; samt

7. uppbära parten tillerkänd ersättning för rättegångskostnad.

Ej må på grund av fullmakt, som avser rättegång i allmänhet, ombudet väcka talan eller mottaga stämning angående sak, varom förlikning ej är tillåten.

Avser fullmakt allenast viss domstol, äge ombudet vid den domstolen samma behörighet, som sägs i första stycket; ombudet äge ock anmäla missnöje eller vad mot beslut eller dom, som meddelas av domstolen.

Gäller fullmakt allenast särskilt rättegångstillfälle, äge ombudet vid det rättegångstillfället samma behörighet, som sägs i första stycket 2—5; ombudet äge ock anmäla missnöje eller vad mot beslut eller dom, som då meddelas.

15 §.

I ombuds behörighet enligt 14 § må inskränkning ske, allenast såvitt angår ombudets rätt att väcka talan, att mottaga delgivning av stämning, att ingå förlikning, att söka verkställighet av rättens dom eller att uppbära par-

ten tillerkänd ersättning för rättegångskostnad; har annan inskränkning skett, vare den utan verkan.

Har inskränkning, som är tillåten, icke skett i fullmakten, vare den ej gällande mot rätten och motparten, innan den bragts till deras kännedom muntligen inför rätten eller ock skriftligen.

16 §.

Är rättegångsfullmakt ej så avfattad som sägs i 12 §, skall rätten förelägga parten att avhjälpa felet. Avhjälpes ej felet, må fullmakten icke gälla.

17 §.

Rättegångshandling, som ombud i partens närvaro företagit, vare utan verkan mot parten, om han genast gör gensaga däremot.

18 §.

Fullmakt kan av parten när som helst återkallas.

Vill ombud avsäga sig partens talan, åligge honom att på grund av fullmakten bevaka partens rätt, till dess denne hunnit vidtaga åtgärd för utförande av sin talan.

Mot rätten och motparten vare återkallelse eller avsägelse ej gällande, innan den bragts till deras kännedom muntligen inför rätten eller ock skriftligen.

19 §.

Dör parten eller förlorar han rådighet över det, varom tvistas, upphör icke därmed fullmakten att gälla; rätten skall dock, när anledning förekommer därtill, om rättegången underrätta dödsboet eller partens ställföreträdare.

Har fullmakt givits av parts ställföreträdare och upphör sedan hans behörighet, vare fullmakten dock gällande.

20 §.

Den som uppträder som ombud svarar för att han äger behörighet därtill och vare, om han ej förmår styrka, att han handlat efter fullmakt eller att rättegångshandling, som han företagit, blivit av parten godkänd eller ändock är gällande mot parten, skyldig att ersätta motparten eller annan den kostnad, som i rättegången uppstått genom att vad han företagit ej är bindande för parten. Om skyldighet att ersätta annan skada äge vad om fullmakt i allmänhet är stadgat motsvarande tillämpning.

21 §.

Vad i detta kapitel stadgas om ombud, som äger föra parts talan, gälle i tillämpliga delar beträffande ombud för vidtagande av särskild åtgärd.

22 §.

Part äge vid utförande av sin talan anlita biträde. Om rättegångsbiträde gälle vad i 2—5 §§ stadgats. Rättegångshandling, som biträde i partens när-

varo företagit, skall anses av parten godkänd, om han ej genast gör gensaga däremot.

23 §.

Har någon allmän fullmakt att förvalta annans egendom eller eljest handhava annans angelägenheter och är han på grund därav tillika behörig att föra huvudmannens talan inför rätta, gälle om sådant ombud vad om ställföreträdare är stadgat.

24 §.

Är i lag eller författning särskild föreskrift meddelad om behörighet att föra annans talan, vare den gällande.

13 KAP.

Om föremål för talan och talans väckande.

1 §.

Talan om åläggande för svaranden att fullgöra något må upptagas till prövning, ehuru tiden för fullgörelsen ej inträtt, då målet avgöres, om

1. fråga är om tid efter annan återkommande fullgörelser, som ej bero av redan lämnat eller framtida vederlag eller vilka på grund av redan lämnat vederlag utgå som pension eller livränta, och någon av dem är förfallen;

2. skyldigheten att fullgöra inträder, först då annan förpliktelse, varom talan väckts i målet, ej fullgöres;

3. fråga är om ränta, till dess betalning sker, å förfallen fordran eller om annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen;

4. för käranden är av vikt, att fullgörelse sker å rätt tid, samt särskild anledning förekommer, att svaranden kommer att undandraga sig sådan fullgörelse: eller

5. sådan talan i annat fall än nu sagts enligt lag må väckas.

2 §.

Talan om fastställelse, huruvida visst rättsförhållande består eller icke består, må upptagas till prövning, om ovisshet råder om rättsförhållandet och denna länder käranden till förfång.

Beror sakens prövning av frågan, huruvida visst rättsförhållande, som är stridigt mellan parterna, består eller icke består, må ock talan om fastställelse därav upptagas.

Är i lag eljest stadgat, att fastställsetalan i visst fall må upptagas, vare det gällande.

3 §.

Väckt talan må icke ändras. Käranden äge dock

1. på grund av omständighet, som inträffat under rättegången eller först då blivit för honom känd, kräva annan fullgörelse än den, varom talan väckts;

2. yrka fastställelse enligt 2 § andra stycket; samt

3. kräva ränta eller annan tillägsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, så ock eljest framställa nytt yrkande, såvitt det stöder sig på väsentligen samma grund.

Väckes yrkande, som avses i 2 eller 3, sedan målet företagits till huvudförhandling, och kan yrkandet ej utan olägenhet prövas i målet, må det avvisas. Ej må sådant yrkande väckas i högre rätt.

Såsom ändring av talan anses icke, att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan.

4 §.

Talan skall väckas genom stämning, om ej annat är stadgat.

Vill käranden enligt 3 § ändra sin talan, må det ske muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Svaranden skall erhålla del därav.

Talan skall anses väckt, då ansökan om stämning inkom till rätten, eller, om stämning ej erfordras, då talan framställdes inför rätten.

5 §.

Återkallar käranden sin talan, sedan svaranden ingått i svaromål, och är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, skall, om svaranden yrkar det, målet dock prövas.

Är saken ej sådan, som i första stycket sägs, och återkallar käranden, sedan dom fallit, utan svarandens samtycke sin talan, vare återkallelsen utan verkan.

6 §.

Ej må ny talan angående fråga, varom redan är rättegång mellan samma parter, upptagas till prövning.

7 §.

Överlåter käranden det, varom tvistas, å annan, må denne utan ny stämning övertaga kärandens talan i målet sådan denna vid hans inträde i rättegången är; om överlåtarens skyldighet att svara för rättegångskostnad gälle vad i 18 kap. 10 § stadgas.

Sker överlåtelse å svarandens sida, må den, å vilken överlåtelsen skett, i svarandens ställe inträda i målet, om käranden samtycker därtill.

Har överlåtelse, som nu sagts, å någondera sidan ägt rum, vare den, å vilken överlåtelsen skett, på motpartens yrkande skyldig att efter kallelse inträda som part i rättegången.

14 KAP.

Om förening av mål och tredje mans deltagande i rättegång.

1 §.

Väcker någon samtidigt flera käromål mot samme svarande, skola de handläggas i en rättegång, om de stödja sig på väsentligen samma grund.

2 §.

Har samtidigt en kärande väckt käromål mot flera svarande eller flera kärande mot en eller flera svarande, skola målen handläggas i en rättegång, om de stödja sig på väsentligen samma grund.

3 §.

Vill svaranden till gemensam handläggning väcka talan mot käranden angående samma sak eller sak, som har gemenskap med denna, eller rörande fordran, som kan gå i avräkning mot kärandens, och sker det före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång. Käromål, som sålunda förenats med huvudkäromålet, är genkäromål.

4 §.

Vill någon, som ej är part i rättegången, till gemensam handläggning väcka talan mot båda parterna eller endera om det, varom tvistas, och sker det före huvudförhandlingen, skola målen handläggas i en rättegång.

5 §.

Vill part, om han tappar saken, mot tredje man framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller annat dylikt, äge han, innan målet företages till huvudförhandling, till gemensam handläggning med det målet väcka sin talan mot tredje man. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, om tredje man i anledning av den utgång saken kan få mellan parterna vill mot någon av dem eller båda väcka talan angående sådant anspråk.

Om väckande av talan mot tredje man i samband med klander av fång till fast egendom är särskilt stadgat.

6 §.

Mål mellan samma eller olika parter må även i annat fall än nu sagts handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. När skäl äro därtill, må de åter särskiljas.

7 §.

Ej må i fall, som avses i 1—6 §§, mål förenas, med mindre målen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för målen samma rättegångsform är tillämplig.

8 §.

Äro å någondera sidan flera parter, vare envar av dem i förhållande till motparten att anse som självständig part.

Är saken sådan, att endast en dom kan givas för alla, som hava del i saken, skall rättegångshandling, som en medpart företager, gälla till förmån för de övriga, även om den strider mot deras handlingar.

9 §.

Påstår någon, som ej är part i rättegången, att saken rör hans rätt, och visar han sannolika skäl för sitt påstående, äge han som intervenient å endera sidan deltaga i rättegången.

10 §.

Vill någon deltaga i rättegång som intervenient, skall han hos rätten göra ansökan därom. Över ansökan skola parterna höras. Om skäl äro därtill, må förhandling äga rum med parterna och sökanden. Rätten meddele, så snart ske kan, beslut över ansökan.

11 §.

Intervenient äge företaga rättegångshandling, som står öppen för parten; han må dock ej ändra partens talan eller eljest företaga handling, som strider mot partens, eller annorledes än jämte parten fullfölja talan mot dom eller beslut.

Är på grund av rättsförhållandets natur eller eljest dom gällande för och mot intervenienten, som om den meddelats i rättegång, däri han varit part, äge han dock ställning av part i rättegången.

12 §.

Menar part, att någon kan som intervenient deltaga i rättegången, äge han kungöra honom rättegången med anmaning att inträda däri.

Den, för vilken rättegång kungjorts, äge i sin ordning kungöra den för annan, som han menar kunna inträda i rättegången.

Om skyldighet för part att i vissa fall kungöra rättegång är särskilt stadgat.

13 §.

Kungörande av rättegång sker genom delgivning av skriftlig inlaga. Inlagan skall även delgivas motparten. I inlagan skola saken och grunden för åtgärden angivas.

15 KAP.

Om kvarstad, skingringsförbud och annan handräckning.

1 §.

Har part, som i rättegång yrkat betalning för fordran, visat sannolika skäl för sin talan och kan skäligen befaras, att motparten genom att avvika eller

genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrager sig att gälda vad genom domen kan antagas komma att åläggas honom, må kvarstad läggas å så mycket av hans lösa egendom, som svarar mot skulden, eller ock, om det är tillfyllest, egendomen ställas under förbud att säljas eller skingras. Skingringsförbud må ock meddelas å fast egendom, som tillhör motparten.

Kvarstad eller skingringsförbud må även läggas å egendom, till vilken part i rättegång påstått bättre rätt, om han visat sannolika skäl för sin talan och det skäligen kan befaras, att motparten undanskaffar, förstör eller väsentligt försämrar egendomen.

Finnes lös egendom, som ställes under skingringsförbud, hos tredje man, må denne förbjudas att utgiva egendomen.

2 §.

Har part, som i rättegång yrkat betalning för fordran, visat sannolika skäl för sin talan och kan skäligen befaras, att motparten begiver sig från riket utan att efterlämna känd egendom, som svarar mot hans gäld, må förbud meddelas honom att avresa från orten, med mindre han ställer pant eller borgen för skulden. Reseförbud vare ej gällande utöver tre månader efter delgivningen. Har meddelat reseförbud före nämnda tids utgång hävts eller eljest upphört att gälla, må nytt reseförbud avse allenast återstoden av sagda tid.

I beslut om reseförbud skall angivas den ort, där den, mot vilken förbudet gäller, skall uppehålla sig, samt erinras om påföljden för överträdelse av förbudet. Överträdes reseförbud, äge rätten på yrkande av parten förordna, att motparten skall återhämtas och under den tid förbudet gäller hållas i häkte.

3 §.

Har part i rättegång visat sannolika skäl för sin talan och kan skäligen befaras, att motparten genom att utöva viss verksamhet eller företaga eller underlåta viss handling eller genom annat sitt förhållande hindrar eller försvårar domens verkställande eller väsentligt förringar dess värde för parten, må vid vite förbud eller annat föreläggande meddelas motparten eller förordnas om egendoms förvaltning av god man eller om annan åtgärd, som finnes erforderlig för säkerställande av partens rätt. Föreläggande eller förordnande, som nu sagts, må ock meddelas, om det i annat fall är för parten av synnerlig vikt och det ej länder motparten till väsentligt förfång.

4 §.

Finnes i rättegång om bättre rätt till egendom part hava egenmäktigt skilt motparten från egendomen eller eljest själv tagit sig rätt, må förordnas, att besittning eller annat förhållande, som rubbats, genast skall återställas.

5 §.

Beslut om åtgärd, som avses i detta kapitel, meddelas av den rätt, där rättegången är.

Fråga om sådan åtgärd må upptagas allenast på yrkande av part.

Yrkande må ej bifallas, med mindre tillfälle lämnats motparten att yttra sig däröver. Är fara i dröjsmål, må dock rätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas.

Åtgärd, som avses i 1, 2 eller 3 §, må ej beviljas, med mindre part, som begärt åtgärden, hos rätten ställer pant eller borgen för skada, som kan tillskyndas motparten. Finnes parten ur stånd att ställa sådan säkerhet och har han visat synnerliga skäl för sin talan, må rätten befria honom därifrån. Från ställande av säkerhet vare kronan fri. Om pant och borgen gälle vad i utsökningslagen är stadgat.

6 §.

Aterkallas eller förfaller talan, för vars säkerställande åtgärd enligt 1, 2 eller 3 § meddelats, eller har, då talan avser fordran, ställts pant eller borgen eller förekomma eljest ej längre skäl för åtgärden, skall den av rätten omedelbart hävas. Då målet avgöres, pröve rätten, om åtgärden fortfarande skall bestå. Rätten äge ock i samband med domen förordna om åtgärd, som nu sagts.

Rätten äge, när skäl äro därtill, på yrkande av part förordna, att åtgärd enligt 4 § skall gå åter.

7 §.

Finnes kvarstad böra läggas å arrende, hyra eller annat dylikt, som utgår av fast egendom, förordne rätten god man att uppbära medlen; rätten meddele ock den betalningsskyldige förbud att utgiva något till annan än gode mannen.

Meddelas skingringsförbud å fast egendom och är synnerlig fara att egendomen genom vanvård eller annorledes väsentligen försämrans, äge rätten på yrkande av part, som begärt åtgärden, förordna god man att förvalta egendomen; parten åligge att till bestridande av nödig kostnad för egendomens förvaltning erlægga förskott med belopp, som bestämmes av rätten.

I övrigt gälle om verkställande av åtgärd, som avses i detta kapitel, vad i utsökningslagen är stadgat.

16 KAP.

Om omröstning.

1 §.

Yppas vid överläggning till dom eller beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske.

I häradsrätt säge ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens.

Vid omröstning i rådhusrätt så ock i överrätt skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Envar angive de skäl, varå han grundar sin mening.

2 §.

Över fråga, som hör till rättegången, skall röstas särskilt.

Äro i saken flera käromål, skall beträffande varje käromål särskild omröstning ske. Över fordran, som åberopats till kvittning, skall ock röstas särskilt. Är beträffande samma käromål fråga om flera omständigheter, som var för sig äro av omedelbar betydelse för utgången, skola de, såvitt sakens beskaffenhet påkallar det, uppställas till särskild omröstning. Om rättegångskostnad skall röstas särskilt.

Har någon vid tidigare omröstning varit emot det slut, vari de flesta stannat, vare han skyldig att deltaga i senare omröstning.

3 §.

Yppas i häradsrätt annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning i rådhusrätt så ock i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av rättens ledamöter; har någon mening erhållit hälften av rösterna och är bland dem ordförandens, gälle den meningen.

Om omröstning beträffande prövningstillstånd stadgas i 3 kap. 7 §.

4 §.

Yppas vid omröstning i rådhusrätt eller överrätt flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, och är fråga om penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, skola rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsätts efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; i annat fall gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

5 §.

Är det stridigt, huru omröstning skall ske eller vilken mening skall gälla, skall röstas därom.

6 §.

Är i tvistemål fråga även om ansvar, utdömande av vite, reseförbud eller någons hållande i häkte, gälle om omröstning därutinnan vad i 29 kap. är stadgat.

7 §.

Har nämnden enligt 3 § bestämt rättens avgörande, svare för detta envar nämndeman, som med sin röst bidragit därtill.

17 KAP.

Om dom och beslut.

1 §.

Rättens avgörande av saken sker genom dom. Annat rättens avgörande träffas genom beslut. Beslut, varigenom rätten annorledes än genom dom skiljer saken från sig, så ock högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt, är slutligt beslut.

2 §.

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

3 §.

Dom må ej givas över annat eller mera, än vad part i behörig ordning yrkat. Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, må dom ej grundas å omständighet, som icke av part åberopats till grund för hans talan.

4 §.

Äro i en rättegång flera käromål och kunna de särskiljas, må dom givas över något av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats. Över huvudfordran och fordran, som åberopas till kvittning, må dömas allenast i ett sammanhang. Medgives käromål till någon del, må särskild dom givas över det som medgivits.

5 §.

Handläggas i en rättegång talan om fastställelse, huruvida visst rättsförhållande består eller icke består, och tillika talan, vars prövning beror därav, må särskild dom givas över fastställelsestalan. Beror eljest prövningen av viss talan av annan talan, som handlägges i samma rättegång, må ock särskild dom givas över den talan.

Äro i mål, vari talan föres om fullgörelse, såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek stridiga och finnes med hänsyn till utredningen lämpligt, att dessa frågor avgöras var för sig, må på kärandens begäran särskild dom givas över skyldigheten att fullgöra.

Då särskild dom enligt denna paragraf givits, äge rätten förordna, att målet i övrigt skall vila, till dess domen vunnit laga kraft.

6 §.

Förlikas parterna om det, varom tvistas, och begära de, att rätten stadfäster förlikningen, skall det ske genom dom.

7 §.

Dom skall avfattas skriftligen och i skilda avdelningar angiva:

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande;
2. parterna samt deras ombud eller biträden;
3. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter, varå de grundats;
4. domskälen med uppgift å vad i målet är bevisat; samt
5. domslutet.

Högre rätts dom skall, i den mån det finnes erforderligt, innehålla redogörelse för lägre rätts dom.

Äger part fullfölja talan mot dom eller söka återvinning, skall i domen givas till känna, vad han därvid har att iakttaga. Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts dom, stadgas i 54 kap. 14 §.

8 §.

Tredskodom, dom, varigenom kärandens talan bifalles på grund av svarandens medgivande, samt dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må utfärdas i förenklad form. Närmare bestämmelser därom meddelas av Konungen.

9 §.

Innan dom beslutas, skall överläggning hållas. Har nämnd säte i rätten, framställa ordföranden saken och vad lag stadgar därom.

Då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Erfordras på grund av målets beskaffenhet rådrum för domens beslutande eller avfattande, må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Avkunnas ej domen vid huvudförhandlingen, skall den avkunnas vid annat rättens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sättet för domens meddelande.

Vad nu sagts om måls avgörande efter huvudförhandling gälle ock, då mål avgöres vid sammanträde för muntlig förberedelse.

Avgöres eljest mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast dagen förut avsändas till parterna och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet.

Avkunnande av dom må ske genom återgivande av domskälen och slutet jämte meddelande av fullföljdshänvisning.

10 §.

Dom skall uppsättas särskilt och underskrivas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet.

Rättens domar skola, ordnade i nummerföljd efter tiden för deras meddelande, för varje år sammanföras till en dombok.

11 §.

Dom äge, sedan tid för talan utgått, rättskraft, såvitt därigenom avgjorts den sak, varom talan väckts.

Domen äge ock rättskraft, i vad den innefattar prövning av fordran, som åberopats till kvittning.

Ej må fråga, som sålunda avgjorts, ånyo upptagas till prövning.

Om särskilda rättsmedel gälle vad därom är stadgat.

12 §.

Vad i 2 och 9 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. Å sådant beslut skola ock bestämmelserna i 7 och 10 §§ tillämpas, om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det upptagas i domen.

Äger part fullfölja talan mot slutligt beslut eller göra ansökan om återupptagande, skall i beslutet givas till kärna, vad han därvid har att iakttaga. Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts beslut, stadgas i 54 kap. 14 §.

13 §.

Beslut, som ej är slutligt, skall, i den mån det erfordras, angiva de skäl, varå beslutet grundas.

Har den som vill föra talan mot beslut under rättegången att anmäla missnöje, skall det tillkännagivas. Skall mot sådant beslut talan föras särskilt, give rätten ock det till känna. Den som vill föra talan mot beslutet äge hos rätten erhålla underrättelse om vad han eljest har att iakttaga.

Meddelas beslut, som ej är slutligt, i samband med dom eller slutligt beslut, skall det upptagas däri. Skall mot beslutet föras särskild talan, give rätten till känna, vad den som vill fullfölja talan har att iakttaga.

Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts beslut, stadgas i 54 kap. 14 §.

14 §.

Rätten äge, när skäl äro därtill, i dom förordna, att den må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft.

Beslut under rättegången, mot vilket talan ej må föras särskilt, skall genast gå i verkställighet. Vad nu sagts gälle ock beslut, varigenom rätten avvisat ombud eller biträde eller ogillat tredje mans yrkande att få som intervenient deltaga i rättegången eller utlåtit sig angående ersättning eller förskott till biträde, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient, eller förordnat om någons hållande i häkte eller om kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning eller om hävande av sådan åtgärd eller bestämt, att förman av fri rättegång skall upphöra, eller till biträde utsett annan, än part

föreslagit. Rätten äge, när skäl äro därtill, i beslut, varigenom föreläggande meddelats part eller annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, förordna, att beslutet må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft.

Är särskild föreskrift meddelad därom, att dom eller beslut, som icke äger laga kraft, må verkställas, vare den gällande.

15 §.

Finner rätten på grund av anmärkning eller eljest, att dom eller beslut till följd av skrivfel, misräkning eller annat dylikt förbiseende innehåller uppenbar oriktighet, meddele rätten, sedan parterna erhållit tillfälle att yttra sig, beslut om rättelse.

Rättelse skall antecknas å huvudskriften av domen eller beslutet eller, då beslutet intagits i protokoll, i detta så ock, om det kan ske, å utskrift av domen eller beslutet; därvid skall tillika angivas den dag, då anteckningen göres.

18 KAP.

Om rättegångskostnad.

1 §.

Part, som tappar målet, skall ersätta motparten hans rättegångskostnad, om ej annat är stadgat.

2 §.

Angår målet rättsförhållande, som enligt lag ej må bestämmas annorledes än genom dom, må förordnas, att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad.

3 §.

Finnes den vinnande parten hava inlett rättegång, utan att motparten givit anledning därtill, eller har den vinnande parten eljest uppsåtligen eller genom försummelse föranlett onödig rättegång, skall han ersätta motparten hans rättegångskostnad eller ock, om omständigheterna föranleda därtill, vardera parten bära sin kostnad.

Var den omständighet, varav utgången berodde, icke före rättegången känd för den tappande parten och hade han ej heller bort äga kännedom därom, må förordnas, att vardera parten skall bära sin kostnad.

4 §.

Äro i samma mål flera yrkanden och vinna parterna ömsom, skall vardera parten bära sin kostnad eller jämkad ersättning tilläggas endera eller ock, såvitt kostnaderna för olika delar av målet kunna särskiljas, ersättningskyldigheten därefter bestämmas. Är vad parten tappat av allenast ringa betydelse, må han dock erhålla full ersättning för sin kostnad.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om parts yrkande bifalles allenast till en del.

5 §.

Avvisas parts talan, anses parten som tappande.

Avskrives mål på grund av att part återkallat sin talan eller uteblivit, skall han ersätta motparten hans rättegångskostnad, om ej särskilda omständigheter föranleda, att ersättningsskyldigheten bestämmes annorledes.

Förlikas parterna, skall vardera parten bära sin kostnad, om ej annat avtalats.

6 §.

Har part genom att utebliva från rätten eller ej iakttaga föreläggande, som rätten meddelat, eller genom påstående eller invändning, som han insett eller bort inse sakna fog, eller annorledes genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad för motparten, vare han skyldig att ersätta sådan kostnad, huru rättegångskostnaden i övrigt än skall bäras.

7 §.

Skall part enligt detta kapitel helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnad och finnes ställföreträdare för parten eller partens ombud eller biträde hava genom åtgärd, som avses i 3 § första stycket, eller genom vårdslöshet eller försummelse, som sägs i 6 §, vållat sådan kostnad, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förplikta honom att jämte parten ersätta kostnaden.

8 §.

Ersättning för rättegångskostnad skall fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande jämte arvode till ombud eller biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Ersättning skall ock utgå för partens arbete och tidsspillan i anledning av rättegången.

9 §.

Skall rättegångskostnad ersättas av flera medparter, svare de en för alla och alla för en. I den mån kostnad hänför sig till del av målet, som angår allenast någon av parterna, eller ock part orsakat kostnad genom vårdslöshet eller försummelse, som avses i 6 §, skall dock denna kostnad gäldas av den parten ensam.

Är någon enligt 7 § skyldig att jämte part ersätta kostnad, svare de en för båda och båda för en.

10 §.

Har någon enligt 13 kap. 7 § övertagit kärandens talan, svare han och käranden, en för båda och båda för en, för den rättegångskostnad, som uppkommit före övertagandet; för kostnad, som uppkommit därefter, svare han ensam.

Den som inträtt i svarandens ställe svare ensam för rättegångskostnaden.

11 §.

Skola två eller flera, en för alla och alla för en, svara för rättegångskostnad, äge rätten, på yrkande av någon av dem, med hänsyn till omständigheterna pröva, huru kostnaden mellan dem skall fördelas eller om någon av dem skall vidkännas hela kostnaden.

12 §.

I fråga om skyldighet för intervenient, som icke äger ställning av part i rättegången, att ersätta rättegångskostnad och hans rätt till ersättning för sådan kostnad skall vad i detta kapitel stadgas om part äga motsvarande tillämpning; dock svare intervenienten allenast för den särskilda kostnad, som orsakats av interventionen. Ej må den part, å vilkens sida intervenienten deltagit, förpliktas att ersätta kostnad, som nu nämnts.

13 §.

Skall kostnad för bevisning eller annan åtgärd enligt rättens beslut utgå av allmänna medel eller utgivas av parterna en för båda och båda för en, gälle i fråga om skyldighet att återgälda sådan kostnad vad i detta kapitel stadgas om rättegångskostnad. Skola parterna bära var sin rättegångskostnad, må förordnas, att kostnaden skall fördelas med hälften å vardera. Har av allmänna medel utgått kostnad för parts hämtande till rätten, skall kostnaden återgäldas av parten.

Om återgäldande av kostnad, som utgått av allmänna medel i anledning av att part åtnjutit fri rättegång, är särskilt stadgat.

14 §.

Part, som vill erhålla ersättning för rättegångskostnad, skall, innan handläggningen avslutas, framställa yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Gör han det ej, äge han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma rätt; dock må part, även om yrkande ej framställts, erhålla ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut.

Då rätten avgör målet, meddele rätten samtidigt beslut angående rättegångskostnaden så ock i fråga, som avses i 13 § första stycket. Ingår i ersättning för rättegångskostnad arvode till ombud eller biträde, skall arvodets belopp angivas.

15 §.

Fullföljes mål från lägre rätt, skall skyldigheten att ersätta rättegångskostnad i högre rätt bestämmas med hänsyn till rättegången därstädes.

Om kostnad i högre rätt i mål angående fråga, som dit fullföljts särskilt, äge vad i detta kapitel stadgas om mål, som väckts vid lägre rätt, motsvarande tillämpning.

Återförvisas mål, skall frågan om kostnaden i den högre rätten prövas i samband med målet efter dess återupptagande.

II. Om rättegången i brottmål.

19 KAP.

Om laga domstol.

1 §.

Laga domstol i brottmål är rätten i den ort, där brottet förövades. Brott anses förövat å den ort, där den brottsliga handlingen företogs, och, om brottet fullbordades å annan ort, även å den orten. Förövades brottet å orter under skilda domstolar, äge de lika behörighet. Har det skett å svenskt fartyg under resa inom eller utom riket, vare även rätten i den ort, dit den misstänkte med fartyget först ankommer eller där han gripits eller eljest uppehåller sig, behörig.

Är, då åtal väckes, ovisst, var brottet förövades, må åtal upptagas av rätten i någon av de orter, där det kan antagas hava skett, eller i den ort, där den misstänkte gripits eller eljest uppehåller sig.

2 §.

Åtal för brott, som förövats å ort utom riket eller å utländskt fartyg under resa inom eller utom riket, upptages, om ej Konungen för visst fall förordnar annat, av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, eller av rätten i den ort, där han gripits eller eljest uppehåller sig.

3 §.

Åtal mot flera gärningsmän för samma brott må, om det sker samtidigt, väckas vid den rätt, där någon av dem har att svara. Väckas åtalerna å olika tider, må vid den rätt, som upptagit åtal mot någon av gärningsmännen, åtal väckas även mot den eller de övriga.

Åtal för delaktighet i brott må väckas vid den rätt, som upptagit åtal mot gärningsmannen.

4 §.

Talan om ansvar för falskt åtal eller falsk angivelse, varå åtal följt, må väckas vid den rätt, där brottet åtalats.

5 §.

Över förseelse i rättegången döme den rätt, där rättegången föres.

Förövar någon annat brott inför domstol vid dess sammanträde, äge samma rätt döma däröver, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet och andra omständigheter finnes lämpligt.

6 §.

Har någon förövat flera brott, må åtal för samtliga brotten upptagas av den rätt, som är behörig att upptaga åtal för något av dem, om denna med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

7 §.

Har allmänt åtal upptagits av viss domstol och är även annan domstol behörig, äge den förra domstolen, om synnerliga skäl äro därtill, på framställning av åklagaren förordna, att målet skall överflyttas till den senare domstolen. Beslut eller annan åtgärd av den förra domstolen vare gällande, till dess den domstol, dit målet överflyttats, förordnar annat.

8 §.

Avvisas mål på den grund, att rätten icke är behörig, äge den dock i avbidan på att åtal väckes vid rätt domstol meddela beslut, som icke utan fara kan uppskjutas.

9 §.

Är i lag eller författning föreskrivet, att åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt eller av annan allmän underrätt än den, där den misstänkte enligt 1 eller 2 § har att svara, må ej på grund av vad i detta kapitel stadgas åtalet upptagas av annan domstol. Skall fråga om ansvar upptagas av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol, äge vad i detta kapitel stadgas ej tillämpning.

Avtal, varigenom någon utfäst sig att väcka åtal eller svara vid viss domstol, vare utan verkan.

10 §.

Har lägre rätt upptagit mål, må fråga om rättens behörighet ej upptagas av högre rätt, med mindre frågan dit fullföljes eller där väckes av part, som är berättigad därtill, eller ock målet skall upptagas av annan myndighet än domstol eller av särskild domstol eller omedelbart av högre rätt eller av annan allmän underrätt än den, där den misstänkte enligt 1 eller 2 § har att svara.

11 §.

Meddelas i högre rätt beslut, varigenom lägre rätt förklaras icke vara behörig att upptaga mål, som där väckts, äge den högre rätten på yrkande av part hänvisa målet till lägre rätt, som finnes behörig.

Hava skilda domstolar genom beslut, som vunnit laga kraft, funnits obehöriga, äge högsta domstolen, om någon av dem finnes behörig, på ansökan av part hänvisa målet till den domstol, av vilken målet bort upptagas.

12 §.

Vad i detta kapitel stadgas äge motsvarande tillämpning i fråga om domstols befattning med förundersökning och användande av tvångsmedel.

20 KAP.

Om rätt till åtal och om målsägande.

1 §.

Fråga om ansvar för brott må ej av rätten upptagas, med mindre åtal för brottet väckts. Rätten äge dock utan åtal upptaga fråga om ansvar för förseelse i rättegången.

2 §.

Allmän åklagare äge tala å brott, som hör under allmänt åtal, om ej annat är stadgat.

Om befogenhet för särskild åklagare att tala å brott, som hör under allmänt åtal, gälle vad särskilt är föreskrivet.

Åklagare må i högre rätt fullfölja talan även till den misstänktes förmån.

3 §.

Under allmänt åtal höra alla brott, som ej uttryckligen äro undantagna därifrån.

Är för allmänt åtal stadgat särskilt villkor, såsom tillstånd av myndighet eller angivelse av målsägande, vare det gällande.

4 §.

Innefattar en handling flera brott och hör något av dem under allmänt åtal, må sådant åtal äga rum även för de övriga.

Har någon angivits för brott, som allenast efter angivelse hör under allmänt åtal, och äro flera misstänkta för att hava tagit del i brottet, må allmänt åtal äga rum mot dem alla.

5 §.

Brott må av målsägande angivas till åtal hos åklagare eller polismyndighet. Har angivelse skett hos myndighet å annan ort än den, där åtal för brottet må väckas, skall angivelsen omedelbart tillställas myndigheten i den orten.

6 §.

Allmänt åtal skall äga rum, då tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet. Kan den misstänkte på grund av otillräknelighet ej fällas till ansvar för gärningen, må åtal dock äga rum.

Att strafföreläggande må i visst fall träda i stället för åtal, stadgas i 48 kap.

7 §.

Allmänt åtal må av åklagaren eftergivas:

1. om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt; eller

2. om brottet föröfvats, innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott, och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse.

Finnas tillräckliga skäl för eftergift ej längre föreligga, må den återkallas. Närmare föreskrifter om eftergift av åtal meddelas av Konungen.

Är i lag eller författning särskild föreskrift meddelad om eftergift av åtal, vare den gällande.

8 §.

Målsäganden må ej väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre han angivit brottet och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum.

Har åklagare väckt talan, äge målsäganden biträda åtalet; han må ock i högre rätt fullfölja talan.

Utan hinder av vad i första stycket sägs må den som angivits eller åtalats för brott väcka talan om ansvar för falsk angivelse eller falskt åtal.

9 §.

Sedan dom fallit, må ej allmänt åtal nedläggas.

Nedlägges allmänt åtal på den grund, att tillräckliga skäl, att den misstänkte är skyldig till brottet, ej föreligga, må målsäganden övertaga åtalet; han skall dock hos rätten göra anmälan därom inom den tid, högst en månad, som av rätten bestämmes, sedan han erhöill vetskap om nedläggandet. Övertager ej målsäganden åtalet, äge han icke därefter väcka åtal för brottet; om den tilltalade yrkar det, skall frikännande dom meddelas.

10 §.

Vad i 8 och 9 §§ stadgats om rätt för målsäganden att väcka åtal eller övertaga eller i högre rätt fullfölja väckt åtal gälle icke i fråga om ämbetsbrott, för vilket åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt.

11 §.

Äro i fråga om samma brott flera målsägande, gälle angivelse eller åtal av en målsägande även för de övriga.

12 §.

Har målsäganden genom förlikning eller eljest utfäst sig att ej angiva brottet eller tala därå eller har han återkallat angivelse eller nedlagt åtal, må han ej därefter angiva brottet eller tala därå. Hör brottet allenast efter angivelse under allmänt åtal och har utfästelsen gjorts eller angivelsen återkallats, innan allmänt åtal väckts, må allmänt åtal för brottet ej därefter äga rum.

13 §.

Har någon genom brott blivit dödad, äge hans efterlevande make, bröst-arvinge, fader, moder eller syskon eller den som stått i adoptivförhållande till honom samma rätt som målsägande att angiva brottet eller tala därå.

Avlider eljest den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förmärad eller lidit skada, äge närstående, som nu sagts, samma rätt att angiva brottet eller tala därå, som tillkom den avlidne, om icke av omständigheterna framgår, att denne ej velat angiva eller åtala brottet.

14 §.

Är målsäganden omyndig och rör brottet egendom, varöver han ej råder, eller rättshandling, som han ej själv äger ingå, äge hans ställföreträdare angiva brottet eller tala därå. Rör brottet den omyndiges person, äge den som har vårdnaden om honom angiva brottet eller tala därå; har den omyndige fyllt aderton år, äge han ock själv angiva brottet eller tala därå. Vad i 11 kap. 2—5 §§ är stadgat om part och ställföreträdare i tvistemål äge motsvarande tillämpning beträffande målsägande, även om han ej för talan.

Om rättegångsombud för målsägande gälle vad i 12 kap. är stadgat.

15 §.

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan och har han icke biträtt åtalet eller eljest fört talan jämte åklagaren, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

16 §.

Är i lag eller författning stadgat, att åtal för brott må väckas av annan enskild än målsägande, skall han i fråga om rätt att angiva brottet eller tala därå samt åtal, som väckes av honom, anses som målsägande.

21 KAP.

Om den misstänkte och hans försvar.

1 §.

Den misstänkte äge själv föra sin talan. Är han omyndig, skall rätten, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet eller eljest finnes erforderligt, höra den som har vårdnaden om honom; denne äge ock föra talan för den omyndige.

Har den misstänkte avlidit, äge hans efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller den som stått i adoptivförhållande till honom föra talan mot dom, såvitt genom denna fastställts, att den misstänkte förövat gärningen.

2 §.

Den misstänkte skall vid huvudförhandling i underrätt infinna sig personligen i mål om allmänt åtal för brott, varå straffarbete kan följa, så ock i annat mål, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i hovrätt skall den misstänkte infinna sig personligen, om han av underrätten dömts till straffarbete för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådant straff, så ock eljest, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Vid huvudförhandling i högsta domstolen vare den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. I underrätt skall den misstänkte ock infinna sig personligen vid muntlig förberedelse, om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas. Vid annan förhandling än nu nämnts vare han skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig.

Är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, meddele rätten förordnande därom.

Då den misstänkte ej är skyldig att infinna sig personligen, må hans talan föras genom ombud. Om ombud gälle vad i 12 kap. är stadgat.

3 §.

Vid sin talans förberedande och utförande må den misstänkte biträdas av försvarare.

Försvarare utses av den misstänkte. Är den misstänkte under aderton år eller sinnessjuk eller sinnesslö, utses försvarare av den som har vårdnaden om honom. Har den misstänkte för sig ställt rättegångsombud, anses ombudet som försvarare. Om försvarare äge vad i 12 kap. 2—5 §§ är stadgat motsvarande tillämpning.

Har den misstänkte ej utsett försvarare eller avvisas av honom utsedd försvarare och finnes på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall offentlig försvarare förordnas för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall även eljest, om han begär det, offentlig försvarare förordnas.

4 §.

Offentlig försvarare förordnas av rätten; har rätten skilt saken från sig, äge den, till dess talan av den misstänkte fullföljts eller tiden för sådan talan utgått, förordna försvarare att biträda honom i högre rätt.

Fråga om förordnande av offentlig försvarare skall upptagas, då framställning därom göres eller rätten eljest finner anledning därtill.

5 §.

Till offentlig försvarare skall förordnas advokat, som finnes lämplig därtill. Företrädesvis bör anlitas någon, som vid rätten brukas som rättegångsombud.

Har den misstänkte till offentlig försvarare föreslagit någon, som är behö-

rig därtill, skall han förordnas, om ej hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller eljest särskilda skäl föranleda annat.

6 §.

Förordnande av offentlig försvarare må av rätten återkallas, om giltigt skäl därtill förekommer. Utser den misstänkte själv annan försvarare, skall förordnandet återkallas, om ej därav skulle uppstå synnerlig olägenhet.

Offentlig försvarare må ej utan rättens medgivande sätta annan i sitt ställe.

7 §.

Försvarare skall med nit och omsorg tillvarataga den misstänktes rätt och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning.

Försvarare bör, så snart ske kan, genom överläggning med den misstänkte förbereda försvaret.

8 §.

Försvarare äge under förundersökningen och målets behandling vid rätten göra framställning och vidtaga åtgärd, som erfordras för tillvaratagande av den misstänktes rätt, så ock, om målet fullföljes, biträda honom i högre rätt.

9 §.

Försvarare för den som är anhållen eller häktad må ej förvägras att sammanträffa med honom. Försvararen äge i enrum meddela sig med den anhållne eller häktade; annan än advokat dock endast om undersökningsledaren eller åklagaren medgiver det eller rätten finner det kunna ske utan men för utredningen eller för ordningen eller säkerheten å förvaringsplatsen.

Offentlig försvarare så ock av den misstänkte utsedd försvarare, som uppgivits för rätten, skola kallas till huvudförhandling eller annat rättens sammanträde för förhandling.

10 §.

Offentlig försvarare äge av allmänna medel åtnjuta arvode så ock ersättning för kostnad och tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt.

Ej må offentlig försvarare av den misstänkte förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

22 KAP.

Om enskilt anspråk i anledning av brott.

1 §.

Talan mot den misstänkte eller annan om enskilt anspråk i anledning av brott må föras i samband med åtal för brottet. Upptages ej anspråket i samband med åtalet, skall talan föras i den för tvistemål stadgade ordningen.

2 §.

Grundas enskilt anspråk å brott, som hör under allmänt åtal, vare åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes obefogat. Vill målsäganden, att anspråket upptages i samband med åtalet, åligge honom att till undersökningsledaren eller åklagaren anmäla anspråket med uppgift å de omständigheter, varå det grundas.

Finner undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning angående brott, att enskilt anspråk må grundas å brottet, skall han, om det kan ske, i god tid före åtalet underrätta målsäganden därom.

3 §.

Föres i särskilt mål vid rätten talan om enskilt anspråk i anledning av brott, äge rätten, om det finnes lämpligt, förordna, att talan skall upptagas till behandling i samband med åtalet.

4 §.

Om rätt för den tilltalade eller annan, mot vilken målsäganden för talan, eller för tredje man att till gemensam handläggning med åtalet väcka talan, som avses i 14 kap. 5 §, äge vad i nämnda lagrum är stadgat motsvarande tillämpning.

5 §.

Har talan om enskilt anspråk upptagits till behandling i samband med åtalet, äge rätten, när skäl äro därtill, förordna, att talan skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen.

6 §.

Nedlägges eller avvisas åtal eller förklaras målsäganden hava förlorat sin rätt att tala å brottet, förordne rätten, om part yrkar det, att talan om det enskilda anspråket skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen. Framställles ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen.

Återkallar part sin talan angående det enskilda anspråket, sedan motparten ingått i svaromål, skall, om denne yrkar det, talan dock prövas. Framställles ej sådant yrkande, skall talan i målet anses förfallen.

7 §.

Föres talan om enskilt anspråk på grund av brott i samband med åtalet och finnes, att den åtalade gärningen icke är straffbar, må talan dock prövas i målet.

8 §.

Talan om enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott, för vilket åtal skall upptagas omedelbart av högre rätt, må ej väckas av målsäganden, med mindre åtal för brottet äger rum eller talan biträdes av åklagaren.

23 KAP.

Om förundersökning.

1 §.

Förundersökning skall inledas, så snart på grund av angivelse eller eljest anledning förekommer, att brott, som hör under allmänt åtal, förövats.

Hör brottet allenast efter angivelse under allmänt åtal, må, ehuru angivelse ej skett, förundersökning inledas, om angivelse icke kan utan fara avvaktas; målsäganden skall dock, så snart ske kan, underrättas. Angiver han ej då brottet till åtal, skall förundersökningen nedläggas.

2 §.

Under förundersökningen skall utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom, samt målet så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang.

3 §.

Förundersökningen inledes av polismyndighet eller åklagaren. Har förundersökningen inletts av polismyndighet, skall åklagaren, så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet eller det eljest av särskilda skäl finnes påkallat, övertaga ledningen av undersökningen.

Åklagaren äge, då undersökningen ledes av polismyndighet, meddela anvisningar rörande undersökningens bedrivande.

Då förundersökningen ledes av åklagaren, äge han vid undersökningens verkställande anlita biträde av polismyndighet så ock uppdraga åt polisman att vidtaga särskild till undersökningen hörande åtgärd, om dess beskaffenhet tillåter det.

4 §.

Vid förundersökningen skola ej blott de omständigheter, som tala emot den misstänkte, utan även de som äro gynnsamma för honom beaktas och bevis, som är till hans förmån, tillvaratagas. Undersökningen bör så bedrivas, att ej någon onödigt utsättes för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet.

Förundersökningen skall bedrivas så skyndsamt omständigheterna medgiva. Finnes ej längre anledning till dess fullföljande, skall den nedläggas.

5 §.

Skall enligt 21 kap. 3 § offentlig försvarare utses för den misstänkte, åligge undersökningsledaren att göra anmälan därom hos rätten.

6 §.

Under förundersökningen må förhör hållas med envar, som antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen.

7 §.

Underlåter den som kallats till förhör utan giltig orsak att hörsamma kallelsen och överstiger ej väglängden mellan den plats, som utsatts för förhöret, och den, där han har sin bostad eller vid kallelsens mottagande uppehöll sig, femton kilometer, må han hämtas till förhöret.

Utan föregående kallelse må den som uppehåller sig inom en väglängd av femton kilometer från den plats, där förhör skall hållas, hämtas till förhöret, om undersökningen avser brott, varå frihetsstraff kan följa, och det skäligen kan befaras, att han ej skulle hörsamma kallelse eller i anledning av kallelse skulle genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Är den som skall höras anhållen eller häktad, skall han inställas å plats, som bestämts för förhöret.

8 §.

På tillsägelse av polisman vare den som är tillstädes å plats, där brott förövas, skyldig att medfölja till förhör, som hålles omedelbart därefter. Vägrar han utan giltig orsak, må han av polismannen medtagas till förhöret.

9 §.

Ej vare någon, som icke är anhållen eller häktad, skyldig att kvarstanna för förhör längre än sex timmar. Finnes det vara av synnerlig vikt, att den som kan misstänkas för brottet är tillgänglig för fortsatt förhör, vare han dock skyldig att kvarstanna ytterligare sex timmar.

Sedan förhöret avslutats eller tiden, då den hörde är skyldig att kvarstanna, utgått, äge han omedelbart avlägsna sig; utan synnerliga skäl må ej fordras, att han infinnet sig till nytt förhör tidigare än tolv timmar därefter.

10 §.

Vid förhör skall såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara.

Undersökningsledaren har att bestämma, huruvida annan än vittne må övervara förhör. Vid förhör, som enligt 18 § andra stycket hålles på den misstänktes begäran, äge han och hans försvarare att närvara. Även vid annat förhör må, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstädes.

Är den som höres under femton år, bör, om det kan ske utan men för utredningen, den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret.

Undersökningsledaren äge förordna, att vad som förekommit vid förhör icke får uppenbaras.

11 §.

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, må han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som höres. Utan undersökningsledarens tillstånd må ej annan, som är närvarande vid förhör, därunder meddela sig med den hörde.

12 §.

Under förhör må ej i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning användas medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglingar om särskilda förmåner, hot, tvång, uttröttnings eller andra otillbörliga åtgärder. Den som höres må icke förmenas att intaga sedvanliga måltider eller åtnjuta nödig vila.

13 §.

Vägrar någon vid förhör att yttra sig angående omständighet, som är av vikt för utredningen, och är han, om åtal väckes, skyldig att i målet vittna därom, eller finnes eljest för utredningen erforderligt, att någon, som är skyldig att vittna i målet, redan under förundersökningen höres som vittne, må på undersökningsledarens begäran vittnesförhör med honom äga rum inför rätten.

Om förhöret gälle i tillämpliga delar vad om bevisupptagning utom huvudförhandling är stadgat.

14 §.

Undersökningsledaren äge inhämta yttrande av sakkunnig. Finnes redan under förundersökningen sakkunnig böra utses av rätten, äge undersökningsledaren framställa begäran därom. Han äge ock hos rätten begära föreläggande, att skriftligt bevis skall företes eller föremål tillhandahållas för besiktning.

15 §.

Är fara, att bevis, som skall åberopas vid huvudförhandlingen, därförinnan går förlorat eller då endast med svårighet kan föras, må på yrkande av undersökningsledaren eller den misstänkte rätten genast upptaga beviset. Om beviset gälle i tillämpliga delar vad om bevis, som upptages utom huvudförhandling, är stadgat.

16 §.

Om användande av tvångsmedel under förundersökningen gälle vad i 24—28 kap. stadgas.

17 §.

Erfordras under förundersökningen förhör eller annan åtgärd å ort utom undersökningsledarens tjänstgöringsområde, äge han anlita biträde av polismyndighet å den ort, där åtgärden skall vidtagas.

18 §.

Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen misstänkes för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Så snart det kan ske utan men för utredningen, skall tillfälle lämnas honom och hans försvarare att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit samt att angiva den utredning de anse önskvärd och att eljest anföra vad de akta nödigt. Ej må åtal beslutas, innan tillfälle därtill beretts dem.

Begär den misstänkte, att förhör skall hållas med någon eller att annan utredning skall förebringas, skall begäran efterkommas, om det kan antagas, att åtgärden skulle äga betydelse för undersökningen. Avslås framställningen, skola skälen därför angivas.

19 §.

Har undersökningsledaren, ehuru han slutfört den utredning han anser erforderlig, ej bifallit begäran, som avses i 18 § andra stycket, eller förmenar den misstänkte, att annan brist i utredningen föreligger, må han göra anmälan därom hos rätten.

Då anmälan inkommit till rätten, skall den, så snart ske kan, upptaga anmälan till prövning. När skäl äro därtill, må rätten hålla förhör med den misstänkte eller annan eller vidtaga den åtgärd i övrigt, som finnes påkallad.

20 §.

Då förundersökningen avslutas, skall undersökningsledaren meddela beslut, huruvida åtal skall väckas.

21 §.

Vid förundersökningen skall protokoll föras över vad därvid förekommit av betydelse för utredningen.

Sedan utsaga av misstänkt eller annan upptecknats, skall, innan förhöret avslutas, utsagan uppläsas eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen samt den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot innehållet. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter må uppteckningen ej ändras. Har utsagan först efter granskningen antecknats i protokollet, skall uppteckningen biläggas handlingarna.

I mindre mål må i stället för protokoll föras kortfattade anteckningar över det väsentliga, som förekommit vid förundersökningen.

Så snart åtal beslutats, äge den misstänkte eller hans försvarare på begäran erhålla avskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen.

22 §.

Förundersökning enligt detta kapitel vare, om tillräckliga skäl för åtal ändock föreligga, ej erforderlig beträffande brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, eller beträffande brott, som avses i 45 kap. 2 § första eller andra stycket. Ej heller vare förundersökning erforderlig i mål, som skall upptagas omedelbart av högre rätt, med mindre anledning förekommer till ådömande av frihetsstraff eller avsättning.

Vill åklagaren utvidga väckt åtal, må det ske, utan att förundersökning enligt detta kapitel ägt rum.

23 §.

Finnes, sedan åtal väckts, ytterligare utredning erforderlig, gälle därom i tillämpliga delar vad i detta kapitel stadgas.

24 §.

Närmare föreskrifter om undersökningsledares verksamhet samt om protokoll och anteckningar vid förundersökning meddelas av Konungen.

24 KAP.

Om häktning och anhållande.

1 §.

Är någon på sannolika skäl misstänkt för brott, varå frihetsstraff kan följa, må han häktas, om med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras, att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff eller genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller ock anledning förekommer, att han fortsätter sin brottsliga verksamhet. Har den misstänkte stadigt hemvist inom riket och kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må fara, att han avviker, ej anses föreligga, med mindre han gjort förberedelse eller försök därtill.

Kan å brottet icke följa lindrigare straff än straffarbete i två år, skall häktning ske, om det ej är uppenbart, att anledning därtill saknas.

Finnes uppenbart, att den misstänkte kommer att dömas allenast till böter eller mistning av befattning på viss tid, må häktning icke ske.

2 §.

Den som på sannolika skäl misstänkes för brott må, oberoende av brottets beskaffenhet, häktas, om han är okänd och undandrager sig att uppgiva namn och hemvist eller anledning förekommer, att hans uppgift därom är osann, så ock om han saknar hemvist inom riket och det skäligen kan befaras, att han genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff.

3 §.

Kan på grund av den misstänktes ungdom eller hans sjukdom häktning antagas medföra allvarligt men för honom och finnes sådan övervakning kunna ordnas, att skäl till hans häktning ej längre föreligga, må han ej häktas. Kvinna, som är havande i framskridet tillstånd eller som fött så kort tid förut, att häktning kan antagas medföra allvarligt men för henne eller barnet, må ej häktas, med mindre det är uppenbart, att betryggande övervakning ej kan ordnas. Vill den misstänkte ej underkasta sig övervakning, som nu nämnts, skall häktning ske.

Att reseförbud må träda i stället för häktning, stadgas i 25 kap.

4 §.

Beslut om häktning meddelas av rätten.

5 §.

Förekomma mot någon skäl till häktning, må han i avbidan på rättens beslut därom anhållas.

Äro ej fulla skäl till häktning, må den misstänkte dock anhållas, om det finnes vara av synnerlig vikt, att han i avbidan på ytterligare utredning tages i förvar.

Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

6 §.

Har den, vilkens anhållande beslutats, avvikit eller är han eljest ej tillstädes, då beslutet meddelas, skall, så snart beslutet verkställts, anmälan därom göras hos anhållningsmyndigheten.

Avviker den som misstänkes för brott och förekomma skäl till hans anhållande, må han av anhållningsmyndigheten efterlysas.

7 §.

Förekomma mot någon skäl till anhållande men kan beslut därom icke utan fara avvaktas, må polisman även utan sådant beslut gripa honom.

Träffas den som begått brott, vara frihetsstraff kan följa, å bar gärning eller flyende fot, må han gripas av envar. Envar må ock gripa den som är efterlyst för brott. Den gripne skall skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.

Då någon gripits, skall anmälan därom skyndsamt göras hos anhållningsmyndigheten; den har att efter förhör, som avses i 8 §, omedelbart besluta, om den gripne skall anhållas eller frigivas.

8 §.

Den som anhållits enligt 6 § eller gripits enligt 7 § skall, så snart ske kan, för förhör inställas för anhållningsmyndigheten eller för polisman, åt vilken uppdragits att hålla förhöret.

9 §.

Då någon anhålles, skall han erhålla besked om det brott misstanken avser. Den anhållnes husfolk eller närmaste anhöriga skola ock, så snart det kan ske utan men för utredningen, underrättas om anhållandet. Sådan underrättelse må dock ej utan synnerliga skäl lämnas mot den anhållnes önskan.

10 §.

Förekomma ej längre skäl för anhållande, skall den misstänkte omedelbart frigivas.

11 §.

Den som är anhållen skall hållas i förvar men må eljest ej underkastas annan inskränkning i sin frihet, än som påkallas av ändamålet med anhållan-

det, ordningen å förvaringsplatsen eller allmän säkerhet. Vid hans förvaring eller förflyttning skall så förfaras, att den ej väcker onödig uppmärksamhet.

12 §.

Anhållningsmyndigheten skall, om ej den anhållne frigives, sist dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller då den anhållne enligt 8 § inställdes till förhör, till rätten avlåta framställning om hans häktande. Finnes för prövning av häktningsfrågan ytterligare utredning erforderlig, må med framställningen anstå, dock skall den avlåtas, så snart ske kan, och sist å femte dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades eller den anhållne inställdes för förhör. Göres ej framställning, som nu sagts, skall den anhållne omedelbart frigivas.

I samband med framställningen skall till rätten överlämnas protokoll eller anteckningar över vad dittills förekommit under förundersökningen; med rättens medgivande må dock med överlämnandet anstå viss kort tid. Påkallas förhör med annan än den anhållne, skall ock uppgift lämnas därom.

13 §.

Då framställning enligt 12 § inkommit, skall rätten, så snart ske kan, och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan framställningen inkom, må dock, om ej rätten finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen.

14 §.

Vid förhandling i häktningsfrågan skall den som yrkat häktning så ock, om ej synnerligt hinder möter för den anhållnes inställande, denne vara tillstädes.

Den som yrkat häktning skall angiva de omständigheter, varå yrkandet grundas. Den anhållne och hans försvarare skola erhålla tillfälle att yttra sig. Utöver vad handlingarna från förundersökningen innehålla samt parterna eljest anföra må utredning ej förebringas, med mindre särskilda skäl äro därtill.

15 §.

Förhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess frågan kan avgöras. Uppskov må ej äga rum, med mindre synnerliga skäl äro därtill, och utan den misstänktes begäran ej längre än fyra dagar.

Uppskjutes förhandlingen, skall, om ej rätten bestämmer annat, anhållandet fortfa-
ra.

16 §.

Sedan förhandlingen avslutats, skall rätten omedelbart meddela beslut i häktningsfrågan. Beslut om häktning skall innehålla uppgift å det brott misstanken avser samt kort angiva grunden för häktningen.

Beslutas ej häktning, förordne rätten, att den anhållne omedelbart skall frigivas.

17 §.

Fråga om häktning av den som ej är anhållen må upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Efter åtalet äge rätten även på yrkande av målsäganden så ock självant upptaga fråga därom.

Då fråga om häktning väckts, skall, så snart ske kan, förhandling äga rum inför rätten. Om sådan förhandling gälle i tillämpliga delar vad i 14—16 §§ är stadgat. Har den misstänkte kallats till förhandlingen eller förekommer anledning, att han avvikit eller eljest håller sig undan, utgöre dock hans utelvar ej hinder för förhandlingen. Uteblir målsäganden, ehuru han kallats till förhandlingen, må frågan avgöras utan hinder därav.

Har rätten beslutat häktning av någon, som ej är vid rätten tillstädes, skall, så snart beslutet verkställts, anmälan därom göras hos rätten.

18 §.

Då rätten beslutar häktning enligt 16 § av anhållen eller enligt 17 § av någon, som är vid rätten tillstädes, eller då anmälan om häktningsbesluts verkställande inkommer, skall, om ej åtal redan väckts, rätten utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Denna må ej bestämmas längre, än som finnes oundgängligen erforderligt.

Överstiger den utsatta tiden två veckor, skall rätten, så länge den misstänkte är häktad och till dess åtal väckts, med högst två veckors mellanrum ånyo hålla förhandling, som sägs i 14—16 §§, och därvid särskilt tillse, att utredningen bedrives så skyndsamt som möjligt. Finnes med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller av annan omständighet uppenbart, att förhandling inom nu angiven tid skulle vara utan betydelse, må dock rätten bestämma längre tids mellanrum.

Finnes den utsatta tiden otillräcklig, må rätten, om framställning därom göres före tidens utgång, medgiva förlängning av tiden.

19 §.

Har ej inom tid, som avses i 18 §, åtal väckts eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden eller förekomma eljest ej längre skäl för häktning, förordne rätten omedelbart, att den häktade skall frigivas.

20 §.

Väckes i mål, som fullföljts till högre rätt, fråga om häktning, äge denna utan förhandling besluta däröver; är den misstänkte anhållen, skall beslut meddelas sist å fjärde dagen efter det framställning om hans häktande inkom till rätten. Finnes förhandling erforderlig, skall den hållas, så snart ske kan. Om sådan förhandling gälle vad i 14—17 §§ är stadgat.

21 §.

Dömes den häktade för brottet, pröve rätten enligt de i detta kapitel angivna grunderna, huruvida han skall i häkte avbida, att domen vinner laga kraft. Är den misstänkte å fri fot, må rätten förordna, att han skall häktas.

Avsäg åtalet brott, varå frihetsstraff kan följa, må rätten, ehuru den misstänkte ej dömes för brottet, förordna, att den som är häktad skall i häkte avbida, att domen vinner laga kraft, om med hänsyn till åtalets fullföljande synnerliga skäl föreligga, att han förblir häktad, till dess frågan därom prövats av högre rätt.

22 §.

Den som är häktad skall utan dröjsmål föras till allmänt häkte. Finnes det vara av synnerlig vikt, att den häktade för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller annat brott, för vilket han misstänkes, förvaras å annan plats, må dock på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren rätten förordna, att med överförandet skall tills vidare anstå. Rätten, undersökningsledaren eller åklagaren äge ock besluta, att den häktade, sedan han överförts till allmänt häkte, skall för förhör eller annan åtgärd inställas å plats utom häktet.

23 §.

Ej må annorledes än i detta kapitel eller eljest är stadgat någon i anledning av misstanke för brott hållas i förvar, även om han samtycker därtill.

Om skyldighet för den som misstänkes för brott att kvarstanna för förhör stadgas i 23 kap.

24 §.

Om förvaring av anhållen eller häktad så ock om ersättning av allmänna medel åt oskyldigt häktad är särskilt stadgat.

25 KAP.

Om reseförbud.

1 §.

Är någon skäligen misstänkt för brott, varå frihetsstraff kan följa, och kan med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen befaras, att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff, men förekommer eljest ej anledning att anhålla eller häkta honom, må, om det finnes tillfyllest, i stället förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Oberoende av brottets beskaffenhet må ock förbud, som nu sagts, meddelas, om skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff eller gäldande av skadestånd eller annan ersättning till målsägande, som kan antagas komma att på grund av brottet ådömas honom.

2 §.

Med reseförbud må förenas skyldighet för den misstänkte att å vissa tider vara tillgänglig i sin bostad eller å sin arbetsplats eller att anmäla sig hos polis-

myndighet i orten så ock annat villkor, som finnes erforderligt för hans övervakande.

3 §.

Reseförbud meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten.

Fråga om reseförbud må av rätten upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren eller då rätten har att besluta om den misstänktes häktning eller hans kvarhållande i häkte. Efter åtalet äge rätten även på yrkande av målsäganden så ock självant upptaga fråga därom.

I anledning av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning må undersökningsledaren eller åklagaren ej meddela reseförbud eller hos rätten yrka sådant förbud, med mindre anspråket anmälts hos honom; rätten äge allenast på yrkande upptaga fråga om sådant förbud.

Väckes vid rätten fråga om reseförbud, skall, så snart ske kan, förhandling därom äga rum inför rätten. Om sådan förhandling gälle i tillämpliga delar vad i 24 kap. 17 § är stadgat. Är fara i dröjsmål, må rätten omedelbart meddela reseförbud att gälla, till dess annorlunda förordnas.

4 §.

Beslut om reseförbud skall innehålla uppgift å det brott misstanken avser samt angiva den ort, där den misstänkte skall uppehålla sig, och vad han i övrigt har att iakttaga. I beslutet skall erinras om påföljden för överträdelse av förbudet och för underlåtenhet att fullgöra därmed förenat villkor.

Beslutet skall delgivas den misstänkte.

5 §.

Har reseförbud meddelats av annan än rätten, äge den misstänkte begära rättens prövning av förbudet. Då begäran inkommit, skall rätten, så snart ske kan, och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen därefter hålla förhandling, som avses i 3 §. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan begäran framställdes, må dock, om ej rätten finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen.

6 §.

Då rätten meddelar reseförbud eller fastställer sådant förbud, skall, om ej åtal redan väckts, rätten utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Denna må ej bestämmas längre, än som finnes oundgängligen erforderligt. I annat fall skall åtal väckas inom en månad, sedan reseförbudet meddelades.

Finnes tid, som avses i första stycket, otillräcklig, må rätten, om framställning därom göres före tidens utgång, medgiva förlängning av tiden.

7 §.

Har ej inom tid, som avses i 6 §, åtal väckts eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden eller förekomma eljest ej längre skäl för reseförbud, skall det omedelbart hävas.

Om hävande av reseförbud förordnar rätten eller, om förbudet ej meddelats eller fastställts av rätten, undersökningsledaren eller åklagaren.

Vad i 24 kap. 21 § är stadgat om häktning äge motsvarande tillämpning beträffande reseförbud.

8 §.

Väckes i mål, som fullföljts till högre rätt, fråga om reseförbud, äge denna utan förhandling besluta däröver. Finnes förhandling erforderlig, skall den hållas, så snart ske kan. Om sådan förhandling gälle i tillämpliga delar vad i 24 kap. 17 § är stadgat.

9 §.

Överträdes reseförbud eller fullgöres ej därmed förenat villkor, skall den misstänkte omedelbart anhållas eller häktas, om det ej är uppenbart, att skäl därtill ej förekomma.

26 KAP.

Om kvarstad och skingringsförbud.

1 §.

Är någon skäligen misstänkt för brott och kan skäligen befaras, att han genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller annorledes undandrager sig att gälda böter, värdet av förverkad egendom eller annan ersättning till det allmänna eller skadestånd eller annan ersättning till målsägande, som kan antagas komma att på grund av brottet ådömas honom, må kvarstad läggas å så mycket av hans lösa egendom, som svarar mot skulden, eller ock, om det är tillfyllest, egendomen ställas under förbud att säljas eller skingras. Skingringsförbud må ock meddelas å fast egendom, som tillhör den misstänkte.

Finnes lös egendom, som ställes under skingringsförbud, hos tredje man, må denne förbjudas att utgiva egendomen.

2 §.

Beslut om kvarstad eller skingringsförbud meddelas av rätten.

Fråga om kvarstad eller skingringsförbud må upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Efter åtalet äge rätten även på yrkande av målsäganden så ock självmant upptaga fråga därom.

I anledning av målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning må undersökningsledaren eller åklagaren ej yrka kvarstad eller skingringsförbud, med mindre anspråket anmälts hos honom; rätten äge allenast på yrkande förordna därom.

Väckes fråga om kvarstad eller skingringsförbud, skall, så snart ske kan, förhandling därom äga rum inför rätten. Om sådan förhandling gälle i till-

lämpliga delar vad i 24 kap. 17 § är stadgat. Är fara i dröjsmål, må rätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas.

3 §.

I avbidan på rättens beslut om kvarstad eller skingringsförbud må undersökningsledaren eller åklagaren taga lös egendom i förvar.

Är fara i dröjsmål, må åtgärd, som nu sagts, vidtagas även av polisman; anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos undersökningsledaren eller åklagaren, som har att omedelbart pröva, om egendomen skall kvarbliva i förvar.

4 §.

Har undersökningsledaren eller åklagaren tagit lös egendom i förvar eller beslutat, att sådan egendom skall kvarbliva i förvar, skall han, så snart ske kan, och sist å femte dagen därefter till rätten avlåta framställning om kvarstad eller skingringsförbud. Göres ej framställning, som nu sagts, skall egendomen omedelbart återställas.

Då framställning inkommit, skall rätten, så snart ske kan, och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen därefter hålla förhandling, som avses i 2 §. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan framställningen inkom, må dock, om ej rätten finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen.

Beslutas kvarstad eller skingringsförbud, skall, om ej rätten bestämmer annat, egendomen kvarbliva i myndighetens vård, till dess beslutet verkställts.

5 §.

Då rätten förordnar om kvarstad eller skingringsförbud, skall, om ej åtal redan väckts, rätten utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Denna må ej bestämmas längre, än som finnes oundgängligen erforderligt.

Finnes den utsatta tiden otillräcklig, må rätten, om framställning därom göres före tidens utgång, medgiva förlängning av tiden.

6 §.

Har ej inom tid, som avses i 5 §, åtal väckts eller till rätten inkommit framställning om förlängning av tiden eller har för skulden ställts pant eller borgen eller förekomma eljest ej längre skäl för kvarstad eller skingringsförbud, skall åtgärden av rätten omedelbart hävas.

Då målet avgöres, pröva rätten, om åtgärden fortfarande skall bestå. Rätten äge ock i samband med domen förordna om åtgärd, som nu sagts.

7 §.

Vad i 25 kap. 8 § är stadgat om reseförbud äge motsvarande tillämpning beträffande kvarstad och skingringsförbud.

8 §.

Finnes kvarstad böra läggas å arrende, hyra eller annat dylikt, som utgår av fast egendom, förordne rätten god man att uppbära medlen; rätten meddele ock den betalningsskyldige förbud att utgiva något till annan än gode mannen.

Meddelas skingringsförbud å fast egendom och är synnerlig fara att egendomen genom vanvård eller annorledes väsentligen försämrass, äge rätten förordna god man att förvalta egendomen. Avser åtgärden målsägandens anspråk på skadestånd eller annan ersättning, åligge målsäganden att till bestridande av nödig kostnad för egendomens förvaltning erlægga förskott med belopp, som bestämmes av rätten; i annat fall skall sådan kostnad utgå av allmänna medel.

I övrigt gälle om verkställande av kvarstad och skingringsförbud vad i utsokningslagen är stadgat; vad där är föreskrivet om pant eller borgen skall dock ej äga tillämpning.

27 KAP.

Om beslag.

1 §.

Föremål, som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat, må tagas i beslag.

Vad i detta kapitel stadgas om föremål gälle ock, i den mån ej annat är föreskrivet, om skriftlig handling.

2 §.

Beslag må ej läggas å skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, ej må höras som vittne därom, och handlingen innehaves av honom eller av den, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller. Ej heller må, med mindre fråga är om brott, varå ej kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, hos den misstänkte eller honom närstående, som avses i 36 kap. 3 §, beslag läggas å skriftligt meddelande mellan den misstänkte och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes.

3 §.

Brev, telegram eller annan försändelse, som finnes i post- eller telegrafverkets vård, må tagas i beslag, allenast om å brottet kan följa straffarbete samt försändelsen hos mottagaren skulle vara underkastad beslag.

4 §.

Den som med laga rätt griper eller anhåller misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan eller kroppsvisitation må lägga beslag å föremål, som därvid påträffas.

Föremål, som eljest påträffas, må efter beslut av undersökningsledaren eller åklagaren tagas i beslag. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärden vidtagas av polisman, dock ej i fråga om försändelse i post- eller telegrafverkets vård.

Verkställes beslag av annan än undersökningsledaren eller åklagaren och har denne ej beslutat beslaget, skall anmälan skyndsamt göras hos honom, som har att omedelbart pröva, om beslaget skall bestå.

5 §.

Rätten må förordna om beslag å föremål, som företes vid rätten eller eljest är tillgängligt för beslag.

Fråga om beslag må av rätten upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Efter åtalet äge rätten även på yrkande av målsäganden så ock självant upptaga fråga därom.

Väckes vid rätten fråga om beslag, skall, så snart ske kan, förhandling där- om äga rum inför rätten. Om sådan förhandling gälle i tillämpliga delar vad i 24 kap. 17 § är stadgat. Är fara i dröjsmål, må rätten omedelbart förordna om beslag att gälla, till dess annorlunda förordnas.

6 §.

Har beslag verkställts utan rättens förordnande, äge den som drabbats av beslaget begära rättens prövning därav. Då begäran inkommit, skall rätten, så snart ske kan, och, om synnerligt hinder ej möter, sist å fjärde dagen där- efter hålla förhandling, som avses i 5 §. Utsättes huvudförhandling att hållas inom en vecka, sedan begäran framställdes, må dock, om ej rätten finner sär- skild förhandling böra äga rum, med förhandlingen anstå till huvudförhand- lingen.

7 §.

Då rätten förordnar om beslag eller fastställer verkställt beslag, skall, om ej åtal redan väckts, rätten utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Denna må ej bestämmas längre, än som finnes oundgängligen erforderligt. I annat fall skall åtal väckas inom en månad, sedan beslaget verkställdes.

Finnes tid, som avses i första stycket, otillräcklig, må rätten, om framställ- ning därom göres före tidens utgång, medgiva förlängning av tiden.

8 §.

Har ej inom tid, som avses i 7 §, åtal väckts eller till rätten inkommit fram- ställning om förlängning av tiden eller förekomma eljest ej längre skäl för beslag, skall det omedelbart hävas.

Om hävande av beslag förordnar rätten eller, om beslaget ej meddelats eller fastställts av rätten, undersökningsledaren eller åklagaren.

Då målet avgöres, pröva rätten, om beslag fortfarande skall bestå. Rätten äge ock i samband med domen förordna om beslag.

9 §.

Är anledning, att försändelse, som må tagas i beslag, skall inkomma till post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befordringsanstalt, äge rätten förordna, att försändelsen, när den inkommer, skall kvarhållas, till dess frågan om beslag blivit avgjord. Fråga därom må upptagas allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren.

Förordnande skall meddelas att gälla viss tid, högst en månad, från den dag, då förordnandet delgavs anstaltens föreståndare. I förordnandet skall intagas underrättelse, att meddelande om åtgärden icke må utan tillstånd av undersökningsledaren eller åklagaren lämnas avsändaren, mottagaren eller annan.

När försändelse på grund av förordnande kvarhållits, skall föreståndaren utan dröjsmål göra anmälan hos den som begärt förordnandet; denne har att omedelbart pröva, om beslag skall äga rum.

10 §.

Beslagtaget föremål skall omhändertagas av den som verkställt beslaget eller sättas i förvar under försegling; om det kan ske utan fara och eljest finnes lämpligt, må dock föremålet kvarlämnas i innehavarens besittning.

Kvarlämnas föremål i innehavarens besittning, skall förbud meddelas honom att sälja eller skingra föremålet och, om det finnes erforderligt, detta genom anslag eller på annat sätt så utmärkas, att det är uppenbart, att det tagits i beslag. Föremålet må av innehavaren nyttjas, om ej förbud däremot finnes böra meddelas.

Föremål, som tagits i beslag, skall väl vårdas, och noggrann tillsyn skall hållas däröver, att det icke förbytes eller förändras eller annat missbruk sker därmed.

11 §.

Är den, från vilken beslag sker, ej närvarande vid beslaget, skall han utan dröjsmål underrättas därom och huru förfarits med det beslagtagna. Har försändelse hos post-, telegraf-, järnvägs- eller annan befordringsanstalt tagits i beslag, skall, så snart det kan ske utan men för utredningen, mottagaren underrättas och, om avsändaren är känd, även denne.

12 §.

Post- eller telegrafförsändelse, handelsbok eller annan enskild handling, som tages i beslag, må icke närmare undersökas, ej heller brev eller annan sluten handling öppnas av annan än rätten, undersökningsledaren eller åklagaren, dock må sakkunnig eller annan, som anlitas för utredningen angående brottet eller eljest därvid höres, efter anvisning av myndighet, som nu sagts, granska handlingen. Äger den som verkställer beslaget ej närmare undersöka handlingen, skall den av honom förseglas.

Handling, varom här är fråga, skall snarast möjligt undersökas. Kan innehållet i post- eller telegrafförsändelse i sin helhet eller till någon del utan men för utredningen meddelas mottagaren, skall avskrift eller utdrag av handlingen ofördröjligen tillställas honom.

13 §.

Över beslag skall föras protokoll, vari ändamålet med beslaget och vad därvid förekommit angives samt beslagtaget föremål noga beskrives.

Den som drabbats av beslag äge på begäran erhålla bevis om beslaget, innehållande även uppgift å det brott misstanken avser.

14 §.

Vad i 25 kap. 8 § är stadgat om reseförbud äge motsvarande tillämpning beträffande beslag.

15 §.

För säkerställande av utredning om brott må byggnad eller rum tillstängas, tillträde till visst område förbjudas, förbud meddelas mot flyttande av visst föremål eller annan dylik åtgärd vidtagas.

Om åtgärd, som nu nämnts, gälla i tillämpliga delar vad i detta kapitel är stadgat om beslag.

16 §.

Kan någon skäligen misstänkas för brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år, och finnes det vara av synnerlig vikt för utredningen, att undersökningsledaren eller åklagaren erhåller del av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom, äge rätten meddela tillstånd till deras avhörande. Fråga därom må upptagas allenast på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren.

Tillstånd skall meddelas att gälla viss tid, högst en vecka, från den dag, då tillståndet delgavs telefonanstaltens föreståndare.

Om granskning av uppteckning, som ägt rum vid samtals avhörande, äge vad i 12 § första stycket stadgats om undersökning och granskning av enskild handling motsvarande tillämpning. I den mån uppteckningen innehåller något, som ej är av betydelse för utredningen, skall den efter granskningen omedelbart förstöras.

17 §.

Hava i lag eller författning givits avvikande bestämmelser om beslag, vare de gällande.

28 KAP.

Om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

1 §.

Förekommer anledning, att brott föröfvats, varå frihetsstraff kan följa, må i hus, rum eller slutet förvaringsställe husrannsakan företagas för eftersökande av föremål, som är underkastat beslag, eller eljest till utrönande av omständighet, som kan äga betydelse för utredning om brottet.

Hos annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet må husrannsakan dock företagas, allenast om brottet föröfvats hos honom eller den misstänkte gripits där eller eljest synnerlig anledning förekommer, att genom rannsakingen föremål, som är underkastat beslag, skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas.

Ej må för husrannsakan hos den misstänkte i något fall åberopas hans samtycke, med mindre han själv begärt åtgärden.

2 §.

För eftersökande av den som skall gripas, anhållas eller häktas eller hämtas till förhör eller till inställelse vid rätten må husrannsakan företagas hos honom, så ock hos annan, om synnerlig anledning förekommer, att den sökte uppehåller sig där.

3 §.

I lägenhet, som är tillgänglig för allmänheten eller plägar utgöra tillhåll för lösdrivare eller förbrytare eller där sådant gods, som eftersökes, plägar uppköpas eller mottagas som pant, må för ändamål, som sägs i 1 eller 2 §, husrannsakan ske jämväl i annat fall än där avses.

4 §.

Förordnande om husrannsakan meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Kan husrannsakan antagas bliva av stor omfattning eller medföra synnerlig olägenhet för den, hos vilken åtgärden företages, bör, om ej fara är i dröjsmål, åtgärden icke vidtagas utan rättens förordnande.

Fråga om husrannsakan må av rätten upptagas på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren. Efter åtalet äge rätten även på yrkande av målsäganden så ock självmant upptaga fråga därom.

5 §.

Utan förordnande, som sägs i 4 §, må polisman företaga husrannsakan, om åtgärden har till syfte att eftersöka den som skall gripas, anhållas eller häktas eller hämtas till förhör eller till inställelse vid rätten eller att verkställa beslag å föremål, som å färsk gärning följts eller spårats, så ock eljest, då fara är i dröjsmål.

6 §.

Vid husrannsakan må olägenhet eller skada ej förorsakas utöver vad som är oundgängligen nödvändigt.

Rum eller förvaringsställe må, om det erfordras, öppnas med våld. Har så skett, skall det efter förrättningen på lämpligt sätt åter tillslutas.

Husrannsakan må ej utan särskilt skäl verkställas mellan klockan nio eftermiddagen och klockan sex förmiddagen.

7 §.

Vid husrannsakan skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Förrättningsmannen äge anlita erforderligt biträde av sakkunnig eller annan.

Den, hos vilken husrannsakan företages, eller, om han ej är tillstädes, hans hemmavarande husfolk skall erhålla tillfälle att övervara förrättningen så ock att tillkalla vittne, dock utan att undersökningen därigenom uppehållas. Har varken han eller någon av hans husfolk eller av dem tillkallat vittne närvarit, skall han, så snart det kan ske utan men för utredningen, underättas om den vidtagna åtgärden.

Vid förrättningen må målsägande eller hans ombud tillåtas att närvara för att tillhandagå med nödiga upplysningar; dock skall tillses, att målsäganden eller ombudet icke i vidare mån än för ändamålet erfordras vinner kännedom om förhållande, som därvid yppas.

8 §.

Post- eller telegraффörsändelse, handelsbok eller annan enskild handling, som anträffas vid husrannsakan, må icke närmare undersökas, ej heller brev eller annan sluten handling öppnas i annan ordning än i 27 kap. 12 § första stycket sägs.

9 §.

Över husrannsakan skall föras protokoll, vari angives ändamålet med förrättningen och vad därvid förekommit.

Den, hos vilken husrannsakan företagits, äge på begäran erhålla bevis därom, innehållande även uppgift å det brott misstanken avser.

10 §.

För ändamål, som sägs i 1 eller 2 §, äge undersökningsledaren eller åklagaren så ock polisman företaga undersökning å annat ställe än i 1 § avses, även om det icke är tillgängligt för allmänheten.

11 §.

Förekommer anledning, att brott förövats, varå frihetsstraff kan följa, må kroppsvisitation företagas för eftersökande av föremål, som är underkastat beslag, eller eljest till utrönande av omständighet, som kan äga betydelse för utredning om brottet.

Än annan än den som skäligen kan misstänkas för brottet må kroppsvisitation dock företagas, allenast om synnerlig anledning förekommer, att därigenom föremål, som är underkastat beslag, skall anträffas eller annan utredning om brottet vinnas.

12 §.

Än den som skäligen kan misstänkas för brott, varå frihetsstraff kan följa, må för ändamål, som sägs i 11 §, kroppsbesiktning företagas.

Vid kroppsbesiktning må, om det erfordras, blodprov tagas så ock annan undersökning, som kan ske utan nämnvärt men, utföras.

13 §.

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning gälle i tillämpliga delar vad i 4, 8 och 9 §§ är stadgat om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, må åtgärd, som nu sagts, beslutas av polisman.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inom hus och i avskilt rum. Verkställes den av annan än läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov må ej tagas eller annan mera ingående undersökning utföras av annan än läkare.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning å kvinna må ej verkställas eller bevittnas av annan än kvinna eller läkare.

14 §.

Av den som är anhållen eller häktad må fotografi och fingeravtryck tagas; han vare ock underkastad annan dylik åtgärd. Vad nu sagts gälle ock annan, om det erfordras för vinnande av utredning om brott, varå frihetsstraff kan följa.

Närmare bestämmelser om åtgärd, som här avses, meddelas av Konungen.

15 §.

Hava i lag eller författning givits avvikande bestämmelser om husrannsakan, kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, vare de gällande.

29 KAP.

Om omröstning.

1 §.

Yppas vid överläggning till dom eller beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske.

I häradsrätt säge ordföranden först sin mening och inhämta därefter nämndens. I rådhusrätt skola i mål, vari nämnd deltager, först de lagfarna ledamöterna säga sin mening och därefter nämndens mening inhämtas.

Vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt skall den yngste i rätten först yttra sig och sedan var efter annan, såsom de hava säte i rätten. Har målet beretts av viss ledamot, säge han först sin mening.

Envar angive de skäl, varå han grundar sin mening.

2 §.

Över fråga, som hör till rättegången, skall röstas särskilt.

Är fråga om ansvar för flera brott, skall, om det erfordras, först i fråga om varje brott omröstning ske, huruvida den tilltalade är skyldig till brottet, och därefter straff eller annan påföljd bestämmas. Uppkommer fråga, huruvida ett eller flera brott föreligga, skall ock därom röstas särskilt.

Förekomma vid omröstning angående påföljden skiljaktiga meningar om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, skall, om det erfordras, särskild omröstning ske om varje påföljd, för vilken någon sålunda röstat. Ådömes därvid ej sådan påföljd, skall särskild omröstning ske om straffet. Vad nu sagts om skyddsåtgärd gälle ock fråga, huruvida den tilltalade på grund av otillräknelighet är fri från straff.

Uppkommer fråga om villkorligt anstånd med straffs verkställande, skall, sedan straffet bestämts, särskild omröstning därom företagas.

Har någon vid tidigare omröstning varit emot det slut, vari de flesta stannat, vare han skyldig att deltaga i senare omröstning; vid omröstning angående ådömande av annat straff än ungdomsfängelse skall dock den som tidigare röstat för den tilltalades frikännande på annan grund än att den tilltalade varit otillräknelig anses hava biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen.

3 §.

Yppas i häradsrätt annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning i rådhusrätt i mål, vari nämnd deltager, gälle nämndens mening, om alla i nämnden äro ense om skälen och slutet; i annat fall gälle de lagfarna ledamöternas mening.

Vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida den misstänkte på grund av otillräknelighet är fri från straff eller om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Om omröstning beträffande prövningstillstånd stadgas i 3 kap. 7 §.

4 §.

Yppas vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter eller i överrätt flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, skola de röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, sammanläggas med de för honom närmast minst förmånliga och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; kan ej någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar.

5 §.

Är det stridigt, huru omröstning skall ske eller vilken mening skall gälla, skall röstas därom.

6 §.

Beträffande omröstning i fråga, som hör till rättegången och ej avser ansvar eller som rör enskilt anspråk, så ock i fråga enligt 5 § eller om rättegångskostnad gälle vad i 16 kap. är stadgat; angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., äge dock vad i detta kapitel föreskrives om omröstning i fråga om ansvar motsvarande tillämpning. Föres i brottmål talan om enskilt anspråk, vare rättens avgörande i ansvarsfrågan bindande vid prövningen av det enskilda anspråket. Då i rådhusrätt nämnd har säte i rätten, gälle även vid tillämpning av reglerna i 16 kap. vad i 3 § andra stycket i detta kapitel är stadgat.

7 §.

Har nämnden enligt 3 § bestämt rättens avgörande, svare för detta envar nämndeman, som med sin röst bidragit därtill.

30 KAP.

Om dom och beslut.

1 §.

Rättens avgörande av saken sker genom dom. Annat rättens avgörande träffas genom beslut. Beslut, varigenom rätten annorledes än genom dom skiljer saken från sig, så ock högre rätts beslut i fråga, som dit fullföljts särskilt, är slutligt beslut.

2 §.

Dom skall, om huvudförhandling vid rätten ägt rum, grundas å vad vid förhandlingen förekommit. I domen må ej deltaga domare, som ej övervarit hela huvudförhandlingen. Har ny huvudförhandling hållits, skall domen grundas å vad därvid förekommit.

Då mål avgöres utan huvudförhandling, skall domen grundas å vad handlingarna innehålla och eljest förekommit i målet.

3 §.

Dom må ej avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts eller fråga om ansvar eljest enligt lag må av rätten upptagas. Ej vare rätten bunden av yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum.

4 §.

Handläggas i en rättegång åtal mot flera tilltalade, må dom givas beträffande någon av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats.

5 §.

Dom skall avfattas skriftligen och i skilda avdelningar angiva:

1. domstolen samt tid och ställe för domens meddelande;
2. parterna samt deras ombud eller biträden och den tilltalades försvarare;
3. parternas yrkanden och de omständigheter, varå de grundats;
4. domskälen med uppgift å vad i målet är bevisat; samt
5. domslutet.

Högre rätts dom skall, i den mån det finnes erforderligt, innehålla redogörelse för lägre rätts dom.

Äger part fullfölja talan mot dom, skall i domen givas till känna, vad han därvid har att iakttaga. Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts dom, stadgas i 54 kap. 14 §.

6 §.

Rör mål allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och har den tilltalade erkänt gärningen, må domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, må ock utfärdas i förenklad form. Närmare bestämmelser därom meddelas av Konungen.

7 §.

Innan dom beslutas, skall överläggning hållas. Har nämnd säte i rätten, framställa ordföranden saken och vad lag stadgar därom.

Då huvudförhandling ägt rum, skall samma eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas och, om det kan ske, dom beslutas och avkunnas. Finnes rådrum för domens beslutande eller avfattande oundgängligen erforderligt, må rätten besluta anstånd därmed; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas, då den tilltalade är häktad, inom en vecka och i annat fall inom två veckor efter förhandlingens avslutande. Är den tilltalade häktad, skall domen meddelas senast inom två veckor. Avkunnas ej domen vid huvudförhandling, skall den avkunnas vid annat rät-

tens sammanträde eller ock meddelas genom att den hålles tillgänglig å rättens kansli; vid huvudförhandlingen skall underrättelse givas om tiden och sätet för domens meddelande.

Avgöres mål utan huvudförhandling, skall, så snart ske kan, överläggning hållas samt domen beslutas, skriftligen avfattas och meddelas. Meddelandet skall ske genom att domen hålles tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse om tiden för meddelandet skall senast dagen förut avsändas till parterna och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet.

Avkunnande av dom må ske genom återgivande av domskälen och slutet jämte meddelande av fullföljdshänvisning.

8 §.

Dom skall uppsättas särskilt och underskrivas av de lagfarna domare, som deltagit i avgörandet.

Rättens domar skola, ordnade i nummerföljd efter tiden för deras meddelande, för varje år sammanföras till en dombok.

9 §.

Sedan tid för talan mot dom utgått, må ej fråga om ansvar å den tilltalade för gärning, som genom domen prövats, ånyo upptagas.

Om förändring och förening av straff så ock om särskilda rättsmedel gälle vad därom är stadgat.

10 §.

Vad i 2 och 7 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning i fråga om slutligt beslut. Å sådant beslut skola ock bestämmelserna i 5 och 8 §§ tillämpas, om frågans beskaffenhet fordrar det. Meddelas slutligt beslut i samband med dom, skall det upptagas i domen.

Äger part fullfölja talan mot slutligt beslut eller göra ansökan om återupptagande, skall i beslutet givas till känna, vad han därvid har att iakttaga. Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts beslut, stadgas i 54 kap. 14 §.

11 §.

Beslut, som ej är slutligt, skall, i den mån det erfordras, angiva de skäl, varå beslutet grundas.

Har den som vill föra talan mot beslut under rättegången att anmäla missnöje, skall det tillkännagivas. Skall mot sådant beslut talan föras särskilt, give rätten ock det till känna. Den som vill föra talan mot beslutet äge hos rätten erhålla underrättelse om vad han eljest har att iakttaga.

Meddelas beslut, som ej är slutligt, i samband med dom eller slutligt beslut, skall det upptagas däri. Skall mot beslutet föras särskild talan, give rätten till känna, vad den som vill fullfölja talan har att iakttaga.

Om underrättelse, som tillika skall meddelas i hovrätts beslut, stadgas i 54 kap. 14 §.

12 §.

Beslut under rättegången, mot vilket talan ej må föras särskilt, skall genast gå i verkställighet. Vad nu sagts gälle ock beslut, varigenom rätten avvisat ombud, biträde eller försvarare eller utlåtit sig angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part, eller angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap., eller bestämt, att förmån av fri rättegång skall upphöra, eller till biträde eller försvarare utsett annan, än part föreslagit. Rätten äge, när skäl äro därtill, i beslut, varigenom föreläggande meddelats part eller annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning, förordna, att beslutet må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft.

Är särskild föreskrift meddelad därom, att dom eller beslut, som icke äger laga kraft, må verkställas, vare den gällande.

13 §.

Finner rätten på grund av anmärkning eller eljest, att dom eller beslut till följd av skrivfel, misräkning eller annat dylikt förbiseende innehåller uppenbar oriktighet, meddele rätten, sedan parterna erhållit tillfälle att yttra sig, beslut om rättelse.

Rättelse skall antecknas å huvudskriften av domen eller beslutet eller, då beslutet intagits i protokoll, i detta så ock, om det kan ske, å utskrift av domen eller beslutet; därvid skall tillika angivas den dag, då anteckningen göres.

31 KAP.

Om rättegångskostnad.

1 §.

Dömes i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade för brottet, skall han till statsverket återgälda vad enligt rättens beslut av allmänna medel utgått till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i arvode och ersättning till försvarare så ock statsverkets kostnad för hans hämtande till rätten. Den tilltalade vare dock ej ersättningskyldig för kostnad, som icke skäligen varit påkallad för utredningen, eller för kostnad, som vållats genom vårdslöshet eller försummelse av annan än den tilltalade, hans ombud eller av honom utsedd försvarare. Står kostnadens belopp icke i rimligt förhållande till den tilltalades brottslighet och villkor, må ersättningen jämkas efter vad som prövas skäligt.

Förklaras den tilltalade på grund av otillräknelighet fri från straff, vare han skyldig att ersätta kostnad, som nu sagts, om och i den mån det med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt.

2 §.

Har åklagare väckt åtal utan sannolika skäl eller förekommer eljest, då den tilltalade frikännes, på grund av omständigheterna i målet synnerlig an-

ledning därtill, äge rätten av allmänna medel tillerkänna honom ersättning för hans kostnad för försvarare, för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll, dom eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt, så ock för hans inställelse vid rätten. Avvisas eller avskrivs åtal, äge den tilltalade, om skäl äro därtill, erhålla ersättning för kostnad, som nu sagts.

3 §.

Finnes åklagare hava väckt åtal utan skäl, må han förpliktas att ersätta statsverket kostnad, som avses i 1 §, så ock till statsverket återgälda vad enligt 2 § tillerkänts den tilltalade.

Har målsäganden utan skäl gjort angivelse eller eljest föranlett åtalet, må i den omfattning, som finnes skälig, ersättningsskyldighet ock åläggas honom.

4 §.

Har i mål, vari åklagare för talan, den tilltalade genom att utebliva från rätten eller ej iakttaga föreläggande, som rätten meddelat, eller genom påstående eller invändning, som han insett eller bort inse sakna fog, eller annorledes genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad för statsverket, vare han skyldig att ersätta sådan kostnad, huru rättegångskostnaden i övrigt än skall bäras.

Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, om åklagaren, målsäganden eller offentlig försvarare genom vårdslöshet eller försummelse vållat kostnad för statsverket eller den tilltalade.

5 §.

Skall enskild part enligt detta kapitel helt eller delvis ersätta rättegångskostnad och finnes ställföreträdare för parten eller partens ombud eller biträde eller av honom utsedd försvarare hava genom åtgärd, som avses i 3 § andra stycket, eller genom vårdslöshet eller försummelse, som sägs i 4 §, vållat sådan kostnad, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förplikta honom att jämte parten ersätta kostnaden.

6 §.

Dömas för samma brott flera såsom gärningsmän eller delaktiga eller skola flera målsägande eller åklagaren och målsäganden ersätta rättegångskostnad, svare de för kostnaden en för alla och alla för en. I den mån kostnad hänförs sig till del av målet, som angår allenast någon av dem, eller ock någon orsakat kostnad genom vårdslöshet eller försummelse, som avses i 4 §, skall dock denna kostnad gäldas av honom ensam.

Är någon enligt 5 § skyldig att jämte part ersätta kostnad, svare de en för båda och båda för en.

7 §.

Skola två eller flera, en för alla och alla för en, svara för rättegångskostnad, äge rätten på yrkande av någon av dem med hänsyn till omständigheterna pröva, huru kostnaden mellan dem skall fördelas eller om någon av dem skall vidkännas hela kostnaden.

8 §.

Vad i 2—7 §§ är stadgat skall, då förundersökning nedlagts eller åtal eljest ej följt å förundersökningen, äga motsvarande tillämpning i fråga om kostnad under förundersökningen; skyldighet att ersätta sådan kostnad må ej åläggas statsverket, med mindre förundersökningen inletts utan skäl eller eljest synnerlig anledning förekommer därtill.

Har målsäganden enligt 20 kap. 9 § övertagit av åklagaren nedlagt åtal, gälle beträffande kostnad före övertagandet vad i 1—7 §§ är stadgat.

9 §.

Vill åklagaren, att den tilltalade skall förpliktas att ersätta rättegångskostnad, eller vill den tilltalade erhålla ersättning för sådan kostnad, skall han, innan handläggningen avslutas, framställa yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Gör han det ej, äge han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma rätt; dock må den tilltalade, även om yrkande ej framställts, erhålla ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut. Rätten pröve självmant, huruvida kostnad, som enligt rättens beslut skall utgå av allmänna medel, skall återgäldas av den tilltalade eller annan eller den skall stanna å statsverket. Fråga, som avses i 3 §, pröve rätten ock självmant.

Då rätten avgör målet, meddele rätten samtidigt beslut angående rättegångskostnaden.

Har förundersökning inletts men åtal ej följt och vill den misstänkte kräva ersättning för kostnad under förundersökningen eller väckes å det allmännas vägnar fråga om återgäldande av sådan kostnad, skall ansökan därom göras hos rätten.

Om återgäldande av kostnad, som utgått av allmänna medel i anledning av att den tilltalade åtnjutit fri rättegång, är särskilt stadgat.

10 §.

Fullföljes mål från lägre rätt, skall skyldigheten att ersätta rättegångskostnad i högre rätt bestämmas med hänsyn till rättegången därstädes. Högre rätts dom skall anses som fällande, allenast om lägre rätts dom ändras till men för den tilltalade eller av honom fullföljd talan ej föranleder ändring i lägre rätts dom. Stadgandet i 3 § skall avse det fall, att i högre rätt talan utan skäl fullföljts av åklagaren.

Om kostnad i högre rätt i mål angående fråga, som dit fullföljts särskilt, äge vad i detta kapitel stadgas om mål, som väckts vid lägre rätt, motsvarande tillämpning.

Återförvisas mål, skall frågan om kostnaden i den högre rätten prövas i samband med målet efter dess återupptagande.

11 §.

Om rättegångskostnad i mål, vari allenast målsägande för talan, gälle i tillämpliga delar vad i 18 kap. är stadgat.

I fråga om skyldighet för målsägande att i mål, vari han biträtt allmänt åtal eller eljest fört talan jämte åklagaren eller denne fört talan för målsäganden, ersätta rättegångskostnad och om hans rätt till ersättning för sådan kostnad gälle, utöver bestämmelserna i 3 och 4 §§, vad i 18 kap. 12 § är stadgat.

12 §.

Hava i lag eller författning givits avvikande bestämmelser om kostnad i rättegång, vare de gällande.

III. Gemensamma bestämmelser.

32 KAP.

Om frister och laga förfall.

1 §.

Skall part eller annan enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången, skall han erhålla skäligen rådruum därtill.

2 §.

Då kallelse till förhandling eller annat rättens beslut skall delgivas genom parts försorg, förelägge rätten parten viss tid, inom vilken delgivning sist skall hava skett och bevis därom skall hava inkommit till rätten.

Avser delgivningen stämning eller vade-, besvär- eller revisionsinlaga och har ej, då rätten företager målet, till denna inkommit bevis, att delgivning skett inom föreskriven tid och på sätt i 33 kap. stadgas, samt ej heller motparten inställt sig eller avgivit svaromål, genmäle eller förklaring, vare partens talan förfallen; underrättelse härom skall intagas i rättens föreläggande. Inkommer i annat fall än nu sagts ej inom föreskriven tid bevis om delgivning, äge rätten förordna om ny delgivning.

3 §.

Finnes part eller annan, som enligt rättens beslut skall infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången, ej hava erhållit skäligen rådruum därtill eller förekomma eljest skäl till förlängning av tid, som rätten föreskrivit, utsätte rätten ny tid.

4 §.

Finner rätten, sedan förhandling utsatts, före sammanträdet omständighet föreligga, som kan antagas utgöra hinder för förhandlingens hållande eller för dess genomförande i erforderlig omfattning, äge rätten bestämma ny tid för förhandlingen.

Har part erhållit kännedom om omständighet, som nu sagts, eller finner någon, som kallats att infinna sig vid sammanträde för förhandling, att han är hindrad att hörsamma kallelsen, skall han omedelbart göra anmälan därom hos rätten.

5 §.

Är för prövning av mål av synnerlig vikt, att fråga, som är föremål för annan rättegång eller behandling i annan ordning, först avgöres, eller möter mot handläggningen annat hinder av längre varaktighet, äge rätten förordna, att målet skall vila i avbidan på hindrets undanröjande.

6 §.

Underlåter den som enligt rättens beslut skall infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången att ställa sig det till efterrättelse och förekommer anledning, att han har laga förfall, skall underlåtenheten icke leda till påföljd eller eljest läggas honom till last i rättegången.

7 §.

Är i denna balk föreskrivet, att den som vill fullfölja talan skall inom viss tid anmäla missnöje eller vad eller inkomma med vade-, besvärs- eller revisionsinlaga eller vidtaga annan åtgärd för talans fullföljande, och visas före utgången av den tiden laga förfall, utsätte den rätt, där åtgärden skall vidtagas, ny tid.

Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning i fråga om ansökan om återvinning eller återupptagande.

8 §.

Laga förfall är, då någon genom avbrott i allmänna samfärdseln, sjukdom eller annan omständighet, som han ej bort förutse eller rätten eljest finner utgöra giltig ursäkt, hindrats att fullgöra vad honom ålegat.

Såsom laga förfall för part skall ock anses, då för ombud, som av parten vidtalats, förelegat hinder, som nu sagts, och annat ombud ej kunnat i tid ställas.

33 KAP.

Om inlaga i rättegång och om delgivning.

1 §.

Ansökan, anmälan eller annan inlaga i rättegång skall innehålla uppgift å domstolen samt parternas namn, yrke och hemvist.

I stämningsansökan skall käranden tillika uppgiva sin egen och, om den är honom bekant, även svarandens postadress samt de övriga omständigheter, som äro av betydelse för delgivning med parterna; har käranden vidtalat ombud att företräda honom, skola ombudets namn och postadress uppgivas. I skriftligt svaromål skall svaranden även uppgiva sin postadress och de övriga omständigheter, som äro av betydelse för delgivning med honom, samt, om han vidtalat ombud att företräda honom, ombudets namn och postadress.

Sker ändring i förhållande, som part sålunda uppgivit, skall parten utan dröjsmål anmäla det till rätten.

2 §.

Då från part inkommen inlaga eller annan handling skall delgivas, åligge parten att vid handlingen foga styrkt avskrift därav. Skall delgivning ske genom rättens försorg och erfordras för delgivningen flera avskrifter, vare parten skyldig att tillhandahålla dem. Tillhandahåller ej part avskrift, som nu sagts, ombesörje rätten på partens bekostnad handlingens avskrivande.

3 §.

Inlaga eller annan handling må till rätten inlämnas genom bud eller insändas med posten i betalt brev. Handling, som sålunda inkommer, skall anses ingiven av den som undertecknat handlingen. Handlingen skall anses inkommen, då den avlämnats till rätten eller dess kansli.

4 §.

Delgivning i rättegång skall ske genom rättens försorg. Begär part att få ombesörja delgivning, må det anförtras honom, om rätten finner det kunna ske utan olägenhet. Delgivning av tredskodom skall ske genom rättens försorg, allenast om parten begär det.

Har åklagare själv utfärdat stämning, skall delgivning därav ske genom hans försorg. Åklagare äge ock ombesörja delgivning av kallelse eller föreläggande, som utfärdats av honom.

Under förundersökning i brottmål ombesörjes delgivning av kallelse eller beslut av den som utfärdat kallelsen eller meddelat beslutet.

5 §.

Delgivning genom rättens försorg skall inom riket ske genom posten, om ej rätten finner den böra verkställas på annat sätt.

Närmare bestämmelser om delgivning genom posten meddelas av Konungen.

6 §.

Delgivning skall, om ej annat stadgas, verkställas genom att handlingen i huvudskrift eller styrkt avskrift överlämnas till den som sökes för delgivning. Vägrar han att mottaga handlingen, anses delgivning dock hava verkställts.

Om överbringande av meddelande, som skall delgivas, genom telegraf eller telefon givas föreskrifter av Konungen.

Är vid handling, som skall delgivas, fogad karta, ritning eller annan bilaga av vidlyftig beskaffenhet, äge rätten föreskriva, att bilagan i stället för att överlämnas skall hållas tillgänglig å rättens kansli. Underrättelse därom skall fogas vid handlingen.

7 §.

Ej må delgivning ske där gudstjänst pågår eller sammankomst för gemensam andaktsövning eljest äger rum.

8 §.

Har den som sökes för delgivning känt hemvist inom riket och träffas han ej där, må handlingen överlämnas till vuxen medlem av det hushåll han tillhör eller, om sådan ej träffas, till hans hyresvärd, om denne bor i samma hus, eller till portvakt eller annan, som i hyresvärdens ställe har tillsyn över huset och där har sin bostad. Driver den sökte rörelse med fast kontor och träffas han ej där under vanlig arbetstid, må ock handlingen å kontoret överlämnas till där anställt biträde.

Meddelande om att handlingen sålunda överlämnats skall därjämte med posten sändas till den sökte under hans vanliga adress.

9 §.

Finnes för bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning, med vilken delgivning skall ske, kontor, där förvaltningen föres och någon, som för samfundet eller inrättningen äger mottaga delgivning, vanligen har sitt arbete, och träffas ej sådan person under vanlig arbetstid å kontoret, må handlingen å kontoret överlämnas till där anställt biträde. Meddelande om att handlingen sålunda överlämnats skall därjämte med posten sändas till samfundet eller inrättningen under dess vanliga adress.

Lag samma vare, då kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet, med vilken delgivning skall ske, har kontor, där förvaltningen föres, och någon, som för menigheten äger mottaga delgivning, ej under vanlig arbetstid träffas å kontoret.

Har samfund, inrättning eller menighet kontor, som nu sagts, må med den som sökes delgivning ej ske enligt 8 §.

10 §.

Delgivning enligt 8 eller 9 § skall anses hava skett, då vad i nämnda paragrafer föreskrivits blivit fullgjort.

Den, till vilken handling enligt sagda paragrafer överlämnats, svare för att den, så snart ske kan, kommer den sökte till handa; vid handlingens överlämnande skall han erinras därom.

Ej må handlingen överlämnas till någon, som i målet är motpart till den, med vilken delgivning skall ske.

11 §.

Har den, med vilken delgivning skall ske, känt hemvist utom riket eller vistas han å ort utom riket, må delgivningen verkställas enligt lagen å den orten.

Skall part själv ombesörja delgivning å utrikes ort, äge han i utrikesdepartementet påkalla biträde därmed.

12 §.

Har den som sökes för delgivning varken inom eller utom riket känt hemvist och kan ej heller upplysning vinnas, var han uppehåller sig, förordne rätten, att handlingen skall anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i dess kansli samt meddelande därom införas i allmänna tidningarna och, om det kan antagas därigenom komma till den söktes kännedom, även i annan tidning. Har delgivning med part i nu föreskriven ordning ägt rum, erfordras ej i samma mål vid ny delgivning enligt denna paragraf med den parten, att meddelande införas i tidning.

Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, om den sökte har känt hemvist inom riket och han eller någon, till vilken handlingen enligt 8 § må överlämnas, ej träffas, samt upplysning ej heller kan vinnas, var den sökte uppehåller sig. Delgivning skall anses hava skett, då vad ovan föreskrivits blivit fullgjort.

13 §.

Vad i 8 §, 11 § första stycket eller 12 § är stadgat gälle ej delgivning av stämning i brottmål. Ej heller må i tvistemål delgivning av stämning äga rum enligt 8 § eller 12 § andra stycket, med mindre anledning förekommer, att den sökte avvikit eller eljest håller sig undan.

14 §.

Har handling, som skolat delgivas någon, kommit denne till handa, anses delgivning hava skett, ehuru han erhållit handlingen på annat sätt än ovan stadgats.

15 §.

Meddelas föreläggande eller göres annat tillkännagivande vid rättens förhandling, anses delgivning därav hava skett med dem som närvarit vid förhandlingen; dock åligge rätten att på begäran genast tillhandahålla utskrift av tillkännagivandet.

16 §.

Äro delägarna i byalag flera än tio, må delgivning med byalaget ske genom att styrkt avskrift av handlingen överlämnas till en av delägarna att vara tillgänglig för dem alla samt handlingen därefter, med underrättelse vilken av delägarna bekommit avskriften, uppläses i församlingens kyrka och anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i rättens kansli.

Tillhör gruva flera gemensamt, må delgivning med delägarna i mål angående gruvan ske genom att handlingen överlämnas till gruvföreståndaren; han svare för att handlingen utan dröjsmål föredrages å stämma eller i styrkt avskrift överlämnas till varje delägare.

I mål angående gemensamhetsfiske, för vilket syssloman är utsedd, må delgivning med delägarna ske genom att handlingen överlämnas till sysslomannen; han svare för att handlingen utan dröjsmål föredrages å sammanträde med delägarna eller i styrkt avskrift överlämnas till envar av dem.

17 §.

Delgivning med dödsbo eller konkursbo eller med bolag, förening eller annat samfund, stiftelse eller annan sådan inrättning skall ske med någon, som äger företräda boet, samfundet eller inrättningen. Äro flera gemensamt behöriga därtill, må delgivning ske med någon av dem, med delägare i dödsbo dock endast om han sitter i boet. Har delgivning skett med delägare i dödsbo, åligge honom att utan dröjsmål underrätta övriga delägare om delgivningen.

Delägare i dödsbo, som sitter i boet, äge mottaga delgivning, ehuru boet ej står under delägarnas förvaltning; han svare för att handlingen utan dröjsmål överlämnas till någon, som äger företräda boet.

Är ej någon behörig att företräda samfund, med vilket delgivning skall ske, men finnes någon, som äger sammankalla dem, vilka hava att besluta i samfundets angelägenheter, skall delgivning ske med honom.

18 §.

Delgivning med kommun, vägdistrikt eller annan sådan menighet skall ske med den, på vilken det ankommer att sammankalla dem som hava att för menigheten besluta rörande talans utförande; med landsting må delgivning ock ske genom att handlingen överlämnas till länsstyrelsen.

19 §.

Delgivning med kronan skall ske genom att handlingen överlämnas till länsstyrelsen i det län, där domstolen är, eller ock, om kronans talan i målet skall bevakas av annan myndighet, till denna.

Med härad eller tingslag skall delgivning ske genom att handlingen uppläses i kyrkorna i de församlingar, som höra till häradet eller tingslaget, samt anslås å en för allmänheten tillgänglig plats i rättens kansli.

20 §.

Har någon hos nedre justitierevisionen skriftligen anmält ombud, som äger för honom mottaga stämning eller annan handling, må i den omfattning anmälan avser delgivning ske med ombudet.

Anmälan må göras endast av den som, då anmälan sker, äger hemvist inom riket och skall avse viss tid ej överstigande tre år. Såsom ombud må endast

den anmälas, som äger hemvist inom riket. Vid anmälan skall ombudets post-adress uppgivas. Sker ändring däri, skall anmälan därom göras.

Är någon enligt denna paragraf behörig att mottaga delgivning för annan, äge vad i 11 och 12 §§ är stadgat icke tillämpning å delgivning med denne, med mindre delgivning med ombudet enligt 6 eller 8 § ej kan ske.

21 §.

Har part hos rätten uppgivit ombud i målet, bör delgivning, som ombudet äger behörighet att mottaga, ske med ombudet.

22 §.

Har part, som saknar hemvist inom riket, ej hos rätten uppgivit ombud, som äger att för parten mottaga delgivning i målet, förelägge rätten honom, då han första gången för talan, att för sig ställa sådant ombud och göra anmälan därom hos rätten. Underlåter han det, må delgivning med honom ske genom att handlingen med posten sändes till honom under hans senaste kända adress.

23 §.

Har delgivning ej skett på sätt i detta kapitel sägs, äge rätten förordna om ny delgivning. Vill part göra erinran därom, att delgivning med honom ej skett på behörigt sätt, skall han framställa erinran därom, så snart ske kan.

Att, då delgivning skall ske genom parts försorg, partens talan i visst fall är förfallen, stadgas i 32 kap. 2 §.

24 §.

Underrätt förordne erforderligt antal stämningsmän att, då de därför anlitas, verkställa delgivning. Förordnande meddelas för visst kalenderår eller del därav och må, om skäl äro därtill, av rätten återkallas. Stämningsman skall, då han första gången förordnas, inför rätten avlägga ed, att han redligt och utan försumlighet skall uträtta de delgivningsärenden, som anförtros honom. Fjärdingsman vare utan särskilt förordnande stämningsman.

Förteckning å dem som äro förordnade till stämningsmän skall finnas anslagen å rättens dörr och vara för allmänheten tillgänglig å rättens kansli.

25 §.

Intyg av stämningsman gälle som fullt bevis, att delgivning blivit så verkställd, som intyget innehåller. Samma vitsord tillkomme intyg, som meddelats av nämndeman eller av landsfogde, stadsfogde, landsfiskal, stadsfiskal eller notarius publicus eller av svensk konsul eller vid svenskt konsulat anställd tjänsteman eller av polisman i stad, då han verkställt delgivningen efter förmans uppdrag, så ock intyg, som enligt av Konungen meddelade bestämmelser utfärdats av tjänsteman vid postverket. Advokats skriftliga erkännande av delgivning med honom gälle ock som fullt bevis om delgivningen.

Intyg, att delgivning skett å utrikes ort, skall, om intygsgivarens behörighet styrkes av svensk eller här i riket anställd diplomatisk eller konsulär tjänsteman, gälla som fullt bevis, att delgivning verkställes så, som intyget innehåller.

26 §.

Kostnad för delgivning genom rättens försorg skall i underrätt utgivas av den part, som väckt talan; är det åklagaren, skall kostnaden gäldas av statsverket. Avser delgivningen särskild åtgärd, som påkallats av motparten, skall dock kostnaden utgivas av honom. Föres i brottmål talan av målsäganden jämte åklagaren, vare målsäganden skyldig att utgiva sådan kostnad, om delgivningen föranledes av särskild åtgärd, som påkallats av honom. Skall kostnad för bevisning, varom rätten självant föranstaltat, utgå av allmänna medel, skall kostnad för delgivning, som föranledes därav, gäldas av statsverket. Kostnad för delgivning av rättens beslut om måls återupptagande efter återförvisning eller av annan sådan anledning skall utgå av allmänna medel; i brottmål, vari åklagare för talan, skall kostnaden gäldas av statsverket.

Part, som har att utgiva kostnad för delgivning, vare skyldig att erlægga förskott med belopp, som bestämmes av rätten. Underlåter den part, som väckt talan, att erlægga förskott och betalas det ej av motparten, vare partens talan förfallen. Är det motparten, som underlåter att erlægga förskott, vare frågan om delgivning förfallen.

Bestämmelserna i första och andra styckena äge motsvarande tillämpning i fråga om kostnad för delgivning i högre rätt; vad där föreskrivits om part, som väckt talan, skall avse den som i högre rätt fullföljt talan. Har talan fullföljts av den tilltalade och är han häktad, skall dock kostnad, som eljest skulle åligga honom, gäldas av statsverket.

Part, som i utrikesdepartementet påkallar biträde med delgivning utom riket, vare skyldig att förskjuta för ändamålet erforderlig kostnad.

Närmare bestämmelser om delgivningskostnad och förskott meddelas av Konungen.

27 §.

Hava i lag eller författning givits avvikande bestämmelser om delgivning, vare de gällande.

34 KAP.

Om rättegångshinder.

1 §.

Fråga om hinder för målets upptagande skall av rätten företagas, så snart anledning förekommer därtill.

Rättegångshinder skall av rätten självant beaktas, om ej annat är stadgat.

2 §.

Vill part göra invändning därom, att rätten icke är behörig att upptaga målet, skall han framställa invändningen, då han första gången skall vid rätten föra talan i målet. Var han av laga förfall hindrad att då göra invändningen, skall han framställa den, så snart ske kan, sedan förfallet upphörde. Underlåter part att inom tid, som nu sagts, framställa invändningen, vare hans rätt därtill förfallen.

3 §.

Har part i rätt tid gjort invändning, som avses i 2 §, give rätten, så snart ske kan, särskilt beslut däröver. Göres invändning om annat rättegångshinder, give rätten särskilt beslut däröver, om dess beskaffenhet fordrar det.

TREDJE AVDELNINGEN.

Om bevisning.

35 KAP.

Om bevisning i allmänhet.

1 §.

Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat.

Vad om verkan av visst slag av bevis är stadgat vare gällande.

2 §.

För omständighet, som är allmänt veterlig, kräves icke bevis.

Ej heller erfordras bevis om vad lag stadgar. Skall främmande lag lända till efterrättelse och är ej dess innehåll för rätten känt, äge dock rätten anmäna part att förebringa bevisning därom.

3 §.

Erkänner part i rättegången viss omständighet och är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, skall vad parten erkänt gälla mot honom. Återkallar parten sitt erkännande, pröve rätten med hänsyn till de skäl, som anföras för återkallelsen, och övriga omständigheter, vilken verkan som bevis må tillkomma erkännandet.

Är saken ej sådan som i första stycket sägs, pröve rätten med hänsyn till omständigheterna, vilken verkan parts erkännande må äga som bevis.

4 §.

Underlåter part att enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången eller att besvara för utredningen framställd fråga, pröve rätten med hänsyn till allt, som förekommit, vilken verkan som bevis må tillkomma partens förhållande.

5 §.

Är fråga om uppskattning av inträffad skada och kan full bevisning därom icke alls eller allenast med svårighet föras, äge rätten uppskatta skadan till skäligt belopp.

6 §.

Det ankommer på parterna att sörja för bevisningen. Rätten äge ock, om det finnes erforderligt, själmant föranstalta om bevisning. Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, eller är fråga om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, må dock rätten ej utan framställning av part höra vittne, som ej förut hörts på parts begäran, eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis.

7 §.

Finner rätten, att omständighet, som part vill bevisa, är utan betydelse i målet eller att erbjudet bevis ej erfordras eller uppenbart skulle bliva utan verkan, må bevisningen ej tillåtas. Rätten äge ock avvisa erbjudet bevis, om bevisningen finnes med avsevärt ringare besvär eller kostnad kunna föras på annat sätt.

8 §.

Bevis skall, då huvudförhandling hålles, upptagas vid denna, om ej, enligt vad därom är stadgat, bevis må upptagas utom huvudförhandlingen. Hålles ej huvudförhandling eller skall bevis eljest upptagas utom huvudförhandling, må beviset upptagas vid samma rätt eller vid annan domstol.

9 §.

Då bevis skall upptagas utom huvudförhandling, skola parterna kallas. Är i brottmål den tilltalade anhållen eller häktad och finnes hans närvaro erforderlig, förordne rätten om hans inställande. Uteblir part, må beviset dock upptagas.

10 §.

Beslutar rätten, att bevis skall upptagas av annan inländsk domstol, skall rätten hos denna domstol göra framställning därom och därvid kort redogöra för saken samt uppgiva beviset och den omständighet, som skall styrkas därmed. Vid framställningen skall rätten, om det finnes lämpligt och hinder ej möter, foga akten i målet.

11 §.

Domstol, som anmodats att upptaga bevis, har att utsätta tid och ställe för bevisupptagningen. Vid denna äge domstolen samma befogenhet, som om rättegången fördes där.

Protokollet över bevisupptagningen skall tillika med alla till domstolen översända eller eljest till ärendet hörande handlingar tillställas den rätt, där rättegången föres.

12 §.

Om upptagande av bevis i utlandet är särskilt stadgat.

13 §.

Bevis, som upptagits utom huvudförhandlingen, skall upptagas även vid denna, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger.

Har i mål, som fullföljts till högre rätt, vid lägre rätt vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts eller syn å stället hållits, erfordras ej, att beviset upptages ånyo, med mindre högre rätt finner det vara av betydelse för utredningen eller ock part yrkar det och upptagandet ej finnes sakna betydelse. I högsta domstolen må dock sådant bevis upptagas ånyo, allenast om synnerliga skäl äro därtill.

Då bevis ej ånyo upptages, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

14 §.

Ej må berättelse, som någon skriftligen avgivit i anledning av redan inledd eller förestående rättegång, eller uppteckning av utsaga, som i anledning av sådan rättegång avgivits inför åklagare eller polismyndighet eller eljest utom rätta, åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må tillåtas.

36 KAP.

Om vittne.

1 §.

Envar, som icke är part i målet, må höras som vittne; i brottmål må dock målsäganden icke vittna, även om han ej för talan.

2 §.

Åberopas till vittne ledamot av rätten, pröve han på sin domared, om han vet något, som kan tjäna till upplysning i målet. Finner han det, må han höras som vittne.

3 §.

Den som med part är eller varit gift eller är trolovad eller är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svågerlag eller är syskon eller är i det svågerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon, eller som står i adoptivförhållande till part vare ej skyldig att avlägga vittnesmål.

Står någon till parts ställföreträdare i sådant förhållande, som nu sagts, äge han ej på grund därav undandraga sig att vittna.

4 §.

Är den som åberopas till vittne under femton år eller lider han av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, pröve rätten med hänsyn till omständigheterna, om han må höras som vittne.

5 §.

Ambets- eller tjänsteman eller den som är förordnad eller vald att förrätta offentligt tjänsteärendet eller utöva annan allmän befattning må ej höras som vittne angående något, varom han på grund av denna sin ställning har att iakttaga tystnad.

Ej heller må advokat, läkare, barnmorska eller deras biträden höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrotts dem eller de i samband därmed erfarit, med mindre det är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill.

Rättegångsombud, biträde eller försvarare må ej höras som vittne om vad för uppdragets fullgörande förtrotts honom, med mindre parten medgiver, att det må yppas.

Utan hinder av vad i andra eller tredje stycket sägs vare annan än försvarare skyldig att avgiva utsaga i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

Om tystnadsplikt för präst är särskilt stadgat.

6 §.

Vittne må vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att vittnet eller någon honom närstående, som avses i 3 §, förövat brottslig eller vanärande handling. Vittne må även vägra att avgiva utsaga, varigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras, om ej synnerlig anledning förekommer, att vittnet höres därom.

7 §.

Är den som skall höras som vittne tillstades vid rätten, vare han skyldig att genast avlägga vittnesmål. I annat fall skall vittne skriftligen kallas.

I vittneskallelse skall intagas uppgift om parterna och målet samt tid och ställe för inställelsen ävensom i korthet angivas, vad vittnesförhöret gäller. Tillika skall erinras om innehållet i 20, 23 och 25 §§.

8 §.

Rätten må förelägga den som skall höras som vittne att, innan han infinner sig för avgivande av vittnesmål, uppliva sin kunskap om vad vittnesförhöret gäller genom att granska för vittnet tillgängliga räkenskapsböcker, anteckningar eller andra handlingar eller besiktiga plats eller föremål, om sådant kan ske utan avsevärd olägenhet för vittnet.

9 §.

Vittne må ej, med mindre särskilda skäl äro därtill, övervara förhandlingen i målet, innan förhöret med vittnet äger rum.

Äro i målet flera vittnen, skola de höras var för sig. Finnas vittnenas ut-sagor otydliga eller stridiga eller äro eljest särskilda skäl, att vittnena höras mot varandra, må det ske.

10 §.

Innan vittnesmål avlägges, skall rätten höra vittnet om hans fullständiga namn, ålder, yrke och hemvist så ock söka utröna, om vittnet till part eller till saken står i något förhållande, som kan vara av vikt för bedömandet av tilltron till vittnets berättelse, eller om eljest omständighet av betydelse i detta hänseende förekommer.

Står vittne till part i sådant förhållande, som avses i 3 §, skall vittnet erinras om att han icke är skyldig att avlägga vittnesmål.

11 §.

Innan vittne avgiver sin berättelse, skall vittnet med handen på den heliga skrift avlägga denna ed:

»Jag N. N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.»

Säger sig vittne på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hysa betänklighet mot att avlägga vittnesed, må rätten, om betänkligheten kan antagas vara allvarligt grundad, medgiva vittnet att i stället avgiva denna försäkran:

»Jag N. N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.»

Tillhör ej vittne kristen eller mosaisk troslära, skall vittnet i stället för ed avlägga försäkran.

12 §.

Eftergiva båda parterna ed eller försäkran och är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, må vittne höras utan ed eller försäkran.

13 §.

Ed eller försäkran må ej avläggas av

1. den som är under femton år;
2. den som på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning

av sjaelsverksamheten finnes sakna erforderlig insikt om betydelsen av ed eller försäkran; eller

3. den som dömts för mened eller står under åtal för sådant brott.

Ej heller må i brottmål ed eller försäkran avläggas av någon den tilltalade närstående, som avses i 3 §.

14 §.

Innan vittne höres, erinre rätten vittnet om hans sanningsplikt så ock, då ed eller försäkran avlagts, om vikten därav. När skäl äro därtill, skall vittnet tillika erinras om innehållet i 5 och 6 §§.

15 §.

Ed eller försäkran skall avläggas av varje vittne för sig.

Vittne, som ånyo höres i målet, må vittna å förut avlagd ed eller försäkran; vittnet skall av rätten erinras om att denna ed eller försäkran alltjämt är bindande för honom.

16 §.

Vittne skall avgiva sin utsaga muntligen. Skriftlig vittnesberättelse må ej åberopas; dock må det tillåtas vittnet att anlita skriftlig anteckning till stöd för minnet.

Vid vittnesförhör må skriftlig uppteckning av vad vittnet tidigare anfört inför rätta eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsas i annat fall, än då vittnets utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller då vittnet vid förhöret förklarar sig icke kunna eller vilja yttra sig.

17 §.

Vittne höres av rätten. Med rättens tillstånd må dock vittne höras av parterna; härvid höres vittnet först av den part, som åberopat vittnet, och därefter av motparten.

Vittnet bör uppmanas att i ett sammanhang avgiva sin berättelse. Sedan denna avgivits, må rätten och parterna ställa frågor till vittnet. Vittnet bör, om det ej framgår av vittnets berättelse, tillfrågas, huru vittnet erhållit kännedom om det, varom vittnet yttrat sig.

Frågor, vilka genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställande inbjuda till visst svar, må ej ställas, med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

18 §.

Förekommer anledning, att vittne i parts närvaro av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, eller hindrar part vittne i hans berättelse genom att falla vittnet i talet eller annorledes, äge rätten förordna, att parten ej må vara tillstädes under förhöret.

Sedan parten åter förekallats, skall vittnets berättelse uppläsas; parten äge därefter ställa frågor till vittnet.

19 §.

Är vittne av sjukdom, vistelse å avlägsen ort eller annan orsak ur stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller finnes vittnes inställelse medföra oskäl- lig kostnad eller synnerlig olägenhet, må förhör med vittnet enligt rättens be- slut äga rum utom huvudförhandlingen. Kan vittne på grund av sjukdom ej infinna sig, skall vittnet höras där vittnet vistas.

20 §.

Uteblir vittne, som kallats, dömes vittnet till böter. Uppskjutes målet till annan dag, må vittnet vid vite föreläggas att den dagen komma tillstädes. Uteblir vittnet ånyo, dömes vittnet till utgivande av vite eller, om vite ej före- lagts, till böter.

Vittne, som ej är tillstädes, då målet företages till handläggning, må efter rättens beslut hämtas till det rättegångstillfället. Hämtas ej vittnet då och meddelas ej vitesföreläggande, äge rätten förordna, att vittnet skall hämtas till senare rättegångstillfälle. Då vittnet hämtats till rätten, skola böter eller vite för hans underlåtenhet att infinna sig vid det rättegångstillfället ej ådö- mas.

21 §.

Vägrar vittne utan giltigt skäl att avlägga ed eller försäkran eller att av- giva vittnesmål eller besvara fråga eller att iakttaga föreläggande enligt 8 §, förelägge rätten vittnet vid vite och, om vittnet ej låter sig rätta därav, vid äventyr av häkte att fullgöra sin skyldighet. Ej må av anledning, som nu sagts, någon hållas i häkte under längre tid än tre månader och i intet fall längre, än till dess rätten skilt målet från sig. Vittne, som insatts i häkte, skall senast var fjortonde dag inställas för rätten.

22 §.

I fråga om vittne, som avses i 13 § första stycket 1 eller 2, skola reglerna i 20 och 21 §§ ej tillämpas; sådant vittne må dock hämtas till rätten.

Avstår den som åberopat vittne från vittnets hörande eller kommer eljest frågan därom att förfalla, må ej därefter enligt 20 eller 21 § straff ådömas vittnet eller tvångsmedel användas mot honom.

23 §.

Gör vittne sig skyldigt till försummelse eller tredska, som avses i 20 eller 21 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkan- de därom ej framställts, förplikta vittnet att i den omfattning, som finnes skäl- lig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta mot- parten sådan kostnad och har parten utgivit ersättningen, äge han av vittnet utbetomma vad vittnet förpliktats utgiva.

Vad nu sagts om vittnes skyldighet att ersätta parts kostnad äge motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

24 §.

Vittne äge rätt till ersättning för nödiga kostnader till resa och uppehälle samt för tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt.

Ersättning till vittne, som åberopats av enskild part, skall utgivas av parten. Har rätten själmant inkallat vittne och är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, eller är fråga om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, skall ersättningen utgivas av parterna en för båda och båda för en. I annat fall skall ersättningen utgå av allmänna medel.

Om bestämmande av ersättning, som skall utgå av allmänna medel, gälle vad därom är stadgat.

25 §.

Den som kallats till vittne äge att i förskott erhålla ersättning för kostnader till resa och uppehälle. Förskott skall erläggas av den som enligt 24 § har att utgiva ersättning till vittnet. Förskottets storlek bestämmes av rätten.

Underlåter part, som är skyldig att utgiva förskott till vittne, att på begäran erlagga sådant förskott, må parten ej sedermera påkalla vittnets hörande, om uppskov med målet därigenom skulle vållas.

Närmare bestämmelser om förskott meddelas av Konungen.

37 KAP.

Om förhör med part under sanningsförsäkran.

1 §.

I tvistemål må för vinnande av bevis förhör under sanningsförsäkran äga rum med ena parten eller med båda.

Part må påkalla förhör under sanningsförsäkran såväl med sig själv som med motparten.

2 §.

Den som enligt 36 kap. 13 § första stycket icke må avlägga vittnesed må ej höras under sanningsförsäkran.

3 §.

Innan part avger sin berättelse, skall han avlägga denna försäkran:

»Jag N. N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra.»

Sedan part avlagt försäkran, erinre rätten honom om vikten därav.

4 §.

Möter synnerligt hinder mot parts inställelse vid huvudförhandlingen, må förhör med honom enligt rättens beslut äga rum utom huvudförhandlingen. Kan part på grund av sjukdom ej infinna sig, må han höras där han vistas.

5 §.

Beträffande förhör med part under sanningsförsäkran skall i övrigt vad i 36 kap. 5 och 6 §§, 7 § första stycket samt 15—18 §§ är stadgat om vittnesförhör äga motsvarande tillämpning.

38 KAP.

Om skriftligt bevis.

1 §.

Skriftlig handling, som åberopas till bevis, bör företes i huvudskrift. Sådan handling må företes i styrkt avskrift, om det finnes tillfyllest eller huvudskriften ej är att tillgå.

Innehåller handling även sådant, som innehavaren enligt 2 § ej äger eller är skyldig att yppa eller som eljest ej bör uppenbaras, må han i stället för handlingen förete styrkt utdrag därav.

2 §.

Innehar någon skriftlig handling, som kan antagas äga betydelse som bevis, vare han skyldig att förete den; sådan skyldighet åligge dock ej i brottmål den misstänkte eller den som till honom står i sådant förhållande, som avses i 36 kap. 3 §.

Ej vare part eller honom närstående, som nu sagts, skyldig att förete skriftligt meddelande mellan parten och någon honom närstående eller mellan sådana närstående inbördes. Befattningshavare eller annan, som avses i 36 kap. 5 §, må ej förete skriftlig handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att han ej må höras som vittne därom; innehaves handlingen av part, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller, vare han ej skyldig att förete handlingen. Stadgandet i 36 kap. 6 § om vittnes rätt att vägra att yttra sig äge motsvarande tillämpning i fråga om innehavare av skriftlig handling, om dess innehåll är sådant, som avses i nämnda lagrum.

Skyldighet att förete skriftlig handling gälle ej minnesanteckning eller annan sådan uppteckning, som är avsedd uteslutande för personligt bruk, med mindre synnerlig anledning förekommer, att den företes.

3 §.

Är innehavare av skriftlig handling på grund av rättsförhållande mellan honom och part eller eljest enligt lag skyldig att utgiva handlingen eller låta

annan taga del därav, vare det gällande även i fråga om handlingens företeende i rättegång.

4 §.

Är någon skyldig att förete skriftlig handling som bevis, äge rätten förelägga honom att förete handlingen. Tillfälle att yttra sig skall lämnas den som föreläggandet skulle avse. För prövning av frågan må förhör hållas med honom enligt vad i 36 eller 37 kap. är stadgat så ock annan bevisning förebibras.

5 §.

Föreläggande att förete skriftlig handling skall innehålla uppgift om var och huru handlingen skall tillhandahållas. Den som skall förete handlingen må genom vite tillhållas att fullgöra sin skyldighet. Rätten äge ock, om det finnes lämpligare, förordna, att handlingen skall tillhandahållas genom utmätningssmannens försorg.

6 §.

Möter synnerligt hinder mot upptagande av bevis genom skriftlig handling vid huvudförhandlingen, må enligt rättens beslut beviset upptagas utom huvudförhandlingen.

7 §.

Har någon, som ej är part, efter anmodan av part eller rätten tillhandahållit skriftlig handling, äge han rätt till ersättning för kostnad och besvär efter vad rätten prövar skäligt.

Ersättning skall, om handlingens företeende påkallats av enskild part, utgivas av parten. I annat fall skall ersättningen utgå av allmänna medel.

8 §.

Om tillhandahållande av allmän handling, som förvaras hos stats- eller kommunalmyndighet, gälle vad därom är stadgat. Hava eljest avvikande bestämmelser meddelats om skyldighet att förete skriftlig handling, vare de gällande.

39 KAP.

Om syn.

1 §.

För skärskådan av fastighet eller av föremål, som ej lämpligen kan flyttas till rätten, eller av plats, där viss händelse timat, må rätten hålla syn å stället.

Vid syn må yrkeshemlighet ej röjas, med mindre synnerlig anledning förekommer därtill.

2 §.

Är med hänsyn till föremålets beskaffenhet eller av annan anledning av synnerlig vikt, att syn hålles före huvudförhandlingen, eller kan syn eljest ej lämpligen hållas vid huvudförhandlingen, må den enligt rättens beslut äga rum utom huvudförhandlingen.

3 §.

Vid syn må, ehuru den äger rum utom huvudförhandlingen, även annat bevis upptagas, om det finnes erforderligt, för att syftet med synen skall vinnas.

4 §.

Kostnaden för syn skall, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, eller fråga är om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, utgivas av parterna en för båda och båda för en eller, om synens hållande påkallats blott av ena parten, av den parten ensam. I annat fall skall kostnaden utgå av allmänna medel.

Part, som enligt vad nu nämnts har att utgiva kostnaden för syn, vare skyldig att erlagga förskott å ersättningen med belopp, som bestämmes av rätten.

5 §.

Innehar någon föremål, som lämpligen kan flyttas till rätten och som kan antagas äga betydelse som bevis, vare han skyldig att tillhandahålla det för syn; sådan skyldighet åligge dock ej i brottmål den misstänkte eller den som till honom står i sådant förhållande, som avses i 36 kap. 3 §. Stadgandet i 36 kap. 6 § om vittnes rätt att vägra att yttra sig äge motsvarande tillämpning i fråga om rätt för part eller annan att vägra att tillhandahålla föremål för syn. Om skyldighet att förete skriftlig handling för syn gälla vad i 38 kap. 2 § är stadgat.

Vad i 38 kap. 3—8 §§ är stadgat äge motsvarande tillämpning beträffande föremål eller skriftlig handling, som skall tillhandahållas för syn.

40 KAP.

Om sakkunnig.

1 §.

Finnes för prövning av fråga, vars bedömande kräver särskild fackkunskap, nödigt att anlita sakkunnig, äge rätten över frågan inhämta yttrande av myndighet eller tjänsteman eller annan, som är satt att tillhandagå med yttrande i ämnet, eller ock uppdraga åt en eller flera för redbarhet och för skicklighet i ämnet kända personer att avgiva yttrande.

2 §.

Ej må den vara sakkunnig, som till saken eller till någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet därigenom kan anses förringad.

3 §.

Innan sakkunnig utses, bör tillfälle lämnas parterna att yttra sig i frågan. Ena sig parterna om sakkunnig, skall denne anlitas, om han finnes lämplig och hinder ej möter därför; rätten äge dock jämte honom utse annan.

4 §.

Den som icke å tjänstens vägnar är skyldig att biträda som sakkunnig eller är satt att tillhandagå med yttrande vare ej utan eget åtagande pliktig att utföra sakkunniguppdrag. Har någon åtagit sig sådant uppdrag, må han ej utan giltig ursäkt undandraga sig dess fullgörande. Sakkunnig vare dock ej skyldig att yppa yrkeshemlighet, med mindre synnerlig anledning förekommer, att han yttrar sig därom.

5 §.

Finnes för vinnande av upplysning rörande omständighet, som är av betydelse för den sakkunniges uppgift, före huvudförhandlingen part eller annan böra höras eller annan utredning böra förebringas inför rätten, må rätten förordna därom. Om upptagande av bevis gälle i tillämpliga delar vad om bevisupptagning utom huvudförhandling är stadgat.

Erfordras besiktning av fastighet eller av föremål, som ej lämpligen kan flyttas, eller av plats, där viss händelse timat, må rätten förordna, att den sakkunnige skall företaga besiktning å stället. Vid besiktning må yrkeshemlighet ej röjas, med mindre rätten finner synnerlig anledning förekomma därtill.

Rätten äge förordna, att föremål, som innehavaren enligt 39 kap. 5 § är skyldig att förete vid rätten, skall för granskning tillhandahållas den sakkunnige.

6 §.

Finnes lämpligt, att parterna äro närvarande vid besiktning, som verkställes av sakkunnig, må rätten föreskriva, att de skola genom den sakkunniges försorg kallas till förrättningen. Har part kallats, må hans utevaro ej utgöra hinder för förrättningens företagande.

Över förrättningen skall föras protokoll, vari antecknas, vilka vid förrättningen närvarit och vad därvid förekommit.

7 §.

Om utlåtande av myndighet, tjänsteman eller annan, som är satt att tillhandagå med yttrande, gälle vad därom är stadgat eller eljest är vedertaget.

Annan sakkunnig skall, om ej rätten förordnar annat, avgiva skriftligt utlåtande. Rätten skall förelägga honom viss tid, inom vilken utlåtandet skall avgivas.

Utlåtande skall angiva de skäl och omständigheter, på vilka det däri givna omdömet är grundat.

Sedan utlåtande inkommit till rätten, skall det hållas tillgängligt för parterna.

8 §.

Sakkunnig, som utlåtits sig skriftligen, skall ock höras muntligen, om part yrkar det och hans hörande ej uppenbart saknar betydelse eller om rätten eljest finner det erforderligt. Har utlåtande avgivits av ämbetsverk, akademi eller annat offentligt samfund, må den eller de som deltagit i utlåtandets avgivande, ej höras muntligen, med mindre det prövas oundgängligen nödvändigt; om flera deltagit i utlåtandets avgivande, må endast en företrädare för varje mening inkallas.

9 §.

Sakkunnig, som höres muntligen, skall, innan han avgiver sin utsaga, med handen på den heliga skrift avlägga denna ed:

»Jag N. N. lovar och försäkrar inför Gud den allsmäktige och vid hans heliga ord, att jag efter bästa förstånd skall fullgöra det sakkunniguppdrag, som lämnats mig.»

Har den sakkunnige, då han höres, redan avgivit utlåtande, skall eden där-efter jämkas.

Sedan den sakkunnige avlagt ed, erinre rätten honom om edens vikt.

Angående eds utbytande mot försäkran på heder och samvete gälle vad om vittnesed är stadgat.

10 §.

Då sakkunnig höres muntligen, företages förhöret av rätten. Med rättens tillstånd må dock sakkunnig höras av parterna. Rätten och parterna äge ställa frågor till den sakkunnige.

Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Har den sakkunnige avgivit skriftligt utlåtande, må, om rätten finner det lämpligt, utlåtandet helt eller delvis uppläsas.

11 §.

Vad i 36 kap. 7 § första stycket, 9 § andra stycket samt 15, 18 och 19 §§ är stadgat om vittne skall äga motsvarande tillämpning beträffande sakkunnig.

12 §.

Underlåter den som åtagit sig att vara sakkunnig utan giltig ursäkt att inom förelagd tid inkomma med skriftligt utlåtande, må rätten förelägga honom vid vite att avgiva utlåtande.

13 §.

Uteblir sakkunnig, som kallats till förhör, dömes han till böter. Uppskjutes målet till annan dag, må den sakkunnige vid vite föreläggas att den dagen komma tillstädes.

14 §.

Vägrar sakkunnig utan giltigt skäl att avlägga ed eller försäkran eller att avgiva utsaga eller besvara fråga, förelägge rätten honom vid vite att fullgöra sin skyldighet.

15 §.

Aterkallas sakkunnigs uppdrag eller förfaller eljest frågan om hans anlitande, må ej därefter enligt 12, 13 eller 14 § straff ådömas den sakkunnige eller tvångsmedel användas mot honom.

16 §.

Gör sakkunnig sig skyldig till försummelse eller tredska, som avses i 12, 13 eller 14 §, och vållas därav rättegångskostnad för part, äge rätten, även om yrkande därom ej framställts, förplikta den sakkunnige att i den omfattning, som finnes skälig, ersätta kostnaden. Har även part av rätten förpliktats att ersätta motparten sådan kostnad och har parten utgivit ersättningen, äge han av den sakkunnige utbekomma vad denne förpliktats utgiva.

Vad nu stadgats om sakkunnigs skyldighet att ersätta parts kostnad äge motsvarande tillämpning beträffande kostnad, som orsakats för statsverket.

17 §.

Har utlåtande avgivits av myndighet, tjänsteman eller annan, som är satt att tillhandagå med yttrande, skall ersättning utgå allenast i den mån särskild föreskrift därom är meddelad. Annan sakkunnig äge rätt till ersättning för kostnad, som han haft för uppdragets fullgörande, samt för arbete och tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt.

Ersättningen skall, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, eller fråga är om ansvar för brott, som ej hör under allmänt åtal, utgivas av parterna en för båda och båda för en eller, om sakkunnigs anlitande påkallats blott av ena parten, av den parten ensam. I annat fall skall ersättningen utgå av allmänna medel.

18 §.

Sakkunnig vare berättigad till förskott å sin ersättning efter vad rätten prövar skäligt. Förskott skall erläggas av den som enligt 17 § har att utgiva ersättning till den sakkunnige.

Närmare bestämmelser om förskott meddelas av Konungen.

19 §.

Vill part som sakkunnig åberopa någon, som icke nämnts av rätten, gälle om sådan sakkunnig i tillämpliga delar vad i 7 och 8 §§ är stadgat.

Höres den sakkunnige muntligen, skall i övrigt tillämpas vad om vittne är föreskrivet; dock må, om rätten finner det lämpligt, skriftligt utlåtande helt eller delvis uppläsas.

20 §.

Är i lag eller författning föreskrift meddelad om sakkunnigs hörande i visst fall, vare den gällande.

41 KAP.

Om bevisning till framtida säkerhet.

1 §.

Är fara, att bevis rörande omständighet, som är av betydelse för någons rätt, framdeles skall gå förlorat eller endast med svårighet skall kunna föras, och är ej rättegång därom, må till framtida säkerhet bevis genom vittne, sakkunnig eller syn eller skriftligt bevis upptagas vid underrätt. Ej må dock enligt detta kapitel bevis upptagas i syfte att vinna utredning om brott.

2 §.

Vill någon, att bevis upptages till framtida säkerhet, skall han göra ansökan därom hos rätten.

I ansökan skall uppgivas den omständighet, som sökanden vill styrka med beviset, bevisets beskaffenhet och de skäl, som sökanden åberopar till stöd för dess upptagande, samt, om det kan ske, den, vilkens rätt eljest kan bero därav.

3 §.

Om bevisning till framtida säkerhet äge vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är stadgat motsvarande tillämpning; kan, utom sökandens, annans rätt bero av bevisets upptagande, erfordras dock ej kallelse å honom, med mindre särskilda skäl äro därtill. Ej vare någon skyldig att inställa sig som vittne eller sakkunnig vid annan underrätt än den, under vilken han har sitt hemvist.

4 §.

Kostnaden för upptagande av bevis till framtida säkerhet skall gäldas av sökanden.

Har den, vilkens rätt eljest kan bero av bevisupptagningen, efter kallelse närvarit vid denna, äge han av sökanden erhålla ersättning för nödiga kostnader till resa och uppehälle samt för tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt.

FJÄRDE AVDELNINGEN.

Om rättegången i underrätt.

I. Om rättegången i tvistemål.

42 KAP.

Om stämning och förberedelse.

1 §.

Vill någon erhålla stämning å annan, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan därom.

2 §.

I stämningsansökan skall käranden uppgiva:

1. de omständigheter, varå han grundar sin talan, uppställda efter sitt sammanhang och, när så lämpligen kan ske, i särskilda, med nummer försedda punkter;

2. det yrkande käranden framställer;

3. de skriftliga bevis käranden åberopar; samt

4. de omständigheter, som betinga rättens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres.

Ansökan skall vara egenhändigt undertecknad av käranden eller hans ombud.

Vid ansökan bör käranden i huvudskrift eller styrkt avskrift foga de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

3 §.

Uppfyller stämningsansökan ej föreskrifterna i 2 § eller är den eljest ofullständig, skall rätten förelägga käranden att avhjälpa bristen.

4 §.

Efterkommes ej föreläggande att avhjälpa brist i stämningsansökan och består bristen däri, att ansökan ej innehåller bestämt yrkande eller att de omständigheter, varå käranden grundar sin talan, ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att ansökan är otjänlig som grund för rättegång, skall ansökan avvisas.

Lag samma vare, om rätten finner uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder icke kan upptagas till prövning.

5 §.

Avvisas ej ansökan, skall rätten utfärda stämning å svaranden att svara å käromålet.

Stämningen skall jämte stämningsansökan och därvid fogade handlingar delgivas svaranden.

6 §.

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Under förberedelsen skall målet så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang.

7 §.

Vid förberedelsen skall svaranden genast avgiva svaromål, innehållande:

1. de invändningar om rättegångshinder, som svaranden vill göra;
2. bestämt medgivande eller bestridande av kändens yrkande;
3. om kändens yrkande bestrides, grunden härför med yttrande rörande de omständigheter, varå kändens grundat sin talan, och angivande av de omständigheter svaranden vill anföra; samt
4. uppgift å de skriftliga bevis svaranden åberopar.

Svaranden bör genast i huvudskrift eller styrkt avskrift ingiva de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

8 §.

Under förberedelsen skola parterna var för sig angiva de ytterligare omständigheter de vilja anföra samt yttra sig över vad motparten anført. De skola ock, i den mån det icke tidigare skett, uppgiva de bevis de vilja åberopa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej redan företetts, skall genast framläggas. Part vare skyldig att på framställning av motparten uppgiva, vilka andra skriftliga bevis han innehar.

Rätten äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola vid förberedelsen behandlas var för sig.

9 §.

Förberedelsen skall vara muntlig. Rätten må dock förordna om skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest finnes lämpligare.

10 §.

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart ske kan. Till denna skola parterna kallas, kändens genom särskild kallelse och svaranden i stämningen.

Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, skall part föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att tredskodom eljest må meddelas mot honom. Skall part infinna sig personligen, förelägge rätten tillika vite.

Är saken ej sådan, som sägs i andra stycket, skall kändens föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att hans talan i målet eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, förelägge rätten tillika vite. Svaranden skall föreläggas vite.

11 §.

Part äge ej vid muntlig förberedelse åberopa eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande. Stämningsansökan eller annan framställning, som enligt denna balk må ske skriftligen, må dock uppläsas; vid första inställelsen äge svaranden som svaromål åberopa av honom ingiven skrift. Finnes vad i skriften anføres icke utgöra fullständigt svaromål, skall rätten genom frågor till svaranden söka avhjälpa bristen.

12 §.

Vid första inställelsen skall förberedelsen om möjligt avslutas. Kan det ej ske, skall målet utsättas till fortsatt förhandling å tid, som bestämmes av rätten. Ej må målet uppskjutas längre, än som oundgängligen påkallas.

Till fortsatt förhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 10 § andra och tredje styckena sägs; finnes ena partens närvaro ej erforderlig, må dock kallelse å honom ske utan sådant föreläggande.

Rätten äge förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

13 §.

För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, äge rätten utsätta särskilt sammanträde. Om sådant sammanträde äge vad i 10 och 12 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; avser sammanträdet behandling av rättegångsfråga, skall dock i stället för föreläggande, som där sägs, part föreläggas vite.

14 §.

Vid skriftlig förberedelse skall svaranden i stämningen föreläggas att till rätten inkomma med skriftligt svaromål. Har svaromål inkommit, skall det med därvid fogade handlingar delgivas käranden. Finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge rätten förordna därom.

Underlåter svaranden att inkomma med svaromål, skall rätten genast kalla parterna till första inställelse. Även eljest må rätten förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom muntlig förhandling.

15 §.

Rätten äge meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

16 §.

Under förberedelsen må beslut meddelas i fråga om måls avvisande.

17 §.

Är saken sådan, att förlikning därom är tillåten, bör rätten, om det finnes lämpligt, under förberedelsen söka förlika parterna. Finnes särskild medling

böra ske, må parterna föreläggas att inställa sig till förlikningssammanträde inför medlare, som förordnas av rätten.

18 §.

Under förberedelsen må meddelas tredskodom så ock, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, dom i anledning av talan om anspråk, som medgivits eller eftergivits. Förlikning må ock stadfästas av rätten.

19 §.

Erfordras, för att bevisningen skall vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes, föremål tillhandahållas för syn eller besiktning eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall beslut därom meddelas under förberedelsen.

Skall bevis upptagas utom huvudförhandlingen, bör ock förordnande därom meddelas under förberedelsen.

Vill part, att åtgärd, som nu sagts, vidtages, skall han, så snart ske kan, göra framställning därom hos rätten.

20 §.

Så snart förberedelsen avslutats, bestämme rätten, sedan tillfälle om möjligt givits parterna att uttala sig, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Huvudförhandlingen må, om hinder däremot icke möter enligt 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill eller saken finnes uppenbar, hållas i omedelbart samband med förberedelsen.

21 §.

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 10 § andra och tredje styckena samt 13 § sägs.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

22 §.

Vill part vid huvudförhandlingen åberopa bevis, som han icke uppgivit under förberedelsen, skall han omedelbart giva rätten och motparten underrättelse om beviset och vad han vill styrka därmed.

43 KAP.

Om huvudförhandling.

1 §.

Då målet uppropas, skall rätten inhämta upplysning, huruvida hinder möter för målets företagande till slutlig handläggning.

2 §.

Huvudförhandlingen skall inställas och utsättas till annan dag:

1. om part, som finnes böra närvara personligen, inställt sig allenast genom ombud;
 2. om vittne eller sakkunnig, som finnes böra höras, icke är tillstädes;
 3. om part vill anföra nytt viktigt skäl eller åberopa nytt bevis och motparten finnes vara i behov av anstånd för att bemöta vad parten vill andraga; eller
 4. om hinder eljest möter för målets företagande till slutlig handläggning.
- Kan det antagas, att hindret kommer att undanröjas före handläggningens slut, må huvudförhandling hållas.

3 §.

Möter mot huvudförhandling hinder, som avses i 2 §, må likväl förhandlingen påbörjas, om det kan antagas, att denna enligt 11 § andra stycket kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, och tillika uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen.

Inställes huvudförhandlingen, må rätten dock höra part, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstädes, om det kan antagas, att han icke utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Är för utredningen av synnerlig vikt, att samtidigt även annat bevis upptages eller annan handläggning äger rum, må det ske. Om bevis, som sålunda upptages, gälle i tillämpliga delar vad om bevis, som upptages utom huvudförhandlingen, är stadgat.

4 §.

Rätten skall vaka över att vid handläggningen ordning och reda iakttagas, samt äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola behandlas var för sig. Rätten har ock att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som ej är av betydelse. Genom frågor och erinringar skall rätten söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i gjorda uttalanden.

5 §.

Förhandlingen skall vara muntlig. Part äge ej åberopa eller uppläsa skriftlig inlägga eller annat skriftligt anförande; yrkande må dock uppläsas ur skrift.

6 §.

Part skall sanningsenligt redogöra för de omständigheter han åberopar i målet och uttala sig om de av motparten anförda omständigheterna samt besvara framställda frågor.

Lämnar part uppgift, som strider mot vad han tidigare anfört, eller förekommer eljest motsägelse i parts uppgifter, skall han uppmanas att förklara sig däröver.

7 §.

Vid förhandlingen skall käranden framställa sitt yrkande och svaranden angiva, huruvida han medgiver eller bestrider det. Parterna skola vidare var i sin ordning utveckla sin talan och yttra sig över vad motparten anfört.

Då omständigheterna föranleda därtill, må vid förhandlingens början rätten kort redogöra för tvisteläget.

Vad part anfört under förberedelsen må icke uppläsas i annat fall, än då hans utsaga vid förhandlingen avviker från den tidigare utsagan eller han underlåter att yttra sig eller eljest särskilda skäl äro därtill.

Äger förhandling rum, ehuru ena parten icke är tillstüdes, skall genom rättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anfört.

8 §.

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen förebringas.

Skall part höras under sanningsförsäkran, bör förhöret, om ej särskilda skäl föranleda annat, äga rum, innan vittnesbevis upptages rörande den omständighet, varom parten skall höras.

9 §.

Efter bevisningens förebringande äge parterna anföra vad de till slutförande av sin talan akta nödigt.

10 §.

Ändrar part uppgift, som han lämnat tidigare under rättegången, eller gör han tillägg därtill eller åberopar han omständighet eller bevis, som ej uppgivits före huvudförhandlingens början, må vad parten sålunda andrager av rätten lämnas utan avseende, om det kan antagas, att partens förfarande skett för att förhåla rättegången eller att överrumpla motparten eller eljest i otillbörligt syfte.

11 §.

Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handläggningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för utredningen. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande och hava de domare, som då sitta i rätten, övervarit den tidigare handläggningen, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas.

Till uppskjuten huvudförhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande för part gälle vad i 42 kap. 10 §

andra och tredje styckena samt 13 § sägs; utsättes mål till fortsatt huvudförhandling, må i stället för föreläggande enligt 10 § andra stycket part föreläggas att komma tillstådes vid påföljd att eljest tredsdom må meddelas mot honom eller målet må avgöras utan hinder av hans utevaro.

12 §.

Då mål utsättes till fortsatt eller ny huvudförhandling, äge rätten, för att målet vid denna skall kunna slutföras, förordna, att förberedelse skall ånyo äga rum, samt meddela erforderliga föreskrifter därom.

13 §.

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

44 KAP.

Om parts utevaro.

1 §.

Utebliva båda parterna från sammanträde för muntlig förberedelse, skall målet avskrivas.

2 §.

Uteblir, då saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, ena parten från sammanträde för muntlig förberedelse och har föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid påföljd att tredsdom eljest må meddelas mot honom, skall, om den tillstådeskomne parten yrkar det, sådan dom meddelas. Yrkas ej tredsdom, skall målet avskrivas.

Är det svaranden, som uteblir, må dock på yrkande av kändaren målet utsättas till fortsatt muntlig förberedelse. Kommer svaranden ej heller då tillstådes, gälle vad i första stycket stadgas.

3 §.

Uteblir, då saken är sådan, att förlikning därom ej är tillåten, kändaren från sammanträde för muntlig förberedelse och har föreläggande meddelats honom att komma tillstådes vid påföljd att hans talan i målet eljest förfaller, skall målet avskrivas.

Uteblir svaranden och har vite förelagts honom, äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

4 §.

Om parts utevaro från rättegångstillfälle för huvudförhandling gälle vad i 1 §, 2 § första stycket och 3 § sägs.

Har föreläggande meddelats part att komma tillstädes vid påföljd att eljest tredskodom må meddelas mot honom eller målet må avgöras utan hinder av hans utevaro, och meddelas ej tredskodom, äge rätten på yrkande av den tillstädeskomne parten företaga målet till förhandling. Framställes ej sådant yrkande, skall målet avskrivas.

5 §.

Kommer part tillstädes genom ombud, då föreläggande meddelats honom vid vite att infinna sig personligen, och är saken sådan, att förlikning därom ej är tillåten, äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

6 §.

Har vite förelagts part eller skall part hämtas till rätten och finnes hämtning ej kunna ske, må dock förberedelsen avslutas eller målet avgöras utan hinder av att parten kommit tillstädes allenast genom ombud eller uteblivit.

7 §.

Utebliva båda parterna eller endera från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, må frågan avgöras utan hinder därav.

8 §.

Då tredskodom meddelas mot kändanden, skall käromålet ogillas, såvitt detta ej medgivits av svaranden eller det eljest uppenbart framgår, att käromålet är grundat.

Tredskodom mot svaranden skall grundas på kändandens framställning av omständigheterna i målet, såvitt svaranden erhållit del av framställningen och den ej strider mot förhållande, som är allmänt veterligt. I den mån framställningen ej innefattar laga skäl för käromålet eller det eljest uppenbart framgår, att käromålet är ogrundat, skall det ogillas.

Domen skall betecknas som tredskodom.

9 §.

Part, mot vilken tredskodom givits, äge hos den rätt, där talan väckts, söka återvinning inom en månad från den dag, då domen delgavs honom. Sökes ej återvinning, skall domen stå fast i vad den gått honom emot.

Ansökan om återvinning skall göras skriftligen. Har tredskodom givits un-

der förberedelsen, bör skriften innehålla allt vad från sökandens sida erfordras för förberedelsens fullföljande.

10 §.

Upptages ansökan om återvinning, skall målet, i den mån återvinning sökts, ånyo företagas i det skick, vari det förelåg före det sammanträde, då parten uteblev.

Uteblir parten ånyo och meddelas tredsakodot mot honom, vare hans rätt till återvinning förfallen.

II. Om rättegången i brottmål.

45 KAP.

Om väckande av allmänt åtal.

1 §.

Vill åklagare väcka åtal, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan om stämning å den som skall tilltalas; rätten äge dock i den omfattning, som finnes lämplig, uppdraga åt åklagare att själv utfärda stämning.

Åtal skall anses väckt, då stämningsansökan inkom till rätten eller, om åklagaren utfärdat stämning, då denna delgavs den tilltalade.

Ej må mot den tilltalade nytt åtal väckas för gärning, för vilken han redan står under åtal.

2 §.

Åtal för förseelse i rättegången må väckas utan stämning.

Förövar någon annat brott inför rätten vid dess sammanträde, må åtal för brottet väckas utan stämning, om rätten med hänsyn till brottets beskaffenhet och andra omständigheter finner det lämpligt.

Är eljest för särskilt fall föreskrivet, att åtal må väckas utan stämning, vare det gällande.

3 §.

Väckas samtidigt åtal mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång.

Även i annat fall än nu sagts må flera åtal handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. När skäl äro därtill, må de åter särskiljas.

Ej må åtal förenas, med mindre åtalen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för åtalen samma rättegångsform är tillämplig.

4 §.

I stämningsansökan skall åklagaren uppgiva:

1. den tilltalade;
2. målsäganden, om sådan finnes;

3. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga;

4. de bevis han vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis; samt

5. de omständigheter, som betinga domstolens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres.

Vill åklagaren i samband med åtalets väckande enligt 22 kap. väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, skall han i ansökan uppgiva anspråket och de omständigheter, varå det grundas, samt de bevis, som åberopas, och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall det angivas.

Ansökan skall vara undertecknad av åklagaren.

5 §.

Väckt åtal må icke ändras. Åklagaren äge dock mot samme tilltalade utvidga åtalet att avse annan gärning, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

Åklagaren eller målsäganden må ock, sedan åtal väckts, utan stämning mot den tilltalade väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, om rätten med hänsyn till utredningen och andra omständigheter finner det lämpligt.

Såsom ändring av åtal anses icke, att åklagaren beträffande samma gärning inskränker sin talan eller åberopar annat lagrum än i stämningen uppgivits eller ny omständighet till stöd för åtalet.

6 §.

Vill åklagaren enligt 2 § första eller andra stycket väcka åtal för brott eller enligt 5 § utvidga åtalet eller vill han eller målsäganden enligt sistnämnda paragraf väcka talan om enskilt anspråk på grund av brottet, må det ske muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den tilltalade skall erhålla del därav. Talan, som nu sagts, skall anses väckt, då den framställdes inför rätten.

7 §.

Har förundersökning i målet ägt rum, skall åklagaren, då åtalet väckes eller så snart ske kan därefter, tillställa rätten utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen så ock skriftliga handlingar och föremål, som åklagaren ämnar åberopa som bevis.

8 §.

Stämningsansökan skall avvisas, om rätten finner uppenbart, att den som väcker åtalet icke äger tala å brottet eller att målet på grund av annat rättegångshinder icke kan upptagas till prövning.

9 §.

Avvisas ej ansökan, skall rätten utfärda stämning å den tilltalade att svara å åtalet.

Stämningen skall jämte stämningsansökan och därvid fogade handlingar delgivas den tilltalade.

10 §.

I stämningen skall rätten tillika förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Om inkommen uppgift skall åklagaren genom rättens försorg erhålla kännedom.

Kan på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet antagas, att uppgift om bevis ej erfordras, må dock rätten omedelbart i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

11 §.

Finnes, för att målet skall kunna vid huvudförhandlingen slutföras i ett sammanhang, förundersökningen böra fullständigas eller, om förundersökning ej ägt rum, sådan böra företagas, äge rätten meddela åklagaren föreläggande därom.

12 §.

Erfordras, för att bevisningen skall vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes, föremål tillhandahålles för syn eller besiktning eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall beslut därom utan dröjsmål meddelas.

Skall bevis upptagas utom huvudförhandlingen, bör ock förordnande därom utan dröjsmål meddelas.

Vill part, att åtgärd, som nu sagts, vidtages, skall han, så snart ske kan, göra framställning därom hos rätten.

13 §.

Finnes för prövning av fråga, som avses i 11 eller 12 §, part eller annan böra höras, förordne rätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

14 §.

Rätten bestämme, så snart ske kan, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall huvudförhandling hållas inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes, om ej till följd av åtgärd, som avses i 11 eller 12 §, eller annan omständighet längre uppskov är nödvändigt.

Har den tilltalade häktats efter åtalet, skall tiden räknas från dagen för hans häktande.

15 §.

Till huvudförhandlingen skall åklagaren kallas. Biträder målsäganden åtalet eller för han eljest talan jämte åklagaren eller skall han höras i anledning av åklagarens talan, skall ock målsäganden kallas. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten honom vite.

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen i stämningen eller genom särskild kallelse. Föreläggande skall meddelas honom vid vite. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas, att han skall hämtas till rätten. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne rätten.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

16 §.

Stämning, som utfärdas av åklagare, skall innehålla vad i 4 § stadgas om stämningsansökan och vara undertecknad av åklagaren.

I stämningen skall åklagaren tillika förelägga den tilltalade att inom viss, av åklagaren bestämd tid muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Finner åklagaren på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet uppenbart, att bevis ej kommer att av den tilltalade uppgivas och att ej heller annan förberedande åtgärd erfordras, må dock åklagaren omedelbart i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling.

Då mål av åklagare utsättes till huvudförhandling, åligge honom att iakttaga de föreskrifter om tiden för huvudförhandling, som meddelats av rätten; åklagaren äge ombesörja kallelser och förelägganden, som avses i 15 §.

Stämningen skall med därvid fogade handlingar delgivras den tilltalade. Sedan stämningen delgivits, skall den med bevis därom omedelbart tillställas rätten.

17 §.

Vill part vid huvudförhandlingen åberopa bevis, som han icke förut uppgivit, skall han omedelbart giva rätten och motparten underrättelse om beviset och vad han vill styrka därmed.

46 KAP.

Om huvudförhandling i mål, vari allmänt åtal föres.

1 §.

Då målet uppropas, skall rätten inhämta upplysning, huruvida hinder möter för målets företagande till slutlig handläggning.

2 §.

Huvudförhandlingen skall inställas och utsättas till annan dag:

1. om åklagaren icke är tillstades;
 2. om den tilltalade uteblivit eller, då föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, kommit tillstades allenast genom ombud och sådant fall ej är för handen, att målet må avgöras utan hinder därav;
 3. om, då den tilltalade enligt lag skall hava försvarare, sådan icke är närvarande och försvarare icke omedelbart utses;
 4. om målsägande, vittne eller sakkunnig, som finnes böra höras, icke är tillstades;
 5. om part vill anföra nytt viktigt skäl eller åberopa nytt bevis och motparten finnes vara i behov av anstånd för att bemöta vad parten vill andraga; eller
 6. om hinder eljest möter för målets företagande till slutlig handläggning.
- Kan det antagas, att hindret kommer att undanröjas före handläggningens slut, må huvudförhandling hållas.

3 §.

Möter mot huvudförhandling hinder, som avses i 2 § första stycket 4—6, må likväl förhandlingen påbörjas, om det kan antagas, att denna enligt 11 § andra stycket kan vid senare rättegångstillfälle fortsättas utan ny huvudförhandling, och tillika uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen.

Inställes huvudförhandlingen, må rätten dock höra målsägande, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstades, om det kan antagas, att han icke utan oskälig kostnad eller synnerlig olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Är för utredningen av synnerlig vikt, att samtidigt även annat bevis upptages eller annan handläggning äger rum, må det ske. Om bevis, som sålunda upptages, gälle i tillämpliga delar vad om bevis, som upptages utom huvudförhandlingen, är stadgat.

4 §.

Rätten skall vaka över att vid handläggningen ordning och reda iakttagas, samt äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola behandlas var för sig. Rätten har ock att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som ej är av betydelse. Genom frågor och erinringar skall rätten söka avhjälpa otydlighet eller ofullständighet i gjorda uttalanden.

5 §.

Förhandlingen skall vara muntlig. Part äge ej åberopa eller uppläsa skriftlig inläga eller annat skriftligt anförande; yrkande må dock uppläsas ur skrift.

6 §.

Vid förhandlingen skall åklagaren framställa sitt yrkande och den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen.

Åklagaren skall därefter utveckla åtalet och redogöra för de omständigheter, varå det grundas. Sedan höres målsäganden.

Den tilltalade skall uppmanas att i ett sammanhang redogöra för saken och därvid yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anfört. Med rättens tillstånd må åklagaren och målsäganden ställa frågor till honom. Därefter må frågor ställas av försvararen.

Vid förhör med målsäganden eller den tilltalade må skriftlig uppteckning av vad han tidigare anfört inför rätten eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsas i annat fall, än då hans utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig.

Äger huvudförhandling rum, ehuru målsäganden eller den tilltalade icke är tillstädes, skall genom rättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anfört.

7 §.

Förekommer anledning, att i parts närvaro annan part av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, eller hindrar part annan part i hans berättelse genom att falla parten i talet eller annorledes, äge rätten förordna, att parten ej må vara tillstädes under förhöret; vad nu sagts om part gälle ock målsägande, även om han ej för talan.

Sedan den som ej varit tillstädes under förhöret åter före kallats, skall han erhålla kännedom om vad i hans frånvaro förekommit.

8 §.

Sedan målsäganden och den tilltalade hörts, skall bevisningen förebringas.

9 §.

Är brottet sådant, att annan påföljd än böter synes kunna ifrågakomma, eller förekommer eljest särskild anledning därtill, skall utredning förebringas rörande straff, som tidigare ådömts den tilltalade, samt angående hans levnadsomständigheter och de personliga förhållanden, som kunna antagas vara av betydelse.

10 §.

Efter bevisningens förebringande äge parterna anföra vad de till slutförande av sin talan akta nödigt.

11 §.

Huvudförhandlingen skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott, till dess målet är färdigt till avgörande. Påbörjad huvudförhandling må ej uppskjutas, med mindre förhandlingen ägt rum enligt 3 § första stycket eller efter handlägg-

ningens början nytt viktigt skäl anförts eller kännedom vunnits om nytt viktigt bevis eller rätten eljest finner det oundgängligen erforderligt för utredningen. Uppskjutes huvudförhandlingen, skall den återupptagas, så snart lämpligen kan ske. Är den tilltalade häktad, skall förhandlingen återupptagas inom en vecka från dagen för föregående förhandlings avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt.

Återupptages målet till slutlig handläggning inom två veckor från dagen för första förhandlingens avslutande och hava de domare, som då sitta i rätten, övervarit den tidigare handläggningen, må huvudförhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas.

Till uppskjuten huvudförhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse. Om föreläggande gälle vad i 45 kap. 15 § sägs.

12 §.

Då mål utsättes till fortsatt eller ny huvudförhandling, äge rätten förordna om de åtgärder, som finnas lämpliga, för att målet vid den förhandlingen skall kunna slutföras. Om sådan åtgärd gälle vad i 45 kap. 11—13 §§ är stadgat.

13 §.

Vid fortsatt huvudförhandling skall målet företagas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut.

Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

14 §.

Underlåter målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen vid rättegångstillfälle för huvudförhandling, äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

15 §.

Uteblir den tilltalade från rättegångstillfälle för huvudförhandling eller kommer han tillstådes genom ombud, då föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, skall rätten förelägga nytt vite eller förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet avgöras utan hinder av att den tilltalade kommit tillstådes allenast genom ombud eller uteblivit.

Har den tilltalade avvikit, sedan stämning delgivits honom, och finnes sa-

ken kunna nöjaktigt utredas, må ock målet avgöras utan hinder av att den tilltalade uteblivit, även om kallelse ej delgivits honom.

Rättegångsfråga må avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro.

16 §.

Är, då den tilltalade enligt lag skall hava försvarare, sådan icke tillstådes, förordne rätten, om det kan ske, någon, som är vid rätten närvarande och är behörig att mottaga sådant uppdrag, att försvara den tilltalade.

47 KAP.

Om väckande av enskilt åtal och huvudförhandling i mål, vari sådant åtal föres.

1 §.

Vill målsägande väcka åtal, skall han hos rätten göra skriftlig ansökan om stämning å den som skall tilltalas. Åtal skall anses väckt, då stämningsansökan inkom till rätten.

Vill den tilltalade i samma mål mot målsäganden eller åklagaren väcka talan om ansvar för falsk angivelse eller falskt åtal, må det ske utan stämning muntligen inför rätten eller ock skriftligen. Den, mot vilken talan väckes, skall erhålla del därav.

2 §.

I stämningsansökan skall målsäganden uppgiva:

1. den tilltalade;
2. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga;
3. det enskilda anspråk, som målsäganden vill framställa, samt de omständigheter, varå anspråket grundas;
4. de skriftliga bevis målsäganden åberopar; samt
5. de omständigheter, som betinga rättens behörighet, om ej denna framgår av vad eljest anföres.

Ansökan skall vara egenhändigt undertecknad av målsäganden eller hans ombud.

Är brottet sådant, att målsäganden ej äger väcka åtal, med mindre åklagaren beslutat att ej åtala, skall vid ansökan fogas intyg, att sådant beslut meddelats. Vid ansökan bör målsäganden ock i huvudskrift eller styrkt avskrift foga de skriftliga bevis, som innehavas av honom.

3 §.

Uppfyller stämningsansökan ej föreskrifterna i 2 § eller är den eljest ofullständig eller har sådant intyg, som avses i 2 § tredje stycket, ej företetts, skall rätten förelägga målsäganden att avhjälpa bristen.

4 §.

Efterkommes ej föreläggande att avhjälpa brist i stämningsansökan och består bristen däri, att den brottsliga gärningen ej är tydligt angiven, eller är bristen eljest så väsentlig, att ansökan är otjänlig som grund för rättegång i ansvarsfrågan, eller har sådant intyg, som avses i 2 § tredje stycket, ej företetts, skall ansökan avvisas.

5 §.

Avvisas ej ansökan, skall rätten utfärda stämning å den tilltalade att svara å åtalet.

Stämningen skall jämte stämningsansökan och därvid fogade handlingar delgivas den tilltalade.

6 §.

Utfärdas stämning, skall förberedelse i målet äga rum.

Under förberedelsen skall målet så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang.

7 §.

Vid förberedelsen bör den tilltalade angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen, samt yttra sig över de omständigheter, varå åtalet grundats, och angiva de omständigheter han vill anföra. Parterna böra därefter var för sig angiva de ytterligare omständigheter de vilja anföra samt yttra sig över vad motparten anfört. De böra ock, i den mån det icke tidigare skett, uppgiva de bevis de vilja åberopa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevis. Skriftligt bevis, som ej redan företetts, skall genast framläggas.

Rätten äge förordna, att skilda frågor eller delar av målet skola vid förberedelsen behandlas var för sig.

8 §.

Förberedelsen skall vara muntlig. Rätten må dock förordna om skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest finnes lämpligare.

9 §.

Vid muntlig förberedelse skall första inställelse utsättas att äga rum, så snart ske kan. Är den tilltalade häktad, skall första inställelse äga rum inom en vecka från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt. Till första inställelsen skola parterna kallas, målsäganden genom särskild kallelse och den tilltalade i stämningen.

Målsäganden skall föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet. Skall målsäganden infinna sig personligen, förelägge rätten tillika vite.

Den tilltalade skall föreläggas vite. Om inställande av tilltalad, som är häktad, förordne rätten.

10 §.

Part äge ej vid muntlig förberedelse åberopa eller uppläsa skriftlig inlaga eller annat skriftligt anförande. Stämningsansökan eller annan framställning, som enligt denna balk må ske skriftligen, må dock uppläsas; vid första inställelsen äge den tilltalade som svaromål åberopa av honom ingiven skrift. Finnes vad i skriften anføres icke utgöra fullständigt svaromål, skall rätten genom frågor till den tilltalade söka avhjälpa bristen.

11 §.

Vid första inställelsen skall förberedelsen om möjligt avslutas. Kan det ej ske, skall målet utsättas till fortsatt förhandling å tid, som bestämmes av rätten. Ej må målet uppskjutas längre, än som oundgängligen påkallas. Är den tilltalade häktad, skall fortsatt förhandling äga rum inom en vecka från dagen för föregående sammanträdes avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande, om ej på grund av särskilda omständigheter längre uppskov är nödvändigt. Till fortsatt förhandling skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse.

Om föreläggande för part gälle vad i 9 § andra och tredje styckena sägs; finnes ena partens närvaro ej erforderlig, må dock kallelse å honom ske utan sådant föreläggande.

Rätten äge förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom skriftväxling.

12 §.

För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, äge rätten utsätta särskilt sammanträde. Om sådant sammanträde äge vad i 9 och 11 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; avser sammanträdet behandling av rättegångsfråga, skall dock i stället för föreläggande, som där sägs, målsäganden föreläggas vite.

13 §.

Utebliva båda parterna från sammanträde för muntlig förberedelse, skall målet avskrivas.

14 §.

Uteblir målsäganden från sammanträde för muntlig förberedelse och har föreläggande meddelats honom att komma tillstädes vid påföljd att han eljest förlorar sin rätt att tala å brottet, skall, om den tilltalade yrkar det, förklaring härom givas; göres ej sådant yrkande, skall målet avskrivas.

Uteblir den tilltalade och har vite förelagts honom, äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

15 §.

Kommer målsäganden eller den tilltalade tillstädes genom ombud, då föreläggande meddelats honom vid vite att infinna sig personligen, äge rätten i

stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

16 §.

Har vite förelagts part eller skall part hämtas till rätten och finnes hämtning ej kunna ske, må dock förberedelsen avslutas utan hinder av att parten kommit tillstädes allenast genom ombud eller uteblivit.

17 §.

Utebliva under förberedelsen båda parterna eller endera från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, må frågan avgöras utan hinder därav.

18 §.

Då rätten enligt 14 § förklarat målsäganden hava förlorat sin rätt att tala å brottet, äge han hos rätten göra ansökan om målets återupptagande.

Ansökan om återupptagande skall göras skriftligen inom en månad från den dag, då beslutet meddelades. Uteblir målsäganden ånyo, vare hans rätt till målets återupptagande förfallen.

19 §.

Vid skriftlig förberedelse skall den tilltalade i stämningen föreläggas att till rätten inkomma med skriftligt svaromål. Har svaromål inkommit, skall det med därvid fogade handlingar delgivas målsäganden. Finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge rätten förordna därom.

Underlåter den tilltalade att inkomma med svaromål, skall rätten genast kalla parterna till första inställelse. Även eljest må rätten förordna, att förberedelsen skall fortsättas genom muntlig förhandling.

20 §.

Rätten äge meddela närmare bestämmelser om skriftväxling mellan parterna och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

21 §.

Under förberedelsen må beslut meddelas i fråga om måls avvisande.

22 §.

Så snart förberedelsen avslutats, bestämme rätten, sedan tillfälle om möjligt givits parterna att uttala sig, tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru förberedelsen av målet i övrigt ej avslutats.

Är den tilltalade häktad, skall huvudförhandlingen hållas inom en vecka från dagen för förberedelsens avslutande eller, då han häktats därefter, från dagen för hans häktande.

23 §.

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas omedelbart eller genom särskild kallelse.

Om föreläggande för part gälle vad i 9 § andra och tredje styckena samt 12 § sägs. Förekommer anledning, att den tilltalade ej skulle iakttaga sådant föreläggande, må förordnas, att han skall hämtas till rätten. Om inställande av tilltalad, som är häktad, förordne rätten.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat,

24 §.

Om enskilt åtal skall i övrigt vad i 45 kap. 1 § tredje stycket samt 2, 3, 5, 6, 8, 12 och 17 §§ är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Beträffande huvudförhandling i mål, vari enskilt åtal föres, äge bestämmelserna i 46 kap. motsvarande tillämpning; i dylikt mål gälle dock följande avvikelser:

1. Om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle vad i 23 § i detta kapitel är stadgat.

2. Utebliva båda parterna från rättegångstillfälle för huvudförhandling, skall målet avskrivas. Om påföljd för målsägande, som uteblir eller underlåter att infinna sig personligen, så ock om måls återupptagande skola bestämmelserna i 14—16 och 18 §§ i detta kapitel äga motsvarande tillämpning. Utebliva båda parterna eller endera från särskilt sammanträde för behandling av rättegångsfråga, må frågan avgöras utan hinder därav.

3. Då mål utsättes till fortsatt eller ny huvudförhandling, äge rätten i stället för åtgärd, som avses i 46 kap. 12 §, förordna, att förberedelse skall ånyo äga rum, samt meddela erforderliga föreskrifter därom.

48 KAP.

Om strafföreläggande.

1 §.

Skall allmänt åtal äga rum för brott, varå allenast böter kunna följa, dock ej dagsböter eller normerade böter, äge åklagaren, i stället för att väcka åtal, till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Är brottet förenat med egendoms förverkande eller annan sådan påföljd, skall ock den påföljden föreläggas den misstänkte till godkännande. Är fråga om flera brott, må föreläggande ej givas, med mindre det sker gemensamt för alla brotten.

Strafföreläggande må ej användas, om den misstänkte är under aderton år eller om andel i böterna skall tillfalla åklagaren och ej heller om anledning förekommer, att målsägande finnes.

2 §.

Strafföreläggande skall avfattas skriftligen. I föreläggandet skall åklagaren uppgiva:

1. den misstänkte;
 2. den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga; samt
 3. det straff och den påföljd, som föreläggas den misstänkte.
- Föreläggandet skall vara undertecknat av åklagaren.

3 §.

Godkännande av strafföreläggande skall göras skriftligen å föreläggandet och skall innehålla, att den misstänkte erkänner gärningen och att han underkastar sig det straff och den påföljd, som förelagts honom.

Godkännes ej föreläggandet omedelbart, skall det delgivas den misstänkte på sätt om stämning i brottmål är stadgat med tillkännagivande, att han har att inom viss av åklagaren utsatt tid, högst två veckor, från dagen för delgivningen till åklagaren återställa föreläggandet försett med godkännande vid påföljd att åtal eljest må äga rum.

4 §.

Godkänner den misstänkte strafföreläggande, som avser böter till högre belopp än etthundra kronor, skall föreläggandet underställas prövning av den rätt, som är behörig att upptaga åtal för brottet. Åklagaren har att ofördröjligen till rätten överlämna föreläggandet jämte utskrift av protokoll eller anteckningar från förundersökningen, om sådan ägt rum, samt övriga handlingar i ärendet.

Finnes för prövning av föreläggandet den misstänkte eller annan böra höras, äge rätten förordna därom på sätt den finner lämpligt.

Överensstämmer föreläggandet med lag och är det förelagda straffet ej uppenbart för högt eller för lågt, skall rätten fastställa föreläggandet; är straffet uppenbart för högt, må det nedsättas. I annat fall skall föreläggandet undanröjas. Mot rättens beslut må talan ej föras.

5 §.

Strafföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, gälle som dom, vilken vunnit laga kraft.

FEMTE AVDELNINGEN.

Om rättegången i hovrätt.

49 KAP.

Om fullföljd av talan mot underrätts dom och beslut.

1 §.

Talan mot underrätts dom skall föras genom vad.

Den, mot vilken tredskodom givits, äge ej fullfölja talan mot domen; om hans rätt till återvinning i anledning av sådan dom är stadgat i 44 kap. 9 §.

Har part, sedan tvist uppkommit angående sak, varom förlikning är tillåten, utfäst sig att ej fullfölja talan mot domen, lände det till efterrättelse; utfästelse, som gjorts före domen, vare dock ej gällande, med mindre motsvarande utfästelse gjorts av motparten.

2 §.

Talan mot underrätts slutliga beslut skall föras genom besvär. Meddelas i samband med dom beslut, varigenom saken till viss del ej upptages till prövning, skall dock talan mot beslutet föras genom vad.

Äger part göra ansökan om återupptagande av mål, som avgjorts genom slutligt beslut, må han ej fullfölja talan mot beslutet.

3 §.

Har underrätt i beslut under rättegången ogillat jäv mot domare eller invändning om rättegångshinder och skall ej enligt 7 § därvid förbliva, åligge part, som vill föra talan mot beslutet, att, om det meddelats vid sammanträde för förhandling, genast och eljest inom en vecka från den dag, då han erhöll del därav, anmäla missnöje; försummas det, äge parten ej vidare rätt till talan. Anmäles missnöje, bestämme rätten med hänsyn till omständigheterna, om talan skall föras särskilt eller allenast i samband med talan mot dom eller slutligt beslut. Särskild talan skall föras genom besvär.

4 §.

Talan mot underrätts beslut under rättegången skall föras särskilt, om rätten

1. avvisat ombud, biträde eller försvarare;
2. ogillat tredje mans yrkande att få som intervenient deltaga i rättegången;
3. förelagt part eller annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning;

4. utlåtits sig angående ådömande av förelagt vite eller häkte eller om ansvar för förseelse i rättegången eller angående skyldighet för någon, som ej är part eller intervenient, att gottgöra i rättegången vållad kostnad;

5. utlåtits sig angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient;

6. utlåtits sig i tvistemål angående kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning eller i brottmål angående häktning eller åtgärd, som avses i 25—28 kap.; eller

7. avslagit begäran om fri rättegång eller förordnat, att sådan förmån skall upphöra, eller avslagit begäran om biträde eller försvarare eller till sådant uppdrag förordnat annan, än part föreslagit.

Särskild talan skall föras genom besvär. Är fråga om beslut, som avses i 1, 2, 3 eller 7, åligge den som vill föra talan att, om beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling, genast och eljest inom en vecka från den dag, då han erhöll del därav, anmäla missnöje; försummas det, äge han ej vidare rätt till talan. Rätten pröve genast, om anmälan rätteligen gjorts.

5 §.

Har underrätt i samband med dom eller slutligt beslut meddelat beslut i fråga, som avses i 4 §, och rör frågan ombud, biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient, skall mot beslutet föras särskild talan genom besvär. Vad nu sagts gälle ock, om underrätt i samband med dom eller slutligt beslut meddelat beslut om skyldighet för åklagare att ersätta rättegångskostnad.

Då eljest i samband med dom eller slutligt beslut meddelats beslut i fråga, som avses i 4 §, eller beslut om skyldighet för part eller intervenient eller statsverket att ersätta rättegångskostnad, skall talan mot beslutet föras i samma ordning som talan mot domen eller det slutliga beslutet.

6 §.

Menar part, att genom underrätts beslut målet onödigt uppehålles, äge han mot beslutet föra särskild talan genom besvär.

7 §.

Har underrätt förklarat domare jävig eller ogillat jäv mot särskild ledamot av nämnd eller bifallit begäran om fri rättegång, skall vid underrättens beslut förbliwa.

8 §.

Är i detta kapitel eller eljest i lag ej annat stadgat, må mot underrätts beslut talan föras allenast i samband med talan mot dom eller slutligt beslut.

Till bemötande av motpartens ändringsyrkande må part, ehuru han ej fullföljt talan mot dom eller slutligt beslut, påkalla prövning av beslut, mot vilket särskild talan ej må föras.

Skall ej särskild talan föras mot beslut, varigenom rätten förelagt vite eller annan påföljd, äge den, som är missnöjd med beslutet, i samband med särskild talan mot beslut, varigenom föreläggandet tillämpats, påkalla prövning av dess giltighet.

9 §.

Över underrätts beslut, varigenom vade- eller missnöjesanmälan eller vade- eller besvärstalan avvisats, må klagan föras genom besvär. Ej må i annat fall fråga, huruvida sådan anmälan gjorts eller talan eljest fullföljts på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, komma under hovrättens bedömande.

10 §.

Vad underrätt föreskrivit om sättet för fullföljd av talan skall lända till efterrättelse.

11 §.

Har part, som enligt 3 § anmält missnöje med underrätts beslut under rättegången, hänvisats att föra särskild talan mot beslutet, skall målet vila i avbidan på utgången av partens klagan. Finner rätten förberedelsen i målet böra fortsättas, må dock rätten förordna därom.

Anmäles missnöje enligt 4 §, äge rätten, om särskilda skäl föranleda därtill, förordna, att målet skall vila i avbidan på utgången av den missnöjdes klagan.

Ej må i annat fall än nu sagts klagan över underrätts beslut under rättegången föranleda uppehåll med målets behandling.

50 KAP.

Om vad i tvistemål.

1 §.

Vill part vädja mot underrätts dom i tvistemål, skall han inom en vecka från den dag, då domen gavs, hos underrätten anmäla vad. Rätten pröve genast, om anmälan rätteligen gjorts.

Part, som anmält vad, skall inom tre veckor från den dag, då domen gavs, fullfölja vadet genom att till underrätten inkomma med vadeinlaga.

2 §.

Har ena parten enligt 1 § vädjat mot underrätts dom, äge även motparten, ehuru han ej iakttagit vad i nämnda paragraf sägs, föra talan mot domen; dock åligge honom att inom en vecka från den dag, då tiden för fullföljd av vadet utgick, till underrätten inkomma med vadeinlaga.

Aterkallas eller förfaller eljest den första vadetalan, är ock den senare vade-talan förfallen.

3 §.

Finnes vadetalan ej vara fullföljd på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, skall den av underrätten avvisas.

4 §.

I vadeinlagen skall vadekäranden uppgiva:

1. den dom, mot vilken talan föres;
2. grunderna för vadetalan med angivande, i vilket avseende underrättens domskäl enligt kärandens mening äro oriktiga; samt
3. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen, som käranden yrkar.

Vill käranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i vadeinlagen uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid vadeinlagen. Vill käranden eljest, att vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran skall höras inför rätten eller syn å stället skall hållas, skall han angiva det i vadeinlagen jämte skälen därtill. I vadeinlagen skall käranden ock angiva, om han vill, att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Vadeinlagen skall vara egenhändigt undertecknad av käranden eller hans ombud.

5 §.

Avvisas ej vadetalan, skall underrätten efter utgången av den i 2 § angivna tiden utan dröjsmål till hovrätten insända vadeinlagen med därvid fogade handlingar samt akten.

Framställes i vadeinlagen yrkande, som påkallar omedelbar prövning, såsom begäran om kvarstad eller skingringsförbud eller om hävande av sådan åtgärd eller av förordnande, att dom må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft, skall insändandet ske genast; till dess den i 2 § angivna tiden utgått, skall dock avskrift av vadeinlagen vara att tillgå vid underrätten.

6 §.

Föreligger mot vadetalans upptagande annat hinder än i 3 § sägs, må talan av hovrätten omedelbart avvisas.

7 §.

Uppfyller vadeinlagen ej föreskrifterna i 4 § eller är den eljest ofullständig, skall hovrätten förelägga vadekäranden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagen ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för vadetalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagen är otjänlig som grund för rättegång i hovrätten, skall vadetalan avvisas.

8 §.

För målets beredande skall vadeinlagen med därvid fogade handlingar delgivas vadesvaranden och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftligt genmäle.

Har underrätten avslagit yrkande om kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning eller förordnat om hävande av sådan åtgärd, äge hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, eller förordnat, att dom må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft, äge ock hovrätten omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum.

9 §.

Genmålet skall, om ej vadekärandens yrkande medgives, innehålla yttrande rörande de av honom anförda grunderna för vadetalan och angivande av de omständigheter vadesvaranden vill anföras.

Vill svaranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i genmålet uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid genmålet. Vill svaranden eljest, att vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran skall höras inför rätten eller syn å stället skall hållas, skall han angiva det i genmålet jämte skälen därtill. I genmålet skall svaranden ock angiva, om han vill, att motparten skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Genmålet skall vara egenhändigt undertecknat av svaranden eller hans ombud.

10 §.

Genmålet skall med därvid fogade handlingar delgivas vadekäranden.

Finnes för målets beredande ytterligare skriftväxling erforderlig, äge hovrätten förordna därom. Hovrätten äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig. Part må föreläggas att inkomma med mer än en skrift, endast om särskilda skäl äro därtill.

11 §.

Finner hovrätten erforderligt, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes, föremål tillhandahållas för syn eller besiktning, bevis upptages utom huvudförhandlingen eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall beslut därom utan dröjsmål meddelas.

Vill part, att åtgärd, som nu sagts, vidtages, skall han, så snart ske kan, göra framställning därom hos hovrätten.

12 §.

Finnes för målets beredande part eller annan böra höras, förordne hovrätten därom på sätt den finner lämpligt.

13 §.

Så snart målets beredande avslutats, bestämme hovrätten tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling.

14 §.

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas.

Vadekäranden skall föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att hans vadetalan eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, förelägge hovrätten tillika vite. Vadesvaranden skall, om han är skyldig att infinna sig personligen eller hans närvaro eljest finnes vara av betydelse för målets handläggning eller utredning, föreläggas vite; förelägges ej vite, skall svaranden erinras om att målet må avgöras utan hinder av hans utevaro.

Hovrätten bestämme tillika, om vittne eller sakkunnig skall kallas till huvudförhandlingen. Parterna skola underrättas om beslutet. Om kallande av vittne eller sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

15 §.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 43 kap. 1—6 samt 10—13 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

16 §.

Vid huvudförhandlingen skall underrättens dom, i den mån det erfordras, uppläsas samt vadekäranden uppgiva, i vilken del domen överklagas och vilket yrkande han framställer. Vadesvaranden skall angiva, huruvida han medgiver eller bestrider yrkandet.

Därefter skola, om ej hovrätten finner annan ordning lämpligare, först vadekäranden och sedan vadesvaranden utveckla sin talan. Part skall yttra sig över vad motparten anført. Äger förhandling rum, ehuru svaranden icke är tillstädes, skall genom hovrättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anført.

Vad tillstädeskommen part anført under skriftväxlingen eller eljest vid målets beredande må ej uppläsas i annat fall, än då hans utsaga vid förhandlingen avviker från den tidigare utsagan eller han underlåter att yttra sig eller eljest särskilda skäl äro därtill.

17 §.

Sedan parterna utvecklat sin talan, skall bevisningen förebringas. Äger huvudförhandling rum, ehuru vadesvaranden icke är tillstädes, skall den av honom vid underrätten förebragta bevisningen, i den mån det erfordras, framläggas genom hovrättens försorg.

Om ej särskilda skäl föranleda annat, bör bevis, som skall förebringas genom protokoll och andra handlingar från underrätten, framläggas, innan bevis rörande samma omständighet omedelbart upptages av hovrätten. Äro rörande samma omständighet flera bevis, böra de förebringas i ett sammanhang.

18 §.

Efter bevisningens förebringande äge parterna anföra vad de till slutförande av sin talan akta nödigt.

19 §.

Uteblir vadekäranden från rättegångstillfälle för huvudförhandling, vare hans vadetalan förfallen.

Uteblir vadesvaranden och har vite förelagts honom, äge hovrätten, då saken är sådan, att förlikning därom ej är tillåten, i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Kommer part tillstådes genom ombud, då föreläggande meddelats honom vid vite att infinna sig personligen, och är saken sådan, att förlikning därom ej är tillåten, äge hovrätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Har vite förelagts part eller skall part hämtas till rätten och finnes hämtning ej kunna ske, må dock målet avgöras utan hinder av att parten inställt sig allenast genom ombud eller uteblivit.

20 §.

Då hovrätten enligt 19 § funnit vadekärandens talan hava förfallit, äge han hos hovrätten göra ansökan om målets återupptagande.

Ansökan om återupptagande skall göras skriftligen inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades. Uteblir käranden ånyo, vare hans rätt till målets återupptagande förfallen.

21 §.

Hovrätten äge utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om vade-talan medgivits eller hovrätten finner uppenbart, att vadetalan är ogrundad.

Rör målet allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår värdet av det, varom talan fullföljts, uppenbart icke till femhundra kronor, må målet avgöras utan huvudförhandling, om ej båda parterna begärt sådan förhandling. Vid beräkning av värdet må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

Mål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen, må på båda parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart, att sådan ej erfordras.

För prövning, som ej avser själva saken, vare huvudförhandling ej erforderlig.

22 §.

Då hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, skola, om det erfordras, parterna erhålla tillfälle att skriftligen utveckla sin talan.

Utan hinder av tidigare beslut äge hovrätten förordna, att huvudförhandling skall äga rum.

23 §.

Har vid huvudförhandlingen i underrätten rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts inför rätten eller

syn å stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, må ändring i underrättens dom i denna del ej ske, med mindre beviset upptagits ånyo vid huvudförhandlingen i hovrätten eller ock synnerliga skäl föreligga, att dess värde är annat, än underrätten antagit.

24 §.

Har, då tredskodom givits, den som yrkat sådan dom vädjat mot domen och upptages av motparten gjord ansökan om återvinning, skall målet av hovrätten visas åter till underrätten att handläggas i samband med återvinningsmålet.

25 §.

Innan hovrättens dom eller slutliga beslut meddelats, må vadetalan återkallas.

Vadekäranden äge ej ändra sin talan att avse annan del av underrättens dom än den som uppgivits i vadeinlagen.

Part må ej i hovrätten till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, om han kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid underrätten och det kan antagas, att han underlåtit det i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet. Framställs först i hovrätten yrkande om kvittning, må det avvisas, om det ej utan olägenhet kan prövas i målet.

26 §.

Även utan yrkande skall hovrätten undanröja underrättens dom, om domvilla, som sägs i 59 kap. 1 § 1—4, förekommit vid underrätten.

Har vid underrätten förekommit annat grovt rättegångsfel, äge hovrätten, om skäl äro därtill, även utan yrkande undanröja domen.

Undanröjandet må avse domen i dess helhet eller allenast viss del. Berör rättegångsfelet även del av domen, som ej överklagats, pröve hovrätten med hänsyn till omständigheterna, om denna del skall undanröjas.

27 §.

Föres talan om jäv mot domare i underrätten och finnes jävet grundat, skall hovrätten undanröja underrättens dom i vad den överklagats.

28 §.

Åberopas annat fel i rättegången, än som avses i 26 eller 27 §, må hovrätten undanröja underrättens dom, allenast om felet kan antagas hava inverket på målets utgång och ej kan utan väsentlig olägenhet avhjälpas i hovrätten.

29 §.

Undanröjer hovrätten underrättens dom och grundas beslutet ej därå, att underrätten varit obehörig eller eljest icke bort upptaga målet till prövning, skall hovrätten tillika visa målet åter till underrätten för erforderlig behandling.

Om befogenhet för hovrätten att, då underrätten varit obehörig, hänvisa målet till annan underrätt stadgas i 10 kap. 20 §.

30 §.

Sedan hovrättens dom eller slutliga beslut vunnit laga kraft, skall den från underrätten mottagna akten jämte avskrift av domen eller beslutet översändas till underrätten.

51 KAP.

Om vad i brottmål.

1 §.

Vill part vädja mot underrätts dom i brottmål, skall han inom tre veckor från den dag, då domen gavs, till underrätten inkomma med vadeinlaga.

2 §.

Har ena parten enligt 1 § väddat mot underrätts dom, äge även motparten, ehuru han ej iakttagit vad i nämnda paragraf sägs, föra talan mot domen; dock åligge honom att inom en vecka från den dag, då vadetiden utgick, till underrätten inkomma med vadeinlaga.

Återkallas eller förfaller eljest den första vadetalan, är ock den senare vadetalan förfallen.

3 §.

Finnes vadetalan ej vara fullföljd på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, skall den av underrätten avvisas.

4 §.

I vadeinlagan skall vadekäranden uppgiva:

1. den dom, mot vilken talan föres;
2. grunderna för vadetalan med angivande, i vilket avseende underrättens domskäl enligt kärandens mening äro oriktiga; samt
3. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen, som käranden yrkar.

Vill käranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i vadeinlagan uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid vadeinlagan. Vill käranden eljest, att vittne eller sakkunnig skall höras inför rätten eller syn å stället skall hållas, skall han angiva det i vadeinlagan jämte skälen därtill. I vadeinlagan skall käranden ock angiva, om han vill, att målsägande eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, skall det angivas.

Vadeinlagan skall vara egenhändigt undertecknad av kâranden eller hans ombud.

5 §.

Avvisas ej vadetalan, skall underrätten efter utgången av den i 2 § angivna tiden utan dröjsmål till hovrätten insända vadeinlagan med därvid fogade handlingar samt akten.

Är den tilltalade häktad eller har han genom dom, som omedelbart går i verkställighet, dömts till tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse eller framställles i vadeinlagan yrkande, som påkallar omedelbar prövning, såsom begäran om den tilltalades häktande eller om åtgärd, som avses i 25—28 kap., eller om hävande av sådan åtgärd, skall insändandet ske genast; till dess den i 2 § angivna tiden utgått, skall dock avskrift av vadeinlagan vara att tillgå vid underrätten.

6 §.

Föreligger mot vadetalans upptagande annat hinder än i 3 § sägs, må talan av hovrätten omedelbart avvisas.

7 §.

Uppfyller vadeinlagan ej föreskrifterna i 4 § eller är den eljest ofullständig, skall hovrätten förelägga vadekâranden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagan ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för vadetalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagan är otjänlig som grund för rättegång i hovrätten, skall vadetalan avvisas.

8 §.

För målets beredande skall vadeinlagan med därvid fogade handlingar delgivas vadesvaranden och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftligt genmäle.

Har underrätten avslagit yrkande om åtgärd, som avses i 26—28 kap., eller förordnat om hävande av sådan åtgärd, äge hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, äge hovrätten omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet av beslutet ej må äga rum. Är fråga om häktning eller reseförbud, må hovrätten ock utan motpartens hörande göra ändring i underrättens beslut.

9 §.

Genmålet skall innehålla yttrande rörande de av vadekâranden anförda grunderna för vadetalan och angivande av de omständigheter vadesvaranden vill anföras.

Vill svaranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i genmålet uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid genmålet. Vill svaranden eljest,

att vittne eller sakkunnig skall höras inför rätten eller syn å stället skall hållas, skall han angiva det i genmålet jämte skälen därtill. I genmålet skall svaranden ock angiva, om han vill, att målsägande eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätten.

Genmålet skall vara egenhändigt undertecknat av svaranden eller hans ombud eller, då den tilltalade är svarande, hans försvarare.

10 §.

Genmålet skall med därvid fogade handlingar delgivas vadekäranden.

Finnes för målets beredande ytterligare skriftväxling erforderlig, äge hovrätten förordna därom. Hovrätten äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig. Part må föreläggas att inkomma med mer än en skrift, endast om särskilda skäl äro därtill.

11 §.

Finner hovrätten erforderligt, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes, föremål tillhandahålles för syn eller besiktning, bevis upptages utom huvudförhandlingen eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall beslut därom utan dröjsmål meddelas.

Vill part, att åtgärd, som nu sagts, vidtages, skall han, så snart ske kan, göra framställning därom hos hovrätten.

Finnes i mål om allmänt åtal förundersökningen böra fullständigas eller, om förundersökning ej ägt rum, sådan böra företagas, äge hovrätten meddela åklagaren föreläggande därom.

12 §.

Finnes för målets beredande part eller annan böra höras, förordne hovrätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne hovrätten.

13 §.

Så snart målets beredande avslutats, bestämme hovrätten tid för huvudförhandlingen. För behandling av rättegångsfråga eller del av saken, som må avgöras särskilt, må huvudförhandling utsättas, ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade häktad, skall huvudförhandling hållas inom fyra veckor efter utgången av den i 2 § angivna tiden, om ej till följd av åtgärd, som avses i 11 §, eller annan omständighet längre uppskov är nödvändigt. Har den tilltalade häktats efter utgången av den i 2 § angivna tiden, skall tiden räknas från dagen för hans häktande.

14 §.

Till huvudförhandlingen skola parterna kallas.

Enskild vadekärande skall föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att hans vadetalan eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, förelägge

hovrätten tillika vite. Enskild vadesvarande skall, om han är skyldig att infinna sig personligen eller hans närvaro eljest finnes vara av betydelse för målets handläggning eller utredning, föreläggas vite; är det den tilltalade och förekommer anledning, att han ej skulle iakttaga sådant föreläggande, äge hovrätten förordna, att han skall hämtas till rätten. Meddelas ej föreläggande eller förordnande, som nu sagts, skall svaranden erinras om att målet må avgöras utan hinder av hans utevaro. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne hovrätten.

Skall i mål om allmänt åtal målsägande höras i anledning av åklagarens talan, skall han vid vite kallas att vid huvudförhandlingen infinna sig personligen.

Hovrätten bestämme tillika, om vittne eller sakkunnig skall kallas till huvudförhandlingen. Parterna skola underrättas om beslutet. Om kallande av vittne eller sakkunnig gälle vad i 36 och 40 kap. är stadgat.

15 §.

Om huvudförhandling äge i övrigt vad i 46 kap. 1—5, 7, 9, 11, 13 och 16 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; om kallelse till uppskjuten huvudförhandling och föreläggande för part gälle dock 14 § i detta kapitel.

Då mål utsättes till fortsatt eller ny huvudförhandling, äge hovrätten förordna om de åtgärder, som finnas lämpliga, för att målet vid den förhandlingen skall kunna slutföras. Om sådan åtgärd gälle vad i 10—12 §§ i detta kapitel stadgas.

16 §.

Vid huvudförhandlingen skall underrättens dom, i den mån det erfordras, uppläsas samt vadekäranden uppgiva, i vilken del domen överklagas och vilket yrkande han framställer. Tillfälle skall lämnas vadesvaranden att yttra sig över yrkandet.

Åklagaren eller målsäganden, då talan föres allenast av denne, skall därefter utveckla åtalet, i den mån det erfordras för prövning av vadetalan. Har talan fullföljts av den tilltalade, må dock, om hovrätten finner det lämpligare, först den tilltalade och därefter åklagaren eller målsäganden utveckla sin talan. Part skall erhålla tillfälle att bemöta vad motparten anført. Äger huvudförhandling rum, ehuru vadesvaranden icke är tillstädes, skall genom hovrättens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad han anført.

Vid förhör med målsäganden eller den tilltalade må skriftlig uppteckning av vad han anført inför underrätten eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsas i annat fall, än då hans utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig.

17 §.

Sedan parternas talan framlagts, skall bevisningen förebringas. Den vid underrätten förebragta bevisningen skall genom hovrättens försorg, i den mån det är av betydelse för målet i hovrätten, framläggas sådan den föreligger i

protokoll och andra handlingar; finner hovrätten det lämpligare och samtycka parterna därtill, må dock bevisningen förebringas av parterna.

Om ej särskilda skäl föranleda annat, bör bevis, som skall förebringas genom protokoll och andra handlingar från underrätten, framläggas, innan bevis rörande samma omständighet omedelbart upptages av hovrätten. Äro rörande samma omständighet flera bevis, böra de förebringas i ett sammanhang.

18 §.

Efter bevisningens förebringande äge parterna anföra vad de till slutförande av sin talan akta nödigt.

19 §.

Uteblir enskild vadekärande från rättegångstillfälle för huvudförhandling, vare hans vadetalan förfallen.

Uteblir enskild vadesvarande och har vite förelagts honom, äge hovrätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Kommer enskild part tillstådes genom ombud, då föreläggande meddelats honom vid vite att infinna sig personligen, äge hovrätten i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Underlåter i mål om allmänt åtal målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen, gälle därom vad i tredje stycket är stadgat.

Har vite förelagts part eller skall part hämtas till rätten och finnes hämtning ej kunna ske, må dock målet avgöras utan hinder av att parten inställt sig allenast genom ombud eller uteblivit.

20 §.

Då hovrätten enligt 19 § funnit vadekärandens talan hava förfallit, äge han hos hovrätten göra ansökan om målets återupptagande.

Ansökan om återupptagande skall göras skriftligen inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades. Uteblir käranden ånyo, vare hans rätt till målets återupptagande förfallen.

21 §.

Hovrätten äge utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten.

Har den tilltalade av underrätten frikänts för brottet eller dömts till böter eller fällts till vite och förekommer ej anledning till ådömande av svårare straff eller annan påföljd än nu sagts, må målet avgöras utan huvudförhandling; föres tillika talan om annat än ansvar, må det dock ej ske, med mindre talan därutinnan enligt 50 kap. 21 § må prövas utan huvudförhandling.

För prövning, som ej avser själva saken, vare huvudförhandling ej erforderlig.

22 §.

Då hovrätten beslutat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, skola, om det erfordras, parterna erhålla tillfälle att skriftligen utveckla sin talan.

Utan hinder av tidigare beslut äge hovrätten förordna, att huvudförhandling skall äga rum.

23 §.

Har vid huvudförhandlingen i underrätten rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig hörts inför rätten eller syn å stället hållits och beror avgörandet även i hovrätten av tilltron till den bevisningen, må ändring i underrättens dom i denna del ej ske annat än till den tilltalades förmån, med mindre beviset upptagits ånyo vid huvudförhandlingen i hovrätten eller ock synnerliga skäl föreligga, att dess värde är annat, än underrätten antagit.

24 §.

Innan hovrättens dom eller slutliga beslut meddelats, må vadetalan återkallas. Åklagare, som i hovrätten fört talan mot den tilltalade, äge till hans förmån ändra sin talan.

Vadekäranden äge ej ändra sin vadetalan att gälla annan gärning än den som avses i vadeinlagan.

25 §.

Ej må hovrätten i anledning av den tilltalades talan eller talan, som av åklagare föres till hans förmån, ändra underrättens dom till men för den tilltalade. Har den tilltalade av underrätten dömts för brottet, äge hovrätten dock döma till ungdomsfängelse eller förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd eller förordna om villkorligt anstånd med straffs ådömande eller, då underrätten dömt till ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd eller meddelat förordnande, som nu sagts, döma till annan påföljd. Är hovrätten beträffande den tilltalades tillräknelighet av annan mening än underrätten, äge hovrätten göra den ändring i domen, som föranledes därav.

26 §.

Även utan yrkande skall hovrätten undanröja underrättens dom, om domvilla, som sägs i 59 kap. 1 § 1—4, förekommit vid underrätten.

Har vid underrätten förekommit annat grovt rättegångsfel, äge hovrätten, om skäl äro därtill, även utan yrkande undanröja domen.

Undanröjandet må avse domen i dess helhet eller allenast viss del. Berör rättegångsfelet även del av domen, som ej överklagats, pröve hovrätten med hänsyn till omständigheterna, om denna del skall undanröjas.

27 §.

Föres talan om jäv mot domare i underrätten och finnes jävet grundat, skall hovrätten undanröja underrättens dom i vad den överklagats.

28 §.

Finner hovrätten annat fel i rättegången hava förekommit, än som avses i 26 eller 27 §, må hovrätten undanröja underrättens dom, allenast om felet kan antagas hava inverkat på målets utgång och ej kan utan väsentlig olägenhet afhjälpas i hovrätten.

29 §.

Undanröjer hovrätten underrättens dom och grundas beslutet ej därå, att underrätten varit obehörig eller eljest icke bort upptaga målet till prövning, skall hovrätten tillika visa målet åter till underrätten för erforderlig behandling.

Om befogenhet för hovrätten att, då underrätten varit obehörig, hänvisa målet till annan underrätt stadgas i 19 kap. 11 §.

30 §.

Sedan hovrättens dom eller slutliga beslut vunnit laga kraft, skall den från underrätten mottagna akten jämte avskrift av domen eller beslutet översändas till underrätten.

31 §.

Har talan mot underrätts dom fullföljts allenast såvitt angår annat än ansvar, skall målet i hovrätten behandlas som tvistemål.

52 KAP.

Om besvär.

1 §.

Vill någon anföra besvär mot underrätts beslut, skall han inom två veckor från den dag, då beslutet meddelades, till underrätten inkomma med besvärslaga; har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte eller i fråga, som avses i 49 kap. 6 §, vare ej inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje med beslut, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket 1, 2, 3 eller 7, stadgas i nämnda kapitel.

2 §.

Finnes besvärstalan ej vara fullföljd på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, skall den av underrätten avvisas.

3 §.

I besvärslagan skall klaganden uppgiva:

1. det beslut, mot vilket talan föres;
2. grunderna för besvärstalan; samt

3. den ändring i beslutet, som klaganden yrkar.

Vill klaganden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i besvärslagan uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid besvärslagan.

Besvärslagan skall vara egenhändigt undertecknad av klaganden eller hans ombud.

4 §.

Avvisas ej besvärstalan, skall underrätten utan dröjsmål till hovrätten insända besvärslagan med därvid fogade handlingar samt huvudskrift eller styrkt avskrift av akten, såvitt angår den fullföljda frågan.

5 §.

Föreligger mot besvärstalans upptagande annat hinder än i 2 § sägs, må talan av hovrätten omedelbart avvisas.

6 §.

Uppfyller besvärslagan ej föreskrifterna i 3 § eller är den eljest ofullständig, skall hovrätten förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagen ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för besvärstalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagen är otjänlig som grund för rättegång i hovrätten, skall besvärstalan avvisas.

7 §.

Finnes motparten böra höras över besvären, skall besvärslagan med därvid fogade handlingar delgivas motparten och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftlig förklaring.

Ej må, med mindre tillfälle lämnats motparten att förklara sig, ändring göras i underrättens beslut, såvitt angår hans rätt.

Har underrätten i tvistemål avslagit yrkande om kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning eller förordnat om hävande av sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om åtgärd, som avses i 26—28 kap., eller förordnat om hävande av sådan åtgärd, äge hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har underrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, eller förordnat, att beslut må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft, äge hovrätten omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum. Är fråga om häktning eller reseförbud, må hovrätten ock utan motpartens hörande göra ändring i underrättens beslut.

8 §.

Förklaringen skall innehålla yttrande rörande de av klaganden anförda grunderna för besvärstalan och angivande av de omständigheter förklaranden vill anföras.

Vill förklaranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i förklaringen uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid förklaringen.

Förklaringen skall vara egenhändigt undertecknad av förklaranden eller hans ombud eller, då i brottmål den tilltalade är förklarande, hans försvarare.

9 §.

Har förklaring inkommit och finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge hovrätten förordna därom. Hovrätten äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig. Part må föreläggas att inkomma med mer än en skrift, endast om särskilda skäl äro därtill.

10 §.

Finnes för utredningen erforderligt, att part eller annan höres muntligen i hovrätten, förordne hovrätten därom på sätt den finner lämpligt. Om inställande av tilltalad, som är anhållen eller häktad, förordne hovrätten.

11 §.

Sedan erforderliga åtgärder vidtagits, skall målet så snart ske kan av hovrätten företagas till avgörande.

12 §.

Innan hovrättens slutliga beslut meddelats, må besvärstalan återkallas.

13 §.

Sedan hovrättens slutliga beslut vunnit laga kraft, skall den från underrätten mottagna akten jämte avskrift av beslutet översändas till underrätten.

53 KAP.

Om mål, som upptages omedelbart av hovrätt.

1 §.

I tvistemål, som skall upptagas omedelbart av hovrätt, äge vad om rättsgången vid underrätt är i 42—44 kap. stadgat motsvarande tillämpning.

2 §.

I brottmål, som skall upptagas omedelbart av hovrätt, äge vad om rättsgången vid underrätt är i 45—47 kap. stadgat motsvarande tillämpning; i dylikt mål gälle dock följande avvikelser:

1. Hovrätten äge ej uppdraga åt åklagaren att utfärda stämning.

2. Hovrätten äge för målets beredande i stämningen förelägga den tilltalade att till hovrätten inkomma med skriftligt genmåle. Genmålet skall med därvid fogade handlingar delgivast åklagaren. Finnes för målets beredande ytterligare skriftväxling erforderlig, äge hovrätten förordna därom. Rätten äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

3. I stället för den tid av en vecka, som i 45 kap. 14 §, 46 kap. 11 § och 47 kap. 22 § är föreskriven för hållande av huvudförhandling i mål, vari den tilltalade är anhållen eller häktad, skall gälla en tid av två veckor.

4. Förekommer ej anledning till ådömande av svårare straff än böter, äge hovrätten företaga målet till avgörande utan huvudförhandling; därom gälle vad i 51 kap. 22 § stadgats.

SJÄTTE AVDELNINGEN.

Om rättegången i högsta domstolen.

54 KAP.

Om fullföljd av talan mot hovrätts dom och beslut.

1 §.

Talan mot hovrätts dom skall föras genom ansökan om revision.

Den, mot vilken tredsdom givits, äge ej fullfölja talan mot domen; om hans rätt till återvinning i anledning av sådan dom är stadgat i 44 kap. 9 § och 53 kap. 1 §.

Har part, sedan tvist uppkommit angående sak, varom förlikning är tilllåten, utfäst sig att ej fullfölja talan mot domen, lände det till efterrättelse; utfästelse, som gjorts före domen, vare dock ej gällande, med mindre motsvarande utfästelse gjorts av motparten.

2 §.

Talan mot hovrätts slutliga beslut skall föras genom besvär. Meddelas i samband med dom beslut, varigenom saken till viss del ej upptages till prövning, skall dock talan mot beslutet föras genom ansökan om revision.

Äger part göra ansökan om återupptagande av mål, som avgjorts genom slutligt beslut, må han ej fullfölja talan mot beslutet.

3 §.

Vad i 49 kap. 3—5, 7 och 11 §§ är stadgat i fråga om talan mot underrätts beslut äge motsvarande tillämpning beträffande talan mot hovrätts beslut,

som ej är slutligt, i där uppkommen eller dit fullföljd fråga, som avses i nämnda lagrum.

4 §.

Beträffande hovrätts beslut i annat fall än nu sagts gälle vad i 49 kap. 8 § är stadgat.

5 §.

Då hovrätt ogillat yrkande om häktning eller reseförbud eller frigivit häktad eller hävt reseförbud, må talan mot beslutet ej föras annorledes än i samband med talan mot hovrättens dom eller slutliga beslut.

6 §.

Över beslut, varigenom hovrätt visat mål åter till underrätt, må ej klagas; innefattar hovrättens prövning avgörande av fråga, som inverkar på målets utgång, äge dock part utan hinder av vad nu sagts fullfölja talan däremot.

7 §.

Har hovrätt funnit underrätten behörig att upptaga mål, må talan däremot ej föras, med mindre invändningen mot underrättens behörighet grundas å omständighet, som vid fullföljd högre rätt haft att självant beakta.

8 §.

Ej må talan föras mot hovrätts beslut angående jäv mot domare i underrätt eller i dit fullföljd fråga, som avses i 49 kap. 4 § första stycket 7 eller 6 §.

9 §.

Talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut i mål eller ärende, som väckts vid underrätt, må ej komma under högsta domstolens prövning, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill.

Vad nu sagts gälle ej talan, som i mål om allmänt åtal föres av justitiekanslern eller riksdagens justitieombudsman eller militieombudsman.

10 §.

Prövningstillstånd må meddelas allenast

1. om för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att talan prövas av högsta domstolen, eller parten visar, att talans prövning eljest skulle hava synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga; eller

2. om med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till sådan prövning.

11 §.

Vid avgörande, huruvida prövningstillstånd skall meddelas i anledning av talan mot dom, skall hänsyn tagas även till beslut, varigenom saken till viss del ej upptagits till prövning och mot vilket talan fullföljes i samband med talan mot domen.

Meddelas prövningstillstånd, gälle det domen eller det slutliga beslutet i dess helhet, såvitt parten för talan däremot, så ock beslut, mot vilket talan fullföljes i samband med talan mot domen eller det slutliga beslutet.

12 §.

Ej må i anledning av talan rörande penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, prövningstillstånd enligt 10 § 2 meddelas part, om värdet av vad han tappat i hovrätten uppenbart icke uppgår till ettusenfemhundra kronor. Vid beräkning av värdet av vad part tappat må hänsyn icke tagas till rättegångskostnad eller till ränta, som upplupit efter talans väckande.

Ej heller må i anledning av talan rörande ansvar prövningstillstånd enligt 10 § 2 meddelas målsägande, med mindre hans talan avser brott, varå straffarbete eller avsättning kan följa, eller tilltalad eller honom närstående, som sägs i 21 kap. 1 §, med mindre talan avser sådant brott eller ock annat brott och den tilltalade förklarats straffri på grund av otillräknelighet eller erhållit anstånd med straffs ådömande eller för brottet dömts till förvaring i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd eller till ungdomsfängelse, fängelse, mistning av befattning på viss tid, dagsböter ej under sextio eller böter omedelbart i penningar ej under ettusenfemhundra kronor eller ock blivit fälld till vite omedelbart i penningar ej under nämnda belopp eller för honom bestämts ny minsta tid för förvaring eller internering.

13 §.

Föres i mål eller ärende, som väckts vid underrätt, talan mot hovrätts beslut, som ej är slutligt, och har ej i anledning av talan mot hovrätts dom eller slutliga beslut meddelats prövningstillstånd, som enligt 11 § andra stycket gäller även beslutet, äge vad i 9—12 §§ är stadgat motsvarande tillämpning; i anledning av talan mot beslut om rättegångskostnad må dock prövningstillstånd enligt 10 § 2 ej meddelas.

14 §.

Då hovrätt meddelar beslut, varemot talan enligt 5, 6, 7 eller 8 § ej må föras, skall hovrätten i beslutet giva det till känna.

Kan talan mot hovrätts dom eller beslut ej komma under högsta domstolens prövning, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill, give hovrätten i samband med underrättelse om talans fullföljande det till känna. Hovrätten angive ock, på vilka grunder sådant tillstånd med hänsyn till utgången i hovrätten må meddelas. Gälla för olika delar av domen eller beslutet skilda grunder, skall hovrätten underrätta parten om innehållet i 11 § andra stycket.

15 §.

Anser part, att underrättelse, som hovrätten enligt 14 § meddelat, är oriktig, äge han i samband med fullföljande av talan mot domen eller beslutet påkalla

prövning av frågan. Avser sådan fråga, huruvida på grund av bestämmelserna i 12 § hinder möter för prövningstillstånd enligt 10 § 2, skall den avgöras i samband med frågan, om prövningstillstånd skall meddelas. Till styrkande av värdet av vad part tappat i hovrätten må ej i högsta domstolen föreläggas ny bevisning.

Ej må i annat fall än i första stycket sägs fråga, som där avses, komma under högsta domstolens prövning. Vad hovrätt i övrigt föreskrivit om sättet för fullföljd av talan skall lända till efterrättelse.

16 §.

Över hovrätts beslut, varigenom missnöjesanmälan eller revisions- eller besvärstalan mot hovrätts dom eller beslut avisats, må klagan föras genom besvär. Ej må i annat fall fråga, huruvida sådan anmälan gjorts eller talan eljest fullföljts på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, komma under högsta domstolens bedömande.

17 §.

Den som vill fullfölja talan mot hovrätts dom eller beslut skall i hovrätten nedsätta fullföljdsavgift, etthundrafemtio kronor, samt lika stort belopp till säkerhet för den kostnadsersättning, som högsta domstolen kan komma att tillerkänna motparten. Har i mål, däri flera äga gemensam talan, en av dem nedsatt belopp, som nu sagts, gälle det ock för de övriga. Äro i målet flera motparter till den som fullföljer talan, vare han dock ej skyldig att nedsätta mera än nu sagts.

Från nedsättningsskyldighet vare kronan fri så ock i brottmål åklagare samt tilltalad, som i målet hålles häktad eller enligt beslut i målet är intagen i allmän uppfostringsanstalt eller i anstalt för undergående av ungdomsfängelse eller i avbidan å sådant intagande hålles i förvar. Annan tilltalad, som för talan i fråga om honom ådömt ansvar, vare fri från nedsättande av fullföljdsavgift. Nedsättning till säkerhet för kostnadsersättning erfordras icke, då enskild motpart ej finnes.

18 §.

Nedsätter den som vill fullfölja talan föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning men förmår han på grund av fattigdom ej tillika nedsätta fullföljdsavgift, äge han utan hinder därav fullfölja talan, om han med intyg av behörig myndighet styrker, att han icke äger tillgång till gäldande av ytterligare etthundrafemtio kronor eller efter gäldande därav skulle sakna nödortfigt uppehälle. Kan han icke gälda ens det belopp, som skall nedsättas till säkerhet för kostnadsersättning, äge han ock utan hinder därav fullfölja talan, om han med intyg, som nu sagts, styrker, att han icke äger tillgång till gäldande av etthundrafemtio kronor eller efter gäldande därav skulle sakna nödortfigt uppehälle.

Närmare föreskrifter om vilken myndighet äger utfärda sådant intyg och om intygs innehåll meddelas av Konungen.

19 §.

Bifalles parts ändringsyrkande helt eller i huvudsakliga delar, förordne högsta domstolen tillika, att parten äger återbekomma nedsatt fullföljdsavgift. Gives ej sådant förordnande, tillfaller avgiften statsverket.

Menar part, som nedsatt fullföljdsavgift, att sådan rätteligen ej skolat gäldas av honom, äge han, till dess målet avgjorts, hos högsta domstolen yrka att återfå avgiften.

I dom eller slutligt beslut förordne högsta domstolen, om och i vad mån belopp, som part nedsatt till säkerhet för kostnadsersättning, må lyftas av honom eller motparten.

55 KAP.

Om revision.

1 §.

Vill part söka revision av hovrätts dom, skall han inom fyra veckor från den dag, då domen gavs, till hovrätten inkomma med revisionsinläga.

2 §.

Revisionskäranden skall inom den i 1 § angivna tiden i hovrätten nedsätta stadgad fullföljdsavgift och föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning; nedsattes ej något av dessa belopp eller allenast belopp till säkerhet för kostnadsersättning, skall han före utgången av nämnda tid inkomma med sådant intyg om fattigdom, som avses i 54 kap. 18 §.

Har käranden i rätt tid ingivit behörig myndighets intyg om fattigdom men är det ej av det innehåll, som stadgas i nämnda lagrum, förelägge hovrätten honom att inkomma med föreskrivet intyg vid påföljd att, om sådant icke är för hovrätten tillgängligt, då frågan, huruvida talan rätteligen fullföljts, ånyo företages, revisionstalan är förfallen. Nedsattes beloppet, vare det ock gillt.

3 §.

Finnes revisionstalan ej vara fullföljd på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, skall den av hovrätten avvisas.

4 §.

I revisionsinlagan skall revisionskäranden uppgiva:

1. den dom, mot vilken talan föres;
2. grunderna för revisionstalan med angivande, i vilket avseende hovrättens domskäl enligt kärandens mening äro oriktiga; samt
3. i vilken del domen överklagas och den ändring i domen, som käranden yrkar.

Anser kâranden, att prövningsstillstånd skall meddelas enligt 54 kap. 10 § 1, bör han i revisionsinlagan närmare angiva de omständigheter han åberopar till stöd därför.

Vill kâranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i revisionsinlagan uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. I tvistemål skall kâranden uppgiva anledningen till att beviset ej tidigare förebragts. Åberopar kâranden skriftligt bevis, skall det i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid revisionsinlagan. I revisionsinlagan skall kâranden ock angiva, om han vill, att motparten eller i brottmål målsägande eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i högsta domstolen.

Är i brottmål den tilltalade anhållen eller häktad, skall det angivas.

Revisionsinlagan skall vara egenhändigt undertecknad av kâranden eller hans ombud.

5 §.

Avvisas ej revisionstalan, skall hovrätten efter revisionstidens utgång utan dröjsmål till högsta domstolen insända revisionsinlagan med därvid fogade handlingar samt underrättens och hovrättens akter i målet.

Är i brottmål den tilltalade häktad eller har han genom dom, som omedelbart går i verkställighet, dömts till tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse eller framställles i revisionsinlagan yrkande, som påkallar omedelbar prövning, såsom i tvistemål begäran om kvarstad eller skingringsförbud eller om hävande av sådan åtgärd eller av förordnande, att dom må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft, eller i brottmål begäran om den tilltalades häktande eller om åtgärd, som avses i 25—28 kap., eller om hävande av sådan åtgärd, skall insändandet ske genast.

6 §.

Föreligger mot revisionstalans upptagande annat hinder än i 3 § sägs, må talan av högsta domstolen omedelbart avvisas.

7 §.

Uppfyller revisionsinlagan ej föreskrifterna i 4 § eller är den eljest ofullständig, skall högsta domstolen förelägga revisionskâranden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagan ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för revisionstalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagan är otjänlig som grund för rättegång i högsta domstolen, skall revisionstalan avvisas.

8 §.

För målets beredande skall revisionsinlagan med därvid fogade handlingar delgivas revisionssvaranden och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftligt genmäle.

Har hovrätten i tvistemål avslagit yrkande om kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning eller förordnat om hävande av sådan åtgärd eller i brottmål avslagit yrkande om åtgärd, som avses i 26—28 kap., eller förordnat om hävande av åtgärd, som där sägs, äge högsta domstolen omedelbart bevilja åtgärden att gälla, till dess annorlunda förordnas. Har hovrätten beviljat åtgärd, som nu sagts, eller förordnat, att dom må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft, eller fastställt underrätts beslut därom, äge högsta domstolen ock omedelbart förordna, att vidare åtgärd för verkställighet ej må äga rum. Är fråga om häktning eller reseförbud, må högsta domstolen utan motpartens hörande göra ändring i hovrättens beslut.

9 §.

Genmålet skall, om ej i tvistemål revisionskärandens yrkande medgives, innehålla yttrande rörande de av honom anförda grunderna för revisionstalan och angivande av de omständigheter revisionssvaranden vill anföras.

Vill svaranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i genmålet uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. I tvistemål skall svaranden uppgiva anledningen till att beviset ej tidigare förebragts. Åberopar svaranden skriftligt bevis, skall det i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid genmålet. I genmålet skall svaranden ock angiva, om han vill, att motparten eller i brottmål målsägande eller den tilltalade skall infinna sig personligen vid huvudförhandling i högsta domstolen.

Genmålet skall vara egenhändigt undertecknat av svaranden eller hans ombud eller, då i brottmål den tilltalade är svarande, hans försvarare.

10 §.

Genmålet skall med därvid fogade handlingar delgivas revisionskäranden.

Finnes för målets beredande ytterligare skriftväxling erforderlig, äge högsta domstolen förordna därom. Högsta domstolen äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig. Part må föreläggas att inkomma med mer än en skrift, endast om särskilda skäl äro därtill.

11 §.

Erfordras prövningstillstånd, bestämme högsta domstolen, sedan skriftväxlingen avslutats, om sådant tillstånd skall meddelas. När skäl äro därtill, må frågan upptagas, ehuru skriftväxling ej ägt rum. Innan prövningstillstånd meddelats, må fråga, som avses i 8 § andra stycket, ej upptagas.

12 §.

Högsta domstolen äge utan huvudförhandling företaga mål till avgörande, om målet upptagits omedelbart av hovrätten eller om i tvistemål revisionstalan medgivits eller i brottmål talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten.

För prövning, som ej avser själva saken, vare huvudförhandling ej erforderlig.

Skall mål eller viss däri uppkommen fråga avgöras av högsta domstolen i dess helhet, må det ske utan huvudförhandling.

13 §.

Part må ej i tvistemål i högsta domstolen till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, med mindre han gör sannolikt, att han icke kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Framställes först i högsta domstolen yrkande om kvittning, må det avvisas, om det ej utan olägenhet kan prövas i målet.

14 §.

Har vid huvudförhandling i lägre rätt rörande viss omständighet vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran hörts inför rätten eller syn å stället hållits och beror avgörandet även i högsta domstolen av tilltron till den bevisningen, må i denna del ändring i hovrättens dom i tvistemål eller i brottmål annat än till den tilltalades förmån ej ske, med mindre hovrätten, ehuru beviset ej upptagits vid huvudförhandling i hovrätten, därutinnan gjort ändring i underrättens dom eller ock synnerliga skäl föreligga, att bevisets värde är annat, än hovrätten antagit.

15 §.

Beträffande rättegången i högsta domstolen skola i övrigt i tvistemål 50 kap. 11—20 §§, 22 §, 24 § och 25 § första och andra styckena samt i brottmål 51 kap. 11—20, 22, 24, 25 och 31 §§ äga motsvarande tillämpning.

Vad i 50 kap. 26—29 §§ rörande tvistemål samt i 51 kap. 26—29 §§ rörande brottmål är för hovrätt stadgat om undanröjande av underrätts dom och om återförvisning skall beträffande högsta domstolen äga motsvarande tillämpning i fråga om lägre rätts dom.

16 §.

Sedan högsta domstolens dom eller slutliga beslut givits, skola de från hovrätten mottagna akterna jämte avskrifter av domen eller beslutet översändas, hovrättsakten till hovrätten och underrättsakten till underrätten.

56 KAP.

Om besvär.

1 §.

Vill någon anföra besvär mot hovrätts beslut, skall han inom fyra veckor från den dag, då beslutet meddelades, till hovrätten inkomma med besvärssinlaga; har beslut under rättegången meddelats annorledes än vid sammanträde

för förhandling, skall dock besvärstiden räknas från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet. Klagan över beslut om någons häktande eller kvarhållande i häkte vare ej inskränkt till viss tid.

Om skyldighet att anmäla missnöje mot hovrätts beslut i fråga, som avses i 49 kap. 3 § eller 4 § första stycket 1, 2, 3 eller 7, stadgas i 54 kap. 3 §.

2 §.

Klaganden skall inom den i 1 § angivna tiden i hovrätten nedsätta stadgad fullföljdsavgift och föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning; nedsättes ej något av dessa belopp eller allenast belopp till säkerhet för kostnadsersättning, skall han före utgången av nämnda tid inkomma med sådant intyg om fattigdom, som avses i 54 kap. 18 §.

Har klaganden i rätt tid ingivit behörig myndighets intyg om fattigdom men är det ej av det innehåll, som stadgas i nämnda lagrum, föreläggje hovrätten honom att inkomma med föreskrivet intyg vid påföljd att, om sådant icke är för hovrätten tillgängligt, då frågan, huruvida talan rätteligen fullföljts, ånyo företages, besvärstalan är förfallen. Nedsättes beloppet, vare det ock giltt.

3 §.

Finnes besvärstalan ej vara fullföljd på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, skall den av hovrätten avvisas.

4 §.

I besvärslagan skall klaganden uppgiva:

1. det beslut, mot vilket talan föres;
2. grunderna för besvärstalan; samt
3. den ändring i beslutet, som klaganden yrkar.

Anser klaganden, att prövningstillstånd skall meddelas enligt 54 kap. 10 § 1, bör han i besvärslagan närmare angiva de omständigheter han åberopar till stöd därför.

Vill klaganden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i besvärslagan uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid besvärslagan.

Besvärslagan skall vara egenhändigt undertecknad av klaganden eller hans ombud.

5 §.

Avvisas ej besvärstalan, skall hovrätten utan dröjsmål till högsta domstolen insända besvärslagan med därvid fogade handlingar samt huvudskrift eller styrkt avskrift av underrättens och hovrättens akter i målet, såvitt angår den fullföljda frågan.

6 §.

Föreligger mot besvärstalans upptagande annat hinder än i 3 § sägs, må talan av högsta domstolen omedelbart avvisas.

7 §.

Uppfyller besvärslagan ej föreskrifterna i 4 § eller är den eljest ofullständig, skall högsta domstolen förelägga klaganden att avhjälpa bristen.

Efterkommes ej föreläggande och består bristen däri, att inlagen ej innehåller bestämt yrkande eller att grunderna för besvärstalan ej äro tydligt angivna, eller är bristen eljest så väsentlig, att inlagen är otjänlig som grund för rättegång i högsta domstolen, skall besvärstalan avvisas.

8 §.

Finnes motparten böra höras över besvären, skall besvärslagan med därvid fogade handlingar delgivas motparten och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftlig förklaring.

9 §.

Förklaringen skall innehålla yttrande rörande de av klaganden anförda grunderna för besvärstalan och angivande av de omständigheter förklaranden vill anföras.

Vill förklaranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han i förklaringen uppgiva beviset och vad han vill styrka därmed. Skriftligt bevis skall i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid förklaringen.

Förklaringen skall vara egenhändigt undertecknad av förklaranden eller hans ombud eller, då i brottmål den tilltalade är förklarande, hans försvarare.

10 §.

Har förklaring inkommit och finnes ytterligare skriftväxling erforderlig, äge högsta domstolen förordna därom. Högsta domstolen äge tillika meddela närmare bestämmelser om skriftväxlingen och därvid även föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig. Part må föreläggas att inkomma med mer än en skrift, endast om särskilda skäl äro därtill.

11 §.

Erfordras prövningstillstånd och har motparten hörts över besvären, bestämme högsta domstolen, sedan skriftväxlingen avslutats, om sådant tillstånd skall meddelas. När skäl äro därtill, må frågan upptagas, ehuru skriftväxling ej ägt rum.

12 §.

Beträffande rättegången i högsta domstolen skall i öfrigt vad i 52 kap. 10—12 §§ är stadgat äga motsvarande tillämpning.

13 §.

Sedan högsta domstolens slutliga beslut meddelats, skola de från hovrätten mottagna akterna jämte avskrifter av beslutet översändas, hovrättsakten till hovrätten och underrättsakten till underrätten.

14 §.

Vad i detta kapitel är stadgat äge motsvarande tillämpning i fråga om besvär mot beslut av advokatsamfundets styrelse; i dylikt mål gälle dock följande avvikelser:

1. Den som vill anföra besvär skall inom fyra veckor från den dag, då han erhöll del av beslutet, till högsta domstolen inkomma med besvärsinlägga. Bestämmelserna i 2 § äge ej tillämpning.

2. Om ej särskilda skäl föranleda annat, skola klaganden och, då talan föres av justitiekanslern, även motparten höras muntligen i högsta domstolen.

3. Tillfälle skall lämnas styrelsen att inkomma med skriftlig förklaring och att, då part höres muntligen, därvid yttra sig.

57 KAP.

Om mål, som upptages omedelbart av högsta domstolen.

1 §.

I mål, som skall upptagas omedelbart av högsta domstolen, äge vad i 53 kap. är stadgat motsvarande tillämpning.

SJUNDE AVDELNINGEN.

Om särskilda rättsmedel.

58 KAP.

Om resning och återställande av försutten tid.

1 §.

Sedan dom i tvistemål vunnit laga kraft, må till förmån för någon av parterna resning beviljas:

1. om ledamot av rätten eller där anställd tjänsteman eller ombud eller ställföreträdare med avseende å målet gjort sig skyldig till brottsligt förfarande, som kan antagas hava inverkat på målets utgång;

2. om skriftlig handling, som åberopats till bevis, varit falsk eller om part, som hörts under sanningsförsäkran, eller vittne, sakkunnig eller tolk avgivit falsk utsaga samt handlingen eller utsagan kan antagas hava inverkat på utgången;

3. om omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle hava lett till annan utgång; eller

4. om rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag.

Ej må på grund av förhållande, som avses i 3, resning beviljas, med mindre parten gör sannolikt, att han icke vid den rätt, som meddelat domen, eller genom fullföljd från denna kunnat åberopa omständigheten eller beviset eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det.

2 §.

Sedan dom i brottmål vunnit laga kraft, må till förmån för den tilltalade resning beviljas:

1. om ledamot av rätten eller där anställd tjänsteman, åklagaren eller ombud, ställföreträdare eller försvarare med avseende å målet gjort sig skyldig till brottsligt förfarande, som kan antagas hava inverkat på målets utgång;

2. om skriftlig handling, som åberopats till bevis, varit falsk eller om vittne, sakkunnig eller tolk avgivit falsk utsaga samt handlingen eller utsagan kan antagas hava inverkat på utgången;

3. om omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle hava lett till att den tilltalade frikänts eller brottet hänförts under mildare straffbestämmelse än den som tillämpats eller ock med hänsyn till vad sålunda åberopas och i övrigt förekommer synnerliga skäl äro, att frågan, huruvida den tilltalade förövat det brott, för vilket han dömts, provas ånyo; eller

4. om rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag.

3 §.

Sedan dom i brottmål vunnit laga kraft, må till men för den tilltalade resning beviljas:

1. om sådant förhållande, som avses i 2 § 1 eller 2, förelegat och detta kan antagas hava medverkat till att den tilltalade frikänts eller brottet hänförts under väsentligt mildare straffbestämmelse än den som bort tillämpas; eller

2. om å brottet kan följa straffarbete samt omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle hava lett till att den tilltalade dömts för brottet eller detta hänförts under väsentligt strängare straffbestämmelse än den som tillämpats.

Ej må på grund av förhållande, som avses i 2, resning beviljas, med mindre parten gör sannolikt, att han icke vid den rätt, som meddelat domen, eller genom fullföljd från denna kunnat åberopa omständigheten eller beviset eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det.

4 §.

Vill någon söka resning, skall han hos högsta domstolen göra skriftlig ansökan därom.

Ansökan om resning i tvistemål på grund av förhållande, som avses i 1 § första stycket 1, 2 eller 3, så ock i brottmål till men för den tilltalade skall

göras inom ett år, sedan sökanden erhöll kännedom om det förhållande, varå ansökan grundas; åberopas annans brottsliga gärning som grund för ansökan, må tiden räknas från det dom däröver vann laga kraft. Resning i tvistemål på grund av förhållande, som avses i 1 § första stycket 4, skall sökas inom sex månader, sedan domen vann laga kraft.

5 §.

I resningsansökan skall sökanden uppgiva:

1. den dom ansökan avser;
2. det förhållande, varå ansökan grundas, och skälen för ansökan; samt
3. de bevis sökanden vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis.

Grundas ansökan å förhållande, som avses i 1 § första stycket 3 eller 3 § första stycket 2, skall sökanden uppgiva anledningen till att omständigheten eller beviset ej åberopats i rättegången.

Ansökan skall vara egenhändigt undertecknad av sökanden eller hans ombud.

Vid ansökan skola i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas de skriftliga bevis sökanden åberopar.

6 §.

Avvisas ej resningsansökan, skall ansökan med därvid fogade handlingar delgivas motparten och föreläggande meddelas honom att inkomma med skriftlig förklaring. Finnes ansökan ogrundad, må den dock omedelbart avslås.

Vad i 56 kap. 9, 10 och 12 §§ är stadgat om besvär i högsta domstolen äge motsvarande tillämpning beträffande resningsansökan.

Högsta domstolen äge, när skäl äro därtill, förordna, att, till dess annorlunda föreskrives, vidare åtgärd för verkställighet av domen ej må äga rum.

7 §.

Beviljas resning, förordne högsta domstolen, att målet skall ånyo upptagas av den rätt, som sist dömt i målet; dock äge högsta domstolen, då resning beviljas i tvistemål eller i brottmål till den tilltalades förmån och saken finnes uppenbar, omedelbart ändra domen.

Uteblir sökanden, då målet ånyo företages till förhandling, vare resningen förfallen; uteblir motparten, må målet avgöras utan hinder därav. I kallelse skall intagas erinran därom. Vad nu sagts gälle dock ej i fråga om åklagare.

8 §.

Avvisas eller avslås resningsansökan, äge högsta domstolen ålägga sökanden att ersätta motparten eller, om åklagaren är motpart, statsverket kostnaden å resningsärendet; har resning söpts av åklagaren, må kostnaden utgå av allmänna medel. Bifalles ansökan, skall frågan om kostnaden prövas i samband med målet efter dess återupptagande.

9 §.

Avser dom i brottmål även annat än ansvar, gälle beträffande resning i denna del av målet vad om resning i tvistemål är stadgat; beviljas resning i ansvarsfrågan, må dock utan hinder av vad sålunda är föreskrivet resning samtidigt beviljas även i målet i övrigt.

10 §.

Vad i 1—9 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning beträffande rättens beslut.

11 §.

Har någon försuttit laga tid för fullföljande av talan mot dom eller beslut eller för ansökan om återvinning eller återupptagande och förelåg för hans underlåtenhet laga förfall, som han icke kunde i rätt tid anmäla, må på ansökan av honom den försuttna tiden återställas.

12 §.

Vill någon söka återställande av försutten tid, skall han inom tre veckor, sedan förfallet upphörde, och sist inom ett år, sedan tiden utgick, hos högsta domstolen göra skriftlig ansökan därom.

Beträffande ansökan, som nu sagts, äge vad i 5, 6 och 8 §§ är stadgat motsvarande tillämpning.

59 KAP.

Om besvär över domvilla.

1 §.

Dom, som vunnit laga kraft, skall på besvär av den, vilkens rätt domen rör, på grund av domvilla undanröjas:

1. om målet upptagits, ehuru däremot förelegat rättegångshinder, som vid fullföljd högre rätt haft att själmant beakta;

2. om rätten ej varit domför;

3. om domen givits mot någon, som ej varit rätteligen stämd och ej heller fört talan i målet, eller genom domen någon, som ej varit part i målet, lider förfång;

4. om domen är så mörk eller ofullständig, att därav ej framgår, huru i saken dömts; eller

5. om i rättegången förekommit annat grovt rättegångsfel, som kan antagas hava inverkat på målets utgång.

2 §.

Vill någon besvara sig över domvilla, skall han till den rätt, där talan mot domen skolat fullföljas, eller, om fullföljd ej kunnat äga rum, till högsta domstolen inkomma med besvärslaga.

Besvär skola föras, om de grundas å omständighet, som avses i 1 § 1, 2 eller 5, inom sex månader, sedan domen vann laga kraft, och, om besvären grundas å omständighet, som avses i 1 § 3, inom sex månader, sedan klaganden erhöll kännedom om domen. Erhöll han kännedom om domen, innan den vann laga kraft, skall tiden räknas från den dag, då domen vann laga kraft.

3 §.

Om besvär över domvilla och fullföljd av talan mot hovrätts beslut i sådant ärende äge i övrigt vad i 52, 54 och 56 kap. är stadgat motsvarande tillämpning; beträffande besvär, som skola upptagas omedelbart av högsta domstolen, gälle dock ej bestämmelserna om nedsättning av fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motparts kostnadsersättning eller angående prövningstillstånd.

Rätten äge, när skäl äro därtill, förordna, att, till dess annorlunda föreskrives, vidare åtgärd för verkställighet av domen ej må äga rum.

Undanröjes domen och grundas beslutet ej därå, att rätten varit obehörig eller eljest icke bort upptaga målet till prövning, skall tillika förordnas, att ny handläggning skall äga rum vid den rätt, som meddelat domen.

Om ersättning för kostnad gälle vad om rättegångskostnad är stadgat.

4 §.

Vad i 1—3 §§ är stadgat om dom äge motsvarande tillämpning beträffande rättens beslut.

5 §.

Strafföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, skall på besvär av den som föreläggandet avser undanröjas:

1. om godkännandet icke kan anses som en giltig viljeförklaring;
2. om vid ärendets behandling förekommit sådant fel, att föreläggandet bör anses ogiltigt; eller
3. om föreläggandet eljest ej överensstämmer med lag.

6 §.

Den som vill besvara sig över strafföreläggande skall till den hovrätt, där, om åtal väckts, talan mot underrättens dom skolat fullföljas, inkomma med besvärslaga.

Besvär skola föras inom en månad, sedan åtgärd för verkställighet av föreläggandet företogs hos den misstänkte. Hovrätten äge, när skäl äro därtill,

förordna, att, till dess annorlunda föreskrives, vidare åtgärd för verkställighet av föreläggandet ej må äga rum. Om besvär, som nu sagts, äge i övrigt vad i 52 kap. är stadgat motsvarande tillämpning. Över hovrättens beslut må talan ej föras.

Om denna balks ikraftträdande förordnar Konungen med riksdagen.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 juni 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, anmäler processlagberedningens betänkande den 29 november 1938 med *förslag till rättegångsbalk* samt anför:

»Frågan om en reform av vårt rättegångsväsende har varit föremål för ett ingående och omfattande utredningsarbete. Sedan processkommissionen år 1926 framlagt sitt betänkande rörande rättegångsväsendets ombildning och, förutom andra, lagrådet avgivit utlåtande över betänkandet, såvitt anginge dess huvudgrunder, har i anledning av Kungl. Maj:ts proposition den 6 februari 1931, nr 80, riksdagen avgivit yttrande rörande huvudgrunderna för en rättegångsreform. I överensstämmelse med de direktiv, som meddelats, har beredningen utarbetat sitt förslag i nära anslutning till de av riksdagen godkända riktlinjerna för reformen. Förslaget åsyftar i enlighet härmed främst att ernå ett bättre förfarande, karakteriserat av ökad muntlighet, koncentration och omedelbarhet samt fri bevisprövning. Ändringar i organisatoriskt hänseende ha däremot föreslagits endast i den mån sådana ansetts betingade av det nya förfarandet.

Förslaget har nyligen varit föremål för överläggning vid ett av Sveriges domareförbund anordnat möte. Huvudpunkterna i förslaget ha därefter ingående diskuterats vid av mig under innevarande vecka anordnade sammanträden, till vilka inbjudits, förutom processlagberedningens och lagrådets ledamöter, ett flertal företrädare för skilda delar av rättegångsväsendet samt ett antal ledamöter av riksdagen. Av de sålunda hållna överläggningarna har framgått, att förslaget huvudgrunder vunnit gillande. I fråga om vissa delar ha emellertid olika meningar gjort sig gällande. I sådant hänseende må särskilt följande omnämnas.

I anledning av bestämmelserna i förslaget, att nämnd skall ha säte i rådhusrätt vid avgörande av grövre brottmål, har från några håll ifrågasatts, huruvida den av beredningen föreslagna sammansättningen av rådhusrätten med tre lagfarna ledamöter och nämnd vore lämplig. För den händelse

nämnd ansåges böra ha säte i rådhusrätt, har framförts till övervägande, huruvida förutsättningarna för nämndens deltagande borde angivas på det sätt som skett i förslaget.

Meningsskiljaktighet har vidare yppats huruvida, såsom processlagberedningen föreslagit, möjlighet borde beredas att under vissa förutsättningar få tvistemål avgjorda av hovrätt såsom första och enda instans. Från vissa håll har man förordat förslagets bestämmelser i denna del under instämmande i dess syfte att skapa möjlighet till anlitande av domstolsförfarande även i sådana fall, där framför allt ett skyndsamt avgörande är av nöden och fördenskull parterna hittills plägat föredraga att låta tvisten slitas av skiljemän. Farhågor ha emellertid uttalats, särskilt från underrätternas sida, att ett dylikt eninstansförfarande skulle komma att anlitas i så stor omfattning, att underrätternas ställning därigenom skulle försvagas. Det har även framhållits, att på denna väg vissa slag av mål kunde komma att helt undandragas högsta domstolens prövning.

I fråga om förhållandet mellan förberedelse, respektive förundersökning, och huvudförhandling stadgar förslaget, att dom skall grundas å vad som förekommit vid huvudförhandlingen. Under det att man från vissa håll starkt understrukit den principiella betydelsen av vad sålunda föreslagits har från andra håll invänts, att under vissa omständigheter material, som framkommit vid måls beredande, borde, även om det ej uttryckligen framförts vid huvudförhandlingen, kunna läggas till grund för domen. Den tanken har också framkastats, att därest vid huvudförhandlingen skulle ha förbigåtts någon omständighet av betydelse för målets utgång, en komplettering av processmaterialet borde på möjligast enkla sätt kunna ske utan att ny huvudförhandling hölles. Även i övrigt ha i fråga om förslagets regler rörande muntligheten och koncentrationen i rättegången framställts önskemål om jämkningar. Förslagets bestämmelser om protokollföringen ha från vissa håll förordats medan man från andra håll i dem önskat vissa jämkningar ur praktisk synpunkt.

Vad angår förfarandet i brottmål ha, närmast från åklagarhåll, uttalats farhågor för att förslaget icke medgäve tillräckliga möjligheter för en effektiv utredning. Den meningen har också under överläggningarna kommit till uttryck, att häktningsrätt alltjämt borde tillkomma även åklagare och ej, såsom enligt förslaget, enbart rätten.

Till det föreliggande förslaget, som är av stor omfattning och utgör resultatet av ett mångårigt utredningsarbete, torde lagrådet nu böra taga ståndpunkt. Lagrådet kommer tydligen vid sin granskning att, under beaktande av bestämmelsernas inbördes sammanhang, taga ställning till de erinringar, som framförts mot vissa delar av förslaget.

I anledning av förslaget ha till justitiedepartementet inkommit vissa framställningar; ytterligare en del framställningar väntas inkomma under den närmaste tiden. Förutom processlagberedningens förslag torde jämväl dessa framställningar böra överlämnas till lagrådet för att tagas under övervägande vid förslagets granskning.»

Härefter hemställer föredraganden att lagrådets utlåtande över ifrågavarande av processlagberedningen utarbetade förslag till rättegångsbalk måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av detta protokoll.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Wilhelm von Schwerin.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 8 november 1940.

Närvarande:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 1 september 1939 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 9 juni 1939, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *rättegångsbalk*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av ledamoten i processlagberedningen revisionssekreteraren Tore Strandberg.

Förslaget föranledde följande yttranden.

Förslaget i allmänhet.

Lagrådet:

Arbetet på en allmän reform av vårt rättegångsväsen har med längre och kortare avbrott pågått i etthundratrettio år. Under sitt nuvarande skede, som daterar sig från processkommissionens tillsättande år 1911, har arbetet bedrivits efter ett av statsmakterna fastställt program, vilket väsentligen avviker från den hos oss eljest brukliga ordningen. Sålunda upprättades till en början endast förslag till principer för rättegångsreformen. Detta förslag gjordes till föremål för ett omfattande remissförfarande, varvid även lagrådets yttrande inhämtades. Kungl. Maj:t förelade därefter riksdagen genom proposition år 1931 de grunder, på vilka Kungl. Maj:t ansåg lagstiftningen böra byggas, och riksdagen uttalade sig om dessa. Riksdagen godkände i allt väsentligt de framlagda principerna. Först därefter vidtog arbetet med lagtextens författande. Processlagberedningen, som fått sig detta arbete anförtrött, har följt de antagna grundlinjerna.

Processlagberedningens förslag har i oförändrat skick remitterats till lagrådet. Såsom i remissprotokollet framhålles, hade förslaget dessförinnan varit föremål för överläggning vid ett av Sveriges domareförbund anordnat möte, varjämte huvudpunkterna i förslaget ingående diskuterats vid sam-

manträden, som anordnats av chefen för justitiedepartementet. Fullständiga diskussionsprotokoll från mötet och sammanträdena hava tillhandahållits lagrådet. Lagrådet har jämväl tagit del av yttranden över förslaget, vilka inkommit från Föreningen Sveriges häradshövdingar och styrelsen för Föreningen Sveriges stadsdomare. Därutöver hava från myndigheter, samman slutningar och enskilda inkommit en del framställningar, som gjorts tillgängliga för lagrådet.

Vid sin granskning av lagförslaget har lagrådet uppenbarligen haft att taga hänsyn till den säregna ordning, i vilken förslaget tillkommit. I 1931 års proposition och i riksdagens med anledning därav avlätna skrivelse uttalades väl, att i riksdagens yttrande icke finge inläggas den innebörden, att riksdagen tagit slutlig ståndpunkt till de olika spörsmål, som vore förknippade med denna lagstiftningsfråga, och det framhölls, att vid det ytterligare inträngande i ämnet, som lagstiftningsarbetet gjorde nödvändigt, kunde framkomma nya synpunkter, som påkallade beaktande. Det är emellertid naturligt att den grundval för reformen, som tillkommit efter så ingående överväganden och vunnit statsmakternas gillande, ej bör rubbas utan synnerligen starka skäl. De antagna grunderna överensstämma också i det väsentliga med vad lagrådet förordade i sitt år 1928 avgivna yttrande. Även vid den nu verkställda granskningen och i sin nuvarande sammansättning kan lagrådet obetingat ansluta sig såväl till uppfattningen att en allmän rättegångsreform är av behovet påkallad och bör utan dröjsmål komma till stånd som till de principer, vilka uppbära det föreliggande förslaget. Det sätt, varpå processlagberedningen i lagtext utformat de uppdragna grundlinjerna och löst de mångfaldiga och ofta invecklade problem, som under det föregående arbetet lämnats åsido, förtjänar det högsta erkännande. De erinringar lagrådet framställer röra endast frågor av jämförelsevis underordnad betydelse.

I motsats till vad som eljest är brukligt åtföljes förslaget icke av något förslag till promulgationslag, och förslag till de ändringar i olika författningar, som föranledas av den nya rättegångsbalken, föreligger ej heller. Denna uppdelning av materialet, som med hänsyn till reformarbetets omfattning varit nödvändig, har såtillvida inverkat på lagrådets granskning att det för lagrådet ej alltid varit möjligt att bedöma, huruvida de bestämmelser, som vid det fortsatta arbetet visa sig erforderliga, böra få sin plats i rättegångsbalken eller i andra lagar. Ett hithörande fall kommer att beröras vid behandlingen av 3 kap. Ett annat fall utgör spörsmålet om verkan av parts konkurs å rättegång som, då beslutet om egendomsavträde meddelas, pågår angående egendom som hör till konkursboet. Vid den nu gällande konkurslagens tillkomst torde hava förutsatts, att detta spörsmål skulle upptagas i samband med arbetet på rättegångsreformen. Förslaget innehåller inga bestämmelser i ämnet, men det lär vara avsett att frågan skall behandlas vid det fortsatta arbetet. Därvid kan det emellertid, liksom i ytterligare andra fall, visa sig nödvändigt att göra ändringar i rättegångsbalken.

Beträffande den fortsatta behandlingen av lagstiftningsärendet förordar

beredningen, att statsmakterna, innan förslag till övergångsbestämmelser föreligger, taga ståndpunkt till frågan om rättegångsväsendets gestaltning. Lagrådet kan för sin del till fullo instämma häri och vill starkt framhålla angelägenheten av att den nya rättegångsbalken utan uppskov kommer till stånd. Detta är önskvärt såväl för att arbetet på övergångsbestämmelser och följdändringar skall kunna bedrivas planmässigt som för att domare, åklagare och advokater ävensom de studerande vid universiteten må få tid att före ikraftträdandet tillägna sig de nya rättsreglerna.

Innan lagrådet uttalar sig om de särskilda paragraferna i det föreliggande förslaget, vill lagrådet upptaga några spørsmål av mera allmän innebörd.

Med införande av en ny rättegångsordning äro uppenbarligen förknippade åtskilliga frågor av organisatorisk och administrativ natur. I processlagberedningens motiv framhålles, att det ur flera synpunkter skulle vara olämpligt, att frågor av detta slag upptoges till fullständig behandling i rättegångsbalken. Beredningen har utgått från att allenast de grundläggande bestämmelserna på detta område böra hava sin plats i rättegångsbalken, medan till särskild reglering hänvisats det närmare ordnandet av domstolarnas och åklagarväsendets inre organisation och verksamhet. Beredningen har sålunda icke behandlat frågorna om avlöningsförhållandena för domare och annan domstolspersonal, sportelväsendets avskaffande, skyldighet för part att erlägga särskild rättegångsavgift o. s. v. Mot denna beredningens allmänna ståndpunkt kan någon erinran icke göras. Med hänsyn till att det utgör en nödvändig förutsättning för ett lyckosamt resultat av processreformen, att domstols- och åklagarväsendet är organiserat på ett sådant sätt, att domare och åklagare kunna fylla de nya uppgifter, som läggas på dem, anser sig lagrådet emellertid icke kunna underlåta att giva uttryck åt den uppfattningen att denna förutsättning lätt kan komma att brista, såvida icke vissa organisationsändringar vidtagas i fråga om domsagoarbetet och åklagarverksamheten.

I förut omförmälda år 1928 avgivna yttrande av lagrådet erinrades om att betydande anspråk måste ställas på de personliga kvalifikationerna hos den som efter genomförande av rättegångsreformen blir satt att i mera invecklade mål leda förhandlingarna och överläggningen till dom. Lagrådet framhöll bland annat, att den som skulle kunna på ett tillfredsställande sätt motsvara dessa fordringar borde besitta icke blott lyckliga naturgåvor och goda kunskaper, utan även en genom riklig övning och omfattande erfarenhet utbildad färdighet och slutligen hava tillfälle att med odelad kraft ägna sig åt uppgiften. Vad lagrådet i detta sammanhang uttalade får icke lämnas ur sikte under det förestående arbetet med domstolsorganisationens anpassning efter det nya systemet. För att göra det möjligt att till domare förvärva jurister, som äga den bästa utbildningen för facket och vilkas personliga kvalifikationer väl fylla måttet, måste tillses, icke blott att arbetsförhållandena bliva ordnade på ett tillfredsställande sätt utan även att löneförmåner så utmätas att de fördelar i ekonomiskt avseende, som advokatbanan

eller annan enskild verksamhet kan erbjuda en dugande jurist, icke göra sig gällande med samma styrka som för närvarande är fallet. I detta sammanhang må framhållas vikten av att åtgärder så långt sig göra låter vidtagas för att underlätta ett yrkesutbyte mellan advokatkåren och domarkåren. Under nu rådande ordning hava de svårigheter, som möta härutinnan, framträtt som en kännbar brist i vårt rättsväsen, bland annat då det gällt att söka förverkliga önskemålet att såsom ledamöter i högsta domstolen upptaga framstående advokater.

Vad särskilt beträffar arbetsförhållandena vid underrätterna på landet har processlagberedningen givit uttryck åt den uppfattningen att processreformen icke kommer att medföra någon mera väsentlig förändring. En motsatt uppfattning har emellertid hävdats i uttalanden från häradshövdingarnas sida. Därvid har särskilt gjorts gällande, att arbetsbördan i domsagorna kommer att väsentligt ökas och att därför en förstärkning av arbetskrafterna är oundgängligen nödvändig. Till en del kan antagligen denna meningsskiljaktighet förklaras därav att redan för närvarande arbetet i många domsagor är så ordnat att häradshövdingens arbetskraft utnyttjas till bristningsgränsen. Härför måste rådats bot. Det bör åtminstone såsom regel ankomma på annan, av staten avlönad, befattningshavare än häradshövdingen att på eget ansvar sköta expeditionsgöromålen och vidtaga andra åtgärder som icke höra till de egentliga domaruppgifterna. Införes i enlighet med vad processlagberedningen förordat en sådan ordning, torde åtskilliga av de anmärkningar som riktats mot förslaget mista sin udd. Såsom exempel kan nämnas kritiken mot bestämmelsen i 33 kap. 4 § att delgivning i rättegång skall ske genom rättens försorg samt påpekandena att den arbetstid, som kommer att åtgå för häradshövdingens deltagande i rättsförhandlingar, i framtiden måste betydligt överstiga den tid, som för närvarande användes för sådant ändamål. Då lagrådet vid sin granskning av förslaget ansett sig kunna i här avsedda delar lämna det utan erinran, har lagrådet inskränkt sig till att pröva lämpligheten av den föreslagna anordningen i och för sig samt utgått från, såsom en självklar sak, att statsmakterna måste tillse, att de organ, som skola handhava de nya uppgifterna, inrättas på sådant sätt, att de bliva väl skickade härför.

Såsom processlagberedningen framhållit ställa de uppgifter, som vid ett muntligt koncentrerat rättegångsförfarande av ackusatorisk typ tillkomma åklagarna, stora anspråk på deras insikter, omdöme och skicklighet. Deras uppgifter bliva ock av större omfattning. Av utomordentlig vikt är att det vid reformens genomförande tillses, att åklagarna kunna fylla de ökade krav som sålunda måste uppställas för att en tillfredsställande tillämpning av de nya huvudprinciperna skall kunna nås.

Att den nuvarande distriktsåklagarorganisationen på landet är otillfredsställande lär icke behöva närmare utvecklas. Frågan har vid skilda tillfällen varit föremål för utredning men ännu ej vunnit sin slutliga lösning. Vid utarbetandet av det senaste förslaget i ämnet, till vars grunder statsmak-

terna i år tagit ställning, har valts den vägen att inom ramen för landsfiskalsorganisationen tillgodose olika intressen. Med denna utgångspunkt har utredningen lett fram till en organisation av väsentligen samma grundtyp som den vi nu äga, med befattningshavare vilka inom förhållandevis små distrikt skola handhava flera olikartade uppgifter. Det kan näppeligen undvikas att en dylik sammankoppling av skiftande göromål medför, att den ena eller andra verksamhetsgrenen eftersättes. Sålunda får icke påräknas att befattningshavarna i allmänhet skola äga fallenhet för samtliga dem åliggande uppgifter, då dessa kräva olika kvalifikationer. Vid en dylik splittning av befattningshavarens tid och intresse må det vara förklarligt, om just åklagarverksamheten får till viss grad träda tillbaka till förmån för mera tidsbundna och på grund av sin natur noga övervakade uppgifter. Och i små distrikt är målfrekvensen — bortsett från vissa stående typer av företrädesvis bagatellmål — ej tillräcklig för att giva åklagarna den rutin som det nya rättegångsförfarandet i vida högre grad än det nuvarande kommer att kräva av dem. Organisationen lider av svagheter av samma art som den nuvarande, låt vara i mindre grad. Ehuru nyordningen innebär, att distriktsåklagarna i gemen skola få en bättre utbildning, och jämväl har andra obestridliga förtjänster ur åklagarsynpunkt, måste det befaras, att den nya landsfiskalsorganisationen, under förutsättning att distriktsåklagarna skola utöva åklagarfunktionen i ungefärligen samma omfattning som nu, icke kan fylla måttet i ett modernt rättegångsväsen. Om emellertid, av hänsyn till annat än själva åklagaruppgiften, distriktsåklagarnas verksamhet kommer att ordnas efter de riktlinjer som nu antagits, bör man taga i beräkning att det kan visa sig nödvändigt att till landsfogdarna överföra en icke oväsentlig del av de åklagaruppgifter som nu normalt ankomma på distriktsåklagarna.

Efter omändringen av landsfogdetjänsterna måste landsfogdeorganisationen anses väl ägnad för de uppgifter som den föreslagna nya rättegångsordningen lägger på dessa åklagare. En ökning av arbetskrafterna torde emellertid visa sig påkallad. Alldeles ofrånkomlig blir en sådan, om landsfogdarna, såsom nyss berörts, skulle komma att få övertaga en del av distriktsåklagarnas uppgifter.

Icke minst för justitiekanslersämbetet kommer den nya rättegångsordningen att medföra en ökad arbetsbelastning. Processlagberedningen förutsätter också att de arbetskrafter, som stå till justitiekanslerns förfogande, måste förstärkas. Vad angår justitiekanslern personligen må uppmärksammas, att hos ämbetet sammanförts ett flertal uppgifter av skilda slag och att justitiekanslern ensam har att besluta i alla ärenden. Särskilt för verksamheten som chef för åklagarna i riket och som övervakande myndighet är det olägligt att justitiekanslerns tid splittras på många uppgifter och att han tynges av ett omfattande detaljarbete. Justitiekanslern måste beredas tillfälle att personligen på ett effektivt sätt utöva ledningen av åklagarverksamheten. Han måste för ändamålet äga översikt över det hela samt kunna anslå erforderlig tid för undersökningar på eget initiativ och följa lagstiftning, doktrin och praxis. Osäkert är om det, sedan nyorganisationen av åklagarväsen-

det slutligt genomförts och en ny rättegångsordning trätt i tillämpning, är möjligt att tillgodose dessa synpunkter enbart genom att biträdande personal ställes till kanslerns förfogande. Även andra vägar synas böra undersökas. En lösning är att från ämbetets verksamhetsområde utmönstras vissa göromål, därvid i första hand, såsom den praktiskt betydelsefullaste, bör komma i åtanke ämbetets funktion som remissinstans åt Kungl. Maj:t i ärenden, vilka ej röra åklagarväsendet, jämte vad i övrigt hänför sig till kanslerns ställning som kronjurist. En annan linje är att justitiekanslerns beslutanderätt i viss utsträckning delegeras till honom underlydande ämbetsman.

I anslutning till vad nu uttalats vill lagrådet rörande åklagarna till sist understryka angelägenheten av att behövliga åtgärder i tid förberedas, så att icke till de svårigheter, som åklagarna under övergångstiden få att bekämpa innan de hunnit göra sig förtrogna med det i grunden omlagda rättegångsförfarandet, också sällar sig den att åklagarmyndigheterna stå organisatoriskt mindre väl rustade för de nya uppgifterna.

I närmaste samband med frågan om åklagarorganisationen står spørsmålet i vilken utsträckning åklagare må kunna eftergiva åtal eller genom straffföreläggande bestämma straff. Åklagarna få här helt nya uppgifter. Dessa komma att huvudsakligen åvila distriktsåklagarna. Rätt att eftergiva åtal eller meddela straffföreläggande har i förslaget tilldelats åklagarna i mycket begränsad omfattning. Beträffande straffföreläggande torde detta i viss mån bero därpå att många av de myndigheter och sammanslutningar, som hördes över processkommissionens betänkande, ställde sig avvisande till institutet. Ehuru de farhågor, som framfördes i yttrandena, torde vara överdrivna, förefaller det — trots de beaktansvärda fördelar varmed institutet, på sätt i processlagberedningens motiv framhålles, är förenat — välmotiverat att, såsom i förslaget skett, gå fram med försiktighet vid institutets införande i svensk rätt. Sedan erfarenhet om dess verkningar vunnits även i vårt land, torde böra övervägas, huruvida man ej skall gå vidare på den beträdda vägen. Det är ej heller uteslutet, att det i framtiden skall visa sig görligt att något öka åklagares rätt att eftergiva åtal, särskilt beträffande unga lagöverträdare.

Förslaget berör polisens verksamhet allenast såvitt den avser efterforskning rörande begångna brott. Emellertid har polisen och i synnerhet kriminalpolisen i fråga om brott även en annan viktig uppgift, nämligen att vara verksam till förekommande av brott. Denna uppgift, som i Danmark (Lov om Rettens Pleje § 112¹) uttryckligen omnämnts i processlagen, har i svensk lagstiftning — frånsett den tidsbegränsade lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. — icke kommit till uttryck i vidare mån än att den i 2 § lagen om polisväsendet i riket upptagna definitionen på polisverksamhet avfattats så, att den inbegriper även verksamhet till förekommande av brott. Den av chefen för socialdepartementet den 12 december 1925 fastställda normalinstruktionen för polispersonal anger i en-

lighet härmed i 3 §, att polisman är pliktig att söka förekomma sådan överträdelse av lag eller allmänna stadganden, vilkas åtalande ankommer på åklagarmyndighet, samt att även i vissa andra fall ingripa till avvärjande av angrepp å person eller egendom. Det får icke förbises, att även för sådan förebyggande verksamhet polisen kan hava behov av tvångsmedel, som icke kunna tillgripas utan uttryckligt stöd i lag. Detta behov, som endast tillfälligtvis och i begränsad omfattning fylls genom 1940 års lag, synes i längden ej kunna lämnas obeaktat av lagstiftningen. Övervägande skäl kunna väl tala för att icke låta reglerna i ämnet inflyta i själva rättegångsbalken, men då den lagstiftning, som erfordras, innefattar ett viktigt komplement till processlagstiftningen och bör utarbetas i överensstämmelse med de principer, som kommit till uttryck i förevarande förslag, synes det önskligt att frågan om en sådan lagstiftning upptages till behandling i samband med det fortsatta arbetet på processreformen.

Justitieråden Lawski och von Steyern:

I fråga om underrätternas organisation har förslaget i stort sett bibehållit gällande regler. Den viktigaste avvikelsern däriifrån avser rådhusrätternas sammansättning vid behandling av brottmål. Härutinnan innehåller förslaget, att vid huvudförhandling eller syn å stället i mål rörande ansvar för brott, vara kan följa straffarbete i två år eller därutöver, nämnd skall hava säte i rätten. I dylika grövre brottmål skall alltså rådhusrätten bestå av tre eller fyra lagfarna domare och sju till nio nämndemän. Rör mål allenast ansvar för brott, vara icke kan följa svårare straff än böter, och är brottet sådant, att målsägande ej finnes, kan efter förordnande av Kungl. Maj:t rådhusrätt vara domför med allenast en lagfaren domare. I övriga brottmål består rådhusrätten av tre eller fyra lagfarna domare. Till jämförelse erinras om att häradsrätt vid behandling av brottmål skall bestå av lagfaren ordförande jämte sju till nio nämndemän; i nyssberörda enklare mål behöva dock endast tre nämndemän tjänstgöra.

Spörsmålet om lekmän överhuvud taget böra hava säte i rådhusrätt har under lagstiftningsarbetets gång varit föremål för delade meningar. Vi äro ense med beredningen om att nämnds medverkan är önskvärd. Däremot äro enligt vår mening reglerna om nämnd vid rådhusrätt i vissa viktiga detaljer icke tillfredsställande. En sådan detalj är frågan huruvida, då nämnd skall tjänstgöra, rådhusrätten i övrigt skall bestå av samtliga de lagfarna ledamöterna eller endast en av dem. Även i denna fråga hava meningarna gått isär under lagstiftningsarbetets senare skede. Processkommissionen, som i tvistemål förordade, att underdomstol (lagmansrätt) i tingslag, som omfattade allenast stad, skulle bestå av endast en domare, föreslog för brottmålsens del, att lagmansrätten i dylikt tingslag skulle på alldeles samma sätt som lagmansrätt på landet bestå av en lagfaren domare jämte nämnd. I sitt år 1928 avgivna utlåtande över kommissionens betänkande uttalade lagrådet, som beträffande stadsdomstolarna i tvistemål rekommenderade ett juristkollegium

av tre domare, att i grövre brottmål stadsdomstolarna borde bestå av en lagfaren domare jämte nämnd. I 1931 års proposition förordades enahanda regler som i förevarande förslag, medan kamrarna stannade i olika beslut. Första kammaren avstyrkte nämnd i stad, andra kammaren förordade nämnd men lämnade öppet huruvida, då nämnd tjänstgjorde, rådhusrätten skulle hava en eller flera lagfarna ledamöter.

Vid bedömandet av ifrågavarande spörsmål synes det — med hänsyn till att en viss enhetlighet i fråga om domstolstyperna i och för sig måste anses önskvärd — ligga närmast till hands att, då rådhusrätterna i vissa brottmål förses med nämnd efter mönster av häradsrätterna, även i övrigt låta rådhusrätt med nämnd bli organiserad på samma sätt som häradsrätt. Av häradsrätternas organisation har man i vårt land de bästa erfarenheter, medan en brottmålsdomstol, bestående av ett juristkollegium jämte nämnd, är en hos oss oprövad organisation. Såsom skäl för den föreslagna olikheten mellan härads- och rådhusrätt har åberopats att, om man låte rådhusrätten bestå av nämnd jämte ordföranden som den enda lagfarna ledamoten, detta skulle innebära ett av omständigheterna ej påkallat försvagande av det lagfarna elementet i domstolen. Häremot kan emellertid anföras, att brottmålen såsom regel äro betydligt enklare än tvistemålen och att i dem de juridiska spörsmålen sällan äro av mera komplicerad art. Vidare bör beaktas, att en avlastning av rådhusrättsledamöternas arbetsbörda genom att två, eventuellt tre av dem befrias från skyldigheten att sitta med vid handläggningen av grövre brottmål mångenstädes kan bli behöfvlig, om en ökning av rådmännens antal skall kunna undvikas. Endast om man vore nödsakad att antaga, att stadsdomarna under den nya organisationen i allmänhet skulle komma att bli mindre kvalificerade än de jurister som skola tjänstgöra såsom ordförande i häradsrätterna, har man anledning att kräva ett flertal lagfarna domare i rådhusrätt med nämnd. En sådan farhåga lärer emellertid till stor del vara utesluten därigenom att enligt förslaget Kungl. Maj:t tillerkänts inflytande även på tillsättandet av rådmansbefattningarna. Erfarenheten har för övrigt visat, att de större städerna äro intresserade av att försäkra sig om högt kvalificerade jurister för sina domstolar, särskilt för borgmästarbefattningarna. Med hänsyn härtill och då det synes lämpligt, att borgmästarna, respektive avdelningsordförandena i de största städerna såsom regel utöva ordförandeskapet vid handläggningen av de grövre brottmålen, torde en ordning med endast en fackdomare i dessa mål icke innebära någon försämring av rådhusrätterna. Till sist må understrykas, att den av processlagberedningen föreslagna organisationen i viss mån är ägnad att försvaga lekmännens ställning. Redan därigenom att lekmännen ställas infört i allmänhet enhälligt domarkollegium torde deras möjligheter att göra sig gällande bli mindre än i häradsrätterna. Och då de lagfarna ledamöterna icke äro ense, är det risk för att lekmännen skola inrikta sig endast på de spörsmål, beträffande vilka juristerna råkat i delo, och icke tillräckligt uppmärksamma andra, kanske viktigare frågor.

På nu angivna skäl förordas, att rådhusrätterna vid huvudförhandling och

syn å stället i grövre brottmål skola bestå av en lagfaren ordförande med nämnd.

Göres en dylik ändring i rådhusrätts sammansättning, torde därav bli en konsekvens, att ej heller mindre grova brottmål — här fränses mål vari på grund av Kungl. Maj:ts förordnande rådhusrätt skall vara domför med en lagfaren domare — böra handläggas av ett juristkollegium. För dessa mål synes lämpligt, att rådhusrätt blir domför med en lagfaren ledamot och tre nämndemän. Härigenom skulle en ytterligare lindring av stadsdomarnas arbetsbörda vinnas. Viktigare är, att med en sådan ordning nämndemännen skulle kunna mera regelbundet deltaga i rådhusrätternas arbete utan att däri-genom någon särskilt stor ökning av deras antal blir nödvändig. Enligt vår mening har nämligen med rätta anmärkts att, med den föreslagna organisationen, nämndemännen — möjligen med undantag för storstäderna — komma att tjänstgöra så sällan, att de icke tillnärmelsevis på samma sätt som häradsrätternas nämndemän bliva förtrogna med domstolsarbetet. En på lagrådets begäran upprättad, vid dess utlåtande såsom bilaga fogad statistik rörande brottmålen i 30 städer, varest rådhusrätt förutsattes skola bibehållas, bestyrker riktigheten av nämnda anmärkning. Enligt denna statistik utgjorde i 18 städer under varterdera av åren 1937 och 1938 antalet mål angående brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, lägst 4 och högst 31, medan övriga mål om ansvar för brott, varå urbota bestraffning kan följa, växlade mellan 13 och 77. Antalet mål, vari endast böter kunnat ådömas, är givetvis betydande, men därutinnan är statistiken icke vägledande, emedan dels ett stort antal av dessa mål komma att bortfalla genom de nya reglerna om strafföreläggande, dels vissa av dem kunna förväntas bliva avgjorda av rådhusrätt såsom enmansdomstol. Mot vad nu föreslagits kan erinras, att rådhusrätt med tre nämndemän skulle få större kompetens än ting med tremansnämnd. Vid en sådan invändning bör ej fästas större avseende, då förslaget över huvud ej eftersträvar fullständig likformighet mellan domstolsorganisationen på landet och i städerna.

Vid en ändring av rådhusrätternas sammansättning i enlighet med vad här föreslagits bör givetvis omröstning till dom i rådhusrätt med nämnd regleras på samma sätt som i häradsrätt.

En ingalunda betydelselös detalj i fråga om nämnd vid rådhusrätt är spörsmålet, vilka mål som böra handläggas med den i förslaget förutsatta nämnden. Från vissa håll har påyrkats, att nämndens kompetens skall begränsas mera än som skett i förslaget. Mot en sådan ändring kan, därest förslaget i övrigt bibehålles oförändrat, med allt skäl göras gällande, att nämnden i åtskilliga städer då skulle bli så litet anlitad att nämndemännen bleve så gott som främmande för domstolsarbetet. Större anledning finnes att under nyssnämnda förutsättning göra en ändring i motsatt riktning. Härom hänvisas till de förut refererade statistiska uppgifterna angående antalet grövre brottmål i vissa städer. Av nämnda statistik synes också framgå, att den i förslaget förutsatta nämndens kompetens utan olägenhet kan ökas till

att omfatta alla brott, varå straffarbete kan följa. Härigenom skulle antalet nämndmål åren 1937 och 1938 hava ökats i Stockholm och Göteborg med mindre än 10 %, medan i övriga städer ökningen väl procentuellt blivit större, men om man ser till de absoluta talen ändock blivit ganska obetydlig; i de först berörda 18 städerna skulle ökningen — med två undantag vilka båda avse blott ett av de år statistiken omfattar — ej ens hava uppgått till 10 mål om året.

Regleras frågan om nämnd i rådhusrätt i enlighet med vad av oss förordats, har uppenbarligen den nu behandlade gränsdragningen mindre betydelse. Övervägande skäl tala dock för att även vid en sådan reglering kräves stor nämnd, då domen kan gå ut på straffarbete.

Det bör påpekas, att om lagstiftningen rörande förmögenhetsbrotten reformeras i enlighet med det av straffrättskommittén nyligen framlagda förslaget i ämnet, någon ökning av de brott, som kunna förskylla straffarbete i två år eller därutöver, torde komma att inträda.

1 KAP.

3 §.

Lagrådet:

Såsom i processlagberedningens motiv framhålles, är det för rättsskipningen av stor vikt, att domsagoarbetet ordnas på sådant sätt, att häradshövdingens arbetskraft i första hand kommer till användning för de egentliga domaruppgifterna. Han bör därför befrias från expeditionsgöromål och andra bestyr, som äro av mera underordnad betydelse. Huru detta arbete skall fördelas mellan olika befattningshavare och vilka benämningar dessa skola bära synes icke lämpligen böra bli föremål för reglering i lag, åtminstone icke på nuvarande stadium, då frågan om domstolsorganisationen på landet är upptagen till förnyad utredning. Därtill kommer, att förhållandena i de olika domsagorna äro så skiftande, att en jämförelsevis stor rörelsefrihet torde böra tillkomma Kungl. Maj:t vid behandlingen av hithörande administrativa frågor. Lagrådet hemställer därför, att i andra stycket av förevarande paragraf endast uttalas, att i domsaga skall, om göromålen kräva det, finnas en eller flera biträdande domare. Vinner denna hemställan beaktande, bör 4 kap. 3 § andra stycket innehålla, att biträdande domare i domsaga förordnas av Konungen för viss tid samt att, där behovet av biträdande domare finnes stadigvarande, sådan domare utnämnes av Konungen.

5 §.

Lagrådet:

Enligt lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden kunna häradsrätterna å sammanträden med tremansnämnd upptaga, bland annat, mål angående ansvar för förseelse,

som i lag eller författning ej är belagd med svårare straff än böter, högst femhundra kronor, såvida målet ej är av beskaffenhet att talan däri kan föras av målsägande.

Innebörden av sistnämnda undantag är ej alldeles otvetydig. Å ena sidan kan göras gällande, att alla mål rörande sådana brottskategorier, vid vilka målsägande är tänkbar, äro uteslutna från behandling med tremansnämnd, även om det är uppenbart att i det förevarande fallet målsägande ej finnes. Å andra sidan kan hävdas, att undantaget gäller allenast sådana mål, i vilka det av utredningen framgår att målsägande finnes. Sannolikt är den senare tolkningen den i praxis vanliga.

Det remitterade förslaget har i förevarande hänseende erhållit en från 1918 års lag något avvikande lydelse, som emellertid även den lämnar rum för olika tolkningar. Såsom förutsättning för att häradsrätt skall vara domför med tre i nämnden angives, att brottet är sådant, att målsägande ej finnes. Såvitt av motiven framgår har någon ändring i sak av vad nu gäller icke avsetts. Den ändrade lydelsen torde hava ansetts påkallad av att målsägandens åtalsrätt enligt förslaget skall vara subsidiär i förhållande till åklagarens.

Den otydlighet, som vidlåder det föreslagna stadgandet, bör undanröjas. Därvid torde företräde böra tillerkännas den ståndpunkt, som låter omständigheterna i det särskilda fallet vara avgörande. Det väsentliga syftet med undantaget, nämligen att från handläggning med tremansnämnd utesluta mål däri målsägande kan antagas komma att framställa ersättningsanspråk, blir därigenom tillgodosett, utan att tremansnämndens kompetens kan anses bliwa alltför omfattande. Mot den nu förordade gränsdragningen skulle kunna invändas, att om — sedan ett mål utsatts till handläggning med tre i nämnden — en målsägande ger sig tillkänna, det blir nödvändigt att avbryta handläggningen och utsätta den till annat sammanträde. Sådana fall torde emellertid komma att bli så sällsynta, att de kunna lämnas ur räkningen. Där est efter brottmålets avgörande en målsägande framträder och vill i särskild rättegång väcka ersättningstalan, står möjlighet därtill honom öppen. I denna rättegång är den med tremansnämnd i brottmålet meddelade domen enligt förslaget icke bindande. Men den omständigheten att målsägande ger sig tillkänna medför med den nu förordade lösningen ej att brottmålsdomen kan angripas genom domvillobesvär på grund av bristande domförhet hos rätten.

Lagrådet hemställer, att åt ifrågavarande stadgande, såvitt nu är i fråga, gives det innehåll, att häradsrätt skall vara domför med tre i nämnden, då mål rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och anledning saknas till antagande att målsägande finnes. Att tillägga tremansnämnden kompetens i de fall, då målsägande finnes men förklarat sig ej ämna föra ersättningstalan eller träffat förlikning om sitt ersättningsanspråk, synes knappast lämpligt.

Iakttages denna hemställan, böra liknande ändringar göras i 1 kap. 11 § andra stycket och 48 kap. 1 § andra stycket.

15 §.

Lagrådet:

Det i första stycket upptagna förbudet mot att till samma rättegångsdag utsätta flera mål än att de kunna beräknas bliva slutförda under en tid av sex timmar är otvivelaktigt välgrundat. Emellertid kan det sättas i fråga om förbudet bör vara alldeles oeftergivligt. Undantagsvis, såsom då målen äro av mycket enkel beskaffenhet eller för nämndens ledamöter eller ett flertal av dem föreligger betydande svårighet att tjänstgöra ännu en dag, synes det böra vara tillåtet att till behandling på samma dag utsätta flera mål än som följer av den angivna regeln, särskilt om det icke är fråga om annat än ett mindre väsentligt överskridande av den bestämda tiden.

Lagrådet hemställer därför om sådan ändring i första punkten, att vad där stadgas blir gällande, därest ej synnerliga skäl föranleda annat.

2 KAP.

2 §.

Justitieråden Eklund och Lawski:

Vid instansordningens utformning har processlagberedningen ansett sig böra föreslå, att ett nytt förfarande med allenast en instans anordnas för att tillgodose särskilt affärslivets behov av skyndsamma avgöranden. Någon närmare utredning huruvida eller i vad mån behov av en sådan anordning är för handen förebringas icke. Beredningen nöjer sig med att konstatera, att enligt beredningens åsikt starka skäl tala för att åt parterna lämnas tillfälle att anlita ett eninstansförfarande vid sidan av skiljemannaförfarandet. Att det nya förfarandet bör förläggas till hovrätt motiveras allenast med hänsyn till domstolens sammansättning.

Den föreslagna anordningen synes icke vara ägnad att i någon större utsträckning tillgodose de önskemål som man inom affärslivet söker förverkliga genom att hänskjuta tvister till avgörande av skiljemän. Härutinnan må till en början erinras om att de i kontraktsformulär för vissa branscher ofta förekommande klausuler, enligt vilka ett fast skiljedomsinstitut skall utse skiljemännen, ej sällan tillkommit huvudsakligen av det skälet att det ansetts önskvärt att tvister rörande kontraktens tolkning och tillämpning avgöras av en domstol, inom vilken såväl juridisk som teknisk sakkunskap är representerad utan att parterna kunna inverka på domstolens sammansättning. En sådan domstol kan icke ersättas av en hovrättsdivision. För att fylla dess plats kräves en specialdomstol så inrättad som t. ex. Sø- og Handelsretten i Köpenhamn. Lika litet kan ett förfarande med hovrätt såsom enda instans träda i stället för den utväg som under den av världskriget framkallade kristiden i vissa fall anlidades för att snabbt erhålla ett auktoritativt avgörande av en då uppkommen ny rättsfråga, där utgången var av prejudice- rande betydelse för ett flertal liknande fall, nämligen att utse ledamöter av högsta domstolen till skiljemän. En hovrättsdom i en sådan fråga får icke

något egentligt värde såsom prejudikat, så länge det i ett annat likartat fall står part öppet att draga samma fråga under högsta domstolens prövning. Ytterligare en anledning för kontrahenter i ett avtal, vilka önska säkerställa ett snabbt slut på uppkommande tvister, att, även efter genomförandet av en sådan anordning som här föreslås, använda skiljedomsklausul är att söka däri att en överenskommelse om hovrätt såsom enda instans enligt förslaget kan träffas först sedan tvist redan uppkommit.

För att vinna syftet att, utan att skäliga krav på säkerheten eftersättas, tillgodose särskilt affärslivets behov av skyndsamma avgöranden synes den närmast till hans liggande utvägen vara att reglera skiljemannaförfarandet på sådant sätt att största möjliga garantier för avgörandets tillförlitlighet skapas och att med hänsyn härtill icke upprätthålla förbud för domare i någon instans att åtaga sig skiljemannauppdrag under förutsättning att han icke utses av den ena parten. Den närmare kontakt, som domare vid fullgörandet av skiljemannauppdrag kan erhålla med det praktiska rättslivet, måste vara till gagn för såväl domstolarna som rättsutvecklingen på handelsrättens område. Härvid förutsättes, att anledning saknas att söka avskaffa skiljedomsförfarandet; ligger en sådan tanke bakom förslaget hade den bort klart uttalas och motiveras.

Mot nämnda förfarande kan väl anmärkas att det måste bli dyrare än en rättegång i en enda instans, framför allt om någon särskild rättegångsavgift icke skall utgå. Det kan emellertid å andra sidan ifrågasättas, om det är försvarligt att för sådana stora invecklade mål, för vilka eninstansförfarandet närmast är avsett, skapa en ordning, som möjliggör en billigare rättegång än den som står andra rättssökande till buds. För att undgå en påtaglig orättvisa synes det i varje fall vara nödvändigt att såsom villkor för rätten att anlita eninstansförfarandet uppställa att en viss icke alltför obetydlig rättegångsavgift erlägges. Sker det, skulle emellertid det föreslagna förfarandet näppeligen komma att anlitas i stället för skiljemannaförfarandet.

Även om för närvarande ett visst behov av en sådan anordning som den föreslagna kan antagas vara för handen, måste likväl detta behov åtminstone i någon mån minskas i och med att den nya rättegångsbalken träder i kraft. Det synes vittna om väl stor pessimism att redan på förhand utgå från att även efter genomförandet av de moderna grundsatser, på vilka förslaget är byggt, den normala rättegångsordningen icke kommer att fungera på ett tillfredsställande sätt. Rent psykologiskt sett måste redan förefintligheten av den såsom ett privilegium för vissa grupper av rättssökande upptagna bestämmelsen verka i viss mån försvagande på underrätternas ställning. Detta kommer åter i strid med en av grundtankarna för reformen, nämligen att genom muntlighet, koncentration och omedelbarhet skapa större garantier för att redan i första instans träffas ett riktigt avgörande, så att fullföljd av talan — som i framtiden kommer att vara förenad med betydligt högre kostnader än för närvarande — blir onödig. Anordningen kan också, i direkt strid mot syftet med reformen, komma att verka i den riktningen, att underrätterna betraktas såsom ett slags bagatelldomstolar. För att möjliggöra

ett särskilt snabbt avgörande i sådana fall där detta är av synnerlig vikt erbjuder sig den utvägen att tillerkänna rättsverkan åt en utfästelse att ej fullfölja talan i tvistemål vari förlikning är tillåten. Skulle det sedermera, efter det att viss erfarenhet vunnits om verkningarna av rättegångsreformen, visa sig att det finnes en mera allmän önskan om införande av ett förfarande med hovrätt såsom första och enda instans, kan frågan upptagas till förnyat öfvervägande.

Om vad nu anförts är riktigt, skulle fog kunna finnas för antagande att den föreslagna anordningen icke kommer att tagas i bruk i någon större utsträckning och att alltså uttalade farhågor för mindre önskvärda verkningar av densama borde vara överdrivna. Någon säker slutsats i den riktningen kan emellertid icke dragas. Intet hindrar att av en eller annan anledning vissa grupper eller typer av mål — däribland sådana för vilka anordningen ej är avsedd t. ex. mål av enkel beskaffenhet, i vilka parterna eljest skulle nöjt sig med underrättens dom — komma att hänskjutas till hovrätt såsom enda instans. En sådan utveckling skulle emellertid icke vara lycklig. Enhetligheten i rättsskipningen, som det ankommer på högsta domstolen att genom sin verksamhet upprätthålla, skulle kunna på ett visst rättsområde sättas i fara. Det är icke något tillfredsställande resultat att, om en och samma rättsfråga förelegat till bedömande inom två hovrätter eller på skilda avdelningar inom en hovrätt och målen fått olika utgång, någon möjlighet icke förefinnes att fastställa vilken mening skall vara gällande, förrän möjligen ett liknande fall kommer under högsta domstolens prövning. Icke heller skulle det vara till gagn för rättsskipningen, om, såsom det kan befaras, flertalet av de stora handelsmålen koncentrerades till några av hovrätterna — sannolikt Svea hovrätt, hovrätten för västra Sverige och hovrätten över Skåne och Blekinge — så att domstolarna i övrigt, däribland alltså även högsta instansen, skulle i endast ringa utsträckning få taga befattning med dylika mål.

Slutligen må framhållas, att i fråga om vissa bestämmelser i förslaget gäller, att de vid tillämpning å det föreslagna förfarandet leda till resultat, som icke kunna anses vara helt tillfredsställande. Det kan sålunda ifrågasättas, om det är riktigt att meddela förbud för tredje man att fullfölja talan mot hovrättens beslut i fråga, som angår t. ex. skyldighet för honom att förete skriftlig handling eller ersättning till vittne eller sakkunnig. Tredje mannen har, såsom processlagberedningen själv framhåller, icke förbundit sig att låta vid hovrättens prövning bero, och hans ställning är densamma, då han indrages i rättegången i hovrätten, vare sig målet väckts i hovrätten eller fullföljts dit. Att bereda tredje man möjlighet att i dylika fall överklaga hovrättens beslut skulle å andra sidan otvivelaktigt medföra vissa olägenheter. Vad angår fullföljd av talan från parts sida lider regeln i 54 kap. 9 § dessutom av en viss oklarhet. Enligt ordalagen är fullföljdsrätt utesluten endast i sådana mål som på grund av parternas överenskommelse upptagits omedelbart av hovrätten. Det lär emellertid vara avsett, att detsamma skall gälla i mål som avvisas av hovrätten t. ex. på den grund att det icke

styrkes, att en giltig överenskommelse föreligger, eller därför att hovrätten vid en prövning ex officio finner att tvisteföremålets värde icke överstiger 3,000 kronor eller att tvisten är sådan som avses i 10 kap. 17 § första stycket. Om denna lösning är riktig kan emellertid vara föremål för tvekan. I varje fall torde det, såsom ett flertal rättsfall i fråga om skiljedomstols behörighet utvisa, icke kunna undgås att i tvivelaktiga gränsfall frågan om hovrättens avvisningsbeslut äger bindande kraft eller icke drages under annan domstols prövning. Anmärkningsvärt är vidare att, ehuru hovrätten har att upptaga mål som här avses såsom första instans, part icke har skyldighet att i samma utsträckning som vid underrätten iakttaga personlig inställelse. Såsom en brist måste också betraktas, att bestämmelserna i 14 kap. 1—6 §§ om förening av mål i allmänhet icke kunna komma till användning i fall som här avses.

Under återopande av vad här blivit anfört hemställes, att bestämmelsen i 2 kap. 2 § första stycket 2 måtte utgå.

4 §.

Justitierådet von Steyern och regeringsrådet Hjärne:

Såsom av 1 kap. 11 § framgår, skall rådhusrätt vara domför med en ledamot vid förberedelsen i tvistemål och brottmål. Bestämmelsen innebär att det överlämnas åt varje rådhusrätt att avgöra, huruvida en eller flera domare skola deltaga på detta skede av rättegången. Enligt 3 kap. 6 § skall beträffande rättegången i högsta domstolen Kungl. Maj:t bestämma, i vilken omfattning åtgärd, som avser allenast måls beredande, må vidtagas av nedre justitierevisionen eller tjänsteman vid denna. Det skall alltså stå Kungl. Maj:t fritt att förordna att förberedande åtgärder anförtros åt den revisionssekreterare, som skall föredraga målet inför fullföljdsavdelningen. I anmärkningsvärd motsats till dessa bestämmelser står regeln i förevarande paragraf, enligt vilken förberedelsen i hovrätt skall handläggas av fullsutten rätt d. v. s. fyra eller fem ledamöter; endast i fråga om ett fåtal, övervägande expeditionella åtgärder är en ledamot behörig. Dessa åtgärder äro av sådan art, att de förutsättas kunna efter Kungl. Maj:ts bestämmande överlämnas åt en tjänsteman vid hovrätten.

Ett visst fog för att uppställa strängare krav på domförhet i hovrätt än i underrätt kan hämtas därav att möjligheten att genom fullföljd av talan vinna rättelse i begångna misstag är mera begränsad. Av egentlig betydelse är detta motiv endast beträffande ringare mål och mål, som jämlikt 2 kap. 2 § första stycket 2 prorogeras till hovrätt. Mot detta skäl böra emellertid vägas de betydande praktiska olägenheter, som måste bliva en följd av en tvingande föreskrift om att samtliga dömande ledamöter skola deltaga i förberedelsen. Främst kommer därvid i betraktande att vissa av de frågor, som möta under förberedelsen i hovrätt, kräva ett grundligt inträngande i målet, däri inbegripet det i underrättsprotokollen återgivna bevismaterialet. Detta är nödvändigt bland annat då det skall avgöras, om underrättsbevisningen skall förebringas på nytt i hovrätten (35 kap. 13 §). Liknande fall kunna

uppkomma, då det gäller att avgöra om yttrande från sakkunnig skall inhämtas (50 kap. 11 § och 51 kap. 11 §) eller om målet kan företagas utan huvudförhandling (50 kap. 21 § och 51 kap. 21 §). Men om vid huvudförhandlingen samtliga domare på förhand äga en ingående kännedom om processmaterialet, är det fara värt, att domarnas ävensom parternas och ombudens intresse för förhandlingen slappas och att förfarandets tyngdpunkt kommer att glida över till det skriftliga materialet. Åtskilliga av de åtgärder, som komma i fråga vid förberedelsen, utöver de i förevarande paragraf angivna, äro vidare av den art, att de liksom i rådhusrätt utan betänklighet kunna anförtros åt en ledamot ensam. Såsom exempel må anföras föreläggande för part att inbetala förskott å delgivningskostnad (33 kap. 26 §), beslut om företeende av skriftligt bevis eller föremål eller om bevisupptagning utom huvudförhandlingen (50 kap. 11 § och 51 kap. 11 §), föreläggande för vittne att granska räkenskaper etc. (36 kap. 8 §), beslut om förskott till vittne eller sakkunnig (36 kap. 25 § och 40 kap. 18 §) samt, i samråd med ordföranden, beslut om utsättande av tid för huvudförhandling (50 kap. 13 § och 51 kap. 13 §) och — därest lagrådets hemställan på denna punkt beaktas — om den ordning i vilken parterna skola vid huvudförhandlingen utveckla sin talan (50 kap. 16 § och 51 kap. 16 §). Att i dessa och andra liknande fall, som hava sin motsvarighet i underrätts- och högsta domstolsprocessen, obetingat fordra att minst fyra hovrättsledamöter skola deltaga, måste leda till ett tidskrävande arbete och en onödigt dyrbar organisation. Lämpligast synes vara att hovrätterna — såväl i fullföljda som i omedelbart upptagna mål — i likhet med rådhusrätterna få frihet att utbilda den praxis, som kan finnas mest ändamålsenlig.

På grund av vad nu anförts förordas, att i förevarande paragrafs första stycke stadgas, att hovrätt skall vid måls förberedande vara domför med en ledamot. En sådan regel innebär tydligen icke behörighet för en ensam ledamot att meddela slutligt beslut, vare sig beslutet gäller avvisande av en i själva saken fullföljd talan eller avgörande av en särskilt fullföljd rättegångsfråga. Undantag från regeln bör emellertid uppställas så till vida, att endast fullsutten rätt må meddela beslut i fråga om häktning och reseförbud. Då någon utvidgning av den i andra stycket avsedda kompetensen för hovrätts tjänsteman ej bör komma i fråga, erfordras vid bifall till denna hemställan en redaktionell jämkning av detta stycke.

Justitieråden Eklund och Lawski:

I likhet med justitierådet von Steyern och regeringsrådet Hjärne finna vi, att bestämmelserna om hovrätts domförhet vid måls förberedande kunna — även om det bör vara möjligt att genomföra en faktisk arbetsfördelning — leda till en onödig arbetsbelastning för hovrättsledamöterna, med påföljd att organisationen blir dyrbarare än som är av nöden. Enligt vår mening kan man emellertid icke uppdraga beslutanderätt åt enskild ledamot i så stor utsträckning som nämnda lagradsledamöter förordnat. En exakt gränsdragning är svår att göra innan erfarenhet vunnits, vartill kommer att sär-

skilda förhållanden kunna betinga, att en generellt fastslagen reglering icke är önskvärd. Den lämpligaste utvägen synes därför vara att tillerkänna Kungl. Maj:t rätt att i hovrätternas arbetsordningar bestämma, ej blott i vilken utsträckning — bortsett från beslut i fråga om häktning och reseförbud — hovrätt skall vid måls förberedande vara domför med en ledamot utan även i vilken omfattning åtgärd, som avser måls beredande, må vidtagas av tjänsteman vid hovrätt. Därvid förutsättes, dels att det kommer att lämnas hovrätt öppet att i vissa frågor själv träffa det avgörande som betingas av omständigheterna i det särskilda fallet, dels att hovrättstjänstemans kompetens kommer att bestämmas i överensstämmelse med förslaget.

Vi hemställa om en ändring av förslaget i enlighet med vad här anförts.

6 §.

Justitieråden Eklund och von Steyern samt regeringsrådet Hjärne:

Då Värmlands län i förslaget hänförs till hovrätten för Västra Sverige, må erinras om att efter tillkomsten av processlagberedningens betänkande statsmakterna beslutat att en så benämnd hovrätt skall inrättas, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län men icke Värmlands län. Därefter hava icke veterligen tillkommit några omständigheter som bragt frågan om Värmlands län i ett ändrat läge.

3 KAP.

Lagrådet:

Medan beträffande de två lägre instanserna alla organisatoriska föreskrifter, som ansetts böra erhålla lags karaktär, upptagits i förslaget, har vad angår högsta domstolen förutsatts, att vissa dylika föreskrifter skola meddelas i särskild lag, vartill förslag ännu ej utarbetats. Härigenom skulle bland annat väl underdomstolarnas men ej högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar bliva fastslagen i rättegångsbalken. Att en bestämmelse härom saknas är så mycket mindre tillfredsställande, som i 4 § av detta kapitel förutsättes ett stadgande om dylik tjänstgöring. Då det icke synes vara avsett att ett sådant skall inflyta i regeringsformen, bör lämpligen i kapitlet intagas en bestämmelse att högsta domstolen skall vara delad i två eller flera avdelningar. Därest den fortsatta utredningen skulle giva vid handen att i högsta domstolen böra finnas president samt särskilt utsedda ordförande och vice ordförande på avdelningarna, böra på sätt som skett i fråga om hovrätternas bestämmelser även härom införas i rättegångsbalken. Huruvida i övrigt den fördelning av materialet mellan rättegångsbalken och den särskilda lagen, som förslaget innebär, är lämplig, kan ännu ej bedömas, och lagrådet måste därför lämna frågan härom öppen.

4 §.

Lagrådet:

Då i paragrafens sista stycke såsom hinder för vissa brådskande måls hänskjutande till högsta domstolen i dess helhet upptagits, att målen förekomma

å tid, då alla avdelningarna ej äro samlade, innebär detta enligt lagrådets mening en icke påkallad avvikelse från gällande bestämmelser, vilka möjliggöra måls hänskjutande till plenum jämväl under den del av september, då endast två avdelningar tjänstgöra, liksom i det undantagsfall att mål företages under jul- eller påskledighet. Det hemställes därför, att såsom hinder för hänskjutande till plenum måtte angivas, att målet förekommer å sådan tid, att det icke utan menlig tidsutdräkt kan avgöras av högsta domstolen i dess helhet.

6 §.

Lagrådet:

I befogenheten att verkställa tillståndsprovning måste anses inrymd jämväl en rätt att vidtaga för denna provning nödvändiga förberedande åtgärder och att behandla frågor som eljest äga direkt samband med densamma. Utan uttryckligt stadgande bör alltså hit höra att besluta i fall som, avses i 55 kap. 10 § och 56 kap. 10 § eller — jämlikt hänvisningen i 55 kap. 16 § — i 50 kap. 11 § och 51 kap. 11 §, ävensom att avgöra fråga om rättegångskostnad i det fall, att sådan fråga uppkommer i samband med att provningstillstånd vägras. Att, därest nuvarande bestämmelser om fri rättegång lämnas i hudsak oförändrade, provning av fråga om fri rättegång i högsta domstolen må ske av tre ledamöter, synes uppenbart. Genom att i allmänhet icke hel avdelning av domstolen behöver anlitas för nämnda avgöranden vinnes en önskvärd arbetsbesparing. En ytterligare sådan skulle kunna erhållas, om jämväl nådeärenden kunde handläggas i denna ordning. Frågan härom synes böra tagas under överbäggande i samband med utarbetandet av de förslag till ändringar i regeringsformen, som föranledas av processreformen.

Andra stycket i förevarande paragraf innebär, att Kungl. Maj:t skall kunna liksom nu genom instruktion för nedre justitierevisionen bestämma om de åtgärder, som för målets beredande må vidtagas av revisionen eller tjänsteman vid denna. Med den nya rättegångsordningen skulle emellertid instruktionen i denna del, i motsats till vad som nu är fallet, komma att beröra processuellt betydelsefulla frågor av den art, att de beträffande de lägre instanserna ansetts böra regleras i lag. I och för sig är intet att anmärka mot den smidiga reglering, förevarande stadgande innebär, men en sådan reglering bör, då det gäller högsta domstolen, icke ske i administrativ ordning. Med hänsyn härtill och då ändringar i föreskrifterna sannolikt komma att visa sig erforderliga ganska ofta, åtminstone till en början, hemställles, att högsta domstolen själv får meddela bestämmelser i ifrågavarande avseende.

8 §.

Lagrådet:

Med den föreslagna ordningen för målens behandling i högsta instans kommer det stora flertalet av dem att av revisionssekreterare föredragas för till-

ståndsprövning, och ett mycket stort antal av målen lära därvid bli slutligt avgjorda. Föredragningen kommer utan tvivel att liksom nu bli mycket krävande — lämpligen bör föredraganden jämväl avgiva betänkande — och någon sänkning av de krav, som nu måste ställas å revisionssekreterarna, kan ej gärna komma i fråga. Med hänsyn härtill torde revisionssekreterarna böra bibehålla sin nuvarande ställning samt alltjämt bli utnämnda eller förordnade av Kungl. Maj:t. De torde ock böra omnämnas i 4 kap, 2 §, varav i sin tur följer, att i förevarande paragraf bör angivas, att i nedre justitierevisionen revisionssekreterare skola finnas.

4 KAP.

14 §.

Lagrådet:

Enligt andra stycket i denna paragraf skall part, som vill göra jäv mot domare, framställa invändningen »så snart ske kan», sedan han erhöit kännedom om att domaren sitter i rätten eller eljest tager befattning med målet eller, om den omständighet varå jävet grundas då ej var känd för parten, sedan han erhöit sådan kännedom. Med denna bestämmelse har icke avsetts någon ändring i nu gällande regler. Jäv skall således icke i något fall behöva anmälas vid annat tillfälle än då förhandling i målet förekommer eller i samband med att talan eljest föres däri, och om parten — med eller utan laga förfall — uteblivit från rätten, skall detta ej medföra att han förlorar sin rätt att framställa jävsinvändningen. Stadgandets åsyftade innebörd i dessa hänseenden kommer tydligare fram om det utsäges, att parten skall framställa invändningen då han första gången för talan i målet efter det han erhöit kännedom varom ovan nämnts.

I 34 kap. 3 § föreskrives att om part i rätt tid gjort invändning därom att rätten icke är behörig att upptaga målet, rätten skall så snart ske kan giva särskilt beslut däröver. En motsvarande regel bör gälla för det fall, att jävsinvändning framställts i rätt tid, och synes lämpligen kunna upptagas såsom en sista paragraf i 4 kap.

5 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Enligt 12 § lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens må, då vid domstol förekommer mål om obehörigt användande eller yppande av yrkeshemlighet eller om missbrukande av förebild, som avses i 3 § andra stycket samma lag, på begäran av den, vilkens rätt förmenas hava blivit kränkt genom den åtalade handlingen, domstolen, därest målets offentliga handläggning prövas kunna för honom medföra ytterligare skada

i samma hänseende, förordna, att målet skall handläggas inom stängda dörrar. Och enligt 9 § lagen den 18 juni 1925 om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar äger domstol, vid vilken förekommer mål om ansvar för förseelse mot lagens föreskrifter, att, därest målets offentliga handläggning finnes kunna för någon medföra skada genom yppande av affärs- eller driftförhållande, på begäran av denne förordna, att målet skall handläggas inom stängda dörrar. Även i andra mål än nu sagts kan emellertid offentlig handläggning tänkas medföra skada därigenom att yrkeshemlighet blir yppad. I förslaget har endast så till vida tagits hänsyn härtill att i 39 kap. 1 § föreskrivits att vid syn yrkeshemlighet ej får röjas, med mindre synnerlig anledning förekommer därtill. Framhållas må ock, att i norsk rätt (lov om domstolene § 128 och lov om rettergangsmaaten for tvistemaal § 209) finnas allmänna bestämmelser som äro ägnade att i större utsträckning än enligt förslaget kan ske förebygga att yrkeshemlighet röjes i samband med rättegång.

Med hänvisning till det anförda hemställer lagrådet, att andra stycket av förevarande paragraf utvidgas till att omfatta jämväl fall då det kan antagas, att till följd av offentligheten yrkeshemlighet kan uppenbaras.

5 §.

Lagrådet:

Såsom i motiven framhållas, förekommer för närvarande att överläggning till beslut av enkel beskaffenhet hålles i närvaro av parter, vittnen och allmänheten. I sådana fall äger överläggningen väl icke rum inom lykta dörrar, men den brukar föras lågmält i syfte att vad som yttras ej skall uppfattas av andra än rättens ledamöter och tjänstemän. Verklig offentlig överläggning förekommer ej i nuvarande rättegångsförfarande och synes ej böra införas. Detta lär ej heller vara avsett med det föreslagna stadgandet. För att vad som åsyftas skall komma till tydligare uttryck synes emellertid en jämkning av ordalagen vara önskvärd.

8 §.

Lagrådet:

I överensstämmelse med vad i lagen den 13 juni 1902 om tolks anlitande vid domstol förutsättes utgår förslaget från att allmän tolk finnes vid vissa domstolar. En erinran om att anställande av sådan tolk beror av Kungl. Maj:ts förordnande har upptagits i 6 § sista stycket av detta kapitel. Uppenbart är att de avlöningsförmåner, som skola vara förenade med en anställning såsom allmän tolk, komma att av statsmakterna bestämmas i vedertagen ordning. Anledning synes därför icke föreligga att, på sätt i förevarande paragraf skett, upptaga en bestämmelse om att till allmän tolk utgår ersättning enligt vad därom är särskilt stadgat. Åt paragrafen kan lämpligen givas det innehåll att till den som särskilt förordnas att biträda såsom tolk utgår av allmänna medel arvode samt gottgörelse för kostnad och tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt ävensom att i brottmål, vari åklagare för talan, ersättningen skall stanna å statsverket.

6 KAP.

3 §.

Lagrådet:

Under punkt 2 torde böra omnämnas även tolk, om sådan anlitas.

6 §.

Lagrådet:

Det i andra stycket medgivna undantaget från regeln att i protokoll skall antecknas utsaga av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, samt vad rätten iakttagert vid syn å stället synes hava fått en något för vidsträckt omfattning, då det gjorts tillämpligt på varje slag av förhandling i hovrätt eller högsta domstolen, vid vilken sådant bevis upptages. Även i dessa båda instanser bör tydligen protokollering ske, då beviset upptages före huvudförhandling- en eller i besvärsmål vid annan förhandling än sådan, som omedelbart föregår måls avgörande (se 52 kap. 10 och 11 §§ samt 56 kap. 12 §). Protokollet erfordras i dessa fall för att göra beviset tillgängligt vid målets prövning i samma instans.

Lagrådet hemställer följaktligen, att i andra stycket av förevarande paragraf stadgas, att vid huvudförhandling eller vid annan förhandling, som omedelbart föregår måls avgörande i hovrätt eller högsta domstolen, det ej skall vara nödigt att i protokollet antecknas utsaga eller iakttagelse, varom sägs i första stycket, med mindre, såvitt hovrätt angår, anteckning därav kan antagas bliva av betydelse vid fullföljd till högsta domstolen.

8 §.

Lagrådet:

Regeln att protokollet skall under förhandlingen omedelbart avfattas i slutlig form innebär att protokollet uppsättes under förhandlingens gång och samtidigt med att denna fortskrider. Vad sålunda antecknas utgör det slutliga protokollet och får alltså icke bliva föremål för någon ytterligare bearbetning. Någon modifikation i denna regel synes önskvärd. Synegång på marken måste ibland ske under sådana förhållanden att det blir svårt att därunder föra anteckningar ägnade att utgöra slutligt protokoll. För syftet med bestämmelsen bör det vara tillräckligt att efter synegången, dock innan förhandlingen avslutats, protokollet uppsättes med stöd av minnesanteckningar. Ett annat fall må nämnas. Då vidlyftig bevisning skall upptagas, kan understundom den anordningen visa sig lämplig att protokollföraren under själva bevisupptagningen i snabbhetens intresse använder memorialformen för sina anteckningar och, efter det annan protokollförare avlöst honom, omedelbart dikterar ned ett slutligt protokoll som före förhandlingens slut överlämnas till rättens ordförande. Nu angivna synpunkter bliva tillgodosedda, om i första styckets första punkt angives att protokollet över förhandling skall före förhandlingens slut avfattas i slutlig form.

I det sist angivna fallet erbjuder sig tillika för den som avger utsaga en möjlighet att på ett mera betryggande sätt än protokollets uppläsning kontrollera huru utsagan avfattats; han kan ostört granska utskriften medan förhandlingen fortsätter och innan denna slutat anmäla om han har något att erinra mot avfattningen. Förhandlingen vinner också i friskhet och tid sparas, om sålunda en ofta tröttsam uppläsning undvikes. Lagrådet förordar sådan ändring av ordalagen i andra stycket att det blir tillåtet att giva den hörde del av utsagans avfattning på annat sätt än genom uppläsning.

11 §.

Lagrådet:

Enligt förslaget skall vid rätten över alla mål föras dagbok, utvisande bl. a. tiden då varje mål inkommit, därmed vidtagna åtgärder och tiden för målets avgörande samt, då talan fullföljts, tiden, då anmälan eller inlaga inkommit, och de åtgärder som vidtagits. Mot förslagets innehåll i denna del finnes intet att erinra. Däremot synes det icke vara påkallat att på sätt förslaget innebär för varje mål kräva att anteckningarna i dagboken skola återgivas å akten. En sådan dubbelföring tordje ej sällan vara överflödig. Frågan i vilken omfattning akten bör förses med anteckningar om vad i målet förekommit synes vara av sådan beskaffenhet att den lämpligen bör hänföras till de ämnen, om vilka Kungl. Maj:t jämlikt 13 § i detta kapitel har att meddela erforderliga föreskrifter. Det hemställes därför att vad 11 § innehåller om anteckningar å akten måtte utgå.

7 KAP.

9 §.

Lagrådet:

I 7 kap. 6 § uppställt hinder mot att taga befattning med förundersökning i brottmål bör självfallet gälla även polismyndighet. Då frågan om sådan myndighets medverkan vid förundersökning enligt förslaget regleras i rättegångsbalken, synes även jävsbestämmelsen böra där få sin plats, förslagsvis såsom ett andra stycke i förevarande paragraf eller under en efterföljande paragraf, samt innehålla att vad i 6 § är stadgat om allmän åklagare skall äga motsvarande tillämpning beträffande polismyndighet.

8 KAP.

2 §.

Lagrådet:

Nu gällande stadgar för Sveriges Advokatsamfund innebära, att det tillkommer samfundets styrelse att pröva huruvida den, mot vars ekonomi anmärkningar framkommit, må vara ledamot av samfundet. I förslaget har

samma ståndpunkt kommit till uttryck med den avvikelsen, att enligt andra stycket i förevarande paragraf den, som varit i konkurstillstånd och ej visat, att han är fri från borgenärernas krav, icke under några förhållanden får tillhöra det allmänna advokatsamfundet. Något behov av en sådan skärpning förefinnes näppeligen, eftersom det icke kan befaras, att en diskretionär prövningsrätt, motsvarande den som nu tillkommer styrelsen för Sveriges Advokatsamfund, icke skulle komma att utövas med erforderlig stränghet. Tillika må framhållas att enligt förslaget styrelsen har prövningsrätt i alldeles likartade fall, såsom i fråga om den, som fått till stånd ackordsförhandling utan konkurs eller förhandling om underhandsackord. Lagrådet hemställer därför, att berörda bestämmelse måtte få utgå.

Med hänsyn till advokatens ställning av fri yrkesutövare och hans uppgift att stå den rättssökande allmänheten till tjänst har i förevarande paragraf såsom allmän regel uppställts att till ledamot av advokatsamfundet ej må antagas den som är anställd i tjänst hos staten, kommun eller annan enskild än advokat. Uttrycket advokat lärar i detta sammanhang vara liktydigt med den som bedriver verksamhet såsom advokat. Utövas sådan verksamhet under form av bolag, föreligger alltså icke något hinder för den som är anställd i bolagets tjänst att antagas till ledamot av samfundet.

Från den nu angivna regeln äger samfundets styrelse medgiva undantag. Lagtexten innehåller icke någon antydning beträffande de grunder efter vilka frågor om medgivande av undantag skola prövas och avgöras. I processlagberedningens motiv framhålles, att huvudsynpunkten bör vara om anställningen kan antagas menligt inverka på den anställdes självständighet såsom advokat och att detta i allmänhet ej torde kunna anses vara förhållandet i fråga om anställning å rättshjälpsanstalt eller i fall då anställningen icke innebär den huvudsakliga verksamheten utan endast till en mindre del upptager den anställdes arbetskraft.

Då advokatsamfundets styrelse avslagit ansökan om inträde i samfundet eller uteslutit någon därur, kan enligt förslaget omprövning av styrelsens beslut påkallas på vilken grund beslutet än vilar. Likaså äger justitiekanslern föra talan mot ett styrelsens beslut, som innebär att advokat icke skall uteslutas ur samfundet. Härvid bör dock uppmärksammas att den dispensprövning, varom nämnes i 2 § tredje stycket och 4 § andra stycket, helt lagts i styrelsens händer; det lärar icke vara avsett att denna skälighetsbedömning skall kunna bli föremål för högsta domstolens granskning. Om i det särskilda fallet styrelsens beslut att förvägra inträde eller utesluta någon ur samfundet grundats därpå att dispens ansetts erforderlig men icke böra beviljas, kan den med beslutet missnöjde icke få beslutet rubbat med mindre han visar, att beslutet icke tillkommit i behörig ordning eller att sådana förhållanden förelegat att dispens över huvud icke erfordrats. Likaså kan ett beslut, varigenom dispens beviljats, ej på talan av justitiekanslern ändras på den grund att tillräckliga skäl för dispens ej förelegat.

Uppenbarligen kan det mången gång vara svårt att avgöra om en verk-

samhet för annans räkning är att beteckna såsom tjänst eller alltså om den är av sådan art, att en advokat icke får utöva densamma utan medgivande av samfundets styrelse. Det är naturligt att advokat, som önskar åtaga sig en ny arbetsuppgift, i dylika tveksamma gränsfall underställer frågan styrelsens prövning, även om han själv anser sig av lagen oförhindrad att utan tillstånd utöva den nya verksamheten. Om nu styrelsen vid sin prövning kommer till motsatt uppfattning och tillika beslutar att vägra dispens, kan advokaten enligt förslaget icke få den underställda frågan omprövad av högsta domstolen annat än om han genom att trotsa styrelsens beslut nödgas denna att utesluta honom ur samfundet. Det kunde ifrågasättas om icke till undvikande av en dylik för advokatens yrkesverksamhet äventyrlig omgång möjlighet borde beredas honom att föra saken till högsta domstolen på ett tidigare stadium, genom besvär över styrelsens beslut i den underställda frågan. Sannolikt skulle emellertid den tänkta klagorätten icke bli av större betydelse. Det kan nämligen med skäl antagas, att i omnämnda tveksamma fall den nya arbetsuppgiften i allmänhet är av den art att styrelsen, om den finner tjänst föreligga, saknar anledning att vägra dispens. Och där så undantagsvis blir fallet lär advokaten vara oförhindrad att i vanlig ordning vid allmän domstol väcka talan rörande beslutet under åberopande att styrelsen överskridit sin befogenhet. Med hänsyn till vad nu anförts synas tillräckliga skäl ej föreligga att införa en klagorätt utöver den i 8 § medgivna.

Ehuru förslagets innebörd i de avseenden som här berörts icke kommit till utvetydigt uttryck i lagtexten, anser sig lagrådet likväl icke böra hemställa om mera uttömmande regler härutinnan. Lagrådet utgår härvid från att Kungl. Maj:t kommer att tillse att, i den mån det finnes erforderligt, bestämmelser, kompletterande lagtexten, inflyta i stadgarna för samfundet.

9 KAP.

8 §.

Lagrådet:

I motiven under denna paragraf uttalas att beträffande vite i rättegång syntes, i likhet med vad nu i praxis torde iakttagas, böra gälla att föreläggande för juridiska personer skall avse de fysiska personer, som äro att anse såsom ställföreträdare eller, därest omständigheterna sådant föranleda, någon av dem. Enligt lagrådets mening är det emellertid mest förenligt med vitets karaktär av tvångsmedel att rätten får fritt bestämma om föreläggandet skall riktas omedelbart mot den juridiska personen eller mot dess ställföreträdare eller mot båda. Valet mellan dessa vägar bör få bero på vad som bäst lämpar sig med hänsyn främst till intresset att snabbt ernå önskad effekt. Härvid bör bland annat uppmärksammas att, om föreläggandet riktas mot den juridiska personen, dennas ofta starkare ekonomiska ställning kan beaktas vid bestämmandet av vitets storlek och att olägenheter, för-

knippade med personväxling bland ställföreträdare, undvikas. Däremot får naturligtvis den allmänna regeln, att utdömt vite kan vid bristande tillgång övergå till frihetsstraff, icke någon tillämpning under angivna förutsättning. Nämda straffrättsliga drag hos vitet är dock icke något konstitutivt hos detta tvångsmedel. Det saknar ju också helt betydelse där vitesbeloppet kan uttagas, och endast i sådana fall kan överhuvud bliva tal om att vända sig direkt mot den juridiska personen. Då åt bestämmelserna om vite givits en avfattning som icke hindrar en tillämpning i överensstämmelse med den ståndpunkt lagrådet här intagit, föranleda desamma icke någon erinran.

10 KAP.

3 och 4 §§.

Lagrådet:

Ehuru det lär vara åsyftat att bestämmelserna i dessa paragrafer skola vara tillämpliga även å juridiska personer, har detta icke kommit till klart uttryck vid lagtextens utformning. Ett förtydligande härutinnan synes därför vara önskvärt.

8 §.

Lagrådet:

Den i förevarande paragraf upptagna forumbestämmelsen avser endast talan mot den som utfört den skadegörande handlingen. Såsom av motiveringen framgår, kan mot annan än den skadevällande talan i saken väckas vid domstolen i gärningsorten endast om talan samtidigt föres mot den skadevällande. Enligt 10 § lagen den 30 juni 1916 angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik och 7 § lagen den 26 maj 1922 angående ansvarighet för skada i följd av luftfart kan däremot tvist om skyldighet att ersätta uppkommen skada, även om talan riktas uteslutande mot annan än den som företagit den skadegörande handlingen, upptagas av allmän underrätt i den ort där olycksfallet inträffat. Starka skäl tala för att uppställa en motsvarande forumregel i andra likartade fall, t. ex. då ersättningsanspråk jämlikt lagen den 12 mars 1886 riktas mot järnvägs innehavare. Någon anledning synes ej föreligga att stanna vid de fall, då tredje mans ansvarighet inträder omedelbart på grund av lag. Även då hans ersättningsskyldighet beror t. ex. på en tagen försäkring, bör talan mot honom kunna instämmas till gärningsortens forum. Vad här förordats torde enklast kunna vinnas på det sätt att i anslutning till terminologien i 22 kap. 4 § i lagtexten angives, att varje ersättningsanspråk *i anledning av* skadegörande handling kan väckas vid rätten i den ort där handlingen företogs.

Då det i vissa fall kan vara föremål för tvekan inom vilken domstols domvärjo en skadegörande handling skall anses hava företagits, synes det vara lämpligt att, i likhet med vad i 19 kap. 1 § första stycket föreslås, medgiva valrätt mellan domstolen i den ort där själva handlandet ägt rum och domstolen i den ort där den omedelbara effekten av handlandet uppkommit.

13 §.

Lagrådet:

För det fall att två eller flera äro skyldiga att solidariskt utgiva ersättning för rättegångskostnad föreslås i 18 kap. 11 § och 31 kap. 7 §, att rätten skall äga befogenhet att bestämma, hur kostnaden skall av dem slutligen bäras. Därest frågan om ersättningsskyldighetens fördelning icke prövas i samband med avgörandet av det mål, vari kostnaden uppstått, kan särskild rättegång föras därom. De skäl som föranleda, att en specialregel gives om forum för tvister angående ombudsarvode eller annat dylikt anspråk på grund av rättegång, kunna ock återopas till stöd för att samma forumregel bör gälla i mål om fördelning av rättegångskostnad. Lagrådet hemställer därför, att tillämplighetsområdet för 10 kap. 13 § utvidgas i enlighet med vad nu sagts.

14 §.

Lagrådet:

Ehuru förslagens allmänna ståndpunkt i fråga om kvittning torde få anses vara, att yrkande om kvittning ej är en talan — från regeln i 13 kap. 4 § att talan skall väckas genom stämning har sålunda ej upptagits något undantag för kvittningsyrkande — utan ett försvarsmedel, innehåller sista stycket av förevarande paragraf en regel om forum för kvittningsyrkande, och i kapitlets följande paragrafer behandlas sådant yrkande såsom en talan. Tydligast framgår detta av 17 § andra stycket.

Den i 14 § sista stycket upptagna forumregeln är särskilt av intresse, såvitt därigenom avses yrkande om kvittning med fordran, för vilken ett s. k. absolut forum skall gälla. Den föreslagna bestämmelsen synes, bortsett från ett speciellt fall som tillsvidare lämnas därhän, härutinnan innebära, att kvittningsyrkandet får framställas dels vid den domstol som är absolut forum dels ock vid en domstol som är överinstans i förhållande till denna. Då emellertid förslagens nyssnämnda systematik medför att 17 § första stycket är tillämpligt även på kvittningsyrkanden och sistnämnda stycke alltså gör inskränkning även i regeln om kvittning i 14 §, lärer följderna bliva att, oaktat vad i 14 § sista stycket föreslås, kvittningsyrkande på grund av en till ett absolut forum hörande fordran ej kan framställas annat än vid detta forum och således ej i en överinstans till denna domstol. Detta resultat synes också sakligt motiverat, enär den synpunkt som ligger till grund för att lagen gör vissa fora till absoluta ej kan anses tillgodosedd, om yrkande finge framställas omedelbart i överinstans.

För det ovan åsyftade specialfallet, vilket är av utomordentligt ringa praktisk vikt, skulle emellertid 14 § sista stycket hava betydelse, emedan det innebär en längre gående inskränkning i kvittningsrätten än den 17 § uppställer. Sistnämnda paragraf utgör nämligen ej hinder för att om hovrätt är absolut forum för en motfordran, denna återopas till kvittning, då målet efter fullföljd kommer till hovrätten. Men då hovrätten ej ägt döma över genkärsmål angående en sådan fordran, kan enligt 14 § sista stycket kvittning ej yrkas i hovrätten. Huruvida ett sådant resultat är önskvärt sy-

nes diskutabelt; i varje fall bör denna ståndpunkt ej vidhållas, om den lägger hinder i vägen för en förenkling av förslagets bestämmelser i förevarande ämne.

Utan annan saklig ändring än den sist berörda synes en sådan förenkling kunna ernås, om man avstår från att i detta kapitel behandla kvittning som en talan och inskränker sig till ett stadgande av innebörd att tvist i anledning av yrkande om kvittning ej må upptagas av domstol, som enligt 17 § första stycket ej ägt upptaga talan om utdömande av den till kvittning åberopade fordringen. Sista stycket i 14 § skulle då utgå. Första stycket i 17 §, vari någon ändring ej erfordras på grund av vad nu anförts, komme ej att gälla kvittningsyrkande, vilket särskilt med avseende å punkt 7 vore en fördel. I andra stycket av 17 § skulle föreskriften att fråga om kvittning må upptagas i högre rätt utgå; detta kan ske utan olägenhet, då tillräckligt tydliga bestämmelser härom finnas i 50 kap. 25 § och 55 kap. 14 §. Slutligen borde såsom ett sista stycke i 17 § införas den föreslagna nya bestämmelsen om kvittning.

17 §.

Lagrådet:

För närvarande gälla särbestämmelser, enligt vilka Svea hovrätt är ensam behörig att upptaga vissa tvistemål. Oberoende av om dessa bestämmelser komma att bibehållas kan man förutse, att denna hovrätt även efter processreformens genomförande kommer att utgöra specialforum för vissa slag av tvistemål. Bland annat må uppmärksammas, att då enskilt anspråk på grund av tjänstefel utan samband med åtal göres gällande mot ämbetsman för vilken Svea hovrätt är särskilt angivet tjänsteforum, såsom vattenrättsdomare med flera, mål härom enligt förslaget är att behandla såsom tvistemål. De fall då sålunda viss överrätt är enligt lag ensam behörig att upptaga tvisten synas i det hänseende varom 17 § handlar böra jämsställas med sådana, i vilka viss underrätt är ensam behörig. Enklast sker detta genom att i första stycket 2 av förevarande paragraf »underrätt» utbytes mot »domstol».

Angående innebörden av punkt 3 i 17 § första stycket uttalas i motiven att häradsrätt, beträffande vilken förordnande meddelats enligt lagen den 4 juni 1937 om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål, torde utan uttryckligt stadgande böra i det avseende, varom här vore fråga, anses likställd med rådhusrätt. Vad sålunda åsyftas skulle tydligare framgå av lagtexten, om punkt 3 angives avse det fall att tvist, som enligt lag må upptagas allenast av rådhusrätt eller vissa häradsrätter, väckes vid annan domstol.

Den i andra stycket föreslagna bestämmelsen att på grund av vad i detta kapitel stadgas talan ej må väckas vid domstol av annan ordning än den som för tvistens upptagande är i lag föreskriven har betydelse med avseende å 13, 14 och 16 §§. Såvitt 13 § angår innebär detta att en tvist angående ombudsarvode eller dylikt, som hänför sig till ett av hovrätt eller högsta domstolen omedelbart upptaget mål, ej må väckas i dessa domstolar. Följden härav kan bliva att tvisten icke kan komma under bedömande av någon

domstol som handlagt målet. För att undvika ett sådant resultat synes 13 § böra undantagas från hänvisningen i 17 § andra stycket.

20 §.

Lagrådet:

Enligt motiven skall första stycket tolkas så, att hovrätt i anledning av klagan över beslut, varigenom underrätt avgjort frågan om sin behörighet, äger att förvisa målet till den underrätt, som är behörig, därest något avgörande om denna underrätts kompetens ej förut skett eller allenast underrätten själv förklarat sig obehörig genom beslut, som vunnit laga kraft. Har åter högre rätt genom beslut som äger laga kraft förklarat sistnämnda underrätt obehörig, skall detta beslut respekteras av hovrätten, och för att vinna rättelse måste parten *antingen* fullfölja talan till högsta domstolen, som då äger att utan avseende å föreliggande lagakraftätagande beslut förvisa målet till rätt domstol, *eller* låta hovrättens beslut vinna laga kraft och därpå enligt paragrafens andra stycke påkalla hänvisning hos högsta domstolen.

Att sålunda vid hovrätts prövning ett lagakraftätagande beslut av överinstans skall vara för hovrätten mera bindande än sådant beslut, meddelat av underrätt, kan näppeligen utläsas av lagtexten. Lagrådet hemställer förty, att i första stycket upptages föreskrift om att hovrätt ej må meddela där avsedd hänvisning, om den rätt, som finnes behörig, av hovrätt eller högsta domstolen förklarats obehörig.

11 KAP.

Lagrådet:

Förslaget lärer utgå ifrån att vad som stadgas om part i regel skall gälla om ställföreträdare. I enlighet härmed kan exempelvis ställföreträdaren, ensam eller jämte parten, höras under sanningsförsäkran, ehuru 37 kap. icke innehåller något därom. I vissa fall skola enligt särskilda bestämmelser andra regler gälla. Sålunda skola enligt 5 § i detta kapitel, om för part finnas flera ställföreträdare, icke samtliga i fråga om plikten att iakttaga personlig inställelse utan vidare likställas med part. Ett liknande fall återfinnes i 36 kap. 3 §. I andra fall kan av visst stadgande indirekt slutas, att ställföreträdare skall behandlas på annat sätt än part. Då sålunda i 18 kap. 7 § bestämmes, att parts ställföreträdare kan förpliktas att ersätta motpart viss rättegångskostnad, följer därav, att ställföreträdare i allmänhet icke är personligen ansvarig för rättegångskostnad. Av det sagda framgår, att då i 11 kap. 5 § stadgas, att föreskrifterna om parts skyldighet att infinna sig personligen också gälla ställföreträdaren, detta icke får betraktas såsom en undantagsregel.

I klarhetens intresse synes förslagets allmänna standpunkt rörande ställföreträdarens ställning böra komma till uttryck i lagtexten. I enlighet härmed förordas, att efter 4 § i kapitlet upptages en föreskrift om att vad i lagen finnes stadgat om part skall gälla även parts ställföreträdare, där ej an-

nat uttryckligen angivits eller eljest är uppenbart. Iakttages detta, förändrades därav en ändring i 5 § andra stycket i detta kapitel, varjämte kapitlets rubrik torde böra avfattas så, att det framgår att kapitlet handlar jämväl om ställföreträdare.

4 §.

Lagrådet:

I syfte att exemplifiera tillämpningen av denna paragraf anför processlagberedningen i sina motiv, att av ombud, som uppträder för ett aktiebolag, ej bör krävas bevis, att bolaget är registrerat och att den som utfärdat fullmakten är därtill behörig i sådana fall då fråga är om ett för rätten känt bolag och om en känd firmatecknare för detta. Med exemplet torde vara avsett att utmärka att enligt beredningens mening redan den omständigheten att ett särskilt bildat rättssubjekt är helt okänt för rätten kan utgöra tillräckligt skäl att kräva fullständiga legitimationshandlingar. Detta synes ock vara riktigt. En sådan åtgärd kan alltså vara befogad utan att, såsom det heter i lagtexten, »anledning förekommer att brist är för handen». Ett lämpligare uttryck för den tanke som ligger till grund för förslaget i denna del synes kunna vinnas genom att den sats, där de citerade orden influtit, utbytes mot satsen: med mindre särskild anledning förekommer.

5 §.

Lagrådet:

I det nuvarande tvistemålsförfarandet utnyttjas endast i ringa omfattning parternas personliga hörande inför rätta såsom medel till målens utredning. Häri ligger otvivelaktigt en av de största svagheter i vår civilprocess; dess botande måste betraktas som en av reformens huvuduppgifter.

Ehuru det enligt förslaget är tillåtet att bevisfrågorna upptagas till prövning i samtliga instanser, är det naturligt att möjligheten att förebringa ny utredning i högsta domstolen måste bli starkt begränsad (jfr 55 kap. 14 §); hovrättsförfarandet erbjuder, praktiskt taget, det sista tillfället att avhjälpa brister i utredningen. Från denna utgångspunkt måste frågan om skyldighet för part att infinna sig personligen bedömas. Sker så, lär det svårigen kunna bestridas att det är av stor vikt att parterna, därest de äga kunskap om de för målets prövning relevanta sakförhållandena, äro personligen tillgängliga ej blott i underrätten utan jämväl i hovrätten.

Den beträffande underrättsförfarandet föreslagna bestämmelsen att part skall infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen, är ur den ovan angivna synpunkten fullt tillfredsställande. Enligt uttalande i motiven (sid. 519—20) synes det vara avsett att samma grunder skola följas även i vadförfarandet. Förevarande paragraf innehåller emellertid att part skall vara skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätt — liksom i högsta domstolen — endast om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen. Denna regel överensstämmer i sak med vad för närvarande be-

träffande underrättsförfarandet stadgas i 15 kap. 1 § rättegångsbalken, ett stadgande som ju i praxis visat sig mycket ineffektivt.

Då det sålunda föreslagits att det strängare utkrävandet av parternas skyldighet att infinna sig personligen skulle begränsas till underrätten, synes ej hava tillräckligt beaktats den betydelsefulla uppgift, som i det nya förfarandet skall tillkomma även hovrätten med avseende å målens utredning. Sakligt sett tala starka skäl för att gränsen drages ej mellan underrätt å ena sidan och de högre instanserna å den andra utan mellan underrätt och hovrätt å ena sidan och högsta domstolen å den andra. När enligt förslaget inställelseplikten inskränkes redan i hovrätten, anföres såsom skäl härför främst att parts personliga närvaro i hovrätten vållar honom vida större kostnader och besvär än vid underrätten. Detta är i många ehuru långt ifrån alla fall riktigt, men lär ej kunna undgås, om man vill bereda hovrätten erforderlig utredningsmöjlighet. Hovrätternas uppdelning och anordningen med hovrättsting äro för övrigt ägnade att minska olägenheterna. För att lindra inställesekostnaderna för fattiga parter synes vidare — jfr riksdagens skrivelse år 1937 nr 192 och beredningens motiv sid. 362 — böra övervägas att, såsom redan gäller beträffande tilltalad i brottmål, låta förmånen av fri rättegång omfatta även kostnad för parts personliga inställelse i hovrätt. Såsom ännu ett skäl för förslagens ståndpunkt anföres att man torde kunna utgå från att parts personliga kännedom om omständigheterna i målet blivit utnyttjad redan i underrätt och att jämväl överrätterna kunna draga visst gagn därav. Därvid är dock att märka, att parts utsaga, där den ej avgivits under sanningsförsäkran, enligt 6 kap. 7 § ej må antecknas i underrättens protokoll med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Och även om utsagan antecknats, är en föredragning av protokollet ej av samma värde för hovrätten som den omedelbara tillgången till parten. Slutligen anföres till stöd för förslaget, att målet i regel bör i överrätten vara i det skick att domstolen av handlingarna bör kunna utröna, om parts personliga närvaro är av nöden. Även om detta mången gång låter sig göra, skall det säkerligen ofta visa sig, att huvudförhandlingens förlopp icke kan på förhand beräknas och att underlåtenhet att inkalla part kommer att leda till att viktiga omständigheter bliva ouppklara-
rade. En annan sak är att den begränsning av själva tvisten, som ofta inträder vid fullföljd till högre rätt, kan göra det möjligt att avstå från parts hörande.

Den ståndpunkt förslaget intager i denna fråga innebär att part jämlikt 35 kap. 13 § har större möjlighet att i hovrätten framkalla nytt förhör med vittne än med motparten, ett förhållande som knappast kan anses följdriktigt. Särskilt anmärkningsvärt synes det vara att den mindre stränga inställelseplikten skall gälla även i de mål, som hovrätten jämlikt 2 kap. 2 § har att upptaga såsom första och enda instans.

På grund av vad nu anförts hemställer lagrådet, att den för parts skyldighet att infinna sig personligen vid huvudförhandling i underrätt föreslagna regeln göres tillämplig även på huvudförhandling i hovrätt. Om så-

lunda underrätt och hovrätt bliva principiellt likställda i förevarande hänseende, kan dock förväntas att hovrätt i det fylligare material för bedömningen, som står den till buds, oftare kan finna stöd för ett antagande att partens personliga närvaro saknar betydelse för utredningen.

Beträffande paragrafens avfattning synes det riktigare, att bestämmelserna få karaktären icke endats av normer för parts skyldighet att infinna sig utan även av regler för när domstol har att inkalla part personligen. Därigenom skulle tydligare framgå, att det är på domstolen det ankommer att pröva huruvida omständigheter som grunda inställelseplikt äro för handen.

Vad i sista punkten av första stycket stadgas torde såsom självklart kunna utgå.

12 KAP.

5 §.

Lagrådet:

Enligt denna paragraf skall rätten, såframt ombud visar oredlighet, oskicklighet eller oförstånd eller eljest finnes olämplig, avvisa honom såsom ombud i målet. Är ombudet icke advokat, kan rätten i samband med avvisningsbeslutet för viss tid eller tills vidare förklara honom obehörig att brukas såsom ombud vid den rätten. När åter en advokat avvisats såsom ombud, ankommer det på advokatsamfundets styrelse, hos vilken rätten skall göra anmälan angående ombudets förhållande, att vidtaga de åtgärder som enligt 8 kap. 7 § må finnas påkallade. Starka skäl tala för att advokaten, i avbidan på att styrelsen fattar beslut i anledning av anmälningen, må kunna förklaras obehörig att uppträda såsom ombud inför den rätt som avvisat honom. Särskilt gäller detta i sådana fall då advokaten uppsåtligen förfarit oredligt och på den grund måste bliva utesluten ur samfundet. Lagrådet hemställer om ändring av förslaget i angiven riktning.

11 §.

Lagrådet:

Det i andra punkten beträffande enskilda juridiska personer uppställda kravet att protokollsutdrag skall vara styrkt av den som fört protokollet kan i vissa fall, såsom då protokollföraren avlidit eller flyttat till annan ort, vålla hinder eller omgång. Då protokollföraren utsetts till ombud, vilket ej torde vara ovanligt, är det mindre lämpligt att han skall styrka utdragets riktighet. Det hemställes förty, att någon särskild form för be styrkandet icke stadgas.

12 §.

Justitierådet Lawski:

I svensk praxis har, om ock utan uttryckligt stöd i lag, åtminstone sedan 1790-talet använts fullmakter ställda till innehavaren. I förslaget förbjödes dylik fullmakt, framför allt av det skälet att den lätt kan missbrukas

genom att den kommer i händerna på någon, som parten ej önskar hava såsom ombud. Därjämte göres gällande, att även med hänsyn till fullmaktens återkallande fullmakt för innehavaren kan medföra olägenheter.

Därest man verkligen genom att förbjuda innehavarefullmakter skulle kunna vinna garanti för att part aldrig företrädes av annan än av honom själv godkänt ombud, skulle däri otvivelaktigt legat ett starkt skäl för det föreslagna förbudet. Någon sådan garanti föreligger emellertid alls icke. Även en till viss person ställd fullmakt, som ger ombudet substitutionsrätt, innebär samma risk som innehavarefullmakter för att ett av parten ej önskat ombud kommer att företräda honom. Jag frånser den möjligheten, att en innehavarefullmakt obehörigen fränhålls rättsinnehavaren och därefter användes av en alldeles ovidkommande person. En dylik möjlighet saknar praktisk betydelse redan på den grund att den obehörige innehavaren ej kan begära något arvode. Icke heller lär man behöva i praktiken räkna med det fall, att någon som av misstag fått fullmakten i sina händer, »i god tro» uppträder såsom ombud. Medan sålunda någon praktisk fördel ej vinnes genom innehavarefullmaktens avskaffande, skulle därav föräntas vissa praktiska olägenheter. Då part i brådskande fall vill insända en fullmakt till en advokatbyrå kan det inträffa, att den advokat, på vilken han vill ställa fullmakten, är bortrest. Parten riskerar, om innehavarefullmakten ej duger, ett måhända onödigt uppskov. Möjligen kan parten genom att lämna platsen för ombudets namn tom i en fullmakt på en omväg vinna den fördel, som är förenad med innehavarefullmakter, men ett dylikt kringgående kan ju ej gärna anses önskvärt. Det bör i detta sammanhang påpekas att med hänsyn till att innehavarefullmakter äro mycket vanliga det trots ett förbud, om förslaget i denna del lagfästes, säkerligen skall dröja ganska lång tid innan allmänheten kommer att iakttaga förbudet. Uppskov komma alltså att i ej obetydlig utsträckning föräntas av detsamma.

Vad till sist beträffar svårigheten att återkalla innehavarefullmakter synes betydelsen därav ej böra överdrivas. Det står ju alltid part öppet att låta återkalla fullmakten inför rätten i motpartens närvaro, även om fullmakten ej återställles till parten.

På grund av det anförda hemställer jag, att paragrafen måtte ändras i enlighet med vad sålunda anförts.

15 och 16 §§.

Lagrådet:

Det torde saknas anledning att förbjuda andra inskränkningar i ombuds behörighet än sådana som äro olägliga ur processuell synpunkt. Föreskrift av part att ombudet ej må uppbära parten tillerkänd ersättning för rättegångskostnad kan ej hänföras till dessa men har likväl ej i förevarande paragraf upptagits bland tillåtna inskränkningar. Visserligen kan enligt förslaget från ombudets behörighet undantagas befogenheten att söka verkställighet av rättens dom, och om så sker, kan ombudet, såsom i motiven på-

pekas, ej ens begära verkställighet i fråga om rättegångskostnad. Däremot skulle parten ej kunna hindra att ombudet med för parten bindande verkan uppbär rättegångskostnad, som motparten frivilligt betalar. Särskilt i den mån kostnadsersättningen gäller tid innan ombudet anlåtats, synes förbudet mot att i omförmälda avseende inskränka fullmakten icke motiverat. Lagrådet hemställer om sådan ändring av 15 § att inskränkning i ombuds behörighet må ske jämväl såvitt angår rätten att uppbära parten tillerkänd ersättning för rättegångskostnad.

I överensstämmelse med vad som torde kunna betraktas såsom gällande rätt uppställer förslaget den regeln, att om en fullmakt innehåller en icke tillåten inskränkning i ombudets befogenhet, ombudet skall anses sakna behörighet att företräda parten. I förslaget stadgas därför, att parten i detta fall skall erhålla föreläggande att avhjälpa felet.

Såsom beredningen påpekat, föreligga här för lagstiftaren två möjligheter, antingen att inskränkningen betraktas såsom betydelselös eller att fullmakten anses ogiltig. Då beredningen föredragit det senare alternativet, åberopas i första hand såsom skäl, att det synes oegentligt att lagen medger ombud en behörighet, som parten icke avsett att förläna honom; därjämte anmärkes, att svårighet kan uppstå att skilja en fullmakt med långt gående inskränkningar från en fullmakt att vidtaga särskild åtgärd i rättegången. Av dessa skäl är det förra uppenbarligen av rent teoretisk art. Har part i okunnighet om lagens stadganden gjort en otillåten inskränkning i fullmakten, är det mycket litet sannolikt, att han vill anlita det av honom valda ombudet endast om han får göra inskränkningen i fullmakten. Praktiskt sett kommer han därför att alltid frångå inskränkningen, och den föreslagna bestämmelsen skulle därför endast bereda honom ett onödigt besvär. Och har parten åter i syfte att vinna uppskov medvetet gjort en olaglig inskränkning, bör lagen ej medverka till att han lyckas i sitt uppsåt. Den svårighet, som beröres i det senare av beredningens skäl, kan näppeligen betraktas såsom avgörande. Å andra sidan skulle, på sätt beredningen själv antytt, vissa praktiska fördelar vinnas genom att laga verkan fränknes inskränkningen. Framför allt blir det då möjligt att utan uppskov fortsätta handläggningen och avgöra målet. Vidare undkommer man den inkonsekvens, som med förslaget skulle uppstå emellan behandlingen av sådana otillåtna inskränkningar, som endast hava karaktären av instruktioner, och behandlingen av sådana, som verkligen avse att gentemot rätten och motparten inskränka fullmaktens omfång. En viss tvekan kan också, om förslaget godtages, uppstå om verkan av att en instruktion av nyss nämnd art kommer till rättens eller motpartens kännedom. Att 11 § i lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område ej är direkt tillämplig på rättegångsfullmakt, är otvivelaktigt. I vad mån en analogisk tillämpning därav är tillåten, så att en inskränkning skulle gälla mot rätten och motparten, om de insett eller bort inse, att ombudet överskridit sin befogenhet, är måhända ej alldeles klart.

I moderna processordningar har det nu behandlade spörsmålet i allmänhet lösts så, att otillåten inskränkning förklarats vara utan verkan (se tyska civilprocesslagen § 83, österrikiska civilprocesslagen § 32 och norska civilprocesslagen § 48).

Med hänsyn till det anförda föreligga enligt lagrådets mening övervägande skäl för att låta även den svenska processlagstiftningen ansluta sig till sistnämnda mening. Det hemställes därför, att i 15 § efter första punkten intages föreskrift om att annan än där angiven inskränkning är utan verkan och att vad 16 § innehåller om verkan av icke tillåten inskränkning måtte utgå.

22 §.

Lagrådet:

Av den här givna föreskriften att om rättegångsbiträde skall gälla vad i 2—5 §§ i kapitlet stadgas måste den slutsatsen dragas, att övriga bestämmelser i kapitlet sakna tillämpning. Detta lärers också vara riktigt, dock med den modifikationen att grunderna för 17 § uppenbarligen måste tillämpas. Enligt beredningens mening är man berättigad att antaga att om biträde i parts närvaro företar en rättegångshandling utan att parten framställer någon erinran däremot, handlingen är att betrakta såsom godkänd av parten och således är för honom bindande. Då det synes tvivelaktigt, om en sådan presumtion under alla förhållanden är möjlig utan uttryckligt stadgande, hemställes att — i överensstämmelse med vad som skett i tyska (§ 90) och norska (§ 51) civilprocesslagarna — i paragrafen upptages föreskrift, att rättegångshandling, som företagits av parts rättegångsbiträde, skall anses vara av parten godkänd, om han ej genast gör gensaga däremot.

13 KAP.

1 §.

Lagrådet:

För att talan om periodiskt återkommande prestationer skall kunna upptagas, kräves enligt förslaget — förutom att tiden för fullgörande av någon av dem inträtt — tillika, att prestationsskyldigheten icke beror av redan lämnat eller framtida vederlag. Att för alla fall uppställa ett ovillkorligt krav på vederlagsfrihet är emellertid näppeligen påkallat. Hinder synes sålunda icke böra möta för domstol t. ex. att på grund av avtal om olycksfallsförsäkring utdöma en livränta till den som efter olycksfall blivit invalid eller att bifalla mot en arbetsgivare förd talan på fullgörelse av framtida pensionsförmåner åt någon som efter slutad anställning äger rätt till pension. En fullgörelsetalan som avser utgivande av livränta eller pension torde ehuru vederlag utgått böra likställas med de fall som särskilt nämnts i motiven till förevarande paragraf, nämligen fullgörelse av underhållsskyldighet av familjerättslig natur eller på grund av olycksfall. Framhållas må ock, att bestämmelsen i 13 § lagen den 10 maj 1929 om trafikförsäkring å

motorfordon uppenbarligen bygger på den förutsättningen att anstalt, som mot vederlag meddelat sådan försäkring, kan förpliktas att i form av livränta utgiva ersättning till den som skadats i följd av trafik med motorfordon. Det hemställles om en jämkning i enlighet med vad här sagts.

14 KAP.

7 §.

Lagrådet:

För tillämpning av de i 1—6 §§ i detta kapitel givna reglerna om förening av tvistemål torde det av praktiska skäl vara nödvändigt att uppställa såsom förutsättning icke blott att — såsom det i lagtexten heter — samma domstol är behörig utan även att målen väckts vid samma domstol. Att åt bestämmelsen i förevarande paragraf skall givas en sådan tolkning lärers jämväl vara avsett. I syfte att undanröja varje möjlighet till tvivel om den rätta tolkningen hemställer lagrådet om ett förtydligande av lagtexten.

15 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Om överexekutor ställer under skingringsförbud lös egendom, som befinner sig i tredje mans besittning, kan tillika enligt 180 § utskönningslagen förbud meddelas denne att utgiva egendomen. När enligt förslaget skingringsförbud utfärdas av rätten, bör det ock ankomma på rätten att meddela beslut rörande sådant kompletterande förbud att utgiva egendomen varom nu nämnts. Uttryckligt stadgande härom bör inflyta i förslaget, lämpligen såsom ett tredje stycke i denna paragraf.

2 §.

Lagrådet:

Det är icke utslutet att, sedan reseförbud upphört att gälla, nya omständigheter inträffa som giva fog för att sådant förbud ånyo meddelas, såsom exempelvis då ställd säkerhet visat sig sakna värde. Av lagtexten framgår icke fullt klart, om det är avsett att reseförbud skall kunna sålunda meddelas mer än en gång i samma mål och huru för sådant fall den stadgade tidsbegränsningen för reseförbud skall förstås. Lämpligen bör i sistnämnda hänseende gälla att reseförbud icke får i samma mål räcka under längre tid än sammanlagt tre månader. Lagrådet hemställer om en förtydligande jämkning av första stycket andra punkten i förevarande paragraf, förslagsvis så att där utsäges, att reseförbud skall gälla från den dag det delgavs motparten och att reseförbud, ändå att flera beslut därom meddelats i målet, ej må sammanlagt gälla mer än tre månader.

7 §.

Lagrådet:

Icke förfallen del av arrende, hyra eller ränta av fast egendom torde såsom endast en åtföljd till egendomen icke kunna göras till föremål för kvarstad utan stöd av uttrycklig bestämmelse. I utsökningslagen har detta fall också särskilt redovisats med angivande av den speciella form kvarstaden här måste få: överexekutor tillsätter en syssloman att uppbära medlen och låter kungöra den betalningsskyldige förbud att utgiva något till annan än denne. Om man vill giva även domstol befogenhet att meddela sådan kvarstad — och det finnes ju icke någon anledning att i avseende å vad som må läggas under kvarstad göra skillnad mellan rätten och överexekutor — bör således uttrycklig bestämmelse härom lämnas. Det synes vara avsett att, om rätten beslutar kvarstad som nu nämnts, förordnandet av syssloman skulle såsom en verkställighet av kvarstadsbeslutet tillkomma överexekutor på grund av den hänvisning till utsökningslagen som i 7 § lämnas. Enligt lagrådets uppfattning är det emellertid här icke fråga om en verkställighet i egentlig mening. Såsom ovan antytts får kvarstadsbeslutet i detta speciella fall sitt uttryck just i att syssloman förordnas; det ena kan ej skiljas från det andra.

I enlighet med vad nu anförts hemställer lagrådet, att beträffande rättens befogenhet i förevarande hänseende upptages en bestämmelse motsvarande stadgandet i 184 § första punkten utsökningslagen.

Är synnerlig fara att fast egendom, som av överexekutor satts under skingringsförbud, genom vanvård eller annorledes i större mån försämrats, äger enligt 181 § utsökningslagen överexekutor förordna syssloman att omhändertaga och förvalta egendomen, om borgenären begär det och lämnar förskott till bestridande av nödig kostnad för egendomens förvaltning. En motsvarande befogenhet har icke enligt förslaget tillagts rätten; överexekutor skulle, även när skingringsförbud meddelats av rätten, med stöd av 7 § hava att vid behov förordna syssloman att förvalta egendomen. Icke heller i detta fall innebär emellertid förordnandet enbart en verkställighetsåtgärd. Naturligast synes vara att betrakta det som en utbyggnad på skingringsförbudet till ytterligare säkerställande av den med handräckningen åsyftade effekten, och det kan då ifrågasättas huruvida icke en uttrycklig bestämmelse erfordras, om man vill giva överexekutor en befogenhet att sålunda komplettera en av rätten beslutad handräckning. Lagrådet håller emellertid före att, om rätten meddelar skingringsförbud, det lämpligen också bör tillkomma rätten att förordna syssloman. Allrahelst när behov samtidigt yppas att meddela skingringsförbud och att tillsätta syssloman, skulle det medföra en mindre tilltalande omgång om prövningen av de båda med varandra nära förbundna frågorna lades hos skilda myndigheter. Det hemställes förty, att en bestämmelse upptages varigenom åt rätten lämnas en befogenhet motsvarande den som enligt vad ovan angivits tillkommer överexekutor.

De båda stadganden varom lagrådet nu hemställt torde kunna intagas i 7 §.

16 KAP.

2 §.

Justitierådet von Steyern:

Såsom i motiven anföres tillämpas för närvarande vid omröstning till dom den enkla regeln att, sedan eventuellt föreliggande rättegångsfrågor avgjorts, en enda votering äger rum, därvid varje ledamot avger ett votum innehållande de skäl på vilka han grundar sin mening och utmynnande i det slut målet enligt hans tanke bör få. Om därvid visar sig att pluralitet föreligger för en viss utgång, blir denna gällande som domslut, även om de ledamöter, som bilda pluraliteten, stödja sig på olika grunder. Samma metod tillämpas enligt den norska civilprocesslagen § 139. Enligt vad som uttalats inom den danska rättsvetenskapen¹ är detsamma förhållandet även i Danmark (jfr Lov om Rettens Pleje § 216).

Enligt det remitterade förslaget däremot må, då beträffande samma käromål är fråga om flera omständigheter, som var för sig äro av omedelbar betydelse för rättegången (s. k. omedelbart relevanta rättsfakta), dessa omständigheter efter sakens beskaffenhet uppställas till särskilda omröstningar, därvid ledamot, som överröstats i en votering, har att deltaga i den eller de följande. Målet avgöres därefter på grundval av det resultat, som framgått av omröstningarna om de omedelbart relevanta rättsfakta. Eventuellt kan därvid ytterligare omröstning erfordras t. ex. i fråga om storleken av det belopp, som skall utdömas.

En sådan metod kan tydligen leda till att målet får en annan utgång än som skulle blivit fallet med nuvarande förfaringssätt. Dock torde detta endast undantagsvis bliva händelsen. Däremot kan det förutses att särskilda omröstningar komma att erfordras i ett betydande antal mål; bland annat de talrikt förekommande skadeståndsmålen torde giva anledning därtill. I detta sammanhang må erinras att det — trots lagtextens avfattning — ej kan vara avsett att domstolarna skulle äga fri valrätt mellan de båda metoderna; meningen är tydligen att särskilda omröstningar s k o l a äga rum, så snart den i paragrafen angivna förutsättningen är för handen.

Ur logisk synpunkt torde den föreslagna omröstningsmetoden vara överlägsen den nuvarande; det är onekligen mindre följdriktigt att sammanräkna vota, som stödja sig på helt olika grunder. Men det nya förfaringssättet är förenat med så avsevärda praktiska olämpor, att det kan sättas i fråga om dessa icke väga tyngre än fördelen av att i det fåtal mål, där utgången bleve en annan, erhålla ett domslut, som är logiskt oangripligt. Att proceduren är mera omständlig, är väl i och för sig ej skäl nog att avvisa förslaget. Men föga tilltalande är det, att en domare, som överröstats i en votering rörande själva saken, måste deltaga i den eller de följande och därigenom medverka till att målet får en enligt hans uppfattning oriktig utgång.

¹ Munch-Petersen: Den danske Retspleje 2 uppl. I sid. 293.

Förhållandet kan ej jämföras med det, som föreligger då en i en rättegångsfråga överröstad domare har att ingå i prövning av själva målet. Vidare kan befaras att svårigheter ej sällan skola uppkomma vid metodens tillämpning. Stundom är det vanskligt att avgöra vilka omständigheter som äro omedelbart och vilka medelbart relevanta; endast de förra få göras till föremål för särskilda omröstningar. Ej alltid är det givet huru de särskilda omständigheterna böra närmare bestämmas och avgränsas från varandra. Ofta möter ej svårighet att finna en logisk ordningsföljd, efter vilken de olika fakta böra uppställas till omröstning; i andra fall kan detta ej ske, och domen kan då bli olika alltefter den ordning som väljes. Sådana spörsmål, som de nu antydda, möta ej med nuvarande omröstningssätt. Även om man får hoppas, att efter förslagets genomförande voteringar om voteringssättet ej skola bli vanliga, lär det ej kunna undgås att åtskillig tid kommer att spillas på diskussioner i dessa skäligen ofructbara ämnen. För att uppskov vid målens avgörande skall undgås, måste varje ledamot vara på förhand beredd att, alltefter den utgång olika tänkbara omröstningar kunna få, avgiva vota rörande alla i målet föreliggande frågor. Härigenom förorsakas ett arbete, som mången gång blir till ingen nytta. En betänkligh svaghet hos den föreslagna ordningen är ock, att den är ägnad att framhäva de särskilda tvistepunkterna på bekostnad av översikt och sammanhang.

Uppenbarligen måste i förevarande hänseende ett och samma förfarande tillämpas i alla domstolar, som bestå av flera ledamöter. Den föreslagna metoden tar sikte på förhållandena inom ett kollegium av jurister. I en domstol, där nämnd har säte, synes den på grund av sin tekniskt komplicerade natur avgjort olämplig.

Vid öfvervägande av dessa omständigheter finner jag den föreslagna bestämmelsen icke kunna förordas, i varje fall icke såsom en allmängiltig regel. En möjlighet torde emellertid föreligga att giva bestämmelsen en mera begränsad räckvidd. Detta skulle kunna ske genom att låta förfarandet få tillämpning endast på vissa grupper av frågor, som ehuru de hos oss bruka hänföras till realitetsspörsmålen, dock stå rättegångsfrågorna nära. Hit höra spörsmål huruvida part genom preskription eller eljest förlorat sin rätt till talan och huruvida part är rätt kärande eller svarande i målet. Då det nuvarande omröstningssättet någon gång leder till otillfredsställande resultat, torde det oftast bero på att dylika spörsmål, vilka för tanken framstå som preliminära, indragas i den huvudsakliga voteringen. Då de nu antydda frågorna utan svårighet kunna särskiljas från övriga materiella frågor, bortfaller en del av de anförda betänkligheterna, om stadgandet begränsas till att gälla endast dem.

På grund av vad nu anförts hemställer jag, att tredje punkten i andra stycket utgår eller ersättes med ett stadgande, att särskild omröstning skall hållas angående fråga huruvida part förlorat sin rätt till talan eller huruvida part är rätt kärande eller svarande.

3 §.

Lagrådet:

För att nämndens mening skall gälla mot ordförandens torde enligt gällande rätt ej vara tillräckligt att nämndemännen ena sig om ett annat domslut än ordförandens. Därjämte fordras att nämndens ledamöter grunda sitt domslut på samma skäl. Även förslagets ståndpunkt torde få anses vara, att samtliga nämndemän eller den föreskrivna pluraliteten inom nämnden måste ena sig om både skäl och slut, för att nämndens mening skall gälla gentemot ordförandens. Detta framgår ej klart av första styckets lydelse; det i lagtexten använda uttrycket »mening» brukas i andra stycket och i 4 § närmast såsom beteckning för endast domslutet. Lagtexten i första stycket bör därför förtydligas.

6 §.

Lagrådet:

Enligt motiven skola reglerna för omröstning i brottmål gälla, även då fråga är om att utdöma vite. För att undvika missuppfattning härom torde vad sålunda är avsett böra uttryckligen stadgas. I tvistemål kan i vissa fall bliva fråga om att part eller annan skall tagas i häkte (5 kap. 9 §, 15 kap. 2 § och 36 kap. 21 §). Även vid omröstning i sådan fråga liksom i fråga om någons kvarhållande i häkte lära brottmålsreglerna böra gälla. Detsamma synes böra vara fallet, då rätten jämlikt 15 kap. 2 eller 6 § har att besluta i fråga om reseförbud. Vid omröstning om andra, mindre ingripande handräckningsåtgärder, såsom kvarstad, skingringsförbud, åtgärd som omförmäles i 15 kap. 3 eller 4 § eller hämtning, synas reglerna för omröstning i tvistemål kunna utan betänklighet användas.

Lagrådet hemställer om jämkning av paragrafen i enlighet med vad nu anförts.

17 KAP.

3 §.

Lagrådet:

Såsom exempel på fall då rättegångshinder föreligger, vilket rätten självant bör beakta, har i motiven till förevarande paragraf nämnts 9 § lagen den 30 juni 1916 angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik. En sådan tolkning av nämnda lagrum och likartade preskriptionsregler, vilka innefatta förlust av talerätt, torde icke kunna upprätthållas, åtminstone icke sedan högsta domstolen numera (se N. J. A. avd. I 1939 sid. 662) förklarat att tillämpningen av den i exemplet angivna preskriptionsbestämmelsen är beroende av invändning från gäldenärens sida.

5 §.

Justitierådet von Steyern:

Vare sig det föreslagna stadgandet i 16 kap. 2 § andra stycket tredje punkten behålles oförändrat eller, på sätt jag hemställt, utgår eller begränsas, be-

står den möjligheten att ett mål kan få olika utgång allteftersom mellandom enligt andra stycket i förevarande paragraf gives eller ej. Att så kan bli valet om ändring ej göres i 16 kap. 2 § beror på att vad enligt sistnämnda lagrum skall bli valet för särskilda omröstningar är varje s. k. omedelbart relevant rättsfaktum, under det att mellandomen gäller den generella frågan huruvida fullgörelseskyldighet föreligger eller ej. För att undanröja denna möjlighet till olika utgång kunde tänkas en föreskrift att även vid enhetlig dom särskild omröstning alltid skulle hållas beträffande frågan om skyldighet att fullgöra, så snart olika meningar yppas därom. Då sådana meningsskiljaktigheter äro utomordentligt vanliga bland annat i det stora antalet skadeståndsmål, skulle emellertid en sådan föreskrift i hög grad tynga förfarandet och kan därför ej förordas.

Den nu berörda möjligheten av olika utgång vid enhetligt avgörande och mellandom torde ej vara av större betydelse. Det kan nämligen antagas, att mellandom endast i ett ringa antal fall kommer att visa sig ändamålsenlig. Möjligheten innebär, att den slutliga domen kan bli ofördelaktigare för svaranden om mellandom gives än eljest skulle blivit valet. Vid sådant förhållande torde i andra stycket böra stadgas, att sådan dom, som där avses, ej må givas mot svarandens bestridande.

7 §.

Lagrådet:

Under 3 i första stycket föreskrives, att domen skall angiva parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter, varå de grundats, jämte motpartens yttrande däröver. Det praktiska syftet med en sådan föreskrift torde vara, att av domen bör framgå vad som därigenom blivit prövat och avgjort. För att tillgodose detta syfte är en så utförlig redogörelse, som i punkten kräves, i allmänhet ej erforderlig. Tillräckligt är, att domen angiver parternas yrkanden i sak och vad som erfordras för att individualisera dessa, det vill i regel säga de omständigheter, varå yrkandena grundas. Till sådana yrkanden hänföras då tydligen jämväl t. ex. kvittningsyrkanden. Däremot erfordras ur den angivna synpunkten icke, att yrkanden av processuell art eller invändningar eller vad som yttras i anledning av yrkanden eller invändningar redovisas i domen. Om sådant skall upptagas i domen och på vilken plats det då lämpligen bör ske, kan överlåtas åt domstolen att avgöra.

Vad nu förordats skulle medföra en ej oväsentlig lättnad vid domens avfattande särskilt för underrätterna. Lagrådet hemställer om jämkning i enhetlighet med vad nu anförts.

9 §.

Lagrådet:

Möter i tvistemål synnerligt hinder mot doms meddelande inom tid, som fastställs i denna paragraf, kan rätten låta med domen anstå så länge som påkallas av hindret. Varje gång denna möjlighet till anstånd begagnas, skall anmälan därom med uppgift om anledningen till uppskovet göras av under rätt till hovrätten och av hovrätt till Kungl. Maj:t. Liknande föreskrifter om

anmälningsskyldighet återfinnas i motsvarande bestämmelse för brottmål (30 kap. 7 §) och därjämte i 42 kap. 20 §, 45 kap. 14 §, 47 kap. 22 §, 50 kap. 13 och 22 §§, 51 kap. 13 och 22 §§ samt 53 kap. 1 och 22 §§ för sådana fall då huvudförhandling utsättes att hållas efter utgången av viss i dessa paragrafer angiven tidrymd.

För införande av anmälningsskyldighet i den form som sålunda föreslås synas tillräckligt bärande skäl icke kunna åberopas. Det kan icke vara avsett, att varje inkommen anmälan skall föranleda undersökning rörande behovet av anstånd i det särskilda fallet, utan syftet med anordningen måste vara att material skall samlas för att möjliggöra ett ingripande, så snart anledning finnes att antaga att vid någon domstol tillämpas ett uppskovssystem som står i strid mot grunderna för den nya rättegångsordningen. Sådana fall som anmärkts i motiven till 42 kap. 20 § — nämligen då underrätt på grund av anhopning av göromål tvingas att uppskjuta åtgärder som eljest kunnat företagas inom behörig tid — komma säkerligen utan uttrycklig föreskrift att bringas till hovrättens kännedom i syfte att hovrätten måtte genom förstärkning av underrättens arbetskrafter eller annan åtgärd medverka till att arbetet vid underrätten kan ordnas på ett tillfredsställande sätt. Över befarade missbruk av den rörelsefrihet, som på detta område lämnas domstolarna, torde tillräckligt effektiv kontroll kunna vinnas genom enklare anordningar än de här föreslagna, vilka bland några av dem som yttrat sig över förslaget uppfattats såsom ett oberättigat misstroende mot domarkårens goda vilja att tillämpa det nya processförfarandet i den rätta andan. En utväg som därvid erbjuder sig synes vara att låta rätten i en särskild liggare över mål, i vilka uppskov ägt rum, anteckna anledningen till uppskovet. Härutinnan erforderliga föreskrifter synas emellertid icke vara av den natur att de böra få sin plats i rättegångsbalken.

Numera lära i allmänhet domstolarnas sammanträdeslokaler och deras kanslier vara inrymda i samma byggnad. Så är förhållandet i fråga om rådhusrätterna, hovrätterna och ett stort antal häradsrätter. Åtskilliga häradsrätter hava emellertid tingsställe och kansli på olika orter, och nedre justitierevisionen, som utgör kansli för högsta domstolen, är förlagd till annan byggnad än den, där högsta domstolen sammanträder. Även efter det rättegångsreformen trätt i kraft, torde åtskilliga domstolar komma att hava sammanträdeslokal på annan ort än kansliet. Detta kommer alltid att bliva fallet, om vid sammanslagning av tingslag anordningen med flera tingsställen (1 kap. 6 §) tillämpas. De i 17 kap. 9 §, 30 kap. 7 § samt 33 kap. 12 och 19 §§ föreslagna stadgandena om anslag å rättens dörr innebära, att i dylika fall det meddelande eller den handling, varom fråga är, kommer att finnas å tingsstället men ej å kansliet. Det vill synas som om det skulle vara bättre sörjt för att meddelandet eller handlingen blir känd för vederbörande, om anslaget i stället skedde å kansliets dörr. Att föreskriva anslag på båda ställena torde vara onödigt. Bestämmelsen i 33 kap. 24 § andra stycket, som innebär att förteckning å stämningsmän skall icke blott vara

tillgänglig å kansliet utan även anslås på tingsstället eller, om flera sådana finnas, på ett vart av dem, bör däremot behållas oförändrad.

14 §.

Lagrådet:

Av de beslut under rättegången, mot vilka talan skall föras särskilt, skola enligt förevarande paragraf vissa uppräknade genast gå i verkställighet. Lämpligen bör till denna grupp av beslut ytterligare hänföras beslut, varigenom rätten förordnat, att beviljad förmån av fri rättegång skall upphöra, eller till biträde förordnat annan än part föreslagit. Det hemställes, att ett tillägg härom göres i andra punkten av paragrafens andra stycke. Motsvarande tillägg bör göras i 30 kap. 12 §.

15 §.

Lagrådet:

I rättssäkerhetens intresse synes såväl här som i 30 kap. 13 § böra föreskrivas, att rättelse av dom eller beslut såvitt möjligt skall antecknas jämväl å utgivna utskrifter.

19 KAP.

1 §

Lagrådet:

Då vad i sista stycket stadgas torde kunna anses innefattat i första styckets tredje punkt och således är överflödigt, bör sista stycket utgå.

9 och 10 §§.

Lagrådet:

Hänvisningarna till 1 § torde böra ändras till att gälla 1 eller 2 §. Exempel på en i lag given forumregel, som avviker från 2 §, utgör 328 § sjölagen, såvitt fråga är om brott som begåtts ombord på svenskt fartyg i utländsk hamn.

11 §.

Lagrådet:

Samma ändring som av lagrådet föreslagits i 10 kap. 20 § torde böra vidtagas i förevarande paragraf.

20 KAP.

2 §.

Lagrådet:

Befogenhet att i högre rätt fullfölja talan till den misstänktes förmån bör uppenbarligen tillkomma icke blott allmän åklagare utan även särskild åklagare såsom t. ex. riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman. För att detta skall komma till tydligt uttryck i lagtexten synes

andra punkten i första stycket av denna paragraf lämpligen kunna upptagas såsom ett tredje stycke, därvid ordet »Han» bör ersättas med »Åklagare».

6 §.

Lagrådet:

Enligt vad av motiven framgår skall allmänt åtal jämlikt förevarande paragraf äga rum, då tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är straffskyldig för gärningen. Mot den, som på grund av sin sinnesbeskaffenhet icke bör dömas till ansvar, förutsättes alltså åtal icke skola väckas. Tydligt torde visserligen vara, att åklagaren kan underlåta att vidtaga åtgärd endast om det är ställt utom varje tvivel, att frihet från ansvar jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen föreligger. Eljest måste förundersökning eller åtal fullföljas åtminstone till dess det genom sådan undersökning, som avses i 6 kap. sinnessjuklagen, blivit klarlagt, att straff icke kan komma i fråga. Men även med beaktande härav synes inskränkningen i åtalsplikten beträffande sinnessjuk hava blivit för omfattande. Understundom kan det nämligen vara av behovet påkallat, att det blir fastslaget, om en sinnessjuk har begått ett visst brott eller icke. Är det uppenbart att den, som misstänkes för brott mot annans personliga säkerhet, är sinnessjuk men icke ådagalagt att han begått brottet, ehuru tillräckliga skäl till åtal föreligga, skulle sålunda den sinnessjuka rörande utskrivning från sinnessjukhus enligt 20 § sinnessjuklagen, därest förslaget antages, bliva underkastad lindrigare regler om han ej förklarats hava begått brottet än om det skett. I andra fall kan det vara av vikt att åtal sker för att befria en oskyldig från oberättigade misstankar. Med den avfattning, förevarande paragraf erhållit, torde man knappast kunna räkna med att åklagarna skola, fastän åtalsplikt ej föreligger, anse sig berättigade att åtala i de fall som här avses. Det torde därför böra uttryckligen föreskrivas att, där den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet icke kan fällas till ansvar, åtal må äga rum, om tillräckliga skäl föreligga att han begått gärningen och åtal av särskild anledning finnes påkallat.

8 §.

Justitieråden Eklund och Lawski:

Åklagare är på grund av sin tjänsteplikt skyldig att med tillbörlig skyndsamhet bedriva förberedande undersökning och väcka åtal. Målsägande är däremot för brotts angivande eller åtals väckande ej underkastad annan tidsbegränsning än den som följer av strafflagens bestämmelser om åtalspreskription. För att tillgodose såväl det allmännas intresse av att ej genom onödig tidsutdräkt processmaterialet försämras eller straffets verkställighet uppskjutes som ock den misstänktes anspråk att inom skälig tid få visshet huruvida målsäganden ämnar göra sak av brottet, föreslog processkommissionen, att korta preklusionstider skulle stadgas för målsägandens initiativ till brotts beivrande. Dessa preklusionstider skulle vara tre till antalet och gälla *dels* angivelse av brott, som åklagare endast efter angivelse må åtala, *dels* väckande av åtal för brott, som endast målsäganden äger

beivra, dels ock väckande av åtal, då åklagare beslutat att ej åtala. Preklusionstiderna föreslogos till sex månader och skulle löpa i de båda förra fallen från det målsäganden fick kännedom om brottet och gärningsmannen och i det tredje fallet från det han fick kännedom om åklagarens beslut.

Av de sålunda föreslagna stadgandena har processlagberedningen endast upptagit det, som avsåg väckande av subsidiärt målsägandeåtal. Att stanna härvid är tydligen av jämförelsevis ringa värde för genomförande av det ovan angivna syftet. Om på grund av svårigheten att konstatera när målsäganden fått kännedom om brottet och brottslingen eller av annan orsak de andra båda preklusionsreglerna anses icke böra införas, torde tillräckliga skäl knappast föreligga att stadga en tidsbegränsning endast för det subsidiära målsägandeåtalet. Endast i undantagsfall kan det tänkas bliva av någon egentlig betydelse för den, som misstänkes för ett brott, att för angivares åtalsrätt finnes stadgad en särskild preklusionstid, räknad från det angivaren erhållit del av åklagarens beslut att åtal ej skall äga rum. Så länge den för brottet gällande preskriptionstiden löper, måste den misstänkte räkna med möjligheten att åklagaren kommer att intaga en annan ståndpunkt. Och en målsägande, som av en eller annan anledning vill utnyttja hela preskriptionstiden, har ju endast att dröja tillräckligt länge med sin angivelse. Å andra sidan måste den föreslagna anordningen i praktiken medföra besvär och kostnader som icke stå i rimlig proportion till nyttan. En följd av bestämmelsen måste nämligen bliva att det kommer att åligga åklagare att i varje fall då en angivelse ej leder till åtal icke blott anskaffa bevis om att angivaren fått del av åklagarens beslut i anledning av angivelsen utan även att bevara detta bevismaterial till dess preskriptionstiden för det angivna brottet utgår. Slutligen må framhållas att, i den mån det må åsyftas att genom stadgandet förhindra dröjsmål med angivelse, värdet härav ej är stort; utvecklingen har redan lett därtill, att målsäganden såsom regel ej vill påtaga sig kostnaden för en rättegång och därför skyndar sig att överlämna åtalsfrågan åt åklagaren.

Då i 8 § såsom förutsättning för målsägandes subsidiära åtalsrätt fordras att han skall hava angivit brottet, torde detta delvis sammanhånga med den föreslagna preklusionsfristen, i det att åklagaren ansetts sakna anledning att delge sitt beslut med annan målsägande än den som till honom gjort angivelse. Bortfaller preklusionsregeln, synes kravet på angivelse knappast motiverat.

I anledning av vad nu anförts hemställles, att i första stycket av 8 § allenast stadgas, att målsägande ej må väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre åklagaren beslutat, att sådant åtal ej skall äga rum.

14 §.

Lagrådet:

De skäl lagrådet vid 11 kap. 5 § i fråga om tvistemål anförte för en utvidgning av parts skyldighet att infinna sig personligen vid huvudförhandling i hovrätt äga giltighet även beträffande målsägande i brottmål. Iaktta-

ges lagrådets hemställan vid nämnda paragraf, ernås genom hänvisningen i förevarande lagrum den erforderliga ändringen såvitt rörer målsägande.

Därest, på sätt lagrådet förordat, 11 kap. 5 § jämkas så, att lagrummet kommer att reglera jämväl när rätten har att ålägga part personlig inställelse, lär av 45 kap. 15 och 16 §§ utan vidare framgå att samma normer skola iakttagas av åklagaren då han har att utfärda kallelser till huvudförhandling.

En jämkning av första stycket sista punkten blir erforderlig, om vad lagrådet hemställt under rubriken till 11 kap. iakttages.

21 KAP.

2 §.

Lagrådet:

I överensstämmelse med vad som förordats vid 11 kap. 5 § för tvistemålsens del och vid 20 kap. 14 § beträffande målsägande torde såsom allmän regel för den tilltalades inställelse vid huvudförhandling i hovrätt böra gälla att han skall vara personligen tillstädes, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Med en sådan regel skulle väl föreskriften om obligatorisk personlig inställelse, då underrätten dömt till straffarbete eller anledning förekommer till ådömande av sådant straff, få mindre betydelse, men den torde dock böra bibehållas.

Liksom erinrats angående 11 kap. 5 § bör jämväl av förevarande paragraf framgå, att rätten har att meddela beslut om den tilltalades inkallande till personlig inställelse.

4 §.

Lagrådet:

Behörighet att förordna offentlig försvarare för någon, mot vilken åtal väckts, skall uppenbarligen tillkomma den domstol, vid vilken målet handlägges. Uppkommer fråga om sådant förordnande, sedan domstolen meddelat dom eller slutligt beslut i målet men innan tid för fullföljd av talan genom anslutningsvad, revisionsansökan eller besvär gått till ända, synes det vara lämpligare att frågan upptages av den domstol, som meddelat domen eller beslutet, än av den, hos vilken fullföljd av talan i målet kan äga rum. För att säkerställa att en sådan ordning kommer att tillämpas synes det vara erforderligt, att en uttrycklig föreskrift i ämnet upptages i lagen.

8 §.

Lagrådet:

Försvarare, som utses av den misstänkte, har enligt förslaget väsentligen samma ställning som ett rättegångsbiträde i tvistemål. I enlighet härmed har också i 3 § givits samma regel om sådan försvarare, som i 12 kap. 22 § meddelats om rättegångsbiträde. Offentlig försvarare har en likartad ställning.

Vid 12 kap. 22 § har lagrådet hemställt om upptagande av föreskrift att rättegångshandling, som företagits av parts rättegångsbiträde, skall anses vara av parten godkänd, om han ej genast gör gensaga däremot. I ansvarsfrågan lär en dylik regel icke utan vidare kunna tillämpas å försvarare. Denne synes nämligen åtminstone i viss utsträckning böra även mot den misstänkte företräda hans intressen, medan å andra sidan å ett av försvararen i ansvarsfrågan gjort medgivande icke torde kunna tillräknas samma verkan som om det gjorts av den misstänkte, även om denne icke gjort gensaga däremot. I fråga om enskilt anspråk bör däremot den av lagrådet beträffande rättegångsbiträde förordade regeln bli tillämplig, och detta torde utan särskilt stadgande bli fallet, om lagrådets nyssberörda hemställan iakttages.

22 KAP.

1, 3 och 4 §§.

Lagrådet:

För tvistemålens del upptager förslaget i 14 kap. 1 och 2 §§ den regeln, att om någon samtidigt väcker flera käromål mot samma svarande eller om samtidigt en kärande väcker käromål mot flera svarande eller flera kärande mot en eller flera svarande, målen *s k o l a* handläggas i en rättegång, såframt de stödja sig på väsentligen samma grund. Därutöver föreslås i 14 kap. 6 § att mål mellan samma eller olika parter även i annat fall *m å* handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen. Sistnämnda stadgande åsyftar, såsom i motiven framhålles, bland annat de fall då käromål, som stödja sig på väsentligen samma grund, ej väckas samtidigt eller då käromålen icke stödja sig på väsentligen samma grund men dock å likartade grunder. Tillämpningen av 6 § ankommer på rätten, som oberoende av parts yrkande kan förfara efter ty finnes lämpligt. En allmän förutsättning för kumulation är enligt 7 §, att samma domstol är behörig för målen och samma rättegångsform tillämplig. Såsom lagrådet vid sistnämnda paragraf yttrat, torde jämväl förutsättas, att målen äro anhängiga vid samma domstol.

I 22 kap. 1, 3 och 4 §§ regleras frågan om kumulation av talan om ansvar och om enskilt anspråk i anledning av brott. Av dessa stadganden hava 1 och 3 §§ avseende på det vanligaste fallet eller att målsäganden gör gällande enskilt anspråk mot den tilltalade; i 4 § första stycket åter regleras det fallet att målsäganden framställer sådant anspråk mot annan än den tilltalade. Målsägandens talan om enskilt anspråk mot den tilltalade på grund av brott *m å* enligt 1 § föras i samband med åtal för brottet, och enligt 3 § äger rätten, om sådan talan föres i särskilt mål, förordna att talan skall upptagas till behandling i samband med åtalet. Förutsättning för sådant förordnande är att målsäganden begär målens sammanslagning och att rätten finner åtgärden lämplig. Enligt 4 § första stycket *m å*, om

målsäganden vill mot annan än den tilltalade framställa anspråk på skadestånd eller annat dylikt i anledning av brottet, talan handläggas i samband med åtalet. Av den föreslagna lagtexten framgår ej tydligt, huruvida stadgandet är avsett att vara ett parallellstadgande endast till 1 § eller jämväl till 3 §. Är det senare åsyftat, lämnar avfattningen rum för tvekan huruvida även i detta fall, likasom i 3 §, för sammanslagning av målen fordras yrkande av målsäganden och att rätten finner åtgärden lämplig. Stadgandet torde härutöver innefatta en forumregel, varigenom skulle beredas tillfälle att vid brottmålsforum mot annan än den tilltalade framställa anspråk i anledning av brottet.

Vad först angår kumulation av ansvarstalan och målsägandens enskilda anspråk mot den tilltalade, är intet att erinra mot det i 1 § upptagna huvudstadgandet. Likaledes torde förslagets ståndpunkt vara riktig då i 3 § för sammanförande av en ansvarstalan och ett såsom särskilt mål väckt enskilt anspråk ej uppställas lika tvingande föreskrifter som de, vilka enligt 14 kap. 1 och 2 §§ skola gälla för förening av tvistemål som stödjä sig på väsentligen samma grund. Den omständigheten att principiellt olika processformer äro tillämpliga ävensom de praktiska olägenheter som kunna föränledas av ett sammanförande utgöra hinder härför. Med hänsyn till dels att mål om enskilt anspråk på grund av brott i och för sig skola hänföras till tvistemål och dels att målsäganden ansetts kunna hava intresse av att hindra en tillämpning av 29 kap. 6 § andra punkten har i förslaget ansetts nödigt att göra den civila talans införlivande i brottmålet beroende av att målsäganden framställer yrkande därom. Ett sådant betraktelsesätt saknar förvisso ej berättigande, men hänsyn bör ock tagas till att såväl den tilltalade som rätten kan hava ett välgrundat intresse av att dubbla rättegångar undvikas. En ur alla synpunkter tillfredsställande lösning synes stå att vinna, om rätten oberoende av parts yrkande erhåller befogenhet att förordna om målens förening, när skäl därtill äro. Givet är att rätten därvid har att fästa tillbörligt avseende vid parternas önsknings. Vad nu förordas står i överensstämmelse med regeln i 14 kap. 6 § om fakultativ förening av tvistemål och med vad som enligt 22 kap. 5 § skall gälla för särskiljande av ansvarstalan och talan om enskilt anspråk.

Vad därefter angår det i 4 § första stycket behandlade fallet, eller att målsäganden vill mot annan än den tilltalade framställa anspråk på skadestånd eller annat dylikt i anledning av brott, torde samma regler böra gälla som nyss förordats beträffande målsägandens enskilda anspråk mot den tilltalade. Det förhållandet att en målsägande grundar sin talan icke uteslutande på brottet utan även på någon annan omständighet t. ex. att tredje mannen i egenskap av försäkringsgivare är ersättningsskyldig, bör — såsom förslaget i 4 § första stycket ock innebär — icke utgöra hinder mot kumulation.

Skola, såsom nu förordats, samma regler gälla för all kumulation av ansvarstalan och målsägandens enskilda anspråk, oberoende av om anspråket riktas mot den tilltalade eller annan, kan detta enklast ernås genom

att 4 § första stycket utgår samt 1 § första punkten och 3 § få en lydelse som kommer även målsägandens talan mot tredje man att innefattas i dessa båda stadganden. Vad som i den föreslagna lagtexten utgör hinder häremot är uttrycket »på grund av brott». Då detta uttryck enligt förslagets terminologi lär innebära ett krav på att anspråket skall grunda sig uteslutande på brottet, bör det ersättas med den i 4 § första stycket såsom mera omfattande använda termen »i anledning av brott». En sådan ändring skulle ock stå i samklang med lagrådets hemställan vid 10 kap. 8 §. I vad 4 § första stycket innefattar en forumregel torde denna genom den föreslagna ändringen bli obehövlig. Även 1 § innefattar nämligen enahanda forumbestämmelse, och denna bleve genom ändringen tillämplig på målsägandens anspråk, jämväl såvitt det riktas mot tredje man. Iakttages lagrådets vid 10 kap. 8 § gjorda hemställan, blir behovet av en forumbestämmelse för det i 3 § avsedda fallet ock vederbörligen tillgodosett.

23 KAP.

3 §.

Lagrådet:

Det ligger i sakens natur, att ju mera kvalificerad den polismyndighet är, som handhar förundersökningen, desto mindre anledning föreligger det såsom regel för åklagaren att övertaga ledningen av denna innan ännu någon bestämd person framstår såsom med skäl misstänkt. Särskilt med hänsyn till att förundersökningsarbetet i allmänhet ledes av väl kvalificerade polismän i de städer, där åklagare- och polismyndighet ej äro förenade i en hand, lär det endast i undantagsfall visa sig påkallat att åklagaren ingriper redan på detta tidiga stadium. Det synes därför böra utmärkas, att åklagarens skyldighet härtill inträder blott om det av särskilda skäl finnes påkallat.

9 §.

Lagrådet:

I fråga om skyldigheten att kvarstanna för förhör synes i lagen böra, såsom en grundregel, i första hand utsägas att ingen, som ej är anhållen eller häktad, skall vara skyldig att kvarstanna längre än som är för ändamålet oundgängligen erforderligt. Om man till säkerhet mot missbruk från myndighetens sida vill komplettera denna allmänna regel med detaljföreskrifter, böra dessa göras mindre stela än de förslaget innehåller. Särskilt må erinras, hurusom bestämmelsen att inställelse till nytt förhör ej får påfordras förrän efter viss tid kan, då den göres undantagslös, bli till icke obetydligt men för utredningen. Den kunde tillika alstra benägenhet hos förhørsledaren att utnyttja den i första stycket av 9 § medgivna tiden i vidare mån än eljest varit påkallat. Den enskildes intresse torde bli tillbörligen beaktat, om det stadgas att skyldighet att kvarstanna ej må i något fall påkallas för längre tid i följd än tolv timmar och att, därest med någon er-

fordras nytt förhör, det ej må utan tvingande skäl påfordras att han infinner sig tidigare än tolv timmar efter det föregående förhör med honom avslutats.

12 §.

Justitieråden Eklund och Lawski samt regeringsrådet Hjärne:

Bland exemplen på otillåtna förhörsmetoder hava i denna paragraf nämnts »snärjande frågor» och »löften eller förespeglingar om särskilda förmåner». Innebörden av dessa uttryck är icke fullt klar. Enligt vanligt språkbruk kunna därunder falla även åtgärder, vilka icke äro att anse såsom otillbörliga. Med hänsyn härtill hemställes, att de citerade orden måtte utgå ur lagtexten.

14 §.

Lagrådet:

Gällande regler om undersökning av tilltalads sinnesbeskaffenhet förutsetta, att domstolen ej kan förordna om sådan undersökning med mindre den anser att den tilltalade begått brottet. Endast under denna förutsättning är det försvarligt att väsentligt förlänga häktningstiden för att få en undersökning verkställd eller att förordna att icke häktad tilltalad skall för undersökning intagas å sinnessjukhus. Därvid är även att beakta, att tvångsundersökning å fängelses sinnessjukavdelning eller å sinnessjukhus för den tilltalade kan innebära ett svårare lidande än ett frihetsstraff.

Förslagets ståndpunkt i ifrågavarande avseende är ej alldeles klar. I motiven uttalas, att undersökningen såvitt möjligt bör vara verkställd före huvudförhandlingen och att det i regel torde vara lämpligast, att den sker redan under förundersökningen. Detta uttalande kan lätt tydas så, att man velat avvika från gällande rätts ståndpunkt, men behöver ej innebära mer än att i alla fall, i vilka det är klart att den misstänkte förövat gärningen — och det torde vara flertalet — undersökningen bör ske före huvudförhandlingen.

I brist på ett uttryckligt uttalande om att förslaget vill bryta med gällande rätt anser sig lagrådet berättigat att antaga, att ej heller förslaget medger undersökning av misstänkts sinnesbeskaffenhet, om ej övertygande bevisning förebragts om att han begått gärningen. Vid sådant förhållande kan lagrådet på denna punkt lämna förslaget utan anmärkning.

19 §.

Lagrådet:

I tvistemål och i brottmål, vari enskilt åtal föres, beredes målet till huvudförhandlingen omedelbart under rättens ledning. Så sker väl ej i mål vari allmän åklagare för talan, men rätten har dock även i dessa mål att, sedan åtal väckts, kontrollera huruvida det förebragta materialet är sådant att målet kan vid huvudförhandlingen bliva slutfört i ett sammanhang samt vid behov förelägga åklagaren att fullständiga förundersökningen eller besluta att yttrande av sakkunnig skall inhämtas eller annan förberedande

åtgärd vidtagas (se 45 kap. 11 och 12 §§). Ett naturligt komplement till denna rättens förgranskning är den rätten enligt förevarande paragraf anförtrödda uppgiften att, innan åtal väckts, upptaga och pröva anmälan från den misstänkte därom att undersökningsledaren ej bifallit begäran om förhör med viss person eller att utredningen eljest ej blivit tillfredsställande. Genom att rätten ingriper redan på detta tidiga stadium kan den utredning, som må finnas erforderlig, icke blott komma en blivande huvudförhandling till godo utan även, och i första hand, få betydelse för åtalsprövningen. Däremot synes den föreslagna anordningen med anmälan hos rätten icke ändamålsenlig, när klagomålen ej avse förmenta brister i utredningen utan den misstänkte gör gällande att annat fel förekommit vid förundersökningen, exempelvis att olämplig förhörsmetod använts. I sådana fall bör frågan lämpligen behandlas i den ordning som eljest tillämpas beträffande anmälan om tjänstefel; den misstänkte får vända sig till överordnad åklagare, som utreder fallet och vidtager den åtgärd, vartill utredningen ger anledning. I enlighet med vad nu anförts hemställer lagrådet, att i första stycket av 19 § orden »att eljest vid förundersökningen ej rätteligen förfarits» måtte utbytas mot »att utredningen eljest ej blivit tillfredsställande vid förundersökningen» eller något liknande.

21 §.

Lagrådet:

Särskilt med hänsyn till att förhör icke sällan hålles under mindre gynnsamma förhållanden bör det vara tillåtet att vid själva förhöret göra behövliga anteckningar i konceptform för att sedermera — med uteslutande av sådant som visar sig sakna betydelse för utredningen — utan omformning av återgivna utsagor renskriva anteckningarna och i förekommande fall sammanställa dem med andra förhörsanteckningar till ett sammanhängande protokoll. Något annat lärer ej heller vara åsyftat. Men då avfattningen av andra stycket i förevarande paragraf kan giva anledning till det missförståndet att ett i alla avseenden färdigställt protokoll skall åstadkommas redan vid förhöret, synes styckets formulering böra något jämkas. Det kan exempelvis stadgas, *att* utsaga av misstänkt eller annan skall, sedan den upptecknats, genast uppläsas, *att* den hörde skall tillfrågas, om han har något att erinra mot avfattningen, *att* erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas *och att* uppteckningen ej må därefter ändras.

Såframt vad lagrådet anförde i fråga om 6 kap. 8 § andra stycket föranleder ändring av vad där stadgas, torde motsvarande ändring böra ske här.

24 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Stadgandet i sista stycket avses skola tillämpas endast då det finnes uppenbart att den misstänkte ej kommer att dömas till annat än böter eller mist-

ning av befattning. Under ordalagen kommer emellertid jämväl det fall, att av omständigheterna uppenbart framgår att viss påföljd kommer att ådömas i stället för straff. Ett förtydligande torde böra ske.

3 §.

Justitieråden Eklund, Lawski och von Stegern:

Att starka humanitära skäl tala för att minderåriga i regel icke böra ut sättas för den påfrestning, som en häktning kan innebära, synes ej kunna för nekas. Men enligt vår mening föra dessa skäl icke så långt att, såsom här föreslagits, häktning av misstänkt under aderton år alltid bör ersättas med övervakning, om det är möjligt. I fråga om exempelvis den som redan undergått frihetsstraff torde ej sällan en så mild behandling icke vara på sin plats. Vi hemställa därför att även beträffande misstänkt som är under aderton år häktning skall ersättas med övervakning endast om den förra åtgärden kan antagas medföra allvarligt men för den misstänkte.

9 §.

Lagrådet:

Den generella avfattningen av paragrafens andra och tredje punkter, vilkas innehåll helt överensstämmer med nu gällande lag, medför, att även om den anhållne är minderårig underrättelse om anhållandet icke må utan hans medgivande lämnas hans föräldrar eller annan, som har vårdnaden om honom. Då en sådan konsekvens av föreskrifterna icke synes lämplig och jämväl i vissa andra fall, t. ex. då den anhållne blivit såsom saknad efterlyst, underrättelse om anhållandet synes böra lämnas även om den anhållne ej medgiver det, hemställes om sådan ändring av paragrafen, att underrättelse om anhållande må lämnas den anhållnes husfolk och närmaste anhöriga utan hans medgivande, där synnerliga skäl därtill äro.

11 §.

Lagrådet:

Såsom av 24 § framgår är det avsett att i en särskild lag sammanföra bestämmelser, vilka röra förvaring av anhållen eller häktad. Då föreskriften i 11 § är av sådan innebörd synes den lämpligen böra infogas i denna särskilda lag. Det hemställes förty, att paragrafen måtte utgå.

12 §.

Lagrådet:

För att rätten skall få tillfälle att före häktningsförhandlingen taga del av utredningsmaterialet har i andra stycket av denna paragraf stadgats, att vid häktningsframställningen skall fogas protokoll eller anteckningar över vad dittills förekommit under förundersökningen. I den mån protokoll ej hunnit färdigställas då framställningen avlätas och kopia av förda anteckningar ej finnes, kan det vara till olägenhet att åklagaren skall nödgas lämna ifrån

sig dessa anteckningar. De kunna omedelbart behövas för den fortsatta utredningen, och protokollet i de delar anteckningarna avse kan ej uppsättas förrän dessa återlämnats. Det får helt naturligt icke förekomma att för undvikande av nämnda olägenheter den i första stycket medgivna fristen utnyttjas efter det tillräcklig utredning vunnits för prövning av häktningsfrågan. Det synes därför önskvärt att åklagaren må kunna få ett kortare anstånd (t. ex. på en dag) med att tillhandahålla utredningsmaterialet, så att han får möjlighet att tillställa rätten protokoll i stället för konceptanteckningar. För rättens vidkommande lärer ett sådant anstånd icke medföra svårigheter, om det ej göres längre än att materialet ändock blir tillgängligt för granskning före häktningsförhandlingen. Det kan för övrigt befaras, att anteckningarna understundom komma att vara i sådant skick att rätten ej får mycken nytta av dem; rättens uppgift underlättas då genom ett anstånd.

Med hänsyn till vad nu anförts hemställer lagrådet om sådan jämkning av stadgandet i andra stycket, att rätten må medgiva anstånd med utredningsmaterialets tillhandahållande. Frågan om anstånd bör i de flesta fall kunna ordnas telefonledes.

13 §.

Lagrådet:

Det i andra punkten föreslagna stadgandet torde innebära, att särskild förhandling i häktningsfrågan icke behöver äga rum, om huvudförhandling utsättes att hållas inom en vecka efter det framställning om häktning inkom till rätten. Huruvida åtal redan väckts eller väckes samtidigt med eller efter framställningen, bör vara utan betydelse. Vad här åsyftas torde komma till riktigare uttryck, om i punkten endast stadgas, att därest huvudförhandling skall hållas inom en vecka efter det framställningen inkom, erfordras ej särskild förhandling i häktningsfrågan. Liknande jämkning bör vidtagas i 25 kap. 5 §, 26 kap. 4 § och 27 kap. 6 §.

14 §.

Lagrådet:

Enligt första stycket i denna paragraf får häktningsförhandling ej företagas i den anhållnes frånvaro. Om han på grund av sjukdom eller annat hinder ej kan vara tillstädes, måste alltså med häktningsfrågans behandling anstå tills hindret upphört. Har den anhållne drabbats av långvarig sjukdom, kan han sålunda få finna sig i att sitta anhållen under avsevärd tid, oaktat han, om han anser att häktningsskäl saknas, har ett berättigat intresse att få frågan härom prövad utan dröjsmål. Och om hindret utgöres av sinnessjukdom och undersökning bör ske, föreligger åtminstone med nu gällande regler om undersökning av tilltalad ett allmänt intresse av att häktning, om skäl därtill föreligga, kan omedelbart äga rum. I fråga om den som tagits i förvar är det nämligen nödvändigt, att reglerna om undersökning av häktad bliva tillämpliga.

Har hinder, som här avses, uppstått sedan förhandlingen i häktningsfrågan jämlikt 15 § uppskjutits, torde det ej vara möjligt att, om den anhållne ej begär längre uppskov än fyra dagar, förena innehållet i 15 § första stycket med vad i 14 § första stycket föreskrives.

På grund av det anförda hemställas om sådan ändring i sistnämnda stycke, att förhandling i häktningsfrågan må kunna ske i den anhållnes frånvaro, om hinder för hans inställande vid rätten föreligger. Det är uppenbarligen i sådana fall av särskild vikt att den anhållnes intresse bevakas av försvarare.

Vad här förordats föranleder jämkning även av 18 § första stycket.

22 §.

Lagrådet:

Enligt gällande lag hava domstolarna icke att taga befattning med frågor rörande häktads förvaring. Jämlikt förslaget däremot ankommer det på rätten att förordna om anstånd med att till allmänt häkte överföra den som häktats. Sedan häktad överförs till allmänt häkte, kan han för förhör eller annan åtgärd inställas å plats utom häktet; befogenhet att besluta härom skall tillkomma, jämte rätten, undersökningsledaren eller åklagaren. Som skäl för att nyssnämnda anstånd skall beslutas av rätten åberopas att enligt förslaget endast rätten skall äga förordna om häktning. Något sakligt bärande skäl synes detta dock icke vara, och det har, såsom ovan angivits, ej ansetts hindra att den häktade kan uttagas ur allmänt häkte på beslut av undersökningsledaren eller åklagaren. Med hänsyn härtill och då det är angeläget att domstolarna ej mer än som är nödvändigt belastas med nya uppgifter, anser sig lagrådet böra avstyrka förslaget att rätten skall taga befattning med här avsedda frågor. Beaktas vad sålunda uttalats, torde denna paragraf likasom 11 § böra utgå.

26 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Paragrafen torde böra kompletteras med ett stadgande motsvarande det, som lagrådet förordnat under 15 kap. 1 §.

8 §.

Lagrådet:

Liksom i 15 kap. 7 § torde jämväl i förevarande paragraf böra upptagas bestämmelse, varigenom åt rätten lämnas en befogenhet motsvarande den som enligt 181 § andra punkten och 184 § första punkten utsökningslagen tillkommer överexekutor. Det bör härvid uppmärksammas att kostnad, som uppkommer för sysslomans förvaltning av fast egendom, bör utgå av allmänna medel, när ej förordnandet av syssloman begärts av enskild part.

27 KAP.

2 §.

Lagrådet:

Enligt det föreslagna stadgandet i andra punkten må, då fråga ej är om de grövsta brotten, hos den misstänkte eller någon honom närstående icke läggas beslag å skriftligt meddelande mellan dem. Såsom av motiven framgår torde härmed, liksom enligt motsvarande stadgande i 1933 års tvångsmedelslag, avses endast meddelande mellan den misstänkte och någon av hans anhöriga men ej meddelande mellan de anhöriga inbördes. Såsom jämväl framgår av lagtexten och motiven, innebär förslaget vidare i förhållande till gällande rätt en utvidgning av beslagsrätten, i det att beslag skulle vara tillåtet om meddelandet anträffas hos annan än avsändaren eller mottagaren.

Då 1933 års lag förbjuder beslag av meddelande mellan den misstänkte och hans närmaste, i vems hand meddelandet än må befinna sig, har förbudet fått en alltför vidsträckt omfattning. Att skydda meddelandet endast då det finnes hos avsändaren eller mottagaren synes åter vara att gå väl långt i den motsatta riktningen. De humanitära skäl, som ligga till grund för stadgandet, torde påkalla att förbudet skall gälla, så snart meddelandet befinner sig hos den misstänkte eller någon av de honom närstående personer, som angivas i paragrafen.

Det synes vidare önskvärt att mot beslag fredas ej endast meddelande mellan den misstänkte och hans närmaste utan ock meddelande mellan de senare inbördes, såvitt det befinner sig inom den ifrågavarande kretsen. Att i denna utsträckning tillgodose de humanitära synpunkterna torde ej innefatta någon fara för straffrättsskipningens effektivitet.

Intet är att erinra mot att de nu förordade reglerna lida undantag, då fråga är om grövre brott.

De nu framförda synpunkterna gälla även 38 kap. 2 §.

9 §.

Lagrådet:

Med försändelse, som inkommer till postanstalt, lärar här avses icke blott — såsom i 12 § av detta kapitel — brev, postanvisning eller annan handling utan även t. ex. paket som befordras med posten. De skäl, som tala för att rätten skall kunna förordna om kvarhållande av en försändelse av sistnämnda slag, kunna ock åberopas till stöd för att försändelse, som avlämnas för befordran med järnväg, buss, fartyg eller annat transportmedel, bör efter förordnande av rätten få kvarhållas, till dess uppkommen fråga om beslag av försändelsen eller någon del därav blivit avgjord. Framhållas må ock, att i 2 § lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. någon åtskillnad i detta avseende icke gjorts mellan olika befordringsanstalter. På grund av vad sålunda anförts hemställer lagrådet,

att åt stadgandet i första punkten av förevarande paragraf gives en sådan omfattning att det kommer att gälla, när anledning är, att post-, telegraf-, järnvägs- eller annan försändelse, som må tagas i beslag, skall inkomma till befordringsanstalt.

16 §.

Lagrådet:

För att det tvångsmedel som här behandlas skall i tillämpningen medföra åsyftad nytta torde det vara erforderligt att, på sätt skett i 3 § lagen den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m., möjlighet öppnas för undersökningsledaren eller åklagaren att från telefonanstalt erhålla uppgift å telefonsamtal, utväxlade eller beställda mellan apparat, som kan antagas hava begagnats eller komma att begagnas av den misstänkte, och annan apparat. Rätten bör därför kunna lämna tillstånd till att sådan uppgift inhämtas under utredningen.

Enligt lagrådets mening är det även lämpligt att — i anslutning till innehållet i nämnda lagrum — i tredje stycket av förevarande paragraf uttala, att sakkunnig eller annan, som anlitas för utredningen angående brottet eller eljest därvid höres, skall — t. ex. för tolkning av chiffermeddelanden — kunna, efter anvisningar av myndighet som i samma stycke avses, granska uppteckning av telefonsamtal.

29 KAP.

2 §.

Justitieråden Eklund och Lawski samt regeringsrådet Hjärne:

I tvistemål skall enligt förslaget särskild omröstning kunna äga rum i vida större utsträckning än enligt gällande rätt. I fråga om brottmålen åter — i vilka visserligen meningsskiljaktigheter, som kunna föranleda behov av särskilda omröstningar, äro sällsynta — har ökad möjlighet till dylik omröstning föreslagits allenast i ett fåtal fall; i huvudsak har nuvarande ordning bibehållits. Förslaget förutsätter sålunda som regel, att i kollegial domstol liksom nu endast en omröstning skall äga rum i brottmål. Om vid omröstningen någon röstar för viss skyddsåtgärd, skall emellertid frågan om denna skyddsåtgärd upptagas till särskild omröstning; beslutas ej då skyddsåtgärd, har ledamot, som vid den första omröstningen uttalade sig därför, att utsätta straff.

En följd av de föreslagna reglerna är att, om de olika domstolsledamöterna för viss brottslig gärning döma till olika straff och tillika hänföra gärningen under olika lagrum, det votum, vars straffmätning jämlikt de i 3 och 4 §§ upptagna reglerna skall följas, blir bestämmande jämväl för rubriceringen av brottet. Därest av fem ledamöter två döma för bedrägeri till åtta månaders straffarbete, två döma för samma brott till sex månaders fängelse, samt den femte betraktar brottet såsom trolöshet mot huvudman

och bestämmer straffet till sex månaders straffarbete, lärar domen skola avfattas enligt sisenämnda ledamots mening. Att sålunda i detta fall den tilltalade — i likhet med vad som nu gäller — skall kunna dömas för trolöshet mot huvudman, ehuru fyra av de fem domarna ansett honom skyldig till bedrägeri, synes icke tillfredsställande. Det kan ej heller anses välmotiverat att, då domarna hava delade meningar om brottets rubricering och straffet alltså skall bestämmas genom sammanläggning av röster enligt 4 §, strafflagen i de olika vota bliva utmätta med tillämpning av olika straffskalor. Om av tre domare en dömer den tilltalade jämlikt 14 kap. 12 och 15 §§ strafflagen för misshandel med livsfarligt vapen till sex månaders straffarbete, en, som anser det använda tillhygget icke vara livsfarligt, dömer den tilltalade jämlikt 14 kap. 12 § strafflagen till åtta månaders straffarbete och den tredje jämlikt 14 kap. 13 och 15 §§ strafflagen dömer för lindrig misshandel med livsfarligt vapen till fem månaders straffarbete, synes i domen, som skall avfattas efter den förste domarens mening, de övrigas bedömande av omständigheterna icke hava tillfullo beaktats, emedan de måst utmäta straffet inom en väsentligt lägre straffskala än den, som enligt domen blir tillämpad. Det principiellt riktiga synes vara, att straffmätningen äger rum först sedan det blivit klart, för vilket brott straff skall ådömas. Detta är också vad som skall ske enligt förslaget i det fall, att fråga är om ansvar för flera brott och domarna i skuldfrågan icke äro ense beträffande alla brotten. Om, i enlighet med vad här utvecklats, efter danskt och norskt mönster omröstning, där det erfordras, anställes beträffande frågan, om den tilltalade förövat gärningen och till vilket brott den är att hänföra, vinnes också den fördelen, att ledamot, som vill döma till straff men överröstas av ledamöter som anse skyddsåtgärd lämpligast — fränsett vissa undantagsfall — icke behöver tillkännagiva sin åsikt rörande det straff, han velat utmäta. Det torde knappast behöva påpekas, att det avgörande, som vinnes genom nämnda omröstning, måste innefatta jämväl avgörande av förekommande spörsmål rörande nöd, nödvärn och straffmyndighet.

Då här förordats, att omröstningen skall gälla, icke frågan om den tilltalades skuld utan frågan om han förövat visst brott, är anledning därtill att, i fall fråga uppkommer om tillämpning av 5 kap. 5 § strafflagen, särskild omröstning bör äga rum jämväl rörande denna fråga. Med förslaget lärar åsyftas, att de domare, som vid en omröstning på olika grunder stannat i den mening, att straff eller skyddsåtgärd ej bör ådömas, skola anses vara ense om att frikänna den tilltalade. Om av fyra domare två döma till straff, en förklarar den tilltalade straffri jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen och en frikänner på grund av bristande bevisning, skall den tilltalade frikännas och motiveringen för frikännandet bestämmas med ledning av det votum för frikännande, som är det lindrigaste. Det torde få antagas, att domen skall gå ut på frikännande på grund av bristande bevisning, till och med om den som röstat för frikännandet i själva verket anser, att den tilltalade är av sinnesbeskaffenhet, som avses i 5 kap. 5 § strafflagen.

Det kan vara tvivelaktigt, om omröstningsregeln i 3 § leder till detta re-

sultat, eftersom det icke torde vara alldeles klart, att en sinnessjukförklaring — åtminstone om den tilltalade förklarats vara i behov av vård på sinnessjukhus — verkligen är att jämställa med ett frikännande. Men ej blott redaktionellt utan även sakligt synes förslaget knappast tillfredsställande. Den mening, som går ut på en straffriförklaring av den tilltalade och därigenom på en kanske flerårig tvångsinternering å sinnessjukhus, kan näppe-ligen anses behörigen beaktad vid röstberäkningen; i själva verket ligger i de flesta fall en straffriförklaring närmare en straffdom än ett fullständigt frikännande. Och om majoriteten stannar för att döma till straff, är presumptionen att den, som röstat för straffriförklaring, skall anses hava biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen, knappast motiverad. Skulle slutligen, såsom torde vara avsett, regeln i 6 § om att rättens avgörande i ansvarsfrågan är bindande vid prövning av enskilt anspråk, i nyssnämnda exempel leda till det resultatet, att även ett sådant anspråk skulle ogillas fastän utav tre av de fyra domarnas vota skadeståndsskyldighet bör följa, blir omröstningsmetoden än mera otillfredsställande. Det torde böra erin-ras om, att den nu föreslagna anordningen är sakligt berättigad även på den grund, att en straffriförklaring i fall, då den tilltalade funnits vara i behov av vård å sinnessjukhus, i realiteten innebär, att den tilltalade underkastas en skyddsåtgärd. I detta sammanhang bör framhållas, att till-räckliga skäl icke synas föreligga för att anordna särskild omröstning be-träffande frågan om den tilltalade bör komma i åtnjutande av strafflindring jämlikt 5 kap. 6 § strafflagen, lika litet som angående frågan, huruvida en allmän straffskärpnings- eller strafflindringsgrund föreligger.

I ytterligare två fall, som icke beröras i förslaget, synes särskild omröstning vara påkallad. Att sådan bör äga rum vid villkorligt anstånd med straffets ådömande enligt den efter förslagets framläggande tillkomna lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom, är uppenbart. Men vidare synes det motiverat att utbryta frågan om åtalspreskription till särskild omröstning. En sådan utbrytning är önskvärd redan med hänsyn till det förut berörda stadgandet i 6 §. Ett godtagande av denna mening innebär såtillvida en för-sämring i den tilltalades ställning såväl i förhållande till gällande rätt som gentemot förslaget, att frikännande vota icke få sammanräknas med vota, som gå ut på preskription. Med hänsyn till preskriptionsfrågans rent formella karaktär synes emellertid den olikhet, som i förslaget härutinnan göres mel-lan tvistemål och brottmål, icke böra bibehållas. Den tilltalade kan näppe-ligen fordra, att den, som funnit preskription föreligga, men överröstats därutinnan, skall anses vilja det oaktat frikänna honom, liksom den i denna fråga överröstade domaren icke kan sägas hava anledning att undandraga sig att deltaga i en eventuell straffmätning.

Vad här förordats innebär, att om — sedan genom särskild omröstning blivit avgjord, att en straffbelagd handling av visst slag förövats av den till-talade — mer än en ytterligare omröstning är påkallad, de särskilda om-röstningarna, i den mån så erfordras, böra behandla frågorna om preskrip-tion, strafffrihet på grund av 5 kap. 5 § strafflagen, villkorligt anstånd med

straffs ådömande, ungdomsfängelse eller skyddsåtgärd, straffmätning samt villkorligt anstånd med ådömt straff i nu nämnd ordning.

I praktiken blir omröstningen naturligtvis icke så vidlyftig som nyss angivits; det är otänkbart att hela detta schema kan komma att rullas upp i ett och samma mål.

Ett spörsmål, som icke berörts i förslaget, är det som avser domens avfattande i fall då straff och påföljder av olika slag kunna ifrågakomma på en gång och majoriteten i de olika avseendena ej sammanfaller, t. ex. då fråga är om frihetsstraff samt avsättning eller suspension enligt 2 kap. 18 § strafflagen. Ej heller beröres det fall då vid ådömande av dagsböter olika meningar förekomma om såväl dagsböternas antal som deras belopp. Dessa spörsmål torde hittills icke hava kommit till avgörande i något rättsfall. Det mest tillfredsställande synes här vara, att särskild sammanräkning av de olika meningarna sker beträffande varje ifrågasatt straff eller påföljd respektive beträffande dagsbotsantalet och dagsbotsbeloppet. Om denna mening ej anses utan vidare klar, är ett uttryckligt stadgande härom önskligt.

Justitierådet von Steyern:

Jag finner de föreslagna bestämmelserna angående omröstning till dom i brottmål i det väsentliga lämpligt avvägda. Självfallet fordras en jämkning till följd av det efter förslagets framläggande med vår rätt införlivade institutet villkorligt anstånd med straffs ådömande; denna jämkning bör ske på sätt lagrådets övriga ledamöter förordnat. Att vid behov särskild omröstning skall ske om straffriförklaring enligt 5 kap. 5 § strafflagen, bör måhända jämväl stadgas.

Då jag icke vill förorda en ytterligare uppdelning av processmaterialet vid omröstning till dom, grundar sig min mening på väsentligen samma synpunkter, som jag framhållit vid 16 kap. 2 §, d. v. s. att en långt driven uppdelning leder till att sammanhang och översikt komma till korta och medför en omständlighet och tunga i domstolarnas arbetssätt, som ej motsvaras av nämnvärda reella fördelar. Det nuvarande omröstningssättet har icke, vare sig i tvistemål eller i brottmål, veterligen lett till någon avsevärd olägenhet; det nya förfarandet innefattar intet, som påkallar ett annat omröstningssätt. Jag finner det i och för sig riktigt, att vota, som gå ut på preskription, sammanläggas med vota för frikännande på grund av brist på bevis. Det är sant, att regeln i 29 kap. 6 § i sådana fall kan leda till förfång för målsägandens enskilda anspråk. Då på grund av förundersökningsmaterialet eller huvudförhandlingen kan antagas att röstsplitrning i dylika frågor skall uppkomma, bör ett otillfredsställande resultat undvikas genom att det enskilda anspråket avskiljes till särskild behandling (22 kap. 5 §).

Jag instämmer i vad övriga ledamöter av lagrådet uttalat beträffande röstberäkning i vissa fall, då straff och påföljder av olika slag sammanträffa och då fråga är om dagsböter.

3 §.

Lagrådet:

Under diskussionen om processlagberedningens förslag hava från olika håll anmärkningar framställts mot det föreslagna stadgandet om omröstning i rådhusrätt med nämnd. Bakom anmärkningarna torde framför allt ligga en önskan att i enkelhetens intresse en enhetlig omröstningsregel måtte genomföras. Denna tanke har också kommit till uttryck i den kritik, som i lagrådets förut berörda år 1928 avgivna utlåtande riktades mot den regel, vilken enligt processkommissionens betänkande skulle gälla vid omröstning i hovrättsnämnd och vilken i princip överensstämmer med den nu ifrågasättande. I lagrådets utlåtande underströks också att denna omröstningsregel ej vore sakligt tillfredsställande. Till belysande av den senare anmärkningen framhölls, att det icke syntes betryggande mot olyckliga misstag, att en friande majoritet av fackdomare överröstades av en fällande kollega i förening med viss pluralitet i nämnden.

I vad sålunda anmärkts kan lagrådet även i sin nuvarande sammansättning instämma. Tilläggas må, att den föreslagna omröstningsregeln blir särskilt svår att försvara i det fall, att fyra lagfarna domare sitta i rätten och av dessa tre äro ense. Men även då det gäller att överrösta en majoritet av två lagfarna domare synes man kunna kräva, att nämnden är enhällig.

Med åberopande av det anförda hemställer lagrådet — under förutsättning att föreskrifterna om rådhusrätts sammansättning, då nämnd har säte i rätten, ej ändras på sätt två av lagrådets ledamöter förordat — om sådan ändring i paragrafens andra stycke att i rådhusrätt nämndens mening skall gälla endast om alla i nämnden äro ense.

Vid tillämpning av lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom kan det i en kollegial domstol i vissa fall bliva omöjligt att, med hjälp av regeln att den lindrigaste meningen skall gälla, skilja mellan meningar, som erhållit lika röstetal. Om sålunda meningsskiljaktighet uppstått huruvida den villkorligt dömde skall förpliktas att ställa sig till efterrättelse särskilda föreskrifter av det ena eller det andra slaget, kan det ofta ej sägas, att någon viss mening är den för den tilltalade lindrigaste. I andra fall åter, t. ex. om meningsskiljaktigheten avser, i vilken utsträckning prövotiden skall förlängas, möter icke någon svårighet att tillämpa nyssnämnda regel.

Då det generellt torde böra gälla, att i fall sådana som det förstnämnda systemet med utslagsröst skall användas, hemställer lagrådet, att föreskrift måtte upptagas om att, därest för flera meningar avgivits lika många röster och ej någon av dem kan anses lindrigare än den eller de andra, den mening skall gälla, som biträts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar. En liknande ändring synes vara erforderlig i 4 §.

Under åberopande av vad lagrådet anför vid 16 kap. 3 § första stycket hemställs, att motsvarande jämkning vidtages i förevarande paragraf.

7 §.

Justitieråden Eklund och Lawski:

Att nämndemän, som mot de lagfarna domarnas majoritet bestämt rättens avgörande, icke skola ansvara för avgörandet, synes icke tillfredsställande. Iakttages den hemställan, som av lagrådet gjorts angående omröstning i rådhusrätt med nämnd, och blir i följd härav nämndens möjlighet att påverka utgången icke beroende av om nämnden instämmer med en lagfaren ledamot i rådhusrätten eller icke, föreligger enligt vår mening än mindre skäl att icke låta nämnden bliva ansvarig för sitt beslut. Vi hemställa därför om erforderlig ändring i paragrafen i enlighet med vad nu anförts.

31 KAP.

1 §.

Lagrådet:

I första stycket andra punkten talas om »den tilltalade, hans ombud, biträde eller av honom utsedd försvarare». Då den som av den tilltalade anlitas att biträda honom vid förberedande och utförande av hans talan i förslaget benämnas försvarare, bör ordet biträde utgå.

32 KAP.

7 §.

Lagrådet:

Om under nu gällande ordning part rätteligen ingivit missnöjesanmälan, revisionsinlaga eller besvär men uraktlåtit att i samband därmed vidtaga annan åtgärd, vars underlåtenhet medför talans förlust, samt parten före utgången av den för åtgärdens vidtagande stadgade tiden visar laga förfall, skall enligt 30 kap. 24, 30 eller 39 § rättegångsbalken ny tid utsättas. Att detsamma, som lär vara avsett, skall gälla enligt förevarande paragraf, synes ej med tillräcklig tydlighet framgå av lagtexten. Lagrådet hemställer därför, att en uttrycklig bestämmelse i ämnet upptages i paragrafen.

33 KAP.

2 §.

Lagrådet:

Förslaget lär, vad angår här avsedda inlagor eller andra handlingar som inkomma från svaranden, skola så förstås, att svaranden alltid är skyldig att tillhandahålla två exemplar av sådan handling men att, om ytterligare erforderliga avskrifter felas, kostnaden för dessa skall, därest ej 26 § första stycket andra punkten är tillämplig, jämlikt samma paragraf utgå av det förskott som ställts av kåranden. Den olikhet, som sålunda skulle råda mel-

lan den första avskriften och andra sådana, kan knappast utläsas ur lagtexten; vad 2 § innehåller om att svaranden skall tillhandahålla erforderliga avskrifter passar ej heller väl ihop med att kostnad för felande avskrift kan tagas av kärandens förskott. Enligt lagrådets mening böra samtliga avskrifter behandlas på enahanda sätt, och med hänsyn till att kostnaden för avskrift, som göres i samband med utskrift av originalet, är väsentligt lägre än kostnaden för särskild utskrift av avskriften, böra avskrifter av handlingar, som inkomma från svaranden, i första hand bekostas av honom. Vill man nå detta resultat, måste emellertid tillses att 26 § icke blir tillämplig å ifrågavarande avskrifter.

Därest i enlighet med det sagda till paragrafen fogas bestämmelse att, om part ej tillhandahåller avskrift som där sägs, rätten skall på partens bekostnad besörja handlingens avskrivande, blir därav en följd, att något förskott för denna kostnad ej blir stadgat; någon fara för att kostnaden ej skall bliva ersatt, synes dock ej föreligga.

4 §.

Lagrådet:

I processlagberedningens motiv uttalas, att de i denna och nästföljande paragraf givna bestämmelserna om delgivning i rättegång böra tillämpas även beträffande delgivning av meddelad tredskodom. Emellertid är det ej sällan överflödigt att tredskodom delgives den, mot vilken domen givits, Rätten bör därför ej självmant vidtaga några åtgärder för verkställande av sådan delgivning utan avvakta att framställning därom göres från den vinnande partens sida. Och för sådana fall då delgivning erfordras synes det icke heller vara av behovet påkallat att part, som önskar själv ombesörja åtgärden, skall inhämta tillstånd därtill hos rätten. Lagrådet hemställer om jämkning av lagtexten i enlighet med vad nu sagts.

6 §.

Lagrådet:

I förevarande paragraf likasom i 8—13 §§ användas omväxlande uttrycken »den, med vilken delgivning skall ske», samt »den som sökes» eller »den sökte». Innebörden av sistnämnda båda termer är enligt förslaget tydlig; de användas för att beteckna den fysiska person, eventuellt en representant för en juridisk person, till vilken delgivningshandlingen skall överlämnas. Det förstnämnda uttrycket åter kan enligt förslaget avse dels den fysiska eller juridiska person, mot vilken delgivningen är riktad, dels ock, om denne är en juridisk person, hans ställföreträdare. Av avfattningen eller sammanhanget framgår mer eller mindre tydligt om alla eller endast någon eller några av dessa kategorier åsyftas. Sålunda är i 6 § uppenbarligen endast fråga om fysiska personer, inklusive ställföreträdare för juridiska personer. Av en jämförelse mellan 8 och 9 §§ framgår att i den förra paragrafen uttrycket bör tolkas på samma sätt. 9 § gäller enligt sin uttryckliga lydelse endast juridiska personer. I 10 § tredje stycket åsyftas med ut-

trycket en fysisk eller juridisk person men ej en representant för en juridisk person. I 11 § torde av sakliga skäl uttrycket böra fattas i sin ovan angivna vidsträcktaste betydelse. Däremot lära i 12 § endast fysiska personer, inklusive ställföreträdare för juridiska personer, rymmas inom termen.

Enligt lagrådets mening är det önskvärt att ernå mera stadga i den använda terminologien. Åtskilligt skulle vara vunnet om »den, som sökes för delgivning» eller liknande uttryck kommer till användning i alla de fall, då med förslaget avses endast fysiska personer, som i denna egenskap eller såsom ställföreträdare för juridisk person hava att emottaga delgivning. Härav skulle föranledas jämkningar i 6, 8 och 12 §§.

11 §.

Lagrådet:

I första punkten av denna paragraf torde såväl ett förtydligande som en saklig jämkning böra ske. Sålunda bör, då uttrycket »vistas» knappast kan användas om juridiska personer, tydligare angivas, att bestämmelsen har avseende även å utländsk juridisk person. Vidare bör punkten vara tillämplig ej endast då det är känt att den, med vilken delgivning skall ske, vistas å viss utrikes ort utan även då hans vistelseort är okänd men han har känt hemvist utom riket. Då enligt 12 § delgivning genom kungörelse ej står till buds i sistnämnda fall, skulle, om den förordade jämkningen ej göres, det stundom bliva omöjligt att verkställa delgivning.

Bestämmelsen i andra punkten bör, till tydligare utmärkande att den icke gäller blott när delgivning med stöd av första punkten sker enligt utländsk lag, upptagas såsom ett särskilt stycke och angivas gälla när part själv skall ombesörja delgivning å ort utom riket.

13 §.

Lagrådet:

Då i denna paragraf utsäges att vad i 11 § stadgas ej skall gälla delgivning av stämning i brottmål, har uppenbarligen ej åsyftats andra punkten i 11 §. Om denna punkt, i enlighet med vad lagrådet förordat, upptages såsom ett särskilt stycke, kan bestämmelsen i 13 § första punkten angivas avse 8 §, 11 § första stycket och 12 §.

17 §.

Lagrådet:

Andra punkten i första stycket innehåller bland annat att, när dödsbo står under delägarnas förvaltning, delgivning kan ske med en av dem under förutsättning att han sitter i boet. I sådana fall lär det åligga den med vilken delgivningen sker att utan dröjsmål därom underrätta de övriga. En erinran om förefintligheten av en sådan skyldighet synes lämpligen kunna upptagas i lagtexten.

20 §.

Lagrådet:

Skyldighet att föra register över anmälningar varom här är fråga — något som icke kan anses utan vidare åvila advokatsamfundets styrelse — ligger i viss mån vid sidan av de uppgifter som böra ankomma å samfundet. Med hänsyn härtill och då det torde vara lämpligt att anmälningarna mottagas och registreras av någon som handlar under tjänstemannaansvar, böra anmälningarna enligt lagrådets mening göras hos en central statsmyndighet. Såsom ett lämpligt organ härför föreslås nedre justitierevisionen.

24 §.

Lagrådet:

I samband därmed att bestämmelserna i förordningen den 10 augusti 1877 angående stämningsmän enligt lagen den 10 juli 1899 överfördes till 11 kap. 37 och 38 §§ rättegångsbalken blev stämningsmännens behörighet utvidgad så, att den kom att omfatta jämväl delgivning av handlingar utom rättegång. Då det icke lärer vara avsett att på denna punkt genomföra någon ändring i gällande rätt, synes det vara lämpligt att låta orden »i rättegång» utgå ur den här i första punkten föreslagna lagtexten.

25 §.

Justitierådet Lawski:

Stadgandet i 11 kap. 38 § rättegångsbalken, att intyg av ojävig stämningsman gäller såsom fullt bevis att delgivning blivit så verkställd som intyget innehåller, står i god överensstämmelse med vår härskande legala bevisrätt, och någon tvekan kan ej råda därom, att detta såsom »fullt» angivna bevis i likhet med varje annat sådant kan kullkastas genom vederbörlig bevisning i motsatt riktning. I ett system med fri bevisprövning passar däremot ett stadgande sådant som det nu berörda mindre väl. Av ordalagen i förevarande paragraf kan man sålunda lätt frestas till det oriktiga antagandet, att intyg eller erkännande, som där sägs, utgör bevis, som icke får motbevisas. Till undvikande av en dylik missuppfattning synes paragrafen böra omarbetas så att därav framgår, att vad nu avsett intyg eller erkännande innehåller skall tagas för gott, om det ej visas, att intyget eller erkännandet är oriktigt.

34 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Det synes önskvärt, att av lagtexten framgår att med termen rättegångshinder avses hinder för målets upptagande till prövning. Önskemålet synes enklast kunna tillgodoses på det sätt att avfattningen av första stycket i förevarande paragraf jämkas så att där uttalas, att fråga om hinder för målets

upptagande skall av rätten företagas så snart anledning förekommer därtill. Att dessa ordalag omfatta även ett rättegångshinder, som består däri att målet rör en redan avgjord sak (*res judicata*), synes icke kunna bliva föremål för tvekan.

35 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Såsom en inledning till avdelningen om bevisning ges i denna paragraf uttryck åt den grundläggande principen om fri bevisprövning. Av ett stadgade härom bör framgå, att någon begränsning ej uppställas i fråga om arten av det material eller de kunskapskällor som få användas för sanningens utletande. Däremot är här ej platsen för bestämmelser huru bevismaterialet skall hava bragts till rättens kännedom för att få beaktas. Denna fråga behandlas i 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 §, där det fastslås att rättens avgörande får grundas endast å vad i målet förekommit och, om huvudförhandling ägt rum, ej å annat än vad som förekommit vid denna. Med den formulering nu förevarande paragraf erhållit kan det synas som om där ånyo — ehuru det uppenbarligen ej avsetts — uttalades en regel i sistnämnda hänseende, delvis avvikande från vad i nyssberörda paragrafer föreslagits. En jämkning av ordalagen torde böra ske. Om det angives, att rätten skall efter fri och samvetsgrann prövning avgöra vad i målet är bevisat, blir tillika en annan sida av den fria bevisprövningen — att rätten vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är bunden av legala regler — tydligare framhävd än i förslaget.

13 §.

Lagrådet:

Bevis som upptages utom huvudförhandling skall enligt 35 kap. 13 § upptagas även vid denna, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger. Denna regel är tillämplig även i det fall, att huvudförhandling inställts men rätten jämlikt 43 kap. 3 § andra stycket eller 46 kap. 3 § andra stycket å den för huvudförhandlingen bestämda dagen låter höra part, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstådes och kan antagas icke utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet kunna infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Därest åter bevis jämlikt 43 kap. 3 § första stycket eller 46 kap. 3 § första stycket eller eljest upptagits vid huvudförhandling, gäller, om ny huvudförhandling äger rum, enligt 43 kap. 13 § och 46 kap. 13 § en i viss mån omkastad regel, i det att beviset skall ånyo upptagas, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Anledningen till att en strängare princip kommit till tillämpning i det senare fallet är uppenbarligen, att man velat i görligaste mån förhindra, att ny huvudförhandling äger rum. Emellertid synes detta skäl icke motivera en olika behandling av de båda

fallen. Det hemställes därför, att de regleras på enahanda sätt. Därvid torde anledning saknas att kräva mer än att nytt upptagande finnes vara av betydelse i målet och icke medför oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Genom att orden »hinder därför ej längre föreligger» utbytas mot uttrycket »icke medför oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet» vinnes också bättre överensstämmelse med såväl vad i 36 kap. 19 § stadgas om upptagande av vittnesmål utom huvudförhandling som vad 43 kap. 3 § andra stycket och 46 kap. 3 § andra stycket innehålla om upptagandet av där avsedda bevis, då huvudförhandling inställts.

14 §.

Lagrådet:

I denna paragraf gives uttryck åt grundsatsen att den, som har att lämna upplysning rörande omständighet av betydelse i rättegången, skall höras personligen inför rätten. Syftet med bestämmelsen är framför allt att förhindra, att i stället för hans muntliga utsaga skall kunna såsom bevis gälla en av honom själv eller annan utom rätta gjord skriftlig uppteckning av vad han har sig bekant. Vad sålunda åsyftas skulle enligt lagrådets mening komma bättre till uttryck genom en regel av innehåll av skriftlig utsaga, som avgivits i anledning av redan inledd eller förestående rättegång, eller uppteckning av utsaga, som någon av sådan anledning avgivit inför åklagare eller polismyndighet eller eljest utom rätta, ej må åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må tillåtas. Användes ett sådant uttryckssätt, framgår omedelbart av texten att den icke omfattar sedvanliga prästbevis och intyg av stämningsman — exempel som i motiven anföras till stöd för behovet av undantagsregeln i andra stycket. Vad åter angår läkarintyg, som jämväl upptagits bland exemplen på undantag, torde i vissa fall bevisvärde böra kunna tillerkännas sådant intyg, även om utfärdaren icke — såsom för tillämpning av andra stycket förutsättes — handlat på grund av allmän tjänst eller allmänt uppdrag. Bedömandet av frågan i vilken utsträckning läkarattester och därmed likartade intyg böra få åberopas såsom bevis synes lämpligen kunna ske med ledning av föreskriften att en sådan ordning är tillåten om det är särskilt medgivet eller om rätten på grund av särskilda omständigheter finner fog därför. Andra stycket bör förty utgå.

36 KAP.

1 §.

Justitieråden Eklund och von Steyern samt regeringsrådet Hjärne:

Huruvida målsägande kan höras såsom vittne eller ej besvaras icke i gällande lag genom något särskilt härom givet stadgande. Att vittnesmål ej kan avläggas av en målsägande som är part i målet betraktas såsom själv-

fallet. I övrigt är frågans besvarande beroende av huruvida målsäganden drabbas av något av vittnesjäven. I allmänhet utgöra jäven för angivare och för den, som har i saken del, eller ettdera av dessa jäv hinder mot att målsäganden höres såsom vittne. Men om intet jäv möter, exempelvis om en målsägande som ej angivit brottet avstått från anspråk på skadestånd, kan vittnesförhör på ed i vanlig ordning äga rum (jfr N.J.A. avd. I 1928 sid. 195). De nyssnämnda jäven lida dessutom intrång genom stadgandet i 17 kap. 11 § rättegångsbalken, enligt vilket lagrum vakter och de, som Konungens befallningshavandes bud och ärende gå, må själva edligen vittna om det som dem i ty fall händer så ock om det de utträttat. Med stöd av detta stadgande höras i stor utsträckning polismän såsom vittnen i brottmål, oaktat de vid det tillfälle, varom de vittna, blivit våldförda eller missfirmade av den tilltalade och förty äro målsägande.

I främmande länder höres målsäganden allmänt såsom vittne. Ofta, såsom i Norge och Danmark, sker så även när han uppträder som part i målet. Förslaget avviker i motsatt riktning från vår gällande rätt genom att uppställa ett undantagslöst förbud mot att målsäganden höres såsom vittne. Denna standpunkt motiveras med att målsäganden framstår som den tilltalades naturliga motpart och att det därför skulle vara att giva målsäganden en alltför gynnad ställning, om han finge avgiva sin berättelse under den garanti för trovärdighet, som följer med vittnesmålet. Detta betraktelsesätt saknar ej berättigande. Å andra sidan kan den tilltalade hava ett befogat anspråk att målsäganden skall underkastas de tvångsmedel för framkallande av en sanningsenlig utsaga som eden och menedsansvaret utgöra. Åt en sådan uppfattning giver förslaget i annat sammanhang uttryck, då i 37 kap. 1 § föreskrives att part i tvistemål kan påkalla förhör under sanningsförsäkran med sin motpart. I samma riktning verkar det allmänna rättsskipningsintresset, som kräver att varje bevismedel tillföres domstolarna i så tillförlitlig form som omständigheterna medgiva.

Vägas dessa synpunkter mot varandra och beaktas vederbörligen den åskådning i denna fråga, som torde råda i vårt land, synes en lämplig lösning kunna vinnas, om man i nära anslutning till gällande rätt väljer en medelväg mellan de båda ytterligheter som representeras av de främmande lagarna å ena sidan och förslaget å den andra. Vår gällande rätt kan sägas innebära att målsäganden i allmänhet ej får höras på ed men att undantag göres för sådana fall, då det kan antagas att hans intresse i målets utgång ej är starkt framträdande. Målsäganden bör i enlighet härmed kunna höras som vittne på ed, då han på grund av förlikning, avstående eller eljest saknar rätt att föra talan om ansvar eller enskilt anspråk mot den tilltalade och ej angivit brottet till åtal. Ett särskilt stadgande motsvarande 17 kap. 11 § rättegångsbalken torde ej erfordras; enligt gällande bestämmelser äro polismän berättigade till ersättning för skada i tjänsten å person och kläder och torde därför kunna antagas i allmänhet komma att avstå från anspråk mot den tilltalade.

Huruvida en målsägande, som ej är part, i de fall då han enligt vad nu

förordats ej skulle få höras på ed, bör såsom förslaget innebär höras i särskild ordning och enligt särskilda bestämmelser eller ock betraktas som vittne är huvudsakligen en lämplighetsfråga. Någon principiell skillnad föreligger ej mellan en sådan målsägandes berättelse och en utsaga av ett vittne, som enligt 14 § höres utan ed. De föreslagna reglerna om vittnesbeviset äro samtliga väl avpassade även för målsägandens hörande, under det att förslagets bestämmelser om målsägande, som ej är part, i vissa fall leda till mindre tillfredsställande resultat. Sålunda synes det oegentligt att, ehuru en sådan målsägandes utsaga jämlikt 6 kap. 6 § skall upptecknas, protokollet ej, på sätt i 35 kap. 13 § föreslås om vittnesberättelser, får användas vid fullföljd till högre rätt. Ej heller kan det anses motiverat att högre rätt skall äga större frihet att avvika från underrättens bevisbedömning i fråga om målsägandens i protokoll upptagna utsaga än beträffande vittnesberättelser (jfr 51 kap. 23 § och 55 kap. 15 §). Jämväl i fråga om förhör inför rätta under förundersökning (23 kap. 13 §) och vägran att avgiva utsaga (36 kap. 21 och 23 §§) synes målsägande, som ej är part, böra likställas med vittne. Olämpligt är ock, att en sådan målsägande jämlikt 46 kap. 6 § skall vid huvudförhandlingen höras mellan de båda parternas — åklagarens och den tilltalades — sakframställningar och att han med rättens tillstånd skall äga ställa frågor till den tilltalade. Slutligen synes anledning saknas att i resningsavseende icke likställa den omständigheten, att målsägande, som ej är part, avgivit falsk utsaga, med att falsk utsaga avgivits av vittne (58 kap. 2 § 2).

Det må även erinras om att enligt förslaget en person, som så starkt engagerat sig i rättegången som en intervenient i tvistemål, må höras såsom vittne och det på ed, såframt han ej undantagsvis har ställning av part i målet.

Behandlas målsägande, som ej är part, såsom vittne, kunna förenklingar vidtagas i 6 kap. 6 §, 20 kap. 14 § första stycket och 45 kap. 15 § första stycket, varjämte 20 kap. 15 § kan utgå. I kapitlen om förfarandet läres utan vidare vara klart att där upptagna stadganden om målsägande ej äro tillämpliga på den som höres såsom vittne. På grund härav erfordras ej ändring i 46 kap. 6 § andra, tredje, fjärde och femte styckena samt 8 och 14 §§, 51 kap. 4 § andra stycket, 14 § tredje stycket, 16 § tredje stycket och 19 § fjärde stycket.

På grund av vad nu anförts hemställles, att sista satsen i 1 § utgår och att i 14 § andra stycket bland de vittnen, som i brottmål ej må avlägga ed eller försäkran, upptages jämväl målsägande som ej avstått från eller eljest förlorat rätt till talan mot den tilltalade i anledning av brottet eller som avgivit det till åtal, så ock ställföreträdare för sådan målsägande.

Justitierådet Lawski:

Om man vill i större eller mindre utsträckning låta målsäganden höras såsom vittne, måste anledningen därtill vara den, att man vill giva målsägandens uppgifter i rättegången en mera tillförlitlig karaktär. Processlag-

beredningen har, under åberopande av att det vore oegentligt att höra målsäganden men ej den tilltalade såsom vittne, helt avstått från att tillåta vittnesmål av målsäganden. Med denna mening, vilken enligt min åsikt är väl motiverad, kan man ej gärna, om målsägandens hörande såsom vittne åberopas till styrkande av åtalet, göra skillnad mellan det fall, att målsäganden för talan, och det, att han ännu icke i processen angivit, om han vill föra talan eller icke. Eljest skulle målsägande, som vill bli hörd, alltid kunna vänta med att framställa sitt anspråk för att vara oförhindrad att med sina uppgifter stöda åtalet. I den mån så sker — och ett sådant tillvägagångssätt kunde lätt bli vanligt — riskerar man att målsägandens skadeståndsyrkanden framställas för sent, varav skulle föranledas uppskov antingen med hela målet eller med handläggningen av skadestandsfrågan. Det synes ej heller vara mycket vunnet genom att man medgiver den tilltalade att påkalla vittnesmål med målsägande som ej är part. En sådan målsägande skulle nämligen alltid kunna avböja vittnesmål genom att instämma i åklagarens talan, och det skulle oftast komma att bli svårt att av ett sådant instämmande draga någon slutsats till förmån för den tilltalade. Det sagda har uppenbarligen giltighet även om målsägande, som ej är part, höres utan menedsansvar och i följd härav bevisvärdet av vittnesmålet blir lägre.

Med hänsyn till det anförda saknar jag anledning att i princip frångå förslaget. Däremot synes skäl föreligga att i vissa fall medgiva hörande på vittnesed av personer, som endast formellt stå i målsägandeställning. Jag syftar därvid icke på målsägande, som frivilligt avstått från rätt att föra ansvars- och skadeståndstalan mot en kanske insolvent tilltalad, men vars förhållande till denne i realiteten är oförändrat. Ett undantag är åter enligt min mening befogat beträffande målsägande, som på grund av avtal eller eljest saknar befogenhet att föra ansvarstalan och vars rätt till skadestånd icke är beroende av målets utgång, t. ex. den som skadats vid trafik med motorfordon men erhållit fullt skadestånd eller oavsett målets utgång kan uttaga sådant av trafikförsäkringsanstalt. Med en dylik gränsdragning skulle vittnesförhör kunna ske även med vissa av de vakter och andra, som nu kunna oavsett jäv höras jämlikt 17 kap. 11 § rättegångsbalken (jfr lagen den 6 juni 1925 om ersättning till polisman för skada å kläder samt förordningen samma dag med vissa bestämmelser angående befattningshavares vid polisväsendet rätt till lön och pension m. m., 1 § 1). Att ytterligare utvidga kretsen av de befattningshavare, som sålunda böra kunna höras på ed, är måhända icke behövt.

5 §.

Lagrådet:

Beträffande allmän befattningshavares tystnadsplikt nöjer sig förslaget med en generell regel; befattningshavare får ej höras som vittne angående något, varom han på grund av denna sin ställning har att iakttaga tystnad.

I vilka avseenden sådan skyldighet att iakttaga tystnad föreligger bestämmes ej i rättegångsbalken utan skall bero av de särskilda författningar, som reglera befattningshavarnas ställning, eller de normer som eljest kunna anses gälla därom. Häremot är intet att erinra. Det är emellertid önskvärt att dessa normer överses vid det fortsatta lagstiftningsarbetet. Troligen visar sig någon komplettering nödvändig. Starka skäl hava exempelvis åberopats för att stadga viss tystnadsplikt för medlare i tvister mellan makar.

I andra stycket av förevarande paragraf är någon jämkning av ordalagen önskvärd. Föremålet för den tystnadsplikt, som det åligger advokater m. fl. att iakttaga, synes lämpligen kunna angivas utgöra vad de på grund av denna sin ställning i förtroende erfarit.

Enligt förslaget måste den i andra och tredje styckena föreskrivna tystnadsplikten i allmänhet iakttagas, även om därigenom fara uppkommer att oskyldig fälles till ansvar. Undantag göres endast för det fall att målet avser brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år. Enligt lagrådets mening blir intresset att skydda den oskyldige ej i tillbörlig utsträckning beaktat genom undantagsbestämmelsen. Denna blir t. ex. icke tillämplig då brottet, ehuru ej av det slag som nyss nämnts, likväl kan komma att sonas med mångårigt straffarbete. Även beträffande mål om mindre grova brott synes med skäl kunna ifrågasättas att göra undantag från tystnadsplikten. I Danmark och Norge har sådant undantag gjorts utan avseende å brottets beskaffenhet. Att gå så långt är väl icke nödvändigt och bör måhända ej ske med hänsyn till vikten av att klienten må kunna hysa tillit till tystlåtenheten hos den som han förtrott sig åt. Om sålunda skillnad göres mellan olika brott, synes det mindre lämpligt att för gränsdragningen anknyta till gällande straffsatser för olika brottstyper, vilket lätt leder till godtyckliga resultat. Riktigast torde vara att låta påföljden i det aktuella fallet verka bestämmande. En rimlig avvägning mellan de intressen, som här stå emot varandra, synes kunna nås genom ett stadgande att utan hinder av vad i andra eller tredje stycket sägs den som är tystnadspliktig må höras, såframt eljest fara föreligger att oskyldig dömes till straff, som är svårare än böter eller mistning av befattning på viss tid, eller till skyddsåtgärd. Härjämte bör i enlighet med förslaget föreskrivas, att vad i nyssnämnda stycken är stadgat om tystnadsplikt för annan än försvarare ej skall gälla i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

Liksom redan beträffande förslagets bestämmelse om undantag från försvarares tystnadsplikt bör vid tillämpningen av ett sådant stadgande, som lagrådet nu förordat, uppmärksammas att frågan om tystnadspliktigs hörande bör prövas, sedan övrig bevisning upptagits och därigenom material erhållits för bedömningen.

Beaktas lagrådets ändringsförslag, erhålla bestämmelserna i 27 kap. 2 § om beslag och i 38 kap. 2 § om editionsplikt en på motsvarande sätt ändrad innebörd.

8 §.

Lagrådet:

Domstols befogenhet att förelägga den som skall höras såsom vittne att, innan han infinner sig vid domstolen, uppliva sin kunskap om vad vittnesförhøret gäller genom att granska handlingar eller genom att besiktiga plats eller föremål, är enligt förevarande paragraf inskränkt till fall då åtgärden kan företagas utan kostnad eller avsevärt besvär för vittnet. Att gränsen dragits så snävt som skett sammanhänger med att det lär vara avsett att någon ersättning icke skall utgå i anledning av sådant förberedelsearbete varom här är fråga. För denna ståndpunkt torde emellertid tillräckligt bärande skäl icke kunna anföras. En mera tillfredsställande lösning av frågan kan enligt lagrådets mening vinnas, om för rätten att meddela föreläggande icke uppställs annat villkor än att vad föreläggandet innefattar skall kunna utföras utan avsevärd olägenhet för vittnet. Får den här givna regeln detta innehåll, blir därav en följd att jämlikt 24 § i detta kapitel ersättning kan utdömas för tidsspillan och resekostnader som föranletts av de vittnet förelagda åtgärdernas fullgörande.

11—14 §§.

Lagrådet:

För det stora flertalet av landets befolkning torde eden alltjämt framstå såsom den självfallna formen för sanningsförsäkran av vittne. Att denna form, såsom i förslaget skett, behandlas såsom den normala och sättes främst, är därför i sin ordning. Därigenom får emellertid ej undanskymmas, att försäkran på heder och samvete enligt 13 § måste betraktas såsom en i och för sig med eden jämställd form av sanningsförsäkran. Från rättsordningens synpunkt är valet mellan dessa båda former utan större betydelse, för så vitt anledning ej föreligger, att ett vittne önskar undslippa ed därför att han anser sig mindre bunden av en försäkran på heder och samvete. I detta fall bör uppenbarligen eden ej få utbytas mot försäkran. Stadgandet härom synes lämpligen böra avfattas så, att rätten under den i 13 § angivna förutsättningen skall medgiva att vittne i stället för ed avger försäkran, om vittnets betänklighet mot eden ej kan antagas sakna allvarlig grund.

Även i det fall, att vittnet icke må höras på ed, utan försäkran skall användas (14 § sista stycket), lär bekräftelseformen kunna eftergivas. Oavsett huruvida ed eller försäkran avlägges eller ej, bör vittne erinras om skyldigheten att tala sanning. Det säger sig självt att denna erinran bör lämpas efter omständigheterna, allteftersom vittnet avlagt ed eller försäkran eller ej eller vittnet yttrar sig under straffansvar eller ej. I förekommande fall bör erinran om 5 och 6 §§ göras och detta även om vittne icke avlagt ed eller försäkran.

Iakttages vad sålunda anmärkts, synas föreskrifterna i förevarande paragrafer lämpligen böra uppställas så, att i särskilda paragrafer upptagas

först reglerna om avläggande av ed (11 § första stycket) och förutsättningarna för eds utbytande mot försäkran och bekräftelseformeln vid försäkran (13 § första stycket och 14 § sista stycket), därefter stadgande om eftergivande av ed eller försäkran (12 §), vidare föreskrift att vissa personer ej må avlägga ed eller försäkran (14 § första och andra styckena) samt slutligen bestämmelse om att varje vittne skall erinras dels om skyldigheten att tala sanning dels ock, när skäl äro därtill, om innehållet i 5 och 6 §§ (11 § andra stycket och 13 § andra stycket).

17 §.

Justitierådet von Steyern och regeringsrådet Hjärne:

Den för rättegångsförfarandets gestaltning betydelsefulla frågan hur vittnesförhøret bör tillgå har varit föremål för ingående prövning under reformarbetets gång. Skälen för de olika ståndpunkterna — domareförhøret och förhøret genom parterna — ha utförligt framförts i processkommissionens och processlagberedningens betänkanden, i de över dessa avgivna utlåtandena och i de senare årens juridiska litteratur. Av processlagberedningens motiv (sid. 401) framgår, att beredningen anser det lämpligast att förhøret av vittnen, som åberopas av parterna, sker genom parternas försorg i de mål, där dessa äro företrädade av advokater, liksom i åklagarmål, om den tilltalade försvaras av advokat.

Vi dela till fullo denna uppfattning. Parternas bättre kännedom om vad som skall utredas genom vittnesförhøret är i och för sig ett starkt skäl att överlåta förhøret åt dem. Men ej mindre viktigt är, att genom en sådan metod att rättens ordförande beredes den ställning i rättegången, som är den naturliga och önskvärda i ett kontradiktoriskt förfarande. Det kan svårigen bestridas, att den nuvarande förhørsmetoden mången gång så starkt drager in domaren i förhandlingarnas gång, att det blir svårt för honom att lugnt överskåda processmaterialet och han kan bliva utsatt för misstanke att taga parti för den ena eller andra ståndpunkten. Hur förhøret än ordnas, består alltid möjligheten, att det ej ledes på bästa vis. Anförtros förhøret åt parterna, kan rättelse ske genom att ordföranden ingriper och vid behov övertager förhøret; mot ett otillfredsställande domareförhøret åter gives knappast något botemedel. Erfarenheten från Danmark och Norge torde visa, att det ej behöver befaras att förhøret genom parterna kommer att leda till hårdhet mot vittnen.

Om vi sålunda äro ense med beredningen om hur vittnesförhøret bör vara anordnat i det reformerade förfarandet, måste vi betvivla, att de föreslagna lagreglerna komma att medföra det åsyftade resultatet. Så fast som domareförhøret är rotat i det nuvarande rättegångssättet, måste det förutses, att om förhøret genom parterna göres beroende av rättens tillstånd i varje särskilt fall, den nya ordningen kommer att under lång tid väsentligen stanna på papperet. Vi förorda därför ett stadgande, som går ut på att, om å ömse

sidor rättsbildade personer stå till buds för förhörets genomförande, vittne som åberopas av part skall höras av parterna, om ej särskilda omständigheter föranleda annat. Med rättsbildade personer böra i detta hänseende kunna likställas icke rättsbildade åklagare. I övrigt bör gälla den föreslagna bestämmelsen att med rättens tillstånd vittne må höras av parterna. Även bland dem, som icke äro rättsbildade, torde nämligen åtskilliga finnas, som besitta erforderliga förutsättningar för uppgiften.

Följes denna hemställan, torde förslaget böra kompletteras med en bestämmelse, att rätten äger övertaga ett av part lett förhör, om detta skötes på ett uppenbart otillfredsställande sätt. Befogenheten att avvisa olämpliga frågor är ej alltid tillfyllest.

25 §.

Lagrådet:

Vittnes rätt att i förskott erhålla ersättning för kostnader till resa och uppehälle har i förslaget gjorts beroende av att begäran om sådant förskott framställs. Enligt lagrådets mening skulle möjligheten för vittnen att i tid utfå förskott i hög grad underlättas, om redan i vittneskallelsen rätt till förskott tillerkändes vittnet samt de grunder angäves efter vilka den i förskott utgående delen av vittnesersättningen skall beräknas. Föreskrifter härutinnan kunna meddelas i administrativ ordning.

Beaktas vad sålunda anförts böra orden »på begäran» lämpligen utgå ur första stycket, varjämte såsom förutsättning för tillämpning av andra stycket bör uppställas att part, som är skyldig att utgiva förskott till vittne, underlåter att på begäran erlagga sådant förskott. Att i vittneskallelsen angivas vissa schablonmässigt fastställda grunder för beräkning av förskott bör icke utesluta att rätten sedermera, när i särskilt fall anledning därtill uppkommer, efter prövning av omständigheterna till beloppet bestämmer förskottets storlek.

37 KAP.

5 §.

Lagrådet:

Bestämmelsen i 36 kap. 18 § rörande rätt för domstol att förbjuda part att vara tillstädes vid vittnesförhör i fall då anledning förekommer, att vittnet i partens närvaro av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, eller då parten hindrar vittnet i hans berättelse genom att falla vittnet i talet eller annorledes, synes böra äga tillämpning jämväl i fråga om medpart eller motpart till den som höres under sanningsförsäkran. Det hemställes därför, att den här lämnade hänvisningen till vissa paragrafer i 36 kap. utsträcker till att omfatta 18 §.

40 KAP.

11 §.

Lagrådet:

Enär det icke torde vara helt uteslutet, att fall kunna förekomma, då det av anledning som i 36 kap. 18 § avses är önskvärt att höra sakkunnig i parts frånvaro, hemställas, att den här givna hänvisningen till vissa bestämmelser i 36 kap. måtte omfatta jämväl nämnda paragraf.

42 KAP.

2, 7 och 8 §§.

Lagrådet:

Enligt sista stycket i 2 § är käranden skyldig att redan i samband med stämningsansökningen förete de av honom åberopade skriftliga bevis, som han innehar. Om han icke gör det, lär, ehuru det icke tydligt framgår av 3 §, vara avsett att rätten, innan stämning utfärdas, skall förelägga honom att ingiva dem. I allmänhet torde också käranden utan olägenhet kunna omedelbart förete sina skriftliga bevis. Understundom kan han dock äga ett berättigat intresse att få avvakta svaromålet innan han framlägger handlingarna. I vissa fall kan det även ur svarandens synpunkt vara önskvärt att med ingivandet må anstå, t. ex. när käranden i ett äktenskapsmål såsom bevismedel innehar intim brevväxling mellan parterna men endast under förutsättning att svaromålet går i viss riktning kan bli nödsakad att begagna den och därmed kasta ljus över makarnas samliv. Ovan angivna synpunkter torde kunna beaktas, om i 2 § sista stycket »skall» utbytes mot »bör». Med en sådan jämkning framhäves alltjämt såsom norm att bevisen fogas vid stämningsansökningen, men avvikelse från regeln kan av särskilda skäl göras.

Iakttages vad nu förordats, bör en motsvarande ändring ske i 7 § sista stycket.

Om käranden ej framlägger de i stämningsansökningen åberopade bevisen i samband med att ansökningen göres, bör det självfallet åligga honom att förete dem omedelbart efter det svaromålet avgivits, vid muntlig förberedelse alltså redan vid första inställelsen, då ock svaranden skall medhava de bevis han åberopar i svaromålet. Bestämmelsen i 42 kap. 8 § om framläggande av skriftligt bevis tar närmast sikte på bevis som ej uppgivits redan i stämningsansökningen eller svaromålet. Måhända bör bestämmelsen, om 2 och 7 §§ ändras på sätt lagrådet förordat, erhålla en formulering som ger vid handen att densamma avser även i stämningsansökningen eller i svaromålet åberopade bevis.

Då uttrycket i 7 § första stycket att svaranden vid förberedelsen genast

skall avgiva fullständigt svaromål möjligen kan leda till att parterna redan vid förberedelsen hålla anföranden, som böra förekomma först vid huvudförhandlingen, hemställas, att ordet »fullständigt» måtte utgå.

En motsvarande ändring bör ske i första punkten av 8 § första stycket.

18 §.

Lagrådet:

Då i paragrafen föreslås, att under förberedelsen dom må meddelas i anledning av talan som återkallats, syftas på det fall att, sedan kâranden återkallat sin talan, svaranden jämlikt 13 kap. 5 § yrkar att målet likväl skall prövas. Därest av omständigheterna framgår att kâranden avser att eftergiva sitt anspråk mot svaranden, är intet att erinra mot att rätten får befo-genhet att meddela dom under förberedelsen; fallet är likartat med det som föreligger, då svaranden medger kârandens talan. Råder däremot verklig tvist mellan parterna, bör målet liksom andra tvistiga mål gå till huvudförhandling. Att göra domsrätten beroende av att kâranden återkallat sin talan, synes ej erforderligt. Det torde vara tillräckligt att stadga, att dom må meddelas under förberedelsen, om kâranden eftergivit sitt anspråk.

43 KAP.

10 §.

Lagrådet:

Med denna paragraf avses att förhindra att part, i syfte som där angives, till huvudförhandlingen uppskjuter att framföra processmaterial som bort angivas eller förebringas under förberedelsen. I enlighet härmed bör rätten kunna lämna utan avseende t. ex. ett kvittningsyrkande som svaranden, i avsikt att förhala rättegången, framställer först vid huvudförhandlingen. Huruvida den föreslagna bestämmelsen blir tillämplig å ett sådant fall eller å vissa andra därmed likartade, kan emellertid med hänsyn till de i texten använda ordalagen vara föremål för tvekan. Ett förtydligande synes kunna ske på så sätt att här, likasom i 50 kap. 25 §, vid sidan av det fall, att part åberopar nytt bevis, upptages att part åberopar omständighet, som ej uppgivits före huvudförhandlingen.

Av part förebragt nytt material bör kunna lämnas utan avseende icke blott då parten velat förhala rättegången eller otillbörligen överrumpla motparten, utan även då han eljest sökt att genom materialets innehållande obehörigen skaffa sig någon processuell fördel. Ett lämpligare uttryck för den tanke, som ligger till grund för förslaget i denna del, kan enligt lagrådets mening vinnas genom ett utbyte av orden »i syfte att förhala rättegången eller att överrumpla motparten» mot det i 50 kap. 25 § använda uttrycket »i otillbörligt syfte».

44 KAP.

6 §.

Lagrådet:

Om det i andra punkten reglerade fallet inträffar under förberedelsen, bör denna kunna avslutas. Punkten bör därför jämkas till överensstämmelse med den första.

8 §.

Lagrådet:

Därest käranden uteblivit men svaranden kommit tillstådes och yrkat tredskodom, skall enligt första stycket i paragrafen käromålet ogillas, såvitt ej av handlingarna uppenbart framgår, att detta är grundat. Visserligen bör, då tredskodom yrkats, ej ifrågakomma, att en förhandling i egentlig mening hålles. Hänsyn bör dock kunna tagas till vad som förekommer vid sammanträdet, om därav uppenbart framgår att käromålet är grundat. Medger den tillstådeskomna svaranden helt eller delvis käromålet, lär vara avsett, att dom skall kunna meddelas i enlighet med medgivandet, men detta framgår näppeligen av lagtexten. Då det understundom kan ligga i svarandens intresse att få ett omedelbart avgörande, även om det går honom emot, synes lämpligt att låta käromålet gillas genom tredskodom, såvitt det medgivits av svaranden eller uppenbart framgår, att det är grundat.

Är det svaranden som uteblivit, lär utan vidare vara klart att en tredskodom mot honom såsom regel ej kan meddelas i den mån käranden vid sammanträdet själv medgiver att hans talan är ogrundad; i detta fall föreligger väl i allmänhet en återkallelse, som bör föranleda målets avskrivande. Emellertid kan även eljest inträffa, att det på grund av vad som förekommer vid sammanträdet blir uppenbart, att käromålet är ogrundat. Jämväl till sådant material torde hänsyn böra tagas.

Lagrådet hemställer, att paragrafen jämkas i enlighet med det anförda.

45 KAP.

3 §.

Lagrådet:

I anslutning till vad lagrådet anført vid 14 kap. 7 § hemställes om sådan jämkning av ordalagen i sista stycket av förevarande paragraf att av dem tydligt framgår, att regeln icke äger tillämpning i andra fall än då åtalen äro anhängiga vid samma domstol.

46 KAP.

7 §.

Lagrådet:

Den här föreslagna anordningen synes — i anslutning till motsvarande bestämmelse beträffande vittnesförhör och till vad lagrådet anført vid 37

kap. 5 § — böra kunna komma till användning, så snart anledning förekommer att part i annan parts närvaro av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen eller någon part hindrar annan part i hans berättelse genom att falla denne i talet eller annorledes. Därest den hemställan, som vid 36 kap. 1 § gjorts av tre ledamöter i lagrådet, icke iakttages, bör vad här förordats angående part gälla även målsägende, som ej är part.

11 §.

Lagrådet:

I sista stycket av förevarande paragraf har i fråga om kallelse till uppskjuten huvudförhandling hänvisats till bestämmelserna i 45 kap. 15 § om kallelse till det första sammanträdet för huvudförhandling. Likasom i 42 kap. 12 och 21 §§, 43 kap. 11 § samt 47 kap. 11 och 23 §§ bör emellertid i tydlighetens intresse utmärkas att kallelse till ett senare sammanträde kan ske på ett enklare sätt, nämligen muntligt vid förhandling. Hänvisningen till 45 kap. 15 § kommer då att avse allenast där upptagna regler om föreläggande.

15 §.

Lagrådet:

Under förutsättningar, som närmare angivas i tredje stycket, skulle brottmål oberoende av brottets svårhetsgrad kunna handläggas och avgöras i den tilltalades frånvaro och detta, ehuru han ej kallats till huvudförhandlingen. Endast med stor försiktighet bör den i gällande rätt till ett par speciella undantagsfall begränsade möjligheten av ett sådant förfarande vidgas. Då i förslaget såsom en förutsättning angives att anledning förekommer att den tilltalade avvikit, synes detta knappast tillräckligt betryggande. Det torde böra fordras, att utredningen verkligen giver vid handen att han avvikit. Lagrådet hemställer, att lagtexten jämkas så, att detta krav blir tillgodosett.

Beträffande tvistemål och mål, vari enskilt åtal föres, har i 44 kap. 7 § samt 47 kap. 17 och 24 §§ föreslagits, att rättegångsfråga må avgöras utan hinder av att båda parterna eller endera uteblivit från sammanträde som särskilt utsatts för frågans behandling.

Någon liknande regel har ej uppställts för mål, vari allmänt åtal föres. Härav följer att på grund av stadgandet i 46 kap. 2 § rättegångsfråga icke kan i sådant mål behandlas i åklagarens frånvaro. Är det den tilltalade som uteblivit eller trots föreläggande icke kommit personligen tillstådes, kan det ske endast om något av de i 15 § andra och tredje styckena angivna fallen föreligger. Målsägandens frånvaro kommer däremot i allmänhet ej att hindra handläggningen.

Något skäl för denna ståndpunkt har ej anförts. Klart är emellertid att man ej i lagtexten behöver beakta ett sådant fall som att åklagaren, för vilken inställelse till förhandling är en tjänsteplikt, uteblir. De synpunkter, som motivera ett strängt fasthållande vid kravet på den tilltalades närvaro

vid handläggningen av själva saken, göra sig icke på samma sätt gällande i avseende å behandlingen av rättegångsfråga. Lagrådet hemställer alltså, att i förslaget upptages en bestämmelse därom att rättegångsfråga må avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro.

47 KAP.

2 §.

Lagrådet:

Om de av lagrådet förordade jämkningarna i 42 kap. 2 § samt i första och tredje punkterna i 8 § första stycket samma kapitel vidtagas, bör motsvarande ändring ske i 47 kap. 2 § sista stycket och 7 § första stycket.

3 §.

Lagrådet:

Det lär vara avsett att, om vid stämningsansökan ej fogats i 2 § tredje stycket omförmält intyg att åklagaren beslutat att ej åtala, rätten jämlikt förevarande paragraf skall förelägga målsäganden att inkomma med intyget. I tydlighetens intresse torde i 3 § böra uttryckligen angivas, att den är tillämplig även i detta fall. Iakttages det, föranledes därav en jämkning i 4 §.

48 KAP.

Lagrådet:

Då någon begått flera brott, för vilka han samtidigt lagföres, skall jämlikt 4 kap. strafflagen såsom regel gemensamt straff ådömas; för brott, som finnes förskylla böter, må dock bötesstraff ådömas jämte straff för övriga brott. Någon tvekan torde ej kunna råda därom, att åklagaren icke är berättigad att, ehuru skäl till åtal föreligga beträffande flera brott, låta anstå med åtal för något av brotten för att därigenom åstadkomma att för detta brott dömes till särskilt bötesstraff. Åklagaren måste i enlighet härmed vid tillämpning av de i förevarande kapitel upptagna stadgandena också vara pliktig att i vanlig ordning åtala samtliga brotten, även om beträffande något eller några av brotten strafföreläggande skulle kunnat användas, därest den misstänktes brottslighet varit inskränkt därtill. Åklagaren bör vidare vara skyldig att, om han vill meddela strafföreläggande i fråga om flera brott, giva ett gemensamt föreläggande; genom att göra varje brott till föremål för särskilt föreläggande skulle han eljest kunna kringgå regeln i 4 § att föreläggande, som avser böter till högre belopp än där angivits, skall underställas prövning av domstol. Vad sålunda enligt förslaget skall gälla har ansetts icke behöva fastslås i lagtexten. Enligt lagrådets mening är det emellertid önskligt, att ett uttryckligt stadgande i ämnet upptages. Ett sådant torde böra

hava sin plats i 1 § och innehålla, att om skäl att åtala den misstänkte för flera brott föreligga, strafföreläggande ej må användas med mindre det sker gemensamt för samtliga brotten. Av ett dylikt stadgande följer, att om något av brotten är sådant, att strafföreläggande därom ej må meddelas, det ej heller kan ske beträffande de andra brotten.

Enligt processkommissionens betänkande skulle strafföreläggande, som avsåg böter till högre belopp än 100 kronor, underställas domstols prövning. Processlagberedningen har i anslutning till den kritik, som framkommit mot kommissionens betänkande i de yttranden vilka på sin tid av bland annat lagrådet avgåvos däröver, sänkt beloppet till 50 kronor. Även om, såsom här förut framhållits under rubriken »förslaget i allmänhet», strafföreläggande, intill dess erfarenhet om det nya institutets verkningar vunnits, lämpligen bör i stort sett begränsas på sätt som skett, synes dock med hänsyn till vissa lagändringar, vilka ägt rum under senare tid, en höjning av nyssnämnda belopp motiverad. Sålunda har dagsbotssystemet införts i svensk rätt, och då i följd därav strafföreläggande ansetts icke böra ifrågakomma beträffande brott, varå dagsböter kunna följa, kommer sådant föreläggande i allmänhet att kunna tillämpas endast beträffande brott av enkel beskaffenhet. Vidare har straffet för en så vanlig polisförseelse som fylleri höjts så, att vid upprepat fylleri liksom vid fylleri i förening med förargelseväckande beteende — en kombination vilken som bekant är synnerligen vanlig — böter på mer än 50 kronor ofta utdömas. På grund av det anförda förordas på denna punkt en återgång till vad kommissionen föreslagit.

49 KAP.

Lagrådet:

Förslaget innehåller ingen bestämmelse om verkan av utfästelse att ej fullfölja talan i tvistemål, vari förlikning är tillåten — i andra mål är självfallet en sådan utfästelse utan verkan — men av motiven (sid. 509—510) framgår, att förslaget ansluter sig till härskande uppfattning, enligt vilken sådan utfästelse icke är bindande. Denna uppfattning lär vara grundad på att avtal i processuella frågor över huvud taget anses vara ogiltiga, om ej motsatsen uttryckligen stadgas. Vad angår utfästelse att icke överklaga en framtida hovrättsdom föreligger tydligen en motsättning mellan förslagets ståndpunkt på ifrågavarande punkt och bestämmelserna i 2 kap. 2 § 2. I detta sammanhang torde böra erinras om att redan enligt gällande rätt i skiljeavtal får bestämmas, att parterna skola nöjas åt skiljedom.

I utländsk rätt tillerkänner man i större eller mindre utsträckning giltighet åt utfästelse, varom nu är fråga. I Norge (lov om rettergangsmaaten for tvistemaal § 361) kan sådan utfästelse ske även före domen, om utfästelsen är ömsesidig. I Danmark (Lov om Rettens Pleje §§ 395 och 942) godkännes sådan utfästelse, om den skett sedan domen avsagts.

Den olikhet, som sålunda råder mellan svensk rätt å ena sidan och särskilt norsk rätt å den andra, ger anledning till övervägande, vilken stånd-

punkt som är den riktiga. Då avtalsfrihet bäst överensstämmer med vad som eljest gäller i ekonomiska angelägenheter och icke lär innebära något åsidosättande av offentliga intressen, torde den hos oss härskande meningen knappast kunna försvaras med annat än farhågan, att någon skall av oförstånd frivilligt frånsäga sig fullföljdsrätt eller tvingas därtill av en ekonomiskt starkare medkontrahent. Att vid avtalsslut den ekonomiskt starkare parten skulle hava något intresse att förmå medkontrahenten att nöja sig men en framtida dom, om vars innehåll ingendera parten kan veta något, är föga sannolikt, och sedan det en gång kommit till rättegång torde möjligheten att framtvunga en utfästelse ej vara stor. Farhågan att utfästelse göres av oförstånd bör däremot ej fränkännas en viss betydelse, men ett beaktande därav leder ej längre än till ett underkännande av utfästelse, som gjorts innan tvist uppstått och sålunda innan det varit möjligt att bedöma utfästelsens räckvidd. Särskilt svårt är att motivera utfästelsens ogiltighet, om den avser en redan meddelad dom. Processlagberedningen synes också böjd att antaga, att en viss avtalsfrihet förefinnes i sistnämnda fall. Enligt beredningens mening skulle nämligen då ofta ett förfogande över den materiella rätten föreligga. Det måste emellertid ifrågasättas, om man på detta sätt kan göra skillnad mellan utfästelser, som gjorts före och efter dom. Även ur praktisk synpunkt är en ändring av gällande rätt motiverad: intresset av ett snabbt avgörande synes böra tillgodoses även på annat sätt än genom skiljedom. Visserligen har förslaget genom bestämmelserna i 2 kap. 2 § 2 velat tillgodose behovet av ett dylikt snabbt avgörande, men denna utväg ställes ju ej till förfogande i mål, där tvisten rör lägre belopp och kostnaden för skiljedomsförfarandet därför oftast blir oproportionerligt hög. Och om den föreslagna rättegångsreformen genomföres, bör man kunna hysa lika stort förtroende för de båda lägre instanserna som för skiljemän. Vad nu anförts torde visa, att starka skäl förefinnas för att med här angivna begränsningar godtaga en utfästelse att ej fullfölja talan; dock torde i enlighet med norsk rätt den ytterligare begränsningen böra stadgas, att utfästelse, som göres före domen, icke skall gälla, om den ej är ömsesidig.

Med åberopande av det sagda förordas, att i 49 och 54 kap., lämpligen efter 2 § i ett vart av kapitlen, införes föreskrift att om part i anledning av uppkommen tvist utfäst sig att ej fullfölja talan mot dom i mål därom och förlikning är tillåten i målet, det skall lända till efterrättelse; dock att utfästelse, som göres innan domen meddelats, icke är giltig, såframt ej motparten gjort motsvarande utfästelse. Klart är, att en sådan regel ej bör hindra användandet av extra ordinära rättsmedel.

I förevarande kapitel givas regler för fullföljd av talan mot underrätts avgörande i tvistemål och brottmål. Den gällande rättegångsbalken innehåller därutöver — i 25 kap. 2 § — ett generellt stadgande om klagan över underrätts slutliga utslag i ärenden, som genom ansökning eller annorledes kommit under behandling av underrätten. Då i förslaget till ny rättegångsbalk icke reglerats domstolsbehandlingen av frågor, som höra till den

s. k. frivilliga rättsvården, är det naturligt att däri ej heller upptagits ett stadgande av den allmänna räckvidd som nyss nämnts. I några få hänseenden har dock i förslaget behandlats domstols befattning med frågor som icke avse tvistemål eller brottmål. Enligt 4 kap. 5 § ankommer det på häradsrätten att indela tingslaget i valkretsar för nämndemansval och bestämman antalet nämndemän för varje valkrets ävensom att, där val skall förrättas å en för flera kommuner gemensam kommunalstämma, avgöra å vilken kommuns stämma valet skall förrättas. Vidare har underrätt enligt 7 § samma kapitel att upptaga klagan över nämndemansval och enligt 8 § att avgöra om nämndeman får avgå före valperiodens utgång. Slutligen må erinras att enligt 33 kap. 24 § stämningsman förordnas av underrätt, som ock, om skäl äro därtill, kan återkalla sådant förordnande. Då sålunda underrätts befattning med dessa frågor behandlas i rättegångsbalken, synes också lämpligen frågan om fullföljd av talan mot rättens avgöranden böra där regleras. Likasom enligt gällande rätt bör klagan få föras. Det hemställles förty, att i 49 kap. upptages en fullföljdsbestämmelse för nu ifrågavarande fall. Rättens avgörande i här avsedda frågor synes böra jämföras med slutligt beslut i mål, vilket innebär att rättsmedlet är besvär och att om fullföljd till högsta domstolen skall gälla vad i 54 kap. stadgas beträffande hovrätts slutliga beslut.

1 §.

Lagrådet:

Oavsett i vilken instans tredskodom meddelats är jämlikt 44 kap. 9 § för den uteblivne rättsmedlet mot sådan dom återvinning, som skall sökas hos den rätt, där talan väckts. I tydlighetens intresse synes lämpligt att i förevarande paragraf anges att om återvinning efter tredskodom är stadgat i förstnämnda lagrum. Ett liknande tillägg synes erforderligt i 54 kap. 1 §, därvid erinringen bör avse jämväl 53 kap. 1 §.

4 §.

Lagrådet:

Beslut angående ersättning till intervenient för hans kostnader torde så gott som undantagslöst av underrätt meddelas först i det slutliga utslaget. Skulle ett sådant beslut givas under rättegången, kan det enligt gällande lag (jfr 16 kap. 10 § rättegångsbalken) icke särskilt överklagas. Avgöres en sådan ersättningsfråga i det slutliga utslaget, skall den som vill fullfölja talan, vare sig han är part eller intervenient, använda det rättsmedel — vad eller besvär — som är tillämpligt vid klagan i huvudsaken (jfr 25 kap. 1, 2, 4 och 5 §§ rättegångsbalken).

Huruvida med förslaget har avsetts att göra någon ändring i vad sålunda gäller, kan måhända vara tvivelaktigt. Enligt avfattningen av 4 § första stycket 5 skall emellertid ett under rättegången av underrätt meddelat beslut om ersättning till intervenient som ej är part (jfr 14 kap. 11 §) särskilt överklagas, och detsamma skall jämlikt punkt 4 gälla om beslut angående

skyldighet för sådan intervenient att gottgöra i rättegången vållad kostnad. Även då beslut i dessa frågor meddelas i samband med dom eller slutligt beslut, skall rättsmedlet vara besvär, oavsett vilket rättsmedel eljest skall användas mot det avgörande vari beslutet ingår (49 kap. 5 § första stycket).

En sådan anordning kan ej vara ändamålsenlig. Den innebär bland annat, att part, som vill föra talan mot en dom med yrkande om befrielse från skyldighet att gälda rättegångskostnad till motparten och till en intervenient, skulle nödgas använda två rättsmedel och att en intervenient, som vill jämte ena parten överklaga en dom och därjämte yrka ersättning för sina kostnader, hade att fullfölja talan både vade- och besvärsvägen.

Då regeln om att särskild talan skall föras mot beslut under rättegången i dessa fall — om sådana beslut över huvud skulle förekomma — icke torde hava något vidare värde, lärers ändring böra ske genom att det i 4 § första stycket 4 och 5 samt 5 § första stycket för part uppställda undantaget utvidgas till att gälla även intervenient samt att i 5 § andra stycket med part jämställas intervenient. Genom hänvisningen i 54 kap. 3 § komma dessa ändringar att gälla även beträffande talan mot hovrätts beslut.

5 §.

Lagrådet:

Enligt 17 kap. 14 § i förslaget äger rätten i dom förordna att den må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft. Ehuru det ej tydligt framgår, torde ett dylikt förordnande eller ett avslag å framställning om ett sådant förordnande icke vara att betrakta såsom en del av själva domen utan lärers böra behandlas såsom ett särskilt beslut, vilket på grund av att det meddelas i samband med domen skall däri upptagas.

Om fullföljd av talan mot sådant beslut av underrätt gäller stadgandet i 49 kap. 8 § att talan må föras allenast i samband med talan mot domen. Att den, mot vilken förordnande om omedelbar verkställighet riktar sig, icke bör få föra talan endast mot beslutet ligger i sakens natur. Han kan icke äga ett berättigat intresse att få vidare verkställighet inställd annat än om han förmenar att domen är oriktig. I det fallet åter är hans rätt väl tillgodosedd genom bestämmelsen i 50 kap. 8 § att hovrätten kan interimistiskt förordna därom innan tillfälle beretts motparten att inkomma med genmäle. Och genom stadgandet i 5 § andra stycket samma kapitel är sörjt för att hovrätten skall kunna snabbt fatta sitt beslut.

Annorlunda ligger frågan till för den i underrätten kående parten, när han är missnöjd över att rätten icke förordnat om omedelbar verkställighet av domen. Visserligen är han enligt nyssberörda stadgande i 49 kap. 8 § i princip berättigad att föra talan däremot. Men om underrätten helt bifallit själva käromålet, blir han i verkligheten avstängd från möjligheten att söka rättelse i verkställighetsbeslutet. Och om han i annat fall finner anledning att i någon del påkalla ändring av domen, torde hans rätt att i det sambandet överklaga också verkställighetsbeslutet bliva utan betydelse, enär

beslutet icke kan bli va föremål för omprövning förrän hovrätten dömer i själva målet eller alltså först vid en tidpunkt då hovrätten oberoende av om frågan dit fullföljts äger omedelbart med stöd av 17 kap. 14 § förordna om verkställighet, i den mån hovrättens dom innefattar bifall till käromålet.

I vissa fall är det emellertid för det faktiska värdet av en parts rätt av utomordentlig betydelse att den utan dröjsmål kan realiseras och alltså även att parten kan snabbt få rättelse i beslut, vari detta intresse ej beaktats. Det synes därför önskvärt att det i fullföljdshänseende beredes honom en bättre ställning än som följer av förslaget. Främst bör undvikas att part skall nödgas stå hjälplös gentemot en motpart som otillbörligen genom fullföljd söker förhålla honom hans rätt. Möjligen kunde ifrågasättas att part, vars begäran om omedelbar verkställighet avslagits av underrätten, skulle, om målet föres vidare till hovrätten, kunna vinna sitt syfte genom att där påkalla tillämpning av 15 kap. 3 §. Något tillfredsställande skydd skulle dock ej beredas hans intresse på denna väg. Det lär för övrigt näppeligen hava avsetts att nämnda stadgande skulle begagnas som medel att korrigera underinstansen. Naturligast synes vara att överinstansens bedömande av en fråga, vari underinstansen utlåtitt sig, tar formen av en omprövning av underinstansens beslut.

Vad sålunda framhållits torde bli va beaktat, om det införes en rätt att — genom vad — föra särskild talan mot att underrätt ej i samband med dom förordnat att domen må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft samt om åt hovrätten ges befogenhet att interimistiskt förordna om verkställighet. Då hovrätten härvid måste taga hänsyn till båda parternas intressen och väga dessa mot varandra samt fästa avseende vid den större eller mindre sannolikheten av att underrättens dom i själva saken blir fastställd, synas några betänkligheter icke böra möta mot att interimistiskt förordnande får meddelas. Tillika må erinras om att processlagberedningen i sitt förslag utgår ifrån att sådan ändring skall vidtagas i utsökningsslagen att dylikt förordnande icke kan leda till verkställighet av domen, med mindre den vinnande ställer säkerhet för det skadestånd, vartill han kan kännas skyldig om domen ändras. Skulle, sedan kåranden överklagat underrättens beslut rörande verkställigheten, motparten icke anmäla vad mot domen eller ej fullfölja anmält vad eller skulle hans vadetalan återkallas eller eljest förfalla, behöver hovrätten självfallet ej taga vidare befattning med frågan om verkställighet av underrättens dom.

Vad lagrådet föreslagitt kan genomföras medelst tillägg i 49 kap. 5 § andra stycket och 50 kap. 8 § andra stycket, varjämte till de i 5 § andra stycket sistnämnda kapitel angivna exemplen lämpligen bör fogas här behandlade fall att omedelbar verkställighet av underrättens dom påyrkas.

Nu anförda synpunkter på frågan om fullföljd av talan mot underrätts beslut äga giltighet jämväl beträffande fullföljd till högsta domstolen. Iakttagas lagrådets förslag, böra i 55 kap. 5 § andra stycket och 8 § andra stycket vidtagas ändringar motsvarande dem i 50 kap. 5 och 8 §§. Genom hän-

visningen i 54 kap. 3 § kommer tillägget i 49 kap. 5 § att gälla även beträffande talan mot hovrätts beslut.

8 §.

Lagrådet:

I vissa lagrum, såsom 45 § sinnessjuklagen, förekomma bestämmelser om särskild klagan mot beslut, som meddelats under rättegången. I överensstämmelse härmed stadgas nu i 16 kap. 8 § rättegångsbalken, att mot beslut, som underrätt under rättegången meddelat i annat fall än i 3 § samma kapitel sägs, särskild talan ej må föras, där ej i följande paragrafer i kapitlet eller eljest i lag finnes annorlunda stadgat. I den mån först åsyftade lagrum komma att bibehållas även efter det rättegångsreformen genomförts — och detta lär åtminstone till en del bliva fallet — torde från regeln i förevarande paragrafs första stycke i likhet med vad som skett i gällande rätt böra göras undantag för fall, i vilka i lag finnes annorlunda stadgat.

50 KAP.

1 §.

Lagrådet:

I förslaget har vadeanmälan bibehållits som en första åtgärd för fullföljd av talan mot dom i tvistemål. Såsom skäl härför åberopas parts intresse att så tidigt som möjligt erhålla visshet huruvida motparten ämnar fullfölja talan, vilket framhålles såsom betydelsefullt med hänsyn till domens verkställighet. Vadeanmälan har alltså tänkts skola väsentligen tjäna de syftemål som den har enligt gällande rätt. Förslagets regler därom förete emellertid vissa avvikelser, som icke torde vara utan betydelse. Vadepenning skall sålunda ej erläggas, vadeanmälan kan insändas med posten och någon motsvarighet till vad nu är stadgat om uppsägning av vad innehåller förslaget icke. I följd av dessa avvikelser finnes ej längre något, som kan tänkas avhålla förlorande part, vilken ej har för avsikt att fullfölja talan mot domen, från att dock vädja. Det kan därför tänkas, att den seden kommer att insmyga sig att part schablonmässigt anmäler vad oberoende av om han verkligen allvarligt överväger att fullfölja, eller rent av befaras, att förlorande part kommer att anmäla vad uteslutande för att erhålla någon tids anstånd med verkställigheten. Härigenom skulle syftemålet med vadeanmälan väsentligen förfelas. Det bör ej heller förbises, att part, som utan att närmare överväga domen anmält vad, lätt nog kan känna sig frestad att fullfölja talan, ehuru han saknar skäl därtill. Det kan visserligen icke förnekas, att de nuvarande reglerna, sedan vadepenningens belopp i följd av myntvärdets fall blivit utan egentlig betydelse, icke innebära något större hinder mot fullföljd i oträngt mål. Detta är emellertid en brist, som icke bör lämnas obeaktad vid en rättegångsreform. Enligt lagrådets mening är det nödvändigt att man söker hind-

ra, att vad anmäles i andra fall än då part allvarligt överväger att fullfölja talan. För detta ändamål synes det lämpligaste vara att vadepenningen bibehållas, men att dess belopp ökas. Om beloppet bestämmes till exempelvis tio kronor, torde man kunna förvänta, att vadeanmälan åtminstone i mindre mål kommer att verka i det avsedda syftet. Genom att vadepenning skall utgå erhålles därjämte en yttre påtaglig form för vadeanmälan. Till sist må framhållas, att den nu föreslagna vadepenningen torde komma att vara tämligen obetydlig i förhållande till den rättegångsavgift, som den vädjande bör erlægga i hovrätten.

Skall vadepenning bibehållas, böra jämväl upptagas bestämmelser motsvarande stadgandena i andra stycket av 26 kap. 1 § rättegångsbalken, vilka bland annat innebära att kronan och fattig part äro fria från skyldighet att erlægga vadepenning. Däremot torde anledning saknas att förbjuda, att vadeanmälan jämte vadepenning insändes med posten. En föreskrift om särskilda skyldigheter för den som ej vill fullfölja vad skulle icke vara förenlig med de nya fullföljdsreglerna.

Vadepenning torde böra tillfalla kronan. Föranleder vadetalan ändring i domen, bör den vädjande berättigas att återfå erlagd vadepenning. Att sålunda något högre kostnad kan drabba den, som utan tillräckliga skäl fullföljer talan, synes välmotiverat.

Lagrådet hemställer, att förslaget på ifrågavarande punkt omarbetas i enlighet med vad här anförts.

Justitierådet von Steyern tillade:

Om det skulle möta betänkligheter att behålla erläggande av vadepenning såsom form för vadeanmälan, vill jag i andra hand föreslå, att det stadgas att vadeanmälan skall göras skriftligen. Därigenom bör motverkas att det blir en allmän sed att ombud för part, vilkens talan helt eller delvis ogillas, genast efter domens avkunnande och utan överläggning med parten anmäler vad.

10 §.

Lagrådet:

I varje vademål skall enligt förslaget vadeinlaga och genmäle ingivas samt delgivas motparten. Då i 10 § stadgas, att hovrätten äger förordna om ytterligare skriftväxling, där det finnes erforderligt för målets beredande, lär härigenom en möjlighet vara öppnad för hovrätten att giva parterna tillfälle till skriftlig argumentering i fall, då hovrätten förordnat, att målet skall avgöras utan huvudförhandling. Enär emellertid med måls beredande torde avses dess beredande för huvudförhandling, bör till undvikande av varje tvekan i lagen angivas, att då hovrätt förordnat, att mål skall avgöras utan huvudförhandling, tillfälle skall, om det erfordras, beredas parterna att skriftligen utveckla sin talan. Vad nu sagts har motsvarande tillämpning å stadgandena i 51 kap. 10 § och 55 kap. 10 §.

13 §.

Lagrådet:

Enligt föreskrifter i 42 kap. 20 § och 47 kap. 22 § bör underrätt, när den skall utsätta tid för huvudförhandling, om möjligt samråda med parterna. Då ett sådant förfarande underlättar ombudens arbete och är ägnat att lämna domstolen närmare upplysningar om förhandlingens sannolika omfattning, bör det uppenbarligen tillämpas jämväl när hovrätt skall bestämma tid för huvudförhandlingen. Lagrådet hemställer därför, att en bestämmelse av motsvarande innehåll upptages i förevarande paragraf.

Den omständigheten att någon uttrycklig föreskrift i ämnet icke finnes i vare sig 45 kap. 14 § eller 51 kap. 13 § bör naturligtvis icke utesluta att även i där behandlade fall samråd med part i erforderlig utsträckning kommer till stånd. Särskilt torde det vara angeläget att rätten samråder med landsfogden, när allmänt åtal föres av honom.

Anses det åter lämpligare att giva regler även för sistnämnda fall, kan i 32 kap. upptagas en allmän bestämmelse i ämnet, av innehåll att rätten, innan sammanträde för förhandling utsättes, bör, om det lämpligen kan ske, samråda med parterna om tiden för sammanträdet.

14 §.

Lagrådet:

I motiven (sid. 519) uttalas att det i allmänhet icke är lika nödvändigt, att vadesvaranden är tillstädes vid huvudförhandlingen som att kåranden inställer sig, men att om hans närvaro anses erforderlig för utredningen, hovrätten bör förmå honom att inställa sig. I enlighet härmed stadgas (14 §), att vite må föreläggas honom och att, om vite ej förelägges, han skall erinras om att målet må avgöras utan hinder av hans utevaro. Även om vite förelagts, kan målet vid svarandens utevaro omedelbart avgöras (19 §). Då handläggning sker i svarandens utevaro skall, i den mån det erfordras, genom hovrättens försorg — härvid förutsättes referenten eller en särskild tjänsteman skola vara verksam — ur handlingarna framläggas vad svaranden anfört ävensom den av honom vid underrätten förebragta bevisningen (16 och 17 §§).

Ehuru sålunda en handläggning i vadesvarandens frånvaro är förutsatt, är dock förslaget allmänna ståndpunkt, såsom av motiven framgår, att de fördelar, som den muntliga förhandlingsmetoden medför, icke kunna helt tillgodogöras i rättegången, om ej båda parterna inställa sig vid huvudförhandlingen. Metoden att i svarandens frånvaro låta hans talan med ledning av handlingarna utföras genom hovrättens försorg är tydligen en nödfallsutväg.

Från det allmännas synpunkt är denna metod förenad med vissa olägenheter. Sålunda kan med densamma riskeras, att hovrätten från den ena eller andra partens sida ådrager sig anmärkningar för bristande opartiskhet, vilket kan försvaga hovrättens ställning. Denna risk är ej utesluten ens om vid

ett objektivt bedömande intet som helst kan erinras mot det sätt, varpå den uteblivna svarandens sak framlagts. Vidare bör uppmärksammas, att den, som skall framlägga svarandens sak, i de flesta målen måste bereda sig därpå, ehuru detta ej sällan tidskrävande arbete i det stora flertalet fall kommer att bliva onödigt på den grund, att svaranden inställer sig.

Emellertid synas de alternativ, som skulle kunna tänkas i stället för det föreslagna, ännu mindre tillfredsställande. Med all rätt har beredningen sålunda i motiven betecknat det såsom obilligt att tillämpa tredskodom mot utebliven vadesvarande. Och att ålägga honom inställesekostnad i alla mål, även sådana, som han på goda grunder anser uppenbart riktigt bedömda av underrätten, kan ej heller förordas.

Det återstår då att undersöka, huruvida man ej med godtagande i princip av förslaget kan mildra de omnämnda olägenheterna. Det vill synas som om det är att fordra för litet av vadesvaranden, om han skall vara pliktig att inställa sig blott då hans närvaro anses erforderlig för utredningen. Man torde väl kunna kräva, att han inställer sig även i vissa andra fall, nämligen sådana, i vilka utgången kan vara föremål för tvekan eller det eljest icke finnes lämpligt att svarandens sak framlägges genom rättens försorg. Därest hovrätten förelägger vadesvaranden inställelse vid vite i alla mål, där en sådan inställelse är av vikt för utredningen eller handläggningen, samt, såsom det bör förutsättas, uppskov i allmänhet meddelas, om svaranden utebliver trots vitesföreläggandet, vinnas fördelar i olika avseenden. Vitesföreläggandet och risken att få betala kostnaden för den inställda huvudförhandlingen komma att ytterligare påverka svaranden till inställelse, och förberedelsen för framläggandet av svarandens sak genom hovrättens försorg kan inskränkas till de enklare mål, vari föreläggande ej gives, samt dem, som uppskjutas på grund av svarandens utevaro.

Lagtexten lägger ej hinder i vägen för ett sådant tillvägagångssätt men ger ej heller någon garanti för att det blir tillämpat. Lagrådet anser sig därför böra hemställa, att i 14 § upptages bestämmelse om att vitesföreläggande skall meddelas svaranden i den utsträckning som ovan berörts.

Vad här förordats äger tillämpning jämväl i fråga om 51 kap. 14 §.

16 §.

Lagrådet:

Vid huvudförhandlingen i tvistemål skall enligt förslaget tvistens omfattning först fastställas genom att underrättens dom uppläses samt vadekäranden uppger, i vilken del domen överklagas och vilket yrkande han framställer, och vadesvaranden anger, huruvida han medger eller bestrider yrkandet. Därefter skola parterna, var i sin ordning, utveckla sin talan och yttra sig över vad motparten anför. Såsom av motiven (sid. 517) framgår åsyftas härmed, att vadekäranden alltid skall först utveckla sin talan. För brottmålsens del upptager förslaget i 51 kap. 16 § en annan regel i det att, oavsett vem som klagar, åklagaren eller målsäganden skall först utveckla åtalet. Denna ord-

ning motiveras (sid. 531—532) med att i brottmål bevisbördan i regel helt åvilar åklagaren eller målsäganden.

De för tvistemål och brottmål sålunda föreslagna reglerna överensstämma, då talan i hovrätten fullföljes av den part som varit kärande i underrätten. Är det åter svaranden i underrätten som fullföljer talan i hovrätten, leda reglerna till motsatta resultat. Det i motiven angivna skälet för att i brottmål åklagaren eller målsäganden alltid skall först utveckla sin talan äger sin giltighet även i ett stort antal tvistemål. Över huvud kan det sättas i fråga om det är lämpligt att reglera detta ämne genom stadganden som ej medgiva något undantag. Säkerligen kommer det att visa sig att i brottmål den föreslagna anordningen i det övervägande antalet fall är ändamålsenlig. Men om exempelvis den tilltalade fullföljer talan endast i en rättsfråga, kan det mången gång vara naturligt att hans ombud får utveckla sina synpunkter, innan ordet lämnas till åklagaren eller målsäganden. För tvistemålens del torde avvikelser från förslaget anordning oftare komma att visa sig påkallade. Särskilt torde detta bliva fallet då underrättssvaranden dragit målet i hela dess vidd under hovrättens prövning. Den naturliga ordningen att framlägga saken är då, såsom erfarenheten från det nuvarande överrättsförfarandet visar, att en redogörelse för underrättsskärandens ståndpunkt lämnas först, och denna redogörelse bör i ett kontradiktoriskt förfarande givas av underrättsskäranden och icke av motparten. Vad nu sagts äger giltighet även i fråga om förfarandet i högsta domstolen.

Lagrådet hemställer därför om sådan jämkning i andra stycket av förevarande paragraf och i 51 kap. 16 § andra stycket, att hovrätten, då omständigheterna därtill föranleda, må besluta avvikelse från den ordning förslaget uppställer som den normala. Vid utarbetandet av arbetsordningar för hovrätterna bör iakttagas, att i sådana fall hovrätterna åläggas att före huvudförhandlingen underrätta parterna om den tilltänkta avvikelser.

21 §.

Lagrådet:

Enligt förslaget skall i tvistemål muntlig förhandling såsom regel äga rum i hovrätten; endast i uppenbara fall, i processuella frågor samt, under vissa förutsättningar, i mål som röra så ringa värde, att de ej kunna bära kostnaden för en huvudförhandling, kan avgörandet ske utan en sådan. Ehuru en dylik ordning måste innebära en betydande ökning såväl av hovrätternas arbetsbörda som av parternas rättegångskostnader, äro dock enligt lagrådets mening fördelarna av densamma i allmänhet så stora, att de överväga olägenheterna. Emellertid bör ej förbises, att i vissa av de mål, i vilka muntlig förhandling i hovrätten enligt förslaget är obligatorisk, ett verkligt behov därav knappast föreligger. Gäller tvisten exempelvis allenast tolkningen av ett lagstadgande eller eljest en ren rättsfråga, torde i vissa fall muntlig förhandling icke vara av nöden. Detsamma gäller även i andra fall, där materialet ofta ej kan göras tillgängligt eller åskådligt i muntlig form, såsom i vissa räkenskapsmål, patentmål o. d. Vad nu anförts talar för att

vidga kretsen av de fall då undantag från muntlighetsgrundsatsen kan göras. Å andra sidan måste beaktas vikten av att, i den mån undantag medgives, reglerna härom erhålla en så snäv avfattning att någon möjlighet till extensiv tolkning av dem ej uppstår. Härmed förenade svårigheter torde göra det nödvändigt att begränsa undantaget till mål, i vilka en bevisprövning ej erfordras. Enligt lagrådets mening bör i enlighet med det sagda föreskrivas, att i mål, i vilka fråga endast är om rättstillämpningen, avgörandet skall ske utan huvudförhandling, såframt båda parterna begärt att sådan ej skall äga rum och hovrätten finner det uppenbart, att huvudförhandling ej är av nöden. Lagrådet hemställer, att paragrafen ändras i enlighet med vad sålunda anförts.

Om i ett mål på endera sidan fullföljes talan av flera parter, bör så snart det sammanlagda värdet av det varom talan fullföljts uppgår till minst 500 kronor tillämpning av regeln i andra stycket i förevarande paragraf vara utesluten. Då ett sådant resultat icke klart framgår av lagtexten, är ett förtydligande av denna önskvärt.

25 §.

Lagrådet:

För vissa fall har i förslaget rätten att återkalla väckt talan begränsats till tiden. Enligt 13 kap. 5 § får sålunda i indispositiva tvistemål återkallelse ej utan motpartens samtycke ske sedan dom meddelats. Efter det dom meddelats får icke heller allmänt åtal nedläggas (20 kap. 9 §). I fråga om återkallelse av fullföljd talan hava i förevarande paragraf samt i 51 kap. 24 §, 52 kap. 12 §, 55 kap. 16 § och 56 kap. 12 § föreslagits bestämmelser av innebörd att rätten att återkalla blir avskuren redan i och med att dom beslutats eller slutligt beslut fattats i anledning av den fullföljda talan. Då bärande skäl till denna skillnad ej torde föreligga och det i vissa fall kan te sig mindre tilltalande att domstolen ej får beakta återkallelse, ehuru den sker före det domen eller beslutet skall meddelas, hemställas om sådan jämkning i förslaget att för rätten att återkalla fullföljd talan domens eller beslutets meddelande blir den avgörande tidpunkten.

På sätt i 50 kap. 30 § och 51 kap. 30 § skett torde även i förevarande paragraf och 51 kap. 24 § böra i lagtexten uppmärksammas att hovrättens avgörande i anledning av talan, som fullföljts genom vad, kan ske i form av slutligt beslut.

51 KAP.

5 §.

Justitieråden Eklund och Lawski samt regeringsrådet Hjärne:

Då tilltalad, som är häktad, överklagar underrättens utslag, torde hovrätten för närvarande i allmänhet, om ej besvären angå häktningsfrågan, avvakta utgången av klagotiden — tjugu dagar från den dag utslaget gavs, fränsett Gotland och vissa delar av Norrland, där tiden är längre — innan målet blir föremål för någon hovrättens åtgärd. Den tilltalade kan icke

genom att fullfölja talan på ett tidigt stadium påskynda målets behandling utan måste under avsevärd tid i häkte avbida hovrättens slutliga prövning av besvärerna. Då man intill klagotidens utgång måste räkna med möjligheten att även motparten besvärar sig eller att talan ändras, kan det emellertid icke komma i fråga att hovrätten dessförinnan avgör målet. Ett skyndsammare avgörande är alltså ej möjligt i de fall då målet utan skriftväxling föredrages och avgöres omedelbart efter klagotidens utgång. Där åter skriftväxling äger rum, uppkommer en tidsutdräkt, som i många fall kunnat minskas eller helt undvikas om besvärerna utställts till delgivning utan avvaktan på klagotidens utgång.

Att målets beredning i hovrätten börjas först efter klagotidens utgång skulle enligt förslaget bliva en lagfäst regel. Det bör emellertid uppmärksammas att förut berörda återverkningar på häktningstiden, till följd av den omläggning av fullföljdsförfarandet som förslaget i övrigt innehåller, komme att göra sig mera gällande än för närvarande. Till vadetiden på tre veckor kommer ytterligare en vecka för anslutningsvad. Efter den tidens utgång sändes vadeinlagen jämte akten från underrätten — här bortses från det fall att yrkande framställts i preliminärfråga varom nämnes i andra stycket av förevarande paragraf — och först när handlingarna kommit hovrätten tillhanda, kan målets beredande där påbörjas. Om den fullföljda talan upptages till prövning, kan icke i något fall, såsom nu, målet omedelbart avgöras utan skriftväxling; vadeinlagen måste alltid delgivas motparten och denne föreläggas att inkomma med genmäle. Icke heller får man räkna med att målet, såsom nu ofta sker, kan, sedan dess beredande avslutats, avgöras efter föredragning. Nästan undantagslöst måste i mål om häktad muntlig förhandling äga rum, och den får icke utsättas till tidigare dag än att parter, vittnen och andra, vilka hava att inställa sig, få skäligt rådrum härtill.

Med hänsyn till dessa förhållanden synes det angeläget, att de möjligheter att förkorta häktningstiden som stå till buds också i görligaste mån tillvaratagas. Närmast till hands är härvid, att den tilltalades vadeinlagen jämte akten i målet översändes till hovrätten så snart inlagen inkommit och att skriftväxlingsproceduren där igångsättes utan avbidan på vadetidens utgång. I konsekvens härmed bör då, om även från motsidan fullföljes talan, med denna förfaras på enahanda sätt. I händelse skriftväxlingen hunnit slutföras redan innan klagotiden utgått och målet i övrigt finnes berett, såvitt beror av den talan som föranlett skriftväxlingen, kan ytterligare tid vinnas genom att hovrätten genast bestämmer när huvudförhandlingen skall hållas. Några betänkligheter häremot böra icke möta, blott huvudförhandlingen utsättes att hållas efter klagotidens utgång. Har icke ännu talan fullföljts från motsidan, bör tillika iakttagas att förhandlingen ej utsättes att hållas så omedelbart efter nyssnämnda tidpunkt att, om den måste uppskjutas på grund av att vadeinlagen inkommit vid klagotidens slut, de som hava att inställa sig icke hinna i tid få underrättelse därom.

I viss utsträckning kan syftet med den här föreslagna ordningen för målets beredande nås på andra vägar, framför allt genom en reglering av frågan om avräkning av häktningstid. Men även med nuvarande regler kan hovrätten, när den fäller till straff, taga hänsyn till en lång häktningstid genom att verkställa avräkning på straffet, och om den tilltalade klagar i häktningsfrågan, kommer hovrätten enligt andra stycket i förevarande paragraf i tillfälle att tidigare än eljest behandla målet. Den förstnämnda vägen är dock icke användbar, när hovrättens dom är friande eller full avräkning ej kan ske, och icke ens vid full avräkning av häktningstiden kan, åtminstone med nu gällande bestämmelser, den tilltalade sägas få en verklig kompensation i det beträffande häktade vanligaste fallet: att fällande dom lyder på straffarbete. Angående den senare vägen må framhållas att tilltalad, som är angelägen om ett skyndsamt avgörande i hovrätten, icke lämpligen bör för ändamålet nödgas till en i det särskilda fallet måhända sakligt alldeles oberättigad klagan i häktningsfrågan. Klart är i övrigt att den nu föreslagna anordningen får sin största betydelse, då den tilltalade tidigt inkommer med sin vadeinlaga och motparten ej överklagar eller ock även han gör det i god tid, t. ex. i samband med genmåle. Att förtida skriftväxling icke medför någon tidsvinst i det fall att motparten fullföljer först vid slutet av vadetiden kan icke anses såsom ett vägande skäl mot ett förfarande, som dock i ett säkerligen stort antal fall kan medföra en icke oväsentlig förkortning av häktningstiden.

I det föregående har till utgångspunkt tagits att den tilltalade vädjar mot underrättens fällande dom. Fullföljes talan mot sådan dom från motsidan kan den tilltalade, om han är nöjd med domen, börja avtjäna straffet utan avvaktan på hovrättens avgörande. I visst fall är detta dock ej tillåtet. Med beaktande tillika av den utvidgade prövningsrätt som enligt förslaget tillkommer överinstans, när åklagare eller målsägande fullföljt talan, och då ett snabbt avgörande av mål angående häktade måste anses vara ett allmänt intresse synes tillräcklig anledning ej föreligga att i de hänseenden varom här är fråga göra skillnad mellan de båda fallen. En enhetlig regel förordas.

Iakttages vad nu anförts, måste andra stycket i 51 kap. 5 § så ändras att stadgandet alltid blir tillämpligt när den tilltalade är häktad. Föreskriften i 8 § första stycket synes ej hindra att målets beredande börjas före klagotidens utgång. Mera tvivelaktigt förefaller det huruvida med innehållet i 13 § första stycket kan vara förenligt att före nyssnämnda tidpunkt preliminärt utsätta tid för huvudförhandlingen. I tydlighetens intresse bör måhända uttrycklig bestämmelse upptagas i båda paragraferna. Motsvarande ändringar torde böra ske i bestämmelserna om förfarandet i högsta domstolen.

Vad här sagts synes äga tillämpning även då den klagande dömts till tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse och förordnandet därom skall verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

Vare sig den här föreslagna anordningen blir genomförd eller icke, synes

en reformering av bestämmelserna om avräkning av häktningstid vara av nöden.

Justitierådet von Stegern:

Enligt min mening skulle de av lagrådets övriga ledamöter föreslagna ändringarna få någon nämnvärd betydelse egentligen för det fall att en tilltalad, som är häktad, anför vad utan att yrka att bli försatt på fri fot, att jämväl å motsidan vädjas och att samtliga vadeinlagor ingivas i början av vadetiden.

Då en tilltalad, som är häktad, väl undantagslöst lär komma att biträdas av offentlig eller enskild försvarare, torde man knappast behöva befara, att yrkande om att den tilltalade skall försättas på fri fot ej varder framställt, när fog för en sådan åtgärd finnes. För övrigt har hovrätten (jfr 51 kap. 8 §) befogenhet att självmant förordna att den häktade frigives. Den olägenhet, som därefter återstår och som i begränsad omfattning skulle kunna motverkas genom de föreslagna reglerna, består däri att det nya förfarandet medför någon förlängning av häktningstiden för sådana tilltalade, som ej förtjäna att försättas på fri fot. Denna olägenhet synes mig böra avhjälpas genom mera rationella regler om avräkning av häktningstid.

Vid sådant förhållande finner jag det knappast motiverat att föranstalta en särskild ordning för beredning av mål angående häktad, en ordning som på grund av ovissheten om övriga parterers hållning måste bli ganska trevande. Däremot har jag intet att erinra mot att 51 kap. 5 § andra stycket kompletteras med en föreskrift att i mål angående häktad vadeinlaga tillika med akten alltid skall insändas genast; därigenom finge hovrätten tillfälle att utan dröjsmål självmant pröva om den häktade kan sättas på fri fot.

7 §.

Lagrådet:

Om i tvistemål eller i mål angående målsägandes ansvarstalan stämningsansökan är ofullständig, skall jämlikt 42 kap. 3 § eller 47 kap. 3 § rätten förelägga käranden eller målsäganden att avhjälpa bristen. Efterkommes ej föreläggandet och är bristen så väsentlig, att ansökan är otjänlig som grund för rättegång, skall jämlikt 42 kap. 4 § eller 47 kap. 4 § ansökan avvisas. Liknande bestämmelser hava ansetts överflödiga beträffande åklagarmål enär beredningen ansett sig kunna utgå från att dylika brister icke skola föreligga i stämningsansökningar som uppsättas av åklagare å tjänstens vägnar. Vad angår vadeinlaga i tvistemål hava i 50 kap. 7 § upptagits bestämmelser, som motsvara dem som skola gälla för stämningsansökan i andra mål än åklagarmål; hovrätten skall alltså förelägga vadekäranden att avhjälpa brist i vadeinlagan och om föreläggandet ej efterkommes och bristen är så väsentlig, att inlagan är otjänlig som grund för rättegång i hovrätten, avvisa vadetalan. För de vädjade brottmålen del innehåller förslaget däremot i förevarande paragraf endast, att hovrätten skall lämna vadekäranden tillfälle att avhjälpa bristen. I revisionsförfarandet i högsta domstolen åter

skulle — lika för tvistemål och brottmål — gälla de principer, som förslaget uppställer beträffande stämningsansökan av enskild kärande och vadeinlaga i tvistemål (55 kap. 7 §). I fråga om besvär till hovrätt (52 kap. 6 §) och högsta domstolen (56 kap. 7 §) förordas däremot för såväl tvistemål som brottmål samma regler som för de till hovrätt vädjade brottmålen.

En nödvändig förutsättning för att processen i varje instans skall få ett tillfredsställande förlopp är att tydliga och fullständiga uppgifter i grundläggande hänseenden under förberedelsen lämnas av den part, som drager saken inför domstolen. Detta krav gör sig gällande i de brottmål, som efter vad fullföljas till hovrätt, och i besvärsmålen likaväl som i andra mål. Den ställning, som i straffprocessen bör tillkomma den tilltalade, utesluter ej, att hans skyldighet att medverka till att förfarandet blir ändamålsenligt genomfört inskräpes genom ett föreläggande vid äventyr av talans förlust. En motsvarighet föreligger i gällande förfarande då en tilltalad, som icke ställt sig till efterrättelse ett föreläggande att inkomma med protokoll från underrätten, förlorar sin talan. Skulle, då en bristfällig vadeinlaga inkommit, hovrätten hava anledning antaga att den tilltalade ej själv kan bota bristen, har hovrätten jämlikt 21 kap. 3 § att förordna försvarare för honom. Såvitt angår en målsägande som vädjar finnes intet skäl att behandla honom mildare än en kärande i underrätt eller en part som vädjar i tvistemål. Väl är det berättigat att utgå från att brister ej skola förekomma i åklagares vadeinlaga, men att med anledning härav stadga ett undantag torde vara överflödigt. Ej heller synes det påkallat att uppställa andra regler för besvärslaga än de som sålunda skulle komma att gälla för enskild kärandes stämningsansökan, för vadeinlaga och för revisionsinlaga.

Lagrådet hemställer, att förevarande paragraf samt 52 kap. 6 § och 56 kap. 7 § ändras i överensstämmelse med vad nu förordats.

17 §.

Lagrådet:

Beträffande rättegången i hovrätten uppställer förslaget för tvistemålens del den regeln, att den vid underrätten förebragta bevisningen skall framläggas av parterna (50 kap. 17 §). I brottmål åter skall enligt förevarande paragraf nämnda bevisning framläggas genom hovrättens försorg. Helt naturligt måste brottmålets särskilda karaktär sätta sin prägel på huvudförhandlingen. Hänsynen till den tilltalade och domstolens ställning till utredningen i dessa mål torde i allmänhet tala för den ordning för bevisningens framläggande som förslaget anvisar. Det kan dock understundom — naturligtvis under förutsättning att den tilltalade biträdes av kunnig försvarare — visa sig ändamålsenligt att, liksom i tvistemålen, bevisningen förebringas av parterna, vilket ju i och för sig bättre ansluter sig till den ackusatoriska förhandlingsordning som förslaget för brottmålets del gjort till regel. Det hemställas därför om sådan jämkning av stadgandet i första stycket av denna paragraf, att detsamma ej kommer att innebära förbud mot att hovrätten, när omständigheterna föranleda därtill, beslutar avvikelse från den ordning

förslaget anvisar. Uppenbarligen är det emellertid av särskild vikt i brottmålen att, när underrättsbevisningen framlägges av parterna, referenten noga övervakar att parterna riktigt återgiva den. Partsföredragning synes över huvud icke böra komma i fråga annat än när båda parterna äro tillstades.

Beslutas avvikelse från den vanliga förhandlingsordningen i förevarande hänseende, böra parterna underrättas därom före huvudförhandlingen. Bestämmelse i ämnet kan upptagas i hovrätternas arbetsordningar.

25 §.

Lagrådet:

Med de i andra punkten angivna fallen bör uppenbarligen likställas villkorligt anstånd med straffs ådömande enligt den efter förslagets framläggande tillkomna lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom.

52 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Enligt denna paragraf skall tiden för anförande av besvär mot underrätts beslut räknas, om beslutet meddelats vid sammanträde för muntlig förhandling, från den dag då beslutet meddelades och eljest från den dag då klaganden erhöll del av beslutet. Syftet härmed torde ha varit att såvitt möjligt säkerställa att besvärstiden icke börjar löpa förrän klaganden fått kännedom om beslutet. Av de stadganden beträffande meddelande av slutligt beslut, som upptagits i 17 kap. 12 § och 30 kap. 10 §, framgår emellertid, att parterna i överensstämmelse med vad som föreslås beträffande dom skola underrättas om tiden och sättet för meddelande av dylikt beslut i fall, då beslutet icke avkunnas vid förhandling. Vid sådant förhållande torde anledning saknas att för besvärstid i fråga om slutligt beslut bestämma annan utgångspunkt än dagen för beslutets meddelande. Samma regel torde böra gälla även beträffande beslut, som meddelas i samband med dom eller slutligt beslut. För beslut, som meddelas under rättegången, bör däremot förslagets regel bibehållas. Lagrådet hemställer, att paragrafen omarbetas i enlighet med det nu anförda. Iakttages denna hemställan, bör motsvarande ändring ske i 56 kap. 1 §.

53 KAP.

1 §.

Lagrådet:

Det lär vara åsyftat att, om i fall som avses i 2 kap. 2 § 2 vid stämningsansökan ej fogats sådan skriftlig överenskommelse i huvudskrift eller styrkt

avskrift som här omförmäles, rätten skall förelägga käranden att inkomma med handlingen. En uttrycklig föreskrift härom torde i tydlighetens intresse böra meddelas, varjämte bör stadgas att, därest givet föreläggande ej efterkommes, 42 kap. 4 § skall äga motsvarande tillämpning.

54 KAP.

8 §.

Lagrådet:

I förslaget har rätt att fullfölja talan allenast beträffande rättegångskostnad medgivits blott i vissa, i paragrafen angivna undantagsfall. I motsats till vad nu gäller skall alltså i mål, som fullföljts till hovrätten, prövningstillstånd jämlikt 11 § första stycket 1 i allmänhet icke kunna meddelas, då fråga är om sådan talan. Och mål, vilka anhängiggjorts i hovrätten och i vilka nu någon begränsning av fullföljdsrätten ej finnes, skola i nämnda avseende jämsställas med de fullföljda. Skälet till ändringen angives vara, att frågor rörande enbart rättegångskostnader sällan äro av den vikt, att prövning därav i högsta domstolen är påkallad. Enligt lagrådets mening är det icke önskvärt, att högsta instansen beträffande någon fråga av principiell art blir helt utesluten från möjlighet att påverka rättspraxis. I det nu föreliggande spörsmålet bör beaktas, att förslagets stadganden angående rättegångskostnad innefatta väsentliga nyheter gentemot gällande rätt och att, om högsta domstolens avgöranden rörande rättegångskostnad begränsas till mål, i vilka jämväl huvudsaken blir föremål för bedömande, vissa prejudikatfall på ifrågavarande område — såsom när de gälla frågor om kostnadsersättning åt tilltalad, vilken i åklagarmål frikänts men ej fått sådan ersättning — aldrig kunna genom klagan dragas under högsta domstolens prövning. Då fullföljd av talan i mål angående enbart rättegångskostnad, av hittillsvarande erfarenhet att döma, icke kan antagas bliva vanlig, kan ej heller den föreslagna ändringen betyda något för högsta domstolens arbetsbörda. Vad särskilt beträffar fullföljd allenast rörande rättegångskostnad i mål, som väckts i andra instans, lär något behov av ändring i gällande regler icke hava yppats.

På grund av det anförda förordar lagrådet, att talan mot hovrätts dom eller beslut skall kunna fullföljas beträffande allenast rättegångskostnad men att erforderligt prövningstillstånd må kunna meddelas endast jämlikt 11 § första stycket 1. Medgives en dylik generell fullföljdsrätt i kostnadsfrågor, lär anledning saknas att göra skillnad mellan de fall, i vilka det gäller skyldighet för annan än part eller för åklagare att ersätta rättegångskostnad, och andra hithörande fall. Även i avseende å de förra bör prövningstillstånd kunna meddelas endast jämlikt 11 § första stycket 1.

Lämpligen synes den förordade ändringen kunna genomföras på det sätt, att 8 § uteslutes ur förslaget och att i 13 § upptages en föreskrift av innehåll, att prövningstillstånd i anledning av talan beträffande rättegångskost-

nad i fall, då sådant tillstånd ej meddelas i anledning av annan talan, må lämnas allenast jämlikt 11 § första stycket 1.

12 §.

Lagrådet:

I samband med den efter tillkomsten av processlagberedningens betänkande beslutade nya lagstiftningen om villkorlig dom fogades genom lag den 22 juni 1939 till 30 kap. 6 § 1 mom. rättegångsbalken en föreskrift av innebörd att i momentet upptagna bestämmelser om begränsning av tilltalads fullföljdsrätt icke skola utgöra hinder för tilltalad att söka ändring i hovrättsutslag, varigenom han erhållit villkorlig dom innefattande anstånd med straffs ådömande. I förevarande paragraf bör upptagas ett stadgande, gående ut på att prövningstillstånd må meddelas tilltalad eller honom närstående då den tilltalade erhållit villkorlig dom som nu nämnts.

17 §.

Lagrådet:

Samma rätt till befrielse från nedsättningsskyldighet, som enligt 30 kap. 19 § rättegångsbalken åtnjutes av tilltalad som i målet hålles häktad eller enligt beslut i målet är intagen i allmän uppfostringsanstalt eller i avbidan å sådant intagande hålles i förvar, skall enligt 25 § lagen den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse tillkomma den som, sedan ungdomsfängelse ådömts honom, intagits i anstalt för att undergå straffet eller i avbidan därå tagits i förvar. Sistnämnda bestämmelse synes lämpligen böra överföras till andra stycket av förevarande paragraf.

55 KAP.

2 §.

Lagrådet:

Väl kan det antagas att nedsättning av fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motparts kostnadsersättning i allmänhet kommer att äga rum samtidigt med att revisionsinlagen ingives. Då det emellertid skall stå käranden öppet att jämväl utan samband därmed företaga nedsättningen eller ingiva föreskrivet intyg, blott det sker före revisionstidens utgång, men de i lagtexten använda ordalagen närmast angiva att en sådan ordning är utesluten, synes en jämkning av avfattningen vara önskvärd i tydlighetens intresse.

En motsvarande jämkning bör vidtagas i 56 kap. 2 §.

4 §.

Lagrådet:

För att erhålla prövningstillstånd behöver revisionskäranden ej inkomma med särskild ansökan eller i revisionsinlagen framställa särskild begäran

därom. Men om han vill göra gällande, att tillstånd skall meddelas på grund av att talans prövning är av synnerlig vikt för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning eller eljest har synnerlig betydelse utöver målet, då skall han enligt andra stycket i förevarande paragraf närmare angiva de omständigheter han vill åberopa till stöd härför. Det ligger alltid i kändens intresse att motivera sin ståndpunkt i frågan. Framför allt när kändens förmenar, att prövning av hans talan har betydelse i avseende å något hans eget intresse vid sidan om målet, är det för honom av vikt att upplysning lämnas om detta förhållande. Om kändens emellertid ej närmare angivit sina skäl eller om han ej ens givit tillkänna att han anser sin talan böra prövas på någon av de nyss nämnda grunderna, är han enligt förslaget visserligen icke rättsligt avskuren från möjligheten att få prövningstillstånd på sådan grund, men av den ovillkorliga föreskriften i andra stycket av förevarande paragraf jämförd med 7 § första stycket i kapitlet synes kunna utläsas, att prövningstillstånd på sådan grund icke under några förhållanden skulle kunna beslutas utan att kändens först förelagts att fullständiga revisionsinlagan. Mången gång kan emellertid högsta domstolen därförutan klart se att kändens talan bör prövas på grund som nu nämnts. Ett föreläggande skulle då innebära en onödig omgång. En sådan tydning av bestämmelserna, som nyss berörts, torde kunna undvikas, om det i andra stycket av förevarande paragraf utsäges, att kändens under där upptagna förutsättningar »bör» i revisionsinlagan närmare angiva de omständigheter som han stöder sig på. Motsvarande ändring torde böra ske i 56 kap. 4 § andra stycket.

Meddelas prövningstillstånd på en grund, som kändens ej åberopat, är det önskvärt, att underrättelse därom lämnas parterna före huvudförhandlingen. Något stadgande av sådant innehåll torde här ej erfordras.

13 §.

Lagrådet:

Innehållet i denna paragraf överensstämmer helt med motsvarande regler i 50 kap. 22 § första och tredje styckena samt 51 kap. 22 § första och tredje styckena. Därest i sistnämnda båda paragrafer, på sätt lagrådet i sitt yttrande vid 17 kap. 9 § förordat, andra stycket kommer att utgå, kan därför även förevarande paragraf utgå och i stället hänvisningarna i 55 kap. 16 § utsträckas till att omfatta jämväl 22 § i 50 och 51 kap.

16 §.

Lagrådet:

I förevarande paragraf hänvisas till 51 kap. 15 § men icke till 13 § andra stycket i samma kapitel. Härav följer att för hovrätt gällande bestämmelse om tiden för återupptagande av huvudförhandling i vademål, vari den tilltalade är häktad, men icke motsvarande bestämmelse rörande den första huvudförhandlingen får tillämpning beträffande revisionsmål i högsta domstolen. Enligt 57 kap. skola däremot icke några liknande tidsbestämmelser gälla i mål, som upptages omedelbart av högsta domstolen. Något bärande

skäl för denna olikhet torde icke föreligga. Då det icke lärers vara förenat med någon olägenhet att låta de för hovrätt i förevarande hänseende gällande bestämmelserna bliva i allo tillämpliga på förfarandet i högsta domstolen, kan, om vad lagrådet förordnat under 17 kap. 9 § vinner bifall, nödig följdriktighet åstadkommas på det sätt att i 55 kap. 16 § hänvisning sker till 51 kap. 13 § i dess helhet och att i 57 kap. 1 § undantag ej göres från hänvisningen till 53 kap.

58 KAP.

2 §.

Lagrådet:

I den på grundval av processlagberedningens betänkande utarbetade lagen den 22 juni 1939 om särskilda rättsmedel upptogs i 2 § 3 en bestämmelse motsvarande punkt 3 i förevarande paragraf men med ett något avvikande innehåll. Någon anledning att nu frångå 1939 års lagstiftning i denna del torde ej föreligga.

4 §.

Justitierådet von Steyern:

I den mån tid förflyter sedan ett mål blivit avgjort genom laga kraft ägande dom, växa betänkligheterna mot att rubba domens rättskraft. Dessa betänkligheter äro delvis av processuell art; bevismaterialet blir mera otillförlitligt, och faran ökas att den nya domen kommer att vila på ett sämre underlag än den gamla. Därjämte framträda med allt större styrka olägenheterna av att omdana de materiella rättsverkningar, som inträtt på grund av den en gång givna domen.

Förslaget, liksom 1939 års lag om särskilda rättsmedel, innehåller endast för ett speciellt fall — resning i tvistemål på grund av oriktig rättstillämpning — ett stadgande som medför hinder mot att resning sökes längre tid efter domen. Såvitt brottmålen angår synes en sådan ståndpunkt kunna godtagas. Den som dömts till ansvar för ett brott bör, i allt fall om brottet är någorlunda allvarligt, icke förmenas möjligheten till rättelse endast med hänsyn till de ökade svårigheterna för en ny utredning. Och då fråga uppstår om resning till men för den tilltalade, lära stadgandena om preskription av åtalsrätt i 5 kap. strafflagen kunna anses tillämpliga även på resningsansökning, varigenom en åtminstone någorlunda tillfredsställande garanti får anses vunnit mot olägenheterna av uppskjuten rättegång och straffverkställighet.

För tvistemålens del framträder, vid sidan av den processuella synpunkten, med styrka den ovan berörda önskvärdheten att ej ingripa i det rättsläge med verkningar i olika hänseenden, som utvecklats i förlitande på den en gång givna domens orubblighet. Oftast lär det väl för rättskänslan framstå såsom föga tilltalande, då någon med stöd av en skriftlig handling eller något annat bevismedel som kommit i hans händer söker omkullkasta en för

längesedan given dom, vilken gått honom eller någon av hans företrädare emot.

Huruvida den föreslagna lydelsen av 1 § lämnar möjlighet för högsta domstolen att vägra resning vid längre tids förlopp, ehuru någon av de i paragrafen angivna resningsgrunderna är för handen, kan måhända vara tvevelaktigt. I varje fall komma med stor sannolikhet parter och allmänheten att uppfatta de i förslaget upptagna resningsfallen såsom grundande en ovillkorlig rätt till resning. Därest lagstiftarens avsikt är, att en i övrigt motiverad resningsansökan skall kunna avslås på grund av en längre tids förlopp, bör för att resningsmyndigheten skall skyddas mot misstanke för godtycke, denna avsikt komma till tydligt uttryck i lagen.

Detta kan ske genom att såsom i vissa främmande lagar stadga en frist för ansökan om resning, räknad från den dag då domen vann laga kraft. Fristens längd har i de norska och tyska lagarna satts till fem år och i den österrikiska till tio; för vårt vidkommande torde den måhända böra bestämmas till tio år. Med tanke på vissa fall, som kunna uppkomma särskilt i mål om äktenskaplig börd och dylikt, bör tillfälle lämnas för resningsmyndigheten att undantagsvis bevilja resning, även om ansökan inkommit efter fristens utgång. En annan möjlighet är att i 1 § upptaga ett stadgande av den innebörden, att resning ej må beviljas, då den med hänsyn till den tid, som förflutit från det domen vann laga kraft, kan anses obillig mot annan än den som sökt resning. Villkendera av dessa vägar än följes blir det möjligt för högsta domstolen att bevilja resning, då detta på grund av ond tro hos motparten eller annat förhållande måste anses mest tilltalande för rättskänslan.

59 KAP.

1 §.

Lagrådet:

I likhet med vad som skett i 58 kap. 1—3 §§ bör lämpligen i förevarande paragraf angivas att stadgandet avser dom som vunnit laga kraft. Sista stycket i 2 § kan då utgå.

Justitierådet Lawski:

Vid granskningen av den mot förevarande paragraf svarande 12 § i det förslag, som ligger till grund för den nu gällande lagen om särskilda rättsmedel, anförde jag bland annat:

»I fråga om domvilla har ej upptagits någon motsvarighet till de bekräftande resning föreslagna bestämmelserna om inskränkning i parts rätt att göra gällande nya omständigheter eller bevis på grund av underlåtenhet att åberopa dem vid målets behandling eller genom fullföljd till högre rätt. Då det nämligen, yttrar proceslagberedningen härom, främst åligger rätten att tillse att rättegången försiggår i laga former, bör det icke läggas parten

till last att han icke kommit till insikt om det förelupna rättegångsfelet å sådan tid, att talan i vanlig ordning kunnat fullföljas.

Av detta uttalande lär framgå att det, såvitt angår de i denna paragraf under 1, 2 och 5 omnämnda grunderna, närmast tagits sikte på sådana fall då rätten icke — åtminstone icke på ett för parten synligt sätt — uppmärksammat den omständighet varom fråga är. Det anförda resonemanget äger då sitt fulla berättigande. Har rätten åter prövat ett under rättegången aktualiserat processuellt spörsmål och däri träffat uttryckligt avgörande, torde anledning saknas att bereda möjlighet till omprövning av detta avgörandes riktighet i annan ordning och under andra förutsättningar än som i allmänhet gälla för överklagande av rättens beslut. Stadgandets sålunda begränsade innebörd bör komma till uttryck i lagtexten, varigenom skulle undvikas att part i vissa fall skulle kunna påkalla förnyad prövning av högsta domstolens beslut rörande processuella spörsmål av mera omstridd art.»

Denna hemställan som icke vann beaktande anser jag mig böra i det väsentliga vidhålla. Jag vill i detta sammanhang särskilt belysa förslagets innebörd i det fall att svaranden vid underrätten gjort invändning om ett rättegångshinder, t. ex. om att tvistefrågan redan blivit genom laga kraft ägande dom prövad och att sålunda res judicata föreligger. Därest underrätten ogillar denna invändning, kan svaranden ej blott på vanligt sätt fullfölja talan mot domen, utan det står honom också öppet att inom sex månader från det domen vann laga kraft i hovrätten fullfölja sin talan genom domvillobesvär. Ogillas hans invändning även av hovrätten, då talan där fullföljts i vanlig ordning, och kan eller vill han icke erhålla prövningsstillstånd, har han dock möjlighet att inom sex månader från det hovrättens dom vann laga kraft föra domvillobesvär. Därest svaranden erhåller prövningstillstånd, men även i högsta domstolen får sin invändning ogillad, återstår honom alltjämt att inom sex månader från dagen för högsta domstolens dom genom domvillobesvär påkalla förnyad prövning av invändningen å en annan av högsta domstolens avdelningar.

Det tillägg till lagtexten, som enligt min mening bör göras, bör gå ut på att besvär ej må bifallas på grund av förhållande, som avses i förevarande paragraf under 1, 2 eller 5, om förhållandet tidigare åberopats i målet.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

Bilaga.

Statistisk utredning rörande de av vissa rådhusrätter, polisdomstolar och poliskamrar med domsrätt under åren 1937 och 1938 genom slutligt utslag avgjorda brottmål, vari talan om ansvar förts.

Ledamoten av processlagberedningen, revisionssekreteraren T. Strandberg har i egenskap av föredragande hos lagrådet för dess räkning hemställt, att statistiska centralbyrån ville verkställa utredning rörande fördelningen ur viss synpunkt av de utav rådhusrätterna, polisdomstolarna och poliskamrarna med domsrätt i 30 angivna städer under åren 1937 och 1938 genom slutligt utslag avgjorda brottmål, vari talan om ansvar förts.

De angivna städerna äro följande: Stockholm, Södertälje, Uppsala, Eskilstuna, Linköping, Norrköping, Jönköping, Kalmar, Karlskrona, Kristianstad, Malmö, Lund, Landskrona, Hälsingborg, Ystad, Trelleborg, Halmstad, Varberg, Göteborg, Uddevalla, Borås, Karlstad, Örebro, Västerås, Falun, Gävle, Sundsvall, Östersund, Umeå och Luleå.

Målen skulle fördelas å 4 grupper allteftersom i dem talan förts om ansvar för 1. brott vara kan följa straffarbete i två år eller därutöver; 2. brott vara kan följa straffarbete, dock ej i två år eller därutöver; 3. brott vara kan följa fängelse men ej svårare straff; samt 4. brott vara ej kan följa svårare straff än böter.

Till grund för utredningen har i första hand lagts *dels* uppgifter från domstolarna enligt form. 3 a till rättsstatistiken och *dels* — vad angår mål, om vilka uppgifter till kriminalstatistiken rörande de olika slagen av brott erhållas ur saköreslängderna eller från generaltullstyrelsen — vissa i statistiska centralbyrån för kriminalstatistiken uppgjorda arbetstabeller.

Ur nämnda arbetstabeller kunna visserligen icke omedelbart hämtas upplysningar om antalet brottmål av visst angivna slag, enär tabellerna avse antalet *brott*, för vilka sakfällning i målen ägt rum, samt antalet *personer*, som sakfällts för dessa brott. Med stöd av jämförelser mellan arbetstabellerna och de summariska uppgifterna om antalet brottmål i processtatistiken för åren 1937 och 1938 har emellertid kunnat approximativt beräknas de nu ifrågavarande målens fördelning efter brottens strafflatituder. Detta förfaringssätt har ansetts vara att föredraga framför direkt bearbetning av saköreslängderna och det hos generaltullstyrelsen förefintliga materialet, enär en sådan bearbetning skulle blivit synnerligen tidsödande utan att likväl kunna — på grund av den ofta återkommande svårigheten att i saköreslängderna särskilja de olika *målen* — leda till nämnvärt exaktare resultat. Härvid har icke förbisetts, att arbetstabellernas specifikation av brott och personer efter de förstnämndas art beträffande vissa kategorier är något mindre detaljerad än det statistiska primärmaterialets.

Den approximativa beräkningen har utförts på följande sätt. Hela antalet brottmål av beskaffenhet, att uppgifter om dem skola för kriminalstatistiken hämtas ur saköreslängderna eller generaltullstyrelsens handlingar, har för varje domstol erhållits ur det processtatistiska materialet. Hela antalet tilltalade personer, varom uppgifter för kriminalstatistiken hämtas ur nyssnämnda källor, har för varje domstol erhållits ur förenämnda arbetstabeller. Det procentuella förhållandet mellan antalet mål och motsvarande antal

personer har uträknats. Personerna ha för varje domstol med stöd av arbetstabellerna fördelats efter de på personerna tillämpade strafflatituderna. Förhållandet mellan antalet brottmål och antalet personer har för varje därvid erhållen grupp antagits vara lika med den för domstolen, enligt vad förut sagts, uträknade relationen mellan hela antalet mål och hela antalet personer.

I likhet med vad som sker i processtatistiken har här *såsom regel* räknats med ett mål för varje nummer i domboken. Den nyss antydda svårigheten att i saköreslängderna särskilja de olika målen föranledes av den vid flera domstolar tillämpade metoden att under ett och samma domboksnummer sammanföra flera mål, vilka av domstolen handlagts vart för sig (t. ex. särskilda mål rörande olika personers ansvar för fylleri). För sådana fall har undantag gjorts från nyssnämnda regel.

De brott, för vilka ansvar yrkats, äro icke alltid i materialet så noggrant angivna till sin beskaffenhet, att man med ledning därav kunnat fördela målen på de av lagrådet angivna fyra grupperna. Det har därför i åtskilliga fall varit nödvändigt att räkna med alternativa möjligheter. Matematiskt sett skulle målen för varje domstol, om man utgår från nämnda gruppers kännetecken, kunna tänkas bilda 16 ($=2^4$) olika massor enligt följande schema:

Massa nr	1	med endast	1:a gruppens kännetecken
» » 2	»	»	2:a » »
» » 3	»	»	3:e » »
» » 4	»	»	4:e » »
» » 5	»	alternativt	1:a och 2:a gruppernas kännetecken
» » 6	»	»	1:a » 3:e » »
» » 7	»	»	1:a » 4:e » »
» » 8	»	»	2:a » 3:e » »
» » 9	»	»	2:a » 4:e » »
» » 10	»	»	3:e » 4:e » »
» » 11	»	»	1:a, 2:a och 3:e gruppernas kännetecken
» » 12	»	»	1:a, 2:a » 4:e » »
» » 13	»	»	1:a, 3:e » 4:e » »
» » 14	»	»	2:a, 3:e » 4:e » »
» » 15	»	»	1:a, 2:a, 3:e och 4:e gruppernas kännetecken
» » 16	»	samtliga mål	

Var och en av femte t. o. m. femtonde massorna skulle alltså utgöras av mål, bestämda av alternativa kännetecken till ett antal av 2, 3 eller 4. Det har visat sig, att det för en fullständig fördelning av målen, såsom de ur här ifrågavarande synpunkt kunnat bestämmas, i första hand varit nödvändigt att utöver de av lagrådet angivna 4 grupperna taga i anspråk 9 grupper, motsvarande de förenämnda massorna nr 5—11 samt nr 14 och 15.

Den av lagrådet angivna gruppindelningen hänför sig till maxima i de för de särskilda brotten stadgade strafflatituderna. Avgörande för ett visst brottmåls klassificering är sålunda, att talan i målet gått ut på ansvar enligt en strafflatitud, vars maximum utgör 1. straffarbete i två år eller därutöver, 2. straffarbete under två år, 3. fängelse eller 4. böter. Där i ett och samma mål talan förts om ansvar efter flera olika latituder, är den av dessa, som har det högsta maximum, avgörande för målets placering. Avsättning och suspension ha jämfästs med fängelsestraff.

Vid klassificeringen har måst särskilt uppmärksammas givna stadganden om straffskärpnings- och straffminskningsgrunder, d. v. s. omständigheter som skola medföra, att en brottslig gärning av viss art bestraffas efter en

strängare respektive lindrigare strafflatitud än den som skall tillämpas, då dessa omständigheter icke föreligga.

Någon *allmän straffskärpningsgrund*, avseende samtliga brottsarter, finnes ej föreskriven. De *allmänna straffminskningsgrunderna*, vilka äro minderårighet (SL 5: 2), saknad av förståndets fulla bruk (SL 5: 6) samt nödvärn (SL 5: 9 och 10), ha icke sådan inverkan å straffmaxima, att de behöva tagas med i räkningen här.

Av de för vissa brottsarter stadgade *speciella straffskärpnings- och straffminskningsgrunderna* ha endast de, som verka höjande eller sänkande på maxima, behövt uppmärksammas. I de fall då dessa speciella straffmätningsgrunder i lagen angivits i *allmänna ordalag* — såsom »försvårande», »synnerligen försvårande», »mildrande», »synnerligen mildrande» omständigheter eller liknande uttryck — ha vederbörande brottsarts olika strafflatituder, den ordinära och den eller de extraordinära, tillsammans betraktats såsom en enda. Maximum i denna tänkta latitud har sålunda bestämt gruppen för mål om ansvar för brottsliga gärningar av ifrågavarande art, vilkas straff man haft att utmäta inom hela eller en större eller mindre del av sagda latitud. Av lagen *till den närmare beskaffenheten angiven* speciell straffmätningsgrund, som har den verkan, att maximum skall höjas (t. ex. SL 11: 10 p. 2; 14: 21 st. 1 p. 2) eller sänkas (t. ex. SL 14: 27 st. 1 in fine), har vid klassificeringen alltid ansetts konstituera särskild brottsart, vars straffskala icke tänkts sammanfogad med det ordinära brottets till en enhet.

Huru målen fördela sig på de 13 grupper, som i första hand måste tagas i anspråk för klassificeringen, framgår av kol. 3—15 i den bifogade tabellen.

Av de i kol. 7—15 redovisade målen angå de, som upptagits i

kol. 7, exempelvis brott efter SL 14: 27 andra stycket;

kol. 8, mestadels rattfylleri;

kol. 9, mestadels överträdelser av vägtrafikstadgan;

kol. 10, exempelvis brott efter SL 10: 5, 20: 12 eller 14: 21;

kol. 11, mestadels brott efter 1 § lagen angående olovlig befattning med spritdrycker och vin;

kol. 12, mestadels brott efter SL 22: 14;

kol. 13, mestadels olovlig varuinförsel, brott mot tullförfattningarna, olovlig befattning med spritdrycker och vin samt brott mot brännvinstillverkningsförfordningen, allt utan närmare specifikation;

kol. 14, mestadels brott efter SL 22: 12 eller 30 § brännvinstillverkningsförfordningen; samt

kol. 15, exempelvis överträdelser av bestämmelserna om skattefri sprit.

De i kol. 7—15 upptagna målen ha uppskattningsvis fördelats å grupperna 1—4. Härvid har tillgått så, att för var och en av kol. 7—11 och kol. 13—15 målen fördelats efter proportionen mellan talen i kol. 3—6, till vilka senare tal respektive delsummor därefter adderats, samt att talen i kol. 12 adderats till motsvarande tal i kol. 3.

Det slutliga resultatet av utredningen framgår av kol. 16—19 i den bifogade tabellen. Dessa kolumner utvisa sålunda för var och en av här ifrågavarande domstolar antalet under åren 1937 och 1938 genom slutligt utslag avgjorda brottmål, vari talan om ansvar förts, med ungefärlig fördelning på de av lagrådet angivna grupperna.

Stockholm den 10 januari 1940.

ERNST HÖIJER.

Sverker Groth.

Av vissa stadsdomstolar genom slutligt utslag avgjorda brottmål, vari talan om

1		2	3	4	5	6	7	8
D o m s t o l a r		Hela antalet mål	Approximativ fördelning eftersom talan					
			1 (= s. a. i 2 år eller där- utöver)	2 (= s. a. under 2 år)	3 (= fäng- else)	4 (= böter)	1 eller 2	2 eller 3
1	Stockholms rådhusrätt {1937	3,443	555	39	543	304	2	67
2	{1938	4,000	664	51	631	398	6	48
3	» polisdom- {1937	18,526	3	—	430	11,200	—	—
4	stol {1938	20,189	1	—	401	12,824	—	—
5	{1937	21,969	558	39	973	11,504	2	67
6	{1938	24,189	665	51	1,032	13,222	6	48
7	Södertälje rådhusrätt.. {1937	479	11	7	34	192	—	1
8	{1938	524	15	5	20	245	—	—
9	Uppsala » .. {1937	1,037	43	12	56	700	—	3
10	{1938	1,022	43	7	49	752	—	3
11	Eskilstuna » .. {1937	43	17	4	6	2	—	1
12	{1938	59	18	—	21	3	—	1
13	» poliskam- {1937	682	—	—	10	537	—	—
14	mare {1938	672	—	—	12	490	—	—
15	{1937	725	17	4	16	539	—	1
16	{1938	731	18	—	33	493	—	1
17	Linköpings rådhusrätt {1937	836	26	4	33	567	—	3
18	{1938	863	29	5	48	582	—	2
19	Norrköpings » {1937	332	47	8	44	34	—	2
20	{1938	393	71	6	42	35	—	6
21	» polisdom- {1937	640	—	—	—	401	—	—
22	stol ¹ {1938	624	—	—	—	401	—	—
23	{1937	972	47	8	44	435	—	2
24	{1938	1,017	71	6	42	436	—	6
25	Jönköpings rådhusrätt {1937	740	26	5	42	476	1	5
26	{1938	1,085	24	13	40	670	—	6
27	Kalmar » {1937	587	19	6	28	356	1	1
28	{1938	736	27	4	33	485	—	2
29	Karlskrona » {1937	477	27	3	22	242	—	3
30	{1938	405	26	2	20	255	—	1
31	Kristianstads » {1937	669	12	2	34	387	—	2
32	{1938	860	20	—	35	451	—	1
33	Malmö » {1937	1,159	149	14	88	60	—	2
34	{1938	1,089	192	13	108	42	1	9
35	» polisdomstol .. {1937	5,981	1	—	128	4,074	—	—
36	{1938	5,455	—	1	143	3,448	—	—
37	{1937	7,140	150	14	216	4,134	—	2
38	{1938	6,544	192	14	251	3,490	1	9
39	Lunds rådhusrätt {1937	528	21	1	38	337	—	2
40	{1938	522	25	2	24	318	—	9
41	Landskrona » {1937	438	17	2	22	255	—	1
42	{1938	503	20	2	22	240	—	1

¹ År 1937 poliskammare.

ansvar förts, fördelade efter maxima i brottens strafflatituder, åren 1937 och 1938.

9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	1
förts om ansvar för brott med straffmaximum							På uppskattning grundat sammandrag av kol. 3—15: antal mål, vari talan förts om ansvar för brott med straffmaximum				
3 eller 4	1 eller 3	1, 2 eller 3	1 eller 4	1, 2, 3 eller 4	2 eller 4	2, 3 eller 4	1	2	3	4	
1,017	151	8	5	744	6	2	928	64	1,617	834	1
1,460	64	5	10	652	10	1	964	75	1,840	1,121	2
6,800	93	—	—	—	—	—	4	—	774	17,748	3
6,861	102	—	—	—	—	—	1	—	711	19,477	4
7,817	244	8	5	744	6	2	932	64	2,391	18,582	5
8,321	166	5	10	652	10	1	965	75	2,551	20,598	6
187	—	—	—	45	2	—	13	8	69	389	7
202	—	—	—	37	—	—	17	6	37	464	8
214	—	—	—	3	1	—	43	13	79	902	9
157	2	—	1	6	2	—	45	7	63	907	10
13	—	—	—	—	—	—	17	4	17	5	11
16	—	—	—	—	—	—	18	—	36	5	12
135	—	—	—	—	—	—	—	—	12	670	13
170	—	—	—	—	—	—	—	—	16	656	14
148	—	—	—	—	—	—	17	4	29	675	15
186	—	—	—	—	—	—	18	—	52	661	16
196	4	—	1	2	—	—	29	4	49	754	17
194	1	—	—	2	—	—	29	5	66	763	18
119	3	—	1	74	—	—	76	12	139	105	19
127	4	—	—	99	3	—	120	11	144	118	20
239	—	—	—	—	—	—	—	—	—	640	21
223	—	—	—	—	—	—	—	—	—	624	22
358	3	—	1	74	—	—	76	12	139	745	23
550	4	—	—	99	3	—	120	11	144	742	24
179	5	—	—	—	1	—	29	6	64	641	25
324	2	—	1	1	4	—	26	14	64	981	26
109	3	—	2	59	3	—	26	7	43	511	27
150	4	—	1	28	2	—	31	4	49	652	28
170	5	—	—	5	—	—	31	3	41	402	29
92	1	—	1	7	—	—	29	2	28	346	30
219	5	—	—	8	—	—	13	2	59	595	31
349	1	—	—	3	—	—	20	—	62	778	32
358	6	—	5	469	2	6	382	36	438	303	33
452	12	—	3	246	11	—	337	26	520	206	34
1,775	3	—	—	—	—	—	1	—	185	5,795	35
1,852	11	—	—	—	—	—	—	1	228	5,226	36
2,133	9	—	5	469	2	6	383	36	623	6,098	37
2,304	23	—	3	246	11	—	337	27	748	5,432	38
123	5	1	—	—	—	—	23	1	56	448	39
141	1	—	1	—	1	—	27	3	42	450	40
112	4	—	1	24	—	—	21	2	36	379	41
213	—	—	—	3	2	—	20	2	41	440	42

1		2	3	4	5	6	7	8
Domstolar		Hela antalet mål	Approximativ fördelning eftersom talan					
			1 (= s. a. i 2 år eller där- utöver)	2 (= s. a. under 2 år)	3 (= fäng- else)	4 (= böter)	1 eller 2	2 eller 3
1	Hälsingborgs rådhus- rätt....	{1937 455 1938 476	74 75	8 10	53 63	29 29	— —	8 6
3	» polisdöm- stol	{1937 1,500 1938 1,641	— 1	— —	57 59	892 1,219	— —	— —
5	Summa	{1937 1,955 1938 2,117	74 76	8 10	110 122	921 1,248	— —	8 6
7	Ystads rådhusrätt	{1937 328 1938 318	9 20	— —	19 24	179 155	— —	— —
9	Trelleborgs »	{1937 379 1938 328	4 18	1 1	13 7	273 230	— —	1 2
11	Halmstads »	{1937 661 1938 784	38 34	4 9	28 43	311 359	— —	2 2
13	Varbergs »	{1937 317 1938 483	12 11	— 1	17 17	173 244	— —	— —
15	Göteborgs »	{1937 1,720 1938 1,572	384 396	34 46	259 242	281 247	— —	58 45
17	» polisdömstol	{1937 8,083 1938 7,743	1 —	— —	222 205	5,945 5,867	— —	— —
19	Summa	{1937 9,803 1938 9,315	385 396	34 46	481 447	6,226 6,114	— —	58 45
21	Uddevalla rådhusrätt	{1937 643 1938 622	14 11	1 2	36 32	316 412	— —	1 2
23	Borås »	{1937 1,029 1938 1,139	52 64	10 15	58 67	688 671	— 1	7 3
25	Karlstads »	{1937 1,251 1938 1,652	50 44	4 4	73 72	687 1,088	1 —	3 2
27	Örebro »	{1937 1,077 1938 916	42 43	8 7	57 54	703 671	2 —	5 5
29	Västerås »	{1937 1,172 1938 986	40 38	9 11	62 77	540 559	1 —	5 1
31	Falu »	{1937 363 1938 395	9 12	1 3	16 18	265 268	— —	— —
33	Gävle »	{1937 1,113 1938 1,064	32 38	4 6	44 53	635 611	— 1	2 3
35	Sundsvalls »	{1937 1,233 1938 1,300	30 41	6 7	98 69	807 831	— —	1 2
37	Östersunds »	{1937 681 1938 817	16 22	1 2	30 26	380 493	— —	2 4
39	Umeå »	{1937 692 1938 692	24 20	6 7	23 15	390 439	— —	2 —
41	Luleå »	{1937 299 1938 366	11 22	3 3	16 15	169 164	— —	— 39

9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	1
förts om ansvar för brott med straffmaximum							På uppskattning grundat sammandrag av kol. 3—15: antal mål, vari talan förts om ansvar för brott med straffmaximum				
3 eller 4	1 eller 3	1, 2 eller 3	1 eller 4	1, 2, 3 eller 4	2 eller 4	2, 3 eller 4	1	2	3	4	
201	7	1	1	61	12	—	107	15	213	120	1
214	5	—	4	70	—	—	112	15	242	107	2
551	—	—	—	—	—	—	—	—	90	1,410	3
362	—	—	—	—	—	—	1	—	76	1,564	4
752	7	1	1	61	12	—	107	15	303	1,530	5
576	5	—	4	70	—	—	113	15	318	1,671	6
101	4	—	—	16	—	—	11	—	33	284	7
113	—	—	—	6	—	—	20	—	40	258	8
78	1	—	—	8	—	—	4	1	19	355	9
62	2	—	—	6	—	—	20	1	12	295	10
226	6	—	—	44	2	—	45	5	55	556	11
295	3	—	1	27	11	—	38	9	82	655	12
97	—	—	—	17	1	—	13	—	27	277	13
192	—	—	—	16	2	—	12	1	30	440	14
357	24	46	3	233	40	1	521	55	572	572	15
339	12	38	7	197	3	—	516	66	518	472	16
1,808	17	—	—	—	—	—	1	—	307	7,775	17
1,654	17	—	—	—	—	—	—	—	278	7,465	18
2,255	41	46	3	233	40	1	522	55	879	8,347	19
1,993	29	38	7	197	3	—	516	66	796	7,937	20
269	1	—	—	3	1	1	14	1	65	563	21
148	1	—	—	14	—	—	11	2	47	562	22
189	1	—	1	6	2	15	53	11	82	883	23
306	2	—	3	4	2	1	69	16	99	955	24
367	4	2	1	56	2	1	59	4	119	1,069	25
388	5	1	—	38	7	3	48	4	104	1,496	26
253	2	—	3	—	1	1	48	9	81	939	27
132	4	—	—	—	—	—	45	8	70	793	28
414	6	1	—	90	—	4	48	11	123	990	29
271	1	—	1	27	—	—	41	11	115	819	30
66	3	—	—	3	—	—	10	1	22	330	31
86	—	—	—	7	1	—	12	3	24	356	32
301	2	1	2	84	6	—	39	4	73	997	33
264	1	1	—	77	8	1	43	8	85	928	34
209	4	—	—	68	10	—	33	7	132	1,061	35
306	3	—	—	39	2	—	44	7	99	1,150	36
246	2	—	—	1	—	3	17	1	51	612	37
234	3	—	—	33	—	—	24	2	46	745	38
203	1	—	—	42	—	1	27	7	38	620	39
185	1	1	—	23	1	—	23	7	22	640	40
66	—	—	—	34	—	—	13	3	25	258	41
105	1	1	—	15	1	—	26	10	57	273	42

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 februari 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets samtliga ledamöter fråga om processlagberedningens fortsatta verksamhet till förberedande av *rättegångsväsendets reformering*.

Föredraganden anför:

»Lagrådet har den 8 november 1940 avgivit utlåtande över processlagberedningens den 9 juni 1939 till lagrådet remitterade förslag till rättegångsbalk. I utlåtandet har lagrådet uttalat, att lagrådet kunde obetingat ansluta sig till de principer, vilka uppbära förslaget, och hyste den uppfattningen att en allmän rättegångsreform är av behovet påkallad och bör utan dröjsmål komma till stånd.

Med anledning av de erinringar lagrådet framställt mot olika stadganden i förslaget har detta inom justitiedepartementet undergått överarbetning. I samband därmed har utarbetats motivering till lagförslaget sådant det utformats vid departementsbehandlingen.»

Efter redogörelse för det lagförslag, som sålunda föreligger och som jämte lagrådets utlåtande finnes fogat vid statsrådsprotokollet såsom bilaga¹, anför föredraganden vidare:

»På grund av det läge, vari vissa av tidsomständigheterna föranledda, inom finansdepartementet pågående besparingsutredningar för närvarande befinna sig, anser jag mig förhindrad att hemställa, att förslaget till rättegångsbalk nu förelägges riksdagen. Enligt vad jag inhämtat lära emellertid dessa utredningar komma att bedrivas på sådant sätt, att deras resultat i den mån det berör processreformens finansiella följder kommer att föreligga före detta års utgång. I den plan, som uppgjorts för genomförandet av en

¹ Den till bilagan hörande lagtexten, som är lika lydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits liksom även lagrådets utlåtande, vilket återfinnes å sid. 156 o. f. Av bilagan återgives sålunda i det följande (sid. 264—530) endast motiveringen till förslaget.

ny rättegångsbalk, har beräknats, att några år skulle komma att ligga mellan tidpunkten för lagtextens slutgiltiga antagande och dess ikraftträdande. Under dessa år skulle det omfattande och detaljerade arbete slutföras, som erfordras för att infoga en ny rättegångsbalk i vår rättsordning. En nödvändig följd av det uppskov med lagförslagets framläggande för riksdagen, som nu uppstår, behöver under dessa förhållanden icke bli ett dröjsmål med rättegångsreformens genomförande under förutsättning att erforderliga riktlinjer meddelas för förberedelsearbetets fortgång.

Sedan processlagberedningen avgivit sitt betänkande och lagförslag, har beredningen påbörjat utarbetandet av förslag till de följdförfattningar och de ändringar i gällande lagar, som sammanhånga med en ny rättegångsbalks ikraftträdande. För att detta lagstiftningsarbete skall kunna fullföljas är det av vikt att, ehuru något statsmakternas samfälliga beslut rörande rättegångsreglernas närmare utformning icke nu kan åstadkommas, processlagberedningen likväl erhåller den ledning för arbetets fortsatta bedrivande, som ligger däri att Kungl. Maj:t godkänner det inom justitiedepartementet utarbetade förslaget såsom grundval för beredningens verksamhet under den närmaste tiden.

Med anledning härav får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte godkänna detta lagförslag såsom grundval för processlagberedningens fortsatta verksamhet, intill dess förslag till rättegångsbalk blivit antaget av Kungl. Maj:t och riksdagen.

Tillika hemställer jag, att processlagberedningen måtte bemyndigas att vid sitt fortsatta utredningsarbete från ämbetsverk och övriga myndigheter infordra de uppgifter och yttranden, som kunna erfordras för arbetet, ävensom att efter samråd med departementschefen anlita särskilda sakkunniga inom de lagstiftningsområden som bliva föremål för utredning.»

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen och förordnar tillika att utdrag av protokollet i detta ärende må offentliggöras.

Ur protokollet:
Stefan Stiernstedt.

Departementschefens yttrande den 14 februari 1941.

Tidigare reformer och reformförslag.

Såsom jag tidigare erinrat har frågan om en reform av vårt rättegångsväsen varit föremål för ett ingående och omfattande utredningsarbete. Reformarbetet påbörjades redan år 1810 och utgjorde ett led i den allmänna revision av 1734 års lag, som då uppdrogs åt den för detta ändamål tillsatta *lagkommittén*. Efter att år 1815 ha framlagt ett betänkande om underdomstolarnas och hovrätternas antal och organisation behandlade lagkommittén rättegången i tvistemål och avgav förslag härutinnan år 1822. Förslaget ingick i reviderat skick såsom rättegångsbalkens första avdelning i lagkommitténs år 1826 publicerade förslag till allmän civillag. Förslag till allmän kriminallag, innefattande senare avdelningen av rättegångsbalken (om rättegången i brottmål), avgavs år 1832. Reviderad upplaga av civillagförslaget utkom år 1838 och av kriminallagförslaget år 1839.

För granskning av lagkommitténs förslag tillsattes år 1841 en *lagberedning*. Lagberedningen framlade år 1842 utlåtande angående domstolarnas organisation och år 1849 förslag till rättegångsbalk.

Lagkommitténs och lagberedningens förslag ledde endast till vissa begränsade reformer, företrädesvis på domstolsorganisationens område.

Arbetet på en allmän processreform upptogs åter år 1880, då *nya lagberedningen* fick upptaga behandlingen av rättegångsväsendets ombildning. Enligt en av Kungl. Maj:t godkänd plan för arbetets bedrivande skulle först utarbetas ett principbetänkande, innefattande dels en allmän utredning av frågan i hela dess omfattning, dels ock en framställning av huvuddragen i det system, vilket beredningen ansåg sig böra förorda till antagande i av-

seende å domstolsorganisationen och det processuella förfarandet, varemot med det egentliga lagförslaget upprättande borde få anstå till dess de allmänna grunderna undergått vederbörlig prövning. År 1884 avgavs principbetänkandet, uppdelat i fyra delar, behandlande domstolsorganisationen, rättegångsordningen i tvistemål, rättegångsordningen i brottmål m. m. samt plan för rikets judiciella indelning och tingshusbyggnadsskyldigheten. I fråga om ärendets vidare behandling föreslog beredningen, att reformen av rättegångsväsendet efter en på förhand fastställd plan skulle genomföras styckvis; att sålunda vissa delar, som utan svårighet eller olägenhet kunde utbrytas, skulle göras färdiga och, i den mån de erhöles sanktion, träda i kraft såsom gällande lag; och att, först sedan sålunda en mycket betydande del av lagstiftningsarbetet blivit på förhand undangjord och under tiden de återstående delarna undergått den granskning eller förberedande behandling, som ansåges lämplig, alla de spridda delarna skulle sammanföras till ett organiskt helt i ett fullständigt kodifierat lagförslag. Vad beredningen sålunda föreslagit gillades av Kungl. Maj:t, och det uppdrogs åt en med ett betydande antal lekmannarepresentanter utvidgad beredning att med föranledande av principbetänkandet avgiva yttrande rörande huvudgrunderna för en ny rättegångsordning. Denna s. k. *förstärkta lagberedning* avgav sitt yttrande år 1887. I huvudsak tillstyrktes nya lagberedningens principer om ock med åtskilliga modifikationer och under betydande meningsskiljaktigheter på många punkter.

I överensstämmelse med planen hade nya lagberedningen, redan innan förstärkta lagberedningen avgivit sitt utlåtande, övergått till utarbetande av lagförslag inom särskilda delar av ämnet och därmed fortsattes under de närmaste åren. Samtliga av beredningen utarbetade förslag framlades för riksdagen, men riksdagens godkännande vanns endast beträffande två av förslagen, nämligen om ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål (1886) och om skiljemän (1887). De övriga avslogos av riksdagen.

Vid denna tid övergavs tanken på en allmän reform av rättegångsväsendet. Detta kom till uttryck, då Kungl. Maj:t år 1889 gav nya lagberedningen uppdrag att utarbeta förslag till lag angående villkoren för fullföljd av talan i överrätt och hos Kungl. Maj:t samt därvid föreskrev, att förslaget borde vara grundat på den förutsättningen, att gällande organisation av överdomstolarna och förfarandet därstädes bibehölles huvudsakligen oförändrade.

Under den följande tiden vidtogos åtskilliga partiella reformer på rättegångsväsendets område. Här må endast erinras om de viktigaste av de sålunda tillkomna lagarna. År 1899 tillkom en lag, varigenom bestämmelserna om stämning reviderades, och 1901 en lag med regler om fullföljd av talan till hovrätt och till Konungen samt i samband därmed om behandlingen av invändningar i rättegång. På straffprocessens område genomfördes år 1906 en lag om rättegångsbiträde åt häktad. Med anledning av den stora tillströmningen av mål till högsta domstolen och den därmed förenade långsamheten i rättsskipningen i högsta instans vidtogos vissa åtgärder. Bland

annat antogs år 1915 lag om ändrad lydelse av 30 kap. rättegångsbalken, varigenom rätten att fullfölja talan till högsta domstolen begränsades. För påskyndande av rättsskipningen vid underrätt å landet, särskilt i avseende å orter med mera sammanträngd befolkning, tillkom år 1918 en lag om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden. Förvaltningen av domsagorna ordnades genom en samma år i administrativ väg utfärdad stadga, vilken jämväl innehöll bestämmelser om domsagas kansli. Nya författningar i ämnet utfärdades 1920, 1925 och 1933. År 1919 genomfördes en lag om fri rättegång, i samband varmed lagen om rättegångsbiträde åt häktad reviderades. Slutligen må nämnas, att år 1922 tillkom en lag om tiden för företagande av rannsaking med häktad.

Processkommissionens förslag.

Arbetet på en allmän rättegångsreform återupptogs år 1911, då riksdagen beviljade medel för en förberedande utredning angående en dylik reform. Syftet med denna utredning var att lämna en allsidig belysning av de särskilda processuella frågor, vilka måste upptagas till övervägande, ävensom att anvisa den eller de möjliga utvägarna för dessa frågor lösande under de i vårt land givna förhållandena.

Utredningsarbetet uppdrogs åt en för ändamålet tillsatt kommission (*processkommissionen*). Tillika tillkallades en representant för lantdomarna och en för stadsdomarna ävensom ett antal företrädare av skilda lekmannaintressen att med kommissionen överlägga om principerna för den blivande domstolsorganisationen och de allmänna grunder i övrigt, på vilka en rättegångsreform borde byggas.

Processkommissionen avslutade sitt arbete 1926. Det då avgivna betänkandet (Statens off. utredn. 1926: 31—33) innefattar tre delar behandlande domstolsförfattningen, rättegången i brottmål och rättegången i tvistemål. Kommissionen förordade en allmän reform av rättegångsväsendet. I enlighet med de givna riktlinjerna har kommissionen ej utarbetat förslag till lagtext, utan betänkandet utgör en resonerande framställning angående de grunder, som enligt kommissionens tanke böra läggas till grund för en allmän processreform. Betänkandet är inom de olika avdelningarna uppdelat i kapitel, och varje kapitel avslutas med en punktvis gjord sammanställning av kommissionens förslag. Vid betänkandet äro fogade yttranden av de för överläggningar tillkallade domstolsrepresentanterna och lekmännen.

Förtjänster och brister i nuvarande rättegångsväsen.

I inledningen till sitt betänkande lämnar processkommissionen en redogörelse för de viktigaste bristerna i vårt rättegångsväsen. Kommissionen erinrar därvid om att man vid ett angivande av de allmänna krav, som böra ställas på en god rättegångsordning, plägar säga, att den skall garantera rättskipningens säkerhet, skyndsamhet och billighet. Till en viss grad äro emel-

lertid dessa krav stridande mot varandra. Om man i största möjliga mån tillgodoser det ena, kan det sålunda hända, att det andra lider intrång. Det gäller därför att väl avväga de särskilda kraven mot varandra. Kommissionen anför vidare bland annat:

Den brist i vår nuvarande rättsskipning, som låter sig mest kännas av den rättssökande allmänheten och som därför mest överklagats, torde vara dess långsamhet. Vid underrätten behandlas i regel varje mål vid upprepade rättegångstillfällen, och målens avgörande blir därigenom ofta fördröjt. Skall målet sedan fullföljas till hovrätt och högsta domstolen, uppkommer ofta ytterligare dröjsmål av ett eller flera år. Att konstatera, huruvida rättsskipningen lider av bristande säkerhet, möter större svårighet. I den mån osäkerhet i rättsskipningen förspörjes, kan detta i större eller mindre mån bero på bristfällighet i den materiella (civila eller kriminella) lagstiftningen. Ett närmare övervägande torde dock visa, att vårt rättegångsväsen lider av vissa fel, som medföra, att domstolarna ofta nödgas döma på ett bristfälligt och mindre tillförlitligt material. Dessa fel hänföra sig både till organisationen och till förfarandet. Däremot kan i stort sett den anmärkningen ej riktas mot vårt rättegångsförfarande, att det är för dyrt för parterna, om ock rättegången vid underrätten med dess upprepade förhandlingar vid särskilda rättegångstillfällen medför utgifter, som skulle kunna undgås, om förhandlingen vore mera koncentrerad.

Underrätterna på landet äro så organiserade, att skötseln av ärendena i deras helhet inom varje domsaga i princip ankommer på den ordinarie domaren. Oaktat göromålen till sin art äro ganska olika, har någon uppdelning av dem på olika befattningshavare icke gjorts. Häradshövdingen har ansvaret för dem alla, han skall såväl utöva den egentliga rättsskipningen på tingen som behandla de ärenden, vilka tillhöra den s. k. frivilliga rättsvården. Han skall ock svara för protokollen i alla mål och ärenden, vilket med den i rättegången rådande muntligt-protokollariska metoden medför, att hans göromål till stor del komma att bestå i uppsättande eller justerande av protokollen. Emellertid är det i de allra flesta domsagor icke möjligt för *en* person att ens med anlitande av biträden uppfylla de fordringar ämbetet sålunda ställer på honom. Häradshövdingen måste allt emellanåt taga ledigt, och utövandets av hans göromål i deras helhet eller till viss del överlämnas då åt en vikarie, som ofta är ung och oerfaren. Detta vikariatsystem har tagit en mycket stor omfattning. En sådan ordning medför stora olägenheter. Genom domsagostadgan har man väl vunnit en bättre ordning, men då en mera genomgripande omorganisation icke kunnat företagas, har förbättringen icke blivit så omfattande som önskligt varit. I avseende å häradsrätterna må anmärkas, att lekmannaelementet på grund av flera omständigheter icke äger det inflytande, som bör tillkomma det. Detta beror i främsta rummet på förfarandets natur, i det att uppskovsväsendet och materialets antecknande i protokoll för lekmännen försvåra behärskaendet av materialet vid målets prövning. Men det beror också delvis på organisationen av domstolarna. Nämndens betydelse har mångenstädes kommit att försvagas i samband med de sammanslagningar av flera tingslag till ett, som under de senare åren i stor omfattning ägt rum. Då nämndemännens antal efter en sammanslagning vanligen bibehållits oförändrat, har en sådan arbetsfördelning mellan dem icke sällan gjorts, att i allmänhet åtminstone de flesta av de vid ett måls avdömande tjänstgörande nämndemännen icke mera än delvis övervarit målets handläggning. Men som lekmännens uppfattning av ett mål huvudsakligen måste grundas på den omedelbara iakttagelsen av vad vid rätten förekommit, medför nämnda omständighet en väsentlig minskning av möjligheten för nämnd-

den att utöva inflytande på prövningen. Samma olägenhet uppstår ofta jämväl med en nämnd av tolv nämndemän däruv, att av de tolv nämndemännen endast sju nödvändigtvis måste vara tillstädes, i följd varav samma nämndemän ofta ej äro närvarande vid alla de tillfällen, då ett och samma mål handlägges. Ett svårt hinder för ett skyndsamt avgörande av rättegångarna vid häradsrätterna ligger i de långa mellanrum mellan dessa domstolars sammanträden, som alltjämt i betydande omfattning förekomma. Den omständigheten, att häradsrätternas sammanträden äro fåtaliga, medför ock, att vid varje sammanträde ett synnerligen stort antal mål måste behandlas. Men detta föranleder åter stor svårighet för domstolen att ägna varje mål den grundliga och omsorgsfulla handläggning, som är önskvärd, samt mycken olägenhet och besvär för den rättssökande allmänheten, som icke kan beräkna, vid vilken tid på dagen ett mål skall komma före utan därför ofta måste förspilla lång tid i avvaktan på att det uppropas.

Genom sammansättningen av rådhusrätterna i de större och medelstora städerna, vilka bestå av minst tre rättsbildade domare, har man sökt skapa garanti för att målen skola erhålla en allsidig juridisk prövning. Det torde dock kunna ifrågasättas, om icke anordningen är för stor och dyrbar, åtminstone såvitt angår det stora flertalet av målen. Såsom en brist får jämväl anses, att vid dessa domstolar lekmäns deltagande i rättsskipningen är okänt, med undantag för handläggning av vissa speciella arter av mål. I de minsta städerna består rådhusrätten i allmänhet av en lagfaren ordförande och två eller flera illitterata rådmän. Då dessa städer icke kunna ansiå mer än en skäligen blygsam avlöning åt borgmästaren, kunna de icke erhålla särdeles högt kvalificerade personer till ämbetets beklädande. Till följd av det ringa antal mål av någon betydenhet, som förekommer vid dessa rådhusrätter, kan borgmästaren icke heller genom sin verksamhet därstädes vinna ökad utbildning utan måste snarare förväntas gå tillbaka i erfarenhet och kunskaper. De illitterata rådmännen kunna på grund av sin ställning icke göra den insats i rättsskipningen, som man med ett lekmannaelement avser att erhålla. Den år 1924 genomförda lagstiftningen om stads läggande under landsrätt har blivit föga effektiv. I fråga om alla rådhusrätter gäller, att deras juridiskt bildade ledamöter, liksom häradshövdingarna, på grund av den muntligt-protokollariska metoden för rättegångens utförande få större delen av sitt arbete förlagt till uppsättning eller justering av protokoll.

Vad angår *de överordnade domstolarnas organisation* synes otvivelaktigt, att de större hovrätternas jurisdiktionsområden äro för stora. Med den nuvarande rent skriftliga proceduren i hovrätterna äro olägenheterna härav dock ej så kännbara. Även i hovrätterna har vikariatsystemet fått en alltför stor omfattning. Anmärkas kan ock, att lekmäns deltagande i prövningen är fullständigt okänt även i brottmålen och detta oakttat ifrågavarande domstolar pröva målen i hela deras vidd.

Vårt land har länge måst umbära den viktiga insats i rättsskipningen, som en god *advokatkår* kan göra. Alltjämt kan så gott som vem som helst uppträda såsom sakförare, och från det allmännas sida har icke gjorts något för att organisera en advokatkår. Sedan en enskild sammanslutning av rättsbildade advokater, Sveriges advokatsamfund, 1887 bildats, ha väl förhållandena väsentligt förbättrats, men bristen på en statlig reglering av advokatverksamheten, särskilt med hänsyn till advokaternas deltagande i rättsskipningen, gör sig dock alltjämt kännbar.

Stora brister vidlåda ock vårt *åklagarväsen*. Till allra största delen äro åklagarna icke rättsbildade. Detta gäller i regel såväl om landsfiskalerna som om stadsfiskalerna. Hos landsfogdarna förutsattes juridisk utbildning, men det är endast ett begränsat antal mål, med vilka de taga befattning. Att så-

lunda icke rättsbildade åklagare ha att såväl verkställa förberedande undersökning som utföra åtal jämväl beträffande grova brottmål ävensom att besluta om tvångsåtgärder, såsom häktning, husrannsakan och beslag, är uppenbarligen ägnat att äventyra en tillfredsställande rättsskipning och kan innebära en stor fara ur rättssäkerhetens synpunkt. Härtill kommer att landsfogdarna och framför allt landsfiskalerna tillika äro överhopade med andra göromål av administrativ art, vadan de icke kunna ägna tillbörlig uppmärksamhet åt sina åklagargöromål. En stor brist i organisatoriskt hänseende är, att samtliga åklagarna icke äro sammanslutna i en kår under ledning av en högste chef. Åklagarväsendet saknar därför önsklig fasthet och sammanhang.

I fråga om själva *processen* har vår *underrättsprocedur* det företräde framför de främmande ländernas procedur, sådan denna i allmänhet var före de senaste nydaningarna, att skriftligheten icke blivit driven till samma ytterlighet som i sagda länder. Materialet framlägges vid en kontradiktorisk förhandling mellan parterna inför den dömande domstolen, och denna förhandling är offentlig. Parternas anföranden kunna väl ha skriftlig form och ha det ofta, men i regel förekommer dock en muntlig förhandling. Även bevisningen förebringas vanligen inför den dömande domstolen. Domaren står således icke under sakens handläggning alldeles främmande för saken utan har möjlighet att utöva processledande verksamhet.

Det kan förefalla, som om ordningen vore tillfredsställande, men detta är långt ifrån fallet. Vi sakna föreskrifter om en sådan förberedande behandling av målen, som allmänt förekommer i den moderna utländska processen och som möjliggör, att själva huvudförhandlingen kan koncentreras och materialet därvid i god ordning framföras. I tvistemålen och de brottmål, som anhängiggöras av enskild part, förekommer ingen annan förberedelse, än att kåranden uttager en stämning, som delgives svaranden. Denna stämning är ofta synnerligen ofullständig. Även om den skulle någorlunda klart upptaga kårandens yrkanden och grunden därför, innehåller den i allt fall i regel icke något om den bevisning kåranden tänker använda. Av svaranden har icke före det första rättssammanträdet avgivits något yttrande. När förhandlingen vid rätten tager sin början, är därför vardera parten i allmänhet okunnig om den andres ståndpunkt, om de angrepps- och försvarsmedel han ämnar använda. Parterna kunna därför icke inför rätta uppträda vederbörligen rustade. Härav följer nödvändigheten av uppskov. Ställningen är väsentligen densamma i de åtal för mindre brott, som anställas av allmän åklagare. När fråga är om ett något grövre brott, som skall utgöra föremål för allmän åklagares beivran, hålles däremot vanligen, innan åtal anställes, en förberedande undersökning, vilken företages av åklagar- eller polismyndighet. Angående sådan undersökning saknas emellertid så gott som fullständigt legala regler, vilket bland andra olägenheter medför ovisshet om undersökningsförrättarens befogenheter. Därmed följer ock, att undersökningen stundom ej är fullständig. Vad beträffar mål angående häktade, är det ofta icke heller möjligt att åstadkomma en fullständig förundersökning på den korta tid, inom vilken målet enligt lag skall företagas vid domstolen. I följd härav inträffar det även i nu ifrågavarande mål ofta, att det för domen erforderliga materialet icke kan framläggas redan vid första rättegångstillfället; uppskov blir nödvändigt. Rättens handläggning får sådan karaktär, att den motsvarar både den förberedande undersökningen och huvudförhandlingen i den moderna utländska straffprocessen.

Praxis har utvecklats ett uppskovsväsen, som visat sig synnerligen menligt. Parterna eller deras sakkörare ägna alltför ringa intresse åt en skyndsam behandling av målen. Och oaktat lagen ger domaren anvisning att söka förekomma onödiga uppskov, har i praxis domarens verksamhet i sådant syfte blivit ganska obetydlig. Följden därav har blivit, att rättegångarna ofta dragas

ut på tiden vida längre än erforderligt vore. Det inträffar sålunda ej sällan, att svaranden å inställedagen icke är beredd att avgiva sitt svaromål utan begär och erhåller uppskov för sådant ändamål. Nästa gång begär käranden uppskov för att bemöta det svaromål, som då avgives. Så erhålla bägge parterna uppskov för att förebringa bevisning. Slutligen skola parterna var för sig ha uppskov för att yttra sig angående bevisningen, för att avgiva slutpåstående o. s. v. De uppskov, som sålunda både i tviste- och brottmål talrikt förekomma, äro ofta rätt långa. Det följer, vad landsbygden angår, redan därav, att rätten icke sammanträder annat än med ganska långa mellantider. En annan anledning till uppskovens långvarighet ligger däri, att ett förnyat företagande av ett mål svårigen kan äga rum, förrän det protokoll över förhandlingen, som, enligt vad i det följande sägs, skall uppsättas, blir färdigt. Och när slutligen förhandlingen mellan parterna är till ända och målet överlämnat till dom, fordras ytterligare ett uppskov, för att domstolen må få tid att studera handlingarna och fatta sitt beslut.

Sedan kommissionen till belysning i omförmälda hänseende anförte vissa siffror, fortsätter kommissionen:

Det är emellertid icke nog med att sålunda behandlingen av målen drages långt ut på tiden, det råder ock brist på reda och planmässighet i rättegångens utförande. Det inträffar ofta, att parterna icke från början noga precisera sin ståndpunkt, utan att detta sker först sedan målet långt framskridit, varvid ej sällan alldeles nya synpunkter göras gällande. Något försök att samla bevisningen förekommer i allmänhet icke, utan vid ett tillfälle framtages ett vittne, vid ett följande tillfälle ett annat, en tredje gång ett kontrakt o. s. v. På grund härav möter det stor svårighet för domaren att överskåda materialet; han kan därför icke genom sin processledande verksamhet uträtta så mycket för att bringa reda och ordning som möjligt vore, om förhandlingen vore mera koncentrerad. Ställningen försämras ytterligare, vad häradsrätterna angår, genom den förut omnämnda ständiga växlingen i domarpersonalen, som gör, att sålunda samma domare handlägger ett mål i dess helhet, och att det kan hända, att den domare, som skall avgöra ett mål, icke någonsin förut tagit befattning med detsamma.

En prövning omedelbart på grund av det för domstolen enligt nu angivna ordning förebragta materialet skulle vara omöjlig. I fall en domare, som har att deltaga i den slutliga prövningen av ett mål, icke varit tillstädes vid alla de föregående rättegångstillfällena, skulle han uppenbarligen icke vara i stånd att döma omedelbart på grund av det vid dessa tillfällen förebragta materialet. Med avseende å den långa tid, varunder en rättegång i allmänhet pågår, och det oordnade skick, vari materialet för domstolen förebringas, skulle han icke kunna hålla i sitt minne vad som förekommit så, att han omedelbart därpå skulle kunna grunda en dom. Det blir sålunda nödvändigt, att allt vad som förekommer upptecknas i ett protokoll, och att detta protokoll blir grundvalen för den blivande domen. Denna ordning utgör det s. k. muntligt-protokollariska systemet. I motsats häremot utmärkes den på den rena muntligheten och omedelbarheten grundade rättegångsordningen därav, att materialet i rättegången skall i muntlig form förebringas omedelbart inför den dömande domstolen, och att domen skall grundas på det sålunda förebragta materialet. Oavsett de nackdelar, som det muntligt-protokollariska systemet i och för sig måste medföra och vilka processkommissionen senare skall behandla, ligger en svaghet i det sätt, varpå det hos oss i regel tillämpas. Protokollet göres vanligen icke färdigt genast vid ett måls handläggning utan uppsättes någon tid därefter på grund av memorialanteckningar, som gjorts vid handläggningen. Dessa göras ofta icke av domaren utan av en notarie. Som

grund för det slutliga protokollet måste dessa anteckningar icke sällan vara behäftade med brister, vilka i sin ordning återverka på protokollets tillförlitlighet.

Av vad nu anförts framgår, att förfarandet vid våra underrätter lider av svagheter, som ej blott bidraga till långsamheten i rättsskipningen utan ock kunna vara en fara för dess säkerhet. Målens handläggning erbjuder icke garantier för en fullständig och allsidig behandling, och det kan därför icke undvikas, att målen icke sällan avgöras utan att vara fullständigt utredda. Då prövningen av ett mål uteslutande sker på grund av de däri förda protokollen, måste de brister, av vilka dessa lida, menligt inverka på prövningen och kunna leda till domar, som endast bristfälligt svara mot vad som är det materiellt riktiga.

På senaste tiden har en rörelse uppstått i syfte att utan lagändring verka till en förbättrad ordning för målen behandling i underrätten. Då domstolarna enligt gällande lag icke sakna medel att genomföra vissa sådana förbättringar, särskilt till vinnande av en mera koncentrerad behandling av målen, kan utan tvivel åtskilligt vinnas genom en sålunda ändrad praxis. Att de mera omfattande bristerna i vår rättegångsordning icke kunna utan lagändring botas, synes dock processkommissionen uppenbart.

Processen i de högre domstolarna är icke sådan, att förhandlingen mellan parterna ger anledning till liknande tidsutdräkt som vid underrätterna. Förfarandet är rent skriftligt, och skriftväxlingen avslutas ganska snabbt. Om ny bevisning genom vittnen skall förekomma vållas väl därav något uppskov, men detta är icke av större betydelse. I de högre instanserna föranledes emellertid dröjsmål därav, att arbetskrafterna icke äro tillräckliga för att medgiva en skyndsam behandling av målen.

Efter att med siffror ur rättsstatistiken ha belyst den tid, som i de högre instanserna åtgick från det mål inkommo till dess dom meddelades, anför kommissionen vidare:

Själva proceduren är, såsom nämnts, rent skriftlig. Materialet är allenast de av parterna växlade skrifterna jämte protokollen över vad som förekommit vid underrätten. Såsom en följd därav förekommer ej heller någon offentlighet. Förfarandet lider i hög grad av alla de olägenheter, som den fullständiga saknaden av muntlighet, offentlighet och tillfälle till medverkan från domstolens sida vid processledningen och sanningsforskningen äro ägnade att medföra. Genom 1901 års lagändring beredes väl möjlighet för domstolen att anordna muntligt förhör med parterna. Men med sådant förhör, som blott skall avse att vinna upplysning om viss av domstolen angiven omständighet, är, enligt vad erfarenheten visar, föga att vinna, och det medför dessutom stor omgång. Möjligheten att anställa sådant förhör begagnas därför endast i ringa omfattning.

En allvarlig svaghet i vår rättegångsordning beror därpå, att denna alltjämt i väsentlig omfattning kvarstår på *den legala bevisteoriens* standpunkt. Denna har visserligen genom praxis kommit att så småningen undergå betydliga jämkningar, men det muntligt-protokollariska systemet i underrätterna och i än högre grad det skriftliga förfarandet i överrätterna försvåra likväl den fullständiga frigörelsen från den legala bevisteorien. I flera viktiga hänseenden upprätthålles också teorien ännu tillfullo. De synnerligen vittgående reglerna om vittnesjämv medföra en avsevärd begränsning av det bevismaterial, som må brukas till domstolens övertygande. Även om denna begränsning i grövre brottmål göres mindre kännbar därigenom, att jäviga personer där kunna höras upplysningsvis, medför den dock i övrigt betänkliga hinder för en materiellt riktig rättsskipning. Det är utom allt tvivel, att i synnerhet i

tvistemålen parter icke sällan av vittnesjäven utestängas från möjligheten att vid domstol få sin rätt. I samma riktning verka i dessa mål också de i många hänseenden olämpliga reglerna om utnyttjande av parts egen utsaga för sanningens utforskande. Bristen på regler om parts plikt att förete skriftliga handlingar, som av honom innehas och som kunna tjäna som bevis i en rättegång, har likaledes i praxis visat sig leda till en begränsning av bevisningsmöjligheterna, som illa stämmer med en god rättsskipnings fordringar. Andra brister vidlåda också vår rättegångsordnings bevissystem. Sålunda saknas tillfredsställande regler om sakkunnigbeviset och om möjligheten att företaga besiktning av omstridda föremål och dylikt.

Processkommissionen har icke lämnat någon sammanfattande framställning av de förtjänster, som tillkomma vårt nuvarande rättegångsväsen. Kommissionen uttalar emellertid, att det myckna värdefulla, som finnes i vårt nuvarande rättegångsväsen, icke får förspillas: institutioner och former, som äro införlivade med folkets vanor och föreställningssätt och som omfattas av dess förtroende, få icke utan vägande skäl avlägsnas. Såsom ett förtjänstfullt drag hos vårt rättegångsväsen framhåller kommissionen den starka, på folkets förtroende grundade ställning, som våra underrätter intaga; för att bevara denna avvisar kommissionen den annorstädes vanliga uppdelningen av underrätterna på skilda domstolar för viktigare saker och för bagatellmål. Lekmannadeltagandet i form av nämnd och ej, på sätt i utlandet är vanligt, såsom jury har vunnit kommissionens livliga anslutning. Även organisationen av mellaninstansen bygger på de nuvarande hovrätterna, liksom självfallet högsta domstolen behålles. Med avseende å förfarandet betraktar kommissionen offentligheten vid underrätterna och den muntlighet och omedelbarhet, som alltjämt i viss grad präglar förhandlingen i första instans, såsom en värdefull tillgång och föreslår åtgärder i syfte att utveckla rättegångssättet i denna riktning. Även på många andra punkter av mindre principiell betydelse upptagas nuvarande institutioner och former.

Några principfrågor i kommissionens förslag.

För de förut angivna bristernas avhjälpande erfordras enligt processkommissionens tanke, att rättegångsväsendet underkastas en allmän revision, och kommissionen uppdrager ganska utförliga riktlinjer för en sådan reform. Redogörelsen för förslaget torde lämpligen inledas med en framställning av kommissionens ståndpunkt till vissa av de grundläggande problemen.

Muntlighet och koncentration.

Kommissionens förslag avser främst att på ändamålsenligt sätt ordna själva förfarandet. Därmed vill kommissionen uppnå, att det erforderliga processmaterialet vid domens beslutande skall föreligga för domarna i bästa möjliga skick samt att förutsättningar skapas för en verklig processledning och sanningforskning.

I båda dessa hänseenden utgör enligt kommissionen uppskovsväsendet för närvarande ett allvarligt hinder. En följd av uppskoven är, att domarna

vid målens avgörande äro hänvisade till den kunskap om sakförhållandet, som står att hämta ur protokollen. Dessa återgiva emellertid i fråga om muntliga anföranden och utsagor endast vad som enligt protokollförarens eller ordförandens mening är anförandets eller utsagans väsentliga innehåll. Och oftast ha de tillkommit i en ordning, som innebär föga säkerhet mot missuppfattningar. Även om möjlighet förefunnes att stenografiskt eller på annat sätt uppteckna allt som yttrats, ger skriften endast en matt och färglös bild av händelseförloppet. Läsaren därav får ej samma intryck som den, vilken omedelbart iakttagit vad som förekommit. Vissa moment måste helt lämnas åsido. Sålunda, säger kommissionen vidare, är det för uppskattningen av ett vittnesmåls värde ofta av avgörande betydelse att se och höra hur vittnesmålet avlägges och att få en på omedelbar iakttagelse grundad uppfattning av vittnets person. Likaledes kan man ofta av en målsägandes eller tilltalads hela uppträdande få en god ledning för bedömning av vilken trovärdighet man skall tillerkänna hans utsaga. Ett förfarande, som tillhandahåller utredningen endast i form av protokoll, innebär därför, att domarna icke bliva i stånd att vid sitt avgörande beakta alla omständigheter, som äro av betydelse i bevisningsavseende.

Ett förbättrat domsgrundlag vill kommissionen vinna genom att sätta domarna i stånd att döma omedelbart på vad parter, vittnen och andra muntligen anförda inför domstolen. Förutsättningen härför måste till en början vara, att partsframställningar och bevisutsagor avgivas muntligen inför den dömande rätten och ej tillföras denna genom skriftliga inlägg, attester eller annan domstols protokoll. Skrift må sålunda ej uppläsas eller ingivas. Dock äger part naturligen begagna skriftliga anteckningar till stöd för minnet. Sitt förslag i denna del motiverar kommissionen med att uppläsningen av inlagor berövar förhandlingen dess naturlighet och friskhet. Processledningen hämmas och möjligheten att snabbt och säkert tränga fram till tvistens kärna försvåras. Särskilt för lekmän är en uppläsning av långa inlagor svår att följa med oförminskat intresse. Förhandlingen skall alltså vara genomförd muntlig. Men ej nog härmed. För att minnet av vad muntligen framställes skall vid domens beslutande stå levande för domarna får någon längre tid ej förflyta mellan förhandling och överläggning till dom. Härav föranledes kommissionen till kravet på förhandlingens koncentration till ett enda rättegångstillfälle, vid vars slut överläggning om domen skall äga rum. Förfarandet skall vara ej blott muntligt utan även koncentrerat; först därigenom uppnås den eftersträfvade omedelbarheten hos domsmaterialet. Fördelen av det muntliga koncentrerade förfarandet ser kommissionen ej enbart i den bättre form, vari utredningen ställes till domstolens förfogande. Processmaterialets samtidiga tillgänglighet gör det möjligt att utöva en verksammare processledning, snabbheten i rättsskipningen främjas, och lekmannabisittarna i rätten bliva i stånd att följa förhandlingen och tillgodogöra sig processmaterialet.

För möjliggörande av förhandlingens koncentration till ett enda rättegångstillfälle, huvudförhandlingen, vid vilken parterna muntligen utföra sin talan och förebringa bevisningen och som ensam utgör grundlag för domen,

föreslås, att denna skall föregås av ett förberedande förfarande. Dettas uppgift är att utreda vilka ståndpunkter parterna å ömse sidor intaga och vilka bevismedel de ämna förebringa. Därigenom hoppas man undvika överraskningar vid huvudförhandlingen och därav motiverade uppskov. Koncentrationen skall ock främjas genom en föreskrift av innebörd, att part, vittne eller annan, som genom att utebliva eller eljest uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar uppskov i rättegången, skall vara pliktig att vidkännas därigenom uppkomna kostnader. I samma riktning skulle också verka en av muntlighetsgrundsatsen och kommissionens önskan att beskära förhandlingsprotokollen betingad regel att, om uppskov av längre varaktighet blir nödvändigt under huvudförhandlingen, denna skall inställas eller, till den del den redan företagits, upprepas.

Kommissionen förbiser icke, att svårigheter äro förbundna med genomförandet av dessa grunder för förfarandet. Såsom en svårighet räknar kommissionen det nyssnämnda tvånget att upprepa förhandlingen, då trots allt ett längre uppskov ej kunnat undgås, och en upprepning är också föreskriven, då ombyte av ledamot äger rum under huvudförhandlingen. Vidare har hänsyn måst tagas till att förhör vid huvudförhandlingen med ett vittne kan vara uteslutet på grund av vittnets sjukdom, bortresa eller annan orsak eller i allt fall förenat med oskäligen kostnader eller besvär. I sådant fall må enligt förslaget vittnet höras utom huvudförhandlingen och dess utsaga tillföras domstolen genom föredragning av det vid förhöret hållna protokollet.

Än större svårigheter framträda med avseende å förfarandet i de högre instanserna. Grundtanken i förslaget, nämligen att en muntlig och omedelbar förhandling ger ett säkrare underlag för domen än skrifter och förhandlingsprotokoll, vill kommissionen, såvitt möjligt, genomföra även i rättsmedelsförfarandet. Från denna utgångspunkt borde förfarandet i hovrätt och högsta domstolen gestaltas såsom en fullt ny förhandling med muntlig partsframställning och förnyat avhörande av parter och vittnen. Att i full utsträckning genomföra detta skulle likväl vålla orimliga kostnader och besvär. Kommissionen har därför i de högre instanserna föreslagit väsentliga modifierationer.

Vad först hovrättsproceduren angår finner kommissionen parternas närvaro, personligen eller genom ombud, vara av det värde för utredningen, att förfarandet alltid bör inrättas såsom en muntlig förhandling, vid vilken parterna äro tillstädes och utföra sin talan. Part skall ock — även om han anlitar ombud — vara skyldig att inställa sig till personligt förhör, när sådant påfordras. Med avseende å vittnen och sakkunniga upprätthålles i grovne brottmål muntlighetskravet i samma utsträckning som i underrätten. I dessa mål, till vilka räknas de, där fråga är om brott, som är belagt med svårare straff än fängelse i sex månader, skall alltså en fullständigt ny förhandling komma till stånd. I övriga brottmål liksom i tvistemålen har däremot större hänsyn ansetts böra tagas till kostnadssynpunkterna. Vid handläggningen av dessa mål skall i allmänhet vittnes- och sakkunnigbevisning kunna föras genom protokoll, som upptages vid förhandlingen i underrätten. Vittnet

eller den sakkunnige skall likväl vara skyldig att infinna sig till förhör i hovrätten, om det påkallas av part eller hovrätten.

De med en muntlig förhandling förbundna svårigheterna stegras än mera i högsta instansen. Kommissionen har ansett kostnaderna utesluta att påbjuda muntlig förhandling i högsta domstolen ens i den omfattning, att parterna skola själva eller genom ombud vara tillstades. Denna ståndpunkt innebär, enligt kommissionens åsikt, att högsta domstolen komme att sakna ett lika tillförlitligt underlag för bevisspörsmålets bedömande som stått de lägre instanserna till buds. Kommissionen har härav dragit den slutsatsen, att frågan om vad som skall anses bevisat i rättegång ej må fullföljas till högsta domstolen. Rättsmedlet mot hovrätternas domar skall vara av den typ, som brukar benämnas revision, och endast avse rättsliga spörsmål och vad därmed äger samband. Anordningen vilar på den förutsättningen, att hovrätten i sin dom noga angiver vad den anser bevisat, varefter det blir högsta domstolens uppgift att pröva, om rättens regler blivit av hovrätten riktigt tillämpade på det bevisade sakförhållandet. Kommissionen anser sitt förslag om fullföljdsrättens begränsning i och för sig vara till rättsskipningens fördel, då dess genomförande skulle bereda högsta domstolen tillfälle att ägna mera tid åt sin väsentligaste uppgift, att vårda rättsenheten i landet. Kommissionen antager, att i domstolens arbetsbörda skulle uppkomma en sådan minskning, att de nuvarande inskränkningarna i fullföljdsrätten (lagstiftningen om den s. k. summa revisibilis) kunna upphävas.

Bevisningen.

I fråga om bevisningsrätten föreslår kommissionen genomgripande förändringar, som enligt kommissionens mening göra behovet av ett muntligt, koncentrerat förfarande än starkare. Kommissionen framhåller, att den legala bevis teorien — vilken innebär, att vissa såsom otillförlitliga betraktade bevis uteslutas från användande, under det att andra äro underkastade reglering med hänsyn till sitt bevisvärde, och att domaren sålunda är begränsad i sin prövning av vad i målet skall hållas för sant — är stridande mot sakens natur och ägnad att motverka rättsskipningens uppgift att nå det materiellt sanna. De legala bevisreglerna äro visserligen uttryck för långa tiders allmänna erfarenhet om de olika bevismedlens värde för sanningens utletande, men de taga icke hänsyn till den rika växlingen i de förhållanden, under vilka bevisningen kan förekomma, och kunna därför tvinga domaren att godtaga något, som han icke anser vara sant, eller förneka något, varom han är övertygad. Ett fullständigt underkännande av vissa bevismedel måste alltid bliva mer eller mindre godtyckligt och komma att från beaktande utesluta bevis, som under vissa omständigheter kunna vara pålitligare än de som tillåtas.

Den fria bevisprövningen synes däremot enligt kommissionen bereda bevisningen en naturlig ställning. Den innebär, att bevisning för sanningen av en faktisk omständighet får föras med varje medel, som kan lämna upplysning därom. Allt som kan vara ägnat att inverka på domarens övertygelse

i saken får förebringas och skall beaktas av honom. När han bildar sin övertygelse om sanningen i målet, är han bunden endast av den regeln, att övertygelsen skall vila på allmänt giltiga grunder, icke på subjektivt förgottfinnande. Enligt kommissionens mening är det icke tvivel underkastat, att en genomgripande reform av vårt rättegångsväsen måste innebära de ännu återstående legala bevisreglernas ersättande med principiellt fri bevisprövning. I enlighet härmed har kommissionen föreslagit, att nu gällande regler för uppskattning av den bevisning, som förebragts genom olika slags bevismedel, skola upphöra att gälla. Främst innebär detta, att vittnesjäven skola avskaffas.

Parts sanningsplikt.

En tillämpning av den fria bevisprövningens grundsatser leder till att även partens utsaga kan tjäna som bevismedel. Här möter frågan om parts sanningsplikt och över huvud hans förpliktelse att medverka till målets utredning. Med avseende å tvistemålen vilar reformförslaget på den uppfattningen, att part har sanningsplikt icke endast i den meningen, att han är skyldig att i sina utsagor hålla sig till sanningen, utan även i så måtto, att han vid påfordran har att yttra sig för sakens upplysning och alltså positivt bidra till utredningen. Kommissionen förordar, att denna parts sanningsplikt fastslås i lagen. Några tvångsmedel för att utkräva sanningsplikten föreslås i allmänhet ej, utan kommissionen håller före, att den möjlighet, som den fria bevisprövningen lämnar domstolarna att bedöma partens sätt att förhålla sig, skall giva tillräcklig vägledning. Att parts personliga avhörande skall påkallas i vida högre grad än nu för att få sakförhållandet upplyst, följer emellertid av den ändrade anordningen av förfarandet. Såsom ett medel att vid behov göra sanningsplikten effektiv förordar kommissionen, att i tvistemål rätten skall, sedan övrig utredning förebragts, kunna förordna, att förhör, förenat med straffansvar i händelse av falsk utsaga, skall anställas med endera eller båda parterna angående viss omständighet.

Parternas och rättens verksamhet för utredningen.

Till frågan om parternas och rättens verksamhet för utredningens åvägbringande i *tvistemål* intager förslaget för övrigt en standpunkt, som ej synnerligen mycket avviker från det nuvarande förfarandet. Utredningen skall i första hand åstadkommas genom parternas försorg och rättens verksamhet vara av supplerande art. Avsett är emellertid, att rätten skall utöva en mera effektiv processledning än nu ofta är fallet bland annat för att undanröja oklarhet i parternas framställningar, en uppgift, som främst får betydelse, då part för sin talan själv utan biträde av advokat. Sålunda skall domstolen genom frågor till parterna eller påpekanden kunna föranleda dem att i rättegången åberopa de faktiska omständigheter, som de vilja göra gällande, och förete den erforderliga bevisningen. Men domstolen skall ej äga till grund för domen lägga en omständighet, som part ej åberopat. I fråga om bevisningen reglerar förslaget domstolens initiativ så, att en skillnad göres mellan

olika bevismedel. Domstolen skall kunna självmant besluta syn eller sakkunnigs hörande eller inkalla part till förhör. Vittnesförhör skall däremot domstolen ej kunna föranstalta av eget initiativ. Dessa regler gälla de vanliga tvistemålen, där parterna äga förfoga över tvistens föremål; i andra tvistemål äro rättens befogenheter med avseende å bevisningen mera vidsträckta.

Vad angår frågan om domstolens och parternas verksamhet för utredningen av sakförhållandet inom *straffprocessen* har man av ålder brukat skilja mellan inkvisitorisk och ackusatorisk process. I den inkvisitoriska processen är det domstolen, som har att utreda målet; den äger självmant upptaga undersökning angående ett förövat brott och fullfölja denna för att slutligen fälla dom eller tillsvidare inställa undersökningen. Någon åklagare erfordras ej; den misstänkte har ej ställning av part med de rättigheter, som därav kunna följa, utan är ett medel för undersökningen. Den ackusatoriska rättegången åter förutsätter tillvaron av två parter, som inför domstolen föra sin talan, å ena sidan en allmän åklagare eller målsägande och å den andra den för brottet tilltalade. Dessas rättsliga ställning är reglerad. Utan åtal tager domstolen ej befattning med brottet. På parterna, och naturligen främst åklagaren eller målsäganden, ankommer att utreda saken. Domstolens uppgift är väsentligen begränsad till att döma i målet på den förebragta utredningen. I den mån åtal skola utföras genom allmän åklagare, måste för hans information en förundersökning äga rum. Genom denna samlas det material, som sedan förelägges rätten.

Det nuvarande förfarandet i brottmål är, framhåller kommissionen, såtillyvida ackusatoriskt, att processen i allmänhet förutsätter tillvaron av två parter, å ena sidan en åklagare eller målsägande och å den andra den tilltalade. Men flera omständigheter, främst åklagarväsendets svaghet och, såvitt häktade angår, den korta tid, inom vilken förhandlingen inför rätta skall företagas, ha medverkat till att målen ofta komma till rätten i ett ofullständigt förberett skick och att en betydande verksamhet fordras av domaren för sanningens utforskande. Förhandlingen, särskilt i mål angående grövre brott, får karaktären av en av domaren ledd rannsaking med den tilltalade, syftande till att framkalla bekännelse. På det hela taget torde vårt rättegångsskick förete mera inkvisitoriska drag än annorstädes numera är vanligt. Det plägar ock betecknas såsom inkvisitoriskt i ackusatoriska former.

Kommissionen framhåller, att då utvecklingen medfört reformer av straffprocessen i ackusatorisk riktning — en strömning, som även hos oss kunnat förnimmas — detta haft sin grund i insikten om att den inkvisitoriska processen ålägger domaren uppgifter, som svårligen låta sig förenas, och tenderar till en behandling av den för brottet misstänkte, som illa svarar mot humanitetens krav. Av en och samma person kan ej förväntas, att han skall tillgodose det allmännas intresse av att förövaren av brottet blir uppdagad och befördrad till straff och samtidigt lämna erforderligt bistånd åt den, på vilken en misstanke om brottet fallit, samt slutligen opartiskt döma i målet. Erfarenheten visar, att den förstnämnda uppgiften gärna träder i förgrunden, enär domaren, ställd inför uppgiften att utreda saken, ogärna vill

stanna vid ett negativt resultat. Den misstänktes skäligen anspråk på skydd vid undersökningen blir däremot tillbakasatt, och domaren kommer på grund av sitt arbete med sakens utredning lätt att bliva så fången i ett därvid av honom uppställt antagande om brottet, att hans möjlighet att döma fullt objektivt sättes på spel.

En sådan farlig anhopning av oförenliga uppgifter i domarens person undvikas i den ackusatoriska processen. Funktionerna fördelas mera naturligt mellan åklagare, försvarare och domare. Undersökningen bedrivs smidigare och mer effektivt, om den handhaves av särskilda, därför avsedda organ än om den skall bedrivas av den dömande rätten, den misstänktes rättsskydd blir bättre tillgodosett, och domaren står helt opartisk inför avgörandet. Att man likväl allestädes finner de ackusatoriska grundsatserna genomförda endast med åtskilliga modifikationer beror främst på att det allmännas intresse i utredningen av allvarliga brottsfall framträder så starkt, att domarens medverkan vid denna ej kan helt undvaras. Om domaren finner brister föreligga i den av åklagare och försvarare åvägabragta utredningen, tillåter man honom att ingripa för att få saken upplyst. En rättegångsordning, byggd på strängt genomförda ackusatoriska principer, skulle också kräva stora kostnader för en fullgod organisation av åklagarmakt och försvararinstitution.

Dessa överväganden ha föranlett kommissionen att eftersträva en fortsatt utveckling av vår straffprocess i ackusatorisk riktning. Det initiativ i fråga om upptagande av undersökning angående grövre brott, som lagen tillägger domstol men som redan nu i praxis så gott som förlorat all betydelse, skall bortfalla och mål endast på talan av åklagare eller målsägande bliva föremål för handläggning av domstol. I mål, där allmän åklagare för talan, skall åtalet föregås av en fullständig, av åklagaren ledd förundersökning, vid vilken den misstänkte har rätt att låta sig biträdas av försvarare och jämväl i övrigt åtnjuter rättigheter såsom part. Domstolens befattning med förundersökningen inskränker sig till en viss kontroll huvudsakligen i den misstänktes intresse. Vid domsförhandlingen ankommer det i första hand på parterna att förebringa utredning, men rättens ordförande skall tillse, att målet blir allsidigt och uttömmande behandlat, och rätten äger föranstalta om bevisnings införskaffande, därest den av parterna åberopade ej är tillfyllest. Såsom ett led i förhandlingen ingår alltså ett förhör med den tilltalade. Denne är emellertid ej skyldig att avgiva svaromål, och snärjande frågor eller andra sådana medel för att framkalla bekännelse få ej komma till användning.

Förutsättningarna för att straffprocessen i tillämpningen skall gestalta sig så som kommissionen avser måste vara, att åklagarväsendet och försvararinstitutionen förbättras, så att partsuppgifterna bliva mera tillfredsställande utförda än nu ofta är händelsen. Betänkandet innefattar också förslag i detta syfte.

Lekmäns deltagande i rättsskipningen.

I sitt betänkande upptager processkommissionen till undersökning de omständigheter, som tala för eller mot lekmäns användande som domare. Kommissionen framhåller, att för vårt vidkommande denna fråga ej bör bedömas ur politiska synpunkter utan uteslutande med hänsyn till det värde lekmännens deltagande i rättsskipningen i och för sig kan ha.

En fördel av sådant deltagande är — anför kommissionen — att folkets förtroende för rättsskipningen därigenom underhålles och stärkes. Folket betraktar icke rättsskipningen såsom en främmande samhällsverksamhet utan känner sin samhörighet med den. Kunskap om rätten samt vördnad för dess upprätthållande och skipande i landet sprides och slår rot bland folket. Ur dessa synpunkter har häradsnämnden varit en styrka. Mindre vikt är kommissionen benägen att tillmäta en annan, eljest hos oss ofta framhållen synpunkt, nämligen att lekmännen tillföra domstolen person- och ortskännedom. Med den fullständiga utredning, som förutsättes bliva förebragt i en efter moderna principer anordnad process, antages denna omständighet ej komma att spela någon större roll.

Huvudvikten bör däremot enligt kommissionen läggas på synpunkten, huruvida ett lekmanndeltagande kan antagas bereda ökade förutsättningar för en god prövning av målen. Avgörandet av ett mål innefattar i allmänhet två moment, först en prövning av vad som skall anses bevisat i fråga om de faktiska förhållanden, som givit upphov till rättegången, och sedan en tillämpning av rättens regler på detta såsom bevisat ansedda sakförhållande. Prövningen av sakfrågan — yttrar kommissionen — är, om fri bevisprövning gäller, väsentligen beroende på vanligt gott omdöme, och här kunna lekmännen med den fond av människokännedom och livserfarenhet de representera göra goda insatser. Vid prövningen av rättsfrågan är däremot enligt kommissionens mening lekmännens medverkan ej av lika stort värde, då de sakna den kännedom om rätten och den vana vid dess tillämpning, som härtill erfordras. En viss uppgift menar kommissionen att lekmännen likväl kunna fylla vid denna sida av den dömande verksamheten. Juristdomaren har ett uppövat sinne för kontinuiteten i rättsskipningen; han beaktar särskilt vikten av att lika fall behandlas lika. Lekmannen däremot är böjd att fästa mest avseende vid de individuella omständigheterna i det föreliggande fallet. Visserligen beaktar ämbetsmannadomaren i allmänhet tillbörligen även dessa omständigheter, men hans rutin kan göra honom benägen att underskatta deras betydelse till förmån för generaliseringssynpunkten, och då kan lekmäns deltagande vara av värde. Många bestämmelser i nyare lagar överlämna ett ganska fritt spelrum åt domarens beaktande av de individuella omständigheterna.

Såsom svagheter hos lekmannaelementet framhåller kommissionen en benägenhet att tillgodose individualiseringssynpunkter i större utsträckning än lagen medgiver eller med andra ord att vilja åsidosätta lagen för att nå ett

resultat, som överensstämmer med lekmannens uppfattning om billighet. Särskilt i upprörda tider kan också befaras, att lekmännen ej visa samma motståndskraft mot ögonblickets stämningar som den i yrket övade ämbetsmannen.

Kommissionen framhåller till sist, att värdet av lekmannadeltagandet i rättsskipningen otvivelaktigt är större i brottmålen än i tvistemålen. I de förra är bevisfrågan i allmänhet den dominerande och de rättsliga spörsmål, som möta, ej sällan sådana, att de väl ägna sig för lekmännens uppfattningsförmåga. Deras insats vid straffmätningen brukar anses värdefull. För att bevara och stärka förtroendet för rättsskipningen är det av vikt att just i de grövre brottmålen försäkra sig om lekmännens medverkan. I utlandet tagas också lekmän i bruk för brottmålsrättsskipningen i vida större utsträckning än för tvistemålen.

Efter att ha erinrat om att lekmäns deltagande i rättsskipningen förekommer i två skilda former, antingen såsom jury eller såsom meddomare, samt utförligt behandlat de olika systemens fördelar och olägenheter, har kommissionen kommit till den slutsatsen, att den bästa formen för lekmäns medverkan är den, som återfinnes i meddomarsystemet.

Från nu angivna utgångspunkter förordar kommissionen, att lekmän skola delta i rättsskipningen i den hos oss på landsbygden hävdvunna formen av nämnd och att, såvitt domkretsar bestående av landsbygd angår, nämnden skall delta i huvudsakligen samma utsträckning som nu, d. v. s. både i brottmål och tvistemål.

I fråga om städerna utgår kommissionen — som förutsätter, att staten övertager rättsskipningen i städerna — från att de mindre och ett antal av de medelstora bland dem icke längre få bilda egna domkretsar utan komma att i rättsskipningshänseende införlivas med angränsande landsbygd. I dessa städer, liksom i de städer, vilka redan lyda under häradsrätt, anser kommissionen förutsättningarna finnas för ett lekmannadeltagande i samma omfattning som på landsbygden. Nämnd skulle alltså i dessa delvis av land och delvis av stad bestående domkretsar medverka både i brottmål och tvistemål.

I de större städerna åter, vilka enligt kommissionens förslag skulle bilda egna domsagor eller åtminstone egna domkretsar inom en domsaga, antager kommissionen, att förutsättningarna för ett aktivt lekmannadeltagande i rättsskipningen äro betydligt svagare. Tradition för lekmannadeltagande finnes ej här, och hos inbyggarna torde i allmänhet saknas tillräckligt intresse för rättsskipningens gång. Deltagandet i rättsskipningen skulle ofta kännas som ett offer av arbetstid utan tillräckligt utbyte. Då likväl lekmäns deltagande i viktigare brottmål även i de större städerna vore av stor betydelse för rättsskipningen, stannar kommissionen vid att föreslå, att i dessa städer lekmän i form av nämnd skola sitta i rätten vid avgörandet av brottmål, dock att Kungl. Maj:t skall äga förordna, att vissa mindre brottmål (polismål) skola behandlas utan nämnd.

Såsom redan framhållits skola enligt kommissionens förslag hovrätterna, liksom nu, äga pröva målen i hela dess omfattning. Den i brottmålen meren-

dels dominerande bevisfrågan skall här få sitt slutliga bedömande. Kommissionen har på grund härav ansett, att lekmän böra i viktigare brottmål deltaga i hovrätternas rättsskipning. I ringare brottmål och i tvistemål skulle däremot lekmän ej medverka. Lekmännens deltagande skulle liksom i underrätt äga rum i form av nämnd och avse såväl de faktiska som de rättsliga frågorna.

Organiserandet av det lagfarna elementet i underrätt.

Kommissionen förordar, att det lagfarna elementet i underrätt såväl i stad som på landet alltid skall utgöras av en enda domare. Vid huvudförhandlingen i underrätt, vars område innefattar uteslutande landsbygd eller landsbygd jämte en eller flera städer, skall rätten alltså bestå av en lagfaren domare med nämnd; underrätt, vars jurisdiktion endast omfattar en stad, skall vara domför i tvistemål med en lagfaren domare ensam och i brottmål med en lagfaren domare och nämnd. Har förordnande givits om polismåls handläggning utan nämnd, utövas denna rättsskipning av en lagfaren ensamdomare.

Kommissionen har alltså ställt sig avvisande till en organisation av underrätterna i form av juristkollegier. Denna ståndpunkt har kommissionen grundat på följande överväganden.

Den kollegiala behandlingen mellan ett flertal lagfarna domare ökar utsikten för att icke någon omständighet av vikt i fråga om saksammanhanget blir förbisedd eller missuppfattad. Rådplägningen vid besluts fattande, det ömsesidiga växlandet av skäl och motskäl leder till ett djupare och mångsidigare skärskådande av de frågor, som föreligga till lösning. Arbetet i ett kollegium är ägnat att skärpa den kritiska förmågan och stegra sinnet för noggrannhet.

För en ensamdomare åter går arbetet i allmänhet snabbare. Förfarandet kan inför en sådan domare gestalta sig enklare och mindre bundet av former. Den omständigheten, att domaren ensam representerar lagfarenheten, stärker känslan av det ansvar, som vilar på honom. Han drives därför att söka fördjupa sin uppfattning, att söka skärskåda sakerna så allsidigt som möjligt; därigenom utvecklas den skarpsinnighet, som må finnas hos honom.

En rättegång, ordnad efter ett modernt muntligt och omedelbart system, ställer större anspråk på domstolen än ett skriftligt förfarande. Det kan med hänsyn härtill vara av värde, att domstolen innefattar ett domarkollegium. Denna invändning försvagas dock i viss mån, om man tillåter part att i alla mål fullfölja talan mot underrättens dom i hela dess vidd till en högre domstol. Denna domstol, där det gäller att överpröva underdomstolens beslut, bör enligt sakens natur vara kollegial. Genom att tillåta appell ger man således parten alltid möjlighet att skjuta sin sak under en kollegial domstol.

Särskilt avseende fäster kommissionen vid kostnadssynpunkten. Tydligen drager det större antalet domare i en kollegial organisation högre kostnader än om enmanstypen väljes. Detta är i och för sig en stor olägenhet ur statsökonomisk synpunkt men kan ytterligare medföra det för rättsskipningen betänkliga förhållandet att domarnas löner bliva nedpressade, varigenom

utsikterna att för domarbanan förvärva goda krafter minskas och domstolens värde sjunker. En ensamdomare av framstående kvalitet bör tillerkännas företrädet framför ett kollegium av mindre framstående ledamöter.

Om man — anför kommissionen vidare — avvisar tanken på olika sammansatta underrätter för olika mål, skulle det vara en överorganisation att använda kollegiala domstolar för huvudmassan av målen, vilka äro av enkel beskaffenhet. De svårare målen kunna få en tillfredsställande behandling utan att kollegiala domstolar inrättas, om man blott sörjer för att dessa mål omhändertagas av högt kvalificerade domare. Detta skulle bliva fallet med kommissionens förslag till arbetsfördelning inom domsagorna, vilket bygger på en fördelning av målen alltefter dessas betydelse emellan högre och lägre kvalificerade domare. Häradsrätterna gå nu väl i land med att pröva även de största och svåraste saker. Vidare hänvisas till att parterna enligt kommissionsförslaget skulle kunna avtala, att tvistemål omedelbart upptagas i hovrätt. Därigenom få parterna möjlighet att redan från början skjuta saken under kollegial domstols skärskådande.

Då juristkollegier nu finnas i de större städerna, upptager kommissionen därefter till dryftande frågan, huruvida, trots kommissionens allmänna sympatier för domstolstypen med endast en lagfaren domare, kollegier likväl borde behållas i de städer, som skola bilda egen domkrets. Därvid uttalas först den meningen, att målen i de större städerna i genomsnitt icke kräva handläggning av ett juristkollegium i högre grad än målen i mången domkrets på landet med tät befolkning och livlig handel och industri. Såsom redan anförts bör enligt kommissionens tanke nämnd även i dessa städer i allmänhet deltaga vid behandlingen av brottmål. Men en domstol sammansatt av tre jurister och nämnd vore en onödigt stor och vidlyftig organisation. För de övriga brottmålen (polismålen) vore ett juristkollegium än mindre behöfligt.

Beträffande tvistemålen, där ju i dessa städer nämnd ej skulle deltaga, medger kommissionen, att en organisation med endast en lagfaren domare kan te sig såsom medförande en fara för rättsskipningens säkerhet. Kommissionen har därför övervägt att behålla juristkollegierna i tvistemål. Den omständigheten att lekmän ej anses behöfliga i tvistemål bör dock, enligt kommissionens uppfattning, ej medföra en så betydande ändring, att man för dessa mål inrättade ett juristkollegium. Vidare åberopar kommissionen kostnadssynpunkten och det förhållandet, att flertalet tvistemål äro av den enkla beskaffenhet, att ett kollegium av jurister är obehöfligt. Om man besätter underrätten i dessa städer med tre jurister, kan det sättas i fråga, om det domföra antalet ledamöter i hovrätt kan begränsas till tre. Slutligen anföres, att en stor del av de viktigare målen, särskilt de i dessa städer talrikt förekommande handelsmålen, antagligen icke komme att behandlas vid underrätten utan anhängiggöras omedelbart i hovrätten.

Huvuddragen av processkommissionens förslag i övrigt.

Processkommissionens förslag avser en allmän reform av rättegångsväsendet, omfattande såväl domstolsorganisationen, åklagarväsendet och advokatväsendet som förfarandet i tvistemål och brottmål. Utsökningsprocessen och konkursförfarandet beröras däremot ej i annan mån än att vid behandlingen av domstolsorganisationen föreslås, att överexekutorsgöromålen skola överflyttas från länsstyrelser och magistrater till underrätterna.

Domstolsorganisationen enligt förslaget ansluter sig nära till den nuvarande organisationen. Domstolarna skola ordnas i tre instanser, lagmansrätter, hovrätter och högsta domstolen.

Lagmansrätterna utgöra de allmänna underrätterna, vilka i regel äro första domstol i alla mål utan avseende å deras beskaffenhet. Kommissionen avvisar sålunda tanken att inrätta särskilda bagatelldomstolar för handläggning av enklare och mindre viktiga mål. Den nu bestående skillnaden mellan land och stad med hänsyn till rättsskipningen i första instans upphäves, och staten övertar därmed rättsskipningen också i städerna. Underrätternas domkretsar — tingslag — kunna därför ordnas så, att de innefatta både landsbygd och stad eller endast landsbygd eller endast stad.

Lagmansrätten i tingslag, som omfattar landsbygd och stad eller endast landsbygd, består av lagfaren ordförande och nämnd. Antalet nämndemän, som skola sitta i lagmansrätt, är fem, vilkas rösträtt bestämmes så, att om fyra äro ense om en mening, skall den gälla men eljest den lagfarne domarens. I tingslag, som omfattar endast stad, består lagmansrätten i tvistemål av en lagfaren domare och i brottmål av domare och nämnd, sammansatt enligt samma regler som i övriga domkretsar. Kungl. Maj:t kan dock för viss domkrets förordna, att mindre brottmål (polismål) skola handläggas utan nämnd. Processkommissionen utgår från att städer med minst 14- till 15,000 invånare skola bilda eget tingslag. Om båda de olika grupperna av tingslag gäller emellertid, att nämnden icke skall deltaga i behandlingen av inskrivnings- eller de flesta andra ansökningsärenden eller i måls förberedande behandling eller i andra rättens åtgärder utom själva huvudförhandlingen i målen.

Varje tingslag skall i regel bilda egen domsaga. Dock skall företrädesvis i de mindre tätbefolkade delarna av landet eller där domsaga utgöres av större stad med angränsande landsbygd, domsaga kunna vara fördelad i två tingslag med var sin lagmansrätt. Enligt processkommissionens approximativa beräkning skulle i stället för dåvarande 119 domsagor och 88 rådhusrätter komma omkring 100 domsagor. Indelningen i domsagor bör ske i nära anslutning till nuvarande tingslagsindelning, men vid indelningen bör i regel tillses, att domsagan bereder en arbetsbörda, som är så stor, att den kan fördelas på flera domarkrafter inom domsagan. Processkommissionen avser nämligen att öppna möjlighet för genomförande av en fördelning efter kvalitativa grunder av en domsagas arbetsbörda. Enligt förslaget skall i regel i

varje domsaga finnas tre eller två domare, mellan vilka domargöromålen skola fördelas. Den främste kallas lagman och är ordförande i den eller de lagmansrätter, som finnas i domsagan. Han skall handlägga företrädesvis de viktigare tviste- och brottmålen och skall leda arbetets fördelning inom domstolen. I domsagan anställas därjämte en eller flera lagfarna rådmän att med lagmannen dela tjänstgöringen som ordförande i lagmansrätten. De skola handha inskrivnings- och andra ansökningsärenden samt mindre viktiga mål. Beträffande arbetets fördelning mellan rådmännen anser kommissionen lämpligast, att inskrivningsärendena förläggas hos en av dem och att bestyret såsom överexekutor handhaves av denne, medan de smärre tviste- och brottmålen samlas hos en domare. I de mera arbetstyngda domsagorna, såsom de större städerna, skola finnas flera domare och sålunda vid lagmannens sida finnas en eller flera vice lagmän, som med honom dela de viktigare målen, och likaså ett större antal rådmän.

De lagfarna domarna skola tillsättas av Kungl. Maj:t. Någon motsvarighet till de nuvarande borgmästar- och rådmansvalen bibehålles icke.

Antalet nämndemän bestämmes särskilt för varje tingslag och beror på det antal domstolssammanträden under året, vid vilka nämnd skall närvara, och den arbetsbörda, som anses kunna krävas av varje nämndeman. Med utgångspunkt från att varje nämndeman bör tjänstgöra femton dagar om året har beräknats, att i en genomsnittlig domsaga antalet nämndemän skulle bliva omkring fyrtiofem. I de största städerna torde antalet bliva större, oaktat nämnden där icke skall deltaga i andra mål än brottmål, som icke undantagas för behandling av lagfaren domare ensam.

Lagmansrätt skall sammanträda så ofta det kräves med hänsyn till arbetet. För huvudförhandling i de egentliga rättegångsmålen skall i allmänhet hållas ett regelbundet sammanträde i varje vecka. I vissa domkretsar, såsom i de större städerna, fordras vida flera regelbundna sammanträden; i vissa andra domkretsar åter måste antalet minskas. Som allmän grundsats för anordnandet av arbetet vid domstolssammanträdena uppställles, att till handläggning å en tingsdag icke skola utsättas flera mål än att de kunna beräknas bliva slutförda på dagen med en arbetstid av omkring sex timmar, och att varje mål skall utsättas till visst klockslag på dagen.

För varje domkrets skall finnas ett fast tingsställe. Därjämte kunna emellertid anordnas bitingsställen, där rätten jämväl skall hålla sammanträden, utan att därmed förenas någon uppdelning av domkretsen i skilda tingslag.

Som andra instans tjäna liksom nu *hovrätterna*. Det muntliga förfarandet i hovrätterna påkallar åtgärder i syfte att göra dessa domstolar lättare tillgängliga för parter och andra, som skola komma tillstådes vid förhandlingar. Av denna anledning föreslås en uppdelning av de nuvarande hovrätterna till ett sammanlagt antal av minst sju, högst nio. Processkommissionen förmodar, att med det förra alternativet hovrätternas förläggningssorter lämpligen torde bliva Stockholm, Jönköping, Malmö, Göteborg, Gävle, Sundsvall eller Härnösand samt Umeå eller Luleå, samt att, om antalet ökas till nio, en hovrätt i

Karlskrona och en i Örebro torde tillkomma. Hovrätterna skola kunna hålla sammanträden även å andra orter inom domkretsen än där de ha sitt säte.

Hovrätt består av president och ett antal hovrättsråd samt är domför med tre ledamöter. I brottmål, vari fråga kan uppstå om den tilltalades dömande till straffarbete eller till fängelse i mer än sex månader, skall vid de lagfarna domarnas sida nämnd ha säte i hovrätten. Denna består av fem nämndemän, vilkas rösträtt bestämmes på följande sätt. Om nämndens alla ledamöter för-ena sig om annan mening än den, som gäller bland de lagfarna ledamöterna, och denna nämndens mening ej är strängare, skall nämndens mening gälla. Likaså skall, om bland de lagfarna ledamöterna äro olika meningar och fyra av nämndens ledamöter biträda den mening en lagfaren ledamot yttrat, denna mening gälla. I andra fall skall såsom rättens beslut anses den mening, som enligt allmänna omröstningsregler är gällande bland de lagfarna ledamöterna.

I de hovrätter, beträffande vilka Kungl. Maj:t så bestämmer, skola inrättas särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål. Å sådan avdelning skola döma två lagfarna ledamöter av hovrätten och tre handelskunniga ledamöter, av vilka var och en har en röst. Denna anordning får sin huvudsakliga betydelse därigenom, att enligt processkommissionens förslag överlämnats åt parterna att med vissa undantag avtala om att i hovrätt som första instans anhängiggöra tvistemål. Mål, som rör penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, får ej omedelbart upptagas i hovrätt, därest sakens värde understiger 1,500 kronor.

I *högsta domstolens* organisation föreslås endast några obetydliga jämkningar, påkallade av domstolens förändrade uppgift och av möjligheten att anordna muntlig förhandling. Sålunda räknar kommissionen med någon nedsättning av antalet justitieråd. I spetsen för domstolen ställes en president, och på varje avdelning förordnas en ordförande. Avdelningarna sammanträda alltid med fem ledamöter. Plenarsammanträden hållas efter samma regler som nu.

Processkommissionen föreslår, att *överexekutorsgöromålen* skola överflyttas från länsstyrelsen, magistraten eller viss ledamot av magistraten till lagmansrätten. Därigenom komma både lagsökningsförfarandet och exekutionsväsendet att höra till lagmansrätterna.

För *åklagarväsendet* genomföres en ny organisation. I spetsen för denna ställes justitiekanslern, som med erforderligt biträde tillika bestrider åklagarfunktionerna vid högsta domstolen. Nästa led i organisationen äro hovrätternas åklagare, advokatfiskalerna, en vid varje hovrätt och även de försedda med biträden i mån av behov. För åklagaruppgifterna vid underrätterna avses de båda sista leden i organisationen, statsåklagare för grövre brott och under dem underåklagare för lindrigare brott, d. v. s. brott, som ej äro belagda med högre straff än fängelse i sex månader, ävensom för första resan

enkel stöld. För de båda kategorierna av underrättsåklagare skall landet indelas i distrikt. Sålunda skall i varje län finnas i allmänhet en, i några länsdistrikt flera statsåklagare. För underåklagarna, som tänkas utgöras av de nuvarande lands- och stadsfiskalerna, behålles i allmänhet nuvarande distriktsindelning. Vid sidosidan av åtals utförande i underrätt ha stats- och underåklagare att bedriva förundersökning angående brott. Statsåklagare och advokatfiskaler skola uteslutande tagas i anspråk för åklagarverksamhet. Underåklagarna beräknas liksom nu ha andra tjänsteåligganden, ehuru någon lindring i detta avseende bör eftersträvas. Alla åklagare utom underåklagarna skola vara rättsbildade.

Processkommissionen utgår från att de yrkesutövare, som äro i besittning av erforderliga kvalifikationer såsom *rättegångsombud*, böra bilda en särskild kår, som å ena sidan erhåller en i viss mån privilegierad ställning i fråga om utövande av ombudsmannaskap men å andra sidan är underkastad särskild disciplinär kontroll. Något tvång för part att anlita advokat har icke föreslagits beträffande något skede av rättegången. Part är alltid behörig att själv föra sin talan. Om part vill anlita ombud, är han däremot i hovrätt och i högsta domstolen bunden att anlita advokat, men vid lagmansrätt får han begagna också annat ombud. För varje domstol utser Kungl. Maj:t ett lämpligt antal advokater att i brottmål tjänstgöra såsom offentliga försvarare efter domstolens förordnande för varje särskilt fall.

I samband härmed föreslår kommissionen en offentligrättslig organisation av de yrkesutövare, som skola betraktas som advokater med dessas rättigheter och skyldigheter. Denna organisation utgöres av en förening, till vilken alla, som vilja erkännas som advokater, skola ansluta sig. Tillträde till denna sammanslutning är fritt för envar, som uppfyller vissa fordringar. Främst kräves att ha avlagt för domarämbetets utövning föreskrivna kunskapsprov och därefter erhållit viss praktisk utbildning. En ansökan om att antagas till advokat må emellertid avslås, ej blott när sökanden gjort sig skyldig till brott av viss beskaffenhet, utan ock om omständighet eljest föreligger, som utmärker, att sökanden ej fört en redbar vandel.

Advokatföreningen, som själv väljer sin styrelse, har att främja sakförarväsendets utveckling men ock att övervaka medlemmarnas verksamhet och öva disciplinär kontroll över dem. Denna kontroll sker genom styrelsen. Försummelse eller fel, vartill advokat i sin yrkesutövning gör sig skyldig, kan sålunda av styrelsen bestraffas med varning, förbud mot utövande av advokatverksamhet under högst ett år eller uteslutning ur föreningen. Mot beslut, varigenom någotdera av de två senare straffen ådömes, kan talan föras i högsta domstolen. Domare, tjänstemän och allmänna åklagare vid de allmänna domstolarna samt polistjänstemän må ej vara advokater.

Processkommissionen föreslår avskaffande av det nu särskilt i häradsrätterna och hovrätterna florerande *vikariatsystemet*. I underrätterna skall finnas ett tillräckligt antal fasta domarbeställningar, och det förutsättes, att hov-

rättsledamöterna icke med bibehållande av sina fullmakter för längre tid förordnas till annan verksamhet. Vikariat skall sålunda i allmänhet endast förekomma, när semester, sjukdom och liknande omständigheter påkalla det.

Vad angår *förfarandet* åsyftar kommissionen som redan berörts att bereda domstolarna tillgång till ett fullständigt och tillförlitligt material såsom grundval för domen. I detta syfte vill kommissionen skapa en muntlig och koncentrerad huvudförhandling och införa ett obligatoriskt förberedande förfarande.

I *underrättsprocessen* skola parterna vid *huvudförhandlingen* muntligen utföra sin talan. Yrkande må uppläsas ur skrift men eljest får skriftligt anförande ej användas. Dock äger part begagna skriftliga anteckningar till stöd för minnet. Förhandlingen inledes med att parterna angiva sina ståndpunkter och därefter, var i sin ordning, utveckla sin talan, såvitt möjligt i ett sammanhang. De skola därvid anföra de omständigheter, på vilka de grunda sin talan, samt förklara sig över vad motparten anfört. Därefter förebringas den bevisning genom vittnen eller sakkunniga, som parterna vilja åberopa. Skriftliga bevis uppläsas. Det ankommer främst på parterna att förebringa utredningen i målet. Är part icke själv i stånd härtill och har han ej hjälp av kunnigt biträde, skall rätten dock giva honom erforderlig vägledning till förebyggande av fel eller försummelse i utförandet av hans talan. Handläggningen av ett mål skall såvitt möjligt fortgå utan avbrott till dess målet är färdigt till avdömande. Uppskov med påbörjad handläggning må ej beviljas, med mindre särskilda skäl därtill äro för handen. Kan målet ej företagas till fortsatt handläggning senast å sjunde dagen efter den, då handläggningen avbröts, skall hela handläggningen upprepas. Har protokoll förts rörande bevisning, som upptagits vid den föregående handläggningen, må protokollet användas som bevis, såvida ej rätten finner nödvändigt, att bevisningen ånyo upptages, och detta kan ske. Kan vid början av förhandlingen förutses, att ett längre uppskov skall bliva nödvändigt, skall förhandlingen i allmänhet ej påbörjas utan inställas och målet utsättas till annan dag.

De sålunda givna reglerna om handläggningens upprepande äro enligt kommissionens mening ägnade att motverka uppkomsten av ett uppskovssystem. I detta syfte har även föreslagits skyldighet för part, vittne eller annan, som genom försummelse vållar uppskov, att bära de kostnader, som härigenom uppkomma. Sålunda stadgas, att om part genom vårdslöshet eller försummelse föranlett onödigt uppskov i målet, han skall, oavsett huru angående kostnaderna i övrigt förordnas, vidkännas de genom försummelsen å ömse sidor uppkomna rättegångskostnaderna. Likaså föreslås, att vittne eller sakkunnig, som behörigen kallats men utan giltig anledning uteblivit eller som eljest genom sin försummelse vållar onödig processuell åtgärd, skall kunna åläggas att helt eller delvis bära de kostnader, som uppstått härigenom.

Det *förberedande förfarandet* inledes genom skriftlig ansökan av käranden om stämning å motparten. Stämningsansökningen skall vara så avfattad, att den skall kunna vara en tjänlig utgångspunkt för rättegången. Först

och främst skola kändens yrkande och grunden därför angivas. Vidare bör givas en framställning av de faktiska omständigheter, på vilka yrkandet grundas, uppställda efter tidsföljd och inbördes sammanhang, samt, när så lämpligen kan ske, i särskilda med nummer försedda punkter. För varje punkt i kändens faktiska framställning bör därjämte om möjligt lämnas uppgift å de bevismedel han åberopar och vad han avser att styrka med varje särskilt bevismedel, såvida icke känden har anledning antaga, att bevisning ej erfordras. Stämningsansökan skall inlämnas till lagmansrätten, som, om ansökan icke motsvarar vad nu sagts, skall genom erinran till känden söka föranstalta, att bristerna avhjälpas. Om icke ansökan av vissa formella skäl avvisas, skall rätten utfärda stämning å svaranden att svara å käromålet. Under den förberedande förhandlingen skall vardera parten angiva sina yrkanden och motparten giva till känna i vad mån dessa medgivas eller bestridas.

Parterna skola vidare var för sig sanningsenligt och fullständigt angiva de faktiska omständigheter de åberopa och yttra sig angående de omständigheter motparten åberopar. I den mån det icke redan skett, skola de också uppgiva de bevismedel de var för sig vilja åberopa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevismedel, men bevisningens förebringande skall i regel ske först vid huvudförhandlingen. Skriftliga handlingar, som åberopas, böra dock redan under förberedelsen ingivas. Vill part, att motpart eller annan, som innehar skriftlig handling, skall enligt den honom åliggande editionsplikten, vars omfattning senare beröres, åläggas att förete handlingen, skall detta kunna genomföras redan under förberedelsen.

För ernående av dessa förberedelsens syften äro två alternativa former för förfarandet anordnade, muntlig eller skriftlig förberedelse, och det tillkommer domstolen att, främst med ledning av stämningsansökningen, träffa valet mellan dessa. I stämningen skall rätten förelägga svaranden antingen att å viss dag tillstädeskomma inför rätten för muntlig förhandling eller, där sådant med hänsyn till målets beskaffenhet finnes ändamålsenligare, att inom viss tid avgiva skriftligt genmäle å stämningen. Den muntliga förberedelsen sker alltid inför lagfaren domare utan nämnd. Förberedelsen kan i vissa fall uppskjutas från ett sammanträde till ett annat och i vidlyftiga mål kanske ytterligare en eller flera gånger. Ett mål, som utsatts till muntlig förberedelse, kan visa sig bliva bättre berett skriftligen. Rätten bör då förordna om skriftväxling. Har från början den skriftliga förberedelseformen valts, ankommer det på rätten att leda skriftväxlingen mellan parterna och avsluta den, när den fyllt sitt syfte. Finner rätten lämpligt att övergå till muntlig förberedelse, bör den förordna därom.

Förberedelsens huvudsakliga ändamål är icke, att materialet skall förebringas för målets avgörande, utan att parternas ståndpunkter skola klargöras, så att parterna med ledning därav kunna utföra sin talan och anskaffa den bevisning de anse erforderlig. Bevisningen skall därefter förebringas vid huvudförhandlingen, och på grund av vad därvid förekommer skall målet avgöras.

I synnerhet av det skälet, att någon särskild enklare form för behandlingen av bagatellmål icke upptagits, äro emellertid vissa möjligheter öppnade att redan under förberedelsen även döma i klara och enkla mål. Dom skall genast meddelas, om i mål, däri parterna äga förfoga över tvistens föremål, svaranden vid sammanträde för förberedande muntlig förhandling eller i ingiven skrift medgiver käromålet. Vid förberedelsesammanträde må domstolen också eljest i vissa fall upptaga målet till avgörande. Detta är möjligt dels när bägge parterna äro ense därom och de till sammanträdet medtagit all den bevisning de vilja förebringa, och dels när rätten finner uppenbart, att vad kâranden åberopat till stöd för sin talan enligt lagens regler icke kan medföra bifall därtill. I båda fallen har rätten emellertid också att pröva, om det är lämpligt, att målet sålunda upptages till avgörande. Likaså kan, då endera parten uteblir från muntlig förberedande förhandling, på yrkande av den tillstädeskomna parten vid denna förhandling meddelas tredsdom mot den uteblivne.

Den förberedande förhandling inför domaren, som nu berörts, har sin största betydelse i tvistemål och sådana brottmål, där åtalet utföres av målsägande. I *åklagarmålen* skall den för koncentrationens genomförande erforderliga förberedelsen väsentligen komma att försiggå vid en av åklagaren ledd, före målets anhängiggörande bedriven *förberedande undersökning*, motsvarande den s. k. polisundersökning, som redan nu äger rum. Rörande denna förberedande undersökning föreslås utförliga regler.

Finnes anledning antaga, att brott föröfvats, skall förberedande undersökning verkställas av statsåklagare eller polismyndighet. I allmänhet åligger det i första hand polismyndighet att företaga undersökningen, och är brottet sådant, att det kan åtalas av underåklagare, kan denne även fullfölja och avsluta undersökningen. Är det åter fråga om ett grövre brott, skall anmälan göras hos statsåklagaren, så snart sådan utredning vunnits, att undersökningen riktats mot viss person som misstänkt. Statsåklagaren skall därefter vaka över att undersökningen behörigen utföres och därvid hålla sig noga underlättad om undersökningens förlopp samt, om så erfordras, lämna anvisningar om undersökningens förande eller själv vidtaga nödiga åtgärder eller i viktigare fall själv övertaga undersökningen.

Den förberedande undersökningen måste enligt sakens natur till stor del bestå i förhör med personer, vilka kunna antagas ha kännedom om något, som kan lända till upplysning i saken. Förhör med den misstänkte är därvid av särskild betydelse. Är fråga om förhör inför statsåklagare, är, oberoende av brottets beskaffenhet, envar, som antages kunna lämna upplysning om brottet och som befinner sig i den stad eller eljest inom visst mindre avstånd från den ort, där förhöret hålles, skyldig att på kallelse inställa sig. I fråga om förhör inför polismyndighet är tvånget åter väsentligen begränsat till den misstänkte och till grövre brott. För förhör med den misstänkte givas föreskrifter åsyftande att förhindra, att han göres till föremål för en olämplig behandling. Vid förhör med den misstänkte må ej för framkallan-

de av bekännelse snärjande frågor framställas eller löften, förespeglingar, hot eller tvångsmedel användas. Tillfälle skall, senast innan undersökningen avslutas, beredas den misstänkte att taga del av det mot honom förebragta materialet och yttra sig över detsamma samt att redan på detta stadium framföra sådan utredning, som må vara till hans förmån. Begär han viss utredning ävägabragt men avslås denna begäran, kan han göra anmälan därom hos domstolen, som äger besluta om den åtgärd, som må finnas påkallad.

Den ställning, som under den förberedande undersökningen eller under rättegången angående brott tillkommer den misstänkte eller tilltalade, är noggrant reglerad. Särskilt föreslås bestämmelser, som bereda möjlighet för honom att redan under den förberedande undersökningen, innan ännu åtal anställts, erhålla biträde av försvarare. Så snart någon blivit för brott anhöllen eller häktad, skall, om han det begär eller han finnes icke förmå själv behörigen utföra sin talan, offentlig, av allmänna medel gottgjord försvarare för honom förordnas. Denne skall äga utan vittne meddela sig med honom.

Här må nämnas, att kommissionen föreslår en ändring i fråga om åtalsrätten. I mål, där allmän åklagare har åtalsrätt, äger målsäganden föra talan om ansvar allenast om allmän åklagare beslutat att ej anställa åtal mot den, som av målsäganden angivits för brottet, eller om allmän åklagare nedlägger av honom väckt åtal.

I samband med frågan om förundersökning i brottmål står spörsmålet om *straffprocessuella tvångsmedel*. Även i detta hänseende innehåller förslaget utförliga bestämmelser.

Beträffande de omständigheter, under vilka häktning kan ske, avviker förslaget endast föga från nu gällande regler. En med rättegångens allmänna byggnad sammanhängande förändring består däri, att häktningen endast utgör en förberedande tvångsåtgärd, vilken icke som nu samtidigt innebär åtals anställande. Nya stadganden äro föreslagna om den för häktning förberedande åtgärd, som anhållandet innebär, och förfarandet vid prövningen av häktningsfrågan är förändrat. Även om fullt tillräckliga skäl för omedelbart häktande av misstänkt person ej föreligga, utan för sådan åtgärds vidtagande ytterligare utredning är av nöden, kan likväl statsåklagare eller polismyndighet förordna om den misstänktes anhållande, därest det finnes vara av synnerlig vikt, att han tages i förvar i avvaktan på utredningens fullständigande. Polisman må i brådskande fall gripa den misstänkte men skall därefter av behörig myndighet begära beslut om hans anhållande. När någon blivit anhållen, skall anmälan därom inom viss kort tid, som föreslås till tre eller fyra dagar, göras hos rätten, varvid tillika skall överlämnas protokoll över vad dittills under den förberedande undersökningen förekommit. Rätten skall därefter så snart ske kan hålla sammanträde för behandling av frågan om den anhållne skall häktas. Endast rätten äger besluta häktning.

På detta stadium av förfarandet är den förberedande undersökningen i regel ingalunda avslutad, och den tid, som härför återstår, är ytterst olika i olika fall. Å andra sidan strider det mot den föreslagna processens natur

att upptaga mål till huvudförhandling inför rätten, innan den förberedande undersökningen är färdig. Det har därför uppdragits åt rätten att, då den beslutar häktning, tillika bestämma viss tid, inom vilken undersökningen skall avslutas och den häktade skall instämmas till rätten eller frigivas. För att möjliggöra kontroll från rättens sida över undersökningens förlopp skall vidare, om nyssnämnda tid bestämmes längre än till fjorton dagar, rätten senast å fjortonde dagen och sedermera var fjortonde dag, så länge den misstänkte är häktad, hålla nytt sammanträde för att pröva, om den misstänkte fortfarande skall hållas häktad, och tillse, att undersökningen ej utdrages längre än som är oundgängligen nödigt.

Under vissa omständigheter kan anhållande eller häktning ersättas av reseförbud. Förutsättningarna för anställande av hus- eller kroppsrannsakan äro också närmare reglerade. Husrannsakn må under noga angivna förutsättningar hållas för eftersökande av den misstänkte eller av föremål av betydelse för utredningen eller av spår efter brottet och kan hållas både hos den misstänkte själv och hos annan, men förutsättningarna äro i senare fallet strängare.

Sedan den förberedande undersökningen är avslutad, har åklagaren att avgöra, om han skall åtala eller icke. Beslutar han åtal, skall han utfärda stämning å den han vill åtala, vilken stämning skall inlämnas till rätten. Rätten har därefter att, sedan den tilltalade förelagts att angiva, vilken bevisning han ämnar å sin sida förebringa, utsätta tid för huvudförhandling- en och att till denna kalla åklagaren, den tilltalade, försvararen, om sådan finnes, målsäganden, om hans närvaro erfordras, samt vittnen och sakkunniga.

I fråga om *bevisningen* föreslår kommissionen, såsom redan framhållits, att nu gällande legala bevisregler avskaffas. Rätten äger sålunda att efter överbäggande av allt som förekommit i målet bedöma vad som skall anses bevisat. Vidare innebär detta, att vittnesjäven försvinna. Envar, som ej är part i målet, kan höras såsom vittne. Målsägande må dock ej höras i denna ordning, även om han ej för talan i målet. Vissa närmare anhängiga till part må icke mot sitt bestridande avfordras vittnesmål. Även i vissa andra fall kan vittne undandraga sig att avgiva utsaga. Vittne skall höras på ed eller efter avgivande av försäkran på heder och samvete. Vittnesattest får i regel ej återopas; däremot må naturligen vittne till stöd för sitt minne anlita skriftliga anteckningar. I mål, där parterna äga förfoga över tvistens föremål, skall vad part inför rätten erkänner gälla mot honom, om icke rätten finner uppenbart, att saken förhåller sig annorlunda. I annat mål skall grundsatsen om fri bevisprövning tillämpas även vid bedömande av parts erkännande. För vinnande av sanningsenlig utredning äger rätten höra part personligen och för sådant ändamål kalla part att personligen inställa sig. Finnes i tvistemål, efter det övrig bevisning blivit förebragt, att ytterligare upplysning erfordras om visst sakförhållande, må rätten förordna, att förhör under straffansvar skall hållas därom med endera parten eller bägge. Har

rätten förordnat om sådant förhör med ena parten, äger den andre påkalla, att förhör anställes även med honom. Innan förhör med part under straffansvar hålles, skall parten avgiva försäkran på heder och samvete, att han skall hålla sig till sanningen. Rätten äger enligt den allmänna regeln om fri bevisprövning bedöma, vilken verkan må tilläggas parts under straffansvar avgivna utsaga eller den omständigheten, att part undandrager sig förhör eller vägrar att besvara viss fråga. För falsk utsaga vid dylikt förhör stadgas straff. Beträffande mål angående faderskap till barn utom äktenskap tages i övervägande, huruvida parts ed bör bibehållas. Eljest skall parts ed ej förekomma vare sig i tvistemål eller brottmål. Om det finnes nödigt att för prövning av viss fråga inhämta yttrande av sakkunnig, äger rätten uppdraga åt myndighet eller annan att avgiva yttrande i frågan. Till sakkunnig må ej utses någon, som till saken eller någondera parten står i sådant förhållande, att hans tillförlitlighet kan anses förringad. Något tvång för sakkunnig att åtaga sig uppdrag skall ej införas. Den sakkunnige skall i regel avge skriftligt utlåtande. Muntligt förhör med honom skall i tvistemål hållas endast om part yrkar det eller rätten finner det nödigt. I brottmål skall däremot den sakkunnige i allmänhet, oaktat han avgivit skriftligt utlåtande, inkallas för att höras vid huvudförhandlingen. Även sakkunnig skall i regel höras på ed eller under förklaring på heder och samvete. Närmare regler givas om besiktning och syn samt om upptagande av bevisning till framtida säkerhet. Åberopar i tvistemål part såsom bevis skriftlig handling, som finnes i motpartens besittning, skall denne vara skyldig att på rättens anmaning förete handlingen, om den kan antagas innehålla upplysning, som är av betydelse för målet. Även för tredje man föreligger editionsplikt beträffande dylik handling. Då part, som åberopar handlingen, saknar materiell rätt att den hålles honom tillhanda, är dock editionsplikten betingad av att partens rätt finnes väsentligen beroende på att handlingen företes och av att innehavaren ej kan åberopa sig på vissa legitima skäl mot att utlämna handlingen. Då rätten finner part vara berättigad till skadestånd men fullständig utredning angående skadans storlek icke förebragts, äger rätten bestämma skadeståndet till belopp, som med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt.

Med avseende å *protokollens* omfattning innebära förslaget regler en ganska fullständig protokollering vid sammanträden under förberedelsen. Vid huvudförhandlingen däremot skall protokollet vara långt mindre fullständigt än nu är fallet. Protokollet vid huvudförhandlingen skall utvisa ramen för förfarandet och förfarandets yttre förlopp. I enlighet härmed skall i protokollet antecknas, bland annat, framställda yrkanden och invändningar, ändringar däri samt i tvistemål medgivanden av motpartens anspråk, vidare vilka vittnen och sakkunniga, som höras, och vilken bevisning i övrigt förebringas. Vad parterna anföra vid huvudförhandlingen antecknas ej, med mindre särskild vikt ligger på anförandets ordalydelse. Innehållet i vittnens berättelser antecknas regelmässigt ej. Dock skall så ske a) när särskild vikt ligger på

ordalydelsen, b) när det kan antagas, att målet måste uppskjutas mer än sju dagar samt att nytt förhör med vittnet icke kan äga rum eller skulle medföra i förhållande till målets beskaffenhet och vittnets betydelse för utredningen oskäligen kostnader eller besvär och c) när det kan antagas, att målet kommer att fullföljas till hovrätten och att underrättens protokoll över utsagan kommer att i hovrätten tjäna som bevis i målet. Sistnämnda regel anknyter till grunderna för hovrättsprocessen, enligt vilka i mål angående brott, varå kan följa fängelse i sex månader eller strängare straff, förnyat avhörande av vittnen i allmänhet skall äga rum men i övriga brottmål och i tvistemål vittnesbevisning må föras medelst av underrätten upptaget protokoll, dock att även i dessa mål vittne skall höras inför hovrätten. om denna eller part påkallar det. I tvistemål och lindrigare brottmål överlämnas det alltså åt underrätten att bedöma dels sannolikheten för att målet kommer att fullföljas till hovrätt och dels huruvida i sådant fall det är antagligt, att nytt förhör kommer att påkallas med vittnet. Om protokollering av sakkunnigs utsaga skall gälla detsamma som om vittnesberättelse. — Sammanfattningsvis kan om den regelmässiga verkan av de föreslagna protokolleringsreglerna sägas, att partsframställningarna och parternas berättelser vid personliga förhör ej komme att protokolleras, att detsamma bleve fallet med vittnens och sakkunnigas utsagor i grövre och mellansvåra brottmål, men att i lindriga brottmål och tvistemål sannolikt uppteckning av vittnesmål och sakkunnigutsagor bleve ganska allmän.

Kommissionen har alltså låtit sin ståndpunkt till frågan om protokollering vid huvudförhandlingen i huvudsak bestämmas väsentligen av behovet av protokoll vid målets handläggning i högre instans. Synpunkten att underrättens domare i större mål kunna hava behov av anteckningar till stöd för sitt minne har däremot icke ansetts böra medföra föreskrift om protokollering. För detta ändamål hänvisar kommissionen till de privata anteckningar, som det står varje domare fritt att föra.

Till skillnad från vad nu är vanligt skall protokollet uppsättas i fullständigt skick och justeras omedelbart vid förhandlingen.

Då domstolen skall fälla sin *dom* i målet endast på grund av vad som förekommit vid huvudförhandlingen, är det nödvändigt, att inga andra domare deltaga i avgörandet än de, som övervarit hela huvudförhandlingen, och att domstolen skrider till överläggning till dom omedelbart efter det huvudförhandlingen avslutats. Den möjlighet, som protokollsväsendet nu öppnar att efter omständigheterna dröja med avgörandet, blir stängd. Domaren har vanligen också i förväg kunnat med ledning av förberedelsen i målet sätta sig in i uppkomna juridiska spörsmål, som kunna erbjuda svårigheter. Emellertid kan naturligtvis ett mål vara så invecklat, att vid överläggningen råder för beslutets fattande eller domens uppsättande finnes oundgängligen erforderligt. Med domens beslutande och avkunnande men icke med överläggningen skall då kunna anstå någon kortare tid.

I överensstämmelse med nu gällande grundsatser skall *talán mot dom eller beslut* av domstolen i första instans i regel kunna föras i hovrätt, och dess prövning skall kunna omfatta domen eller beslutet i hela dess vidd. För sådan talan inrättas två olika ordinära rättsmedel, av vilka det ena, som kallas vad, avser talan mot dom i själva saken och det andra, besvär, avser talan mot vissa beslut i bifrågor, såsom då domstolen skilt målet från sig utan prövning av själva saken eller i vissa fall före eller under rättegången avgjort uppkommen fråga. För begagnande av dessa rättsmedel förutsättes alltid, att part fullföljer talan i högre rätt, varvid i enlighet med åklagarorganisationens allmänna byggnad talan i brottmål å åklagarsidan endast kan fullföljas av åklagaren i hovrätten, advokatfiskalen.

Vadeproceduren inledes med en skriftlig vadeinlaga. Denna inlämnas till lagmansrätten och icke som nu omedelbart till hovrätten. Tillsammans med akten i målet, vilken utgöres av stämningen, under den förberedande behandlingen inför rätten förda protokoll eller ingivna skrifter, lagmansrättens protokoll vid huvudförhandlingen och dess dom samt åberopade skriftliga bevis ävensom i brottmål anteckningar från förberedande undersökning, sändes därefter denna inlaga till hovrätten, som först företager en viss formell prövning och genom anordnande av skriftväxling mellan parterna förbereder huvudförhandlingen.

I formen för hovrättens prövning av saken kommer en av rättegångsreformens mest genomgripande ändringar till synes. Prövningen skall i likhet med vad som gäller för lagmansrätten ske på grund av vad som förekommer vid en muntlig förhandling inför hovrätten. Huvudförhandlingen där måste sålunda gestalta sig som en förnyad förhandling i målet, vid vilken parterna intaga samma ställning som vid lagmansrätten och ha att styrka sin talan. Bevisningen skall således återupprepas för hovrätten. Emellertid måste av praktiska skäl åtskilliga jämkningar göras i denna allmänna grundsats. Har i lagmansrätten förts protokoll över utsaga av vittne, sakkunnig eller målsägande, som hörts i bevisningssyfte, kan detta protokoll få begagnas i hovrätten i stället för att förhöret där upprepas. Detta tillåtes naturligtvis, om nytt förhör är omöjligt eller möjligt endast med orimliga kostnader eller besvär, och är dessutom alltid tillåtet i tvistemålen och i de mindre brottmålen. Även i mål, där lagmansrättens protokoll sålunda användas som bevis i hovrätten, gestaltar sig förhandlingen i övrigt dock som en muntlig förhandling, vid vilken dessa som bevis åberopade protokoll skola föredragas av parterna.

Förfarandet i besvärsmålen är annorlunda ordnat. De frågor, som där prövas, kunna i regel bedömas på grund av de i målet tillgängliga handlingarna, som föredragas för hovrätten av en av domstolens ledamöter. Förfarandet blir sålunda likartat den nuvarande hovrättsprocessen. Erfordras förhör med parterna eller bevisnings upptagande, kan hovrätten dock förordna därom, och förfarandet blir då offentligt.

Mot hovrätts domar och beslut kan *talán fullföljas i högsta domstolen*. Här för äro två olika rättsmedel anordnade, det ena, revision, för talan mot domar

i själva saken och det andra, besvär, motsvarande samma rättsmedel från lagmansrätten.

Beträffande det förra äro särskilt tvenne viktiga förändringar föreslagna i förhållande till motsvarande rättsmedel nu. Talan kan grundas endast på, att hovrätten bedömt målet oriktigt i rättsligt hänseende eller att vid målets behandling förelupit rättegångsfel. Hovrättens bedömande av vad som skall anses bevisat i målet kan sålunda icke dragas under högsta domstolens prövning. Den andra ändringen består däri, att nu gällande regler, enligt vilka vissa mål ej må fullföljas till högsta domstolen, bortfalla.

Förfarandet vid revision inledes med inlämnandet av skriftlig revisionsinläga, varefter skriftväxling mellan parterna äger rum. I regel sker högsta domstolens prövning av målet på grund av föredragning av handlingarna i målet, vilken verkställas av en revisionssekreterare. Dessa handlingar utgöras av, förutom inlagorna till högsta domstolen, akten från lagmansrätten samt de i hovrätten nytillkomna handlingarna, såsom parternas skrifter samt hovrättens protokoll och dom. Föredragningen skall i olikhet mot nu ske i offentlig session. Muntlig förhandling, vid vilken parterna utföra sin talan och på grund av vilken domstolen dömer, skall dock äga rum, om part framställer begäran därom eller högsta domstolen beslutar det.

När högsta domstolens prövningsuppgift begränsas såsom nyss nämnts, medför detta, att domstolen, om den ogillar hovrättens dom, dock icke alltid är i stånd att själv meddela en ny dom i stället. I vissa fall nödgas högsta domstolen återförvisa målet till hovrätten. Några fasta regler om när återförvisning sålunda bör ske kunde dock enligt kommissionens mening icke givas; det borde få bero på högsta domstolen att efter omständigheterna besluta härom.

Utlåtanden över processkommissionens betänkande.

Över processkommissionens betänkande lät Kungl. Maj:t inhämta yttrandet. Sålunda anbefalldes rikets hovrätter att efter hörande av domhavande, rådhusrätter, överståthållarämbetet och länsstyrelserna i samtliga län, överexekutorer och magistrater inkomma med utlåtanden över betänkandet, såvitt avsåge dess huvudgrunder. Vidare infordrades utlåtanden från justiekanslersämbetet och kommerskollegiet, vartdera i vad anginge dess ämbetsområde och kommerskollegiet efter hörande av de organisationer och sammanslutningar inom näringslivet, vilka kollegiet kunde finna lämpligt anmoda om yttrandes avgivande. Tillfälle lämnades de juridiska fakulteterna, föreningen Sveriges häradshövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, Sveriges Advokatsamfund och svenska stadsförbundet att inkomma med yttrandet. Av de juridiska fakulteterna inkom emellertid endast den i Lund med utlåtande, därvid professorn Kallenberg avgav särskilt yttrande. Från häradshövding- och stadsdomarföreningarna liksom från styrelsen för advokatsamfundet inkommo utlåtanden. Stadsförbundets styrelse anmälde, att förbundet i avvaktan på resultatet av vissa pågående undersökningar för det

dåvarande avstode från att inkomma med yttrande. De avgivna yttrandena befordrades till trycket (Statens off. utredn. 1927: 15 och 1929: 25). Jämväl föreningen Sveriges landsfiskaler inkom med yttrande.

Sedan yttranden inkommit i den omfattning nu angivits, förordnade Kungl. Maj:t den 23 september 1927, att lagrådets yttrande skulle inhämtas över kommissionens betänkande, såvitt anginge betänkandets huvudgrunder. Lagrådets utlåtande avgavs den 3 juli 1928 (Statens off. utredn. 1928: 19).

Allmänna omdömen om processkommissionens förslag.

I de avgivna utlåtandena ha uttalats mycket olika omdömen om processkommissionens förslag. Redan i fråga om förtjänster och brister i vårt nuvarande rättegångsväsen ha mycket delade meningar gjort sig gällande. Flera av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna ha i likhet med kommissionen framhållit, att vårt rättegångsväsen lider av betydande brister.

Svea hovrätt finner sig icke kunna såsom obefogade avvisa kommissionens anmärkningar, att målens handläggning vid underrätterna icke erbjuder garantier för fullständig och allsidig behandling, enär uppskovssystemet hindrar erforderlig processledning och målen därför ej sällan avgöras utan behövlig utredning; att enär domen bygges på ett ofta bristfälligt protokollsmaterial, den stundom endast bristfälligt motsvarar det materiellt riktiga; att överrättsförfarandet lider av alla de olägenheter, som följa av den fullständiga saknaden av muntlighet, offentlighet och tillfälle för domstolen att utöva processledning och bidra till sanningens utforskande; att bevissystemet på grund av varjehanda brister är ägnat att i många fall utestänga part från möjlighet att utfå sin rätt; samt att åklagarna sakna erforderliga kvalifikationer för sin uppgift, särskilt i de grövre brottmålen.

Göta hovrätt uttalar, att domstolarna till följd av brister i rättegångsväsen stundom nödgas döma på ett ofullständigt och mindre tillförlitligt material samt att även bortsett härifrån vissa faktorer föreligga, som minska rättsskipningens säkerhet. Bland dessa andra faktorer nämner hovrätten särskilt, att domarbesättningen i de mindre städernas rådhusrätter ofta kvalitativt ej fyller måttet, vilket inverkar såväl på utredningen som på dömandet. I fråga om den påtalade ofullständigheten i domsmaterialet anför hovrätten som orsaker *dels* bristande processledning, beroende i fråga om häradsrätterna på bristande tid för domaren att genomtränga och skärskåda den med långa mellanrum successivt sammanbragta utredningen samt på personväxlingar å ordförandeposten, som dessutom ej sällan beklädes av alltför oerfarna krafter, *dels* frånvaron av effektiva regler, som kunde positivt främja koncentration, reda och planmässighet i förhandlingen, *dels* protokollens bristande tillförlitlighet och *dels* slutligen beträffande brottmålen åklagarväsendets tillstånd. Vidare erinras beträffande överrättsprocessen om den stelhet i hovrättsförfarandet, som praktiskt sett utesluter muntlig partsförhandling, samt vidkommande rättegångsordningen i dess helhet om den

allvarliga svaghet, som inskränkningarna i den fria bevisprövningen medföra.

Skånska hovrätten angiver särskilt såsom en brist uppskovsväsendet och den bristande koncentrationen av förfarandet, som föranleder långsamhet och äventyrar målens behöriga utredning.

Stadsdomarföreningen, som anser klagomålen över den nuvarande rättsskipningen i flera avseenden överdrivna, framhåller såsom den allvarligaste bristen långsamheten i överrättsförfarandet. Därjämte kunde dock ej sällan med skäl anmärkas på otillräcklig utredning av målen samt bristande reda vid processmaterialets framförande och upptagande i protokollet. Härtill bidroge bland annat svårigheterna för domaren att med nuvarande lagstiftning utöva erforderlig processledning ävensom åklagar- och advokatväsendets tillstånd. Rörande nödvändigheten att införa fri bevisprövning delar föreningen kommissionens uppfattning.

Advokatsamfundet ger åter uttryck för den meningen, att kommissionen icke med den skärpa som vederbort framhållit gällande ordnings betänkliga brister. I fråga om rättsskipningens kostsamhet för parterna vore det ingalunda väl bestämt, i det att underrättsproceduren ställde sig relativt dyr i små mål, relativt dyrare ju mindre målet vore, och icke särdeles billig i de stora. Överrättsproceduren och där gällande kostnadsregler medförde åter, att det ställde sig ganska dyrt att få sin rätt slutligt domfäst, men ganska billigt för den, som onödigtvis dragit målet under högre rätts prövning. Proceduren vore med andra ord ofta dyr, där den borde vara billig, och billig, där den borde draga högre kostnader. Därtill komme, att den dyrt vunna rätten ofta bleve illusorisk till följd av rättsskipningens långsamhet. Denna långsamhet, som jämväl vidlådde processen i underrätt, vore ingalunda en fristående brist, beroende på bekvämlighet hos ombuden och svag processledning från domarens sida — även om dessa fel i viss mån inverkade fördröjande — utan sammanhänge intimt med vårt förfarandes och vår domstolsorganisations allmänna grunder och kunde alltså ej bortarbetas utan verklig omläggning av hela systemet. Det successiva framläggandet av materialet vore vidare, vid sidan av skriftligheten och ödesdigra inskränkningar i bevisrätten, en huvudorsak till att i det viktigaste av alla hänseenden, nämligen rättsskipningens säkerhet, det bruste långt mer än i allmänhet erkändes och långt mer än vad som vore rimligt och försvarligt.

Häradshövdingföreningen har visserligen föga inlåtit sig på att diskutera rådande bristfälligheter och deras orsaker; men såväl av yttrandets inledande stycke som av den mer eller mindre oreserverade anslutningen till åtskilliga djupt ingripande ändringsförslag, vartill i flera fall fogats nya sådana, är det tydligt, att dessa bristfälligheter enligt föreningens mening äro högst betydande.

Lagrådet framhåller, att — vid sidan av tidsutdräkten — den bristande säkerheten framträder såsom det allvarsammaste onda. Såvitt underrätterna angår grundar sig denna enligt lagrådets mening ej minst på saknaden av koncentration, och lagrådet påvisar, hurusom uppskovsväsendet på olika

sätt medför svårigheter för sanningens utforskande och domarens processledning. Även andra omständigheter angivas, som äventyra processledningen, såsom växlingarna på ordförandeplatsen, hopandet av mål på tingen och, i de små städerna, ordförandenas bristande övning och förmåga. Ännu ett hinder för utredningen finner lagrådet i bevisförings- och bevisprövningsreglernas föråldrade skick. Med avseende å brottmålen, särskilt de grövre, framhåller lagrådet åklagarväsendets och den förberedande undersökningens behov av reformering. Slutligen anmärkes, att protokollen, som tjäna till grund för domen, ej sällan brista i fullständighet och korrekthet. Beträffande de högre instanserna betonar lagrådet, att de brister i utredning och protokoll vid underrätt, som äro ägnade att förrycka resultatet av dennas arbete, med så gott som oförminskad styrka göra sig gällande även i högre rätt, då det skriftliga förfarandet i regel gör det omöjligt att komplettera utredningen. De högre domstolarna äro bundna vid protokoll över förhandlingar, som deras ledamöter ej övervarit.

Samtidigt som förslaget granskare sålunda angivit bristerna hos vårt nuvarande rättegångsväsen, ha de med styrka framhållit, att den bestående ordningen även har betydande förtjänster. Det göres gällande, att vårt rättegångsväsen i stort sett vilar på väl avvägda och efter vårt lands förhållanden lyckligt anpassade grunder. Organisation och förfarande ha uppvuxit under en långvarig tradition och vunnit rotfäste hos befolkningen. Den form för lekmäns deltagande i rättsskipningen, som genom nämndemansinstitutionen vunnit hävd i vårt land, har icke blott ur reell synpunkt visat sig funktionsduglig och nyttig utan äger även den ideella fördelen av befolkningens förtroendefulla och intresserade anslutning. Överhuvud framhålles, att rättsskipningen äger folkets förtroende och att domarna åtnjuta anseende för oväld och skicklighet. Förfarandet är, särskilt i de högre instanserna, billigt för allmänheten.

En del av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna ha sammanfattat sina utlåtanden i ett omdöme, huruvida kommissionens förslag är ägnat att läggas till grund för lagstiftning eller ej, och man har därvid funnit än att så ej är fallet och än att förslaget, ehuru med angivna modifikationer, lämpar sig såsom utgångspunkt för det fortsatta arbetet.

Svea hovrätt uttalar, att rättegångsväsendets brister påkalla ganska väsentliga ändringar i gällande rättegångsordning, som emellertid på samma gång har väsentliga förtjänster och — såsom i det hela uppbyggen av långvarig tradition och allmänhetens förtroende — icke bör underkastas onödiga rubbningar. *Göta hovrätt* anser kommissionens betänkande kunna tjäna till utgångspunkt för det fortsatta reformarbetet först sedan det blivit omarbetat i de mycket väsentliga delar, i fråga om vilka hovrätten framställt erinringar. *Skånska hovrätten* förklarar sig icke kunna tillstyrka, att betänkandet utan genomgripande omarbetning lägges till grund för en ombildning av rättegångsväsendet, och förordar en reform, som går ut på att med bibehållande i stort sett av det nuvarande systemets huvudgrunder vidtaga jämkningar i de

avseenden, vari detsamma brister. *Häradshövdingföreningen* finner förslaget kunna bliva utgångspunkt för reformarbetets fortsatta bedrivande, om vissa delvis ganska väsentliga ändringar och jämkningar däri vidtagas i syfte att vinna närmare anslutning till hos oss bestående förhållanden. *Stadsdomarföreningen* förklarar betänkandet icke böra läggas till grund för rättegångsväsendets omdaning och förordar mera partiella förbättringar enligt av föreningen antydda riktlinjer. *Advokatsamfundet* åter hemställer, att förslag till rättegångsväsendets ombildning måtte utarbetas på i huvudsak de grunder processkommissionen framlagt och med beaktande av de erinringar och förslag samfundet framställt. Slutligen uttalar *lagrådet* såsom sin mening, att arbetet på en allmän rättegångsreform bör utan uppskov fullföljas samt att processkommissionens betänkande synes väl ägnat att därvid tjäna såsom grundval, dock med iakttagande av de delvis rätt väsentliga jämkningar, som *lagrådet* förordar.

Yttranden över förslagets huvuddrag.

Koncentration.

Till själva grundtanken i förslaget med avseende å underrättsförfarandet, eller att uppskovsväsendet skall avskaffas och ersättas av en såvitt möjligt till ett enda sammanträde koncentrerad muntlig förhandling, ställa sig förslagets granskare åtminstone i princip välvilliga. *Samtliga hovrätter, professorn Kallenberg, häradshövdingföreningen, advokatsamfundet och lagrådet* uttala sig för åtgärder i detta syfte, om också stundom under antydan, att strävandet efter koncentration måhända drivits väl långt. Särskilt har förslaget att huvudförhandlingen skall inställas eller upprepas, om uppskov varat mer än sju dagar, rönt ganska allmänna gensagor såsom alltför betungande för domstolen, parter och vittnen. Anmärkning av sådan innebörd framställes av, bland andra, *hovrätterna och häradshövdingföreningen*. Även *lagrådet* anser ett större utrymme att laga efter lägligheten kunna medgivas domstolarna. Allmänt gillande har däremot mött kommissionens förslag att såsom medel för koncentrationens åvägabringande införa ersättningsskyldighet för part eller annan, som genom förfallolös utevaro eller eljest obehörigen vållar uppskov i rättegång.

Förberedelse.

Då kommissionen såsom det förnämsta medlet för förhandlingens koncentration förordar förfarandets uppdelning på en förberedande behandling och en huvudförhandling, har även denna anordning vunnit allmänt gillande utom från *stadsdomarföreningen*, som förordar, att målen liksom nu skola omedelbart gå till förhandling inför fullsuttet rätt och uppskovens antal sedan nedbringas genom en tvistefrågorna utredande skriftväxling mellan parterna. *Professorn Kallenberg* anser förberedande behandling ej böra vara obligatorisk.

Såsom redan berörts har kommissionen tänkt sig den förberedande förhandlingen väsentligen såsom ett medel för den efterföljande huvudförhandlingens koncentrering och därför endast i snävt begränsade undantagsfall tillåtit, att mål avgöras på detta skede. Ett av dessa undantag, nämligen då parterna i tvistemål äro ense om att målet avgöres under förberedelsen och medtagit all erforderlig bevisning, avstyrkes av *Svea hovrätt* såsom ägnat att sätta häradsnämnden ur spelet. I andra yttranden åter, såsom *härads-hövdingföreningens* och *advokatsamfundets*, påyrkats vidsträcktare möjligheter för måls avgörande under förberedelsen, detta i syfte att få till stånd ett enkelt och billigt bagatellförfarande och på det att nämndens tjänstgöring ej må bli för tung. *Lagrådet* betonar i denna fråga vikten av att den förberedande förhandlingens karaktär av förberedelse till den verkliga förhandlingen fasthållas och att endast undantagsvis dess sålunda begränsade uppgift i någon avsevärd mån överskrides.

En fråga, som tillvunnit sig ett betydande intresse i de avgivna utlåtandena, är huruvida vad under förberedelsen förekommit och återfinnes i då upptagna protokoll eller växlade skrifter skall få utgöra grundval för domen, oberoende av huruvida sådant material framföres vid den muntliga förhandlingen eller ej. Kommissionen har i syfte att hindra parterna att förlägga rättegångens tyngdpunkt till det förberedande förfarandet besvarat denna fråga nekande; endast vad som muntligen förebringats vid huvudförhandlingen får läggas till grund för domen. *Svea* och *Göta hovrätter* samt *härads-hövdingföreningen* anse däremot akten från förberedelsen böra betraktas såsom processmaterial och motivera sin ståndpunkt särskilt med att den av kommissionen uppställda grundsatsen vore skäligen formalistisk och skulle ställa för stora anspråk på parterna, varjämte åberopas, att det vore för rättskänslan stötande om domstolen nödgades bortse från sådant, som av förbiseende ej kommit att omnämnas vid huvudförhandlingen. Kommissionen har däremot vunnit stöd för sin mening hos ett antal *reservanter* i *Svea hovrätt* samt hos *advokatsamfundet* och *lagrådet*, vilka liksom kommissionen hänvisa till, bland annat, domarens processledande verksamhet såsom en tillräcklig garanti för att intet väsentligt processmaterial blir förbigånget vid huvudförhandlingen och framhålla vikten av att grundsatsen upprätthålles för att ej huvudförhandlingen skall förlora sin dominerande betydelse och det nuvarande uppskovsväsendet återkomma i annan form. Emellertid har särskilt *lagrådet* varnat för en pedantisk tillämpning utan naturliga modifikationer. En ståndpunkt, som på sätt och vis representerar en medelväg, företrädas av andra *reservanter* i *Svea hovrätt*, vilka påyrka, att huvudförhandlingen inledes med en av rättens ordförande verkställd kort sammanfattning av vad som förekommit vid förberedelsen. *Lagrådet*, som avstyrker även detta uppslag såsom ägnat att förlägga förfarandets tyngdpunkt till förberedelsen, hyser för sin del ej tvekan om att parterna och deras ombud skola vara i stånd att nöjaktigt framlägga tvisten för rätten vid huvudförhandlingen och finner deras uppgift härvidlag snarare försvårad, om den reduceras till att fullständiga eller rätta domarens framställning.

Processkommissionens förslag, att den förberedande behandlingen skall, alltefter domarens beprövande, kunna anordnas antingen såsom ett eller flera sammanträden med muntlig förhandling eller såsom skriftväxling och att förberedelse, som inletts i den ena formen, skall kunna övergå i den andra, har i allmänhet lämnats utan erinran. *Advokatsamfundet*, med understöd av *lagrådet*, uttalar den förmodan, att förberedande behandlingen lämpligen alltid bör inledas med ett sammanträde för muntlig förhandling.

Förundersökning i brottmål.

Vad angår förslaget om förundersökning i brottmål tillstyrkes allmänt, att förundersökningen skall ledas av åklagaren. En avvikande ståndpunkt intager dock *justitiekanslersämbetet*, som förordar rättslig förundersökning under ledning av en domare eller, om detta ej skulle bifallas, att undersökningen får ankomma på polismyndighet under mera ingående domstolskontroll. Från flera av de granskare — bland andra *Göta hovrätt*, *skånska hovrätten* och *häradshövdingföreningen* — som biträda kommissionens principståndpunkt, göres den erinran, att åklagaren, särskilt statsåklagaren, bör äga större självständighet med avseende å häktning och andra straffprocessuella tvångsmedel än förslaget medgiver och sålunda rättens kontroll inskränkas. *Lagrådet* anser domstolskontrollens omfattning böra bero på hur kvalificerad åklagarkåren blir och vilka garantier kunna erhållas för att en duglig och nitisk uppsättning av försvarsadvokater är att tillgå samt erinrar om frågans samband med de blivande reglerna om försvarares frihet att följa undersökningen och konferera med den misstänkte.

Huvudförhandlingen.

Om sålunda den grundtanken i processkommissionens förslag, att förfarandet bör koncentreras och såsom medel härför en förberedande förhandling införas, på det hela mottagits välvilligt, har mera kritik väckts till liv av de föreslagna reglerna beträffande huvudförhandlingens närmare utformning. Såsom förut erinrats innebär förslaget bland annat, att parterna skola muntligen utföra sin talan. Skrift må ej ingivas eller uppläsas, part likväl obetaget att uppläsa sina yrkanden och att vid sin muntliga sakframställning begagna skriftliga anteckningar till stöd för minnet, när så erfordras.

Svea hovrätt synes ej ha något att erinra mot vad sålunda föreslagits. *Göta hovrätt* däremot finner parterna väl böra muntligen framställa saken men ej vara uteslutna från möjligheten att hänföra sig till skrifter. *Skånska hovrätten* anser part böra få uppläsa skriftligt anförande. I samma riktning uttalar sig *häradshövdingföreningen*; skrift bör ej utan vidare få ingivas och biläggas handlingarna, men det bör stå i parts skön att uppläsa skrift eller redogöra för dess innehåll och sedan få skriften räknad till processmaterialet. Uppläsning bör dock endast förekomma undantagsvis. *Professorn Kallenberg* betonar, att denna punkt i underrättsförfarandet kanske är den, där reformbehovet gör sig starkast gällande, och påyrkar otvetydiga,

skarpt och bindande formulerade lagbestämmelser, som ej medgiva undantag för annat fall än då sakens beskaffenhet oundgängligen fordrar det. Även *advokatsamfundet* avråder från att tillåta skriftliga partsinlägg, och *lagrådet* ansluter sig på denna punkt till kommissionsförslaget. Såsom skäl för yrkandet, att parterna skola få uppläsa skriftliga inlagor framhållas i allmänhet, att den muntliga framställningen utan andra hjälpmedel än anteckningar till stöd för minnet skulle ställa alltför stora krav på parterna. Man befarar, att det i regel skulle bliva dem omöjligt att själva föra sin talan och att — som det uttryckes i flera utlåtanden — ett faktiskt advokatväång skulle komma att råda.

Protokoll.

För kommissionens ståndpunkt till förhandlingsprotokollen har förut utförligt redogjorts. Här må erinras, att kommissionen principiellt avvisar protokollering av parternas sakframställning, deras utsagor vid förhör liksom vittnens och sakkunnigas berättelser, men medgiver åtskilliga undantag. Viktigast bland dessa är, att vittnes- och sakkunnigutsagor skola tagas till protokollet, när det kan antagas, att målet kommer att fullföljas till hovrätten och att protokollet där kommer att användas till bevis. Detta undantag hänför sig till reglerna för hovrättsprocessen, enligt vilka i grövre brottmål förnyad bevisföring skall äga rum men i tvistemål och lindrigare brottmål vittnes- och sakkunnigbevisning må föras genom uppläsning av underrettens protokoll, dock med rätt för part eller hovrätten att i stället påfordra nytt förhör.

Allmänt, på något enstaka undantag när, har i utlåtandena ansetts, att kommissionen gått för långt i att beskära förhandlingsprotokollet. Sålunda påyrka *alla hovrätterna*, *professorn Kallenberg* och *de båda domarföreningarna* protokollering av vittnesförhör och sakkunnigutsagor i alla mål. Parternas sakuppgifter anses böra protokolleras, i allt fall såvitt de innefatta ändring i eller tillägg till vad som innehålles i akten från den förberedande förhandlingen. Vad parterna anföra till närmare utveckling av sin talan ävensom deras rättsdeduktioner anses däremot överflödigt att uppteckna. Hæradshövdingföreningen berör särskilt parts utsaga vid förhör och finner uppenbart, att den bör tagas till protokollet. Såsom skäl mot den föreslagna beskärningen av protokollet framhållas risken av att i vidlyftiga eller invecklade mål domstolarnas ledamöter icke utan stöd av ett protokoll kunna sammanhålla vad som förekommer vid förhandlingen; kommissionens hänvisning till domarens privata anteckningar anses ej vara tillfyllest. Vidare göres gällande, att saknaden av protokoll utesluter längre rådrom för domens övervägande och därför kan befaras framtinga förhastade avgöranden, att protokollen innebära en kontroll för domstolen, parterna och dem, som höras inför rätta, på att vad de yttrat blivit rätt uppfattat, att med ett fullständigt protokoll kan undgås den tyngande regeln om förhandlingens upprepning vid uppskov, att ett bevis kan gå förlorat för de högre instanserna, om uppteckning ej skett i underrätten, att en utsaga ofta framkom-

mer i försämrat skick, när den upprepas, att rättsmedelsförfarandet kan anordnas enklare och billigare, om fullständiga protokoll från underrätten föreligga, att domen kan avfattas mindre utförligt, om protokoll föras, samt att protokoll erfordras för prövning av frågor om resning, nåd, villkorlig frigivning och åtal för falsk utsaga. Stundom — så professorn Kallenberg — framföras dessa erinringar under erkännande av det värde, som ligger i en fullt muntlig och koncentrerad förhandling, varvid då hävdas, att nyttan av en sådan ordning ej förspilles genom att protokoll samtidigt föres.

Advokatsamfundet däremot ansluter sig i huvudsak till kommissionsförslagets ståndpunkt i fråga om protokolleringens omfattning. Samfundet befarar, att en utförlig protokollsöring skulle tynga förhandlingen, inbjuda till uppskov och, om protokollet tillerkändes avgörande betydelse i målet, förkväva muntlighet och omedelbarhet.

Lagrådet, som i likhet med häradshövdingföreningen erinrar, att även kommissionens regler sannolikt skulle medföra en vittgående protokollering av vittnesutsagor i tvistemål och mindre brottmål, biträder för sin del yrkandet på protokollering i alla mål av vittnesmål och partsförhör. Parternas eller deras ombuds sakframställningar anser lagrådet däremot ej böra föras till protokollet utan gör gällande, att privata anteckningar här äro till fyllest; nödiga relationer av saksammanhanget lämnas naturligare i domen utan föregående nedteckning i rättsprotokollet. Lagrådet framhåller också det vanskliga i att särskilja sakframställning och plädering. Likväl ifrågasättes, att måhända uteslutandet av sakframställningarna från protokollering ej borde göras så kategoriskt, som kommissionen tänkt sig, utan ett visst utrymme lämnas åt domarens bestämmande.

Processkommissionens förslag, att protokollet skall uppsättas och justeras vid förhandlingen, har fått allmän anslutning, någon gång med den modifikationen, att med protokollets färdigställande bör kunna få anstå men endast en helt kort tid.

Domen.

Kommissionens förslag, att överläggning till dom skall äga rum omedelbart efter huvudförhandlingens slut och att domen skall avkunnas antingen genast efter överläggningen eller inom viss kort i lagen bestämd tid, har på sina håll väckt den farhågan, att i invecklade mål erforderlig tid att överväga domen ej skulle komma att stå domarna till buds. Uttalanden i denna riktning fällas särskilt av *hovrätterna*. *Häradshövdingföreningen* däremot finner de föreslagna bestämmelserna knappast giva större skäl till invändning men ifrågasätter, huruvida ej en något mindre skarp formulering vore tillräddlig.

Bevisningen.

Vad betänkandet innehåller om bevisning och särskilt om upphävandet av vittnesjäven och andra hinder för fri bevisföring har allmänt tillstyrkts stundom under polemik mot kommissionens påstående, att den fria bevisprövningen vore oförenlig med annat rättegångssätt än det rent muntliga.

Med anledning av den föreslagna bestämmelsen, att i tvistemål rätten — sedan all annan utredning förebragts — skulle kunna förordna, att endera eller båda parterna skulle i fritt förhör efter avläggande av högtidlig försäkran höras om viss omständighet, har i några utlåtanden frågan om realiserandet av parternas sanningsplikt upptagits till behandling. *Svea hovrätts pluralitet* tillstyrker därvid den föreslagna anordningen med subsidiärt förhör under straffansvar. En *minoritet inom hovrätten* liksom *advokatsamfundet* förordar i stället, att det straffsanktionerade partsförhöret skall komma till användning som ett primärt bevismedel, och att part skall hava en ovillkorlig rätt att bli sålunda hörd. *Häradshövdingföreningen* uttalar sig för en allmän kriminalisering av parts osanna utsaga efter förebild av det ur bruk fallna stadgandet i 14 kap. 8 § rättegångsbalken.

Förfarandet i hovrätt.

Vad angår den dominerande frågan med avseende å rättsskipningens utövande i hovrätterna eller huruvida dessa domstolar liksom nu böra pröva målen på grundval av underrättens protokoll och av parterna ingivna skrifter eller om en muntlig förhandling, eventuellt förbunden med upprepande av bevisningen skall komma till stånd, märkes, att förslaget om obligatorisk muntlig förhandling vunnit anslutning av *Svea hovrätts pluralitet*, *härads-hövdingföreningen*, *advokatsamfundet* och *lagrådet*. Även *professorn Kallenberg* biträder förslaget så till vida, att han anser, att en offentlig föredragning bör äga rum med rätt för parterna att komma tillstådes och yttra sig och att i grövre brottmål en verklig förhandling bör vara obligatorisk. En *minoritet inom Svea hovrätt* finner muntlig förhandling böra äga rum endast om part yrkar det eller hovrätten finner det erforderligt; dock borde möjligen stadgas, att ändring i underrättens dom ej finge ske utan muntlig förhandling. Även *skånska hovrätten* förordar muntlig förhandling allenast då part yrkar det eller hovrätten anser det påkallat. *Göta hovrätt* intar en mera reserverad ståndpunkt: muntlig förhandling skulle anordnas dels på parts anhållan, om hovrätten ej finner uppenbart, att intet därmed står att vinna, och dels när hovrätten självant finner sådan förhandling lämplig. — Såsom skäl mot införande av obligatorisk muntlig förhandling i hovrätt framhålles, att en dylik ordning icke vore påkallad i rättssäkerhetens intresse samt att den skulle fördröja målens avgörande och tillskynda parterna betydande kostnader.

Den muntliga förhandlingen bör enligt en mening, som omfattas av *Svea hovrätt*, *skånska hovrätten*, *professorn Kallenberg* och *härads-hövdingföreningen*, inledas med en referentföredragning, varefter parterna skulle få tillfälle att yttra sig. *Advokatsamfundet* och *lagrådet* avvisa däremot en sådan anordning av förfarandet och giva sitt förord åt den av kommissionen anbefallda partsföredragningen. Även *Göta hovrätt* anser underrättsproceduren böra tagas till förebild. I fråga om bevisningen antager *Svea hovrätt*, att om parter och vittnens utsagor bli protokollerade i underrätten, nytt förhör i hovrätten komme att äga rum mera sällan än enligt kommissionens förslag,

men förordar rätt för part att utan särskilt angivna skäl påkalla vittnes hörande inför hovrätten. I de grövre brottmålen antager hovrätten, att detta bleve det vanliga. *Göta hovrätt* förordar, såsom nämnts, att underrättsförfarandet tages till förebild för den muntliga förhandlingen i hovrätt. *Professorn Kallenberg* anser ny bevisning böra framställas omedelbart i hovrätten. *Häradshövdingföreningen* finner underrättens protokoll i regel böra utgöra material för hovrättens omprövning men medger, att det möjligen beträffande grövre brottmål i vissa fall kan befinnas önskligt att ånyo förebbringa den i underrätten åberopade bevisningen, dock icke tillnärmelsevis i den omfattning som följer av kommissionsförslaget.

Fullföljdsrätten till högsta domstolen.

Processkommissionens förslag att begränsa högsta domstolens uppgift till att avgöra, huru det faktiska sakläge, som hovrätten funnit vara för handen, bör i rättsligt avseende bedömas, har icke vunnit understöd i utlåtandena. Man åberopar, att enligt svensk uppfattning bevisfrågans prövning i högsta instansen innefattar ett sådant värde, att dess upphävande skulle betraktas som ett allvarligt försvagande av rättsskipningen. Det befaras, att bevisfrågornas undantagande skulle komma att förläna domstolens rättsskipning en formalistisk och verklighetsfrämmande prägel. Domstolens tid skulle — erinras det — i betänkelig mån komma att upptagas av spörsmål, huruvida de förhållanden, som parterna lägga till grund för sitt överklagande av hovrätternas domar, böra anses tillhöra bevisfrågan eller ej. Den med revisionsprincipen förbundna nödvändigheten av en fullständig redogörelse i hovrättens dom för saksammanhanget befaras komma att i hög grad belasta hovrätterna med arbete. Slutligen framhålles att högsta domstolen ofta skulle nödgas återförvisa målen till hovrätten, då erforderlig grundval för ny doms meddelande ej komme att förefinnas i hovrättsdomens sakrelation. Dylika överväganden ha föranlett *hovrätterna*, *professorn Kallenberg*, *domarföreningarna* och *advokatsamfundet* att avstyrka, att bevisfrågan undantages från fullföljdsrätten till högsta domstolen. Därvid uttalas också ofta den meningen, att lagstiftningen om summa revisibilis är ett vida lämpligare medel att begränsa domstolens arbetsbörda. Med erkännande av att högsta domstolens bevisprövning måste anses vara av jämförelsevis underordnad betydelse jämfört med domstolens insats i rättsliga spörsmål ifrågasätter emellertid *Svea hovrätt* ett lagstadgande av innebörd, att, när fråga är om annat än rättsgrundsats eller lagtolkning, ändring i hovrättens dom ej bör ske, med mindre domen prövas vara uppenbart oriktig. *Lagrådet*, som ägnar det förevarande problemet en utredande dryftning, slutar med att såsom sin mening uttala, att ganska betydande modifikationer i kommissionens förslag synas möjliga och påkallade. Det bör enligt lagrådets tanke övervägas, huruvida det är lämpligt att uppställa någon positiv begränsning i fullföljdsrätten eller om det icke är bättre att blott giva ett stadgande av innebörd, att vid hovrättens prövning av bevisningen rörande de faktiska omständigheterna i målet skall i allmänhet bero,

samt vidare huruvida denna regel bör göras fast, låt vara med vissa angivna undantag, eller om den icke hellre bör förklaras gälla, endast försåvitt ej särskilda skäl giva anledning till avvikelse. De nu lagstadgade inskränkningarna i fullföljdsrätten anser lagrådet ej böra upphävas. En ledamot av lagrådet betvivlar, att andra restriktioner beträffande omfattningen av domstolens prövningsrätt böra stadgas än att frågor om straffmätning inom föreskriven latitud uteslutas och, möjligen, att i regel nya bevis ej må gälla. En annan ledamot framställer till övervägande ett alternativt förslag i frågan.

Skyldighet att anlita biträde.

Förslaget att endast rättsbildade advokater skola få anlitas såsom rättsgångsombud i hovrätt och högsta domstolen har i allmänhet lämnats utan erinran. *Svea hovrätt*, *häradshövdingföreningen* och *advokatsamfundet* uttala uttryckligen sin anslutning. *Göta hovrätt* föreslår beträffande hovrättsförfarandet, att regeln endast skulle gälla vid muntlig förhandling, som ju enligt denna hovrätts tanke mera sällan skulle ifrågakomma. Å andra sidan saknas ej röster för att strängare regler borde uppställas för de icke rättsbildade ombudens befogenhet att föra talan i underrätt. Flera häradshövdingar, till vilka en ledamot i *Svea hovrätt* ansluter sig, förordar domstols auktorisation. *Advokatsamfundet* påyrkar advokatmonopol knutet vid huvudförhandlingen i underrätt med övergångsbestämmelser avseende att tillgodose det i vissa orter ännu förefintliga behovet av illitterata ombud ävensom nuvarande yrkesutövares intresse. Det av kommissionen föreslagna förbudet för vissa tjänstemän, däribland statsåklagare, att uppträda såsom ombud anses av *Svea hovrätt* och *advokatsamfundet* böra utsträckas till underåklagare och utmätningsmän.

Kommissionen har vunnit allmänt stöd i de angivna utlåtandena därutinnan, att treinstanssystemet med underrätter, hovrätter och högsta domstolen bör bibehållas, att skilda domstolar för brottmål och tvistemål ej böra inrättas liksom ej heller för bagatellmål och viktigare mål, att lekmannadeltagande i rättsskipningen, där sådant bör ifrågakomma, skall äga rum i form av nämnd och icke såsom jury samt att landsbygdens underrätter alltjämt i alla mål böra bestå av en rättsbildad domare med nämnd. Endast *justitiiekanslersämbetet* förordar brottmålets fördelning på olika sammansatta domstolar och framhåller vissa företräden hos juryn. *Stadsdomarföreningen* och *professorn Kallenberg* uttala rent principiella sympatier för kollegiala underrätter både i stad och på landsbygden.

Underrätterna.

Statens övertagande av rättsskipningen i städerna tillstyrkes allmänt. Endast *stadsdomarföreningen* är såtillvida av motsatt mening, att föreningen — ehuru ej enhälligt — håller före, att stad i allmänhet ej bör utan sitt samtycke kunna berövas sin egen jurisdiktion. *Professorn Kallenberg* biträder

i princip förslaget men förklarar, att om processreformen begränsas på sätt han tillstyrker, rättsskipningens förstatligande ej vore något trängande reformkrav. Rådhusrätterna i smärre städer borde dock avskaffas. *Skånska hovrätten* och *lagrådet* framhålla de stora svårigheter, som möta vid genomförandet, och anse, att rättegångsreformen bör kunna förverkligas utan avbidan på den slutliga lösningen av nämnda fråga, dock att rättsskipningen i de mindre städerna — enligt *lagrådet* de som vid en domkretsindelning icke äro tillräckligt stora att bilda eget tingslag — ovillkorligen måste övertagas av staten före eller i samband med revisionen av förfarandet. — Vad särskilt domarvalen beträffar framhålla *Svea hovrätt*, *advokatsamfundet* och *lagrådet* med styrka de vådor för rättsskipningen, som äro förbundna därmed. *Stadsförbundet* yttrar, att därest ändring av grunderna för tillsättande av borgmästare och rådmän funnes erforderlig, det torde låta sig göra att — med bibehållande av kommunalt inflytande å dessa tjänsters tillsättande — skapa garantier för en god rekrytering.

Däremot har förslaget att organisera underrätten i stad, som bildar egen domsaga eller eget tingslag, såsom en enmansdomstol, i brottmål förstärkt med nämnd, blivit föremål för en ganska enstämmig opposition till förmån för bevarande av städernas kollegiala jurisdiktstolar utan nämnd. Härvid har framhållits, att en enmansdomstol vore otillfredsställande med hänsyn till de viktiga och svårlösta tvistemål, som ofta förekomme i de större städerna. De självständiga stadsdomstolarna borde därför vara sammansatta av tre lagfarna ledamöter. I denna riktning yttra sig *hovrätterna*, *professorn Kallenberg* och *stadsdomarföreningen*. Även *lagrådet* är av samma mening men anser — med undantag av en ledamot — brottmål, då fråga är om verkligt allvarsamma förbrytelser, böra handläggas av en fackdomare med nämnd. *Häradshövdingföreningen* tillråder, att i de ifrågavarande städerna bildas kollegier av (två eller) tre av de i domsagan anställda domarna eller rättsbildade biträdena. En helt skiljaktig ståndpunkt intager *advokatsamfundet*, som förordar domstol av typen enmansdomare med nämnd även för tvistemål. Förslaget att, särskilt i de stora städerna, mindre brottmål (polismål) skulle kunna avgöras av en ensamdomare har ej mött gensaga.

Mycket delade meningar ha yppats angående kommissionens förslag om en *fördelning av arbetet i domsagorna* alltefter dess mer eller mindre krävande beskaffenhet mellan flera domare av högre och lägre kvalifikationer samt — för att skapa det nödiga underlaget för arbetsfördelningen — en domsagoindelning med i allmänhet avsevärt större domsagor än de nuvarande. Tanken har vunnit obetingat understöd av *häradshövdingföreningen*, *advokatsamfundet* och *lagrådet*. Emellertid utvisa de av enskilda häradshövdingar avgivna yttrandena, att betydande meningsskiljaktigheter i denna fråga förefinnas inom lantdomarkåren. Även *Göta hovrätt* tillstyrker under erinran, att domsagorna likväl ej böra göras för stora. *Skånska hovrätten* finner det önskligt, att häradshövdingen befrias från ansökningsärendena, men anser domsagorna ej böra göras så stora, att de förlora sin nuvarande karaktär. *Professorn Kallenberg* framhåller vikten av att häradshövdingen icke av ar-

bete med ärenden och de enklare rättegångsmålen hindras från att ägna full kraft och odelat intresse åt de ansenligare rättegångsmålen. *Svea hovrätt* ställer sig i princip avvisande till förslaget och gör gällande, att domsagorna i allmänhet böra förbliva vid sin nuvarande storlek; i vissa fall kunde sammanslagning av domsagor eller stads införlivande med domsaga vara motiverat, men å andra sidan borde de större domsagorna delas. Såsom norm förordar hovrätten, att domsagorna ej göras större än att häradshövdingen kan handlägga alla mål och fatta beslut i inskrivningsärenden samt kontrollera protokollsföring och anteckningar i fastighetsböckerna. Själva protokollsuppsättningen och utfärdandet av gravationsbevis ävensom expeditions-göromålen skulle däremot ankomma på en i domsagan förordnad sekreterare och en eller två notarier. I större domsagor skulle självständig inskrivningsdomare vara anställd. *Stadsdomarföreningen* och *stadsförbundet* avstyrka kvalitativ arbetsfördelning.

Den kritik, som framkommit mot processkommissionens förslag om domsagoreglering och arbetsfördelning i domsagorna, synes till en del bero på farhåga, att rättsskipningen genom indragning av tingsställen och domarkanslier skulle bli mindre lätt tillgänglig för allmänheten. Med invändningar hava även gjorts ur synpunkten, att förslaget vore ägnat att ödelägga vissa betydande värden, som ansetts vara förbundna med de mindre domkretsarna. Det befaras sålunda, att de stora domstolarna med ett flertal domare skola i viss mån förlora kontakten med folket och att deras rättsskipning kan komma att få en byråkratisk prägel. Särskilt göres gällande, att den förnämste domaren, om han, såsom förslaget avser, ej hade att taga befattning med inskrivningsväsendet och andra ansökningsärenden, skulle sakna tillfälle att förvärva den kännedom om domsagans förhållanden, som häradshövdingen nu besitter. En annan synpunkt, som *Svea hovrätt* kraftigt understryker, är att nämndens ställning kan försvagas, om domkretsen blir större och därtill det domföra antalet nämndemän minskas. Hovrätten fäster särskilt avseende vid att under handläggningen av varje mål en representant för orten bör ha säte i nämnden; därigenom tillföres rätten Orts- och personkännedom, och närvaron av en Ortsrepresentant i rätten förmenas utöva ett hälsosamt inflytande på parter och vittnen och bidra till att stärka förtroendet för rättsskipningen. Hovrätten befarar ock, att svårighet skall yppas att förvärva personer, som vore villiga att stanna på de befattningar, vilkas innehavare företrädesvis skulle syssla med de föga intresseväckande inskrivningsgöromålen.

Processkommissionens förslag att nedsätta antalet i häradsrätten deltagande nämndemän till fem och låta domaren överröstas av fyra eniga nämndemän, har av *professorn Kallenberg* och *lagrådets pluralitet* ansetts kunna utan våda godtagas. Även advokatsamfundet lämnar förslaget utan erinran. Eljest gå uttalandena till förmån för bibehållande av nuvarande bestämmelser eller i allt fall en mindre nedsättning i nämndemännens antal samt omröstningsregler, som mera närma sig det gällande kravet på enhällighet inom nämnden. För status quo uttala sig *ledamöter i Svea hovrätt*. *Två ledamö-*

ter av lagrådet förorda kollektiv rösträtt och nuvarande antal eller, om tjänstgöringen bleve för betungande, minimiantalets nedsättning till fem. Den ene av dessa ledamöter förklarar sig likväl ej hysa några allvarigare betänkligheter mot kommissionsförslaget. *Svea hovrätts pluralitet* förordar nio ledamöter, av vilka åtta, om de äro ense, skulle kunna överrösta domaren. *Häradshövdingföreningen*, med instämmande av *skånska hovrätten*, förmenar, att det nuvarande domföra antalet helst bör bibehållas, och att om antalet nedsattes till fem, kollektiv rösträtt bör fordras. Skulle yrkandet om kollektiv rösträtt ej vinna gehör, borde det domföra antalet ej sättas lägre än till sju, därav sex skulle vara ense för att överrösta domaren. *Göta hovrätt* anser, att nämnden bör behålla sin nuvarande karaktär och icke bliva så fåtalig, som kommissionen föreslagit; den borde endast kollektivt kunna överrösta domaren. Även *stadsdomarföreningen* förordar en stor nämnd och vidhåller kravet på enhällighet. — De framförda erinringarna bero till en del på uppfattningen, att ökat inflytande för lekmanneelementet skulle vara ägnat att medföra våda för rättsskipningen, eller i allt fall, att kommissionen gått längre än försiktigheten bjuder. Vad särskilt nedsättningen av antalet angår göres också gällande, att den lokalkännedom, som nämnden anses böra företräda, därigenom sättes på spel.

Förslaget om den nuvarande tingsordningens ersättande med tätare sammanträden har vunnit allmän anklang hos de granskare, som yttrat sig i denna fråga. *Svea hovrätt* förmodar emellertid, att av hänsyn till nämnden det normala bör vara, att ting hålles endast var fjortonde dag. *Häradshövdingföreningen* tillstyrker en anordning med tätare tingssammanträden och begränsad daglig arbetstid samt erinrar, att kommissionsförslaget förutsätter, att hänsyn skall tagas till förhållandena på varje särskild ort. Liksom *advokatsamfundet* understryker föreningen kraftigt de olägenheter, som vidlåda den nuvarande ordningen.

Hovrätterna.

Den av kommissionen förordade uppdelningen av hovrätterna till ett antal av sju å nio har blivit olika bedömd. Allmänt är man ense om att hovrätternas antal måste ökas, men på de flesta håll anser man, att kommissionen drivit uppdelningen längre än lämpligt. Intagandet av ståndpunkt i denna fråga har naturligtvis blivit till stor del beroende på olika uppfattningar om den utsträckning, i vilken muntlig förhandling och omedelbar bevisföring bör förekomma i hovrätt, liksom om lämpligheten av att hovrätterna, på sätt kommissionen förordat, delvis utöva sin rättsskipning på ting i orterna.

Svea hovrätt, som — under förutsättning att anordningar träffas för utseende av en hovrättsnämnd, som förfogar över orts- och personkännedom — ansluter sig till tanken på hovrättsting, förmodar, att inrättandet av en ny hovrätt för de fyra nordligaste länen skall vara tillräckligt. *Göta hovrätt*, som likväl avstyrker hovrättstingen, är av samma mening i fråga om antalet hovrätter. Skiljaktiga meningar ha uttalats inom *Svea hovrätt* till förmån

för sex och inom Göta hovrätt för sju och för fem hovrätter. *Skånska hovrätten* antager, att även om muntlig förhandling ej blir obligatorisk, utflyttning bör ske i den omfattning processkommissionen föreslagit. *Häradshövdingföreningen* förklarar, att muntligt förfarande i hovrätt förutsätter, att nya hovrätter inrättas, men uttalar sig ej om antalet. Advokatsamfundet varnar för att göra hovrätterna för små; de böra ej bestå av mindre än två divisioner. *Lagrådet* slutligen håller före, att det skall befinnas lämpligt att stanna vid eller till och med under det av kommissionen föreslagna minimiantalet, och förutser, att anordningen med hovrättsting för grövre brottmål, vilken lagrådet i och för sig betecknar som mycket tilltalande, av arbetsbesparingshänsyn måhända måste få en mera begränsad användning.

Processkommissionens förslag, att hovrättsavdelning skall vara domför med tre, i regeln ordinarie ledamöter, tillstyrkes av *Svea hovrätts flertal*, en minoritet inom *Göta hovrätt*, *häradshövdingföreningen* och *professorn Kallenberg*. *Göta hovrätts flertal* förordar nuvarande regler om 4 eller 5 ledamöter, vid muntlig förhandling alltid 5. Sedan de ekonomisakkunniga föreslagit det domföra antalet till fyra ledamöter, varvid som fjärde ledamot kunde anlitas en extraordinarie befattningshavare, har detta förslag vunnit anslutning av *häradshövdingföreningen*, *skånska hovrätten* och *advokatsamfundet*.

Nämnds deltagande i hovrätt, som föreslagits av processkommissionen med avseende å brottmål, där fråga kan uppkomma om att döma den tilltalade till straffarbete eller till fängelse i mer än sex månader, tillstyrkes av *Svea hovrätt*, under förutsättning att nämnden utses så, att garanti vinnes för att den inom sig innesluter Orts- och personkännedom. *Häradshövdingföreningen* avråder; åtminstone bör användningen begränsas. Avstyrkande utlåtanden föreligga från de båda sydliga hovrätterna och *professorn Kallenberg*. *Lagrådet* däremot finner anordningen förtjäna att införlivas med vårt rättegångsväsen, ehuru man bör stanna vid en betydligt snävar gräns än kommissionen tänkt sig. En lagrådsledamot avstyrker.

Vad processkommissionen föreslagit om rätt för parterna att anhängiggöra tvistemål i hovrätt såsom första instans och om inrättande i vissa hovrätter av handelsavdelningar bestående av fackdomare och handelskunniga bisittare för prövning i första eller andra instans av handels- och sjörättsmål har i allmänhet ej vunnit understöd i utlåtandena. Förslagen avstyrkas av samtliga hovrätter och domarföreningarna. Ej heller *lagrådet* ger förslagen sitt förord. En minoritet i *Svea hovrätt* är för förslagen både om prorogation och handelsavdelningar. Några ledamöter i *Göta hovrätt* ha röstat för prorogation enbart, och till samma resultat har *advokatsamfundet* kommit, under förutsättning att högsta domstolen får pröva sakfrågan. *Professorn Kallenberg* tillstyrker handelsavdelningar och prorogation men vill begränsa denna till handels- och sjörättsmål. *Kommerskollegiet*, som endast yttrar sig i fråga om handelsdomstolar, tillstyrker för sin del, att handelsavdelningar inrättas i hovrätterna i de två eller tre största städerna.

Åklagarväsendet.

I utlåtandena vitsordas allmänt, på något undantag när, det nuvarande åklagarväsendets bristfällighet, och huvudlinjerna för reformen tillstyrkas. Kritik riktas av bland andra *de båda sydliga hovrätterna* mot anställandet av advokatfiskaler för utförande av åklagartalan i hovrätt; i stället förordas, att statsåklagarna få fullfölja målen till hovrätterna. Även lagrådet finner detta böra övervägas. *Göta hovrätt* anser statsåklagarna böra utföra åtal även i högsta domstolen. *Advokatsamfundet* förordar, att åklagarväsendet vid underrätt i sin helhet ombesörjes av ett tillräckligt antal rättsbildade statsåklagare och att dessa jämväl föra talan i hovrätt.

Advokatväsendet.

Processkommissionens förslag, att en offentlig sammanslutning av samtliga rättsbildade advokater skall komma till stånd med uppgift, bland annat, att utöva disciplinär kontroll över advokatkåren, dels genom viss befogenhet att avvisa moraliskt mindervärdiga inträdessökande och dels genom att utöva bestraffningsrätt över medlemmarna, har i allmänhet ej föranlett några uttalanden men tillstyrkes av *advokatsamfundet*, *stadsdomarföreningen* och *Svea hovrätt*, som emellertid hemställer, att även domstol tillerkännes disciplinär avvisningsbefogenhet gentemot advokat.

Överexekutorsgöromålen.

Förslaget, att överexekutorsgöromålen skulle överflyttas till underrätterna, har framkallat delade meningar. *Hovrätterna* avstyrka, *Göta hovrätt* dock väsentligen på grund av bristande utredning. Däremot tillstyrka *härads hövdingföreningen* och *lagrådet*, dock med den reservation, att den disciplinära uppsikten och kontrollen över underexekutorernas verksamhet ej bör överflyttas till domstolarna.

Allmän reform eller partiella reformer.

Slutligen må framhållas, att flera av de hörda myndigheterna inlåtit sig på frågan, huruvida en allmän rättegångsreform bör komma till stånd eller om — såsom det uttryckes — de partiella reformernas väg bör beträdas. Kommissionen själv yttrar härom, att de allvarliga och djupgående brister, som vidlåda vårt rättegångsväsen, icke kunna avhjälpas genom smärre, partiella reformer. Endast genom att underkasta rättegångsväsendet i hela dess omfattning en ingående granskning och revision står, enligt kommissionens mening, en verklig förbättring att vinna. En av kommissionens lekmannarepresentanter förklarar sig däremot anse, att en så genomgripande reform som den föreslagna icke kan anses vara trängande, utan att fastmera de partiella reformernas väg bör beträdas.

Svea hovrätts utlåtande torde utgå från den uppfattningen, att en allmän reform tarvas och att denna i huvudsak bör genomföras i ett sammanhang. *Göta hovrätt* däremot håller före, att det icke låter sig göra att i ett sammanhang omdana vårt rättegångsväsen och ansluter sig till nya lagberedningens på sin tid uttalade tankegång att, sedan grundlinjerna för en reform blivit uppdragna och vunnit allmän anslutning, arbetet med dess genomförande bör äga rum genom partiella lagstiftningsåtgärder. *Skånska hovrätten* förordar, såsom tidigare framhållits, att reformen bör gå ut på att med bibehållande i stort sett av det nuvarande systemets huvudgrunder vidtaga jämkningar i de avseenden, vari detsamma brister, och anser detta arbete lämpligen böra genomföras på de partiella reformernas väg. *Professorn Kallenberg* finner, att bristerna i vårt rättegångsväsen ej kunna avhjälpas med smärre reformer utan att en ganska genomgripande omarbetning av processlagstiftningen erfordras. *Häradshövdingföreningen* uttalar som sin mening, att reformarbetet bör utföras med varsamhet och lämpligen på de partiella reformernas väg. *Stadsdomarföreningen* hävdar, att reformen bör inskränkas till mera partiella förbättringar. Av annan mening är *advokatsamfundet*, som anser bristerna i det nuvarande rättegångsväsendet vara så djupt liggande och så intimt sammanhängande, att de icke kunna bortarbetas på de partiella reformernas väg. Ett tillfredsställande rättegångsväsen — yttrar samfundet — kan vinnas endast genom en enhetlig och grundlig omarbetning av hela systemet. *Lagrådet*, slutligen, fäster uppmärksamheten på att här egentligen möta två spörsmål, som böra noga åtskiljas. Det ena av dessa gäller reformarbetets allmänna inriktning eller med andra ord huruvida vår nuvarande rättsskipning är behäftad med så allvarsamma brister och huruvida dessa stå i ett sådant inbördes sammanhang, att reformarbetet måste från början inriktas på en grundlig omdaning av förfarande och organisation såsom slutmål, eller man kan äga grundad förhoppning att åstadkomma en tillfredsställande förbättring genom att ingripa på ett antal enskilda punkter. Det andra spörsmålet däremot, som får egentlig aktualitet endast om man bestämmer sig för en genomgripande reform, gäller huruvida denna bör genomföras i ett slag eller i skilda etapper, sålunda att först vidtagas förberedande åtgärder, som träda i funktion innan den allmänna reformen sättes i verket, och å andra sidan med vissa i det allmänna programmet ingående led får anstå till dess reformen i övrigt genomförts. I den förra av dessa frågor uttalar lagrådet, att utredningen bekräftat riktigheten av processkommissionens åsikt, att det är nödvändigt att gripa sig an med en allmän rättegångsreform och att försök att genom upplappning och modernisering i enskilda delar råda bot för befintliga missförhållanden äro dömda att väsentligen misslyckas och endast kunna förhåla det angelägna verket.

Reformfrågans behandling vid 1931 års riksdag.

Redan vid planläggningen av processkommissionens arbete hade förutsatts, att huvudgrunderna för en rättegångsreform skulle före lagtextens utarbetande underställas statsmakernas övervägande. Vid anmälan i statsrådet den 6 februari 1931 av frågan om en dylik reform anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, att han ansåge en allmän reform av vårt rättegångsväsen vara av behovet påkallad samt att en sådan borde, i huvudsaklig överensstämmelse med vissa av honom närmare angivna riktlinjer, så snart sig göra läte, komma till stånd. För detta ändamål borde enligt departementschefens mening arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhängde utan dröjsmål upptagas. Med hänsyn till denna lagstiftnings å olika områden djupt ingripande betydelse syntes lämpligt, såsom ock tidigare ifrågasatts, att riksdagen dessförinnan sattes i tillfälle att yttra sig över de tillämnade huvudgrunderna för reformen. Att i ett sådant yttrande icke finge inläggas den innebörden, att riksdagen därmed tagit slutlig ståndpunkt till de olika spörsmål, som vore förknippade med denna lagstiftningsfråga, låge i öppen dag. Vid det ytterligare inträngande i ämnet, som lagstiftningsarbetet gjorde nödvändigt, kunde framkomma nya synpunkter, som påkallade beaktande. Emellertid vore det av stor vikt att redan på detta stadium klarhet vunnes, huruvida huvudgrunderna för reformen uppbures av en mera allmän åskådning inom riksdagen och den i sinom tid färdigställda lagstiftningen alltså kunde väntas då vinna riksdagens godkännande. Skulle den sålunda antydda förutsättningen visa sig icke föreligga, torde tanken på att skrida till ett lagstiftningsarbete av den omfattning, varom här vore fråga, böra övergivas.

Genom proposition den 6 februari 1931 (nr 80) lämnade Kungl. Maj:t riksdagen tillfälle att avgiva yttrande angående de av departementschefen angivna huvudgrunderna för en rättegångsreform. Propositionen och i anledning därav väckta motioner hänvisades till ett särskilt utskott, som avgav utlåtande (nr 1) däröver. I utlåtandet anförde utskottet — efter att ha yttrat sig rörande de av departementschefen angivna huvudgrunderna för en rättegångsreform — att utskottet ansåge en i vissa hänseenden genomgripande reform av vårt rättegångsväsen böra komma till stånd. Med hänsyn härtill borde såsom departementschefen uttalat arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhängde utan dröjsmål upptagas. Dessförinnan syntes emellertid riksdagen böra yttra sig över de tillämnade huvudgrunderna för reformen. På sätt departementschefen anfört finge i ett sådant yttrande icke inläggas den innebörden, att riksdagen därmed tagit slutlig ståndpunkt till de i nämnda lagstiftningsfråga ingående spörsmålen. Vid det ytterligare inträngande i ämnet, som betingades av lagstiftningsarbetet, kunde nya synpunkter framkomma, som påkallade beaktande. Riksdagen borde således, då utarbetade förslag framlades, äga att upptaga dessa till förutsättningslös prövning. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte såsom eget yttrande angående de genom propositionen framlagda

huvudgrunderna för en rättegångsreform åberopa vad utskottet i sitt utlåtande anför.

Vid frågans behandling i riksdagen godkändes i huvudsak utskottets utlåtande; på vissa punkter stannade dock kamrarna i olika beslut.

I det följande lämnas en redogörelse för innehållet i propositionen samt för utskottets och riksdagens uttalanden.

Propositionen.

I propositionen anförde departementschefen till en början, att bland de mångskiftande uppgifter, som åvila samhället, torde icke någon intaga en mera central ställning än rättsvården. Efter att ha framhållit, att en första och oavvislig förutsättning för rättsskipningens säkerhet vore en domarkår, utmärkt genom såväl oväld, skicklighet och erfarenhet som förståelse för samhällslivet, fortsatte departementschefen:

Säkerhet i rättsskipningen vinnes emellertid ej endast därigenom, att tillgång finnes till en högt kvalificerad domarkår. Rättegångsförfarandet måste vara så ordnat, att domaren erhåller ett tillförlitligt underlag för sina avgöranden. I varje rättstvist gäller det i regel först att fastställa det sakförhållande, varom i målet är fråga, och därefter att på detta sakförhållande tillämpa den gällande rättens regler. På detta sätt ställes domaren i allmänhet inför två skilda frågor, den ena: vad skall i målet anses för sant? och den andra: vad skall i målet anses för rätt? Dessa frågor kunna var för sig vara av synnerligen svårlöst beskaffenhet, men det är utan vidare tydligt, att svaret på den första frågan är av avgörande betydelse för rättstvistens riktiga lösning. Utan ett korrekt klarläggande av saksammanhanget kan materiell rättvisa icke ernås. Med hänsyn härtill framstår sanningsprövningens tillförlitlighet som en nödvändig förutsättning för säkerhet i rättsskipningen.

Av stor vikt för statens rättsskipande verksamhet är även, att domstolarna vid fullföljande av sin uppgift åtnjuta allmänhetens förtroende. Endast under denna förutsättning kunna de förvärva erforderlig auktoritet. Detta mål främjas i hög grad, därest domstolarnas verksamhet står öppen för allmänheten, såväl på det sätt, att deras förhandlingar äro offentliga, som därigenom, att lekmän deltaga i den dömande verksamheten. Tack vare offentligheten är det möjligt för envar att följa rättsskipningen och själva bilda sig ett omdöme därom, och genom lekmännens deltagande kommer folket att känna sin samhörighet därmed och sitt ansvar för rättsordningens upprätthållande. Rättsskipningen måste alltså för att kunna rätt fylla sin uppgift äga en stark folklig anknytning.

På en god rättsskipning pläga ytterligare två krav uppställas: den skall vara snabb och ur kostnadssynpunkt billig. För en part, vilkens anspråk bifalles, är det gynnsamma avgörandet ej sällan av ringa värde, därest han nödgas länge vänta på sin rätt. I straffprocessen är det av stor betydelse såväl att straffet snabbt följer på brottet som att den oskyldige snarast möjligt får en frikännande dom. Parternas kostnader i rättegången böra stå i rimligt förhållande till processens föremål. Därest förfarandet medför betungande kostnader, leder detta lätt till att möjligheten för de mindre bemedlade att söka domstolarnas hjälp i hög grad beskäres. Vid förfarandets anordnande bör alltså skälig hänsyn tagas till båda de nu antydda kraven. Tydligt är emellertid, att vid tillgodoseendet av dessa krav rättegångens viktigaste egenkap, dess säkerhet, icke får äventyras.

En reform av ett lands rättegångsväsen är i allmänhet en omfattande och i hög grad invecklad fråga. Detta omdöme gäller ej minst det svenska rättegångsväsendet, som på grund av sin ålder och sina traditioner kanske i högre grad än något annat lands, med undantag av Englands, är knutet vid folkets vanor och föreställningsliv och beträffande vilket en reform alltså icke kan undgå att beröra viktiga intressen. Att en sådan reform icke bör genomföras med mindre den påkallas av ett verkligt behov, ligger i öppen dag. För att erhålla en fast utgångspunkt för bedömandet av denna fråga torde det vara nödvändigt att objektivt skärskåda det nuvarande rättegångssystemet med dess förtjänster och brister samt därefter undersöka, huruvida dessa brister kunna avlägsnas och något bättre sättas i stället utan att det beständes förtjänster äventyras. Att utsträcka reformens syfte utöver den sålunda angivna ramen av vare sig teoretiska eller andra grunder, synes med den varsamhet, som lagstiftaren alltid har att ålägga sig, särskilt då det gäller i samhällslivet djupt ingripande spörsmål, icke böra ifrågakomma.

Utgångspunkter för en rättegångsreform.

Domstolarna.

Departementschefen övergick härefter till en redogörelse för det nuvarande rättegångssystemets förtjänster och brister. I fråga om domstolarna framhöll departementschefen såsom ett för vårt rättegångsväsen utmärkande drag den olikhet, som beträffande underdomstolarna består mellan land och stad. Den bärande grunden för *häradsrätternas* organisation vore otvivelaktigt den gamla germanska och särskilt svenska uppfattningen, att folket har att deltaga ej blott i lagarnas stiftande utan ock i deras vårdande och upprätthållande. Lekmannen kallas i domstolen att taga del i ett av de ansvarsfullaste värv, som kunde åläggas en medborgare, att skipa rätt. Den betydelse, som detta förhållande haft och alltjämt hade för den svenska rättsordningens styrka, sträckte sig förvisso långt utöver det rent judiciella området.

Nämndens deltagande i rättsskipningen vore — framhöll departementschefen — av största värde för häradsrätternas verksamhet. Främst komme därvid i åtanke den del av densamma, som hänförde sig till sanningsprövningen. I äldre tid hade ock denna, åtminstone i vissa fall, uteslutande tillkommit nämnden. Även om förhållandena numera i viss mån ändrats, torde dock ingen vilja bestrida, att nämnden med den stora människokänedom och livserfarenhet, som i allmänhet rymdes därinom, å detta område alltjämt hade en viktig uppgift att fylla. Nämndens betydelse vore emellertid icke begränsad till bevisprövningen. Jämväl vid tillämpning av gällande lag vore dess medverkan av värde. Med sin friare, av erfarenheten mer omedelbart påverkade uppfattning hade nämnden otvivelaktigt starkt medverkat till att åt vår rättsskipning ge ett mera konkret och realistiskt drag, en anda av skälighet och billighet, som torde fördelaktigt känneteckna den svenska rättsskipningen framför vissa främmande länders. Då det från många håll gjordes gällande, att nämndens insats i rättsskipningen numera vore väsentligt mindre än tidigare, kunde detta påstående icke helt gendrivas. Till detta förhållande torde i hög grad ha bidragit den omläggning av rättegångsförfa-

randet, som ägt rum under 1700-talet och därefter. Det vore utan vidare tydligt, att nämndens möjlighet att göra sig gällande väsentligen berodde därav, att förhandlingen inför domstolen skedde i muntlig form och icke medelst skrifter, som måhända utan uppläsning bifogades protokollet, samt att målets behandling såvitt möjligt fullföljdes och avslutades vid ett enda rättegångstillfälle, då vad som förekommit ännu vore i friskt minne. Med nuvarande uppskovssystem inträffade understundom, att helt andra nämndemän deltog i målets avgörande än de, som övervarit förhandlingen. Och även om så ej vore fallet, kunde det knappast begäras, att nämnden skulle hålla i minnet alla omständigheter från den ofta årslånga, vid ett flertal tillfällen avbrutna förhandlingen. Under sådana förhållanden låge det nära till hands, att nämndens intresse för sin uppgift alltmer slappades.

Departementschefen anförde vidare, att det torde ligga i sakens natur och ej kunde göras till föremål för någon berättigad invändning, att ordförandeplassen i häradsrätten intoges av en för sin uppgift särskilt utbildad juristdomare. I själva verket saknades ej anhängare av den åsikten, att juristelementet i häradsrätten vore alltför svagt företrätt samt att underrätten på landet borde organiseras såsom ett kollegium av ämbetsdomare. En sådan förändring skulle enligt departementschefens mening innebära ett avsteg från en obruten tradition i fråga om våra häradsrätters sammansättning och borde redan av denna anledning icke förordas utan synnerliga skäl.

I fråga om häradsrätterna framhöll departementschefen vidare, att då ordföranden vore den enda av domstolens ledamöter, som besatte skolad juridisk insikt, det uppenbarligen vore av stor betydelse, att han härutinnan motsvarade högt ställda krav. Genom skärpta villkor för befordran på lantdomarbanan hade under senare tid ytterligare garantier skapats för att till häradshövding finge ifrågakomma endast person med beprövad juridisk insikt och skicklighet. Slutligen anmärktes, att det vid häradsrätterna tillämpade extraordinariesystemet visserligen icke numera hade samma omfattning som tidigare men att en väsentlig del av rättsskipningen dock alltjämt ombesörjdes icke av häradshövdingen utan av rättsbildade biträden.

Vad angår *rådhusrätterna* erinrade departementschefen bland annat där- om, att rådhusrätten redan i äldre tid i egenskap av magistrat utgjorde stadens egentliga styrelse och alltjämt — om ock numera i väsentligt begränsad omfattning — intoge samma ställning. Rådhusrättens ledamöter hade sålunda allt fortfarande att handlägga åtskilliga ärenden av kommunal och allmän förvaltningsnatur. I den mån vidgad erfarenhet och ökat intresse för allmänna angelägenheter på detta sätt tillfördes domstolen och dess auktoritet därigenom stärktes, syntes häremot ur rättsskipningens synpunkt intet vara att invända. Emellertid torde det starka statliga intresse, som vore knutet vid rättsskipningen, icke vara på ett betryggande sätt tillgodosett genom den gällande ordningen för tillsättande av rådhusrätternas ledamöter. Denna ordning hade bland annat i stor utsträckning haft till följd en helt annan befordringsgång än den som gällde för andra domarbefattningar.

Mot stadsdomstolarnas förmåga att fullgöra sin uppgift hade — yttrade departementschefen vidare — icke veterligen framställts någon anmärkning, som hänförde sig till organisationen såsom sådan. Frågan om enmans- eller flermansdomstolar vore enligt departementschefens förmenande icke ett principiellt utan huvudsakligen praktiskt spörsmål. I de fall, där den ena eller andra organisationsformen uppbures av en ännu livskraftig tradition, borde den icke utan synnerliga skäl övergivas. Till stöd för rådhusrättens nuvarande sammansättning av tre ledamöter borde också framhållas, att vid ett system med fri bevisprövning det måhända icke kunde anses betryggande att anförtro denna uppgift åt allenast en person. Därest en sådan organisationsform skulle väljas, torde väl följdriktigheten kräva, att jämväl i städerna vid den juridiskt utbildade domarens sida ställdes en nämnd. En sådan anordning saknade emellertid i fråga om stadsdomstolarna all hävd. Huruvida nämnd borde anlitas i vissa slag av mål, såsom de grövre brottmålen, där skälen för lekmännens deltagande i rättsskipningen gjorde sig särskilt starkt gällande, skulle senare upptagas till behandling.

Departementschefen framhöll vidare, att ehuru några berättigade erinringar sålunda icke kunde riktas mot stadsdomstolarnas organisationsform, en allmän mening dock rådde därom, att rådhusrätterna i de mindre städerna icke erbjöde fullgoda garantier för en tillfredsställande rättsskipning. Svårigheter hade yppats för dessa städer att erhålla för sitt värv fullt kompetenta domare. Domstolens arbetsuppgifter vore allt för obetydliga och fåtaliga för att hos domarna kunna vidmakthålla intresse för rättsskipningen och erforderliga juridiska kunskaper. Gjorda försök att i de minsta städerna bringa den egna jurisdiktionen att upphöra hade stött på segt motstånd från städerna. Tydligt vore emellertid, att det i fall varom här vore fråga icke borde tillkomma staden att förhindra en reform av dess rättsskipning, av vilken dock jämväl andra än stadens invånare vore beroende. Att på denna punkt föreläge missförhållanden av den art, att en eljest berättigad hänsyn till en livskraftig tradition måste vika, torde stå utom tvivel.

I fråga om *hovrätterna* framhöll departementschefen, att de genom sina ledamöters juridiska insikt samt den noggrannhet och omsorg, som utmärkt hovrätternas arbete, i hög grad bidragit att skapa en fast och säker rättstillsämpning. Särskilt framträdande vore hovrätternas betydelse med hänsyn till den utbildning och juridiska skolning, som de meddelat de unga domaraspiranterna. Denna utbildning hade kommit till nytta å statsförvaltningens olika områden, i det att hovrätternas arbetskrafter i stor utsträckning tagits i anspråk jämväl för administrativa uppgifter och lagstiftningsuppdrag — ett förhållande som emellertid medfört den för hovrätternas egen verksamhet mindre önskvärda följden, att vikariatsystemet fått ett betydande insteg jämväl i hovrätterna. Mot hovrätterna hade riktats den anmärkningen, att deras prövning bure en i allt för hög grad formell prägel. Denna anmärkning sammanhängde med det i underrättens protokoll återgivna materialets bristfällighet samt hovrättsprocedurens skriftlighet och avsaknad av offentlighet.

Allmänheten hade därigenom kommit att i viss mån stå främmande för hovrätternas verksamhet, vartill jämväl bidragit dessa domstolars starkt centrala förläggning.

Beträffande *högsta domstolen* anförde departementschefen, att dess betydelse särskilt för rättstillämpningens enhet vore allmänt erkänd men att ej heller denna domstol torde ha kunnat helt undgå de menliga verkningarna av isoleringen från den rättssökande allmänheten.

Den framställning av det nuvarande domstolsväsendets förtjänster och brister, som sålunda lämnats, sammanfattade departementschefen på följande sätt: Våra underrätter ägde, främst i sin folkliga anknytning och med den rika livserfarenhet, som vore företrädd bland domstolens ledamöter, bestående förtjänster. Den nu tillämpade förhandlingsordningen vid häradsrätterna försvårade emellertid nämndens deltagande i rättsskipningen och minskade dess betydelse. Befogade anmärkningar kunde riktas jämväl mot det rådande vikariatsystemet vid häradsrätterna. Den gällande ordningen för tillsättande av rådhusrätternas ledamöter kunde icke anses trygga en god rekrytering. Allvarliga betänkligheter kunde resas mot rättsskipningen i de mindre magistratsstäderna. Överrätterna lede av allt för stark isolering och bristande folklig anknytning.

Förfarandet.

Efter att ha lämnat en historisk översikt över rättegångsförfarandets utveckling i vårt land och därvid påvisat, hurusom den ursprungliga *muntliga och koncentrerade förhandlingsformen* alltmer undanträngts av *skriftligheten*, framhöll departementschefen, att de båda systemens inbördes skiljaktighet i första hand komme till synes i det sätt, varpå domstolen tillgodogjorde sig det i rättegången förebragta materialet för sin sanningsprövning. Vid ett muntligt förhandlingssystem vore det detta material — parternas uppgifter, utsagor av vittnen och andra, som höras inför domstolen, samt domstolens egna iakttagelser — sådant det omedelbart framträdde för domstolen, som utgjorde grundvalen för dess sanningsprövning. Det muntliga systemet vore, såsom det plägade uttryckas, grundat på omedelbarhetsprincipen. I det skriftliga förhandlingssystemet vore det däremot icke detta material i och för sig utan den i skrift verkställda uppteckningen därav, som vore av betydelse. Vad som icke upptagits i domstolens protokoll lämnades vid denna prövning utan beaktande; domstolen hade varken skyldighet eller rätt att taga hänsyn därtill.

Departementschefen anförde vidare:

Denna principiella olikhet i utgångspunkter framträder i all sin skärpa i de konsekvenser, vartill de båda förhandlingssystemen leda. Vid ett skriftligt förhandlingssystem är det ej någon oeftergivlig fordran, att samma domare, som övervarit själva förhandlingen inför domstolen, skola avdöma målet. Allt, vartill domstolen vid sin prövning av målet har att taga hänsyn, finnes nämligen återgivet i protokollet. Det är ej heller någon sällsynthet i vår nuvaran-

de rättegång, att under ett måls handläggning personerna växla såväl å ord-förandeplatsen som, kanske ännu oftare, bland rättens bisittare. Ej heller möter något ovillkorligt hinder mot att förhandlingen uppdelas på ett flertal rättegångstillfällen. Det är ju hos oss tvärtom regel. Slutligen är det utan betydelse, om domen följer omedelbart efter förhandlingens avslutande eller därmed anstår längre eller kortare tid. För att draga ut konsekvensen till det yttersta kan det till och med sägas, att det för sakprövningen är likgiltigt *när* denna företages.

Vid ett skriftligt förhandlingssystem måste uppenbarligen ställas de största krav å protokollets fullständighet och tillförlitlighet. Protokollet måste innehålla hela det inför domstolen förebragta materialet, såvitt det är av någon betydelse för domstolens prövning, då ju i annat fall förutsättningen för dess riktiga resultat undanryckes. Som känt är nedlägges också vid våra under-rätter mycken möda å protokollens uppsättning.

De konsekvenser, vartill det muntliga förhandlingssystemet leda, äro av annan och helt motsatt natur. Då grundvalen för domen här är det omedelbart iakttaga, följer, att målet från början till slut måste handläggas och avdömas av samma domare. Eljest skulle hos den domare, som skall döma i målet, föreligga en lucka, i det att hans prövning skulle komma att grunda sig på allenast en del av det förebragta materialet. Det är därför angeläget, att hela förhandlingen försiggår vid ett och samma tillfälle. Men denna koncentration av förhandlingen är än mera nödvändig ur en annan synpunkt. Då domarens omedelbara intryck av förhandlingen utgör grundvalen för domstolens prövning, är det oeftergivligt, att detta intryck vid prövningen ännu är friskt och levande. Därest förhandlingen uppdelas på flera tillfällen med mera betydande mellanrum, komma förhandlingens olika delar att vid den efterföljande prövningen för domaren framträda med olika styrka och sålunda den faran föreligga, att de nytillkomna intrycken undantränga eller i varje fall försvaga de i tiden mera avlägsna. Vid den muntliga förhandlingen är det därför av stor vikt, att hela materialet framlägges för domstolen i såvitt möjligt oavbruten följd.

Vid den nu lämnade redogörelsen för de båda systemens natur och konsekvenser har utgångspunkten för jämförelsen varit deras betydelse för sanningsprövningen eller med andra ord för bedömandet av vad som i målet skall anses bevisat. Det torde ligga i öppen dag, att motsatsen dem emellan icke är lika framträdande i fråga om rättsprövningen. Huruvida parternas synpunkter å själva rättsfrågan förebringas i den ena eller andra formen, kan icke tilläggas samma avgörande betydelse. Vid ett muntligt förfarande faller det sig emellertid helt naturligt, att också denna del av förhandlingen, den s. k. pläderingen, sker i muntlighetens form.

Departementschefen övergick härefter till frågan om *de båda systemens inbördes företräde* med hänsyn till rättsskipningens säkerhet och framhöll, att denna fråga innefattade jämväl den större, huruvida en mera djupgående reform av vårt rättegångsväsen vore av behovet påkallad och alltså överhuvud taget borde ifrågasättas. Han yttrade vidare i denna fråga:

Mot det muntliga förfarandet plägar i främsta rummet anföras, att det talade ordet ej har det skrivnas fasthet och varaktighet samt att det förflyktigas och blir utan verkan, om det ej genast upptages i medvetandet. Givet är, att muntligheten ställer mycket stora anspråk på domarens förmåga att hastigt och säkert uppfatta. Han kan ej i likhet med domaren i den skriftliga processen, som ju har materialet i skriftlig uppteckning tillgängligt, i lugn och ro genom läsning av protokoll eller annan skrift inhämta eller upp-

liva minnet av vad som förekommit och bilda sig ett omdöme därom utan han måste bevara det i minnet till dess han skall träffa sitt avgörande. Å andra sidan framhålles, att muntligheten erbjuder betydande fördelar. Sålunda yttrar en av dennas främste förkämpar i vårt land, framlidne presidenten Afzelius: 'Det är en erfarenhet, som på livets alla områden bekräftas, att det skrivna ordet aldrig kan ersätta det talade, att det omedelbara intrycket är livligare, fullständigare och därför också riktigare, än det medelbara som den skriftliga uppteckningen giver. Lika litet som en beskrivning eller till och med en fotografiskt tagen bild kan ersätta den egna åskådningen, lika litet kan det skrivna ordet träda i stället för det talade, ty uppteckningen kan icke medtaga allt det som sagts. Och även om detta skulle vara möjligt — stenografin giver numera därtill en utväg — kan den icke återgiva det sätt, på vilket det yttrats; vid en sådan transformering förloras ovillkorligt mycket, som för yttrandets rätta uppfattning är av betydelse. — — — Erkänner man, att domaren bör för sakens bedömande få använda allt vad till upplysning kan tjäna, bör man icke hänvisa honom till ett protokoll, som endast ofullständigt kan återgiva detta.'

De argument, som sålunda framförts för eller mot den muntliga, koncentrerade förhandlingen, hänföra sig till själva väsensskillnaden mellan det skrivna och det talade ordet. Med denna sin allmänna läggning torde de icke i och för sig ge något uttömmande svar på den uppställda frågan. Här för kräves en undersökning av deras bärighet i förhållande till de särskilda uppgifter, som åvila domaren, något som ock antydes i slutorden av det citerade uttalandet. Vid en sådan undersökning bör, såsom redan framhållits, det huvudsakliga intresset inriktas å de spörsmål, som sammanhånga med sanningsprövningen eller med andra ord bevisningen och dess värdering.

Departementschefen framhöll, att *bevisningens* uppgift vore att förskaffa domstolen det material, på grundval varav dess sanningsprövning skulle äga rum. Här mötte en mängd skiftande, var för sig viktiga spörsmål såsom angående beskaffenheten av de bevismedel, som finge tillåtas, samt sättet för bevisningens upptagande och dess värdering.

Den bärande grundtanken i det system av bevisregler, som från äldre tider kommit att bliva rådande och som fortfarande, om ock i modifierad form, behärskade vår bevisningsrätt, den s. k. legala bevisteorien, vore — yttrade departementschefen — att domaren vid uppskattning av bevisningen ej ägde följa sin ur fri och allsidig prövning framsprungna övertygelse utan vore bunden av vissa regler, av vilkas tillämpning berodde det mått av bevisvärde, som i varje särskilt fall borde tillerkännas ett bevismedel. En konsekvens av denna teori vore, att från användning som bevis helt uteslängdes sådana bevismedel, som med hänsyn till sin natur framstode som mindre pålitliga. Denna uppfattning komme till uttryck uti de i vår lag upptagna stadgandena om vittnesjäv. Med den uppfattning, varå den legala bevisteorien vore uppbyggd, vore det icke förenligt att tillägga partens egen utsaga något som helst bevisvärde; partens större eller mindre trovärdighet vore följaktligen icke av betydelse för bevisprövningen. Allenast i två fall hade utsaga av part tillagts bevisverkan och då såsom fullt bevis, nämligen i fråga om partseden och parts erkännande.

Departementschefen framhöll vidare, att den legala bevisteorien sedan gammalt blivit utdömd såväl av det praktiska rättslivets som av den juri-

diska vetenskapens män. Man hade insett, att en sådan reglering, som denna teori sökte genomföra, vore stridande mot sakens natur och att ett bevismedels värde vore alltför skiftande för att kunna mätas efter en på förhand uppgjord och för varje tänkbart fall fastställd beräkningsgrund. Domaren borde icke vara bunden av annat än sin egen på objektiva grunder förvärvade övertygelse. I 1734 års lag hade den legala bevisteorien icke erhållit samma logiska tillspetsning som i många samtida, främmande rättsordningar. Med utgångspunkt från de undantag, som redan lagen medgåve, hade dess system i rättstillämpningen alltmånga genombrutits. Dock kvarstode alltså de hinder för en fri bevisprövning, som de ännu gällande vittnesjäven innefattade.

Departementschefen anförde vidare, att därest bevisvärdet icke reglerades efter vissa allmängiltiga normer utan värderingen i stället överlämnades åt domarens fria bevisprövning, förelåge icke längre någon anledning att från beaktande utesluta något bevismedel på grund av den misstro, som vore förknipad med detsamma. Även om vissa omständigheter såsom släktskap med part eller ekonomiskt intresse i en tvist kunde vara ägnade att i allmänhet nedsätta en persons trovärdighet, kunde dock en sådan persons utsaga i ett visst fall framträda under förhållanden, som gjorde den förtjänt av tilltro särskilt vid dess sammanställning med annat bevismaterial. Att utesluta dessa personers hörande kunde icke leda till annat än att det material, varpå domstolen hade att verkställa sin sanningsprövning, bleve ofullständigt och missvisande. De nuvarande vittnesjäven utestängde i många fall domstolen från upplysningar just av de personer, som bäst kände till saken. En fri bevisprövning innebure, att uppskattningen av bevisvärdet skedde individuellt och med hänsyn till de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna. Även vid en sådan uppskattning komme uppenbarligen de gamla vittnesjäven, som ju i stort sett måste anses grunda sig på erfarenhetens rön, att bibehålla en faktisk betydelse, i det att ett sådant förhållande alltid utgjorde en omständighet — låt vara icke den enda — vartill domstolen i varje särskilt fall hade att taga hänsyn vid sitt bedömande av bevisvärdet. Ett övervägande av samtliga förekommande omständigheter kunde emellertid leda till att ett vittne, som enligt nu gällande regler vore att anse som jävigt, godtoges som fullt bevis, under det att jämväl motsatsen kunde inträffa eller att ett nu ojävigt vittne fränkandes bevisvärde. Vid fri bevisprövning förelåge ej heller något skäl att i varje fall fränkänna parternas utsagor bevisvärde. Enligt den legala bevisteorien måste ett påstående för att förtjäna tilltro styrkas med det mått av bevis, som lagen kräver. Det låge i öppen dag, att en sådan grundsats minst av allt vore ägnad att inskräpa den sanningsplikt, som inför domstolen borde åvila parterna, samt att den i stället beredde jordmånen för alla slag av undanflykter, halvsanningar och grundlösa bestridanden, något som enligt mångas mening vore en av de nuvarande rättegångsväsendets allra allvarligaste brister. Ofta kunde det sätt, på vilket en parts utsaga avgåves eller av motparten bemöttes, eller utsagans sammanhang med övriga i målet styrkta förhållanden in-

nefatta tillräckliga skäl för domaren att känna sig övertygad om uttalandets sanning. Överhuvud taget vore det för den fria bevis teorien utmärkande, att intet bevismedel redan på förhand uteslötes som odugligt, att fullgiltigt bevis kunde åstadkommas på vad sätt som helst samt att det ankomme på domaren ensam att avgöra, vilket värde ett bevis skulle anses äga. Naturligen finge emellertid domarens övertygelse rörande vad i målet skulle anses för sant icke stanna vid hans mer eller mindre subjektiva förmodan eller en viss grad av sannolikhet. Hans uppfattning måste vara objektivt grundad; den borde jämväl för andra omdömesgilla iakttagare framstå som riktig.

I fråga om sambandet mellan förhandlingsform och bevis teori yttrade departementschefen:

Redan tidigare har jag antytt den inre samhörighet, som föreligger mellan den legala bevis teorien, å den ena, och den skriftliga förhandlings principen, å den andra sidan, ett förhållande, som också historiskt bestyrkes därav, att de i allmänhet framträtt gemensamt. Det ligger också i öppen dag, att i ett bevissystem, där det icke tillkommer domaren att bilda sig en egen uppfattning om parter eller vittnens trovärdighet, utan där bevisuppskattningen måste ske efter en allmängiltig, en gång för alla fastställd norm och utan hänsyn till det särskilda fallet, något behov av ett muntligt förfarande knappast kan anses föreligga. För en sådan prövning torde till och med den skriftliga uppteckningen erbjuda vissa fördelar, förutsatt att denna verkligen upptager alla de faktiska uppgifter, som framkommit. På grundval av denna uppteckning erbjuder det ingen svårighet att riktigt utmäta det bevisvärde, som tillkommer varje utsaga, och med ledning härav fastställa resultatet. Det är här närmast fråga om en räkneoperation, för vars noggrannhet det endast kan vara till gagn, att materialet föreligger i skrift.

Helt annorlunda gestalta sig förhållandena vid ett system med fri bevisprövning. Vad som kan återgivas i ett protokoll är i allmänhet allenast ett färdigt omdöme, såsom att ett vittne visat sig ostadigt i sin utsaga eller att han avgivit densamma under inre strid, men de skiftande och ofta komplicerade intryck, vilka bibringat domstolen en sådan uppfattning, kunna endast sällan fångas i skrift. Och även om så skulle vara möjligt, komme protokollet härigenom att erhålla en omständlighet och en vidlyftighet, som i hög grad skulle försvåra dess uppsättande under själva förhandlingen och föranleda dennas uttänjande i det oändliga. Att åt en uppteckning, som verkställes först efter förhandlingens slut, tillmäta något värde i detta hänseende, låter sig uppenbarligen icke göra. För den domare, som icke själv övervarit förhandlingen eller, om han så varit, ej längre har densamma i friskt minne, blir protokollet i varje fall blott döda bokstäver. En fri bevisprövning i ett skriftligt förfarande tenderar därför av omständigheternas egen makt att nedsjunka till en, visserligen ej av lag, men av vissa schematiska regler bunden prövning. Den fria bevisprövningen förlorar härigenom sitt egentliga innehåll.

Mot den uppfattning, åt vilken jag nu givit uttryck, har framhållits, att vi i vår nuvarande, till stor del skriftliga rättegång i rättstillämpningen genomfört fri bevisprövning i betydande omfattning samt att resultatet därav icke kan betecknas som annat än tillfredsställande. Att den omläggning av vår bevisningsrätt, som å rättstillämpningens väg sålunda kommit till stånd, utgör ett betydande framsteg, torde ingen bestrida. Emellertid är det tydligt, att den nuvarande skriftliga förhandlingen icke erbjuder det utrymme

åt den fria bevisprövningen, som måste anses önskvärt. På denna punkt torde den nuvarande rättegångens kanske största svaghet vara att söka. Att olägenheterna av skriftligt förfarande bli va än mera framträdande, om i enlighet med den fria bevisprövningens grundsatser vittnesjäven borttagas och partsutsagan inordnas bland bevismedlen, torde icke kunna betvivlas.

De fördelar i avseende å en på fri bevisteori grundad sanningsprövning, som den muntliga, koncentrerade förhandlingen erbjuder, sammanhånga i främsta rummet med den intensitet och livaktighet samt det rikare utbyte, som måste antagas komma att känneteckna en förhandling, där alla, som ha något att meddela i saken, såväl parter som vittnen, äro samtidigt tillstädes och, var och en i sin ordning, deltaga i förhandlingarna. Spörsmålen träda härigenom i skarpare belysning. Parters och vittnens uttalanden komma i omedelbar följd. Det sålunda vunna materialet kan sammanställas och jämföras. Skiljaktigheter i uppgifter kunna granskas och göras till föremål för närmare skärskådan. Under förhandlingens hela förlopp äro domstolens ledamöter i tillfälle att göra sina iakttagelser om parters och vittnens uppträdande samt deras sätt att bemöta framställda anmärkningar eller besvara till dem riktade frågor. Det är på grundval av dessa på en gång samlade intryck av hela förhandlingen, som bevisprövningen skall äga rum.

Förhandlingens koncentration utgör redan i och för sig ett verksamt medel för sanningens utforskande. Partens benägenhet att genom oriktiga eller vilseledande uppgifter påverka domstolens uppfattning minskas uppenbarligen i hög grad i den mån dessa kunna omedelbart gendrivras av vittnen eller andra, som samtidigt övervara förhandlingen, och något rådrum icke lämnas för ytterligare undanflykter. Materialet vinner i tillförlitlighet. Genom framläggandet av detta material i ett sammanhang inför domstolen erhåller denna en fast grund för sin sanningsprövning. För att denna fördel skall kunna helt tillgodogöras måste domstolen äga att taga hänsyn till varje omständighet, som finnes vara av betydelse för sanningens utletande, liksom å andra sidan rättegångens koncentration och muntlighet utgöra förutsättningar för att syftet med en fri bevisprövning skall kunna nås.

På denna punkt föreligger enligt min mening det avgörande skälet för ett koncentrerat muntligt förfarande. Det torde vara allmänt erkänt, att en reformering av vår bevisningsrätt ej längre kan undanskjutas. För en dylik reform ha ej minst från riksdagens sida vid olika tillfällen ådagalagts starka sympatier. Det skriftliga förfarandet kan icke anses vara i stånd att fylla de krav, som med hänsyn till bevisningsresultatets tillförlitlighet måste ställas på en fri bevisprövning. Redan med den begränsade fria bevisprövning, som nu allmänt tillämpas av våra domstolar, torde detta omdöme vara berättigat, och det blir det uppenbarligen i än högre grad vid den utvidgning av den fria bevisprövningen, som av sakens egen natur måste anses påkallad.

Departementschefen sammanfattade den lämnade redogörelsen för den rådande förhandlingsordningen sålunda: Förhandlingen, som från äldre tid bibehållit vissa inslag av omedelbarhet och muntlighet, hade särskilt i tvistemål alltmera övergått till ett skriftligt förfarande. I samband därmed hade ett uppskovssystem vunnit insteg. Härigenom hade allmänhetens intresse för rättsskipningen försvagats och lekmännens deltagande däri försvårats. Vår bevisningsrätt kvarstode alltså i betydande utsträckning på den legala bevisteoriens grund. Den sanningsplikt, som borde åvila parterna, utkrävdes endast i ringa omfattning. I samma mån som bevisprövningen

frigjordes och överlämnades åt domstolen till fritt överbäggande, framträdde det skriftliga förfarandets oförmåga att härför skapa de nödvändiga förut-sättningarna.

Huvudgrunder för en rättegångsreform.

Förfarandet.

Departementschefen övergick härefter till spörsmålet, huru en förhandlingsordning, grundad på förhandlingens koncentration och muntlighet, skulle anordnas och inpassas i vårt nuvarande rättegångssystem. Därvid framhölls till en början, att här uppenbarligen mötte ej obetydliga svårigheter men att å andra sidan dessa svårigheter icke borde överskattas. Det finge ej förglömmas att vi — till skillnad från många främmande länder, som genomfört en muntlig, koncentrerad rättegång — ägde en inhemsk tradition att bygga på samt att det sålunda i främsta rummet gällde att vinna anknytning till denna, som i folkets allmänna uppfattning aldrig förlorat sin livskraft. Vidare betonades, att åt principerna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration icke borde tillmätas ett absolut herravälde så att varje avvikelse därför vore bannlyst. De förhållanden, varunder rättsskipningen hade att fullfölja sin uppgift, vore alltför skiftande för att kunna helt inordnas under några abstrakta principer. Dessa principer ställdes i särskilda fall inför verklighetens krav på hänsynstagande jämväl till andra faktorer. Det vore då principen, som måste vika, för att i det särskilda fallet ge rum för en annan ordning, som prövades lämpligare. Ty principen vore ej självändamål utan ett hjälpmedel för en god rättegång. Å andra sidan finge det förhållandet, att principen ej kunde helt genomföras, icke tagas till intäkt för att den vore oriktig och därför borde övergivas. En rättegångsordning måste alltid uppbyggas å vissa principiella grunder, men det borde tillkomma de praktiska behoven att bestämma den närmare utformningen.

Den förordade förhandlingsordningen innebure — yttrade departementschefen vidare — att processmaterialet skulle framläggas för domstolen i *muntlig* form. Det vore alltså i regel icke tillåtet för part att till rätten ingiva skriftliga, på förhand uppsatta inlagor eller att uppläsa sådana inlagor. En dylik uppläsning berövade förhandlingen dess naturlighet och rörlighet samt försvårade för domaren uppgiften att utan onödig omgång tränga fram till sakens kärna. Särskilt för lekmännen vore en uppläsning av långa inlagor tröttsam och svår att följa med oförminskat intresse. Uppenbarligen förelåge intet hinder för parten att till stöd för minnet begagna anteckningar rörande för målet betydelsefulla sakförhållanden eller för att underlätta inblick i målet förete kartor, ritningar eller andra handlingar, ej heller att såsom bevis åberopa skriftliga dokument såsom skuldebrev, kontrakt eller redovisningsräkningar. Den uttalade farhågan, att den muntliga framställningen skulle ställa alltför stora krav å parterna och att dessa för

sin talans utförande skulle bliva beroende av yrkesadvokater, varigenom — om ej på grund av lag så dock till följd av omständigheternas makt — advokattvång skulle komma att bliva rådande, ansåge departementschefen vara ogrundad. Den muntliga förhandlingen borde icke äga karaktären av mer eller mindre retoriskt lagda anföranden utan av ett meningsutbyte under ordförandens ledning. För den part, som utan omsvep och undanflykter ville för domstolen framlägga sin sak, torde det icke möta någon svårighet att fullgöra denna uppgift. Något krav å framställningens formella fulländning borde ej rimligen göras gällande. Överhuvudtaget torde den ej sällan förekommande uppfattningen om det muntliga förfarandets stora krav å parterna vara i hög grad överdriven. Det funnes icke någon anledning antaga, att förhållandena härutinnan skulle gestalta sig annorlunda än i de särskilt å landsbygden ej sällsynta fall, där parterna redan nu inför domstolen själva muntligen utföra sin talan. Emellertid torde intet hinder möta att för de säkerligen sällsynta fall, då skälig hänsyn till parten krävde det, tillåta part som själv utförde sin talan att härför begagna av honom författad skrift.

Departementschefen anförde vidare, att det för *en koncentrerad förhandling* vore av vikt, att samtliga — parter, vittnen och andra — som skulle höras i målet, på en gång vore tillstådes för att deltaga i förhandlingen. Skyldigheten att på kallelse iakttaga inställelse inför domstolen måste inskräpas genom därför lämpade påföljder i högre grad än nu vore fallet. Vore den kallade av laga förfall hindrad att närvara, borde det åligga honom att så skyndsamt som möjligt därom göra anmälan hos domaren. Hade vittne eller annan, vars hörande påkallats, ej kommit tillstådes, borde det ankomma på domstolen att efter omständigheterna avgöra, huruvida förhandlingen borde inställas eller, om det funnes lämpligare, förhandling ändå äga rum. I senare fallet borde förhandlingen för den eller de uteblivnas hörande fortsättas inom kortast möjliga tid och då uppenbarligen inför samma domare, som deltagit i den tidigare förhandlingen.

En koncentration av förhandlingen krävde emellertid — yttrade departementschefen vidare — jämväl andra åtgärder. Till förberedande av rättsförhandlingen hade parterna, var å sin sida, att sörja för att utredning och bevisning erhöles nödig fullständighet. Den ena partens åtgöranden härutinnan vore i hög grad beroende av den andres. Ett påstående kunde av motparten lämnas obestrif. För sådant fall erfordrades i allmänhet icke någon bevisning från den part, som framställt det. Men även då motparten med visshet kunde antagas bestrida påståendet, kunde läget vara i hög grad oklart. För vardera parten inställde sig här den frågan, vilken bevisning den andra parten ämnade åberopa. Svaret härå vore uppenbarligen av stor betydelse för omfattningen och beskaffenheten av den utredning han själv ansåge sig böra förelägga. Därest parterna skulle skrida till förhandling inför domstolen utan någon föregående kännedom om varandras inställning till tvistefrågan, skulle denna deras bristande kännedom leda till antingen

att den utredning, som av endera förebragtes, komme att bliva mera omfattande än som betingades av den andres ståndpunkt, eller ock att en part helt oförberett såge sig försatt i det läget, att hans utredning med hänsyn till den, som framförts av motparten, vore otillräcklig. I det förra fallet skulle ändamålslösa kostnader åläggas parterna och i det senare skulle följden bliva ett eljest onödigt uppskov med förhandlingen. I själva verket utgjorde det redan under nuvarande rättegångsförfarande en kännbar brist, att icke den egentliga rättsförhandlingen föreginges av någon förberedande förhandling mellan parterna, varigenom stridigheterna dem emellan kunde klarläggas. Parterna komme nu ofta till domstolen okunniga om varandras ställning till saken. Det låge i öppen dag, att detta förhållande medförde stora olägenheter i riktning av rättegångens uttänjande genom ideliga uppskov. Dessa olägenheter skulle vid ett koncentrerat förfarande stegras till ett avgjort hinder för varje ordnad förhandling. Den egentliga rättsförhandlingen, huvudförhandlingen, borde alltså för att syftet med densamma skulle kunna vinnas föregås av en förberedande förhandling eller s. k. förberedelse.

Beträffande förberedelsen anförde departementschefen vidare:

Förberedelsens ändamål är, såsom redan antytts, icke att utgöra en del av själva rättsförhandlingen utan att skapa förutsättningar för dennas koncentration genom ett närmare klarläggande av parternas ståndpunkter, deras angrepps- och försvarsmedel. Lämpligast är, att denna förberedelse föresiggår inför och under ledning av en opartisk person. Då förberedelsen icke ingår som ett led i själva rättsförhandlingen, synes det icke vara nödvändigt, att domstolen som sådan ålägges denna uppgift.

Vid förberedelsen bör till en början käranden lämna motparten en redogörelse för sina yrkanden och de faktiska omständigheter, på vilka varje särskilt yrkande stöder sig. Svaranden har därefter att angiva, huruvida och på vilken grund yrkandet av honom bestrides. Är sålunda fråga om klander av en redovisning, som omfattar olika poster, genomgås varje post och parterna lämnas tillfälle att uttala sig därom. På detta sätt utskiljes vad mellan parterna är ostridigt från de egentliga tvistepunkterna. Vad de sistnämnda angår återstår därefter frågan om de bevis, envar har att åberopa, och vad han avser att styrka med varje bevismedel. Jämväl härom åligger det parterna att meddela upplysningar. För part, som åsidosätter sin skyldighet härutinnan, bör stadgas som påföljd att han — även för det fall, att han vinner målet — har att vidkännas och alltså jämväl ersätta motparten de kostnader, som vållas av hans underlåtenhet t. ex. genom ett därav föranlett uppskov med rättsförhandlingen.

Det är utan vidare uppenbart, vilken lättnad en förberedelse, anordnad på sätt nu antytts, innebär för parterna. Ett tillfälle erbjuder sig därjämte för domaren att på ett tidigt stadium av tvisten söka sammanjämka parternas ståndpunkter, avlägsna förekommande missförstånd och så bringa saken till förlikning. Särskilt för en part, som personligen utför sin talan, torde förberedelsen vara av stort värde. Det är nämligen att vänta, att domaren, med bibehållande av sin opartiska ställning, härvid genom lämplig handledning sörjer för att parten sättes i stånd att bevaka sin talan.

Då med förberedelsen icke avses, att den skall ersätta rättsförhandlingen eller någon del av denna, bör något upptagande av vittnesbevisning vid densamma i regel icke förekomma. Ej heller bör något avgörande av målet

äga rum på detta skede. Ett undantag härifrån kan och bör uppenbarligen ske, då svaranden medger käromålet eller då, vid svarandens uteblivande, någon egentlig rättsförhandling icke är erforderlig. Däremot äro meningarna delade, huruvida jämväl i andra fall ett avgörande, eventuellt efter upptagande av bevis, må tillåtas vid förberedelsen. På denna punkt torde stor försiktighet vara på sin plats. Eljest föreligger fara, att rättsskipningen i större utsträckning kommer att överflyttas från huvudförhandlingen till förberedelsen. En dylik utveckling skulle förringa värdet av rättegångens offentlighet och framför allt minska lekmännens möjlighet att deltaga i rättsskipningen.

Vad därefter angår sättet för förberedelsen kan denna under domarens ledning anordnas antingen såsom en förberedande muntlig förhandling mellan parterna eller såsom skriftväxling. Intet hindrar, att förfarandet efter omständigheterna övergår från den ena av dessa former till den andra. Avgörandet härutinnan bör tillkomma domaren och göras beroende av målens olika karaktär. I en del fall och särskilt sådana, där det kan förväntas att parten personligen för sin talan, torde den muntliga formen vara att föredraga. Då så äger rum, bör över vad som förekommer föras protokoll för att, om behov därav yppas, kunna av parterna åberopas vid huvudförhandlingen.

En fråga, vid vars besvarande meningarna gå starkt isär, är den, vilken betydelse förberedelsen bör äga för huvudförhandlingen. Sätillvida råder dock samstämmighet att, såsom jag redan antytt, en part äger att åberopa sig å förberedelsen såsom bevis t. ex. för medgivanden, gjorda av andra parten. Vad meningsskiljaktigheten avser är huruvida domstolen har skyldighet att självant beakta vad som förekommit vid förberedelsen. Det synes mig som om med denna inställning frågan icke vore av större praktisk betydelse. För parterna torde det framstå som självklart, att det resultat, som vunnits vid förberedelsen, skall bilda utgångsläge för huvudförhandlingen. Skulle någonda vid denna intaga en annan ståndpunkt, bör det vara domarens uppgift att därå fästa parternas uppmärksamhet. Uppenbarligen får emellertid till grund för domen icke läggas något material, som ej förebragts vid huvudförhandlingen. I annat fall kan den avgörande förhandlingen lätt komma att överflyttas till förberedelsen och huvudförhandlingen komma att nedsjunka till ett tomt sken. Härigenom skulle såsom redan berörts de intressen motverkas, som äro förknippade med rättegångens offentlighet och lekmännens deltagande i rättsskipningen.

Departementschefen erinrade vidare, att av det förut anförda framginge, att vid huvudförhandlingen materialet skulle föreläggas domstolen i muntlig form samt att det vore å domstolens omedelbara uppfattning av vad sålunda förekommit, som domen skulle byggas. Denna uppfattning skulle alltså icke såsom nu förmedlas av ett över förhandlingen eller någon del därav fört protokoll. En konsekvens av denna ståndpunkt vore att i fråga om sådana bevismedel, där, såsom vid vittnesbevisningen, bevisvärdet vore knutet till själva utsagan, denna utsaga alltid skulle avgivas vid huvudförhandlingen och inför den domstol, som hade att döma i saken. Ett fasthållande av detta krav vore uppenbarligen av den största vikt vid ett bevissystem, som vore grundat å fri uppskattning av bevisningen. Tyvärr vore det dock jämväl på denna punkt oundgängligt att göra vissa av tvingande praktiska skäl påkallade avvikelser från omedelbarhetsprincipen. Det kunde sålunda in-

träffa, att ett vittne på grund av sjukdom, bortresa eller annan orsak icke vore i stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller att vittnets inställelse vid denna skulle vara förenad med oskäligen kostnader. Ett strängt vidhållande av omedelbarhetsprincipen skulle här kunna leda till att en part ginge helt miste om sin kanske allra värdefullaste bevisning och ett resultat alltså framtvingas, som stode i direkt strid med det egentliga syftet med all rättgång, främjandet av det materiellt riktiga. I rättssäkerhetens eget intresse måste i sådana fall stå parten öppet att få vittnet avhört utom huvudförhandlingen, eventuellt vid annan domstol. Protokollet över vittnesförhåret borde då kunna åberopas som bevis vid huvudförhandlingen. Liksom i allmänhet tillkomme det därvid domstolen att efter fri prövning uppskatta den sålunda återgivna utsagens bevisvärde. Att domstolen för en sådan uppskattning icke ägde lika goda utgångspunkter som då utsagan avgäves omedelbart inför domstolen, låge emellertid i öppen dag. De sålunda antydda undantagen borde, därest syftet med förhandlingens omedelbarhet icke skulle äventyras, icke sträcka sig längre än som nödvändigt betingades av förhållandena. Detta omdöme gällde särskilt förhandlingen vid underrätten, där på grund av sakens egen natur tyngdpunkten i bevisupptagningen och sanningsprövningen alltid måste vila. Vad anginge överrättsförfarandet komme otvivelaktigt jämväl andra synpunkter i beaktande.

I detta sammanhang behandlade departementschefen frågan om *protokollen* och framhöll, att dessa vid en på omedelbarhetsprincipen vilande förhandling icke längre komme att utgöra grundval för domen. Strängt taget skulle — yttrade departementschefen — därav följa, att protokollen såsom förmedlare av domstolens iakttagelser bleve helt överflödiga. Emellertid tillkomme jämväl på denna punkt vissa praktiska hänsyn, som verkade i annan riktning. Sålunda hade framhållits, att en uppteckning i protokoll av bevisningen skulle särskilt i vidlyftiga och invecklade mål underlätta för domstolen att sammanhålla materialet och utgöra en kontroll för såväl domstolen som parterna, att icke någon faktisk omständighet av betydelse förbigåtts vid prövningen, att vid fullföljd av målet till högre instans det ur bevisprövningens synpunkt vore av betydelse att äga tillgång till en autentisk uppteckning av innehållet i de utsagor, som avgivits vid underrätten, att protokoll jämväl erfordrades vid prövning av frågor om resning, nåd, villkorlig frigivning och åtal för falsk utsaga samt att avsaknaden av protokoll skulle i stor utsträckning medföra en återupprepning av bevisningen i överrätterna jämväl i sådana fall, då något behov därav eljest icke förelåge. De sålunda anförda skälen för bevisningens upptagande i protokoll måste enligt departementschefens mening anses äga berättigande, även om därigenom ett tyngande moment infördes i förhandling och processledning. Särskilt ur parternas synpunkt vore det uppenbarligen av vikt, att utsagor, som tjänade som bevismedel, upptecknades och detta ej minst vid fullföljd till högre instans. Ett återupprepande av bevismaterialet i hela dess omfattning vore alltid förknippat med vanskligheter. Under den mellantid, som förflutit, kunde

ett vittnes hågkomst av vad som tilldragit sig ha fördunklats och hans uppfattning påverkats. Genom dödsfall eller andra omständigheter kunde ett bevismedel ha gått helt förlorat. Med hänsyn till de stora svårigheter och kostnader, som vore förenade med en förnyad bevisupptagning i överinstansen, torde någon ovillkorlig skyldighet att upprepa bevisningen icke i allmänhet böra åläggas parterna. Detta förhållande inskräpte uppenbarligen i än högre grad vikten av att sanningsprövningen vid underrätten skedde med all möjlig omsorg och tillförlitlighet. Underrättens avgörande i bevisfrågan borde i regel vara utslagsgivande, såvida ej omständigheter tillkomme, som rubbade tilltron. Protokollen hade härutinnan en ej ringa betydelse ur kontrollsynpunkt. Departementschefen hade därför stannat vid den uppfattningen, att utsagor, som avgåves under straffansvar, skulle antecknas i protokoll. Jämväl i andra fall kunde emellertid, särskilt med hänsyn till överrättens bevisprövning, en utsaga eller en domstolens egen iakttagelse vara av den betydelse, att uppteckning därav borde äga rum. Däremot borde protokollet under inga förhållanden belastas med parternas anföranden, i vad de avsåge närmare utveckling av parternas påståenden eller värdesättning av bevisning eller rättsliga spørsmål. Departementschefen betonade vidare, att intet borde underlåtas, som vore ägnat att lätta den börda protokollföringen otvivelaktigt medförde för domstolen. Detta vore så mycket angelägnare som det nu tillämpade sättet i fråga om protokollens uppsättande understundom lång tid efter själva förhandlingen och med stöd av ofta knapphändiga minnesanteckningar måste, såsom alltför osäkert, bringas att upphöra och protokollet färdigställas vid själva förhandlingen. Endast härigenom kunde vinnas den kontroll, som vore protokollets huvudsyfte.

I fråga om *parterna och deras ombud* anförde departementschefen, att det icke torde kunna bli föremål för delade meningar, att den av ålder gällande grundsatsen om rätt för part att utan anlitande av ombud inför alla domstolar, såväl lägre som högre, själv utföra sin talan borde bibehållas i en ny rättegångsordning. Framför ombudet ägde parten det företrädet, att han i allmänhet av egen erfarenhet kände de faktiska förhållanden, varå han grundade sin talan. Hans brist i rättsliga insikter kunde och borde efter omständigheterna ersättas av en klok och taktfull vägledning från domaren.

Departementschefen erinrade vidare därom, att för närvarande part ägde rätt att, bortsett från de grövre brottmålen, i rättegången företrädas av ombud. Vid val av ombud vore stor frihet inrymd åt parten. Det torde ej kunna förnekas, framhöll departementschefen, att förhållandena å detta område icke vore i allo tillfredsställande, även om en förbättring under de senaste årtiondena gjort sig märkbar. Ombudets uppgift vore i främsta rummet att tillvarataga partens intressen, och han fyllde illa denna sin uppgift, om han invecklade parten i en rättegång, som han insåge eller borde inse vara utsiktslös. Det vore ej allenast parterna, som härigenom tillskyndades förfång; ur allmän synpunkt vore det ingalunda likgiltigt, om domstolarna på detta sätt betungades och statsverket härigenom åsamkades ändamålslösa kost-

nader. Å ombudet måste vidare ställas den fordran, att han ägde förmåga och vilja att tillvarata partens rätt, så att rättsförlust ej åsamkades denne genom ombudets försumlighet eller bristande insikter. Det kunde ej heller anses som obilligt att, då lagen tillåte part att begagna sig av ombud, den härmed förknippade villkor, som vore ägnade att främja en god rättsskipning. Ur nu antydda synpunkter låge det nära att för rätt att gå parter tillhanda såsom rättegångsombud uppställa kravet på juridisk utbildning. Departementschefen ville emellertid icke ansluta sig till detta krav, såvitt anginge underrätterna, och detta av det huvudskälet, att bland de icke rättsbildade rättegångsombuden otvivelaktigt funnes betrodda och allmänt aktade personer, som på ett oklanderligt sätt fyllde sin uppgift vid förhandlingarna i underrätten, och att dessutom en dylik åtgärd måhända skulle, särskilt för landsbygden, medföra vissa olägenheter och ett alltför starkt intrång i gamla sedvänjor. Dessa hänsyn torde emellertid icke med tillnärmelsevis samma styrka göra sig gällande i fråga om förfarandet i överrätterna. Härtill komme, att i dessa instanser de rättsliga momenten i rättegången intoge en mera framskjuten plats samt att kravet å fullgod juridisk utbildning hos ombuden alltså avsevärt vunne i styrka. Hur detta krav lämpligen borde tillgodoses, syntes böra bliva föremål för ingående överväganden vid utarbetande av lagstiftning i ämnet.

Departementschefen framhöll vidare, att i nära samband med frågan om partens rätt att låta sig företrädas av ombud stode den om *skyldighet* för part att på kallelse infinna sig inför domstolen för att medverka till sakens utredning. Den befogenhet, som enligt gällande lag tillkomme domstol att kalla parten till personlig inställelse, hade i praktiken förlorat sin betydelse. I en rättegångsordning, vilken satte som sitt mål att för sanningens utforskande anlita varje hjälpmedel, som stode till buds, kunde något undantag icke göras för parten. Jämväl å honom vilade skyldigheten att bidra till den materiella rättens förverkligande, och det vore allenast på denna grund han ägde att påkalla rättsordningens skydd. Denna uppfattning ledde följdriktigt till uppställande av kravet på sanningsplikt ej allenast för vittnen och andra, som utan att vara parter hördes inför domstol, utan jämväl för parterna.

Departementschefen övergick härefter till vissa med *bevisupptagning och bevisvärdering* sammanhängande frågor av mera speciell natur. Därvid framhölls till en början såsom en av den fria bevisprövningens viktigaste grundsatser att domstolen icke vore utestängd från någon kunskapskälla med hänsyn till dennas särskilda natur samt att domstolen vid sin sanningsprövning sålunda hade att taga i övervägande allt som förekommit i målet och kunde vara av betydelse för utgången. Uppenbarligen ägde dock domstolen ej grunda sin dom på upplysningar, som ej förebragts vid förhandlingen inför domstolen utan allenast härledde sig från någon eller några domstolsledamöters enskilda kännedom. Det skulle förvisso innebära en stor fara för rättssäkerheten, om domstolen skulle äga att taga hänsyn till material, som framkommit först vid en enskild överläggning mellan domstolens ledamöter och så-

lunda ej varit utsatt för parternas granskning. Däremot borde det icke anses utgöra något hinder för domstolen att tillgodogöra sig den särskilda erfarenhet eller sakkunskap eller den ortskännedom, som någon av domstolens ledamöter kunde äga, eller att beakta omständigheter, som vore allmänt vederliga och vilkas riktighet icke rimligen kunde ifrågasättas.

Beträffande de särskilda bevismedlen framhöll departementschefen, att i ett fritt bevissystem, enligt vilket varje omständighet av vad beskaffenhet som helst kunde tjäna som bevismedel, icke förelåge samma behov av bevisregler som i de äldre, på den legala bevisteoriens grund vilande bevissystemen. Emellertid kunde sådana regler, särskilt i fråga om bevisningens upptagande, icke helt undvaras. Vad anginge *partsutsagan* och de medel som borde användas för att inskräpa partens sanningsplikt kunde olika alternativ väljas. Närmast komme otvivelaktigt i fråga att belägga varje falsk utsaga, som av part avgåves vid huvudförhandlingen, med straffansvar. Därest denna utväg skulle stöta på alltför starka betänkligheter, återstode till övervägande ett särskilt förhör med parten, vid vars företagande förhörets karaktär uttryckligen skulle tillkännagivas. Då det gällde att bestämma det straff, som borde åsättas den falska partsutsagan, syntes icke obilligt att hänsyn toges till den kollision, som här förelåge mellan å ena sidan partens sanningsplikt och å andra sidan hans med rättegången förknippade intresse. Straffet borde alltså icke givas fullt samma stränghet som straffet för falsk vittnesutsaga. Den nämnda intressekonflikten borde leda till att partsförhör under straffansvar allenast finge äga rum i tvistemål.

Beträffande *vittnesbevisningen* anförde departementschefen, att den fria bevisprövningen innebure ett avskaffande av samtliga nu gällande vittnesjäv. Envar, som ej vore part i målet, finge höras som vittne. I allmänhet ägde icke en till vittne åberopad person rätt att undandraga sig vittnesmål. I vissa fall kunde emellertid ur billighetssynpunkt starka skäl föreligga för en eftergift. Sålunda skulle det framstå som en knappast försvarlig hårdhet, om den tilltalades maka, hans föräldrar, barn eller syskon skulle göra sig förfallna till mened för det de förtegit omständigheter, genom vilkas yppande den tilltalade skulle komma att ådömas straff. I sådana fall syntes det böra bero av den till vittne åberopade, huruvida vittnesmål finge honom avkrävas eller ej; och han borde i intet fall vara skyldig att meddela något, som skulle utsätta honom själv eller en nära anhörig för åtal. Departementschefen ansåg tillräckliga skäl icke föreligga till avvikelse från gällande lags regel, att vittne skall bekräfta sin utsaga med ed. Rätt för den, som på grund av sin religiösa övertygelse ansåge sig förhindrad att fullgöra edgång, att utbyta eden mot en högtidlig försäkran på heder och samvete borde emellertid i lag fastställas; prövningen härav borde icke såsom för närvarande tillkomma Kungl. Maj:t utan till undvikande av omgång och tidsutdräkt överlämnas åt den domstol, vid vilken vittnet skulle höras.

I fråga om *bevisning genom sakkunniga* framhöll departementschefen bland annat, att medan uppgiften att förebringa bevisning i regel tillkomme parterna, frågan huruvida domstolen för sin dömande verksamhet vore i be-

hov av särskild sakkunskap rörande ett visst ämne uppenbarligen i första hand måste vara beroende av domstolens uppfattning härutinnan. I allmänhet borde därför gälla, att uppdrag som sakkunnig meddelades av domstolen, part dock obetaget att å sin sida tillkalla särskild sakkunnig. I fråga om sättet för bevisningens upptagande förelåge en väsentlig skillnad mellan vittne och sakkunnig. Då resultatet av den sakkunniges undersökning i allmänhet hade formen av ett skriftligt utlåtande, kunde icke å sakkunnigbeviset, i samma utsträckning som i fråga om vittnesbeviset, uppställas den fordran, att det skulle i muntlig form framläggas inför domstolen. Ett sådant krav kunde beträffande ämbetsmyndigheter och offentliga institutioner redan på grund av sakens natur i allmänhet icke tillmötesgå. Uppenbart vore även, att värdesättningen av ett sakkunnigutlåtande väsentligen vore beroende av helt andra faktorer än dem, som gjorde sig gällande beträffande utsaga av part eller vittne. För klarläggande av innebörden av ett avgivet utlåtande kunde det dock i många fall vara av vikt, att den sakkunnige hördes inför domstolen. I sådant fall borde möjlighet därtill förefinnas antingen parten framställde yrkande därom eller domstolen eljest funne det böra äga rum. Behov av sakkunnigs tillkallande kunde yppas under alla skeden av förfarandet. Ur synpunkten av rättegångens koncentration vore det dock av stor betydelse, att denna fråga såvitt möjligt vunne sin lösning redan under förberedelsen. Hade förordnande då meddelats om inhämtande av sakkunnigs yttrande, borde tillfälle lämnas parterna att redan före huvudförhandlingen taga del av detsamma för att fatta ståndpunkt till frågan, huruvida de å sin sida ville påkalla förhör med den sakkunnige eller förebringa särskild sakkunnigbevisning. I annat fall låge den faran nära, att för detta ändamål uppskov med huvudförhandlingen bleve nödvändigt.

Beträffande *skriftliga bevis* anförde departementschefen:

Då i 1734 års lag beträffande skriftliga bevis stadgades att, om någon förete sådana bevis att sin talan därmed styrka, domaren har att noga pröva deras beskaffenhet och riktighet så ock vad vitsord och verkan de i saken äga, innebar denna föreskrift en för den tiden påfallande avvikelse från den legala bevisteorien. Den fria bevisprövning, som sålunda redan gäller, bör bibehållas. Däremot saknar vår nu gällande lag allmänna bestämmelser om editionsplikt i fråga om skriftlig handling eller med andra ord om skyldighet för den, som innehar sådan handling, att inför domstol förete den på yrkande av någon, som vill åberopa handlingen som bevis. Att en dylik editionsplikt föreligger jämväl enligt gällande svensk rätt, är allmänt erkänt, även om meningarna äro delade angående dess omfattning. I vissa fall kan editionsplikten grundas å ett materiellt-rättsligt förhållande mellan den, som påyrkar handlingens utgivande, och handlingens innehavare, såsom i fråga om gäldenärs rätt att återfå ett av honom inlöst skuldebrev. I andra fall är anspråket på handlingens utbekommande av rent processuell natur; ett dylikt anspråk är då ett utflöde av den allmänna skyldighet, som åligger varje medborgare att lämna sitt bistånd till rättens förverkligande, och står alltså vittnesplikten nära. Om den skriftliga handlingen är i motpartens besittning, synes en mera ovillkorlig skyldighet att förete handlingen kunna föreskrivas. Ur principiell synpunkt torde ej möta något hinder att göra editionsplikt gällande också mot en utom rättegången stående person, därest det kan antagas vara av vikt

för sanningens utforskande och innehavarens berättigade intressen ej därigenom kränkas. Utfallet är här närmast beroende på en avvägning av de intressen, som sålunda stå emot varandra.

I en på koncentration och omedelbarhet byggd rättegång är det uppenbarligen angeläget, att spörsmålet, huruvida i ett visst fall editionsplikt föreligger eller ej, kan avgöras på ett förberedande stadium så att den handling, varom är fråga, kan företes vid huvudförhandlingen. För att detta syfte skall kunna nås erfordras vissa, från den allmänna förhandlingsordningen avvikande regler. Sålunda måste det tillkomma domaren att redan under förberedelsen träffa ett avgörande härutinnan. Att i detta sammanhang intaga någon definitiv ståndpunkt till dessa frågor, torde icke vara erforderligt.

Departementschefen framhöll vidare, att den tidigare lämnade redogörelsen i fråga om förfarandet i främsta rummet hade avsett tvistemålen men att de därvid angivna grunderna uppenbarligen ägde tillämpning jämväl å *rättegången i brottmål*. Med hänsyn till brottmålets beskaffenhet och särskilt det offentliga intresse, som knöte sig till dessa mål, krävdes dock på åtskilliga punkter andra anordningar än för tvistemålens del.

I fråga om de principer, varå straffprocessen borde grundas, anförde departementschefen, att den ackusatoriska principen, enligt vad numera vore allmänt erkänt, borde tillerkännas företräde framför den inkvisitoriska. Vid tillämpning av den ackusatoriska principen hade domstolen lättare att bevara sin opartiskhet och därigenom tryggades tilliten till rättsskipningens auktoritet. Uppgiften att samla bevismaterialet lades på andra organ, som vore bättre ägnade härför än domstolen. Departementschefen yttrade vidare:

Vid en ackusatorisk process är rättegången anordnad som en förhandling mellan två parter, den ena — där åtalsrätten ej tillkommer målsäganden — åklagaren såsom statens representant och den andra den tilltalade. Åklagarens ställning i rättegången bestämmes av den uppgift han såsom representant för statsintresset har att fullfölja. Han har att verka för att den brottslige och endast han blir dömd till straff och till ett straff, som svarar mot hans brott. Han har sålunda att göra gällande ej allenast omständigheter, som tala mot den misstänkte, utan också sådana, som kunna anföras till hans förmån. Ur rättsordningens synpunkt är det lika viktigt, måhända ännu viktigare, att ej den oskyldige utsättes för straff som att den skyldige drabbas av det straff han förtjänar.

I förhållande till åklagaren bör den tilltalade, som ju ännu ej är övertygad om någon brottslighet, intaga en fullt likaberättigad ställning. Han äger alltså begagna sig av de rättigheter, som tillkomma part, få del av den bevisning, som förebragts mot honom, själv förebringa utredning och bevisning, närvara vid förhandlingen och där yttra sig ävensom företaga de rättshandlingar, såsom användande av rättsmedel, som i allmänhet stå en part till buds. Med den tilltalades partsställning följer också förpliktelsen att medverka till sakens utredning. Han är skyldig att, i den mån det erfordras, personligen infinna sig vid domstolen, han äger icke undanhålla bevisning eller på annat sätt försvåra utredningen. I den mån fara föreligger, att den tilltalade söker undandraga sig dessa förpliktelser, kunna tvångsåtgärder tillgripas mot honom. Enligt nutida uppfattning är i ett hänseende den tilltalades ställning till och med förmånligare än partens i en civil rättegång. Den intressekollision, som i en straffprocess föreligger mellan å ena sidan den tilltalades sanningsplikt och å den andra hans mänskligt sett fullt förklarliga strävan att undgå straff,

föranleder ur skälighets- och billighetssynpunkt, att den tilltalade icke mot sin vilja göres till bevismedel mot sig själv. På denna punkt föreligger en bestämd avvikelse från den äldre inkvisitoriska processen, i vilken den tilltalade icke betraktades som part i egentlig mening utan mera som ett medel för domaren att vinna utredning i målet.

Den likställighet mellan åklagare och tilltalad ur partssynpunkt, som jag nu antytt, kräver för att icke för den tilltalade bliva allenast ett tomt sken, att han åtminstone i svårare fall utrustas med en rättskunnig försvarare. Den tilltalades rätt att anlita försvarare, som är en av hans viktigaste partsrättigheter, bör uttryckligen fastslås i lagen. Men i rättsordningens eget intresse är det uppenbarligen angeläget, att den tilltalade för det fall, att han på grund av svag ekonomi eller av annan orsak icke själv kan anskaffa försvarare, genom statens försorg erhåller nödigt biträde. Denna grundsats har på senare tid vunnit erkännande jämväl i vår lagstiftning. Sålunda är enligt gällande lag häktad, som åskar hjälp vid sin talans förberedande och utförande och säger sig ej själv kunna anskaffa biträde, berättigad att erhålla av länsstyrelsen eller domstolen förordnat biträde; i vissa fall kan domstolen av eget initiativ förordna biträde.

Det torde icke vara föremål för tvekan, att den väg, på vilken lagstiftningen sålunda slagit in, är den, som säkrast leder till målet, straffrättsskipningens säkerhet, och att denna väg bör följas i en ny rättegångsordning. Vad som här närmast kommer i fråga är ett stärkande av de institutioner, som handha åtalet å ena sidan och försvaret å den andra.

En allvarlig brist i vår nuvarande rättegångsordning vore — anförde departementschefen — att *förundersökningen i brottmål* icke gjorts till föremål för reglering i lag. Detta förhållande sammanhängde därmed att vid tillkomsten av 1734 års lag lagstiftningen ännu stod kvar på inkvisionsprincipens ståndpunkt och i överensstämmelse med denna ansåg domstolens uppgift omfatta målets utredning i dess helhet och sålunda jämväl den förberedande undersökningen. Med den övergång till ackusatorisk förhandling, som efter hand ägt rum, hade behovet av en förberedande, från domstolsförhandlingen skild undersökning gjort sig allt starkare gällande. En sådan hade också utbildat sig vid sidan av lagen. Bestämmelser härom hade vid skilda tidpunkter influtit i instruktioner för åklagar- och polisväsendet. Dessa bestämmelser avsågo dock huvudsakligen frågan om de myndigheter, som hade att verkställa undersökningen, mindre själva förfarandet vid undersökningen. Det vore tydligt, att en allmän reglering av detta ämne icke kunde undvaras i en ny rättegångsordning. Departementschefen anförde ytterligare:

Förundersökningens uppgift är att bereda åklagaren tillfälle att avgöra, huruvida åtal bör ske, samt att sätta honom i stånd att väl utföra sin talan. För vinnande av en koncentrerad huvudförhandling är det av stor vikt, att förundersökningen blir så fullständig som möjligt och att sålunda förhör hålles med alla, som ha sig något bekant i saken. Själva bevisupptagandet bör emellertid vara förbehållet domstolen. De skäl, som för tvistemålens del anförts mot ett undanskjutande av domstolsförhandlingen till förmån för förberedelsen, göra sig uppenbarligen gällande med ännu större styrka i fråga om brottmålen. Det undersökningsförfarande, som för närvarande tillämpas såväl å landsbygden som i flertalet städer, har kännetecknats som ett av åklagaren i egenskap av polismyndighet lett förfarande. Till stöd för denna anordnings bibehållande har framhållits den intima sam-

verkan mellan polispersonalen och den åtalsbeslutande myndigheten, som ur utredningssynpunkt måste anses i hög grad önskvärd. Å andra sidan har mot densamma åberopats, att anordningen med åklagare eller polismyndighet som undersökningsledare kan innebära en viss fara för den misstänktes rätts-säkerhet. Ur denna synpunkt har i stället förordats ett system, enligt vilket förundersökningen, sedan det egentliga spaningsarbetet vore avslutat och misstankarna riktats mot en bestämd person, skulle stå under ledning av en särskild förhørsdomare.

Det torde icke kunna bestridas, att den nu tillämpade ordningen är be-häftad med allvarliga brister, såsom att förhørsledaren ofta saknar erforderlig kompetens, att förhören i allt för hög grad ledas efter inkvisitoriska grundsatser, att den misstänkte saknar rätt att anlita försvarare samt att någon utväg att omedelbart påkalla rättelse i fall, då förhørsledaren överskri-der sin befogenhet, icke står den misstänkte till buds. Det torde dock icke ligga utom räckhåll att jämväl med bibehållande i huvudsak av den nuva-rande ordningen i dessa hänseenden åvägabringa mera betryggande för-hållanden. Sålunda torde det vara allmänt erkänt, att redan med hänsyn till åklagarens uppgift i fråga om anställande och utförande av åtal hans kom-petens behöver stärkas. Särskilt i fråga om de grövre brottmålen torde å åklagaren böra uppställas krav å en juridisk utbildning, som ej i allt för hög grad skiljer sig från domarens. Vad angår den misstänktes ställning bör rätt tillerkännas honom att redan å detta skede anlita försvarare. Förbud bör meddelas mot olämpliga, inkvisitoriskt lagda förhørsmetoder och över-huvudtaget mot en behandling, som utsätter den misstänkte för en alltför stark psykisk eller fysisk påfrestning. Slutligen bör det stå honom öppet att i fall, då förhørsledaren överskrider sin befogenhet, påkalla omedelbar rättelse hos domaren. Med nu antydda garantier torde ur synpunkten av den miss-tänktes rättssäkerhet alla skäliga anspråk vara tillgodosedda. Härtill kommer med den nuvarande ordningen den fördelen, att åklagaren sättes i tillfälle att redan på ett tidigt skede följa utredningen, pröva dess värde och draga för-sorg om erforderliga kompletteringar — uppgifter, som på det närmaste höra samman med åtalet och dess utförande. Anordningen med förhørsdomare kan ej undgå att ur organisatorisk synpunkt träffas av den anmärkningen, att väsentligen samma eller närliggande uppgifter komma att uppdelas å två särskilda tjänstemannakategorier. Dessutom föreligger alltid den faran, att förhørsdomarens betättning med undersökningen blir av mera formell be-skaffenhet samt att den verkliga ledningen till skada för utredningens opar-tiskhet kommer att glida över å polismyndigheten och sålunda handhavas av personer, som i allmänhet äga mindre juridisk kompetens än åklagaren. Jag har alltså ansett, att tillräckliga skäl icke föreligga för att i princip frånga den nu gällande ordningen även om såsom redan berörts vissa förändringar i densamma äro påkallade.

En fråga, som i brottmål är av stor betydelse och direkt inverkar på huvud-förhandlingens karaktär, är den, huruvida de protokoll, som förts vid den förberedande undersökningen, må läggas till grund för huvudförhandling-en. Svaret torde icke kunna bliva annat än att så ej må ske. Det vid våra underrätter nu i allmänhet tillämpade förfarandet, att förhandlingen inledes med en uppläsning av förhørsprotokoll, varefter den tilltalade tillfrågas om han vitsordar protokollets riktighet, synes innebära sådana vådor för säker-heten i rättsskipningen, att det snarast bör avskaffas. Den förberedande undersökningens egentliga uppgift är, såsom förut framhållits, att sätta *åkla-garen* i tillfälle att att taga ståndpunkt till frågan, huruvida skäl förefinnas för åtal, ävensom att vid huvudförhandlingen förebbringa den bevisning, som står till buds, däremot i intet fall att i och för sig utgöra ett bevismedel, som

må åberopas mot den tilltalade. I överensstämmelse med de principer, som tidigare utvecklats, har domstolen att taga hänsyn till allenast vad som förekommer vid huvudförhandlingen och den bevisning, som där omedelbart framföres. Tillfälle bör alltså lämnas den tilltalade ävensom vittnen och andra, som höras, att fritt och utan föregående erinran om protokollets uppgifter avgiva sina utsagor.

I fråga om de *straffprocessuella tvångsmedlen* framhöll departementschefen, att det med hänsyn till det starka samhällsintresse, som vore knutet särskilt till de grövre brottens beivrande, vore ofrånkomligt, att dessa tvångsmedel komme att innebära ingrepp i rättigheter, som för den enskilde vore av högsta värde, såsom den personliga friheten, hans rätt till hemfrid och kroppslig integritet.

Departementschefen erinrade vidare om de vid tiden för propositionens framläggande gällande bestämmelserna om häktning samt framhöll, att vid sidan av lagen i praxis utbildats ett förfarande med den misstänktes anhållande såsom förberedande åtgärd för häktning. Att i samband med en ny processlagstiftning detta ämne borde upptagas till laglig reglering, låge enligt departementschefens mening i öppen dag.

Vad angår de grundsatser, som vid en dylik reglering borde vinna tillämpning, torde, yttrade departementschefen, någon meningsskiljaktighet icke råda därom, att varje åtgärd, som medförde förlust av den personliga friheten under någon mera avsevärd tid, borde underställas domstolens eller domarens prövning. Detta torde böra gälla även i fråga om den mildare form av frihetsförlust, som anhållandet innebure. Visserligen låge det i sakens natur att själva anhållandet måste anförtros åt polis- och åklagarmyndigheterna, därest ej syftet med detta tvångsmedel skulle helt förfelas, men frågan om den misstänktes kvarhållande utöver viss kortare tid borde icke bero av dessa myndigheters avgörande. Särskilt vad anginge häktning måste fasthållas, att i de fall, då domstolsförhandlingen icke följde inom en viss kort tid, frågan om den misstänktes kvarhållande i häkte alltid underställdes domstolens eller domarens prövning. Uppenbarligen borde det stå den misstänkte öppet att oberoende härav påkalla prövning av häktningsfrågan.

Departementschefen förordade vidare, att med vår straffprocess införlivades ett nytt tvångsmedel, reseförbud, som innebure en väsentligt mindre inskränkning i den personliga friheten än anhållandet och häktningen samt i vissa fall torde vara i stånd att ersätta dessa. Befogenhet att meddela reseförbud kunde enligt departementschefens mening anförtros åt polis- och åklagarmyndigheterna med rätt dock för den misstänkte att påkalla domarens prövning. Ytterligare borde i samband med genomförandet av en ny rättegångslag frågan om andra tvångsmedel, såsom beslag eller skingringsförbud å föremål av betydelse som bevismedel samt husrannsakan och kroppsvsitation göras till föremål för reglering.

I fråga om *instansordningen* erinrade departementschefen därom att det ej sällan ifrågasatts, att vi här i landet — efter förebild av vad som ägt rum i många främmande länder — borde införa en allmän mindre kvalificerad

första instans för de obetydligare målen, de s. k. bagatellmålen. En annan jämkning i instansordningen, som haft förespråkare, vore att vissa viktigare mål, där kraven å domstolens högre kompetens och rättsskipningens snabbhet vore särskilt framträdande, borde med förbigående av underrätten kunna anhängiggöras i överrätten såsom första instans. Mot dessa förslag torde — yttrade departementschefen — i främsta rummet böra riktas den anmärkningen, att de icke stode i god överensstämmelse med den helt visst djupt rotade åskådning, som för närvarande uppbure vår domstolsorganisation. En anordning, sådan som den nu antydda, hade i varje fall skenet emot sig att innebära ett missgynnande av parten, allenast därför att hans sak vore ringa — för honom kunde den dock vara nog så betydelsefull — och framstode därför lätt som ett avsteg från grundsatsen om allas likhet inför lagen. Tvingande praktiska skäl kunde nödvändiggöra vissa avvikelser från den i allmänhet gällande instansordningen, såsom också tidigare ägt rum i fråga om begränsning av fullföljdsrätten till högsta domstolen. Denna avvikelse borde dock icke kunna tagas till intäkt för den långt mera genomgripande åtgärden att jämväl i fråga om den första instansen genomföra en klassificering av målen. Vad särskilt anginge hovrätten såsom första instans för vissa grupper av viktigare mål kunde väl till stöd för en dylik ståndpunkt otvivelaktigt åberopas beaktansvärda skäl. Dessa skäl gjorde sig starkast gällande beträffande de framkomna förslagen om inrättande vid hovrätterna eller vissa av dem av särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål med sakkunniga bisittare. Uppenbarligen borde dock på denna punkt den största varsamhet iakttagas. Undandragande av vissa viktigare mål från de allmänna underrätterna vore i hög grad ägnat att minska dessa domstolars kompetens och rubba den starka och auktoritativa ställning, som våra underrätter för närvarande intoge och vilken otvivelaktigt utgjorde en av vårt domstolsväsens värdefullaste tillgångar.

Departementschefen anförde vidare, att någon meningsskiljaktighet knappast torde råda därom, att tillfälle alltjämt borde stå öppet att draga underrättens avgöranden under mellaninstansens, hovrättens, prövning. Vad angår de grunder, som borde vinna tillämpning i fråga om fullföljdsrätten till högsta domstolen, erinrade departementschefen om det framställda förslaget att begränsa högsta domstolens prövning till rättsfrågor och frågor om målens formella behandling samt anförde:

Enligt min mening är frågan om begränsning i rätten att fullfölja talan i första hand beroende av den uppgift, som anses i instansordningen böra tillkomma högsta domstolen. För den, som ser denna uppgift uteslutande eller huvudsakligen i att främja en enhetlig rättstillämpning, mindre i att vaka över att de avgöranden, som i varje särskilt fall träffas, motsvara det materiellt riktiga, ligger det nära till hands att giva sitt förord för det nu antydda förslaget. Det torde emellertid på goda grunder kunna ifrågasättas, huruvida icke en så stark begränsning av högsta domstolens prövningsrätt är för den allmänna uppfattningen ganska främmande och om den icke i särskilda fall kan leda till resultat, som te sig för rättskänslan stötande. Säkert är att en dylik begränsning skulle medföra talrika tvistefrågor, huruvida rätt till fullföljd vore för handen. Korrektivet mot den fara, som ligger

däri, att överrätten är hänvisad till det i underrättens protokoll återgivna bevismaterialet och sålunda icke är i tillfälle till en på omedelbar iakttagelse grundad bevisprövning, torde vara att söka i den varsamhet, som överrätten alltid har att ålägga sig i fråga om en rubbning av den bevisvärdering, vartill underrätten kommit. Åga de nu framhållna synpunkterna i allmänhet sitt berättigande i fråga om bevisupptagning i överrätt, måste uppenbarligen särskild betydelse tilläggas dem i fråga om bevisningen i högsta domstolen. Goda skäl synas mig därför tala för att, såsom föreslagits, i rättegångslagen upptages en uttrycklig bestämmelse, att vid hovrättens bevisprövning skall i allmänhet bero, om ej synnerliga skäl föreligga för avvikelse. Förefintligheten av ett dylikt stadgande skulle helt visst bidra till att parterna avhölle sig från att i oträngt mål fullfölja bevisningsfrågor till högsta instansen.

Emellertid torde jämväl andra anordningar vara av nöden för att hindra en alltför stark tillströmning av mål till högsta domstolen. Erfarenheten har visat, att de lagstiftningsåtgärder, som i detta syfte vidtogos år 1915, icke äro tillfyllest. Ytterligare anordningar äro redan nu påkallade, och behovet därav torde bli ännu starkare efter införande av muntlig partsförhandling i högsta domstolen. De invecklade och ömtåliga spörsmål, som sammanhånga härmed, böra vid det fortsatta lagstiftningsarbetet göras till föremål för ingående utredning. Härvid torde särskilt böra undersökas, huruvida en begränsning i tillströmningen kan ernås genom uteslutande från fullföljd av vissa grupper av mål.

Beträffande *förfarandet i överrätt* framhöll departementschefen, att en av de anmärkningar och tillika den mest vägande, som framstälts mot den nuvarande överrättsproceduren, avsåge domstolens isolering från den rättssökande allmänheten. Denna isolering vore en följd av den vid överrätterna tillämpade skriftliga förhandlingsmetoden. De skäl, som tidigare anförts till förmån för rättegångens offentlighet och muntlighet i allmänhet, ägde sin fulla styrka jämväl i fråga om överrätterna. Departementschefen ville som allmän princip fastställa, att rättegången i överrätterna, liksom i underrätterna, borde vara offentlig och muntlig. En konsekvens av rättegångens muntlighet vore, att parterna eller deras ombud hade att inställa sig inför domstolen och där ingå i muntlig förhandling. De regler, som tidigare utvecklats angående det muntliga förfarandet i allmänhet, ägde uppenbarligen tillämpning jämväl i fråga om överrätterna. Också i fråga om överrättsförfarandet vore av stor vikt att förhandlingen koncentrerades till ett enda rättegångstillfälle. För detta ändamål borde före huvudförhandlingen äga rum en förberedelse, vilken för att ej ådraga parterna onödiga kostnader borde kunna ske genom utbyte av skrifter. Vad anginge förhandlingens omedelbarhet innebure denna jämväl för överrättens del att domstolen hade att grunda sin dom å vad som förekomme vid den muntliga förhandlingen. Denna regel, konsekvent tillämpad, ledde till att parter och vittnen skulle avhöras ånyo och att sålunda hela förfarandet måste upprepas, uppenbarligen dock med den begränsning, som kunde följa därav, att partens ändringssökande avsåge ej målet i dess helhet utan allenast en viss del av målet eller en särskild fråga.

Departementschefen ansåg emellertid, att vissa ganska betydelsefulla un-

dantag från de angivna grundsatserna kunde ifrågasättas. Ett sådant torde påkallas redan i fråga om skyldigheten för klaganden eller hans ombud att för utförande av klagandens talan inställa sig vid förhandlingen. Enligt de regler, som föreslagits i fråga om klagandens utevaro från den muntliga förhandlingen, skulle denne i sådant fall ha förlorat sin talan mot underrettens dom; därest klaganden komme tillstades men motparten utebleve, hade förutsatts, att domstolen ändock skulle upptaga målet till saklig prövning. Det kunde enligt departementschefens mening ifrågasättas, huruvida icke härvid den muntliga partsförhandlingens konsekvenser utdragits längre än som överensstämde med skälig hänsyn till parterna. I mindre mål, där tvisteföremålets värde vore obetydligt eller där fråga vore om allenast bötesstraff, skulle en ovillkorlig inställelseplikt för klaganden ofta framstå såsom obillig med hänsyn till de därmed förbundna kostnaderna. För den part, som ville söka ändring i underrättens dom, skulle fullföljdsrätten lätt bli utan värde, och jämväl den i underrätten vinnande parten skulle kunna i alltför hög grad betungas. Om sakens beskaffenhet så fordrade, borde domstolen dock alltid äga förordna om partens hörande. Ej heller borde något förbud stadgas för part, som så önskade, att själv eller genom ombud komma tillstades för utförande av sin talan. Var gränsen skulle dragas för de fall, då ovillkorlig inställelseplikt icke åvilade klagande, kunde bli föremål för delade meningar. Då klagande icke hade att komma tillstades, måste tillfälle beredas honom att skriftligen framföra sina påståenden, och föredragning borde som nu äga rum genom domstolens försorg.

Vidare framhöll departementschefen, att spörsmålet om begränsning i den muntliga partsförhandlingen i högsta domstolen i viss mån vore beroende av den ställning man intog till fullföljdsrätten. En till rättsfrågan begränsad fullföljdsrätt gjorde uppenbarligen icke i lika hög grad en muntlig partsförhandling i högsta domstolen nödvändig. Rättsfrågans klarläggande kunde i allmänhet utan större olägenhet ske genom parternas skrifter, även om den muntliga förhandlingens företräde jämväl på denna punkt vore omisskänligt. Utsträcktes däremot, såsom av departementschefen förordats, fullföljden till en överprövning jämväl av bevisningen, framträdde behovet av partsförhandling starkare. De spörsmål, som kunde tänkas framkomma vid en dylik överprövning, vore av den art, att för deras besvarande behovet av parternas eller deras ombuds närvaro vid förhandlingen gjorde sig i hög grad gällande. Till förmån för muntlig partsförhandling i högsta domstolen kunde till sist framhållas, att det onekligen skulle innebära en brist på följdriktighet, om i en rättegångsordning, som byggde på muntlig partsförhandling såsom allmän princip, denna förhandlingsform skulle helt utestängas från den högsta instansen. Därest man överhuvud vore beredd att ge sitt erkännande åt den muntliga partsförhandlingens förmåga att öka rättsskipningens säkerhet och stärka dess folkliga anknytning, vore det uppenbart, att denna förhandlingsform borde komma till användning jämväl i den högsta instansen. Mot muntlig partsförhandling i högsta domstolen kunde väl göras gällande enahanda synpunkter som de vilka riktats mot

ett undantagslöst införande av muntlig partsförhandling i mellaninstansen. Förhållandena i de båda fallen vore emellertid väsentligen olikartade. Anmärkningen mot obligatorisk partsförhandling i hovrätten jämväl i mindre mål avsåge dock, att tillfälle borde beredas part att utan oskäligen kostnader få sin sak prövad åtminstone i två instanser. Ej heller kunde i fråga om fullföljd till högsta instansen kostnaderna tilläggas samma betydelse som beträffande förfarandet i mellaninstansen. Den med muntlig förhandling i högsta domstolen följande kostnadsökningen torde vara ofrånkomlig, om man, utan att begränsa fullföljden till rättsfrågan, ville i högsta instans skapa ett förfarande, som erbjöde tillräckliga garantier för rättsskipningens säkerhet och samtidigt undgå en ej önskvärd utökning av antalet ledamöter i högsta domstolen. En mellanståndpunkt, som ifrågasatts, vore den, att muntlig förhandling skulle förekomma allenast i fall, då part framställt begäran därom eller domstolen toge initiativ därtill. Mot denna ståndpunkt kunde ur organisatorisk synpunkt göras vissa invändningar, och det vore i varje fall uppenbart, att den skulle leda till en stark beskärning av den muntliga förhandlingen.

Vad angår omedelbarhetsprincipen framhöll departementschefen, att denna icke borde i fråga om överrättsförfarandet uppehållas i hela sin stränghet. Härom anförde departementschefen:

Det ligger i sakens natur, att förutsättningarna för bevisupptagning och sanningsprövning äro gynnsamare i underrätten än i överrätterna. Det material, som förebringas redan i underrätten, har i högre grad omedelbarhetens prägel. Parters och vittens utsagor framträda där i större ursprunglighet. Den fria bevisprövningens resultat är beroende av så många skiftningar, att ett troget återgivande av dessa en andra eller en tredje gång alltid är i hög grad osäkert. Mot ett sådant återgivande möter ej sällan hinder av faktisk natur. Den anmärkning, som riktats mot överrättens på underrättens protokoll grundade bevisprövning, eller att överrätten dömer på ett sämre material än underrätten, kan därför ej undgå att träffa jämväl en muntlig upprepning av bevisningen i överrätt. Härtill komma jämväl praktiska hänsyn. En obligatorisk upprepning av bevisningen i överrätt skulle i många fall oskäligt betunga parterna. Äro dessa synpunkter riktiga följer därav, att tyngdpunkten i bevisupptagning och bevisprövning förläggas till förfarandet i underrätten.

Med den uppfattning, varåt jag nu givit uttryck, kommer överrättens uppgift i fråga om bevisningen i första hand att avse en överprövning av underrättens verksamhet härutinnan. Underrättens bevisningsresultat kvarstår, i den mån ej genom den i överrätten förebragta bevisningen tilltron till det samma rubbats. Därest överrättens uppgift i fråga om bevisningen på detta sätt begränsas, göra sig icke samma betänkligheter gällande att såsom bevis i överrätten åberopa protokollen över bevisupptagningen i underrätten. Den bevisprövning, som sker på grundval av protokollen, träder icke i stället för underrättens bevisprövning och protokollen tilläggas icke samma primära betydelse för bevisprövningen som det i underrätten omedelbart förebragta materialet.

Helt visst råder icke mer än en mening därom, att det i varje fall bör stå parten öppet att i mellaninstansen förebringa sin bevisning ånyo, alltså på nytt låta där avhöra sina vittnen ävensom fullständiga sin tidigare bevisning. Denna partens rätt bör dock icke tillika vara en skyldighet. Vill par-

ten av kostnadsskäl eller av annan anledning icke föranstalta om ny bevisupptagning, bör han icke vara avstängd från att såsom bevis åberopa protokollet angående den vid underrätten framförda bevisningen. Det bör, åtminstone i tvistemål, i första hand bero av parten, huruvida han anser en förnyad bevisupptagning erforderlig och om han vill underkasta sig de kostnader, som äro förknippade därmed. Skulle omständigheter förekomma, som rubba tilltron till den i protokollet återgivna bevisningen eller eljest göra ett förnyat bevisupptagande önskvärt, måste dock denna hänsyn till parten vika, och domstolen bör av eget initiativ äga att förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar. Den bör i intet fall kunna för sättas i det läge, att den ser sig nödsakad att döma på ett material, om vars tillförlitlighet domstolen hyser en grundad misstanke. Denna synpunkt gör sig enligt sakens natur starkare gällande i brottmålen än i tvistemålen. Den torde också böra leda till, att i de grövre brottmålen all bevisning, som är av betydelse för målet i dess fullföljda skick, oberoende av parts yrkande därom ånyo förebringas.

Vad angår bevisupptagning i högsta domstolen synes en sådan redan med hänsyn till den tidsutdräkt, som därav skulle vållas i högsta domstolens arbete, endast i undantagsfall böra ifrågakomma. Det kan ej heller förbises, att allvarliga olägenheter möta jämväl i andra hänseenden. En bevisning, som förebringades i högsta domstolen, skulle i regel komma att sakna ursprunglighet. Skulle i något fall ett mera framträdande behov av vittnens förnyade avhörande göra sig gällande, torde detta lämpligare tillgodoses genom målets återförvisning till hovrätten eller underrätten.

I samband med förfarandet behandlade departementschefen frågan om *processkostnaderna* och framhöll därvid, att man vid utformandet av en rättegångsordning icke uteslutande kunde inrikta strävandena på att göra förfarandet så fulländat och ändamålsenligt som möjligt utan även måste beakta, att anlitaandet av domstolarna icke åsamkade parterna otillbörliga kostnader. Departementschefen erinrade om att såsom en av de största förtjänsterna hos vår nuvarande rättegångsordning brukade framhållas dess billighet för parterna och att det vid behandlingen av frågan om en rättegångsreform ej sällan givits uttryck åt den farhågan, att det föreslagna rättegångssättet komme att äventyra denna förmån för de rättssökande. Särskilt hade med avseende på underrättsprocessen anmärkts, att kostnaderna komme att ökas därigenom att parterna ej längre skulle förmå att själva föra sin talan utan nödgas anlita advokater.

Departementschefen ansåg denna farhåga i hög grad överdriven. Till en början kunde med skäl ifrågasättas, huruvida det nuvarande förfarandet vore så billigt som vanligen antoges. I fråga om underrättsförfarandet hade sålunda från sakkunnigt håll framhållits, att rättegången i stora, omfattande mål för närvarande vore ganska billig, ehuru icke i den grad, som man i allmänhet föreställde sig, varemot till följd av förfarandets stela likformighet och brist på koncentration rättegången vore jämförelsevis dyr i små mål och relativt dyrare ju mindre målet vore. Anmärkningen om nödvändigheten för part att för sin talans utförande begagna sig av ombud hade departementschefen i annat sammanhang avvisat som i stort sett ogrundad. Ej heller i övrigt torde det nya förfarandet innehålla några moment, som vore

ägnade att stegra kostnaderna i underrätten. Däremot förelåge omständigheter, som borde verka i motsatt riktning. Åtgärderna för förfarandets koncentration borde medföra, att antalet inställelser — förberedelsen inräknad — bleve mindre än nu. Framför allt vore förberedelsen och ett effektivt utkrävande av parternas sanningsplikt, såsom erfarenheten från andra länder utvisade, ägnade att förenkla rättegången och göra den billigare. Tvistepunkter bortföller på grund av förlikning eller medgivande, medvetandet om att kunna nödgas offentligen bekräfta lämnade uppgifter dämpade hos parterna lusten att mot bättre vetande bestrida faktiska förhållanden, och parterna vunne redan från början en översikt över stridsläget, som satte dem i stånd att bedöma vilken bevisning verkligen erfordrades. Allt detta bidroge till att begränsa bevisföringen och nedbringa kostnaderna. En beräkning av rättegångsavgifterna till staten, som mera anslöte sig till värdet av tvistens föremål, borde i sin mån medverka till att dessa avgifter bleve mindre kännbara i de små målen. Beträffande överrätterna komme otvivelaktigt införandet av muntlig partsförhandling att innebära en kostnadsökning för parterna. Parts inställelse personligen eller genom kvalificerat ombud måste draga större kostnader än det nu brukliga inlämnandet av skrifter. Ytterligare tillkomme nya kostnader i den mån vittnesförhör komme att äga rum inför hovrätten. Detta förhållande hade ock vunnit beaktande dels på det sätt, att upprepande av vittnesbevisning i överrätterna i allmänhet icke gjorts obligatoriskt, och dels därutinnan att i vissa mål, där hänsyn till kostnaderna gjorde sig särskilt starkt gällande, någon ovillkorlig inställelseplikt icke skulle stadgas. Ej heller borde förbises, att den förbättring av underrätternas rättsskipning, som genom reformen åsyftades, minskade behovet av fullföljd. Av det anförda framginge, att i det större antalet mål, där rättegången vore avslutad med första instansens dom, kostnaderna oftast torde snarare komma att understiga än överskrida vad nu vore vanligt, samt att i de mål, som fullföljdes till högre rätt, kostnaderna i vissa fall komme att om ock ej i alltför hög grad överstiga de nuvarande. I själva verket torde en dylik kostnadsökning vara ofrånkomlig vid anordnande av ett förfarande, som toge nödig hänsyn till rättsskipningens säkerhet.

Domstolsorganisationen.

Departementschefen övergick härefter till behandling av domstolsorganisationen och därmed sammanhängande spörsmål samt anförde härutinnan till en början, att de brister, som för närvarande vidlådde vårt rättegångsväsen, mindre vore att söka i själva organisationen än i rättegångens inre gestaltning eller med andra ord i själva förfarandet. Om man därför läte reformen i första hand gälla förfarandet och så att säga ske inifrån, begränsades såsom en följd härav de organisatoriska åtgärderna till sådana, som kunde anses stå i mera nödvändigt samband med förfarandet och vore ägnade att bereda erforderligt utrymme åt de nya förhandlingsprinciperna. En dylik begränsning vore desto mera önskvärd som de organisatoriska förändringar, vilka ifrågasatts, vore av den omfattande och på olika områden djupt ingri-

pande beskaffenhet, att deras genomförande med all sannolikhet skulle komma att undanskjuta reformförslagets förverkligande till en oviss framtid. Ur olika synpunkter vore en sådan utveckling i hög grad att beklaga. Det nuvarande förfarandets brister vore dock så djupgående och av den betydelse för rättegångsförfarandets viktigaste egenskap, dess säkerhet, att med en reform icke borde anstå längre än som nödvändigt betingades av förhållandena. Mot att nu skrida till en mera vittgående omläggning av organisationen talade också, att lämpligheten av en sådan omläggning alltid måste te sig som skäligen oviss, innan någon erfarenhet vunnits rörande de nya arbetsuppgifter, som komme att åvila domstolarna. Därest man från dessa utgångspunkter uppställde frågan, huruvida den nuvarande domstolsorganisationen vore skickad att uppbära ett muntligt, koncentrerat förfarande, syntes svaret icke behöva bli alltför ogynnsamt.

I fråga om underdomstolarna på landet, *häradsrätterna*, framhöll departementschefen, att någon rubbning i deras sammansättning numera icke torde ifrågasättas. Häradsrätten borde allt framgent som hittills bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Beträffande förhållandet mellan häradshövdingen och nämnden erinrade departementschefen om att i riksdagen vid upprepade tillfällen förslag väckts om utvidgning av nämndens inflytande. Denna fråga, som från slutet av 1800-talet sammankopplats med frågan om vår bevisningsrätts reformering, hade i allmänhet haft den innebörden, att kravet på nämndens enhällighet för att överrösta häradshövdingen skulle uppgivas och i stället införas bestämmelse om att den mening skulle bli rådande, varom tre fjärdedelar av antalet nämndemän förenade sig. Denna ståndpunkt hade vid flera tillfällen biträtts av andra kammaren, varemot inom första kammaren majoritet för densamma icke kunnat ernås. Departementschefen anförde vidare:

Förhållandet mellan häradshövding och nämnd torde så gott som undantagslöst vid våra häradsrätter vara det allra bästa, och de fall, då några verkliga slitningar förekommit, äro helt visst lätt räknade. Häradshövdingen sätter stort värde å nämndens uppfattning särskilt i bevisningsfrågor och praktiska spörsmål. Det är därför ingalunda ovanligt, att häradshövdingen som sin upptager en åsikt, som framkommit inom nämnden och som biträdes av det övervägande flertalet inom denna. Å andra sidan åtnjuter häradshövdingen i allmänhet nämndens odelade förtroende. På detta sätt åvägabringas mellan häradshövdingen och nämnden ett fritt utbyte av synpunkter och en samverkan till rättsskipningens fromma, som präglas av ömsesidig hänsyn. För denna samverkan är lagens omröstningsregel icke av någon egentlig betydelse; nämndens inflytande sträcker sig i verkligheten vida längre än som omedelbart framgår av lagen.

För den, som lägger huvudvikten å denna av alla formföreskrifter obundna, förtroendefulla samverkan mellan domare och nämnd, kommer frågan om lagstiftningens ingripande å detta område icke att erhålla samma principiella betydelse, som av mången tillägges densamma. Oavsett den ståndpunkt man intager till själva principfrågan delar jag emellertid den uppfattningen, att nu gällande lag icke ger ett riktigt uttryck åt nämndens ställning inom häradsrätten och den betydelse för rättsskipningen, som nämnden redan nu äger

och allt framgent bör äga. Jag kan icke heller se någon fara för rättsskipningens säkerhet däri, att i samband med en rättegångsreform nämndens ökade inflytande lagfästes. Genom förhandlingens muntlighet och koncentration skapas större förutsättningar för nämnden att följa förhandlingarna och erhålla ett säkrare utgångsläge för ett riktigt omdöme. Detta gäller ej minst bevisprövningen, vid vilken nämndens medverkan är särskilt betydelsefull. Hur nämndens inflytande skall i lag utmätas, kan uppenbarligen bliva föremål för delade meningar. För min del anser jag övervägande skäl tala för den av andra kammaren tidigare intagna ståndpunkten. Denna skulle, med ett fastställande av det domföra antalet nämndemän till åtta, innebära, att nämndens röst skulle gälla mot domarens i fall, då en majoritet av sex nämndemän förefunnos. I detta sammanhang må framhållas vikten av att olika folkgrupper bliva företrädade inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning blir så allsidig som möjligt.

Efter att härefter ha berört den gällande ordningen med avseende å *arbetsfördelningen mellan häradshövdingen och hans rättsbildade biträden* framhöll departementschefen, att den brukliga arbetsfördelningen lämnade rum för åtskilliga anmärkningar. Sålunda kunde det icke anses tillfredsställande, att rättsskipningen vid häradsrätterna i den utsträckning, som alltjämt ägde rum, anförtröddes åt yngre, jämförelsevis oerfarna krafter. Detta missförhållande skulle bliva än mer framträdande med de krav, som en muntlig, koncentrerad förhandling ställde å domstolens ordförande. För att syftet med en sådan förhandling icke skulle gå till spillo, fordrades hos ordföranden stor omsorg och vana som ledare av förhandlingen. Bevisupptagningen och bevisprövningen förutsatte hos domstolens ordförande stor livserfarenhet och mognad i omdömet. För att den fria bevisprövningen skulle bliva det verk samma medel till sanningens utforskande, som därmed åsyftades, vore det en oeftergivlig fordran att den komme att handhavas av domare, som vore fullt vuxna denna sin uppgift. Dessa synpunkter gjorde sig med samma styrka gällande i alla mål, där bevisningen vore av någon större betydelse. Att på denna punkt inrymma någon undantagsställning åt de med hänsyn till tvisteföremålets värde eller ur andra synpunkter mindre viktiga målen och mera allmänt överlämna dessa måls handläggning åt domare med mindre erfarenhet och kvalifikation i övrigt förefölle ur rättssäkerhetens synpunkt föga tilltalande. De mindre målen kunde i allmänhet icke bära de kostnader, som föranleddes av en förnyad omedelbar bevisupptagning i hovrätten. Den missgynnade ställning, som dessa mindre mål på grund av sakens egen natur måste antagas komma att intaga i fullföljdshänseende, skulle än mer skärpas, om de redan i underrätterna skulle inordnas i särklass. Enligt departementschefens mening talade alltså starka skäl för att organisation och arbetsfördelning ej så anordnades, att dessa mål som regel undandrogas från häradshövdingens handläggning. Vad sålunda yttrats borde uppenbarligen icke anses utgöra hinder för att vissa enklare mål, för vilkas avgörande icke tarvades någon vidlyftigare handläggning eller utredning, såsom vissa kravmål och mindre brottmål, kunde överlämnas till yngre domare.

Därest sålunda — yttrade departementschefen vidare — handläggningen av

rättegångsmålen borde i så stor utsträckning som möjligt förbehållas den ordinarie domaren, måste å andra sidan denne helt frigöras från bestyr, som för den egentliga rättsvården vore av mera underordnad betydelse. Handhavandet av expeditionsgöromålen borde överflyttas å en vid domstolen anställd sekreterare, som under eget ansvar hade att förestå det egentliga kansliarbetet. Åt denne borde ock i den omfattning, som betingades av arbetsbördan i domsagan, anförtros handhavandet av inskrivningsärenden. För kontinuiteten i arbetet vore det uppenbarligen av vikt, att sekreteraren erhöle en mera stadigvarande anställning. Han borde tillika äga sådan utbildning, att han vid häradshövdingens semesterledighet eller vid annat mera kortvarigt förfall för häradshövdingen kunde inträda som dennes vikarie. Det ytterligare behov av juridiskt biträde, som kunde föreligga inom domsagan, syntes som nu kunna tillgodoses genom notarier med mera tillfällig anställning.

Departementschefen anförde vidare, att en organisation sådan som den ifrågasatta med all sannolikhet torde låta sig väl förena med den nuvarande *domsagoindelningen*. Det förelåge icke någon anledning till antagande, att häradshövdingen — särskilt sedan föreslagen förenkling av inskrivningsförfarandet blivit genomförd — skulle komma att ställas inför en alltför betungande arbetsbörda. Med hänsyn till domsagornas i hög grad växlande storlek komme uppenbarligen jämkningar att visa sig nödvändiga. I fråga om de mindre domsagorna talade starka skäl för ett fortskridande på den redan inslagna vägen med en successiv omreglering av deras domkretsar. För vissa av de större domsagorna torde, såsom för närvarande vore fallet, särskilda anordningar böra vidtagas för arbetskrafternas förstärkande. Däremot borde enligt departementschefens mening någon mera allmän omreglering av domsagorna icke förknippas med rättegångsreformens genomförande. Med denna ståndpunkt ställdes frågan om den med hänsyn till reformen lämpligaste domsagoindelningen på framtiden, och den slutliga lösningen gjordes beroende av den erfarenhet, som vunnes angående reformens verkningar.

I fråga om *tingsordningen* för häradsrätterna framhöll departementschefen, att gällande förhållanden, med relativt fåtaliga sammanträden om året och stor anhopning av mål på varje sammanträde, utgjorde ett av de allvarligaste hindren för en tillfredsställande utredning av målen. Att leda förhandlingarna bleve för ordföranden utomordentligt tröttande och hans uppmärksamhet slappades. För att de å uppropslistan upptagna målen skulle medhinnas bedreves handläggningen ofta med större skyndsamhet än som vore förenlig med en grundlig utredning. Den långa väntan vid tingen vore till stort hinder för vittnen och parter; därav föranleddes parternas huvudombud att i sitt ställe skicka ersättare, som endast ofullständigt behärskade målen. Dessa olägenheter vore så i ögonen fallande, att någon tvekan ej gärna kunde råda om nödvändigheten av en förändring. Departementschefen förutsatte därför, att de bestämmelser, som den blivande lagen komme att upptaga i detta ämne, skulle avse tätare tingssammanträden med ett mindre antal mål på varje sammanträde. Tingsordningen borde uppenbarligen lämpas efter

förhållandena och behovet på varje ort, varvid nödig hänsyn borde tagas jämväl till att nämnden ej oskäligt betungades. Ur denna synpunkt torde, för möjliggörande av lämplig arbetsfördelning inom nämnden och komplettering vid förfall, det antal nämndemän som skulle utses för tingslaget alltid böra sättas ej obetydligt högre än det domföra antalet.

Beträffande rättsskipningen i städerna borde enligt departementschefens mening i första hand övervägas, huruvida den nuvarande organisationen av *rådhusrätterna* kunde anses i stånd att utan väsentliga förändringar uppbära ett muntligt, koncentrerat förfarande. Om man från denna utgångspunkt till en början skärskådade frågan om statens övertagande av rättsskipningen i städerna, kunde det ur principiell synpunkt otvivelaktigt riktiga argumentet om rättsskipningen såsom en till sin natur statlig angelägenhet icke tilläggas sådan betydelse, att ett dylikt övertagande skulle utgöra en nödvändig förutsättning för processreformens genomförande. Innan man toge ståndpunkt till denna fråga, borde närmare undersökas, vilka olägenheter vore förknippade med den nuvarande ordningen och huruvida dessa vore av den art, att de icke på annan väg läte sig avhjälpas. Enligt departementschefens mening kunde det icke i och för sig anses utgöra en svaghet, att rådhusrätternas ledamöter vore i tillfälle att hämta sin erfarenhet jämväl från den kommunala förvaltningens område, förutsatt att de uppgifter, som härutinnan åvilade dem, icke inkräktade på eller förtoge deras intresse för domarkallet. De kommunala och allmänna förvaltningsbestyr, som numera åvilade städernas magistrater, torde icke vara av den omfattning, att grundad anledning till farhåga härutinnan kunde anses föreligga. Däremot syntes en annan anmärkning, som framställtts mot rådhusrätterna och som avsåge sättet för domartjänsternas tillsättande, vara långt mera vägande. Med de stora anspråk, som ett muntligt koncentrerat förfarande ställde på domstolens ledamöter ej minst å dess ordförande, vore det en oeftergivlig fordran, att urvalet till dessa befattningar skedde med den största omsorg. De grunder, som nu gällde i fråga om städernas domarval, innebure obestridligen icke fullgoda garantier för en tillfredsställande rekrytering. Detta sammanhänge i främsta rummet med att den korporation, åt vilken valet vore anförtrött, i allmänhet icke ägde tillräcklig kännedom om de sökande eller erforderlig sakkunskap för att rätt bedöma deras kvalifikationer såsom domare. Visserligen hade vad anginge borgmästarvalen det statliga inflytandet tillmätts ett visst utrymme vid utnämningen, men detta inflytande inskränkte sig till det förslag, som framgått ur valet, och vore därför av tämligen begränsad räckvidd. Även om den nu gällande ordningen icke medfört alltför oroväckande konsekvenser, vore det dock å andra sidan omisskänneligt, att vid dessa val ovidkommande hänsyn ej sällan spelade in samt att utgången understundom berodde av slumpen eller av en lyckad kupp. Stadsdomarna hade i allmänhet icke varit i tillfälle att förvärva den mera allsidiga utbildning, som följde med tjänstgöringen i olika domstolsinstanser och som för befordringsgången å lantdomarbanan med rätta ansåges vara av stor vikt. Å andra sidan vore lantdomarna och

överrättsdomarna i avsaknad av den rikare erfarenhet, som tjänstgöringen i en större rådhusrätt helt visst skulle skänka å vissa för deras ämbetsutövning betydelsefulla rättsområden.

De nu antydda bristerna kunde visserligen — yttrade departementschefen vidare — te sig som så svårartade och så oskiljaktiga från varje på kommunal grund uppbyggt domstolsväsen, att för deras avhjälpande ett förstatligande av rättsskipningen i städerna framstode som oundvikligt. De svårigheter av organisatorisk och annan art, som härvid mötte, bjöde dock, att jämväl en annan utväg toges under övervägande. Enligt departementschefens mening torde en tillfredsställande lösning åtminstone tillsvidare kunna vinnas genom en långt mindre genomgripande ordning, nämligen en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande. En sådan reform måste uppenbarligen i första hand taga sikte på att vid valet endast finge ifrågakomma sökande, som med hänsyn till skicklighet och erfarenhet ägde för tjänsten erforderliga kvalifikationer. För ernående av detta syfte borde valrätten begränsas inom ett förslag, vid vars upprättande allmänna befordringsgrunder vunne beaktande i högre grad än nu vore fallet. En förutsättning för ernående av den cirkulation mellan stadsdomstolarna och övriga domstolar, som borde eftersträvas, vore att stadsdomarnas löneförhållanden ordnades efter i stort sett samma grunder som gällde för motsvarande befattningar i andra domstolar. I varje fall måste tillses, att stadsdomarna ej komme att intaga en i förhållande till övriga domare mindre gynnsam ställning, varigenom en fullgod rekrytering av stadsdomarkåren skulle i hög grad äventyras.

Departementschefen anförde vidare, att om med statens övertagande av rättsskipningen i städerna sålunda tillsvidare borde anstå och denna fråga upptagas till slutligt avgörande i samband med en jämväl ur kommunala synpunkter påkallad allmän omläggning av städernas förvaltning, måste här för uppställas en ganska väsentlig begränsning. De mindre rådhusrätternas otillräcklighet för lösandet av svårare rättegångsuppgifter vore redan under rådande förhållanden påtaglig och skulle bliva än mera framträdande inför de större krav, som det nya förfarandet ställde på domstolarna. Orsaken härtill låge i jurisdiktionsområdets obetydlighet, och botemedlet måste alltså vara att söka i större domkretsar. Vid sådant förhållande borde dessa städer förenas med kringliggande landsbygd till en domsaga, varvid intet hinder mötte, att staden, om den vore av tillräcklig storlek, bildade eget tingslag. För sistnämnda fall kunde komma under övervägande att åt domstolen giva en sådan sammansättning, att den jämte häradshövdingen såsom ordförande bestode av två lagfarna rådmän med en ställning motsvarande rådhusrättens bisittare. Var gränsen skulle dragas mellan å ena sidan de fall, då staden skulle bibehålla sin nuvarande jurisdiktion, och å andra sidan sådana, där staden skulle ingå i omgivande lantdomsaga, kunde helt visst göras till föremål för delade meningar. Den bestämmande synpunkten härvid syntes böra vara, att den kommunala rättsskipningen bibehölles i de städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra om-

ständigheter ägde förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka, under det att övriga städer, i likhet med många, till en del ganska betydande städer och samhällen, som redan nu icke ägde egen domstol, finge genom statens försorg sin rättsskipning ombesörjd på enahanda sätt som i fråga om landsbygden.

I fråga om rådhusrätternas sammansättning anförde departementschefen, att därest rättsskipningen i de större och medelstora städerna bibehölles såsom en stadens angelägenhet, någon anledning icke föreläge att rubba den nuvarande sammansättningen av rådhusrätterna i dessa städer. Under denna förutsättning borde rådhusrätten således alltjämt bestå av tre ledamöter. Den form för lekmannadeltagande, som rådmansinstitutionen tidigare inneburit, hade i de ifrågavarande städerna alltmer kommit ur bruk och saknade för dessa städer all betydelse. Samtliga ledamöter borde därför, såsom nu i allmänhet vore fallet, vara lagfarna. Detta uteslöte emellertid icke, att lekmän, om ock på annat sätt, borde i vissa fall medverka jämväl i rådhusrätterna. Härom yttrade departementschefen:

De fördelar, som ur rättsskipningens synpunkt äro förenade med lekmäns deltagande, äro i hög grad beroende av det intresse, varmed ett sådant deltagande omfattas, och styrkan av den tradition, som uppbär detsamma. I fall, där dessa förutsättningar saknas, kan det befaras, att svårigheter skulle möta att erhålla för uppdraget lämpliga personer, som tillika vore villiga att åtaga sig detsamma. Skulle lekmän medverka i alla vid rådhusrätten förekommande mål, komme ett sådant deltagande att särskilt i de större städerna för den enskilde bliva i hög grad betungande. Å andra sidan skulle lekmannadomaren, därest till förebyggande av denna olägenhet tjänstgöringen fördelades å ett större antal personer och en var sålunda komme att deltaga allenast vid ett fåtal sammanträden, helt visst känna sig främmande inför de mångskiftande spörsmål, som förekomma vid en stadsdomstol. De nu antydda synpunkterna synas leda till, att lekmännens deltagande tillsvidare endast bör omfatta en sådan mera enhetlig grupp av mål, som är ägnad att i högre grad tilldraga sig allmänhetens intresse och där deras medverkan jämväl ur rättsskipningens synpunkt är särskilt önskvärd, nämligen de grövre brottmålen. De skäl, som jag tidigare framhållit i fråga om rättsskipningens folkliga anknytning, äga beträffande dessa mål sin fulla tillämpning. Rättsskipningen i de grövre brottmålen rör medborgarens mest oförytterliga rättigheter. I intet fall är det mera angeläget, att allmänheten genom sina målsmän tar del i dömandets ansvar och så erhåller förtroende till det sätt, varpå domstolen fullgör denna sin maktpåliggande och ömtåliga uppgift.

Ett spörsmål, som här inställer sig, är det om sättet för lekmannelementets införlivande med domstolen. En utväg är att följa förebilden från häradsrätterna och alltså låta rådhusrätten bestå av en lagfaren ledamot som ordförande med en nämnd av åtta personer, varvid jämväl för omröstning till dom skulle gälla samma regler som för häradsrätten. Mot en sådan lösning kan emellertid med fog anföras, att den skulle innebära ett av omständigheterna icke påkallat försvagande av det lagfarna elementet i domstolen. Ett beaktande av denna synpunkt leder till att jämväl vid handläggning av nu ifrågavarande mål rådhusrätten bör utgöras av tre lagfarna ledamöter jämte nämnd. För sådant fall synes beträffande omröstningen böra gälla, att allenast enhällig nämnd må fälla utslaget gentemot de lagfarna domarnas enhälliga votum. Till stöd för denna avvikelse från de regler, som förordats

beträffande häradsnämnden, torde vara nog att framhålla den ökade garanti för rättssäkerheten, som måste anses följa därav, att det lagfarna elementet är starkare företrätt i rådhusrätten. Måhända bör här till i fråga om brottmål fogas det förbehållet, att om den mening, som omfattas av samtliga fackdomare, är mildare, denna mening alltid skall bli gällande. Skulle däremot skiljaktighet föreligga mellan de lagfarna ledamöterna, kommer omröstningsfrågan i ett annat läge. Den mening, som omfattas av majoriteten bland ämbetsdomarna, framträder ej längre med samma auktoritet, och det förefaller som om tillräckliga skäl icke föreligga att i ett sådant fall fränkänna det för häradsrätt föreslagna flertalet av sex nämndemän betydelse för utgången. Därest detta flertal ansluter sig till den bland fackdomarna skiljaktiges mening, bör denna alltså bli utslagsgivande.

Vad angår *hovrätterna* erinrade departementschefen om att redan under nuvarande rättegångsordning förslag väckts om uppdelning av de båda större hovrätterna i syfte att sätta hovrätternas ledamöter i stånd att inhämta närmare kännedom om de förhållanden, varunder rättsskipningen i landets olika delar verkade, och på detta sätt skapa ökad förståelse för de särskilda synpunkter, som härvid äro av betydelse, samtidigt som genom hovrätternas större tillgänglighet allmänhetens intresse för deras rättsskipning skulle stärkas. Om dessa skäl — yttrade departementschefen — jämväl under nuvarande, rent skriftliga rättegångssätt måste tillmätas betydelse, framstode det vid ett system med muntlig förhandling, där parterna i regel hade att själva eller genom ombud komma till stades, som så mycket angelägnare, att anstalter vidtoges för att denna skyldighet ej skulle bli alltför betungande. Upptagande av bevisning komme också särskilt i grövre brottmål att äga rum inför hovrätten. Med hänsyn såväl till den enskildes som det allmännas kostnader vore det därför av stor vikt, att hovrätterna i högre grad än nu vore fallet erhöles en lokal förläggning. Hur långt denna tanke lämpligen borde fullföljas, vore uppenbarligen beroende jämväl av vissa andra förhållanden. Det låge i sakens natur, att varje hovrätt måste omfatta ett mera betydande antal underrättsdomkretsar. Hovrättens arbetsuppgifter skulle eljest icke bli av tillräckligt allsidig och intresseväckande beskaffenhet. Ej heller borde hovrättens domarbestånd bli alltför fåtaligt utan lämna tillfälle till utbyte av åsikter och synpunkter i föreliggande frågor mellan ett större antal ledamöter. Med en alltför snäv krets av domare, som sattes att en längre tid samarbeta under tämligen ensartade förhållanden, förelåge alltid faran av en viss ensidighet och begränsning. Från dessa utgångspunkter borde antalet hovrätter icke överstiga sju eller sättas lägre än fem. Departementschefen utgick härvid från att ur Svea hovrätt borde utbrytas åtminstone en norrländsk hovrätt samt att en västsvensk hovrätt inrättades i Göteborg. Den ytterligare uppdelning, som kunde ifrågakomma, borde uppenbarligen i främsta rummet avse de norrländska länen.

Departementschefen anförde vidare:

Med ett mindre antal hovrätter och jämförelsevis stora hovrättsdomkretsar uppstår frågan om andra anstalter för att minska olägenheten av hovrättens avlägsenhet. I detta syfte har förslag framställts om anordnande av

särskilda hovrättsting inom domkretsens från förläggningssorten mera avlägsna delar. Det kan ej förnekas, att skäl tala för en sådan anordning ej minst med hänsyn till den större folkliga anknytning, som rättsskipningen i överrätterna härigenom skulle vinna. I viss mån innebär förslaget ett återupplivande av gamla svenska traditioner. Behovet av hovrättens större lättillgänglighet gör sig särskilt gällande i de grövre brottmålen. I dessa mål förekommer ofta en vidlyftig utredning genom vittnen, som äro bosatta i orten, ävensom personlig inställelse av den tilltalade. Därest, såsom jag i det följande kommer att förorda, nämnd skall medverka i de grövre brottmålen, ligger jämväl häri ett skäl att giva förslaget sin anslutning i denna del. Huruvida jämväl i andra mål anordningen med hovrättsting kan visa sig lämplig, är ej lätt att nu överblicka. Svaret på denna fråga beror i ej ringa grad på det antal, till vilket hovrätterna bestämmas. Skulle detta begränsas till fem, torde särskilt för de norrländska länen behovet av hovrättsting vara uppenbart. För sådant fall bör det tillkomma hovrätten att med hänsyn till ett måls beskaffenhet och övriga omständigheter själv avgöra, huruvida målet skall handläggas i vanlig ordning eller vid hovrättsting.

Beträffande hovrätternas sammansättning erinrade departementschefen, att hovrätt för närvarande vore domför med fyra ledamöter, om tre av dem vore ense om domslutet, men att, om sådan enighet ej kunde uppnås, handlingarna överlämnades till en femte ledamot, som efter granskning av dessa avgåve sitt votum. Denna anordning kunde tydligen ej bibehållas vid en på omedelbarhet grundad muntlig förhandling. Vid denna måste de domare, som deltog i avgörandet, samtliga ha övervarit förhandlingen. Att på denna grund fastställa det domföra antalet till fem syntes dock icke vara erforderligt. Å andra sidan syntes ett antal av allenast tre vara väl lågt särskilt med hänsyn till att de kollegiala stadsdomstolarna skulle vara besatta med ett lika antal domare. Härtill komme att vid förfall för någon av de ordinarie ledamöterna och inträdet av en tillfällig ledamot i domstolen dess sammansättning skulle bliva alltför svag. Sattes antalet till fyra, torde det finnas större utsikt att upprätthålla det i hög grad beaktansvärda kravet, att i alla mål minst tre ordinarie ledamöter skulle deltaga i avgörandet. Departementschefen hade därför stannat vid, att det domföra antalet ledamöter i hovrätt sattes till fyra.

Rörande frågan om deltagande av nämnd i hovrätt hänvisade departementschefen till vad han i detta ämne anfört i fråga om rådhusrätterna. De synpunkter, som därvid framhållits för en begränsning av nämndens medverkan till de grövre brottmålen, vore emellertid för hovrätternas del i än högre grad framträdande. Sålunda kunde med hänsyn till olägenheter och kostnader det knappast på allvar ifrågasättas att i hovrätt låta nämnd deltaga i alla mål. Med den ståndpunkt departementschefen intagit i fråga om bevisprövningen såsom en i främsta rummet underrätten åliggande uppgift gjorde sig ock behovet av nämnd i överinstansen mindre starkt gällande. Ett undantag härifrån bildade de grövre brottmålen, i vilka liksom vid underrätten bevisningen alltid skulle omedelbart förebringas inför domstolen. Vad anginge nämndens sammansättning torde, liksom i fråga om rådhusrätterna, övertägligande skäl tala för att de för häradsnämnd förordade grunder-

na, med vissa jämkningar, skulle lända till efterföljd. Det domföra antalet borde alltså sättas till åtta. Beträffande hovrättsnämndens ställning och omröstning till dom borde i huvudsak de regler, som föreslagits i fråga om rådhusrätterna, äga tillämpning.

Någon mera ingripande förändring i *högsta domstolens* sammansättning ansåg departementschefen icke föranledas av rättegångsreformen, under förutsättning att sådana anstalter träffades i fråga om målens fullföljd till högsta domstolen, att icke därav påkallades en bland annat ur rekryteringssynpunkt icke önskvärd utökning av antalet ledamöter i högsta domstolen. Vad där- emot anginge målens föredragning inför högsta domstolen, som nu ombe- sörjdes av revisionssekreterare, komme — yttrade departementschefen — denna att i stor utsträckning ersättas av den muntliga partsförhandlingen. Med hänsyn härtill bleve ett bibehållande av nedre justitierevisionen med dess nuvarande uppgifter icke längre erforderligt. Uppenbarligen föreläge jämväl efter rättegångsreformens genomförande behov av ett högsta domstolens kansli liksom ock av juridiskt utbildad personal för biträde vid målens hand- läggning samt föredragning av vissa mål och ärenden ävensom för notarie- göromål. Departementschefen ansåg sig dock icke i detta sammanhang böra ingå på de rent organisatoriska spörsmål, som härutinnan mötte.

Såsom brister i *åklagarväsendet* framhöll departementschefen åklagarnas otillräckliga utbildning och den organisatoriska svaghet, som låge däri, att särskilt i fråga om landsbygdens åklagare med åklagaruppgiften i betydande omfattning sammankopplats andra, för densamma främmande göromål. Departementschefen anförde vidare:

Att för genomförande av ett muntligt, koncentrerat förfarande i brottmål ett stärkande av åklagarinstitutionen är nödvändigt, torde icke kunna bestri- das. Ett dylikt förfarande ställer helt andra anspråk på åklagaren än det nu rådande. Vad som brister i utredningens fullständighet kan nu i någon mån botas genom de tillfällen till uppskov, som stå åklagaren till buds. Do- marens råd och anvisningar kunna ock ersätta en ur rättslig synpunkt otill- fredsställande utveckling av åtalet. Ett sådant tillvägagångssätt måste dock betecknas som principiellt oriktigt. Det ger förfarandet en inkvisitorisk prä- gel, som kan menligt inverka på domarens ställning eller i allt fall hos den tilltalade och andra rubba tilltron till domarens opartiskhet. Med åtalsmyn- dighetens svaghet är förenad en annan måhända ännu allvarsammare fara. Straffrättsskipningen förfelar lätt sitt syfte, ett säkert och verksamt beivran- de av brottsligheten. De för samhället skadliga verkningarna härav äro så påtagliga, att de icke behöva närmare utvecklas. De förslag, som framställets till en reform av åklagarväsendet, utgå i allmänhet från att åklagaruppgif- terna böra fördelas å olika tjänstemannakategorier allt efter de åtalade brot- tens svårhetsgrad, så att i fråga om lindrigare brott åtalsbefogenheten i stort sett som nu skulle tillkomma stads- och landsfiskalerna, under det att för de medelsvåra och grövre brotten denna befogenhet skulle tilldelas en väsent- ligt mera kvalificerad kår av åklagare med fullgod juridisk utbildning, de s. k. statsåklagarna. En sådan anordning överensstämmer i viss mån med de synpunkter, som tidigare gjort sig gällande i fråga om organisationen av åklagarväsendet å landsbygden.

Vid en reform av åklagarväsendet gäller det uppenbarligen i första hand att taga ståndpunkt till det nu antydda spörsmålet om göromålens fördelning på skilda slag av befattningshavare. Till stöd för en dylik uppdelning har framhållits, att de medelsvåra och grövre brottmålen med hänsyn till förundersökningen och åtalets utförande ställa särskilt stora anspråk å åklagarens juridiska insikter, hans omdöme och erfarenhet samt att utredningen av dessa mål i allmänhet vore av invecklad beskaffenhet. Häremot har visserligen invänts, att samma förhållanden ej sällan föreläge i mål, som rörde sig om förseelser eller mindre brott. Även med erkännande av det i viss mån berättigade i denna anmärkning är det dock uppenbart, att de intressen, varom särskilt i de grövre brottmålen är fråga, äro av den vikt ur såväl den enskildes som samhällets synpunkt, att kravet å åklagarens högre kompetens här gör sig gällande med en helt annan styrka. Helt visst skulle det vara önskvärt om samma kompetensvillkor kunde uppställas för samtliga åklagarbefattningarna; ett bestämt hinder härför torde emellertid möta med hänsyn såväl till möjligheten att tillfredsställande rekrytera en så stor kår som ock till kostnaderna.

Departementschefen berörde vidare ett framkommet förslag att åvägbringa en lämpligare arbetsfördelning mellan de nuvarande landsfiskalerna genom att å skilda befattningshavare överflytta å ena sidan åklagar- och polisgöromålen och å den andra landsfiskalens övriga åligganden. Framkomligheten av denna väg vore enligt departementschefens mening väl förtjänt av en närmare undersökning. Till frågan, om för anställning som underåklagare borde uppställas som villkor att ha avlagt juridisk examen, ansåge sig departementschefen icke i detta sammanhang böra intaga ståndpunkt.

Beträffande frågan om det inbördes förhållandet mellan åklagarmyndigheten och polismyndigheten anförde departementschefen, att denna fråga för närvarande saknade praktisk betydelse, då åklagaren tillika vore polismyndighet. Denna anordning borde enligt departementschefens mening alltjämt bibehållas såvitt anginge underåklagarna. Däremot kunde — yttrade departementschefen — meningarna vara delade, huruvida den vore lämplig i fråga om statsåklagarna. De betänkligheter, som härvid gjorde sig gällande, sammanhänge i främsta rummet därmed, att deras verksamhet som åklagare skulle komma att alltför mycket nedtyngas av göromål, som icke ägde något omedelbart samband med deras egentliga uppgift, samt att särskilt med hänsyn till det större antal statsåklagare, som för sådant fall skulle visa sig erforderligt, svårigheter skulle möta för en tillfredsställande rekrytering av dessa tjänster. Vad sålunda framhållits borde vid frågans fortsatta behandling ingående övervägas. Även om ett sådant övervägande, såsom sannolikt vore, gäve till resultat, att statsåklagaren i allmänhet icke tillika borde vara polismyndighet, måste dock mellan honom och polismyndigheten vara rådande en nära samverkan. Övervägande skäl talade för att, sedan det på polismyndigheten ankommande spaningsarbetet avslutats, statsåklagaren i regel själv under eget ansvar övertog ledningen av den fortsatta undersökningen i de mål, däri han hade att utföra åtalet. Att polismyndigheten vore skyldig härvid lämna erforderligt bistånd, låge i sakens natur.

I fråga om åklagare vid hovrätt framhöll departementschefen, att med

den muntliga partsförhandlingen jämväl i hovrätterna uppkomme vid fullföljd av mål till hovrätten behov av åklagarens personliga inställelse vid denna domstol. Härvid kunde olika utvägar komma i fråga. Sålunda hade föreslagits att vid hovrätterna inrättades en särskild åklagarkår med uppgift såväl att besluta om fullföljd av ett vid underrätt anhängiggjort åtal som ock att inför hovrätten utföra åklagartalan i de av åklagaren eller dennes motpart fullföljda målen. Ett annat förslag vore att låta såväl frågan om fullföljden som ock förhandlingen i hovrätten ankomma på samma åklagare, som utfört åtalet i underrätten. Slutligen hade ifrågasatts en mellanståndpunkt, innebärande att beträffande de mål, i vilka statsåklagare fört talan i underrätten, det skulle anföras åt denne att företräda åtalet jämväl i hovrätten, under det att i fråga om övriga mål en hovrättsåklagare skulle inträda i åklagarens ställe. Till stöd för det förstnämnda förslaget hade framhållits, förutom vissa rent organisatoriska förhållanden, olämpligheten av att frågan om åtalets fullföljande komme att bero av samme åklagare, som fört talan i underrätten. Denne skulle vara alltför benägen att underskatta det befogade i den lägre instansens dom och där komma att fullfölja talan i oträngt mål, varemot en överordnad åklagare hade lättare att objektivt besluta i denna fråga. Genom den ifrågasatta anordningen med särskild hovrättsåklagare skulle alltså vinnas en besparing i hovrättens tid och arbetskraft. Å andra sidan hade hävdats, att den åklagare, som följt målet vid den förberedande undersökningen och vid huvudförhandlingen i underrätten, med hänsyn till den kännedom han sålunda vunnit om målet vore bättre skickad för åtalets utförande jämväl i hovrätten. De sålunda först framhållna synpunkterna kunde enligt departementschefens mening icke fränkännas avgörande betydelse i fråga om de mål, i vilka underåklagare fört talan i den lägre instansen. Mot en anordning, varigenom i dessa, det stora flertalet mål, åt underåklagarna skulle överlämnas att fullfölja och utföra åtalet i hovrätten, talade för övrigt, att en sådan skulle bli alltför tyngande och kostsam samt medföra alltför stor rubbning med hänsyn till de löpande göromålen. Däremot ansåg departementschefen dessa skäl icke äga samma vikt i fråga om de mål, i vilka åtalet utförts av statsåklagare. I dessa mål vore det med hänsyn till deras beskaffenhet och i allmänhet större omfattning av särskild betydelse, att ett ombyte å åklagarsidan om möjligt undvekes. Farhågan att statsåklagarna skulle missbruka sin fullföljdsrätt och därigenom ådraga överrätterna en onödig arbetsbörda vore med all sannolikhet överdriven. Jämväl ur organisatorisk synpunkt kunde, särskilt vad anginge de grövre brottmålen, skäl anföras för statsåklagarnas bibehållande såsom åtalsmyndighet. Dessa mål komme att i de fall, då det med hänsyn till avstånd och andra förhållanden funnes lämpligt, handläggas av hovrätten å ort inom det län, till vilket underrätten, som meddelat det överklagade utslaget, hörde och där också statsåklagaren i allmänhet hade sin förläggningssort. Någon större kostnad eller omgång vållades alltså icke genom statsåklagarens inställelse vid förhandlingen. Huruvida statsåklagaren borde föra talan i hovrätten

jämväl i de medelsvåra brottmålen, kunde vara mera tveksamt. Vi besvarandet av denna fråga borde uppenbarligen komma i betraktande andra omständigheter av organisatorisk art, såsom statsåklagarnas arbetsbelastning, hovrättens arbetsindelning och dylikt.

Departementschefen anförde vidare, att då åtal i hovrätt skulle fullföljas av annan än statsåklagare, härför erfordrades särskilda, i hovrätten anställda åklagare. I fråga om dessa hade föreslagits, att i spetsen för dem skulle ställas en advokatfiskal, som ägde att utöva uppsikt och förmanskap jämväl över underrätternas åklagare. En sådan organisation skulle måhända vara nödvändig, därest åtalets utförande i hovrätt uti samtliga mål skulle ankomma på annan än underrättsåklagaren. Valdes åter den av departementschefen förordade utvägen, att åtminstone i de grövre brottmålen låta åtalet i hovrätten bevakas av statsåklagaren, syntes organisationen bliva alltför omfattande. För sådant fall torde vara lämpligare att åt den statsåklagare, förslagsvis benämnd förste statsåklagare, som vore förlagd till hovrättsstaden, inrymma förmansställning för övriga statsåklagare under hovrätten ävensom för de åklagare, hovrättsfiskaler, som hade att utföra åklagartalan i de mål, där ombyte av åklagare skulle äga rum.

Vad angår åtalets utförande i högsta domstolen ansåg departementschefen någon förändring uppenbarligen icke böra äga rum i gällande ordning, enligt vilken fullföljdsrätt tillkommer allenast justitiekanslern och, i viss omfattning, justitieombudsmannen och militieombudsmannen. Däremot bleve förhållandena annorlunda i fråga om de mål, i vilka talan fullföljdes av den tilltalade. I dessa mål bevakades nu åtalet i högsta domstolen av åklagaren vid underrätten. Med muntlig partsförhandling i högsta domstolen kunde denna anordning enligt departementschefens mening icke bibehållas, utan jämväl i dessa fall borde åtalet utföras av justitiekanslern, eventuellt justitieombudsmannen eller militieombudsmannen, eller någon hos honom anställd, därtill behörig tjänsteman. Justitiekanslern borde intaga ställningen av åklagarväsendets närmast Kungl. Maj:t högste målsman och chef.

Beträffande *advokatväsendet* framhöll departementschefen, att i ett koncentrerat, muntligt förfarande ökade anspråk ställdes å parternas ombud. Visserligen kunde ett dylikt förfarande ej sägas giva en annan karaktär åt de uppgifter, som åvilade ombuden. De hade liksom nu att förbereda målens handläggning, att inför rätten förebringa det material, som huvudmannen ville åberopa, samt att framlägga sin uppfattning rörande det faktiska och rättsliga bedömandet därav. Tydligt vore emellertid, att ett koncentrerat, muntligt förfarande krävde av ombuden en sorgfällig förberedelse, fullständig överblick över processmaterialet samt förmåga att framlägga och belysa detsamma. Med hänsyn härtill vore det nödvändigt, att tillgång funnes till en kår av väl utbildade personer, vilka i sin verksamhet för den rättssökande allmänhetens betjänande ägde såväl förmåga som vilja att främja en god rättegång. Efter införande av en på ackusatorisk grund byggd

straffprocess måste även, för vinnande av allsidig utredning och för tillvaratagande av den tilltalades berättigade intressen, stora anspråk ställas på de personer, vilka förordnades såsom försvarare åt anhållna eller häktade. Att vårt nuvarande advokatstånd i stort sett ägde förutsättningar att fylla dessa krav, torde icke kunna betvivlas. Sålunda hade under den senaste mansåldern en betydande förbättring av advokatståndets rekrytering ägt rum. Det kunde ock antagas, att ett reformerat förfarande, med de rikare möjligheter det erbjöde för ombuden att verksamt bidra till målens utredning och ett riktigt avgörande, komme att medverka till en höjning av advokatens intresse för sin uppgift. En utveckling i denna riktning skulle i hög grad främjas, därest erfarna, framstående advokater kunde i särskilda fall ifrågakomma till domarbefattningar. Även om advokatycket såsom hittills borde äga karaktär av en fri verksamhet, där det nödvändiga urvalet i främsta rummet borde ske genom inbördes tävlan och med hänsyn till det förtroende, som den enskilde advokaten kunde genom sin duglighet förvärva, borde dock medel icke saknas för ett inskridande i fall, då ett sådant ur rättsskipningens synpunkt framstode såsom angeläget. Hur denna kontroll lämpligen borde anordnas kunde vara föremål för delade meningar. Vid ett närmare övervägande av denna fråga borde undersökas, huruvida skyldighet borde föreskrivas för dem, som uppfyllde vissa kompetenskrav och yrkesmässigt uppträdde som ombud, att vara sammanslutna i en förening med uppgift att främja en god anda inom kåren och med rätt att utöva disciplinär kontroll över sina medlemmar. Möjlighet borde emellertid finnas även för domstolarna att inskrida mot ombud, som icke ägde erforderliga kvalifikationer för sin uppgift.

Departementschefen berörde även den i samband med processreformen väckta frågan om en överflyttning av *överexekutorsgöromålen* å de allmänna underrätterna samt framhöll, att detta spörsmål ägde ett nära samband med frågan om förstattligandet av rättsskipningen i städerna. Skulle ett allmänt förstattligande äga rum och magistraten i dess nuvarande sammansättning försvinna, torde någon annan utväg icke stå till buds än att överflytta överexekutorsgöromålen i de städer, som komme att utgöra egen domsaga, å domstolen. Att för ifrågavarande städer förlägga dessa göromål till länsstyrelserna kunde uppenbarligen icke ifrågakomma. Bibehölles däremot den kommunala rättsskipningen, ägde skälen för en överflyttning icke längre samma styrka. Någon större olägenhet av att överexekutorsgöromålen för sådant fall liksom hittills tillkomme dessa städers magistrater torde väl knappast kunna påvisas. Beträffande åter landsbygden och de städer, som redan nu lydde eller framdeles komme att läggas under landsrätt, vore förhållandena visserligen i någon mån annorlunda. Något större behov av en förändring torde icke i detta fall föreligga. En sådan förändring skulle otvivelaktigt medföra ganska avsevärda omläggningar i fråga om såväl häradsrätterna som länsstyrelserna. Även med erkännande av det principiellt berättigade i kravet å överexekutorsgöromålens överflyttning till domstolarna tor-

de tillräckliga skäl sålunda knappast föreligga att redan nu, då jämväl andra spörsmål, som ägde samband med denna fråga, såsom uppbördsreformen, stode på dagordningen, härutinnan skrida till en mera genomgripande reform. Då det dessutom syntes angeläget att icke fördröja rättegångsreformens genomförande genom vittgående organisatoriska ingrepp, som icke omedelbart påkallades av det nya förfarandet, borde jämväl med åtgärder på detta område tillsvidare anstå. Vid lagstiftningsarbetets fullföljande kunde emellertid uppenbarligen komma under omprövning att från överexekutor överflytta vissa grupper av ärenden, som med hänsyn till sin beskaffenhet vore i högre grad ägnade att handläggas av domstol än av administrativ myndighet.

I fråga om *utbildnings- och beföringsgången* på domarbanan yttrade departementschefen, att den nya rättegångsordningen nödvändiggjorde ganska väsentliga avvikelser från vad nu vore vanligt. Detta sammanhänge i främsta rummet därmed, att de egentliga domarbefattningarna icke kunde i samma utsträckning som nu tagas i anspråk för aspiranternas utbildning. Detta gällde särskilt i de fall, då domstolen, såsom häradsrätten, bestode allenast av en lagfaren domare och å denne alltså måste uppställas särskilt stora krav å juridisk insikt och erfarenhet. I fråga om de kollegiala domstolarna, rådhusrätterna och hovrätterna, gjorde sig betänkligheter mot anlitande av bisittarplatserna i utbildningssyfte mindre gällande, även om det vore uppenbart, att jämväl härvid stor återhållsamhet måste iakttagas.

Departementschefen angav vissa riktlinjer för utbildnings- och beföringsgången. Liksom för närvarande borde domaraspirantens första utbildning vara förlagd till underrätten och avse att ge honom en inblick i dess olika arbetsuppgifter. Han komme där i första hand att biträda sekreteraren och häradshövdingen i deras göromål. Därefter borde det kunna anförtros honom att vid ledighet för sekreteraren upprätthålla dennes befattning, dock utan befogenhet att såsom ordförande i häradsrätten handlägga rättegångsmål. Efter denna första tjänstgöring, som helst borde uppdelas å häradsrätt och rådhusrätt och som beräknades taga en tid av tre år, skulle övergång ske till hovrätt. Den första tjänstgöringen i hovrätten borde avse biträde vid hovrättens protokoll och å hovrättens olika expeditioner samt vid uppsättande av promemorior åt hovrättens referenter i mål, i vilka tjänstemannaföredragning ägde rum. Efter någon tid kunde åt aspiranten överlämnas föredragning inför hovrätten av sådana mål och efter hand utförande såsom fiskal av åklagartalan i enklare brottmål. Tjänstgöringen i hovrätten, som borde omfatta en tid av minst ett år, borde äga karaktären av ett prov, varigenom hans lämplighet för domarkallet närmare utröntes. Genomgången härav borde berättiga honom till förordnande som sekreterare vid häradsrätt. Sådant förordnande borde i allmänhet avse en tid av minst tre år. Såsom sekreterare vid häradsrätten hade han att förestå kansliets expedition, deltaga i eller på eget ansvar förrätta till inskrivningsväsendet hörande göromål samt efter häradshövdingens anvisning biträda honom vid beredandet

av mål och ärenden. Dessutom borde han kunna erhålla förordnande att handlägga enklare mål och ärenden ävensom vid semesterledighet eller mera kortvarigt förfall för häradshövding eller ledamot i rådhusrätt mottaga förordnande som dennes vikarie. Väl vitsordad sekreterartjänstgöring borde berättiga till förordnande att under längre tid uppehålla befattning i hovrätt såsom föredragande eller fiskal samt att, till en början mera kortvarigt, inträda som ledamot i hovrättsråds ställe. Efter något års förlopp borde under förutsättning av aspirantens lämplighet följa utnämning som assessor. Genom denna utnämning skulle aspiranten definitivt vara godkänd för domarbanan, och den skulle för honom medföra behörighet till mera stadigvarande förordnande såsom vikarie för häradshövding eller ledamot i rådhusrätt eller hovrätt ävensom till ordinarie domarbefattning i underrätt och hovrätt. Departementschefen framhöll, att vad sålunda anförts om domaraspiranternas tjänstgöring uppenbarligen endast vore ett förslag, som icke gjorde anspråk på att innefatta någon definitiv lösning av frågan. Sätillvida ansåge sig departementschefen dock böra intaga en bestämd ståndpunkt, att den huvudsakliga utbildningen borde äga rum vid underrätterna men att domaraspirantens tjänstgöring under någon, ej alltför kort tid borde vara förlagd till överrätt. Vid detta ämnes närmare reglering borde hänsyn ock tagas till den utbildning, som kunde erhållas genom tjänstgöring hos statsåklagare eller advokat.

Jämväl i fråga om de ordinarie domartjänsterna ansåg departementschefen, att en viss cirkulation mellan underrätt och överrätt borde eftersträvas. Att ordförande- och vice ordförandeposterna å hovrätternas avdelningar borde bliva sluttjänster syntes ur olika synpunkter önskvärt. Däremot borde vid utarbetande av löneplan övervägas, huruvida icke skäl föreläge för en sådan läggning av densamma, å ena sidan att häradshövdingbeställningarna liksom ordförandeplatserna i rådhusrätterna bleve lockande för de yngre hovrättsledamöterna samt å den andra att till ordförande- och eventuellt vice ordförandeposterna i hovrätt kunde påräknas sökande ur underrättsordförandenas krets. Härigenom skulle vinnas, att å varje hovrättsavdelning förtrogheten med och traditionerna från underrättsförfarandet alltid skulle vara väl företrädade, på samma gång som vid underrätterna den ökade juridiska skolning, som hovrättsarbetet vore ägnat att bibringa, skulle komma till sin rätt.

Departementschefen framhöll vidare, att en utbildnings- och befodringsplan enligt sakens natur endast kunde angiva den allmänna gången samt att i särskilda fall jämväl andra synpunkter borde vinna beaktande. Sålunda låge det nära till hands att åt åklagare och advokater bereddes ett visst utrymme vid befodran å domarbanan.

Reformens genomförande.

I propositionen behandlade departementschefen slutligen *frågan hur rättgångsreformen lämpligen borde sättas i verket*. Därest reformen — yttrade departementschefen — begränsades till att huvudsakligen taga sikte på för-

farandet och dess genomförande icke gjordes beroende av andra förändringar i organisationen än sådana, som påkallades av att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett förbättrat förfarande, vore det tydligt, att ett successivt genomförande av reformen icke vore möjligt. Förfarandets olika delar hörde så nära samman, att det skulle vara förenat med betydande svårigheter att låta någon särskild del träda i kraft för sig. Främst ville departementschefen erinra om det så gott som oskiljaktiga samband, som bestode mellan bevisningen och en på muntlighet, koncentration och omedelbarhet grundad förhandlingsordning. Skulle någon del av förfarandet sättas i tillämpning före övriga delar, föreläge risk, att den nya ordningen komme att utveckla sig i ej önskvärd riktning. Emellertid vore det av vikt, att sedan grunderna för det nya förfarandet blivit i huvudsak godkända, alla åtgärder vidtoges, som kunde förmedla övergången till den nya ordningen. Under det att arbetet med den allmänna rättegångsreformen påginge, borde alltså till övervägande och avgörande upptagas sådana förslag till partiella reformer, som vore ägnade att underlätta det nya rättegångsskickets införande och tillika kunde utan olägenhet inpassas i den nu bestående ordningen. Bland de förslag, vilka borde upptagas till slutlig behandling före den nya lagstiftningens antagande, stode i förgrunden spörsmålen om vissa städers läggande under landsrätt, reglering av domsagor, reform av inskrivningsväsendet, fördelning av nämndemännens tjänstgöring vid häradsrätterna och ordningen för målens handläggning vid tingen, reform av åklagarväsendet samt uppdelning av hovrätterna. Departementschefen angav närmare de riktlinjer, efter vilka ifrågakarande partiella reformer borde genomföras.

Riksdagens yttrande.

Såsom redan nämnts behandlades propositionen och i anledning därav väckta motioner av ett särskilt utskott, som avgav utlåtande däröver. I enlighet med utskottets hemställan återopade riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 29 maj 1931 (nr 308) såsom yttrande över de av departementschefen angivna huvudgrunderna för rättegångsreformen vad utskottet anfört i sitt utlåtande, dock att på vissa punkter kamrarna stannat i olika beslut, i följd varav riksdagen angående de i dessa punkter omförmälda frågorna icke kunde avgiva något yttrande. De punkter, på vilka kamrarna stannat i olika beslut, angivas närmare i det följande.

Behovet av en rättegångsreform.

Utskottet lämnade till en början en redogörelse för den nuvarande rättegångsordningens brister. Härutinnan framhöll utskottet, att en av de största svagheter i det gällande rättegångsskicket otvivelaktigt vore bristen på koncentration i underrättsförfarandet. Denna brist, som främst hade sin grund i det rådande uppskovsväsendet, icke blott minskade snabbheten i rättsskipningen, den innebure även en fara för rättsskipningens säkerhet. Kravet på

säkerhet innebure, att domen i största möjliga utsträckning skulle utgöra ett materiellt riktigt avgörande. För vinnande härav vore det nödvändigt, att förfarandet vore så anordnat, att domaren erhöile ett tillförlitligt och fullständigt underlag för sin sanningsprövning. Att i detta hänseende åtskilligt bruste i det nu tillämpade förfarandet, hade med skärpa framhållits av lagrådet. Utskottet återopade följande uttalande av lagrådet:

Handläggningen är i de mera krävande målen regelmässigt, i de enklare ej sällan styckad på en rad sessioner, mången gång skilda av långa uppehåll. Huruvida och i vilken omfattning verklig förhandling och bevisföring vid ett visst tillfälle kommer till stånd, är för domstolen i regel, för parten och hans ombud esomoftast svårt eller omöjligt att på förhand bedöma. Detta förhållande bidrager direkt och indirekt till att i talrika fall varken parten eller hans med saken verkligen förtrogna huvudombud företräder inför rätten. Parterna eller den ena av dem representeras då i stället av — ofta blott tillfälligt anlitade — underombud, av vilka upplysningar, som från motsidan eller av domstolen äskas, icke stå att erhålla. Framställda frågor få därför än helt förfalla, än skola de enligt åtagande bäras vidare till parten eller det verkliga ombudet, varefter svar — om ej saken helt får bero — lämnas vid en senare session, ofta i skriftlig form genom samma eller ny mellanhand, och ofta ofullständigt, undvikande eller behäftat med missförstånd av frågan. Parternas sakframställningar givas i växande utsträckning skriftligt successivt och växelvis vid skilda sessioner; även om föredragning äger rum, är vinsten härav mången gång ringa. Dels kunna nämligen på grund av redan berörda förhållanden kompletterande förklaringar eller upplysningar om motpartens ställning till det föredragna inlägget ej erhållas. Dels medför ofta detta inläggs tunga form och utförlighet att närmare övervägande av dess innebörd både för domarens och motpartens del får anstå till dess tillfälle beretts till ett närmare studium därav, desto hellre som innehållet ofta hänför sig till vad på ett långt tidigare stadium av rättegången förekommit och vars detaljer för tillfället ej stå tillräckligt klara i minnet. Vittnesbeviset kan ofta ej vederbörligen tillgodogöras, när vittnena ej höras i parternas personliga närvaro och vittnen om samma tilldragelse inkallats till olika sessioner. Dessutom höras vittnena ofta vid tidigare tillfälle än då parternas sakframställning föreligger i slutligt skick. Just innehållet i avlagda vittnesmål föranleder ofta part att vid ett senare rättegångstillfälle jämkä, förklara eller komplettera sina tidigare uppgifter. Oklara punkter i vittnesmålen komma i följd av allt detta att kvarstå, viktiga uppgifter, som skulle stått till buds, komma ej fram och möjligheten att kontrollera trovärdigheten minskas avsevärt. Redan av det nu sagda följer, att domarens möjligheter att genom sin processledning främja utredningen äro starkt beskurna. I samma riktning verka talrika andra omständigheter. Från början är domaren alltför litet förtrogen med målet för att på ett tidigt stadium kunna leda in förhandlingen på riktigt spår. Senare äro växlingar på ordförandeposten under målets långvariga förlopp ej sällsynta, särskilt på landsbygden med där rådande vikariatsystem. Hjäradshövdingens stora börda av protokolls-, registrerings- och expeditionsgöromål hindrar honom ofta att ägna handläggningen vid domstolen erforderligt förberedande arbete, och arbetsbrådskan under tingsdagarna med deras hopade mål av oviss omfattning och tidsutdräkt torde ock spela en roll.

Utskottet anförde vidare, att vad sålunda anförts gällde, såsom lagrådet jämväl påpekat, främst tvistemålen och ägde icke i samma grad tillämpning å brottmålen. I dessa vore i regel förfarandet — särskilt då förberedande un-

dersökning verkställt genom polis- och åklagarmyndigheternas försorg — mera koncentrerat. Beträffande dessa mål gjorde sig emellertid andra olägenheter gällande. Förundersökningen och användningen av de i samband därmed stående tvångsmedlen, såsom häktning, anhållande och husrannsakan, vore endast delvis reglerade genom lag. Avsaknaden av bestämmelser i dessa ämnen medförde visserligen för polis och åklagare möjlighet till ett smidigt tillvägagångssätt men innebure samtidigt en viss fara. Å ena sidan kunde bristen på fasta gränser för myndigheternas befogenhet medföra vådor för den enskildes säkerhet och utredningens opartiskhet. Dessa vådor bleve än större därigenom, att det vid förundersökningen upprättade protokollet stundom lades till grund för protokollföringen vid domstolen och därmed även för domstolens på protokollen grundade avgörande i målet. Å andra sidan kunde saknaden av lagbestämmelser försvåra ett verksamt efterspanande och beivrande av brott. Märkas borde även, att handläggningen vid domstol av grova brottmål ej sällan ägde ett så starkt inkvisitoriskt drag, att domstolens opartiskhet eller i allt fall allmänhetens tilltro till domarens objektivitet råkade i fara.

Vidare yttrade utskottet:

I nära sammanhang med uppskovsväsendet står det vid underrätterna tillämpade protokollariska systemet, enligt vilket till grund för domen lägges allenast vad som influtit i domstolens protokoll. Ofta kan protokollet giva endast en ofullständig bild av det verkliga händelseförloppet. Detta gäller särskilt beträffande viktiga delar av bevismaterialet. Härtill kommer såsom lagrådet påpekat, att protokollen, vilka understundom uppsättas lång tid efter handläggningen och utan att parterna äga möjlighet att verksamt kontrollera protokollföringen, ej sällan brista i fullständighet och korrekthet. Stundom kan visserligen den i protokollen intagna redogörelsen fullständigas genom domarens minnesbild av processens förlopp, men denna möjlighet står i regel ej öppen i de fall, då lång tid förflutit mellan handläggningen och domen, och är helt utesluten, då domaren ej själv övervarit den handläggning protokollet avser.

Ett viktigt hinder för vinnande av fullständig och tillförlitlig utredning inför rätta möter vidare i de bestämmelser, som gälla rörande bevisningen. Visserligen har en del av den legala bevisteoriens regler genom rättstillämpningen satts ur kraft, men de alltså gällande föreskrifterna om vittnesjäv begränsa i hög grad det bevismaterial, som får förebringas. Beträffande de grova brottmålen är denna begränsning av mindre betydelse, då jäviga vittnen där pläga höras upplysningsvis, men i andra mål medföra vittnesjäven ej sällan, att domstolen är förhindrad att höra de personer, som sitta inne med de bästa upplysningarna i saken. Härmed sammanhänger, att i dessa mål förhör med part i alltför ringa utsträckning anlitas för sanningens utforskande. Parterna kallas endast sällan att komma personligen tillstådes, och verksamma medel saknas att förmå dem att i sina utsagor hålla sig till sanningen. Förebringandet av fullständig bevisning försvåras vidare genom bristen på bestämmelser om skyldighet för part eller annan att förete skriftlig handling, som äger betydelse för utredningen. Den i många fall tillämpade ordningen för inhämtande av sakkunnigas yttrande kan icke anses trygga opartiskhet och tillförlitlighet. Tillkallade sakkunniga fatta ej sällan såsom sin uppgift att biträda den part, som åberopat dem.

De anmärkningar, som sålunda kunna riktas mot rättegången vid underdomstolarna, äga i stor utsträckning giltighet även beträffande förfarandet i

överrätterna. Visserligen kan det icke med fog göras gällande, att överrättsproceduren i och för sig är långsam — även om skriftväxlingstiden måhända kunde något förkortas. Den tidsutdräkt, som tidigare vållats i hovrätterna och för närvarande uppstår i högsta domstolen, har sin grund i uppkommen arbetsbalans. Men de brister beträffande utredningens tillförlitlighet, som vidlåda förfarandet i första instansen, framträda än skarpare i överrätterna, vilka äro helt hänvisade till det i underrättsprotokollen och parternas inlagor återgivna materialet. Till följd av förfarandets skriftlighet saknar domstolen praktiskt taget möjlighet att i nödig omfattning komplettera utredningen, och även för parterna erbjuder det i regel betydande svårigheter att genom förebringande av nytt material giva en annan bild av saksammanhanget. Frånvaron av muntlighet och offentlighet är ägnad att framkalla den föreställningen, att överdomstolarnas rättsskipning bär en alltför formell prägel. Förbises får ej heller, att tvånget för överdomstolarna att döma på det i protokollet återgivna materialet medför obenägenhet hos underrätterna att i sina avgöranden taga hänsyn till annat än det, som kan direkt utläsas ur protokollet.

Det nu sagda har företrädesvis avsett själva rättegångsförfarandet. Även i fråga om organisationen förefinnas emellertid vissa brister, vilka äro ägnade att försvåra en god rättsskipning.

Vad först angår häradsrätterna märkes, att den arbetsbörda, som åvilar häradshövdingen, mångenstädes är alltför stor. Genom expeditionsgöromål, arbete med inskrivningsärenden m. m. hindras häradshövdingen ej sällan att ägna erforderlig tid åt den dömande verksamheten. I stor utsträckning tages hans arbetskraft i anspråk för avfattande av domstolens protokoll eller övervakande av protokollens uppsättande. En betänklig svaghet utgör även det rådande vikariatsystemet. De unga vikarierna sakna i regel nödig erfarenhet och rutin. I allt fall omfattas icke deras verksamhet av allmänhetens odelade förtroende, och de täta ombytena på ordförandeposten måste bliva till skada för handläggningen. Lekmännens inflytande på rättsskipningen kan ej i önskvärd mån göra sig gällande. Härtill bidrager främst det nu tillämpade förfarandet, som genom bristen på koncentration och muntlighet minskar nämndemännens möjlighet att överblicka processmaterialet. I denna riktning verka även vissa drag i organisationen. De regler, som tillämpas för nämndemännens tjänstgöring, medföra på vissa håll — särskilt i tingslag, där nämndemännens antal överstiger tolv — att flertalet av de i avgörandet av ett mål deltagande nämndemännen endast delvis övervarit målets handläggning. Såsom organisatoriska svagheter måste även räknas de i många tingslag långa mellanrummen mellan sessionerna, rättegångsdagarnas sammanförande till sammanträden, utsättandet till de särskilda dagarna av alltför många mål och den olämpliga ordningen för målens upptagande till handläggning.

Jämväl i fråga om städernas domstolar kunna vissa anmärkningar framställas. Dessa avse främst ordningen för domstolsledamöternas tillsättande. Det gällande valsystemet kan icke anses i erforderlig mån trygga en god rekrytering. I regel sakna väljarna möjlighet att bedöma de sökandes kvalifikationer för domaruppgiften, och erfarenheten har visat, att vid valen ovidkommande hänsyn ej sällan spela in. Den särskilda ordning, som gäller för tillsättande av städernas domare, har även medfört en skarp gräns mellan dessa domare och den statliga domarkåren och därigenom förhindrat en ur olika synpunkter önskvärd cirkulation inom domarståndet. En viss svaghet vidlåder även rådhusrätterna i de små städerna. Ej sällan möter svårighet att för dessa domstolar förvärva framstående domarkrafter, och de på rådhusrätten vilande domaruppgifterna äro för obetydliga för att kunna vidmakthålla insikter och erfarenhet.

Vidkommande överrätternas organisation kan framhållas, att Svea och Göta hovrätters jurisdiktionsområden äro för stora. Visserligen är denna omständighet med hänsyn till det nu tillämpade rent skriftliga förfarandet av ringa betydelse för den rättssökande allmänheten, men den försvårar fullgörandet av den hovrätternas åliggande uppsikten över underdomstolarna. Jämväl i hovrätternas tillämpas i stor utsträckning vikariatsystem.

Det nuvarande förfarandet i brottmål lägger som redan antytts viktiga befogenheter i åklagarnas hand. Emellertid äro dessa tjänstemän ej alltid vuxna de uppgifter, som tillkomma dem. En stor del åklagare såväl på landet som i städerna saknar erforderlig utbildning. Beträffande de högre åklagarna på landet, landsfogdarna, hos vilka kräves juridisk examen, gällar, att de taga befattningarna allena ett ringa antal mål. Landsfogdarnas och i ännu högre grad landsfiskalernas arbete splittras genom göromål av olika slag, som hindra dem att i erforderlig mån ägna tid och intresse åt åklagaruppgifterna.

Beträffande sättet för avhjälpande av de anmärkta bristerna i vårt rättsgångsväsen vore — fortsatte utskottet — meningarna i hög grad delade. Å ena sidan hade framhållits, att dessa brister vore av så allvarlig art och stode i så nära sammanhang med rättsgångsväsendets grunder, att en genomgripande reform omfattande såväl domstolsförfarandet som organisationen måste vidtagas. På denna uppfattning vilade processkommissionens förslag. Å andra sidan hade, såsom i vissa motioner, gjorts gällande, att vårt rättsgångsväsen i sina grunder vore sunt och att reformarbetet borde avse att med bevarande i huvudsak av dessa grunder genom partiella reformer avhjälpa de påtagliga bristerna. Det genom propositionen framlagda förslaget innebure i viss mån en medelväg mellan nämnda ståndpunkter. Departementschefen hade visserligen förordat en allmän reform av vårt rättsgångsväsen men hade samtidigt begränsat reformens omfattning. Enligt departementschefens mening borde reformen främst avse att genomföra en förbättring av själva förfarandet. I denna del innebure reformen i huvudsak ett återupptagande av de grundsatser, på vilka vårt rättsgångsväsen av ålder vilat. Ändringarna i organisationen hade förordats endast i den mån de befunnits erforderliga för att skapa förutsättningar för tillämpning av ett förbättrat förfarande. Ett val mellan de sålunda föreliggande alternativen — vilket i viss mån vore beroende på den mening man inlade i uttrycken allmän reform och partiella reformer — kunde enligt utskottets mening icke träffas innan ställning tagits till spørgsmålet, hur ett förbättrat rättsgångsväsen borde utformas. Tydligt vore emellertid, att hur valet än utfölle reformarbetet måste bedrivas med största varsamhet. Rättsgångsväsendet ingrepe så starkt i samhällslivet och berörde så viktiga intressen, att allenast sådana ändringar borde vidtagas, som påkallades av ett verkligt behov. Fasthållas borde även, att vårt rättsgångsväsen ägde betydande förtjänster och i sina grunddrag anknöte till en stark inhemsk tradition. Den nuvarande ordningen vore fast rotad i folkets föreställningsliv och uppbures i stort sett av allmänhetens förtroende. Det vore av största vikt, att vid genomförande av reformer dessa värden icke tillspillogåves.

Huvudgrunderna för en rättegångsreform.

Av den lämnade redogörelsen framginge — yttrade utskottet vidare — att de brister, som vidlådde det nuvarande rättegångsväsendet, i huvudsak avsåge rättegångens inre gestaltning. Med hänsyn härtill syntes reformarbetet främst böra inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande. Ändringar i organisationen borde vidtagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett dylikt förfarande.

Förfarandet.

Beträffande förfarandet anförde utskottet, att såsom ett av de viktigaste önskemålen framstode att, med avskaffande av det nuvarande uppskovssystemet, införa *koncentration* i målens handläggning. Genomförande av en dylik ordning, vilken icke vore möjlig med mindre processmaterialet framlades muntligen och omedelbart för den domstol, som hade att döma i målet, innebure i själva verket endast ett upptagande av de grundsatser, som tidigare tillämpats vid våra domstolar och som i viss mån, framför allt i de grova brottmålen, allttjämt behållit sin livskraft. Ett koncentrerat, muntligt förfarande ägde i vida högre grad än det nu i flertalet mål tillämpade systemet förmåga att befordra snabbhet i rättsskipningen och giva domstolen ett tillförlitligt underlag för dess prövning. Därest processmaterialet i ett sammanhang framlades för domstolen, ökades möjligheten att erhålla inblick i det verkliga saksammanhanget. Parter, vittnen och andra, som hade sig något i saken bekant, kunde höras mot varandra, lämnade uppgifter kunde omedelbart kontrolleras och uppkomna missförstånd undanröjas. Möjlighet funnes för domaren att effektivt leda förhandlingen och vinna upplysning rörande dunkla punkter. Frestelsen för parter eller andra att genom osanna eller eljest vilseledande uppgifter söka påverka domstolen minskades avsevärt av vetskaper att framställningen komme att omedelbart belysas av andras utsagor. Behovet av ett koncentrerat, muntligt förfarande bleve än starkare, därest i enlighet med grundsatsen om fri bevisprövning genom vittnesjävens avskaffande och partsutsagans upptagande bland bevismedlen tillfälle öppnades att i processen införa material, vars värdering förutsatte den mest omsorgsfulla prövning av alla omständigheter i målet. Ett koncentrerat, muntligt förfarande erbjöde även större förutsättningar särskilt för lekmännen att följa förhandlingen och att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning om sanningen i målet.

Utskottet framhöll vidare, att det för vinnande av en koncentrerad förhandling inför domstolen vore nödvändigt såväl att ledaren av förhandlingen vore väl insatt i målet som att parterna eller deras ombud ägde kännedom om den ståndpunkt motparten intoge och de bevis han ämnade åberopa. På grund härav borde såsom departementschefen framhållit i alla tvistemål och sådana brottmål, däri talan fördes allenast av enskild målsägande, huvudförhandlingen föregås av ett förberedande förfarande. Bestämmelse härom borde meddelas i lag. Att låta det bliva beroende på domarens av-

görande, huruvida ett sådant förfarande skulle komma till stånd, vore ej lämpligt, då denne i regel icke kunde med ledning av stämningen bedöma behovet av förberedelse.

Utskottet anslöt sig helt till departementschefens uttalande att förberedelsen icke borde ingå såsom ett led i rättsförhandlingen utan endast avse att skapa förutsättningar för en koncentration av denna genom ett klarläggande av parternas ståndpunkter, deras angrepps- och försvarsmedel. I enlighet med denna uppfattning fann utskottet angeläget, att sådana åtgärder vidtoges, att icke rättegångens tyngdpunkt glede över från huvudförhandlingen till förberedelsen. En dylik utveckling skulle kunna leda till att uppskovsväsendet återkomme i en sämre form än den nuvarande samt att huvudförhandlingen komme att nedsjunka till en formalitet och lekmännens möjlighet att taga del i rättsskipningen i hög grad minskades. Med hänsyn härtill syntes upptagande av bevisning vid förberedelsen böra förekomma endast i undantagsfall, då särskilda skäl därtill förekomme. Likaså borde snäva gränser uppställas för möjligheten att under förberedelsen meddela dom i målet. I varje fall torde det dock vara lämpligt, att målet avgjordes på förberedelsens stadium, då endera av parterna utebleve och förutsättningarna för tredskodom föreläge, liksom då svaranden medgäve käromålet. Vid ett avgörande av denna fråga måste beaktas å ena sidan behovet av enkelhet och snabbhet i förfarandet och å den andra olägenheten av att vad anginge häradsrätterna lekmännens deltagande i rättsskipningen i viss mån minskades.

Utskottet framhöll vidare, att med den uppfattning rörande förberedelsens syfte, åt vilken utskottet sålunda givit uttryck, överensstämde i huvudsak ett i vissa motioner gjort uttalande att förberedelsen icke finge undanskjuta huvudförhandlingen. Till grund för domen finge endast läggas vad som förebragtes vid huvudförhandlingen, och i den mån part ville till stöd för sin talan åberopa material från förberedelsen måste detta material ånyo framläggas, då målet upptoges till huvudförhandling. Däremot kunde uppenbarligen icke den vid förberedelsen framlagda utredningen bilda processmaterial i den meningen, att den skulle läggas till grund för domstolens avgörande, även då den icke förebragtes vid huvudförhandlingen. En sådan anordning skulle stå i bestämd strid med förberedelsens ändamål och komma parterna att vid utförande av sin talan lägga huvudvikten vid förberedelsen. Härigenom skulle huvudförhandlingen kunna komma att förvandlas till ett tomt sken. Faran för att part skulle underlåta att inför domstolen åberopa någon för avgörandet betydelsefull omständighet, som framkommit under förberedelsen, torde vara mycket ringa, och i de fall, då någon dylik omständighet förbiginges, torde rättens ordförande icke försumma att fästa uppmärksamheten därå. Ej heller syntes det lämpligt, att huvudförhandlingen inleddes med en av ordföranden lämnad redogörelse för det vid förberedelsen åberopade materialet. En sådan redogörelse skulle i regel försvåra ett naturligt framläggande av saken från parternas sida och lätt kunna föranleda konflikter mellan domaren och parterna eller deras ombud. Vad nu

sagts hindrade naturligen icke, att ordföranden för att underlätta uppfattandet av den följande partsframställningen vid huvudförhandlingens början kort angåve det genom förberedelsen vunna utgångsläget för tvisten. I många fall torde en dylik sammanfattning särskilt för lekmännen i rätten vara av värde.

Enligt utskottets mening borde det förberedande förfarandet i regel äga rum inför en domstolens ledamot, företrädesvis ordföranden. Möjlighet borde dock finnas att, när särskilda skäl föranledde därtill, hålla förberedelse inför fullsutten rätt. Beaktas borde att det i vissa fall kunde vara lämpligt att förberedelsen skedde i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen.

Beträffande formen för det förberedande förfarandet fann utskottet i likhet med departementschefen lämpligt, att det lades i domarens hand att avgöra, huruvida muntlig eller skriftlig förberedelse skulle användas. Härvid borde domaren taga hänsyn ej blott till målens beskaffenhet utan jämväl till de särskilda förhållanden, som rådde i olika delar av landet. Överhuvud syntes det lämpligt, att förberedelsen icke bundes av stela föreskrifter. Det borde stå domaren öppet att välja den form, som med minsta besvär och kostnader för parterna bäst främjade förberedelsens ändamål. Antagligen komme det emellertid i många fall — särskilt då parterna utförde sin talan utan hjälp av rättsbildade biträden — att visa sig ändamålsenligt att i förberedelsen inginge en muntlig överläggning med parterna.

Utskottet framhöll, att ett förberedande förfarande, anordnat i enlighet med de sålunda angivna principerna, torde bliva av stort värde även därigenom, att det i många fall öppnade möjlighet till förlikning. Därest förberedelsen leddes med insikt och förståelse, torde ej sällan missförstånd mellan parterna kunna undanröjas och överenskommelse rörande kvarstående tvistepunkter träffas. Härvid borde emellertid stor varsamhet iakttagas, så att icke parterna utsattes för obehörig påtryckning eller domaren inblandades i tvisten på sådant sätt, att tilltron till hans opartiskhet rubbades. I en del fall kunde det befinnas lämpligt, att domaren hänvisade parterna att sammanträda inför en särskild förlikningsman — t. ex. en ledamot av nämnden — för att om möjligt träffa förlikning.

För att grundsatsen om rättegångens koncentration skulle kunna genomföras, erfordrades vidare — yttrade utskottet — bestämda föreskrifter till förhindrande av uppskov med huvudförhandlingen. Eljest förelåge fara att det nuvarande uppskovsväsendet åter vunne insteg. Samtidigt måste emellertid, på sätt i en motion framhållits, tillses, att uteblivande av vittnen, sakkunniga och parter ej finge utgöra hinder för uppskov i syfte att möjliggöra utnyttjande av upplysande processmaterial. Ett tillgodoseende av båda dessa önskemål erbjöde betydande svårigheter. Visserligen torde redan ett muntligt, koncentrerat förfarande i och för sig medföra, att parterna funne med sin fördel förenligt att vid förhandlingen komma personligen tillstädes och därvid medföra all den bevisning de ville åberopa, men det torde dock vara erforderligt, att allvarliga påföljder stadgades för part — liksom för vittne eller annan — som genom förfallolös utevaro eller på annat sätt

förorsakade uppskov. Härvid borde bland annat komma under övervägande att ålägga den försumlige skyldighet att gälda alla genom uppskovet föranledda kostnader. Vidare borde föreskrivas, att envar, som kallats till huvudförhandling och bleve hindrad att komma tillstådes, skulle ofördröjligen underrätta domaren härom. Därest det kunde ske utan olägenhet, borde i dylikt fall huvudförhandlingen uppskjutas till dag, då samtliga kallade kunde inställa sig. Större svårigheter mötte vid uppställande av föreskrifter för det fall, att vid huvudförhandlingens början funnes uppenbart, att handläggningen på grund av parts, vittnes eller annans utevaro icke kunde slutföras vid samma rättegångstillfälle. Frågan huruvida i dylikt fall huvudförhandlingen borde i sin helhet uppskjutas eller det tillgängliga materialet upptagas torde icke kunna lösas genom en allmän regel. I flertalet fall torde det visserligen vara lämpligt, att handläggningen uppsköttes, men beaktande måste skänkas åt de tillstådeskomnas intresse att icke betungas med onödiga kostnader och besvär. Likartade synpunkter gjorde sig gällande vid bedömande av spörsmålet huruvida, då längre uppskov blivit nödvändigt, handläggningen i dess helhet skulle göras om. En föreskrift om upprepande av förhandlingen torde vara ett av de verksammaste medlen att trygga koncentration i förfarandet. I båda de berörda hänseendena torde viss frihet höra medgivas domstolarna att förfara på lämpligaste sätt.

Utskottet uttalade vidare, att i nära samband med frågan om koncentration i förfarandet stode spörsmålet om skyldighet för parterna att *muntligen* utföra sin talan. Utan att muntlighet genomfördes vore det icke möjligt att ernå ett koncentrerat förfarande. Utskottet erinrade om departementschefens förslag, att det i regel icke borde vara tillåtet för part att till rätten ingiva skriftliga, på förhand uppsatta inlagor eller att uppläsa sådana inlagor, men att hinder ej borde möta att i fall, då skälig hänsyn till part krävde det, tilllåta den som själv utförde sin talan att härför begagna av honom författad skrift. I vissa motioner hade förordats sådan begränsning av plikten för part att muntligen utföra sin talan, att rätten att uppläsa skriftliga inlagor icke borde betagas honom i de fall, då detta för handläggningens reda kunde vara lämpligt. Enligt utskottets mening borde rätten för parterna att föredraga skrifter hållas inom mycket snäva gränser. Uppläsning av skriftliga inlagor försvårade i hög grad en verksam processledning och minskade domstolens möjligheter att bilda sig en uppfattning om sanningen i målet. Ett åberopande av skriftligt yttrande framtvingade även lätt behov av uppskov för bemötande av däri lämnade uppgifter. Farhågan att den muntliga förhandlingen skulle ställa alltför stora krav på parterna och nödga dem att därvid anlita rättsbildade biträden torde vara i huvudsak ogrundad. Det borde såsom lagrådet erinrat ej förbises, att genom den förberedande förhandlingen tvisteläget så klarlagts och förenklats, att det i flertalet mål ej erbjöde någon svårighet för parten, som i regel bäst kände till de faktiska omständigheterna i målet, att själv muntligen framlägga sin sak. Emellertid kunde undantagsvis fall förekomma, då part, som själv utförde sin talan,

borde äga möjlighet att hänföra sig till en av honom uppsatt skriftlig framställning. Utskottet anslöt sig sålunda på denna punkt till departementschefens uppfattning och uttalade vidare, att kravet på muntlig förhandling naturligen ej borde hindra part att uppläsa sina yrkanden och ej heller att åberopa skriftligt bevismaterial eller att förete handlingar, som kunde underlätta för domstolen att uppfatta saken.

Vidare anförde utskottet, att med fordran på muntlighet i förfarandet sammanhängde kravet att rättsskipningen skulle vara *offentlig*. Grundsatsen om offentlighet i rättegången hade städse hävdats vid våra underrätter och borde alltjämt tillämpas. Offentligheten icke blott ökade rättssäkerheten, den bidroge även i hög grad att stärka allmänhetens förtroende för rättsskipningen.

En förutsättning för vinnande av en koncentrerad, muntlig förhandling vore — uttalade utskottet — att processmaterialen framlades inför den domstol, som hade att döma i målet, och att domen grundades *omedelbart* på det sålunda förebragta materialet. På sätt departementschefen anfört vore det emellertid av praktiska skäl oundgängligt att göra avvikelser från omedelbarhetsprincipen. I vissa fall måste möjlighet finnas att upptaga bevisning, främst vittnesmål, utom huvudförhandlingen, eventuellt vid annan domstol, samt att därefter åberopa det vid bevisupptagningen förda protokollet såsom bevis i huvudförhandlingen. De antydda undantagen borde emellertid såsom departementschefen framhållit icke sträcka sig längre än som nödvändigt betingades av förhållandena.

I fråga om *protokollet* framhöll utskottet, att genomförandet av grundsatserna om muntlighet och omedelbarhet vore av direkt betydelse för frågan om protokollets omfattning och innehåll. Tydligt vore, att protokollet vid huvudförhandling borde innehålla uppgifter om förfarandets yttre form och förlopp samt lämna en kort redogörelse för förhandlingens gång, återgivande framställda yrkanden, invändningar och medgivanden samt domstolens under rättegången meddelade beslut. Svårare vore att bestämma, huruvida och i vad mån protokollet borde innehålla redogörelse för det övriga processmaterialen, främst utsagor av parter, vittnen och sakkunniga. Efter att ha erinrat om de olika meningar, som i denna fråga uttalats av processkommissionen och av departementschefen samt i vissa motioner, yttrade utskottet:

Enligt utskottets mening bör stor varsamhet iakttagas vid varje ökning av protokollets omfattning. Det kan icke undgås, att protokollföringen — särskilt då det ur andra synpunkter är önskvärt att protokollet i huvudsak färdigställs redan vid förhandlingen — i viss mån verkar tyngande på handläggningen och försvårar en verksam processledning. En vidlyftig protokollföring kan även leda till införande av uppskovsväsen och därigenom sätta rättegångens koncentration och muntlighet i fara. Å andra sidan får det ej förbises, att ett antecknande i protokoll av viktigt processmaterial medför betydande fördelar. Särskilt i vidlyftigare mål kan det för domstolen

vara av värde att ha en autentisk och godkänd uppteckning av gjorda utsagor. Av än större betydelse är protokollet för ordnande av ett enkelt och billigt förfarande i överrätterna. Behov av protokoll föreligger även för prövning av vissa utanför det egenliga rättegångsförfarandet liggande frågor, såsom om resning, nåd, villkorlig frigivning och åtal för falsk utsaga. Med hänsyn härtill bör spørgsmålet om protokollets omfattning göras till föremål för sorgfälligt överbägende. Härvid synas de av departementschefen angivna riktlinjerna kunna i huvudsak godtagas. Utsagor av vittnen och sakkunniga böra antecknas i protokollet. Detsamma bör gälla om partsutsagor, som avgivas under straffansvar. Parternas eller deras ombuds redogörelser för sakläget torde däremot i allmänhet icke behöva protokollföras. Dessa redogörelser föreligga i regel dokumenterade i protokollet från förberedelsen eller därvid växlade skrifter. Emellertid torde det böra överlämnas åt domaren att avgöra, huruvida en utsaga — liksom en domstolens iakttagelse — är av den betydelse, att uppteckning därav bör ske. Vid reglering av denna fråga bör bland annat beaktas, att i brottmål partsförhör icke äger rum under straffansvar och att med hänsyn härtill behov kan föreligga att i viss utsträckning upptaga parts utsaga i protokollet. I den mån det ej av särskilda hänsyn finnes påkallat böra icke parternas närmare utveckling av sin talan, liksom ej heller deras värdesättning av bevisningen eller utläggning av rättsliga spørgsmål, upptagas i protokollet.

Beträffande sättet för protokollets förande ansluter sig utskottet till departementschefens uttalande att intet bör underlätas, som är ägnat att för domstolen underlätta protokollföringen. Detta är såsom departementschefen framhållit så mycket angelägnare, som protokollet bör i huvudsak färdigställas vid själva förhandlingen. För vinnande av detta syfte torde det vara nödvändigt, att rättens ordförande befrias från bestyret med protokollföringen och detta anförts åt en vid rätten anställd sekreterare. För denne lär det — särskilt om han besitter färdighet i stenografi — vara möjligt att under handläggningen åstadkomma ett sammanträngt referat av det material, som bör protokollföras. Att ett sådant referat icke i fråga om den språkliga formen och materialets ordnande kan mäta sig med ett först efter förhandlingens slut avfattat protokoll, torde på sätt Svea hovrätt påpekat uppvägas därav, att det bättre följer förhandlingens ofta en smula oregelbundna förlopp. Det uppsatta referatet bör omedelbart uppläsas och, sedan parter och vittnen haft tillfälle att yttra sig däröver, genast justeras.

Utskottet anförde vidare, att i ett reformerat förfarande stor vikt måste läggas vid *parts personliga medverkan* i rättegången. Även om i brottmål skyldighet icke borde åläggas den tilltalade att bidra till vinnande av upplysning i saken, måste dock krävas, att han, där så erfordrades, vore personligen närvarande vid rätten. I tvistemål borde parts plikt att medverka sträcka sig vida längre; han borde vara skyldig att bidra till utredningen av sanningen i målet. Parts medverkan finge i dessa mål ett särskilt innehåll, då han på grund av civilprocessens natur i regel ägde disponera ej blott över tvisteföremålet utan även i viss mån över rättegångens gestaltning. Med hänsyn till det anförda måste partens personliga hörande i många fall vara av den största betydelse. Domstolen borde därför ha icke blott befogenhet utan även plikt att, där det finnes lämpligt, kalla part att personligen infinna sig vid rätten, och parts skyldighet att komma tillstädes och bidra till målets utredande borde göras effektiv genom därför lämpade medel.

Lika med departementschefen ansåg utskottet, att den nu tillämpade grundsatsen om rätt för part att utan anlitande av ombud inför alla domstolar själv utföra sin talan jämväl framdeles borde gälla. Införande av advokattvång, vilket skulle stå i strid med den i vårt land hävdvunna uppfattningen, vore enligt utskottets mening icke påkallat av något verkligt behov.

I fråga om villkoren för behörighet att uppträda såsom *rättegångsombud* anförde utskottet att till stöd för den av departementschefen intagna ståndpunkten, att i överrätt borde få användas endast rättsbildat ombud, hade inom utskottet framhållits, att den förordade nya rättegångsordningen komme att ställa stora krav på ombudens förmåga såväl att förbereda rättegången som att inför domstolen framlägga och belysa det erforderliga processmaterialet. Det finge ej förbises, att de icke rättsbildade sakförarna stundom på grund av bristande juridiska insikter saknade förmåga att tillfredsställande utföra annans talan. Denna brist gjorde sig särskilt gällande i överrätt, där i regel de juridiska frågorna vore av större betydelse. Såsom en modifikation kunde tänkas, att ett icke rättsbildat ombud, som fört parts talan i underrätt, kunde erhålla befogenhet att i fall, då — enligt vad senare i utskottets utlåtande komme att närmare utvecklas — referentföredragning i hovrätten ägde rum, företräda parten jämväl i andra instans. Utskottet anförde vidare:

Enligt utskottets uppfattning skulle det ifrågasatta kravet på juridisk utbildning hos ombuden i överrätt understundom kunna medföra olägenheter. I vissa delar av landet finnes endast ringa tillgång till juridiskt bildade sakförare, och då parternas talan vid underrätt i följd härav ofta föres av andra personer, skulle parterna i åtskilliga mål nödgas att vid fullföljd till högre instans byta ombud. En dylik anordning skulle kunna bli till skada för utredningen och tillskynda parterna ökade kostnader. Ej sällan torde parts talan även i överrätt kunna på tillfredsställande sätt utföras av person utan juridisk examen, som äger kännedom om de särskilda förhållanden, varur målet härrör. Viss fara föreligger även, att införande av monopol för de rättsbildade ombuden skulle komma att medföra en allmän stegring av processkostnaderna. Med hänsyn härtill har utskottet ansett sig böra förorda, att det medgives part att jämväl i högre instans anlita det ombud, även utan juridisk examen, för vilket han har förtroende. Detta innebär icke någon eftergift från de krav, som måste ställas på ombuds förmåga att utföra sin huvudmans talan. Ombudet bör sålunda icke blott vara väl insatt i målet utan även äga förmåga att fullständigt och koncentrerat redogöra för huvudmannens uppfattning rörande saken och belysa de rättsliga frågor, som kunna uppkomma. Kommissionärer utan kännedom om målet böra, vare sig de avlagt juridisk examen eller icke, hindras att uppträda. Särskilt stora krav böra ställas på ombuden i de fall, då det tillåtes dem att utan föregående referentföredragning framlägga sina huvudmans talan. Dessa synpunkter göra sig framför allt gällande i fråga om högsta domstolen, där höga anspråk måste ställas på ombudens kompetens. I regel torde på grund av överrättsprocessens karaktär parterna komma att finna med sin fördel förenligt att i överrätterna inställa sig genom rättsbildade ombud. Med hänsyn till såväl det allmännas som parternas intresse måste vidare vidsträckt befogenhet givas domstolarna att inskrida mot ombud, som icke äga erforder-

liga kvalifikationer för sin uppgift. Domstol bör sålunda kunna icke blott avvisa olämpligt ombud utan även betaga sådant ombud rätten att vidare föra annans talan.

Beträffande *bevisningen* förordade utskottet, att fri bevisprövning infördes såväl i den meningen, att allt material, som kunde bidra till sanningens utforskande, skulle få förebringas och av domaren beaktas, som därutinnan, att han vid värderingen av den framförda bevisningen skulle äga att obunden av legala regler följa sin på allmängiltiga grunder stödda övertygelse. Sålunda borde vittnesjäven borttagas och de av rättstillämpningen redan åsidosatta bestämmelserna om inskränkning i domarens rätt att fritt uppskatta bevisningen även formellt sättas ur kraft.

I ett på fri bevisprövning grundat rättegångssystem borde — yttrade utskottet — bland bevismedlen inordnas även *utsaga av part*. Partens utsaga torde i många fall vara det verksammaste medlet för sanningens utletande. Vid partsförhörets anlitande som bevismedel syntes skillnad böra göras mellan brottmål och tvistemål. I tvistemål borde parts plikt att hålla sig till sanningen inskräpas genom därför lämpade medel. Den av departementschefen förordade anordningen, enligt vilken i detta syfte falsk partsutsaga borde beläggas med straff, hade bestämt avstyrkts i vissa motioner. Utskottet ansåge emellertid de av motionärerna anförda skälen föga bärkraftiga. Deras uppgift att det vore för svensk rätt fullständigt främmande att stadga straff för falsk utsaga måste bero på ett förbiseende av den i 14 kap. 8 § rättegångsbalken givna regeln om straff för den som inför rätta skriver eller talar det han ej vet sant vara, och påståendet, att part i vissa fall kunde äga ett berättigat intresse att ej omtala hela händelseförloppet, syntes utgå från den synnerligen betänkligen principen att en part hade rätt att förneka för honom ogynnsamma omständigheter. Att straff ej borde ifrågakomma, då part av misstag lämnade oriktiga uppgifter, låge i öppen dag. Till frågan under vilka villkor och på vilket skede i rättegången förhör med part under straffansvar skulle användas ansåge sig utskottet i förevarande sammanhang icke behöva taga ställning. Dock ville utskottet framhålla, att förhör med part torde böra anlitas som bevismedel ej blott, såsom processkommissionen föreslagit, då genom övrig bevisning tillförlitlig upplysning ej kunnat vinnas, utan även såsom primärt bevismedel. Rörande formen för parternas hörande under ansvar syntes de av departementschefen ifrågasatta alternativen — antingen att belägga varje falsk utsaga vid huvudförhandlingen med straffansvar eller att anordna ett särskilt förhör, vid vars företagande förhörets karaktär skulle uttryckligen angivas — böra vid det fortsatta arbetet bliva föremål för närmare utredning. Härvid borde även frågan om straffet för falsk partsutsaga upptagas till behandling. Avgivandet av dylik utsaga syntes icke böra jämföras med mened utan beläggas med ett mindre strängt straff.

Beträffande bevisning genom *vittnen* framhöll utskottet, att den fria bevisprövningen innebure, att de nuvarande vittnesjäven skulle upphöra. Envar, som icke vore part i målet eller intoge ställning av målsägande, syntes kunna

höras som vittne. Därvid borde emellertid domstolen taga hänsyn till varje omständighet, som kunde inverka på vittnets trovärdighet, och sålunda även beakta de förhållanden, som nu grundade jäv.

Enligt utskottets mening borde från den allmänna principen om skyldighet för en var, som iakttagit något av betydelse för en rättegång, att på kallelse infinna sig vid domstolen och meddela vad han hade sig bekant i saken stadgas viktiga undantag. Sålunda borde på sätt departementschefen antytt parts make, föräldrar, barn eller syskon icke kunna mot sitt bestridande förpliktas att avlägga vittnesmål. Ej heller borde vittne vara skyldigt att yppa något, varav skulle framgå, att vittnet eller någon av dess närmare anförvanter begått brottslig eller vanärande handling. Eftergift från vittnesplikten borde även göras för vissa befattningshavare beträffande sådant, som de på grund av sin tjänsteplikt ej borde få uppenbara. Det syntes även böra övervägas, huruvida icke, åtminstone i brottmål, befrielse från vittnesplikt kunde stadgas beträffande omständigheter, som meddelats i förtroende. En ovillkorlig skyldighet att yppa även förtroliga meddelanden skulle vara ägnad att störa sammanlevnaden och stundom ställa den enskilde inför svåra inre konflikter.

Utskottet biträdde departementschefens mening, att vittne i allmänhet borde bekräfta sin utsaga med ed samt att domstolen i vissa fall borde kunna medgiva edens utbytande mot försäkran på heder och samvete, men uttalade, att denna regel icke borde tillämpas utan undantag. Såsom motionsvis framhållits kunde starka betänkligheter resas mot att höra parts närmaste anförvanter under edsansvar. Att vare sig i tvistemål eller brottmål tillåta parts make, föräldrar, barn eller syskon att avlägga vittnesed eller försäkran och sedermera i händelse av falsk utsaga utkräva straff för mened syntes icke lämpligt. Däremot torde hinder icke möta att i tvistemål utan ed eller försäkran höra dylik person under straffansvar i likhet med vad ifrågasatts beträffande part; i brottmål borde sådan person höras upplysningsvis.

Vidare uttalade utskottet, att av grundsatsen om muntlighet i rättegången följde, att vittne skulle avgiva sin berättelse muntligen. Hinder borde dock icke möta för att vittne till stöd för sitt minne anlitate anteckningar eller andra handlingar. Därest skriftlig uppteckning — exempelvis i polisförhørsprotokoll — föreläge av vad vittnet hade sig bekant, borde denna icke få läggas till grund för förhöret.

Rörande den närmare utformningen av reglerna om vittnesförhörets anordnande hade — yttrade utskottet — olika uppfattningar gjort sig gällande. Inom utskottet hade sålunda uttalats, att det borde ankomma på parterna eller deras ombud att handha vittnesförhöret. Härigenom skulle domaren lättare kunna bevara sin opartiska ställning och bibehålla översikten över förhandlingen. Det kunde i regel antagas, att parterna bättre än domaren kände till vad vittnet hade sig bekant i saken. Förstnämnda synpunkt gjorde sig särskilt gällande i brottmålen, där domaren genom att utfråga vittnena lätt kunde få sken av att främst vilja få den tilltalade fälld. I kraft av sin processledning borde domaren hindra olämplig behandling av vittnena, liksom han

genom ytterligare frågor kunde söka vinna utredning om oklara punkter. Mot den föreslagna anordningen kunde emellertid enligt utskottets mening vägande anmärkningar framställas. Därest förhöret leddes av parterna eller deras ombud, förelåge en viss fara att vittnena genom snärjande frågor eller på annat sätt skulle bringas ur fattningen. Tillika minskades möjligheterna att erhålla en objektiv och fullständig redogörelse för vad vittnena hade sig bekant i saken. Metoden torde även i stor utsträckning komma att leda till att parterna icke kunde själva utföra sin talan utan nödgades anlita ombud. Vittnena borde därför höras av rättens ordförande. Det borde emellertid stå denne öppet att, när han ansåge det lämpligt, överlämna åt part eller ombud att utfråga vittne. Jämväl eljest borde parter och ombud äga att, sedan domaren avslutat sitt förhör, framställa de frågor de ansåge påkallade. Dessa frågor borde få rikta sig direkt till vittnet och behövde sålunda icke förmedlas av ordföranden. Domaren borde naturligen under förhöret avvisa frågor, som uppenbarligen ej hörde till saken eller som vore förvirrande eller eljest otillbörliga.

Beträffande utredning genom *sakkunniga* framhöll utskottet, att garantier såvitt möjligt borde skapas för utredningens opartiskhet. I allmänhet borde därför såsom departementschefen uttalat uppdrag såsom sakkunnig meddelas av domstolen. Innan denna utsåge sakkunnig, borde tillfälle lämnas parterna att framföra sina önskemål rörande valet av sakkunnig. Därest parterna enade sig om viss person, borde, åtminstone i tvistemål och sådana brottmål, där talan fördes endast av målsägande, den sålunda föreslagne böra utses. Möjlighet borde även finnas för part att å sin sida tillkalla särskild sakkunnig. Den omständigheten, att sakkunnig utsåges av domstolen, borde självfallet icke leda till att kostnaden för hans tillkallande i tvistemål och därmed jämställda brottmål skulle bestridas av det allmänna. Denna kostnad borde i regel bäras av part. Det torde i allmänhet vara lämpligt, att där parterna vore ense att överlämna tillkallande av sakkunnig åt rättens ordförande, denne under förberedelsen fattade beslut härom. I annat fall syntes frågan böra hänskjutas till rätten.

Vad angår *skriftliga bevis* uttalade utskottet, att jämväl beträffande dessa borde såsom departementschefen anfört den fria bevisprövningens grundsatser gälla. Ett annat spørsmål med avseende å dylika bevis, som borde bliva föremål för uppmärksamhet, vore frågan om skyldighet att förete handling, vars innehåll kunde antagas vara av betydelse såsom bevismedel. Dylik editionsplikt syntes böra gälla ej blott då handlingens innehavare hade en i den materiella rätten grundad skyldighet att utlämna handlingen utan även då dess företeende påkallades enbart av processuella grunder. Editionsplikt borde föreligga såväl för part som ock — ehuru i mera begränsad omfattning — för annan. Särskilt frågan om editionsplikt för annan än part erbjöde betydande svårigheter, och rätten att av dylik person påfordra handlingens utgivande borde omgärdas med sådana föreskrifter, att dennes berättigade intressen icke trädde för nära.

Utskottet uttalade vidare, att domstolens *dom* borde grundas allenast på det vid huvudförhandlingen framlagda materialet. För ett fullt tillgodogörande av detta material borde överläggningen till dom hållas i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen. Huruvida domen även borde avkunnas omedelbart efter överläggningen syntes böra bliva beroende på omständigheterna i varje särskilt mål. I regel torde domen kunna avsägas omedelbart, men möjlighet borde ej saknas att bereda ett kortare rådtrum för närmare övervägande av det föreliggande materialet och domens utformande.

Beträffande de *särskilda bestämmelser*, som erfordrades för *brottmålens* del, anslöt sig utskottet helt till departementschefens mening, att straffprocessen borde bygga på den ackusatoriska principen. I den ackusatoriska processen — yttrade utskottet — kunde domstolen under målets utredning intaga den värdiga och återhållsamma ställning, som vore ägnad att trygga dess opartiskhet vid avgörandet och stärka den allmänna tilliten till rättsskipningens effektivitet. Uppgiften att samla bevismaterialet lades på organ, som ur olika synpunkter vore bättre lämpade härför än domstolen. Detta borde dock icke utesluta, att domaren, om han funne ett mål ofullständigt utrett, ingrepe för att fullständiga vad som bruste. Den ackusatoriska processen beredde också den tilltalade en annan ställning. Han vore i princip likaberättigad med åklagaren och ägde utöva de rättigheter, som i allmänhet tillkomme part. I enlighet härmed finge han icke utsättas för inkvisitoriskt förhör i syfte att förmå honom till bekännelse, liksom han icke mot sin vilja kunde göras till bevismedel mot sig själv. Såsom departementschefen framhållit borde den tilltalades rätt att anlita försvarare uttryckligen fastslås i lag. Åtminstone då det gällde svårare brott, borde dessutom staten sörja för att den tilltalade, om han på grund av sin ekonomiska ställning eller andra orsaker icke vore i stånd att själv anskaffa försvarare, erhöle nödigt biträde.

Utskottet framhöll vidare, att redan en tillämpning av den ackusatoriska principen förutsatte, att i brottmål anordnades en *förberedande undersökning* i syfte att bereda åklagaren material för bedömande, om åtal skall anställas eller ej. Behovet av en dylik förundersökning gjorde sig än starkare gällande i den mån domstolsförhandlingen i högre grad byggde på muntlighet och koncentration. Uppenbarligen måste i samband med genomförandet av en ny rättegångsordning hithörande förhållanden göras till föremål för närmare reglering i lag. Beträffande spörsmålet vilken myndighet skulle leda förundersökningen anslöt sig utskottet till departementschefens mening, enligt vilken denna undersökning skulle, såsom hittills i allmänhet varit fallet, stå under ledning av åklagaren. Att såsom ifrågasatts inskränka åklagarens verksamhet till utförandet av själva åtalet och överlämna ledningen av förundersökningen till en särskild förhördomare syntes ur olika synpunkter mindre lämpligt. En samverkan mellan åklagare och polis under förundersökningen torde, därest nämnda myndigheter erhöle en tillfredsställande organisation, erbjuda fullgoda garantier för undersökningens effektivitet och den misstänktes säkerhet. En viktig förutsättning för vinnande av ett gott

resultat vore att åklagarnas kompetens stärktes. Rörande själva tillvägagångssättet vid förundersökningen måste garantier skapas för att misstänkt person icke utsattes för inkvisitoriska eller eljest olämpliga förhörsmetoder eller överhuvud taget för en behandling, som medförde alltför stark psykisk eller fysisk påfrestning. Den misstänkte borde ha rätt att redan på förundersökningens stadium anlita försvarare, och möjlighet borde beredas honom att påkalla ingripande av domstol, därest förhørsledaren överskrede sin befogenhet eller den tilltalade eljest ansåge, att vid förundersökningen ej rätteligen förfarits.

Utskottet sade sig vidare dela departementschefens mening att det vid underrätterna ofta tillämpade förfarandet att inleda förhandlingen med uppläsning av protokoll från förundersökningen och därefter tillfråga den tilltalade, om han vitsordade protokollets riktighet, icke borde bibehållas. Huvudförhandlingens frigörande från nämnda protokoll vore bland annat av betydelse för undvikande att förhör med den tilltalade erhöles en alltför inkvisitorisk prägel. Jämväl förhör med vittnen och andra, som kunde lämna upplysningar i saken, borde ske utan föregående erinran om protokollets uppgifter. Att domstolen vid sitt avgörande hade att taga hänsyn allenast till vad som förekomme vid huvudförhandlingen och den bevisning, som där framfördes, vore uppenbart.

Vad angår *tvångsmedlen* i brottmål uttalade utskottet, att det låge i öppen dag, att frågan om anhållande och häktning borde i samband med en ny processlagstiftning upptagas till laglig reglering. Utskottet kunde även ansluta sig till de grundsatser, som departementschefen ansett böra vinna tillämpning vid en dylik reglering. Sålunda borde varje åtgärd, som medförde förlust av den personliga friheten under någon mera avsevärd tid underställas prövning av domstol eller domare; detta borde gälla även anhållandet. Även om befogenheten att anhålla eller häkta anförtroddes åt polis- och åklagarmyndigheter, borde alltså, då frihetsförlusten överstege viss kortare tid, frågan om den misstänktes kvarhållande underkastas domstols eller domares prövning. Tillika borde det stå den misstänkte öppet att oberoende härav påkalla prövning av denna fråga. Vissa fördelar syntes kunna vinnas genom införlivande med vår rätt av reseförbudet, ett tvångsmedel som, utan att innebära samma kraftiga ingrepp i den misstänktes personliga frihet som anhållande och häktning, i många fall torde kunna ersätta dessa. Uppenbarligen borde jämväl detta tvångsmedel omgärdas med garantier mot missbruk. Även frågan om andra straffprocessuella tvångsmedel, såsom beslag, skingringsförbud, husrannsakan och kroppsvisitation borde, såsom departementschefen framhållit, i samband med genomförandet av en ny rätttegångsordning göras till föremål för närmare reglering.

Beträffande *förfarandet i hovrätt* anslöt sig utskottet till departementschefens mening, att det alltid borde stå part öppet att draga underrättens avgörande under mellaninstansens, hovrättens, prövning. Visserligen kunde skäl anföras för den uppfattningen att beträffande mål av mindre bety-

delse fullföljdsrätten borde kunna i någon mån begränsas, men det finge ej förbises, att även i dessa mål en förnyad prövning kunde vara i rättssäkerhetens intresse påkallad. En inskränkning i möjligheten att åtminstone i en instans fullfölja talan mot underrättens avgörande skulle stå i bestämd strid med den i vårt land härskande uppfattningen.

Enligt utskottets mening borde principerna om muntlighet, omedelbarhet och offentlighet, i den utsträckning det lämpligen läte sig göra, läggas till grund för förfarandet även i hovrätterna. En tillämpning av dessa principer skulle innebära bland annat, att parterna eller deras ombud skulle vara skyldiga att infinna sig i hovrätten och där muntligen utföra sin talan samt att, då domstolen skulle grunda sitt avgörande omedelbart på det förefintliga bevismaterialet, detta måste, i den mån det vore av betydelse för målet i fullföljda delar, ånyo framläggas för hovrätten. Emellertid torde ett undantagslöst tillämpande i hovrätt av muntlighets- och omedelbarhetsgrundsatserna icke vara möjligt. En dylik ordning skulle bland annat i alltför hög grad fördyra rättsmedelsförfarandet och därigenom i många fall betaga parterna möjligheten att fullfölja talan mot underrätternas avgöranden. Delade meningar hade emellertid kommit till synes rörande omfattningen av de undantag, som med hänsyn härtill borde uppställas.

Beträffande först undantag från regeln om skyldighet för parterna att infinna sig i hovrätten till muntlig förhandling erinrade utskottet om departementschefens uttalande, att i mindre mål, där tvisteföremålets värde vore obetydligt eller där fråga vore om allenast bötesstraff, en ovillkorlig inställelseplikt ofta skulle framstå såsom obillig med hänsyn till de därmed förbundna kostnaderna. I dessa fall borde alltså skriftligt förfarande kunna ifrågakomma, men domstolen skulle alltid kunna förordna om parts hörande, liksom part som så önskade ägde att själv eller genom ombud komma tillstådes för utförande av sin talan. I motsats till departementschefen hade flera motionärer gjort gällande, att hovrätt i regel borde kunna utan muntlig förhandling avgöra dit fullföljda mål, dock att, om hovrätten på parts yrkande eller eljest så funne erforderligt, muntlig förhandling skulle äga rum. Utskottet yttrade i detta hänseende:

Enligt utskottets mening böra undantagen från parternas skyldighet att inställa sig till muntlig förhandling hållas inom snäva gränser. Det muntliga förfarandet erbjuder sådana fördelar framför allt för vinnande av säkerhet i rättsskipningen, att detsamma, såvitt det utan olägenhet kan ske, bör tillämpas även i andra instans. Först genom anordnande av muntligt förfarande kan offentligheten i hovrätt bliva av verklig betydelse, och därest hovrättsförfarandet, genom införande av muntlighet, i viss mån frigöres från underrättens protokoll, kunna underrätterna i större utsträckning taga hänsyn till omständigheter, som ej kunna återgivas i protokollen. Ett bibehållande i större omfattning av det nuvarande skriftliga förfarandet i hovrätt skulle innebära en betydande fara för att underrättsförfarandet komme att urarta. Å andra sidan måste beaktas, att såsom redan berörts hänsyn till parternas kostnader lägger hinder i vägen för ett fullständigt genomförande av muntlighetsgrundsatsen. En tillfredsställande lösning av detta svåra problem synes utskottet stå att vinna enligt de av departementschefen angivna

riktlinjerna. Härigenom ernås i princip muntligt förfarande i andra instans men öppnas samtidigt möjlighet att i de mål, som icke kunna bära kostnaderna för en förnyad muntlig handläggning, därförutan erhålla en överprövning av underrättens avgörande. Att såsom i nyssnämnda motioner föreslagits lämna åt hovrätten att avgöra, huruvida muntlig förhandling skall äga rum, torde icke vara tillfyllest. Erfarenheterna från tillämpningen av nu gällande föreskrifter om muntligt förhör i hovrätt giva skäl till antagande, att vid bifall till detta förslag muntlig partsförhandling alltför sällan skulle komma att anlitas. Inom utskottet har den meningen uttalats, att det snarare borde undersökas, huruvida skäl föreligger för meddelande av föreskrift, att hovrätten icke bör göra ändring i underrättens bevisprövning med mindre dylik förhandling ägt rum.

Vad angår frågan om det sätt, varpå processmaterialet skulle framläggas i hovrätt anförde utskottet, att detta ofta torde ske bäst genom parterna eller deras ombud. Farhågan att dessa icke skulle vara i stånd att klart och fullständigt redogöra för målet torde vara ogrundad. I de mål, där muntlig förhandling icke ägde rum, måste dock redogörelse för målet lämnas av någon hovrättens ledamot eller där anställd tjänsteman. Det syntes även böra övervägas, huruvida icke jämväl i andra fall en föredragning borde äga rum genom hovrättens försorg. Behov av ämbetsmannaföredragning torde särskilt föreligga då klagandens vederpart utebleve och sådana omständigheter icke vore för handen, att han borde hämtas eller annorledes tvingas att komma tillstådes. Med hänsyn härtill borde, då ett mål inkommit till hovrätten, någon befattningshavare vid denna utses att taga sådan kännedom om handlingarna att han sedan förberedelsen slutförts kunde, där så erfordrades, vid huvudförhandlingen föredraga målet. Efter föredragningen borde tillstådeskommen part ha möjlighet att från sin synpunkt utfylla den lämnade redogörelsen och framföra den ytterligare redogörelse han ville åberopa. Emellertid borde det stå parterna eller deras ombud öppet att själva framlägga målet. Detta torde särskilt komma att ske, då parterna inställde sig genom rättsbildade ombud. Genom den sålunda förordade anordningen torde processkostnaderna i andra instans kunna hållas nere och samtidigt trygghet skapas för en tillfredsställande föredragning av målen. Tillika öppnades möjlighet att med varandra jämföra två olika processtyper och att vinna erfarenhet rörande deras fördelar och olägenheter.

Beträffande bevisningen i överrätt framhöll utskottet, att de skäl, som främst åberopats mot införande av obligatorisk muntlig förhandling i alla mål, nämligen hänsyn till parternas kostnader, gjorde sig än starkare gällande i fråga om upprepande av bevisningen. Ett förnyat framläggande av bevismaterialet vore i regel förenat med avsevärda kostnader. Härtill komme att förutsättningarna för bevisupptagning, såsom departementschefen utvecklat, vore gynnsammare i underrätt än i överrätt och att en upprepad bevisning i regel lede av betydande brister. Mot departementschefens mening — att part alltid borde äga att i andra instans förebringa bevisning genom protokollet över den vid underrätten framförda bevisningen, att det dock borde stå part öppet att där förebringa sin bevisning, varjämte domstolen

skulle äga att av eget initiativ förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar, samt att i de grövre brottmålen all bevisning, som vore av betydelse för målet i dess fullföljda skick, borde oberoende av parts yrkande därom ånyo förebringas — hade i olika motioner gjorts gällande dels att jämväl i de grövre brottmålen förnyad bevisupptagning borde äga rum allenast då part gjorde framställning därom eller domstolen eljest funne det påkallat, och dels att, då i hovrätt erfordrades förnyat upptagande av bevisningen, målet lämpligen kunde återförvisas till hovrätten. Lika med departementschefen funne utskottet riktigt, att i hovrätt bevisningen finge förebringas genom åberopande av det i underrätten förda protokollet samt att domstolen allid borde äga förordna, att bevisningen skulle i erforderliga delar ånyo omedelbart förebringas. Däremot kunde utskottet icke förorda, att rätt tillerkändes part att under alla förhållanden åter förebringa sin bevisning. Därigenom skulle part erhålla möjlighet att i onödan framtvinga ett upprepande av underrättsförfarandet med därav följande tidsförlust och kostnader ej blott för det allmänna utan även för motparten, vittnen med flera. Det borde därför läggas i domstolens hand att pröva, huruvida behov av förnyad bevisupptagning förelåge. Dessa regler borde gälla även för de grövre brottmålen. En förnyad bevisupptagning i dylika mål skulle ofta utan att medföra någon egentlig nytta tynga domstolens arbete och medföra betydande kostnader för statsverket. Jämväl i dessa mål borde det därför bliva beroende på domstolens avgörande, huruvida bevisningen skulle framläggas omedelbart eller förmedlas genom protokoll. Att för bevisupptagning återförvisa mål till underrätten torde i regel vara mindre lämpligt.

Utskottet anförde vidare, att även i hovrätt grundsatsen om offentlighet i hovrätten borde tillämpas. Detta borde gälla vare sig muntlig förhandling ägde rum eller icke. En sådan ordning torde vara ägnad att bryta hovrätternas nuvarande isolering och stärka förtroendet till deras rättsskipning.

Vid behandlingen i riksdagen av utskottets utlåtande såvitt angår förfarandet i hovrätt godkände andra kammaren utlåtandet. Jämväl i första kammaren godkändes utlåtandet, dock med den ändring som föranleddes av att kammaren godkände följande uttalande: »parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader.»

I fråga om *fullföljdsrätten till högsta domstolen* anslöt sig utskottet till departementschefens mening, att den av processkommissionen föreslagna begränsningen av högsta domstolens prövning till rättsfrågan vore mindre lämplig. En sådan begränsning, varigenom den enskildes intresse att erhålla ett rättvist avgörande i viss mån finge träda tillbaka för önskemålet att bevara rättsenheten, skulle enligt utskottets mening i många fall, särskilt i brottmål, kunna leda till stötande resultat och torde vara främmande för den i vårt land härskande rättsuppfattningen. Med hänsyn till svårigheten att uppdraga en bestämd gräns mellan rätts- och bevisfråga skulle antagligen högsta domstolen i ej ringa omfattning nödgas syssla med det rent formella spörs-

målet huruvida parts fullföljda talan finge upptagas till prövning. Trygghet mot den fara, som låge däri, att högsta domstolen vid sitt avgörande vore hänvisad till det i underinstansernas protokoll återgivna bevismaterialet borde, såsom departementschefen framhållit, sökas i den varsamhet, som högsta domstolen säkerligen komme att ålägga sig vid vidtagande av ändring i hovrättens avgörande i bevisfrågan, vare sig denna varsamhet erhöile stöd i en uttrycklig bestämmelse i lag eller icke. Särskilda anordningar syntes dock vara nödvändiga för att förhindra en alltför stark tillströmning av mål till högsta domstolen. Denna fråga borde vid det fortsatta arbetet bliva föremål för närmare utredning.

Om förfarandet i högsta domstolen ansåg utskottet böra gälla i huvudsak samma regler som enligt utskottets mening borde tillämpas i hovrätt. Muntlig förhandling skulle sålunda i regel äga rum. Parterna eller deras ombud borde ha möjlighet att, där de så önskade, själva framlägga saken. Därest denna möjlighet ej begagnades, borde föredragning verkställas av tjänsteman — revisionssekreterare — med rätt för parterna att därefter utveckla sin talan. När högsta domstolen funne det erforderligt, borde bevisningen upprepas inför domstolen. Jämväl i högsta instans borde offentlighetsgrundsatsen vinna tillämpning. Utskottet kunde således icke biträda ett i vissa motioner gjort uttalande, att förfarandet i högsta domstolen borde fortgå efter i huvudsak samma grunder som för närvarande.

Domstolsorganisationen.

Utskottet anförde vidare att, på sätt utskottet tidigare framhållit, den föreslagna reformen främst borde avse rättegångsförfarandet och organisatoriska förändringar vidtagas endast i den mån de vore nödvändiga för att skapa underlag för ett förbättrat förfarande. Särskilt då det gällde att genomföra ändringar i organisationen vore det nödvändigt att framgå med stor försiktighet. Organisatoriska ändringar låte sig i allmänhet icke genomföra utan betydande tidsutdräkt och ökade kostnader. Svårigheter mötte att bilda sig en mening om den lämpligaste organisationen, innan erfarenhet vunnits angående omfattningen av de arbetsuppgifter, som genom ett reformerat förfarande komme att påläggas de olika organen. Härtill komme, att den nuvarande domstolsorganisationen i hög grad uppbures av gammal tradition och införlivats med befolkningens åskådningssätt. Å andra sidan vore det tydligt, att de ändringar, som erfordrades för att domstolar och andra organ skulle kunna uppbära ett ombildat förfarande, måste vidtagas. Eljest kunde det nya förfarandet från början komma att utvecklas i ej önskvärd riktning. Vid genomförande av dessa ändringar borde, såsom i en motion framhållits, huvudvikten läggas på underrätternas organisation. Hos dessa domstolar måste på grund av sakens natur rättsskipningens tyngdpunkt ligga, och genom skapandet av starka underrätter minskades i hög grad behovet att fullfölja talan till högre instans.

Departementschefens förslag att det nuvarande treinstanssystemet skulle bibehållas och att de allmänna underrätterna skulle liksom nu vara behö-

riga att upptaga såväl tvistemål som brottmål vann anslutning från utskottets sida. Utskottet anförde emellertid, att inom utskottet uttalats sympati för tanken att vissa anordningar borde vidtagas för att i särskilda fall ombesörja rättsskipningen i de grova brottmålen.

Beträffande *häradsrätternas sammansättning* uttalades i en motion, att i rättssäkerhetens intresse kollegiala domstolar av tre rättskunniga ledamöter borde införas även på landsbygden; tillika borde ett lekmanneelement medverka. Utskottet anförde emellertid, att för bibehållande av de nuvarande häradsrätterna kunde icke blott åberopas en månghundraårig tradition. Häradsrätterna hade även visat sig äga förmåga att på tillfredsställande sätt handha rättsskipningen och åtnjöte i hög grad allmänhetens förtroende. Utskottet ansåge därför, i likhet med departementschefen, att häradsrätten borde som nu bestå av en lagfaren domare och nämnd.

Rörande frågan om *nämndemännens antal och det inflytande, som borde tillerkännas nämnden*, vore, anförde utskottet, meningarna i hög grad delade. Under det att för närvarande det domföra antalet nämndemän vore sju och endast enhällig nämnd kunde överrösta den lagfarne ordföranden, hade processkommissionen föreslagit att antalet nämndemän skulle bestämmas till fem samt att, därest fyra nämndemän förenade sig om en mening, denna mening skulle gälla. Departementschefen hade ansett, att det domföra antalet nämndemän borde fastställas till åtta samt att nämndens röst skulle gälla mot ordförandens i fall, då en majoritet av sex nämndemän förefunnos. I vissa motioner hade förordats bibehållande av gällande regler om nämndens rösträtt. Av andra motionärer hade gjorts gällande, att nämndens ställning icke borde undergå någon väsentlig förändring. Slutligen hade en motionär förklarat, att han icke ville motsätta sig en sänkning av det domföra antalet till fem, om det av praktiska skäl kunde befinnas nödigt, men däremot ansåge bestämmelsen att blott enhällig nämnd skulle kunna överrösta ordföranden borde bibehållas, i all synnerhet om det domföra antalet sänktes.

Utskottet yttrade, att till stöd för förslaget att genom ändringar beträffande nämndens rösträtt öka lekmännens inflytande hade inom utskottet bland annat erinrats, att en dylik ökning, som ansetts ägnad att stärka allmänhetens förtroende för rättsskipningen, flera gånger begärts av riksdagens andra kammare. Det hade vidare framhållits, att det nu tillämpade kravet på enhällighet inom nämnden medfört, att det ofta vore svårt för lekmännen att göra sin mening gällande. Därest ökat inflytande tillerkändes nämndemännen, komme de antagligen att starkare känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse deltaga i dess verksamhet. Genom införande av en koncentrerad muntlig förhandling skapades också ökade förutsättningar för nämndemännen att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning i saken.

Å andra sidan kunde — fortsatte utskottet — starkt ifrågasättas, huruvida behov föreläge att genom ändrade omröstningsregler giva nämnden en annan ställning. Lekmännens synpunkter kunde i allmänhet göra sig gäl-

lande under förtroendefull samverkan med ordföranden, och nämndens inflytande syntes såsom departementschefen framhållit i verkligheten sträcka sig vida längre än som omedelbart framginge av lagen. Ej heller kunde avgörande vikt tillmätas synpunkten, att nämnden borde erhålla en starkare ställning för att kunna mot ämbetsdomarens mera formella bedömande hävda den materiella rättvisans krav. Behov av starkare kontroll i detta avseende kunde näppeligen anses förefinnas. Vidare måste beaktas, att den nuvarande ordningen bestått sedan lång tid tillbaka och att några olägenheter av densamma icke försports. Det kunde även tänkas, att ett uppgivande av kravet på enhällighet skulle komma att sänka nämndens anseende. En dom, som grundade sig på ett majoritetsbeslut inom nämnden, skulle icke äga samma karaktär av ett fullödigt uttryck för den folkliga rättsuppfattningen och kunde icke erhålla samma pondus som ett avgörande, diktat av en enhällig nämnd. Helt kunde ej heller bortses från faran, att genom ändrade omröstningsregler politiska eller andra ovidkommande hänsyn kunde vinna insteg vid nämndens avgöranden. En dylik utveckling vore ur många synpunkter att beklaga och skulle säkerligen i hög grad rubba förtroendet till nämnden. Erinras kunde slutligen, att den föreslagna ändringen icke vore erforderlig för genomförande av ett förbättrat förfarande och sålunda fölle utom den ram, som uppställts för de organisatoriska förändringarna. Av de sålunda anförda skälen funne sig utskottet böra förorda, att nu gällande regler rörande nämndens rösträtt bibehölles oförändrade. Vid sådant förhållande torde anledning ej föreligga att frångå den nuvarande bestämmelsen, att sju nämndemän utgjorde domfört antal. Frågan, huru många nämndemän borde närvara vid handläggningen, borde göras till föremål för särskild undersökning. Detta antal borde vara så stort, att även vid tillfälligt förfall rätten vore domför. Då vid ett reformerat förfarande antalet rättegångsdagar flerstädes måste bli avsevärt större än nu, torde det för att icke tjänstgöringen skulle bli alltför betungande vara nödvändigt, att för åtskilliga tingslag antalet nämndemän ökades.

Utskottet erinrade vidare om att departementschefen framhållit vikten av att olika folkgrupper bleve företrädade inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning bleve så allsidig som möjligt. Med anledning härav hade i en motion uttalats, att det icke borde föreskrivas i lag, att nämndemän skulle utses bland olika folkgrupper. Mot departementschefens nämnda uttalande vore enligt utskottets mening intet att erinra. Det vore naturligen ett önskemål, att olika synpunkter och kännedom om olika befolkningsgruppers levnadsförhållanden bleve representerade inom nämnden. Emellertid torde det icke hava varit departementschefens avsikt, att detta syfte skulle vinnas genom direkta författningsbestämmelser.

Mot utskottets uttalande beträffande nämndemännens antal och rösträtt avgavs *reservation* av, bland andra, tio ledamöter av utskottet, vilka anförde i huvudsak följande: Till stöd för förslaget att genom ändringar beträffande nämndens rösträtt öka lekmännens inflytande kunde anföras starka skäl. För att lekmännen skulle kunna göra den insats i rättsskipningen, som vore

önskvärd, borde de erhålla ökat inflytande på målens avgörande. Det nu tillämpade kravet på enhällighet i nämnden hade medfört, att det ofta vore svårt för lekmännen att göra sin mening gällande. Särskilt framträdde detta i sådana fall, då någon av nämndens ledamöter redan till följd av sin allmänna läggning över huvud kände sig förhindrad att avvika från den rättsbildade ordförandens uppfattning. Därest ökat inflytande tillerkändes nämndemännen, komme de säkerligen att starkare känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse deltaga i dess verksamhet. Genom införande av en koncentrerad, muntlig förhandling skapades även ökade förutsättningar för nämndemännen att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning i saken. Särskilt i brottmål kunde det vara av värde, att lekmännen kunde mot ämbetsdomarens juridiska bedömande hävda mera allmäntmänskliga synpunkter. Ett vidgat inflytande för lekmännen skulle fördensskull säkerligen bidra till att öka allmänhetens förtroende för rättsskipningen. Erinras kunde slutligen, att riksdagens andra kammare upprepade gånger uttalat, att nämndens betydelse borde stärkas och att en ändring i detta hänseende vore en förutsättning för införande av fri bevisprövning. På grund av det anförda och då några olägenheter av ett ökat lekmannainflytande näppeligen vore att befara, men tanken att varje nämndeman skulle erhålla en röst och målen avgöras efter enkel pluralitet icke stöddes av någon allmänare uppfattning, anslöte sig reservanterna till den av andra kammaren tidigare förordade, av departementschefen nu upptagna tanken, att därest tre fjärdedelar av nämnden förenade sig om en mening, denna mening skulle bli rättsens dom. Vad anginge det antal nämndemän, vars närvaro borde krävas för att rätten skulle vara domför, måste å ena sidan beaktas, att vid ett reformerat förfarande antalet rättegångsdagar flerstädes måste bli avsevärt större än nu och att — för att icke nämndemännen i alltför stor utsträckning skulle tagas i anspråk — antalet tjänstgörande nämndemän därför borde hållas lågt. I denna riktning verkade även kostnadshänsyn. Å andra sidan borde nämnden icke vara mindre än att dess mening kunde anses vara uttryck för en allmän rättsuppfattning. Härtill komme intresset att inom nämnden erhålla företrädare för skilda folkgrupper och för domkretsens olika delar. En lämplig avvägning mellan dessa synpunkter kunde enligt reservanternas mening vinnas genom departementschefens förslag att bestämma antalet nämndemän till åtta. Därest vid uppskov i ett mål en av de åtta nämndemän, som närvarit från början, skulle få förfall, kunde det emellertid vara praktiskt att rätten vore domför med återstående sju nämndemän. Vare sig sju eller åtta nämndemän närvore vid målets avgörande, skulle enligt nyssnämnda omröstningsregel erfordras, att sex nämndemän enades om en mening för att kunna överrösta domaren. I de fall, då såsom av utskottet i annat sammanhang förordats i nämnden blott sutte tre nämndemän, borde uppenbarligen fordras enhällighet hos nämnden för att den skulle kunna överrösta ordföranden. Med hänsyn till ökningen i antalet rättegångsdagar torde för åtskilliga tingslag böra väljas flera nämndemän än för närvarande och en rationell fördelning

av deras tjänstgöringsskyldighet åvägabringas, så att varje enskild nämndeman icke komme att över hövan betungas av sin tjänstgöring.

Vid behandlingen i riksdagen av utskottets utlåtande på denna punkt stannade kamrarna i olika beslut, i det att första kammaren godkände utlåtandet men andra kammaren biföll reservationen.

Beträffande frågan om *arbetsfördelning mellan häradshövdingen och hans rättsbildade biträden* anslöt sig utskottet till departementschefens uttalande på denna punkt och framhöll, att den föreslagna anordningen syntes vara ägnad att avhjälpa nu bestående missförhållanden på detta område. Häradshövdingen torde erhålla större möjlighet att ägna sig åt de egentliga rättegångsmålen och rådande vikariatsystem komma att upphöra. Efter inrättande av sekreterartjänster torde behovet av särskilda biträdande domare komma att minskas. I en del domsagor torde emellertid vara erforderligt, att tillgång funnes till biträde, som vid sidan av häradshövdingen och sekreteraren på eget ansvar fullgör vissa domaruppgifter.

I fråga om *domsagoindelningen* anförde utskottet, att det såsom departementschefen framhållit icke torde vara erforderligt att för genomförande av en rättegångsreform verkställa en allmän omreglering av domsagorna. Den nuvarande indelningen syntes böra i stort sett äga bestånd. Antagligen komme emellertid vissa förändringar att bli erforderliga. Av betydelse i detta hänseende vore, att ett stort antal städer efter hand borde införlivas med häradsrätternas domkretsar. Beträffande de mindre domsagorna torde liksom hittills en successiv reglering av deras områden vara påkallad. Härvid borde naturligen stor varsamhet iakttagas och tillbörlig hänsyn ägnas befolkningens berättigade intressen. I fråga om de största domsagorna torde särskilda åtgärder vara erforderliga för arbetskrafternas förstärkande. Arten av dessa åtgärder borde bestämmas i varje särskilt fall. Att, såsom motionsvis ifrågasatts, nu förorda en uppdelning av dessa domsagor vore enligt utskottets mening icke lämpligt. Slutlig ställning till frågan om domsagornas storlek kunde för övrigt icke tagas, förrän erfarenhet vunnits rörande den arbetsbörda, som genom ett reformerat förfarande komme att åläggas häradsrätterna.

Vad angår *häradsrätternas tingsordning* anslöt sig utskottet till departementschefens mening, att en förändring på detta område borde avse tätare tingssammanträden med ett mindre antal mål på varje sammanträde. Departementschefens uttalande, att tingsordningen uppenbarligen borde lämpas efter förhållandena och behovet på varje ort, varvid nödig hänsyn borde tagas jämväl till att nämnden ej oskäligt betungades, hade ytterligare understrukits i en motion, vari anförts, att vid utfärdande av bestämmelser angående antalet ting det allra största avseende borde fästas vid ortsbefolkningens behov och önskningsar. Utskottet hade intet att erinra mot departementschefens uttalande, vilket torde på ett väl avvägt sätt tillgodose de i nämnda mo-

tion anförda synpunkterna. Vid det fortsatta arbetet borde enligt utskottets mening även undersökas, huruvida i en reformerad tingsordning någon motsvarighet kunde skapas till de nuvarande tremanstingen eller på annat sätt tillgång till rättsskipning på platsen kunde beredas städer eller andra större samhällen, vilka icke utgjorde häradsrättens vanliga tingsställe.

I fråga om *rättsskipningen i städerna* framhöll utskottet, att någon meningsskiljaktighet icke torde råda därom att rättsskipningens ordnande och bekostande vore en statens angelägenhet ävensom att de samhällsförhållanden, som i äldre tid motiverade, att städerna i judiciellt hänseende intogo en särställning, numera bortfallit. Utskottet kunde därför i princip ansluta sig till det i en motion gjorda uttalandet, att rättsskipningen i städerna borde övertagas av staten. Däremot kunde utskottet icke biträda motionärens uppfattning, att en dylik förändring borde genomföras i samband med den nu ifrågasatta rättegångsreformen. Det kunde enligt utskottets mening näppe-ligen med fog göras gällande, att städernas domstolar i allmänhet skulle komma att sakna förmåga att handha ett förbättrat förfarande och att med hänsyn därtill ett förstatligande av rättsskipningen vore nödvändigt. På sätt departementschefen framhållit borde i första hand undersökas, huruvida de olägenheter, som vidlådde den särskilda stadsjurisdiktionen, vore av den art, att de icke kunde avhjälpas på annan väg. Såsom en svaghet hos den nuvarande anordningen hade anförts, att den — utom i de största städerna — förekommande sammankopplingen av rättsskipning och förvaltning lände till skada för rättsväsendet. Även om denna anmärkning ägde ett visst berättigande, torde det ej vara erforderligt att med hänsyn härtill genomföra en avlösning av den särskilda stadsjurisdiktionen. Mera vägande vore de erinringar, som framstälts mot den nu tillämpade ordningen för tillsättande av städernas domare. Denna anordning kunde icke anses i erforderlig mån trygga en god rekrytering och lade hinder i vägen för skapande av ett enhetligt domarstånd. Emellertid torde såsom departementschefen framhållit det icke vara nödvändigt att för undanröjande av dessa brister förstatliga rättsskipningen i städerna. En tillfredsställande lösning kunde, åtminstone tillsvidare, vinnas genom en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande.

Utskottet anslöt sig emellertid till departementschefens uppfattning, att åtgärder i syfte att till staten överföra rättsskipningen i de mindre städerna vore nödvändiga. Ett bibehållande av dessa städer såsom självständiga jurisdiktionsområden kunde enligt utskottets mening icke anses tillfredsställande. Även om vid tillsättande av domartjänsterna i dessa städer sökande med erforderlig kompetens kunde påräknas, måste det befaras, att på grund av göromålens ringa omfattning domarna icke skulle vara i stånd att vidmakthålla sin förmåga och sitt intresse för rättsskipningen. I allt fall kunde de icke i sitt arbete förvärva den erfarenhet och vana vid handläggning, som vore önskvärda. Det måste även anses vara misshushållning med kraft och penningmedel att för de fåtaliga och i regel enkla domaruppgifterna i de

små städerna bibehålla särskilda domstolar. En ändring i dessa förhållanden kunde icke vinnas utan en ökning av domkretsarnas omfång. I detta syfte borde de mindre städerna förenas med kringliggande landsbygd till en domsaga. Denna uppfattning hade redan godkänts av statsmakterna vid antagande av 1924 års lag om stads läggande under landsrätt. Där det med hänsyn till stadens storlek funnes påkallat, borde staden — eventuellt tillsammans med angränsande landsbygd — kunna bilda eget tingslag inom domsagan. Beaktande borde även skänkas förslaget att låta häradsrätten i stadstingslag bestå av, jämte häradshövdingen såsom ordförande, två lagfarna rådmän. Ett genomförande av detta förslag syntes emellertid erbjuda vissa praktiska svårigheter. I fråga om var gränsen skulle dragas mellan de städer, som kunde behålla sin nuvarande jurisdiktion, och dem, som borde bilda gemensam domsaga med kringliggande landsbygd, anslöt sig utskottet till departementschefens uppfattning. Den bestämmande synpunkten borde sålunda vara, att den särskilda rättsskipningen bibehölles allenast i de städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra omständigheter ägde förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka. Vid bedömande av denna fråga kunde naturligen avgörande vikt icke tillmätas den omständigheten, att stad för närvarande hade eller vore beredd att bestrida kostnaden för en rådhusrätt, som fyllde detta anspråk.

Vidare uttalade utskottet, att därest rättsskipningen i de större och medelstora städerna sålunda bibehölles såsom en stadens angelägenhet, anledning syntes, på sätt departementschefen anförte, saknas att föreslå ändring beträffande rådhusrätternas organisation, såvitt anginge antalet juristdomare. I rådhusrätt borde sålunda tre lagfarna domare ha säte.

I fråga om *tillsättandet av städernas domare* ansåg utskottet allvarliga anmärkningar kunna framställas mot den gällande ordningen härutinnan. Vare sig valrätten tillkomme stadsfullmäktige eller stadens röstberättigade invånare, vore väljarna i regel urständsatta att bedöma de sökandes kvalifikationer såsom domare. Ej sällan kunde vid valen obehöriga hänsyn göra sig gällande. Den utnämningsrätt, som bland annat vid tillsättande av borgmästare ankomme på Kungl. Maj:t, erbjöde ej tillräcklig garanti för att till dessa befattningar erhöles lämpliga personer. En ogynnsam verkan av den gällande ordningen vore även, att en skiljelinje uppkommit mellan den statliga domarkåren och städernas domare. I följd härav saknade i regel stadsdomarna den mera allsidiga utbildning, som erhöles genom tjänstgöring i olika domstolsinstanser, under det att de statliga domarna endast undantagsvis förvärvat den erfarenhet, som kunde vinnas genom arbete i en större rådhusrätt. För undanröjande av dessa olägenheter syntes, såsom departementschefen föreslagit, valrätten böra begränsas inom ett förslag, vid vars uppsättande allmänna befordringsgrunder skulle vinna beaktande. Emellertid torde, såvitt anginge befattning, som tillsättes av Kungl. Maj:t, förslaget icke böra vara ovillkorligt bindande utan till befattningen kunna

i särskilt fall utses person utom förslaget, som förordats av staden och enligt allmänna befordringsgrunder borde jämte de på förslaget uppsatta kunna ifrågakomma till befattningen. Den föreslagna anordningen syntes på ett lämpligt sätt trygga det statliga inflytandet på domarnas tillsättande.

Vad angår förslaget om införande av *nämnd i rådhusrätt* uttalades i en motion, att förslaget härom syntes kunna godkännas, under förutsättning att allenast enhällig nämnd tillätes fälla utslag mot de lagfarna domarna, vare sig dessa vore ense eller av skiljaktig mening. Andra motionärer ansågo förslaget om nämnd i rådhusrätt icke böra biträdas, under det att i ytterligare en motion uttalades viss tvekan rörande behovet av sådan nämnd. För egen del avstyrkte utskottet inrättande av nämnd vid rådhusrätterna och anförde härom:

Till stöd för förslaget att införa nämnd i rådhusrätterna ha inom utskottet återopats de skäl, som ansetts i allmänhet tala för lekmäns anlitande i rättsskipningen. Sålunda har framhållits, att nämndemännen kunde antagas komma att tillföra domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom. Deras i vissa fall friare uppfattning skulle kunna på ett lyckligt sätt komplettera ämbetsdomarnas mera juridiska synpunkter, och framför allt skulle lekmännens deltagande vara ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Dessa hänsyn framträdde särskilt i fråga om brottmålen. De där förekommande spörsmålen, bland vilka bevisnings- och andra omdömesfrågor intoge ett betydande rum, lämpade sig i hög grad för lekmännens deltagande och ägde stor förmåga att fånga deras intresse. Med hänsyn till de grannliga avgöranden, som äro förenade med straffrättsskipningen, vore det särskilt angeläget att på detta område stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

Mot införande av nämnd i rådhusrätterna kunna emellertid framställas vägande anmärkningar. Förutsättningarna för ett verksamt lekmannadeltagande äro avsevärt sämre i de större städerna än annorstädes i landet. Hos städernas invånare kan icke påräknas samma intresse för rättsskipningen som bland landsbygdens befolkning, och det är antagligt, att tjänstgöringen vid domstolen komme att uppfattas allenast som en betungande plikt. I motsats till häradsnämnden saknar nämnden i städerna stöd av all tradition, och det kan befaras, att den icke skulle komma att åtnjuta samma anseende och förtroende som nämnden på landsbygden. Betydande svårigheter har möta, då det gäller att inordna nämnden i en kollegialt sammansatt domstol; därom vittna även de föga tillfredsställande omröstningsreglerna. Härtill kommer, att något behov att införa nämnd i städerna icke gjort sig gällande. Det torde icke kunna bestridas, att rådhusrätterna i de städer, varom nu är fråga, även i sin nuvarande sammansättning på ett tillfredsställande sätt fylla sin uppgift och att de jämväl i stort sett omfattas av allmänhetens förtroende. Efter överbägande av nu anförda omständigheter har utskottet ansett sig böra avstyrka inrättande av nämnd vid rådhusrätterna. Detta utesluter naturligen icke att i särskilda grupper av mål tillfälle kan beredas lekmän att medverka vid rättsskipningen i stadsdomstolarna. Vid behandlingen av denna fråga synes böra undersökas, huruvida icke ökade möjligheter böra skapas att i mål rörande brott, förövade av personer under aderton år, utnyttja den sakkunskap, som finnes inom barnavårdsnämnderna eller hos andra organ för ungdoms- och barnavård.

På denna punkt avgåvo tio av utskottets ledamöter *reservation*. Enligt reservanternas mening förtjänade de mot tanken på införande av nämnd i rådhusrätterna framställda anmärkningarna så till vida beaktande, att det icke borde komma i fråga att i samma utsträckning som på landet låta lekmän medverka i rättsskipningen i städerna. Att helt utesluta lekmannadeltagande i stadsdomstolarna torde emellertid icke vara välbetänkt. Lekmännen tillförde domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom. Deras i vissa fall friare uppfattning kompletterade på ett lyckligt sätt ämbetsdomarnas mera juridiska synpunkter, och framför allt vore lekmännens deltagande ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Lekmännens deltagande vore av särskilt värde i brottmålen. Med hänsyn till de grannliga avgöranden, som vore förenade med straffrättsskipningen, vore det särskilt angeläget att på detta område trygga allmänhetens förtroende för rättssväsendet. Härtill komme, att i dessa mål möjligheterna för ett verksamt deltagande från lekmännens sida vore betydligt större än i andra mål. Saksammanhanget vore i regel enklare och av mera allmänt intresse; bevisnings- och andra omdömesspörsmål intoge ofta ett betydande rum, och särskilt straffmättningsfrågorna ägnade sig väl för lekmännens medverkan. På grund av vad sålunda anförts ansåge reservanterna, att jämväl vid rådhusrätterna nämnd borde deltaga i handläggningen av brottmål. Dock syntes, såsom departementschefen även torde ha avsett, nämnds medverkan kunna undvaras i fråga om ringare brottmål. Var gränsen skulle dragas borde bliva föremål för ytterligare undersökning. Särskilt angelägen syntes medverkan av lekmän vara då fråga vore om brott, förövat av person under aderton år. Vad anginge sättet för nämndens infogande i stadsdomstolarna ansåge reservanterna det vid sidan om den av departementschefen föreslagna anordningen jämväl böra undersökas, huruvida icke nämnden borde träda i stället för de båda rättsbildade bisittarna, så att rådhusrätten i brottmål finge en samsättning motsvarande häradsrättens.

Vid frågans behandling i riksdagen godkände första kammaren utskottets utlåtande, varemot andra kammaren biföll reservationen.

Beträffande *hovrätterna* framhöll utskottet, att en nödvändig förutsättning för anordnande av muntlig förhandling i andra instans vore, att hovrätterna bleve lätt tillgängliga för den rättssökande allmänheten. Enighet torde ock råda därom, att i detta syfte en uppdelning borde ske av de båda större hovrätterna. Däremot hade delade meningar kommit till synes rörande frågan huru långt denna uppdelning borde fullföljas. Medan processkommissionen ansett lämpligast, att hovrätternas antal bestämdes till lägst sju och högst nio, borde enligt departementschefens förslag antalet icke överstiga sju eller sättas lägre än fem. I en motion hade förordats, att antalet hovrätter bestämdes till nio. Enligt utskottets mening borde för vinnande av önskemålet om hovrätternas lättillgänglighet antalet hovrätter vara jämförelsevis stort. Härigenom underlättades även den hovrätterna åliggande uppsikten över rättsskipningen vid underrätterna. En alltför stark uppdelning av hovrätterna

vore dock förenad med vissa olägenheter. Kostnaderna för ett stort antal hovrätter skulle bli högst betydande. Vidare borde hovrätternas jurisdiktionsområden vara så stora, att arbetsuppgifterna bleve tillräckligt allsidiga och intresseväckande. Genom att hovrätterna icke gjordes alltför små undvekes den fara för ensidighet och begränsning, som följde av tvånget att under små förhållanden ständigt samarbeta med samma lilla krets av kolleger, och underlättades en god rekrytering. Med ett mindre antal hovrätter ökades även möjligheterna att bevara enheten i rättstillämpningen. Efter övervägande av sålunda anförda omständigheter hade utskottet ansett sig kunna biträda departementschefens mening, att antalet hovrätter borde bestämmas till lägst fem och högst sju. Vid en uppdelning av hovrätterna borde emellertid stor försiktighet iakttagas och deras antal icke sättas högre än som oundgängligen påkallades. Uppenbarligen måste en hovrätt inrättas i Norrland, och starka skäl syntes även tala för att en hovrätt förlades till Göteborg.

I fråga om departementschefens förslag om hovrättsting ansåg utskottet beaktansvärda skäl tala för att möjlighet bereddades hovrätt att sammanträda å annan plats än förläggningssorten. Vid handläggning av stora mål med omfattande vittnesbevisning torde det ofta underlätta utredningen och medföra en avsevärd besparing, att hovrätten sammanträdde å ort, där parter och vittnen funnes. Behov härav torde särskilt framträda i de grövre brottmålen, när hovrätten funne bevisningens upprepande erforderligt för målets avgörande.

Vad angår antalet ledamöter på varje avdelning i hovrätt anslöt sig utskottet till departementschefens förslag, att det domföra antalet borde sättas till fyra. Utskottet framhöll angelägenheten, att även i hovrätterna vikariatssystemets tillämpning begränsades. I anledning av vad departementschefen yttrat rörande förslaget att vid hovrätterna eller vissa av dem inrätta särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål med sakkunniga bisittare samt att låta hovrätten såsom första instans upptaga vissa grupper av viktiga mål, uttalade utskottet — som fann uppslaget att göra hovrätterna till första instans beträffande vissa mål icke böra fullföljas — att det dock syntes böra övervägas, huruvida inom hovrätterna någon längre gående specialisering än den nu förekommande kunde vara önskvärd.

I anledning av departementschefens förslag om införande av *nämnd i hovrätt* i de grövre brottmålen anförde utskottet, att på denna fråga kunde i huvudsak anläggas de synpunkter, som tidigare berörts vid behandling av spörsmålet om nämnd i rådhusrätt. Mot införande av hovrättsnämnd kunde dessutom åberopas vissa ytterligare invändningar av såväl principiell som praktisk art. Att närmare ingå härpå ansåge utskottet emellertid icke vara erforderligt. Då utskottet avstyrkt anordnande av nämnd i rådhusrätt, kunde inrättande av nämnd i andra instans icke tillstyrkas.

På denna punkt avgåvo elva av utskottets ledamöter *reservation*, i vilken uttalades, att de skäl, som anförts för deltagande av nämnd i rådhusrätt vid handläggning av brottmål, kunde åberopas även för anlitande av nämnd i hovrätt, när fråga vore om en förnyad bevisprövning på grundvalen av inför

hovrätten omedelbart upptagen vittnesbevisning. På grund av de praktiska svårigheter, som vore förbundna med nämnds medverkan i hovrätt, syntes denna emellertid allenast böra förekomma i grövre brottmål. Särskilt vid de föreslagna hovrättstingen i orterna torde det befinnas lämpligt att förstärka hovrätten med nämnd. I fråga om hovrättsnämndens inflytande syntes böra övervägas, huruvida det icke borde föreskrivas, att endast det votum, som biträdades av en enhällig nämnd, borde gälla mot den mening, som uttalades av ämbetsdomarna, dock att ämbetsdomarnas enhälliga mening borde gälla när denna vore mildare.

Vid frågans behandling i riksdagen godkändes utskottets utlåtande av första kammaren, medan andra kammaren biföll reservationen.

I fråga om *högsta domstolen* uttalade utskottet, att på sätt departementschefen framhållit, någon mera ingripande förändring i domstolens sammansättning icke föranleddes av rättegångsreformen. Då enligt departementschefens förslag den föredragning inför högsta domstolen, som nu ombesörjdes av revisionssekreterare, skulle i stor utsträckning ersättas av muntlig partsförhandling, bleve ett bibehållande av nedre justitierevisionen med dess nuvarande uppgifter icke erforderligt. Med den ställning utskottet intagit till frågan om förfarandet i högsta domstolen bleve läget härutinnan ett annat. För genomförande av ett förfarande enligt de av utskottet angivna riktlinjerna torde komma att erfordras tillgång till ett icke obetydligt antal revisionssekreterare.

Beträffande *åklagarväsendet* yttrade utskottet, att de nuvarande åklagarmyndigheterna ej alltid vore vuxna de dem åvilande uppgifterna samt att behovet av en förbättrad åklagarorganisation bleve än starkare efter genomförande av ett på moderna principer grundat brottmålsförfarande. Med hänsyn härtill syntes det angeläget, att en reform av åklagarväsendet snarast möjligt komme till stånd. Rörande riktlinjerna för detta reformarbete kunde utskottet med hänsyn till pågående utredningar för närvarande icke uttala sig.

Vad angår *advokatväsendet* framhöll utskottet, att ehuru utskottet icke funnit sig böra förorda, att rätten att föra annans talan i någon instans begränsades till rättsbildade personer, utskottet ansåge synnerligen angeläget, att tillgång funnes till en kår av väl utbildade advokater, vilka ägde förmåga och vilja att främja en god rättsskipning. Behovet av ett gott advokatstånd bleve än starkare efter införande av ett på koncentration och muntlighet byggt förfarande. Visserligen borde, på sätt departementschefen anfört, advokatverksamheten allttjämt äga karaktär av ett fritt yrke, där det naturliga urvalet finge göra sig gällande, men möjlighet borde dock finnas för ingripande, då ett dylikt påkallades för tillgodoseende av rättsskipningens intresse.

Beträffande det väckta förslaget att överflytta *överexekutorsgöromålen* från länsstyrelser och magistrater till de allmänna underrätterna anslöt sig ut-

skottet till vad departementschefen anfört och framhöll, att frågan om över-exekutorsgöromålens handläggning icke syntes stå i det nära sammanhang med en reform av rättegångsväsendet, att den nu behövde upptagas till prövning.

Utskottet anförde vidare, att de föreslagna organisatoriska förändringarna, främst begränsningen av vikariatsystemet, medförde, att en omläggning måste ske av *utbildningsgången* för de unga jurister, som ville ägna sig åt domarbanan. Den av departementschefen i detta hänseende skisserade planen vore emellertid icke avsedd att innefatta någon slutgiltig lösning av spörsmålet. Redan med hänsyn härtill ansåge sig utskottet icke böra göra något närmare uttalande angående det framtida ordnandet av hithörande förhållanden. Emellertid ville utskottet framhålla, att en god utbildning och rekrytering av domarkåren vore en av de viktigaste förutsättningarna för vinnande av en god rättsskipning och att vid ett blivande reformarbete stor uppmärksamhet borde ägnas denna fråga. Med departementschefen vore utskottet ense därom, att den huvudsakliga utbildningen borde vara förlagd till underrätterna. Av värde syntes vara, att tillfälle bereddes domaraspiranterna att i större utsträckning än vad för närvarande vore fallet tjänstgöra vid städernas underdomstolar. Såsom departementschefen framhållit borde såsom ett led i utbildningen ingå viss tids tjänstgöring i hovrätt. Då enligt vad utskottet förordat referentföredragning i hovrätt skulle äga rum i större omfattning än departementschefen förutsatt, vunnes härigenom ett värdefullt tillskott till utbildningsmöjligheterna. Vid meddelande av bestämmelser rörande juristutbildningen syntes böra övervägas att såsom villkor för tjänstgöring på domarbanan uppställa kravet på färdighet i stenografi. I likhet med departementschefen ansåg utskottet, att jämväl i fråga om de ordinarie domartjänsterna en viss cirkulation mellan underrätt och överrätt borde eftersträvas. Till spörsmålet om rekryteringen av ordförande- och viceordförandeposterna i hovrätten ansåg sig utskottet dock icke böra för närvarande taga ställning.

Reformens genomförande.

Beträffande slutligen *frågan huru den föreslagna rättegångsreformen skulle sättas i verket* anslöt sig utskottet till departementschefens uttalande att med den förordade begränsningen av reformen ett successivt genomförande därav icke vore möjligt. Förfarandets olika delar sammanhängde så nära, att det skulle vara förenat med betydande svårigheter att låta någon särskild del träda i kraft för sig. Däremot syntes det vara av stor betydelse att, sedan enighet vunnits om grunderna för ett reformerat förfarande, åtgärder snarast vidtoges för att förmedla övergången till den nya ordningen. Under det att arbetet med den allmänna reformen påginge, borde därför såsom departementschefen anfört till övervägande och avgörande upptagas sådana förslag till partiella reformer, som vore ägnade att underlätta det nya rättegångsskickets införande och tillika kunde utan olägenhet inpassas i den nu be-

stående ordningen. Mot departementschefens uttalande angående de frågor, som i detta syfte borde upptagas till bedömande, hade utskottet intet att erinra.

Reformarbetet efter riksdagsbehandlingen.

Vid anmälan i statsrådet den 12 juni 1931 av riksdagens skrivelse i ämnet anförde chefen för justitiedepartementet, att såsom riksdagen framhållit arbetet med utarbetande av lagstiftning borde omedelbart igångsättas. Vid detta arbete borde de av riksdagen biträdda riktlinjerna för reformen följas. Att de nya synpunkter, som kunde framkomma under arbetets bedrivande, borde beaktas låge i sakens natur och överensstämde även med riksdagens uttalande. Enligt den uppfattning, som kommit till uttryck i propositionen och till vilken jämväl riksdagen anslutit sig, borde reformen främst avse förfarandet och den därmed sammanhängande frågan om bevisningsrätten. Med hänsyn härtill borde dessa spörsmål i första hand upptagas till behandling.

Sedan Kungl. Maj:t bemyndigat departementschefen dels att tillkalla högst tre sakkunniga att inom departementet utarbeta förslag till lagbestämmelser angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänge ävensom att förordna sekreterare hos de sakkunniga dels ock att utse högst åtta personer att vid arbetet tillhandagå de sakkunniga med råd i förekommande frågor, tillkallades den 18 juni 1931 professorn, juris doktorn Th. Engströmer och hovrättsrådet, numera justitierådet P. Santesson att inom departementet utarbeta förslag till lagbestämmelser i ämnet, varjämte till sekreterare hos de sakkunniga förordnades assessorn, numera revisionssekreteraren T. Strandberg. Tillika utsågos följande personer att tillhandagå de sakkunniga med råd, nämligen presidenten K. Schlyter, borgmästaren G. Bissmark, advokaten E. Löfgren, häradshövdingen C. Arhusiander, ledamöterna av riksdagens första kammare P. Gustafsson i Benestad och E. Jonsson i Lycksele samt ledamöterna av riksdagens andra kammare riksgäldsfullmäktigen A. Lindqvist och G. Persson i Falla.

På hemställan av chefen för justitiedepartementet beslöt Kungl. Maj:t den 30 september 1932, att ifrågavarande lagstiftningsarbete skulle överlämnas åt en beredning, processlagberedningen, bestående av ordförande och två ledamöter jämte sekreterare samt utsåg samtidigt till ordförande f. d. justitierådet N. Gärde, till ledamöter Engströmer och Santesson samt till sekreterare Strandberg. Vid sidan av denna beredning skulle den förut tillkallade nämnden fortfarande tillhandagå med råd i förekommande frågor. I beredningens sammansättning ägde sedermera rum den förändringen, att Kungl. Maj:t den 31 december 1934 förordnade Strandberg att med bibehållande av sin sekreterarbefattning vara ledamot i beredningen.

Beredningen avgav den 29 november 1938 betänkande med förslag till rättegångsbalk jämte tillhörande motiv och bilagor (statens off. utredn. 1939: 43 och 44). Vid betänkandet fogades ett av ledamöterna i den rådgivande nämnden avgivet yttrande rörande förslaget.

Partiella reformer.

Under det att arbetet på den allmänna reformen pågått inom processlagberedningen ha, på sätt förordats i 1931 års proposition och av riksdagen, vissa partiella reformer genomförts på rättegångsväsendets område. De viktigaste av dessa må här i korthet beröras.

Den år 1924 antagna lagen om stads läggande under landsrätt ersattes år 1932 med en *lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende*. Enligt denna lag äger Kungl. Maj:t på framställning av stadsfullmäktige eller eljest med deras samtycke förordna, att rådhusrätt i stad skall upphöra och staden i judiciellt avseende förenas med domsaga. Beträffande stad, i vars rådhusrätt borgmästaren är ensam lagfaren ledamot eller jämte borgmästaren endast en ledamot finnes, som skall vara lagfaren, må Kungl. Maj:t, när borgmästartjänsten är ledig, även utan stadsfullmäktiges samtycke under vissa förutsättningar meddela förordnande om rådhusrättens upphörande och stadens förenande med domsaga.

År 1932 genomfördes en *reform av inskrivningsväsendet*, innebärande bland annat att handläggningen av inskrivningsärenden överflyttades från rätten till inskrivningsdomaren samt att ärendenas behandling förenklades.

Den sedan 1925 gällande *domsagostadgan* ersattes 1933 med en ny sådan stadga. Enligt denna har vikariatsystemet i häradsrätterna ytterligare begränsats genom inskränkningar i häradshövdingarnas rätt till ledighet och bestämmelser i syfte att häradshövdingen skall handhava alla domargöromål av större vikt, varjämte kraven på vikaries kompetens skärpts.

Frågan om *häradsnämndens tjänstgöring* reglerades genom en lag år 1932. Häri stadgas bland annat, att häradshövdingen skall efter samråd med nämnden fördela tjänstgöringen mellan nämndemännen och att fördelningen bör ske så, att erforderlig ortskänneedom blir företrädd inom nämnden samt att ändring i nämndens sammansättning under ett och samma måls handläggning och avgörande i regel ej kommer att äga rum.

I syfte att undvika tidsödande väntan för parter och vittnen vid häradsrätts och rådhusrätts sammanträden utfärdades 1933 en kungörelse angående *uppropplista* vid underdomstolarna.

År 1935 genomfördes en *lag med vissa bestämmelser om häradsting*, som innebar en utökning av antalet årliga tingssammanträden med häradsrätterna. Lagen innehåller även ändrade regler om tid för doms avkunnande i häradsrätt. Bestämmelser i sistnämnda hänseende med avseende å rådhusrätt meddelades genom en lag 1938.

Utsökningslagens bestämmelser om lagsökning samt 1907 års lag om handräckning för fordrans utfående ersattes 1937 av en *lag om lagsökning och handräckning för fordran*, som bland annat innebar, att ifrågavarande ärenden överflyttades från överexekutorerna till de allmänna domstolarna, där ärendena handläggas av särskild lagsökningsdomare.

Frågan om en *uppdelning av de större hovrätterna* har delvis vunnit sin lösning. Sedan processlagberedningen anbefallts att verkställa utredning rö-

rande uppdelning av Svea och Göta hovrätter samt till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde föranleda, avgav beredningen den 22 december 1934 yttrande och förslag om uppdelning av Svea hovrätt, innebärande att för de fyra nordligaste länen skulle inrättas två hovrätter, en för Norrbottens och Västerbottens län samt en för Västernorrlands och Jämtlands län. I yttrandet anmärktes, att utredningen angående uppdelning av Göta hovrätt då ännu ej slutförts. Enligt beslut vid 1935 års riksdag inrättades därefter en hovrätt för de två nordligaste länen med säte i Umeå, vilken hovrätt trädde i verksamhet den 1 oktober 1936. Under ärendets behandling förutsattes, att en hovrätt för nedre Norrland framdeles skulle komma till stånd. Efter det beredningen sedermera anbefallts att till förnyat övervägande upptaga frågan, i vilken ordning uppdelningen av de större hovrätterna borde fullföljas, samt inkomma med förslag rörande jurisdiktionsområde och förläggningssort för den hovrätt, som ansåges först böra upprättas, avgav beredningen den 15 oktober 1938 yttrande i ämnet. Beredningen hänvisade däri till sitt tidigare förslag om inrättande av en hovrätt för nedre Norrland och anförde, att tillräckliga skäl icke för närvarande torde föreligga för inrättande därutöver av någon hovrätt inom Svea hovrätts nuvarande jurisdiktionsområde. Beträffande uppdelning av Göta hovrätt föreslog beredningen, att i Göteborg skulle inrättas en hovrätt omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs samt Värmlands län, samt förordade, att därest hinder ansåges möta mot inrättande i ett sammanhang av de föreslagna nya hovrätterna, den som avsåges skola förläggas till Göteborg borde först komma till stånd. Vid 1939 års riksdag beslöts inrättande av en hovrätt för västra Sverige, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län. Denna hovrätt har emellertid ännu ej kommit till stånd.

År 1936 genomfördes vissa ändringar i rättegångsbalken åsyftande *ökad användning av muntliga förhör i hovrätt*.

På straffprocessens område genomfördes 1933 viss *lagstiftning rörande tvångsmedlen*, varigenom infördes dels bestämmelser om rätt för åklagare och polismyndighet att i avbidan på häktningsbeslut kvarhålla för brott misstänkt person och dels bestämmelser om beslag och skingringsförbud samt hus- och kroppsrannsakan.

Frågan om *bevisning genom sakkunnig* reglerades år 1934 genom en lag i detta ämne.

En på grundval av processlagberedningens förslag utarbetad *lag om särskilda rättsmedel*, innefattande bestämmelser om resning, återställande av försutten tid och besvär över domvilla, antogs vid 1939 års lagtima riksdag och trädde i kraft den 1 januari 1940.

Slutligen må nämnas, att frågan om *åklagarväsendets organisation* varit föremål för statsmakternas beslut. Sålunda genomfördes 1936 en omorganisation av landsfogdetjänsterna. Vid 1940 års lagtima riksdag godkände riksdagen i huvudsak ett av Kungl. Maj:t framlagt förslag rörande huvudgrunderna för en omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna.

Processlagberedningens förslag.

I det följande torde jag få lämna en redogörelse för det väsentliga innehållet i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk.

Förslaget är avsett att ersätta rättegångsbalken i 1734 års lag. Såsom denna reglerar förslaget den allmänna processen i tvistemål och brottmål, var-
emot olika former av specialprocess, såsom processen i jorddelningsmål, vat-
tenmål, krigsrättsmål och tryckfrihetsmål, icke upptagas till behandling.
Beredningen har i överensstämmelse härmed ej ansett sig böra taga ställ-
ning till frågan, huruvida en specialprocess inom visst område, t. ex. den
militära straffrättsskipningen, borde bibehållas. I särskilda lagar förekom-
ma beträffande vissa slag av mål föreskrifter angående domstolens samman-
sättning eller det processuella förfarandet utan att någon specialprocess i
egentlig mening kan anses föreligga. Förslaget upptager ej heller dessa av-
vikelser från den allmänna processen till behandling. Beredningen omnäm-
ner i detta sammanhang särskilt rättegången i äktenskapsmål och, vad straff-
processen angår, förfarandet vid åtal mot unga personer. Det ligger emel-
lertid, framhåller beredningen, i sakens natur, att en lag, som avser den all-
männa processen, äger stor betydelse även för regleringen av de särskilda
processformerna; blir beredningens förslag antaget som lag, måste därför
närmare undersökas, vilka ändringar påkallas därav i de författningar, som
gälla de särskilda processformerna.

Beredningen framhåller vidare, att bestämmelser, som röra den allmänna
processen, nu förekomma, förutom i rättegångsbalken, i andra lagar och för-
fattningar. Redan tidigt ha ändringar eller tillägg till rättegångsbalkens be-
stämmelser skett genom fristående lagar eller författningar. Ofta torde här-
till ha bidragit svårigheten att rent formellt inordna dem inom rättegångs-
balkens ram. Som exempel från senare tid anför beredningen 1934 års lag
om bevisning genom sakkunniga och 1935 års lag med vissa bestämmelser
om häradsting. Att i antydda fall bestämmelserna böra upptagas i den nya
rättegångsbalken, anser beredningen ligga i öppen dag. I andra fall är frå-
gan icke lika lätt att besvara. Bestämmelser om laga domstol upptagas icke
blott i 10 kap. R.B. och i författningar, som direkt anknyta till bestämmel-
serna i nämnda kapitel, utan ock i ett stort antal författningar reglerande
särskilda rättsinstitut. En överflyttning av forumbestämmelser av sistnäm-
nda slag till rättegångsbalken skulle enligt beredningens mening möta stora
svårigheter, även om vissa teoretiska skäl kunna anföras härför. Ur prak-
tisk synpunkt kan framhållas, att en speciell forumbestämmelse, t. ex. 19 §
patentförordningen, liksom den i 20 § samma förordning upptagna regeln
om domstolens sammansättning, ofta äger ett mycket nära samband med det
ämne, som den särskilda författningen behandlar. Frågan ställer sig i viss
mån annorlunda, om forumbestämmelsen icke avser något visst mål utan mål
i allmänhet. Frånsett sistnämnda fall har beredningen av praktiska skäl
ansett sig böra i stort sett bibehålla den nuvarande ordningen.

I fråga om den fria rättegången har beredningen, med hänsyn till att den nuvarande lagen i detta ämne avser ej blott allmänna rättegångsmål utan ock mål vid specialdomstolarna, ansett detta ämne som hittills böra vara underkastat särskild lagstiftning. Beredningen framhåller emellertid, att det nya förfarandet, särskilt vad överrätterna angår, uppenbarligen kan påkallia vissa ändringar i lagen om fri rättegång, en fråga som bör upptagas till överbägende före den nya rättegångsbalkens ikraftträdande. Den närliggande frågan om parts skyldighet att bidra till statens kostnader för domstolsväsendet har hos oss reglerats i samband med de allmänna bestämmelserna om stämpelavgift, vilka icke äro av lags natur. Beredningen framhåller, att i den mån man med partens avgiftsskyldighet vill ernå även vissa processuella syften, det ligger nära till hands, att åtminstone grunderna för densamma regleras i rättegångsbalken. Å andra sidan anser beredningen någon olägenhet icke följa därav att frågan, som dock överbägende är av beskattningsnatur, behandlas särskilt. Beredningen har därför icke upptagit den till behandling i rättegångsbalken.

Bestämmelser, som röra straffprocessen, återfinnas även i promulgationslagen till strafflagen. I sistnämnda lag upptagas bl. a. frågorna om allmän åklagares åtalsrätt och om häktning. Att stadgandena härom som ock om vissa andra tvångsmedel i brottmål, nu reglerade genom 1933 års lag om vissa tvångsmedel i brottmål, äga sin plats i rättegångsbalken, har beredningen funnit uppenbart. Beträffande vissa andra frågor, som sammanhänga med straffprocessen, kan enligt beredningens mening tvekan råda, om de böra behandlas i strafflagen eller i rättegångsbalken, såsom frågorna om åtalspreskription och om målsäganderätt. Beredningen har även på denna punkt följt den gränsdragning, som ägt rum i gällande lagstiftning, och alltså lämnat dem utanför reglering i rättegångsbalken. Däremot har i denna upptagits ett för vår rätt i stort sett nytt institut, eftergift av åtal, varjämte däri införts vissa begränsningar av målsägandens åtalsrätt.

Den nuvarande rättegångsbalkens bestämmelser avse i vissa fall även domstolsbehandlingen av frågor, som höra till den s. k. frivilliga rättsvården (*jurisdictio voluntaria*). I stor utsträckning äro dock dessa frågor reglerade genom särskild lagstiftning, såsom 1932 års lag angående handläggning av inskrivningsärenden. I beredningens förslag har detta ämne helt uteslutits från behandling. I vilken omfattning den allmänna processens regler lämpa sig för olika slag av frivillig rättsvård, kräver särskild undersökning, och beredningen har med hänsyn till dessa frågors speciella natur icke ansett sig böra ingå på en sådan.

Vidare har beredningen ansett, att lagstiftningen angående lagsökning och handräckning för fordran bör bibehålla sin nuvarande karaktär av speciallagstiftning och alltså icke inarbetas i rättegångsbalken.

Beredningen framhåller vidare, att de frågor, som sammanhänga med tillämpningen av en rättegångsordning, i stor utsträckning äro av organisatorisk och administrativ natur. Ur flera synpunkter skulle det vara olämpligt, att frågor av detta slag upptoges till fullständig behandling i rättegångsbalken.

ken. Detta gäller särskilt domstolsväsendet. Beredningen har utgått från att de grundläggande bestämmelserna å detta område böra upptagas i rättegångsbalken men till särskild reglering hänvisat det närmare ordnandet av domstolarnas samt åklagarväsendets inre organisation och verksamhet. Beredningen har icke ingått på frågorna om avlöningsförhållandena för domare och annan till domstolsväsendet hörande personal, sportelväsendets avskaffande och tingshusbyggnadsskyldigheten. Dessa frågor äro, erinrar beredningen, i vissa delar föremål för särskilda utredningar.

Den nya rättegångsbalkens införande förutsätter sålunda ett omfattande arbete å olika lagstiftnings- och författningsområden. Enligt beredningens åsikt är detta arbete dock icke av den vikt för bedömandet av beredningens förslag, att det behöver föreligga färdigt i samband med förslaget till rättegångsbalk. Starka praktiska skäl tala enligt beredningens mening för att statsmakterna först taga ståndpunkt till frågan om rättegångsväsendets gestaltning. Beredningen föreslår därför, att de övergångsbestämmelser, som erfordras för nya rättegångsbalkens ikraftträdande, meddelas i särskild lag.

Beredningens förslag överensstämmer i sina huvudgrunder med de riktlinjer, som uppdragits av riksdagen; dessa ansluta sig även nära till 1931 års proposition. I enlighet härmed har till grund för förslaget lagts den uppfattningen, att reformarbetet främst borde inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande samt att ändringar i organisationen borde vidtagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolar och andra organ skulle bliva i stånd att uppbära ett dylikt förfarande.

Domstolsväsendet.

Allmän underrätt.

De allmänna underrätterna äro enligt förslaget som nu häradsrätter och rådhusrätter. Häradsrätt är första domstol på landet och i stad, som hör till domsaga, rådhusrätt i övriga städer. Huruvida stad äger egen jurisdiktion eller ej, besvaras icke i rättegångsbalken. Av reglerna om rådhusrätts domförhet följer dock, att i rådhusrätt skola sitta minst tre lagfarna ledamöter. Denna ståndpunkt överensstämmer med propositionen och riksdagens uttalanden. Enligt dessa borde den särskilda stadsrättsskipningen bibehållas allenast i städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra omständigheter ägde förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka, och förordades, att i rådhusrätt tre lagfarna ledamöter skulle ha säte. Denna uppfattning ligger ock till grund för 1932 års lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. Beredningen framhåller, att med stor sannolikhet torde även vid rättegångsbalkens införande finnas städer, i vilkas rådhusrätter icke finnas tre lagfarna ledamöter. I samband med beslutet om rättegångsbalkens ikraftträdande torde alltså böra regleras, huru rättsskipningen i dessa städer skall ordnas. Lämp-

ligt synes beredningen vara, att rådhusrätten i sådan stad bibehålles under någon övergångstid.

I beredningens förslag upptagas icke några bestämmelser om domsagindelningen. Frågan om uppdelning eller sammanslagning av domsagor förutsättes komma att behandlas som hittills. Reformens genomförande kommer alltså icke att ha någon omedelbar inverkan på den då bestående indelningen i domsagor. Enligt beredningens mening bör dock, såsom framhållits i propositionen och även understrukits i riksdagens uttalande, beträffande de mindre domsagorna en successiv reglering av deras områden äga rum.

Domsaga förestås av häradshövding. Beträffande den personal, som erfordras till biträde i domsagans förvaltning, meddelas icke andra bestämmelser i förslaget än att i domsaga skall finnas sekreterare; dock har med hänsyn till de mindre domsagorna denna bestämmelse icke kunnat göras undantagslös. Om göromålen kräva det, skall ock som biträdande domare finnas en eller flera assessorer. Beträffande sekreterares och biträdande domares arbetsuppgifter förutsättes, att bestämmelser skola meddelas av Kungl. Maj:t.

På landet är nu domsagan, då den ej är delad i tingslag, häradsrättens domkrets. Omfattar domsagan två eller flera tingslag, är tingslaget häradsrättens domkrets, och antalet häradsrätter i domsagan motsvarar alltså antalet tingslag. Beredningens förslag innefattar på denna punkt en avvikelse från vad nu gäller, i det att häradsrättens domkrets som regel kommer att sammanfalla med domsagan. Den nuvarande ordningen medför, framhåller beredningen, en uppdelning av häradshövdingens dömande verksamhet å flera häradsrätter. Olämpligheten härav blir särskilt framträdande med den nya ordningen för målens handläggning. Vid den förberedande behandlingen av målen liksom i vissa andra fall är häradsrätten domför med häradshövdingen ensam. Huruvida målet härrör från den ena eller andra delen av domsagan, är för denna behandling ej av betydelse annat än då det gäller valet av lämplig plats för sammanträde med parterna, en fråga som bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall. Vad angår de allmänna tingen kan ock domsagans uppdelning å olika tingslag utgöra hinder för att tingssammanträdena med varje tingslags häradsrätt bliva så talrika som ur rättsskipningens synpunkt eljest vore erforderligt. Genom tingslagsindelningen tillgodoses visserligen behovet dels av nämndens ortskännedom och dels, med hänsyn till belägenheten av tingsstället, av lämplig plats för målens handläggning. Dessa önskemål kunna emellertid beaktas på annat sätt. Beredningens förslag avser icke ett avskaffande av de olika tingsställena. I vilken omfattning så lämpligen kan ske, bör för varje fall undersökas. I en domsaga kunna alltså liksom hittills finnas ett eller flera tingsställen. Ett måls behandling vid det ena eller andra tingsstället bör bestämmas av häradshövdingen efter lämplighet. Vad angår nämndens ortskännedom upptager förslaget bestämmelse om att fördelningen av nämndens tjänstgöringsskyldighet bör ske så, att erforderlig ortskännedom blir företrädd inom nämnden.

Förslaget intar icke ståndpunkt till frågan, om och i vilka fall tingslaget fortfarande bör bibehållas som enhet för tingshusbyggnadsskyldigheten.

Regeln om att domsaga utgör häradsrättens domkrets har dock icke gjorts helt undantagslös. Beredningen erinrar, att i utskottets utlåtande förutsattes, att stad, som ingår i domsaga, kan bilda särskild domkrets, och att processkommissionen ansett tingslagsindelningen böra bibehållas även i vissa andra fall, såsom då domsaga är av särskilt stor omfattning. Enligt beredningens förslag har det därför överlämnats åt Kungl. Maj:t att, då domsaga är mycket vidsträckt eller eljest synnerliga skäl förekomma till domsagas indelning i tingslag, förordna därom.

Häradsrätten består liksom nu av häradshövding och nämnd. I vissa fall är, som redan antytts, häradsrätten domför utan nämnd. Dessa fall avse huvudsakligen måls beredande och annan handläggning, som faller utanför huvudförhandlingen. Det domföra antalet nämndemän har i förslaget bestämts till lägst sju och högst nio. Det högre antalet har tillkommit för att rätten ej till följd av en eller annan nämndemans förfall under pågående handläggning skall förlora sin domförhet. Vad angår nämndens rösträtt har beredningen bibehållit kravet på nämndens enhällighet för det fall, att i nämnden ej sitta flera än sju. Äro i nämnden flera än sju, har däremot ej den omständigheten, att det eljest domföra antalet överskridits, ansetts böra leda till att enhällighet fordras beträffande samtliga. Om sju nämndemän biträda samma mening, skall enligt förslaget denna gälla mot ordförandens även för det fall, att i nämnden sitta flera än sju.

Enligt 1918 års lag om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden är häradsrätten i vissa fall domför med allenast tre i nämnden. Vid de s. k. tremanstingen kunna upptagas, förutom vissa ansökningsärenden, mål angående ansvar för vissa bötesbrott, växel- och checkmål ävensom andra mål angående penningfordran, som ej avser skadestånd, om grunden för fordringen och tiden för dess tillkomst tydligt och fullständigt angivits i stämningen eller i bilagd räkning. Med de bestämmelser, som upptagits i förslaget om meddelande av tredsdom mot utebliven part redan under förberedelsen och måls avgörande vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen — i de nu åsyftade fallen är häradsrätten enligt förslaget domför utan nämnd — har vad angår tvistemålen det behov, som ligger till grund för lagen, ansetts vara tillgodosett. I viss mån annorlunda äro förhållandena i fråga om de mindre brottmålen, särskilt då i domsaga ingår stad eller större samhälle. Beredningen har ansett, att vid handläggningen av dessa mål häradsrätten bör som nu vara domför med allenast tre i nämnden. Till mål, varom nu är fråga, har hänförts åtal för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, om brottet är sådant, att målsägande ej finnes.

Då antalet nämndemän, som böra utses för tingslag, uppenbarligen måste väsentligt överstiga det domföra antalet för att ej tjänstgöringen för varje nämndeman skall bliva allt för betungande, har beredningen föreslagit ett

antal av aderton med rätt för Kungl. Maj:t att, om det erfordras, höja detta antal.

Häradsrätternas rättsskipning är till övervägande del förlagd till de allmänna tingen. I beredningens förslag bibehålles i princip den nu rådande ordningen. Som allmän regel stadgas, att i tingslag allmänna ting skola med undantag för tiden under häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter. Från den allmänna regeln kan alltså avvikelser ske i båda riktningarna. Antalet ting kan med hänsyn till rättsskipningens behov och omständigheterna i övrigt såväl ökas som minskas. Beredningen anför, att vid prövningen av denna fråga måste, såsom vid riksdagsbehandlingen framhållits, stor vikt tilläggas förhållandena i varje särskild domsaga. I de mera glest befolkade delarna av landet måste antalet ting sättas avsevärt lägre än vad förslaget förordar som allmän regel. Liksom nu är överlämnat åt Kungl. Maj:t att bestämma, å vilka tider allmänna ting skola hållas och, då i domsagan äro flera tingslag eller tingsställen, hur tingen skola fördelas mellan dem. Sammanträden med tremansnämnd skola liksom nu hållas vid sidan av de allmänna tingen. Det tillkommer Kungl. Maj:t att förordna om tid och ort för dessa sammanträden. I olikhet med de allmänna tingen kunna de hållas å annan ort än tingsställe.

Då anordningen med ting huvudsakligen påkallas av hänsyn till nämnden, följer härav, att dessa avse huvudförhandling. Är häradsrätten domför med häradshövdingen utan nämnd, har någon anledning icke ansetts finnas att inordna denna handläggning i tingsordningen. Sammanträde för sådan handläggning bör hållas så ofta det erfordras, och häradshövdingen har att bestämma tid och ställe för sammanträde.

Enligt beredningens förslag kan häradshövdingen såväl i tvistemål som i brottmål utsätta särskilt sammanträde för huvudförhandling, då det erfordras för arbetets jämna gång eller av annan anledning, såsom att målet kräver särskild skyndsamhet. Kostnaden för sådant sammanträde stannar enligt förslaget å statsverket. Sammanträde kan hållas å annan ort än tingsställe.

I stad med rådhusrätt är staden rådhusrättens domkrets. Såsom redan framhållits är rådhusrätt enligt förslaget domför med tre lagfarna ledamöter. För att rådhusrätten icke vid förfall för någon lagfaren ledamot under pågående handläggning av ett mål skall förlora sin domförlighet, kunna emellertid i rätten samtidigt sitta fyra lagfarna ledamöter. Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, ävensom i tvistemål vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, är rådhusrätten domför med allenast en ledamot.

För avdömande av mindre brottmål, de s. k. polismålen, äro för närvarande i vissa städer inrättade polisdomstolar, som äro domföra med en lagfaren ledamot. Enligt beredningens förslag skola polisdomstolarna upphöra och deras arbetsuppgifter övertagas av rådhusrätt. Behovet av en enklare sam-

mansättning av domstolen vid handläggning av de nu åsyftade målen kvarstår emellertid för de större städerna. Beredningen föreslår därför, att rådhusrätt efter Konungens förordnande därom är domför med en lagfaren domare, om målet rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och brottet är sådant, att målsägande ej finnes.

Beträffande frågan om nämnds medverkan i rådhusrätternas rättsskipning — i vilken fråga riksdagens kamrar som förut nämnts stannade i olika beslut — har beredningen kommit till samma uppfattning, som uttalats i propositionen, eller att nämnd skall medverka i de grövre brottmålen och alltså rådhusrätten i dessa mål bestå av tre lagfarna domare och nämnd. Beredningen framhåller, att lekmäns medverkan i första instans vid handläggningen av grövre brottmål är av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenhet i frågor, som äro av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Det synes ock naturligt att denna medverkan sker på samma sätt som i häradsrätten, genom deltagande av nämnd. Någon anledning till avvikelse från den sammansättning, som nämnden äger i häradsrätten, har beredningen icke ansett föreligga.

Beredningen erinrar, att det i den av andra kammaren bifallna reservationen ifrågasatts, att rådhusrätten, då nämnd deltagar, skulle bestå av ordföranden såsom den ende lagfarne ledamoten. Enligt beredningens mening skulle, såsom framhållits i propositionen, en sådan anordning medföra ett av omständigheterna ej påkallat försvagande av det lagfarna elementet i domstolen, och beredningen har därför icke ansett sig kunna biträda detta förslag. Den närmare bestämningen av de mål, vari nämnd skall deltaga, har beredningen ansett böra ske på det sättet, att å brottet skall kunna följa straffarbete i två år eller därutöver. Är brottets straffmaximum i straffskalan lägre än straffarbete i två år, är alltså nämnd utesluten.

Vid omröstning inom rådhusrätt med nämnd skall enligt förslaget, för att nämndens mening skall gälla mot de lagfarna ledamöternas, då dessa äro ense, alltid fordras enhällighet inom nämnden. Enligt beredningens mening gör sig, såsom ock framhållits i propositionen, kravet på nämndens enhällighet icke lika starkt gällande, då bland de lagfarna ledamöterna föreligger någon skiljaktig mening. Biträdes den av minst sju i nämnden, skall, även om flera sitta i nämnden, denna mening gälla.

Antalet nämndemän i stad med rådhusrätt bestämmes av Kungl. Maj:t.

Uti såväl utskottets utlåtande som den nyssnämnda reservationen har framhållits angelägenheten av nämnds medverkan, då fråga vore om brott, begångna av unga personer. Beredningen har, såsom tidigare nämnts, icke tagit ställning till frågan om rättegången mot unga förbrytare men förutsätter, att särskild utredning härom kommer till stånd.

Beträffande rådhusrätts sammanträden upptager förslaget den bestämmelsen, att varje vecka skall för huvudförhandling hållas en eller flera allmänna rättegångsdagar samt att i övrigt sammanträde skall hållas så ofta det med hänsyn till arbetet kräves. Närmare bestämmelser om rådhusrätts sammanträden skola enligt förslaget upptagas i arbetsordningarna.

Hovrätt.

Hovrätternas ställning är enligt förslaget i allt väsentligt densamma som nu. Hovrättens huvuduppgift är att vara fullföljdsinstans i fråga om mål från allmän underrätt. Dessutom äro åt hovrätt anförtrödda vissa förvaltningsuppgifter beträffande de domstolar, som lyda under hovrätten. Till hovrätt har ock enligt förslaget förlagts ett eninstansförfarande i vissa mål, varjämte hovrätt som hittills har att upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott av underrättsdomare och vissa andra ämbets- och tjänstemän. Även hovrätts organisation ansluter sig nära till den nuvarande.

Vad angår frågan om nämnds medverkan i hovrätt i grövre brottmål framhåller beredningen, att det i propositionen framlagda förslaget härutinnan sammanhänge med den föreslagna anordningen, att i sådana mål bevisningen skulle omedelbart upptagas i hovrätten och att målet sålunda i fullföljda delar skulle företagas till helt ny handläggning. Enligt beredningens uppfattning är nämndens medverkan icke av samma betydelse i andra som i första instans. Med de regler, som beredningen föreslår i fråga om förfarandet i andra instans, föreligger icke något ovillkorligt krav på omedelbar bevisupptagning eller fullständigt ny handläggning i andra instans ens för de grövre brottmålsens del. Då nämnden har sin största betydelse vid uppskattning av den bevisning, som förebringas omedelbart, förfaller enligt beredningens mening i viss mån härmed ett av huvudskälen för nämndens medverkan. På grund härav och med hänsyn till de stora praktiska olägenheter, som äro förenade med nämnds medverkan i hovrätt, har beredningen icke ansett sig böra framlägga förslag härom.

Förslaget upptager som huvudregel, att hovrätt är domför med fyra ledamöter. I fråga om ett av reservanter i utskottet, liksom tidigare av processkommissionen, framställt förslag, att det domföra antalet ledamöter i hovrätt skulle bestämmas till tre, framhåller beredningen, att hovrätterna enligt beredningens förslag komma att få ökad betydelse ej minst till följd av de begränsningar av högsta domstolens befattning med fullföljda mål, som beredningen föreslår. Dessa begränsningar förutsätta, att hovrätternas rättsskipning äger en hög grad av tillförlitlighet. Ur denna synpunkt är enligt beredningens mening ett högre antal än tre påkallat. Beredningens ståndpunkt överensstämmer ock med vad i propositionen och av riksdagen uttalats. Bestämmande av det domföra antalet till fyra leder till att, då två röster stå mot två, i tvistemål den meningen kommer att gälla, som biträdes av den äldste ledamoten, varemot i brottmål den mildare meningen blir utslagsgivande. Väl skulle det, framhåller beredningen, ur denna synpunkt varit önskvärt, om i nu antydda fall det domföra antalet kunnat sättas till fem. Det nu tillämpade förfarandet att vid lika röstetal en femte ledamot tillkallas för att delta i målets avgörande låter sig emellertid icke förena med rättegångens muntlighet och omedelbarhet. Att i tvistemål vid lika röstetal den äldste ledamoten erhåller utslagsröst, synes icke kunna betecknas som oegentligt eller framstå som stötande, lika litet som att i brottmål i nu antydda fall avgörandet utfaller till den tilltalades förmån. För att vid större måls hand-

läggning hovrätten icke till följd av uppkommet förfall för någon ledamot under pågående handläggning skall förlora sin domförhet, föreslår emellertid beredningen, att utöver de fyra ytterligare en ledamot må sitta i rätten. I nu angivna fall kunna alltså i avgörandet komma att deltaga fem ledamöter.

I fråga om hovrätts organisation föreslår beredningen, att i hovrätt skola finnas president samt hovrättsråd och assessorer. Hovrätt skall vara delad i två eller flera avdelningar, och varje avdelning skall bestå av minst fyra hovrättsråd, av dem en ordförande och en vice ordförande, samt en eller flera assessorer. Presidenten kan vara ordförande å avdelning. Särskilt med hänsyn till ordnandet av hovrättens arbete under ledamöternas ferier och deras bortovaro vid tjänstgöring å annan ort än förläggningssorten, bl. a. vid de av beredningen föreslagna hovrättstingen, har beredningen ansett nödvändigt, att hovrätten består av minst två avdelningar. Förslaget förutsätter, att ordförande- och vice ordförandetjänsterna skola utgöra självständiga befattningar med en i förhållande till övriga ledamöter högre ställning och avlöning. För att hovrätterna skola motsvara de stora anspråk, som måste ställas å dessa domstolar, är, yttrar beredningen, särskilt angeläget att för ordförande- och vice ordförandetjänsterna kunna påräknas personer med framstående skicklighet och stor erfarenhet.

Vad angår de befattningshavare, som utöver den egentliga domarpersonalen böra vara anställda i hovrätterna, upptager förslaget icke några bestämmelser. Denna fråga förutsättes skola liksom nu regleras i administrativ ordning. Enligt beredningens åsikt krävas dock ej i detta avseende några mera väsentliga förändringar.

Beredningen föreslår, att i riket skola vara inrättade sex hovrätter, nämligen — förutom Svea och Göta hovrätter, hovrätten för Skåne och Blekinge samt hovrätten för Övre Norrland — en hovrätt för västra Sverige, omfattande Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Värmlands län, samt en hovrätt för nedre Norrland, omfattande Västernorrlands och Jämtlands län.

Enligt förslaget må hovrätt, om särskilda skäl föreligga därtill, sammanträda å annan ort än förläggningssorten. Förslaget upptager dessutom mera regelbundna sammanträden, s. k. hovrättsting, å annan ort för huvudförhandling i mål från viss del av domkretsen. Det har överlämnats åt Kungl. Maj:t att bestämma såväl huruvida inom en viss hovrätt hovrättsting skola hållas som ock, då behov därav anses föreligga, å vilka orter och tider tingen skola hållas.

Högsta domstolen.

De grundläggande bestämmelserna om högsta domstolens ställning, organisation och verksamhet upptagas för närvarande i regeringsformen. Beredningen ifrågasätter icke någon mera väsentlig förändring i dessa bestämmelser. Enligt § 22 1 mom. regeringsformen kunna i högsta domstolen ringare mål prövas och avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, om alla fyra äro

ense om slutet; över viktigare saker skola däremot minst sju döma. Flera än åtta ledamöter få ej på en gång deltaga i prövningen av något mål, dock med undantag för de s. k. plenimålen. Beredningen framhåller, att uppdelningen av målen i ringare och viktigare numera har mycket liten betydelse och synes utan olägenhet kunna försvinna. Ej heller torde det numera inträffa, att högsta domstolen i något fall är besatt med färre ledamöter än fem eller, om plenimålen undantagas, med flera än sju. Enligt beredningens mening bör § 22 1 mom. ändras i nu antydd riktning.

Bestämmelser om högsta domstolens behandling av ansökan om tillstånd att hos Kungl. Maj:t fullfölja talan i vissa mål (s. k. dispens) meddelas för närvarande i 1915 års lag angående högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar. Enligt dessa ankommer det på en särskild avdelning av högsta domstolen, bestående av tre ledamöter, att pröva och avgöra sådan ansökan. Med hänsyn till den av beredningen föreslagna ordningen för målens fullföljd i högsta domstolen, som innebär, att i allmänhet för alla fullföljda mål kräves prövningstillstånd, kommer regeln om högsta domstolens domförhet i nu antydda fall att erhålla långt större betydelse än nu är fallet. I beredningens förslag har denna regel liksom bestämmelserna i 1920 års stadga om måls handläggning i vissa fall av högsta domstolen i dess helhet erhållit plats i rättegångsbalken. Däremot förutsättes, att de närmare bestämmelserna om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar liksom nu meddelas i särskild lag.

Stadgandet i § 24 regeringsformen, enligt vilket uti nedre justitierevisionen ärendena beredas till föredragning och avgörande i högsta domstolen, bör enligt beredningens mening med någon jämkning av ordalagen bibehållas. Visserligen kommer enligt förslaget vid huvudförhandling i tvistemål någon föredragning icke att äga rum. Enligt de regler, som beredningen föreslår om prövningstillstånd såsom villkor för att ett mål må komma under högsta domstolens bedömande, förutsättes dock föredragning av tjänsteman. Tjänstemannaföredragning skall ock i viss utsträckning äga rum i brottmål.

Domstols kansli.

Vid samtliga domstolar skola enligt förslaget kanslier finnas inrättade, som hållas öppna för allmänheten å bestämda tider. För högsta domstolen har nedre justitierevisionen bibehållits som kansli. För domsaga skall liksom nu finnas gemensamt kansli, även om domsagan består av flera tingslag. Finnes sekreterare i domsagan, förutsättes att den omedelbara ledningen av kansliarbetet åvilar honom. Närmare bestämmelser om domstols kansli samt de där anställda befattningshavarna och deras åligganden skola meddels av Kungl. Maj:t. Beredningen utgår från att de nuvarande kommissionsbefattningarna bibehållas och att sådana inrättas även vid de domstolar, där kommissionär nu icke finnes anställd. Enligt förslaget må inlaga eller annan handling alltid insändas med posten i betalt brev, ett stadgande som avser såväl underrätt som hovrätt och högsta domstolen.

Domares tillsättande.

I fråga om de ordinarie domarbefattningarna innebär förslaget, att president i hovrätt, hovrättsråd och häradshövding liksom nu utnämnas av Kungl. Maj:t. Då rådhusrätt skall bibehålla sin dubbla funktion av domstol och ett stadens förvaltningsorgan, följer därav att staden måste bibehållas vid ett visst inflytande vid tillsättande av borgmästare och rådmän. Enligt beredningens mening bör stadsdomarnas tillsättande liksom för närvarande regleras genom särskild lagstiftning. Beredningen har därför i förslaget till rättegångsbalk icke upptagit annan bestämmelse i detta ämne, än att borgmästare och rådmän utnämnas av Kungl. Maj:t, samt till särskild lagstiftning hänvisat frågan om val av borgmästare och rådmän. I förhållande till den nuvarande ordningen innebär förslaget den avvikelser, att även rådmän skall utnämnas av Kungl. Maj:t. På denna punkt bygger förslaget på den förutsättningen, att liksom beträffande borgmästare det genom val framkomna förslaget skall upptaga tre personer. Beredningens förslag avser allenast lagfarna ledamöter. Under en övergångstid komma i ett flertal rådhusrätter att sitta även icke lagfarna rådmän; beträffande dessa torde enligt beredningens mening den nuvarande ordningen i stort sett böra bibehållas. Vad angår rådhusrätternas assessorer anser beredningen lämpligast att de, såsom nu i allmänhet äger rum, utses av magistraten; bestämmelser om deras tillsättande skola enligt förslaget liksom nu meddelas i administrativ ordning.

I förslaget upptagas icke några bestämmelser om ledighet för de lagfarna domarna och förordnande av vikarie utan hänvisas dessa frågor till behandling i administrativ ordning. Uppenbart är emellertid, framhåller beredningen, att det för rättsskipningens behöriga handhavande är av synnerlig vikt, att de ordinarie domarna i största möjliga utsträckning själva utöva sina ämbeten liksom att de vikarier, som vid ledighet komma att tjänstgöra, fylla skäligen anspråk på erfarenhet och skicklighet.

Beträffande val av nämndemän gäller enligt förslaget, att dessa val liksom nu äro majoritetsval. Valet förrättas på landet av kommunalfullmäktige, om sådana finnas, och i stad av stadsfullmäktige. För trygghet av ett lämpligt val har beredningen ansett denna ordning vara att föredraga framför den nu gällande, enligt vilken valet förrättas å kommunalstämma eller allmän rådstuga.

Åklagare.

Enligt förslaget äro de allmänna åklagarna indelade i tre grupper, justitiekanslern såsom chef för åklagarväsendet och under honom landsfogdar och distriktsåklagare, till vilken sissnämnda grupp hänföras landsfiskaler och stadsfiskaler samt polismän med åtalsrätt. För Stockholm träder i stället för landsfogden förste stadsfiskalen. Allmän åklagare är vid underrätt distriktsåklagare eller landsfogde, vid hovrätt justitiekanslern i mål, som upptages omedelbart av hovrätt, och i annat mål landsfogde eller distriktsåklagare samt vid högsta domstolen i regel justitiekanslern.

Beredningen framhåller, att den omorganisation av landsfogdetjänsterna, som ägt rum sedan riksdagen 1931 uttalade sig angående huvudgrunderna för rättegångsreformen, torde i sina grundprinciper väl ägna sig för dessa åklagares uppgifter i en ny rättegångsordning. Beträffande organisationen av underåklagarna har beredningen under hänvisning till pågående utredning ansett sig icke i detta sammanhang böra ingå därpå.

Enligt förslaget skall något ombyte å åklagarsidan i regel icke — såsom i propositionen förordats — äga rum vid fullföljd av brottmål till hovrätt. Denna grundsats om kontinuitet å åklagarsidan har ansetts böra tillämpas även i fråga om förundersökning och åtal. Beredningen framhåller, att olägenheterna av ett ombyte framträda starkast i fråga om de större och mera invecklade målen. Beträffande de mindre målen äro dessa olägenheter väl icke så stora, och till stöd för särskilda hovrättsåklagare i dessa mål kunna otvivelaktigt anföras vägande praktiska skäl. Då muntlig förhandling i mindre brottmål enligt förslaget icke föreskrivits som regel, torde emellertid enligt beredningens mening kunna antagas, att antalet inställelser å åklagarsidan ej blir alltför stort. I varje fall har beredningen icke ansett erforderligt att för de mål, varom nu är fråga, särskilda hovrättsåklagartjänster inrättas.

Beträffande den närmare fördelningen av uppgifterna mellan de olika åklagarna upptagas icke några bestämmelser i förslaget, utan denna fråga hänvisas till reglering i administrativ ordning. I de fall, då enligt förslaget talan må föras av såväl landsfogde som distriktsåklagare, bör, framhåller beredningen, uppenbarligen tillses, att de mera krävande uppgifterna tillkomma landsfogde. Var gränsen skall dragas mellan den enes och den andres åtalsbefogenhet beror på den kompetens som distriktsåklagarna komma att äga.

Advokater.

I förslaget har advokatväsendet underkastats rättslig reglering. Beredningen säger sig icke hysa någon tvekan om att advokatståndet bör, med hänsyn till sin betydelse för rättsskipningen, erhålla en offentligrättslig ställning. För de rättssökande är, yttrar beredningen, av stor vikt, att de i sina rättsliga angelägenheter kunna söka råd och hjälp hos personer, om vilka de kunna äga visshet, att de besitta härför nödiga kvalifikationer. Att också det allmännas intresse härigenom befrämjas ligger i öppen dag. Utan ansvarsmedvetna och kunniga ombud försvåras domstolarnas uppgift. Deras avgöranden komma ofta att vila på ett ofullständigt material, och rättsfrågorna erhålla ej den allsidiga belysning, som är påkallad för deras riktiga bedömande. Rättegångens koncentration och muntlighet ställa också större anspråk på ombuden med hänsyn till ett omsorgsfullt förberedande av partens talan och deras förmåga av klar och redig framställning. Den första och viktigaste förutsättningen för att det nu antydda syftet skall nås är, att advokatkåren organiseras som ett offentligrättsligt samfund och att benämningen advokat må användas allenast av den som tillhör denna samman slutning. De grundläggande bestämmelserna om villkoren för inträde, om

advokats skyldigheter, om tillsyn över advokatväsendet och om disciplinära åtgärder mot advokat, som åsidosätter sin plikt, ha erhållit plats i rättegångsbalken.

För att vinna inträde i samfundet skall sökanden finnas lämplig att utöva advokatverksamhet. Han skall ha gjort sig känd för redbarhet; med hänsyn till vikten av att advokaten intar en självständig ekonomisk ställning må ej till ledamot antagas den, som är i konkurstillstånd eller varit i konkurstillstånd och ej visat, att han är fri från borgenärernas krav. I fråga om teoretisk utbildning fordras, att han avlagt de kunskapsprov, som föreskrivas för lagfaren domare. Slutligen skall sökanden genom väl vitsordad praktisk tjänstgöring ha förvärvat sådan erfarenhet och kännedom om advokatens uppgifter, att han kan anses skickad att utöva advokatverksamhet. Tillsyn över advokatväsendet skall i första hand utövas av samfundets styrelse. Styrelsen har att vaka över att advokat i sin verksamhet nitiskt och redbart fullgör honom anförtrodda uppdrag och i allt iakttar god advokat-sed. Åsidosätter advokat sina plikter, åligger det styrelsen att ingripa mot den felande genom att tilldela honom erinran eller varning och i svårare fall genom att utesluta honom ur samfundet. De allmänna intressen, som äro förknippade med advokaternas verksamhet, äro av den vikt, att de ansetts böra äga en målsman utanför advokaternas egen krets. Denna uppgift har beredningen ansett lämpligen böra förenas med de åligganden, som redan nu tillkomma justitiekanslern i fråga om tillsyn över domstolsväsendet. I förslaget stadgas därför, att justitiekanslern skall äga hos styrelsen påkalla åtgärd mot advokat, som åsidosätter sin plikt, samt att styrelsens beslut må av justitiekanslern överklagas hos högsta domstolen. Den, vars begäran om inträde avslagits eller som uteslutits ur samfundet, kan ock i högsta domstolen föra talan mot beslutet.

Genomförandet av förslaget i fråga om advokatorganisationen torde enligt beredningens mening kunna ske på det sätt, att den nuvarande sammanslutningen Sveriges advokatsamfund frivilligt beslutar de ändringar i sin organisation, som erfordras för att bringa den i överensstämmelse med lagens föreskrifter; de sålunda ändrade stadgarna böra fastställas av Kungl. Maj:t.

Förslaget uppställer som allmän regel, att part alltid äger att själv utföra sin talan inför alla domstolar, såväl högre som lägre. Å andra sidan äger part i tvistemål oavsett målets beskaffenhet samt i viss utsträckning även i brottmål rätt att låta sin talan föras genom ombud. Beträffande villkoren för att få användas som rättegångsombud framhåller beredningen, att av en på beredningens föranstaltande verkställd statistisk undersökning, varav ett sammandrag fogats vid beredningens betänkande, framgår, att användningen av rättsbildade ombud under de sista årtiondena alltmera stegrats. Detta förhållande har enligt beredningens mening sin grund ej endast i en mera utbredd insikt hos de rättssökande om betydelsen av att rättsbildade ombud användas utan även i den ökade tillgången på sådana ombud. Beredningen anser dock, att, såsom utskottet antytt, vissa svårigheter skulle möta, om som allmänt krav uppställdes, att ombuden skulle vara rättsbildade. Till-

gången på advokater är störst i städerna, och ur denna synpunkt skulle införande av advokatmonopol i fråga om mål, som väckas vid rådhusrätt med tre lagfarna ledamöter, icke vara ägnat att inge betänkligheter. Beredningen har dock icke ansett sig böra föreslå en sådan partiell lösning av denna fråga. Den i propositionen, liksom tidigare av processkommissionen, förordade utvägen att begränsa fordran på rättslig utbildning till ombud i överrätt skulle, som utskottet framhållit, medföra vissa olägenheter, och beredningen har, med hänsyn till den ställning riksdagen på denna punkt intagit, icke ansett sig böra fullfölja densamma.

Det företräde, som förslaget bereder advokaterna, ligger i främsta rummet i ensamrätten till advokatnamnet. Beredningen framhåller, att genom denna ensamrätt kommer det förtroende, som varje enskild advokat lyckas förvärva sig, advokaterna samfällt till godo, och att de därigenom erhålla ett starkt intresse att vidmakthålla en god anda inom kåren och därifrån avlägsna olämpliga element. Advokat äger vidare att utan någon föregående prövning av domstol uppträda som rättegångsombud, medan i fråga om annan än advokat den domstol, där ombudet uppträder, har att undersöka, om ombudet med hänsyn till redbarhet, insikter och erfarenhet finnes lämplig. Ombud, som ej är advokat, kan, om han visar sig olämplig, av rätten förklaras obehörig som ombud ej endast i ett visst mål utan ock för viss tid eller tills vidare. Advokat kan väl av rätten avvisas som ombud i ett visst mål, men han är beträffande påföljder i övrigt underkastad ej domstolens utan advokatsamfundets disciplinära myndighet. Som offentlig försvarare i brottmål kan förordnas endast den som är advokat.

Grundsatser i fråga om förfarandet.

I fråga om förfarandet bygger förslaget på grundsatserna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Dessa grundsatser skola tillämpas i alla instanser. Rättegångens muntlighet innebär, att processmaterialet skall vid den förhandling, som utgör grundval för domen, framläggas för domstolen i muntlig form. Det är å vad sålunda muntligt framlägges, som målets avgörande omedelbart skall grundas. För att detta skall kunna ske fordras, att förhandlingen kan slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i varje fall vid rättegångstillfällen, som ligga varandra så nära i tiden, att domstolens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad, då målet avgöres. Förhandlingens koncentration och omedelbarhet äro av särskild betydelse med hänsyn till bevisningen. I fråga om denna skall enligt förslaget tillämpas den fria bevisprövningen. Denna medför bl. a., att de nuvarande vittnesjäven bortfalla och att bevisvärde kan tilläggas parternas egna utsagor. Om parter och vittnens utsagor avgivas vid ett och samma rättegångstillfälle, har, framhåller beredningen, domstolen helt andra möjligheter att bedöma utsagornas tillförlitlighet; frestelsen för den som höres att avvika från sanningen motverkas av att han ställes inför utsikten, att utsagan omedelbart kommer att belysas av vad andra ha att meddela. Den på muntlig-

het, koncentration och omedelbarhet grundade förhandlingen skapar på detta sätt väsentligt större trygghet, att den fria bevisprövningen fyller sin uppgift. En förutsättning för bevisbedömningens tillförlitlighet är ock, att bevisningen om möjligt upptages omedelbart vid förhandlingen inför den domstol, som dömer i målet, och ej förebringas genom protokoll över bevisupptagning utom förhandlingen. Kravet på bevisningens omedelbarhet framträder särskilt starkt i fråga om bevismedel, där, såsom vid vittnesbeviset och partsförhöret, bevisvärdet är knutet vid själva den muntliga utsagan.

Beredningen framhåller, att förfarandets karaktär i hög grad inverkar på domarens ställning i processen. Att domaren bör intaga en objektiv och i förhållande till båda parterna fullt opartisk ställning, ligger i sakens natur. Under rättegången bör han avhålla sig från allt, som är ägnat att rubba tilltron till hans opartiskhet. Domarens uppfattning om hos vilken part rätten ligger skall komma till uttryck först efter avslutad förhandling, i domen. Denna självklara grundsats leder dock icke till att domaren tilldelas en passiv roll i rättegången. Ett av den muntliga processens största företräden framför den skriftliga är, att den lämnar domaren tillfälle till en verksam processledning. Han har i första hand att vaka över att i fråga om rättegångens förlopp lagens föreskrifter iakttagas och, om part eller annan handlar i strid däremot, tillämpa de påföljder, som äro stadgade. Han har särskilt att tillse, att principerna om förhandlingens muntlighet, koncentration och omedelbarhet förverkligas. För en lämplig anordning av förhandlingen kan han förordna, att skilda frågor eller delar av målet behandlas var för sig, och han har att tillse såväl att målet blir uttömmande behandlat som att däri ej indrages något, som saknar betydelse. Genom frågor till parterna har domaren att söka utreda dunkla punkter eller motsägelser i deras framställningar. Vad angår rättegångens materiella sida måste rättegångsordningen bygga på parternas egen verksamhet som den huvudsakliga. Denna grundsats gäller för såväl tvistemål som brottmål. Det grundläggande även för rättegången i brottmål är en förhandling mellan två parter, å ena sidan åklagaren eller målsäganden och å den andra den tilltalade. Straffprocessen bygger alltså i stort sett liksom civilprocessen på förhandlingsprincipen; den är ackusatorisk och ej, som i äldre tider, inkvisitorisk. Vad angår domarens ställning till processen föreligga dock vissa olikheter. I civilprocessen äger rätten icke döma över annat än vad parten i föreskriven ordning yrkat. Ej heller må i mål, där förlikning är tillåten, domen grundas å omständighet, som ej av part åberopats som grund för hans talan. Beträffande straffprocessen har denna regel sin motsvarighet i bestämmelsen, att domen ej må avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts; rätten är däremot obunden av yrkande om brottets rättsliga rubricering eller tillämpligt lagrum liksom beträffande straff eller annan påföljd, som bör följa å gärningen.

Den för såväl tvistemål som brottmål gemensamma regeln, att det i första hand är parterna, som ha att sörja för utredning och bevisning, utesluter icke, att det även tillkommer rätten att föranstalta därom. Rätten har alltid att

inom de gränser, som lagen utstakar, verka för att den materiella grundvalen för domen blir tillförlitlig och fullständig. Beträffande sådana tvistemål, där förlikning är tillåten, är rättens befogenhet att införa bevisning begränsad, i det att rätten ej, utan yrkande av part, må höra vittne, som ej förut hörts på parts begäran, eller meddela föreläggande om företeende av skriftligt bevis. Med de dispositiva tvistemålen ha i detta hänseende enligt förslaget likställts de brottmål, i vilka talan om ansvar må föras endast av målsägande.

Bland de upplysningskällor, av vilka rätten alltid har befogenhet att begagna sig för utredningen, är parternas hörande den viktigaste. För att denna upplysningskälla skall komma till sin rätt, böra parterna vara personligen tillstädes. Förslaget innebär i förhållande till gällande rättstillämpning en väsentlig utvidgning av parts skyldighet att infinna sig personligen. Rätten kan, som enligt gällande rätt, av eget initiativ hålla syn och tillkalla sakkunnig.

Av den muntliga processen följer förhandlingens offentlighet. Denna grundsats har av ålder tillämpats vid underrätterna. I överrätterna är däremot för närvarande med hänsyn till förfarandets övervägande skriftliga karaktär offentligheten i regel utesluten. Då enligt förslaget även överrättsprocessen skall bli muntlig, följer härav, att även överrätternas förhandlingar i allmänhet bli offentliga.

Förfarandet i första instans.

Tvistemål.

I tvistemål inledes rättegången som nu genom ansökan om stämning å svaranden. Ansökan, som ställes till rätten, skall innehålla uppgift å de omständigheter, varå käranden grundar sin talan, och det yrkande han framställer. De skriftliga bevis, som käranden innehar, skola i huvudskrift eller styrkt avskrift fogas vid ansökningen. Ansökan underkastas, så snart den inkommit, en förberedande granskning av rätten, som i detta fall är domför med häradshövdingen ensam eller, beträffande rådhusrätt, med en lagfaren ledamot. Ansökan kan omedelbart avvisas, om rätten finner uppenbart, att målet på grund av rättegångshinder ej kan upptagas till prövning. Är ansökan ofullständig, kan rätten förelägga käranden att komplettera den. Rätten utfärdar därefter stämning å svaranden att svara å käromålet.

Handläggningen av ett tvistemål är uppdelad å två olika stadier, förberedelsen och huvudförhandlingen. Förberedelsens syfte är i främsta rummet, att målet under denna skall så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. I första hand skola vid förberedelsen parternas ståndpunkter klarläggas; tillika skall bevisupptagningen vid huvudförhandlingen förberedas. Parterna ha var å sin sida att uppgiva den bevisning de ämna förebringa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevismedel. Erfordras för att bevisningen skall vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen, att yttrande inhämtas av sakkunnig, skriftligt bevis företes,

föremål tillhandahålles för syn eller besiktning eller annan förberedande åtgärd vidtages, skall rätten meddela beslut därom under förberedelsen. Part, som vill att sådan åtgärd vidtages, skall så snart ske kan göra framställning därom hos rätten.

För säkerställande av den rätt, som käranden gör gällande i målet, kunna vissa provisoriska åtgärder vidtagas redan under förberedelsen. Sålunda kan, då talan avser fordran, kvarstad läggas å gäldenärens lösa egendom eller skingringsförbud meddelas å lös eller fast egendom; är fara, att gäldenären begiver sig från riket, kan reseförbud meddelas. I rättegång om bättre rätt till lös eller fast egendom kan rätten förordna om kvarstad eller skingringsförbud. Om domstols befogenhet i nu antydda fall saknas för närvarande bestämmelser i lag. Även om domstolarna ansett sådan befogenhet i viss utsträckning tillkomma dem, är dock, uttalar beredningen, allmänt erkänt, att en parts rätt ofta göres värdelös genom obehöriga förfoganden av motparten. Med hänsyn härtill har i förslaget upptagits en allmän bestämmelse om att, då det skäligen kan befaras, att motparten genom sitt förhållande söker hindra eller försvåra verkställande av den kommande domen eller väsentligt förringa dess värde för parten, rätten kan vid vite meddela motparten förbud att utöva viss verksamhet eller företaga viss handling ävensom, då det erfordras, vid vite förelägga honom att företaga viss handling t. ex. för underhåll av omtvistad egendom. Rätten kan även förordna om egendoms förvaltning av god man eller om annan åtgärd, som finnes erforderlig för säkerställande av partens rätt. Är det för parten av synnerlig vikt och lärer det ej motparten till väsentligt förfång, kan ock före domen ske en provisorisk reglering av det mellan parterna omtvistade förhållandet.

Den allmänna regeln är, att ett mål, sedan förberedelsen slutförts, utsättes till huvudförhandling. Förberedelsens uppgift är begränsad till målets beredande till huvudförhandling, och någon ytterligare behandling av själva sakfrågan kan alltså icke äga rum under förberedelsen. Ej heller kan rörande denna fråga bevis upptagas i andra fall än då det av särskilda skäl är medgivet. Däremot kan ett avgörande av processuella frågor ske under förberedelsen, såsom måls avvisande på grund av rättegångshinder, föreläggande för part eller annan att förete skriftlig handling eller föremål; för prövning av dylik fråga kan ock bevisning upptagas vid förberedelsen. I vissa särskilt angivna fall kan ett avgörande av själva saken ske; detta avgörande grundar sig emellertid då icke å någon materiell prövning i egentlig mening. De nu åsyftade fallen äro tredskodom, stadfästelse av förlikning samt dom i anledning av talan, som medgivits eller återkallats.

Förberedelsen skall vara muntlig. Rätten kan dock förordna om skriftlig förberedelse, om parts inställelse skulle medföra oskälig kostnad eller synnerlig olägenhet eller skriftlig förberedelse med hänsyn till målets beskaffenhet eljest skulle finnas lämpligare.

Vid muntlig förberedelse kallas parterna till förhandling, den s. k. första inställelsen. Allt efter målets beskaffenhet föreläggas parterna härvid på-

följder av olika slag. I mål, vari förlikning är tillåten, är påföljden av parts utevaror, att tredsakodum kan meddelas mot den uteblivne. Om det kan antagas, att förberedelsen därigenom främjas, skall part åläggas att infinna sig personligen. Härvid utsättes vite. Förhandlingen skall vara muntlig; svaranden må dock som svaromål vid första inställelsen åberopa av honom ingiven skrift. Uppskov med förhandlingen kan äga rum, dock ej längre än oundgängligen påkallas. Rätten äger förordna, att förberedelsen skall fort sättas genom skriftväxling.

Vid den skriftliga förberedelsen utsättes viss tid för svaranden att avgiva skriftligt svaromål. Någon påföljd för svaranden förekommer i detta fall icke. Inkommer han ej med svaromål, skall rätten genast övergå till muntlig förberedelse för att, om han uteblir från denna, kunna meddela tredsakodum mot honom. Mellan parterna kan skriftväxlingen fortgå medelst nya skrifter, varvid rätten äger att föreskriva, i vilket avseende part skall yttra sig.

Sedan förberedelsen avslutats, utsättes huvudförhandling. Angående tiden för denna gäller den allmänna regeln, att part eller annan, som skall infinna sig, skall erhålla skäligt rådrom. Utsättes huvudförhandling att hållas senare än fyra veckor efter förberedelsens slut, skall rätten göra anmälan därom till hovrätten med uppgift om anledningen till uppskovet. Huvudförhandling kan ock under vissa förutsättningar hållas i omedelbart samband med förberedelsen.

Huvudförhandlingens uppgift är att bilda grundval för domen. Vid huvudförhandlingen skall allt det processmaterial, som må läggas till grund för domen, förebringas: parternas yrkanden, invändningar och medgivanden, deras utveckling av sin talan i rättsligt och faktiskt hänseende samt bevisningen. Vad som förekommit vid förberedelsen ingår icke utan vidare i processmaterialet. Detta innebär emellertid icke, att materialet från förberedelsen är utan betydelse för huvudförhandlingen. Vål får som regel protokollet eller parternas skrifter vid förberedelsen icke uppläsas vid huvudförhandlingen, men part äger vid huvudförhandlingen, om anledning därtill förekommer, åberopa ett av motparten gjort medgivande eller ett erkännande av en omständighet, som är av betydelse i målet. Om parts utsaga avviker från hans utsaga vid förberedelsen eller han underlåter att yttra sig vid huvudförhandlingen eller eljest särskilda skäl förekomma, må vad parten anfört under förberedelsen uppläsas.

Förhandlingen skall vara muntlig. Vad angår själva partsförhandlingen innefattas häri, att part icke får åberopa eller uppläsa skriftlig inläga eller annat skriftligt anförande; dock må yrkanden uppläsas ur skrift. Att part vid utförande av sin talan får använda sig av minnesanteckningar, ligger i öppen dag.

Vid huvudförhandlingen skall part sanningsenligt redogöra för de omständigheter, som han åberopar, och uttala sig om de av motparten anförda omständigheterna samt besvara framställda frågor. För att denna partens sanningsplikt skall bliva av verklig betydelse är i regel av vikt, att parterna

äro personligen tillstådes. Part skall föreläggas att infinna sig personligen, om ej hans närvaro kan antagas sakna betydelse för utredningen. Parts underlåtenhet att efter rättens föreläggande infinna sig eller att eljest fullgöra vad rätten förelagt honom till utredning i målet eller att besvara framställd fråga kan läggas honom till last i bevishänseende.

För att huvudförhandlingen skall kunna slutföras vid ett och samma rättegångstillfälle böra alla, som skola höras i målet, då vara tillstådes. Med hänsyn härtill måste parts eller annans underlåtenhet att inställa sig vara förenad med en allvarlig påföljd. För part är påföljden i dispositiva tvistemål, liksom vid förberedelsen, i allmänhet tredskodom; skall han infinna sig personligen, förelägges vite. Part, som uteblir från rätten eller ej iakttager rättens föreläggande att infinna sig personligen, ådrager sig skyldighet att ersätta motparten den kostnad, som därigenom uppkommit för honom. Vittne eller sakkunnig, som kallats men uteblir, dömes till böter, högst 300 kronor; han kan dessutom ådraga sig ersättningsskyldighet. Rätten äger förordna, att vittne skall hämtas till rätten. Har vittne eller sakkunnig uteblivit, kan föreläggande meddelas honom vid vite att komma tillstådes vid senare rättegångstillfälle. Finner någon, som kallats att infinna sig, att han icke kan hörsamma kallelsen, skall han omedelbart göra anmälan därom hos rätten.

Då målet påropas till huvudförhandling, har rätten att undersöka, om något hinder föreligger för att huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. Infinner sig part ej personligen, ehuru föreläggande därom meddelats, utan allenast genom ombud eller uteblir vittne eller sakkunnig, har rätten att med hänsyn till föreliggande omständigheter pröva, om hans närvaro erfordras för utredningen; partens personliga närvaro utgör ej någon nödvändig förutsättning för målets behandling. En annan omständighet, som kan utgöra hinder för målets slutförande i ett sammanhang, är att part vill anföra nytt viktigt skäl eller åberopa ny bevisning och motparten finnes vara i behov av anstånd t. ex. för förebringande å sin sida av bevisning. Kan det antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller överrumpla motparten, kan vad parten sålunda anför eller åberopar lämnas utan avseende. Även om sålunda en part icke i allmänhet utestänges från att vid huvudförhandlingen åberopa nya omständigheter och bevis, inträder skyldighet för parten, om hans förfarande skett av vårdslöshet eller försummelse, att ersätta motparten den kostnad, som därigenom vållats.

Om rätten vid sin undersökning finner, att på grund av någons utevaro eller av annan anledning hinder möter för målets förelagande till slutlig handläggning, äger rätten att inställa huvudförhandlingen och utsätta den till annan dag. Rätten har samtidigt att meddela nya förelägganden om parter och andras inställelser å den sålunda utsatta dagen. Emellertid kan det inträffa, att svårighet möter för någon, som är tillstådes vid rätten, att infinna sig ånyo å den bestämda tiden. Kan det antagas, att part, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstådes, icke kan utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet infinna sig vid senare rättegångstillfälle, må rätten höra honom. Är av synnerlig vikt för utredningen, att samtidigt även annan be-

visning upptages eller annan handläggning sker, äger rätten föranstalta därom. Bevis, som sålunda upptagits, kan vid den huvudförhandling, som senare hålles, åberopas enligt reglerna om bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

Ehuru hinder finnes föreligga för målets slutliga handläggning, kan rätten under vissa förutsättningar upptaga målet till huvudförhandling. Dessa förutsättningar äro, att det kan antagas, att målet kan återupptagas till slutlig handläggning inom två veckor efter den första förhandlingens slut och att vid målets senare handläggning ej annan domare har säte i rätten. Dessutom fordras, att uppdelning av förhandlingen finnes kunna ske utan olägenhet för utredningen. En sådan olägenhet kan vara, att bevis och motbevis rörande samma omständighet icke lämpligen böra upptagas vid skilda rättegångstillfällen.

Även om huvudförhandlingen påbörjats i tanke att målet då skall slutbehandlas, kunna under själva förhandlingen förekomma omständigheter, som lägga hinder i vägen härför. En utväg vore visserligen, framhåller beredningen, att rätten lämnade sådana omständigheter utan beaktande och på det redan föreliggande materialet avgjorde målet. Denna lösning skulle emellertid innebära den faran, att rättens avgörande icke överensstämde med det materiellt riktiga. Väl bör rätten icke för utredning rörande omständigheter, som icke äro av avgörande betydelse för målet, lämna parterna tillfälle till uppskov; man skulle då lätt återkomma till det tidigare uppskovssystemet. Åberopas emellertid under handläggningen nya viktiga skäl och bevis eller yppas därunder annat förhållande, som gör ett uppskov oundgängligt, är saken annorlunda. En sådan situation skall enligt förslaget bedömas enligt väsentligen samma regler som gälla i fråga om hinder för huvudförhandlingen. Det ena alternativet är, att helt ny huvudförhandling hålles, varvid den tidigare förhandlingen endast har betydelse som bevisupptagning utom huvudförhandlingen, och det andra, att förhandlingen fortsättes vid ett senare rättegångstillfälle. Även i detta fall kan en fortsatt förhandling endast äga rum för den händelse, att målet återupptages till slutlig handläggning inom två veckor efter den första förhandlingens slut och tillika rättens sammansättning är oförändrad.

Såsom framgår av det anförda föreligga vid uppskov två olika utvägar, fortsatt huvudförhandling och ny huvudförhandling. Den fortsatta huvudförhandlingen utgör, som namnet anger, en omedelbar fortsättning av den tidigare förhandlingen, och processmaterialet från båda förhandlingarna utgör i detta fall grundval för domen. Vid ny huvudförhandling skall målet företagas till fullständig handläggning och domen får grundas endast å vad vid denna nya förhandling förekommit. Har bevis upptagits vid den tidigare förhandlingen, skall beviset upptagas ånyo, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset förebringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen.

Efter huvudförhandlingens slutförande har rätten att besluta dom i målet.

En följd av omedelbarhetsprincipen är, att domen bör meddelas i så nära tidssammanhang som möjligt med huvudförhandlingen. Enligt förslaget skall samma dag som huvudförhandlingen avslutas eller sist nästa helgfria dag överläggning hållas. Om möjligt skall ock då domen beslutas och avkunnas. Erfordras på grund av målets beskaffenhet rådrum för domens beslutande eller avfattande, kan rätten besluta anstånd; domen skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas inom två veckor. Meddelas ej domen inom denna tid, skall anmälan därom göras hos hovrätten och därvid uppgivas anledningen till uppskovet. Då dom meddelas i omedelbart samband med huvudförhandlingen, skall domen alltid avkunnas muntligen. Meddelas ej domen vid huvudförhandlingen, kan den avkunnas vid annat rättens sammanträde. För detta fall är emellertid muntligt avkunnande ej ovillkorligt; domen kan ock meddelas genom att hållas tillgänglig å rättens kansli. Vid huvudförhandlingen skall alltid underrättelse lämnas om tiden och sättet för domens meddelande.

Avgörande av ett mål sker — även om däri förekomma flera yrkanden eller flera frågor — i regel i ett sammanhang och genom samma dom. Förslaget medger emellertid under vissa förutsättningar skilda avgöranden. Handläggas i ett mål t. ex. flera i fråga om grunden fristående yrkanden, kunna dessa olika delar av målet utan olägenhet särskiljas, och det kan vara av betydelse särskilt för kåranden att de avgöras var för sig. Föres i samma mål talan, huruvida ett rättsförhållande består eller icke består, en s. k. fastställesetalan, och tillika talan, vars prövning beror därav, kan särskild dom givas över fastställesetalan. Ett i viss mån likartat fall föreligger, då vid en talan om fullgörelse såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek äro mellan parterna stridiga. Beredningen framhåller, att det för kåranden ofta är av stort intresse att först erhålla ett avgörande i fråga om skyldigheten, innan han föranstaltar om en omfattande och kanske dyrbar utredning angående fullgörelsens storlek. Ur processuell synpunkt kan ett avgörande av målet genom skilda domar medföra avsevärda fördelar. Särskild huvudförhandling kan utsättas att äga rum rörande den del av målet eller den fråga, som skall avgöras för sig. Uppskov kan härigenom undvikas och kraven på förhandlingens koncentration och omedelbarhet lättare tillgodoses.

Brottmål.

Förfarandet i brottmål har enligt förslaget ordnats efter samma allmänna grundsatser som förfarandet i tvistemål. Vissa med hänsyn till straffprocessens särskilda natur påkallade avvikelser ha dock gjorts. De rättsförhållanden, som i civilprocessen bliva föremål för behandling, äro med vissa undantag, som särskilt röra familjerätten, underkastade parternas avtalsfrihet; de rättsregler, som avse samhällets reaktion mot brott, äro däremot i regel tvingande. Denna skillnad har i flera hänseenden återverkan å förfarandet.

Parterna i ett brottmål äro å ena sidan åklagaren eller målsäganden och å den andra sidan den tilltalade. Vissa i lagen angivna brott kunna åtalas endast av målsägande, andra höra först efter angivelse av målsägande under

allmänt åtal, medan övriga brott omedelbart äro föremål för allmänt åtal. Enligt gällande rätt äga såväl åklagare som målsägande rätt att tala å brott, som hör under allmänt åtal. Med hänsyn till de större garantier, som vid en av åklagaren väckt talan måste anses föreligga i fråga om utredningens fullständighet och åtalets utveckling, har beredningen ansett, att åtalsrätten i fråga om brott, som omedelbart eller efter angivelse höra under allmänt åtal, i första hand bör tillkomma åklagaren och målsägandens åtalsbefogenhet begränsas till sådana fall, då åklagaren beslutat att ej väcka åtal eller nedlagt av honom väckt åtal. Den subsidiära åtalsrätt, som sålunda skulle tillkomma målsäganden, får sin betydelse främst som kontroll å åklagarnas verksamhet.

Allmän åklagare är enligt gällande rätt skyldig att åtala brott, som hör under allmänt åtal, om mot den misstänkte föreligga sådana skäl, att de kunna antagas leda till hans fällande, och åklagaren äger alltså icke att avstå från åtal på den grund, att vissa lämplighetsskäl, såsom den tilltalades ungdom eller personliga förhållanden, tala däremot. Beredningen har i sitt förslag bibehållit den s. k. legalitetsprincipen. Det åligger åklagaren som tjänsteplikt att åtala, då tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet. I denna huvudregel föreslår emellertid beredningen viss jämkning i fråga om ringare brott. Eftergift av åtal kan enligt förslaget ifrågakomma dels vid bötesbrott, om det är uppenbart, att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt, och dels i visst fall vid sammanträffande av brott, då en lagföring för något av brotten skulle ur straffsynpunkt vara utan nämnvärd betydelse. Enligt förslaget kan i vissa fall ett av åklagaren meddelat straffföreläggande träda i stället för åtal.

Innan allmänt åtal anställes, skall i regel förundersökning äga rum. Denna överensstämmer till sitt ändamål i viss mån med förberedelsen i tvistemål. Målet skall vid förundersökningen så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang. För förundersökningen tillkommer emellertid ytterligare en viktig uppgift. Under det att vid förberedelsen i regel icke upptages någon utredning angående själva saken, skall vid förundersökningen utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom. Förundersökningen utgör alltså den materiella grundvalen för åklagarens åtalsbeslut.

Enligt förslaget skall förundersökningen i regel inledas av polismyndighet och stå under dennas ledning så länge ett mera förberedande spanings- och efterforskningsarbete äger rum och innan misstanke för brottet kan riktas mot någon viss person. Om förundersökningen inletts av polismyndighet, skall åklagaren så snart han finner det påkallat och senast då någon skäligen kan misstänkas för brottet övertaga ledningen av undersökningen. Som representant för det allmänna har han att tillse, att undersökningen sker på ett objektivt och opartiskt sätt. Ej blott de omständigheter, som tala mot den misstänkte, utan även sådana, som äro gynnsamma för honom, skola beaktas. Bevis, som äro att tillgå, skola tillvaratagas, även om de äro till den misstänktes förmån. Är den misstänkte anhållen eller häktad, har den

misstänkte, om han begär det, rätt att erhålla offentlig försvarare. Även i andra fall kan offentlig försvarare förordnas, om på grund av sakens beskaffenhet eller eljest den misstänktes rätt icke finnes kunna utan biträde tillvaratagas. Förordnande av offentlig försvarare ankommer på rätten. Härtill skall förordnas lämplig advokat, företrädesvis någon som vid rätten brukas som rättegångsombud. Hinder föreligger icke, att den misstänkte själv utser försvarare.

Ett viktigt led i förundersökningen utgöra förhören med den misstänkte och andra, som antagas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. I förslaget har en viss befogenhet tillagts undersökningsledaren att låta hämta person till dylikt förhör. Hämningsrätt föreligger dock i regel endast sedan kallelse ej hörsammats och ej i något fall beträffande den som har sin bostad eller uppehåller sig å större väglängd än 15 kilometer från den plats, där förhöret skall hållas. För förhör å annan ort kan undersökningsledaren anlita biträde av polismyndighet å den orten. Vid förhör må ej i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning användas medvetet oriktiga uppgifter, snärjande frågor, löften eller förespeglingar om särskilda förmåner, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder. Den som höres må icke förmenas att intaga sedvanliga måltider eller åtnjuta nödig vila. Vid förhör skall såvitt möjligt närvara ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne. Undersökningsledaren har att bestämma, om även annan må övervara förhör. Då förundersökningen fortskridit så långt, att någon skäligen kan misstänkas för brottet, skall han, då han höres, underrättas om misstanken. Åklagaren är skyldig att, så snart det kan ske utan men för utredningen och i varje fall innan åtal beslutas, lämna den misstänkte och hans försvarare tillfälle att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit samt att ange den utredning, som de å sin sida anse önskvärd. Begäran därom skall av åklagaren efterkommas, om det kan antagas att utredningen är av betydelse. Vid förhör, som hålles på den misstänktes begäran, äger den misstänkte och hans försvarare alltid vara tillstädes. Även vid annat förhör må, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare vara tillstädes. Är den misstänkte anhållen eller häktad, må hans försvarare ej förvägras att sammanträffa med honom.

Ett ingripande från rättens sida under förundersökningen kan äga rum på framställning av såväl undersökningsledaren som den misstänkte. Den förre äger hos rätten begära förordnande av sakkunnig samt föreläggande för annan att förete skriftlig handling eller tillhandahålla föremål för besiktning. Finnes för utredningen erforderligt, att redan under förundersökningen någon höres som vittne, kan vittnesförhör med honom äga rum inför rätten. Undersökningsledaren eller den misstänkte äger ock hos rätten göra framställning om upptagande av bevis, då fara föreligger, att beviset före huvudförhandlingen går förlorat eller då endast med svårighet kan föras. Till säkerställande av en objektiv utredning av de omständigheter, som äga samband med åtalsfrågan, upptages i förslaget bestämmelse om att, då undersökningsledaren avslagit den misstänktes begäran om förebringande av

viss utredning, denne äger göra anmälan därom hos rätten. Sådan anmälan kan ock ske, om den misstänkte eljest förmenar, att vid förundersökningen ej rätteligen förfarits. Rätten kan i anledning av anmälan hålla förhör med den misstänkte eller annan och, om anmälan finnes befogad, vidtaga den åtgärd, som erfordras för rättelse.

Förundersökningen avslutas med att undersökningsledaren meddelar beslut, huruvida åtal skall anställas eller icke.

Förundersökning äger icke rum vid enskilt åtal och detta oberoende av om åtalet avser ett målsägandebrott i egentlig mening, d. v. s. ett brott, som endast målsägande må åtala, eller ett brott under allmänt åtal, där målsägandens åtalsrätt enligt förslaget är subsidiär. Det ankommer alltså i detta fall på målsäganden att själv draga försorg om den utredning, som han anser erforderlig för väckande av åtal. För det beredande av målet, som bör föregå huvudförhandlingen, gälla i allt väsentligt samma regler som för förberedelse i tvistemål.

I förslaget ha de straffprocessuella tvångsmedlen underkastats ingående reglering. De i förslaget upptagna tvångsmedel, som innebära frihetsförlust, äro anhållande och häktning. Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren. Häktningsrätt tillkommer enligt förslaget allenast domstol. Med hänsyn till såväl den enskildes rättssäkerhet som beskaffenheten av prövningen — i många fall innebär denna ett diskretionärt avvägande mellan olika intressen — har beredningen ansett denna ordning vara att föredraga framför den nu gällande. Däremot har av praktiska skäl och då det alltid är domstol, som har att besluta häktning, tiden för anhållandet ansetts kunna i vissa fall något utsträckas. För den misstänkte kan det ofta vara av betydelse, att han, sedan åklagaren beslutat göra framställning om häktning, erhåller rådrom för beredande av sitt försvar. Senast å femte dagen efter anhållandet skall anhållningsmyndigheten till rätten avlåta framställning om den misstänktes häktning; i annat fall skall han omedelbart frigivas. Sedan framställningen inkommit, skall rätten så snart ske kan och, om synnerligt hinder ej möter, senast å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Har åtal redan väckts eller väckes samtidigt åtal för brottet, kan dock med förhandlingen anstå till huvudförhandlingen, om denna hålles inom en vecka därefter. Vid häktningsförhandling är rätten domför med en lagfaren domare. Vid förhandlingen skola den som yrkat häktning och den anhållne vara tillstädes. Uppskov med förhandlingen får ej äga rum, med mindre synnerliga skäl förekomma därtill och, om den misstänkte ej begär längre uppskov, ej utöver fyra dagar. Prövningen sker på grundval av förhandlingen och vad som förekommit vid förundersökningen. Därutöver må utredning ej förebringas, såvida ej särskilda skäl äro därtill. Beslutas häktning, innebär detta icke som enligt gällande rätt, att åtal därmed inletts. I allmänhet torde häktning ske under förundersökningen och alltså innan åtalsbeslut ännu föreligger. I detta fall skall rätten i samband med häktningsbeslutet utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Överstiger den utsatta tiden två veckor, skall rätten, så länge den misstänkte är häktad

och till dess åtal väckts, med högst två veckors mellanrum ånyo hålla förhandling. Rätten skall därvid tillse, att utredningen bedrives så skyndsamt som möjligt. Är det uppenbart, att förhandling inom den angivna tiden skulle vara utan betydelse, kan dock rätten besluta längre tids mellanrum. Efter åtalets väckande äger rätten liksom nu att av eget initiativ upptaga fråga om den tilltalades häktande.

De i förslaget upptagna häktningsgrunderna överensstämman i huvudsak med gällande rätt. Häktning kan förekomma till förebyggande av fara för att den misstänkte avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff eller för att han undanröjer bevis. Därutöver har i förslaget såsom häktningsgrund införts, att anledning förekommer, att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet.

I överensstämmelse med gällande rätt kan häktning i regel icke förekomma annat än då frihetsstraff kan följa å brottet. Häktning föreskrives ej i något fall ovillkorligt. Kan å brottet ej följa lindrigare straff än straffarbete i två år, skall dock häktning ske, om det ej är uppenbart, att anledning därtill saknas. Beträffande person, som har stadigt hemvist inom riket, föreligger, om å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse, den begränsning av häktningsrätten, att fara för hans avvikande icke skall anses föreligga, med mindre han gjort förberedelse eller försök därtill. I visst fall kan enligt gällande rätt häktning ske även vid brott, varå allenast böter kunna följa, nämligen då den misstänkte är okänd och undandrager sig att uppgiva namn och hemvist eller anledning förekommer, att hans uppgift därom är osann. Enligt förslaget har häktningsrätten vid bötesbrott utvidgats att avse även det fall, att den misstänkte saknar hemvist inom riket och det skäligen kan befaras, att han genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff. Bestämmelsen har betydelse för beivrande av brott, begångna av utlänningar, som mera tillfälligt uppehålla sig här i riket.

I vissa fall kan enligt förslaget reseförbud träda i stället för häktning. Föreligger mot den misstänkte icke annan anledning till häktning än fara att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff, kan förbud meddelas honom att utan tillstånd lämna honom anvisad vistelseort. Oberoende av brottets beskaffenhet kan reseförbud meddelas, om skäligen kan befaras, att den misstänkte genom att begiva sig från riket undandrager sig lagföring eller straff eller gäldande av skadestånd eller annan ersättning till målsägande. Reseförbud meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. Har reseförbud meddelats av annan än rätten, äger den misstänkte begära rättens prövning av förbudet.

Till säkerställande av det allmännas anspråk på böter eller annan ersättning eller målsägandes fordran på skadestånd och dylikt kan enligt förslaget rätten förordna om kvarstad eller skingringsförbud å egendom, tillhörig den misstänkte. I avbidan på rättens beslut må undersökningsledaren eller åklagaren och i vissa fall även polisman taga lös egendom i förvar. Frågan härom skall dock inom viss kort tid hänskjutas till rättens prövning.

De i förslaget upptagna bestämmelserna om beslag och om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning innehålla icke någon mera väsentlig principiell avvikelse från den härutinnan gällande lagstiftningen. Beslut om dessa tvångsmedels användning fattas i regel av åklagaren, undersökningsledaren eller polismyndighet och i vissa fall av polisman. Den som drabbas av åtgärden står i allmänhet öppet att påkalla rättens prövning. Sedan åtal väckts, kan ock rätten själmant upptaga fråga därom.

Allmänt åtal inledes enligt förslaget i regel genom stämning å den som skall tilltalas. Ansökan om stämning skall göras hos rätten; rätten äger dock i den omfattning, som finnes lämplig, uppdraga åt åklagaren att själv utfärda stämning. I olikhet med gällande rätt erfordras stämning även då den tilltalade själv är tillstådes vid rätten eller är häktad. Utan stämning kan enligt förslaget väckas åtal för rättegångsförseelse ävensom under vissa förutsättningar för brott, som någon begår inför rätten vid dess sammanträde.

I stämningsansökan skall åklagaren bl. a. uppgiva den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande, samt det eller de lagrum, som äro tillämpliga. Åklagarens uppgift om gärningen är av särskild betydelse. Rättens prövning må nämligen ej avse annan gärning än den, för vilken ansvar av åklagaren yrkats. Däremot är, såsom förut framhållits, rätten ej bunden av åklagarens yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum. Ansökan skall vidare innehålla uppgift å de bevis åklagaren vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Utfärdas stämning av åklagaren, skola motsvarande uppgifter intagas i stämningen. Har förundersökning ägt rum, skall åklagaren tillställa rätten utskrift av undersökningsprotokollet med de skriftliga handlingar och föremål, som åklagaren ämnar åberopa som bevis.

I regel innefattar stämningen allenast ett föreläggande för den tilltalade att svara i målet jämte en anmodan att muntligen eller skriftligen hos rätten uppgiva de bevis han vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Kan på grund av den tilltalades erkännande eller annan omständighet antagas, att uppgift om bevis ej erfordras, äger rätten att omedelbart i stämningen kalla den tilltalade till huvudförhandling. Före huvudförhandlingen har rätten att vidtaga sådana förberedande åtgärder som inhämtande av yttrande av sakkunnig, meddelande av föreläggande om företeende av skriftlig handling eller föremål och upptagande av bevis utom huvudförhandlingen. Huvudförhandlingen skall hållas så snart ske kan och, om den tilltalade är anhållen eller häktad, i regel inom en vecka från den dag, då åtalet väcktes.

Vid huvudförhandlingen skall den tilltalade infinna sig personligen, om straffarbete kan följa å brottet och i annat mål, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Föreläggande härom skall med-

delas honom vid vite; rätten kan ock under vissa förutsättningar förordna om hans hämtning. Är han anhållen eller häktad, förordnar rätten om hans inställande. Om målsägandens hörande erfordras, kan vite föreläggas honom.

Liksom vid huvudförhandling i tvistemål har rätten, då målet påropas, att undersöka, huruvida hinder möter mot målets företagande till slutlig handläggning. Beträffande huvudförhandlingens inställande samt fortsatt och ny huvudförhandling gälla i stort sett samma regler som för tvistemålsens del. Vad angår den tilltalades utevaro eller underlåtenhet att trots föreläggande infinna sig personligen utgör detta förhållande i olikhet med vad som gäller i tvistemål i regel hinder för huvudförhandlingen. Under vissa förutsättningar kan dock målet avgöras det oaktat. Dessa förutsättningar äro, att saken finnes kunna nöjaktigt utredas samt tillika att å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse eller anledning förekommer, att den tilltalade avvikit. Den dom, som sålunda meddelas mot den tilltalade, är icke en tredsdom i teknisk mening utan ett avgörande efter materiell prövning. Vid huvudförhandlingen skall alltid åklagaren vara närvarande och, om offentlig försvarare förordnats, denne. Uteblir den sistnämnde, kan dock rätten förordna annan att försvara den tilltalade.

Förhandlingen inledes med att åklagaren framställer sitt yrkande, varefter den tilltalade uppmanas att angiva, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen. Den tilltalades erkännande medför visserligen icke, såsom i dispositiva tvistemål, den verkan, att den erkända omständigheten skall anses bevisad, och fritager ej heller åklagaren från skyldigheten att vidare utveckla åtalet, men det är uppenbart, att erkännandet är av betydelse med hänsyn till åtalets utveckling och bevisföringen. Sedan åklagaren utvecklat åtalet, höres målsäganden. Den tilltalade skall därefter uppmanas att i ett sammanhang redogöra för saken och därvid yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anført. Någon skyldighet för den tilltalade att yttra sig föreligger icke. Hans vägran att yttra sig kan emellertid, om ock ej i lika hög grad som i tvistemål, läggas honom till last vid bevisprövningen. Med rättens tillstånd kunna åklagaren och målsäganden ställa frågor till honom; frågor må ock ställas av försvararen. Sedan målsäganden och den tilltalade hörts, skall bevisningen förebringas.

I likhet med vad i propositionen och av riksdagen uttalats intar förslaget den ståndpunkten, att protokollen från förundersökningen icke må läggas till grund för huvudförhandlingen. Enligt förslaget må vid förhör med målsägande eller den tilltalade eller med vittne skriftlig uppteckning av vad han anført tidigare inför rätten eller inför åklagare eller polismyndighet icke uppläsas i annat fall än då hans utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig.

Angående rättens överläggning och dom gälla i stort sett samma regler som i tvistemål. Den tid, inom vilken dom skall meddelas beträffande häktad, är dock i regel begränsad till en vecka; den får ej i något fall överstiga två veckor.

Enskilt åtal inledes liksom allmänt åtal genom stämning å den som skall tilltalas. Om målets beredande till huvudförhandling gälla i huvudsak samma regler som i tvistemål. För huvudförhandlingen äga bestämmelserna om huvudförhandling i brottmål tillämpning. Påföljd för målsägande, som uteblir från sammanträde för muntlig förberedelse eller från huvudförhandling, är, om den tilltalade yrkar det, att målsäganden förlorar sin rätt att tala å brottet. Har förklaring härom meddelats, äger dock målsäganden inom viss tid hos rätten göra ansökan om målets återupptagande.

För att ett brottmål skall anses föreligga är enligt förslaget en förutsättning, att talan föres om ansvar. Talan om skadestånd eller annat enskilt anspråk, som grundar sig å brott, är, om den väckes utan samband med åtal för brottet, att anse som tvistemål. Hinder föreligger icke, att det enskilda anspråket prövas i samband med åtalet, varvid målet i dess helhet behandlas som brottmål. När skäl föreligga därtill, kan dock rätten hänvisa det enskilda anspråket till handläggning i den för tvistemål stadgade ordningen. Beträffande brott, som hör under allmänt åtal, är enligt förslaget åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes ogrundat. Stadgandet har till syfte att i de mål, där särskild utredning om målsägandens enskilda anspråk ej erfordras eller utan olägenhet kan åstadkommas i samband med åtalet, bespara målsäganden de kostnader, som utförande av självständig talan skulle medföra eventuellt genom anlitande av ombud. Då åklagaren sålunda för talan för målsäganden, sker det icke som ombud utan på grund av tjänsteplikt. Enligt förslaget må åklagare ej brukas som ombud.

Behandlingen av mindre mål.

Beredningen framhåller såsom en viktig fordran på en rättegångsordning, att den äger tillräcklig smidighet för att lämpa sig för behandlingen av såväl mera svårutredda eller eljest invecklade mål som ock mål, i vilka rättsskipningsuppgiften är av jämförelsevis enkel beskaffenhet. Då denna ofta mer eller mindre påverkas av de intressen, varom målet rör sig, kunde ifrågasättas att för vissa mindre mål inrätta ett särskilt s. k. bagatellförfarande. Uppenbart är dock, yttrar beredningen, att betänkligheter möta att mera allmänt eftergiva de rättsliga garantierna för prövningen allenast på den grund, att tvisteföremålet har ett relativt mindre värde eller målet rör allenast ett ringare brott; detta ger icke alltid ett riktigt uttryck åt den betydelse målet kan äga för parterna. Särskilt framträda dessa betänkligheter i fråga om förfarandet i första instans. Av denna anledning har beredningen — i överensstämmelse med den ståndpunkt, som intagits i 1931 års proposition och av riksdagen — icke ansett sig böra beträffande handläggningen i första instans göra någon allmän uppdelning av målen. Detta utesluter emellertid icke sådana förenklingar i det allmänna förfarandet, som med hänsyn till rättsskipningsuppgif-

tens natur i det särskilda fallet kunna visa sig ändamålsenliga. Enligt förslaget kan också, såsom framgår av det föregående, i viss mån en sådan anpassning ske.

Sålunda kan redan under förberedelsen i tvistemål vid någondera partens utevaro ett avgörande av målet ske genom tredskodom, liksom dom kan meddelas, då talan medgivits eller återkallats; detta gäller dispositiva tvistemål. Såsom under förberedelsen i allmänhet är härvid häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren ledamot. Även då parterna komma tillstådes, kan under vissa förutsättningar ett mål avgöras omedelbart i samband med förberedelsen. Förutsättningar äro, att antingen båda parterna samtycka till huvudförhandling omedelbart eller ock saken finnes uppenbar. Huvudförhandling äger då rum genast efter förberedelsens slut och inför samma domare, som handlagt förberedelsen. Genom denna anordning beredes tillfälle till ett snabbt och föga kostsam avgörande av enklare mål liksom av mål, vari på grund av erkännande eller andra omständigheter någon ovisshet icke föreligger om utgången.

Även för behandlingen av mindre brottmål medger förslaget vissa lättnader i förfarandet. Då erkännande av den misstänkte föreligger, kan i vissa fall rättegång undvikas och i stället strafföreläggande komma till användning. Detta kan ske, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter, dagsböter och normerade böter undantagna. Enligt beredningens mening torde kunna förväntas, att strafföreläggande kommer till stor användning vid de s. k. polismålen. Beträffande bötesmål i allmänhet erfordras enligt förslaget ej förundersökning, utan åtal kan ske omedelbart. Rätten kan ock, då åtal väckts, utsätta brottmål omedelbart till huvudförhandling utan föreläggande för den tilltalade att inkomma med bevisuppgift. I vissa fall utgör ej heller den tilltalades utevaro hinder för ett brottmåls avgörande. Kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet ändock avgöras. Med dessa bestämmelser åsyftas särskilt sådana fall, då ett bestridande av gärningen från den tilltalades sida med hänsyn till vad tidigare förekommit kan anses uteslutet; uppskov skulle i dessa fall vålla såväl den tilltalade som det allmänna onödiga kostnader. Även domstolens sammansättning är vid behandling av mindre brottmål förenklad. Från gällande rätt har beredningen upptagit, att bötesmål kunna handläggas av häradsrätt med allenast tre i nämnden, och vid vissa rådhusrätter, som Konungen bestämmer, är rätten vid behandling av bötesmål domför med en lagfaren ledamot.

Bevisningen.

Såsom redan framhållits bygger förslaget på grundsatsen om fri bevisprövning. Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit i målet, avgöra vad däri är bevisat. Som grund för domarens prövning kan alltså tjäna ej endast vad som förebringas genom de i lagen upptagna särskilda bevismedlen, vittnesbevis, partsförhör under sanningsförsäkran, skriftligt bevis, syn och sakkunnigbevis, utan överhuvud taget varje om-

ständighet, som är ägnad att påverka domarens övertygelse. Det nu sagda gäller även partens förhållande i rättegången. Undandrager han sig att enligt rättens beslut infinna sig vid rätten eller eljest fullgöra något i rättegången eller att besvara för utredningen framställd fråga, har rätten att med hänsyn till allt, som förekommit i målet, pröva bevisverkan av partens förhållande. Parts erkännande av viss omständighet gäller i dispositiva mål i allmänhet mot parten; i andra mål är erkännandets bevisvärde underkastat fri bevisprövning.

Bevisningen skall, såsom framgår av det föregående, i regel upptagas vid huvudförhandlingen. Då hinder skulle möta mot bevisets upptagande vid huvudförhandlingen eller detta skulle erbjuda svårighet, tillåtes dock bevisupptagning utom huvudförhandlingen vid samma rätt eller vid annan domstol. Är vittne eller sakkunnig, som skall höras muntligen, på grund av sjukdom, vistelse å avlägsen ort eller annan orsak ej i stånd att infinna sig vid huvudförhandlingen eller skulle hans inställelse vid denna medföra oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet, kan han höras utom huvudförhandlingen. Skall part höras under sanningsförsäkran, kan, om synnerligt hinder möter mot hans inställelse vid huvudförhandlingen, förhöret äga rum utom huvudförhandlingen. Motsvarande regler gälla i fråga om upptagande av bevisning genom skriftlig handling och genom syn. Då bevis sålunda upptages utom huvudförhandlingen, förebringas det vid huvudförhandlingen genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen. I detta fall föreligger en av praktiska skäl nödvändig avvikelse från principen om bevisningens omedelbarhet. Rätten har emellertid att upptaga beviset ånyo vid huvudförhandlingen, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej längre föreligger.

En följd av den fria bevisprövningen är, att de nuvarande vittnesjäven bortfalla. Envar, som icke är part i målet, må höras som vittne; i brottmål må dock ej målsäganden vittna och detta oavsett, om han för talan i målet eller ej. Vad angår part upptager förslaget bestämmelser om att han i tvistemål må höras under sanningsförsäkran. I brottmål har en sådan skyldighet icke ansetts böra åläggas den tilltalade eller målsäganden. Förslaget överensstämmer i denna del med riksdagens uttalande.

Vad angår vittnesplikten innebär förslaget, att parts nära anhöriga icke mot sitt bestridande äro skyldiga att vittna. Vidare äger vittne vägra att yttra sig angående omständighet, vars yppande skulle röja, att vittnet eller någon nära anhörig till vittnet förövat brottslig eller vanärande handling. I vissa fall är i det offentligas intresse tystnadsplikt föreskriven för ämbets- eller tjänstemän eller dem som eljest ha att förrätta offentligt tjänsteärende eller utöva allmän befattning; de kunna då ej höras som vittnen angående något, varom de sålunda ha att iakttaga tystnad. Om och i vilken utsträckning sådan tystnadsplikt föreligger, beror av de särskilda bestämmelser, som äro meddelade eller eljest kunna anses gälla i fråga om varje särskild befatt-

ning. Beträffande statsanställda upptagas föreskrifter härom i vissa fall i de för ämbetsverken utfärdade instruktionerna. I dylika fall kan efter prövning ett eftergivande av tystnadsplikten ske av Kungl. Maj:t. I andra fall är, såsom beträffande jurymän, tystnadsplikt föreskriven i lag. Beredningen har på grund av de därmed förenade stora praktiska svårigheterna icke upptagit detta ämne till närmare reglering i rättegångsbalken. En annan grupp av personer, för vilka tystnadsplikt bör gälla, äro de som intaga särskild förtroendeställning i förhållande till allmänheten såsom präst, advokat, läkare och barnmorska samt deras biträden. Vad angår tystnadsplikt för präst meddelas därom för närvarande bestämmelser i kyrkolagen, och beredningen har ansett öfvervägande skäl tala för att denna fråga alltjämt regleras av den kyrkliga lagstiftningen. Däremot ha i rättegångsbalken upptagits föreskrifter om den tystnadsplikt, som åligger advokat, läkare och barnmorska, liksom rättegångsombud, biträde eller försvarare. Enligt förslaget må advokat, läkare, barnmorska eller deras biträden ej höras angående något, som på grund av denna deras ställning förtrots dem eller de därvid erfarit, såvitt det ej är i lag medgivet eller den, till vilkens förmån tystnadsplikten gäller, samtycker därtill. Beträffande ombud, biträde eller försvarare, som ej är advokat, har tystnadsplikten begränsats till upplysningar, som förtrots honom för uppdragets fullgörande. Från den nu behandlade tystnadsplikten för advokater m. fl. har dock med hänsyn till vikten av straffrättsskipningens säkerhet gjorts det allmänna undantaget, att den icke gäller i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år; försvarares skyldighet att vittna är dock inskränkt till det fall, att fara eljest föreligger att oskyldig fälles till ansvar.

Som enligt gällande rätt skall vittnesmålets avläggande i regel föregås av ed. Det nuvarande edsformuläret har emellertid undergått viss jämkning. Mot edens slutord »så sant mig Gud hjälpe till liv och själ» har vid flera tillfällen framställts den anmärkningen, att i dem skulle kunna inläggas den innebörden, att vittnet, om han beginge mened, avstode från Guds nåd och hjälp för evig tid, samt att en sådan uppfattning av eden icke stode i öfverensstämmelse med den kristna läran. Den av beredningen föreslagna eden innefattar ett löfte och en försäkran inför Gud och vid hans heliga ord, att vittnet skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra. Den som på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser allvarligt grundad betänklighet mot avläggande av ed, äger efter rättens tillstånd utbyta eden mot försäkran på heder och samvete. Vittnets betänklighet kan grunda sig ej allenast å en annan religiös uppfattning av eden utan ock å en livsåskådning, som ej tillägger eden någon betydelse.

Enligt gällande lag är en förutsättning för ådömande av ansvar för mened, att vittnet bekräftat utsagan med laga edgång. Med edgång likställes försäkran på heder och samvete, liksom eftergivande av ed, då det är tillåtet. I vissa fall är enligt förslaget edgång utesluten av den anledningen, att ansvar för mened icke anses böra ifrågakomma. Är den som höres under femton år eller finnes han på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubb-

ning av själsverksamheten sakna erforderlig insikt om edens betydelse, må han ej avlägga vittnesed. Det nu sagda gäller ock den som dömts för mened eller står under åtal för sådant brott. Ej heller må i brottmål vittnesed avläggas av sådan nära anhörig till den tilltalade, som enligt vad förut nämnts ej är skyldig att avlägga vittnesmål. Även då den nära anhörige samtycker till att avlägga vittnesmål, skall med hänsyn till den kollision, som särskilt i ett grövre brottmål föreligger mellan hans sanningsplikt och hans helt naturliga önskan att skydda den tilltalade från straff, hans utsaga icke avgivas under menedsansvar. Av riksdagen uttalades, att denna regel borde gälla även nära anhörig, som hördes som vittne i tvistemål. Enligt beredningens åsikt bör, vad angår tvistemål, den som ej vill avlägga ett för den närstående parten ofördelaktigt vittnesmål begagna sig av sin rätt att vägra vittnesmål. Avlägger han vittnesmål, är han enligt förslaget i likhet med part, som höres under sanningsförsäkran, bunden av sin sanningsplikt.

Beträffande vittnesförhöret gäller nu den regeln, att det är domaren, som hör vittnet, med rätt för parterna att genom domaren framställa frågor till vittnet. Som förut nämnts förordade utskottet 1931, till vars ståndpunkt riksdagen anslöt sig, bibehållande i princip av den nuvarande ordningen; dock borde det stå domaren öppet att, när han ansåge det lämpligt, överlämna åt part eller ombud att utfråga vittnet liksom part eller ombud borde äga att, sedan domaren avslutat sitt förhör, direkt och utan förmedling av domaren framställa frågor till vittnet. Enligt beredningens mening kunna starka skäl anföras till stöd för den uppfattningen, att förhöret bör handhavas av parterna. För en sådan anordning talar främst, att den part, som åberopar vittnet, bäst äger kännedom om de omständigheter, varom vittnet skall höras. Med domaren som förhørsledare måste denna kännedom förmedlas till honom av parten, något som nu ej sällan sker därigenom, att parten till ledning för förhöret framlämnar en skriftlig vittnesattest eller uppställning rörande de frågor, varom vittnet skall höras. Att förhöret härigenom lätt blir mindre verksamt, torde icke kunna bestridas. Å andra sidan, yttrar beredningen, ställer vittnesförhörets handhavande av parterna eller deras ombud stora anspråk å dessa. För att vittnesförhöret ej skall erhålla en alltför ensidig inriktning fordras, att också motparten eller hans ombud är i stånd att genom frågor till vittnet framdraga sådana omständigheter, som förbigåtts eller ofullständigt belysts vid partens förhör med vittnet. Förutsättningarna för vittnens avhörande genom parterna äro därför väsentligt gynnsammare, då parterna äro företrädade av advokater eller då i brottmål talan föres av högre åklagare och den tilltalade biträdes av försvarare, som är advokat. Med den ståndpunkt förslaget intagit till frågan om parts skyldighet att låta sig företrädas av advokat, har det icke syntts möjligt att upptaga en allmän regel om vittnesförhörets handhavande av parterna. Däremot har beredningen ansett en tillfredsställande lösning kunna nås i den riktning, som utskottet angivit. Enligt beredningens åsikt bör det tillkomma rätten att med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall pröva, huruvida förhöret bör handhavas av domaren eller av parterna eller deras ombud. I överensstämmelse härmed

upptager förslaget bestämmelse om att vittne höres av rätten men att rätten må överlämna förhöret åt parterna. Uppenbart är, att rätten har att tillse, att vittnet ej utsättes för otillbörlig pressning, samt att rätten har att avvisa frågor, som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Av stor vikt för huvudförhandlingens slutförande i ett sammanhang är att vittne, som då skall höras, kommer tillstädes. Vittne, som uteblir, kan enligt förslaget drabbas av såväl ansvar som andra påföljder. För underlättande av vittnets inställelse har tillfälle beretts vittne att i förskott uppbära ersättning för kostnader till resa och uppehälle. Underlåter part, som är skyldig att utgiva förskott till vittne, att erlægga sådant förskott, kan parten ej sedermera påkalla vittnets hörande, om därav skulle föranledas uppskov med målet.

Förhör med part under sanningsförsäkran kan enligt förslaget, som redan framhållits, äga rum endast i tvistemål. Förhöret inledes med en av parten på heder och samvete avgiven försäkran, att han skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra. Beträffande förhöret gälla i stort sett samma regler som för vittnesförhör. Förhör kan äga rum med båda parterna. Part kan som bevis åberopa sådant förhör såväl med sig själv som med motparten; rätten kan ock själmant förordna om förhör med part. Mot part, som vägrar att avgiva försäkran eller utsaga, stå i olikhet med vad som gäller om vittne ej några tvångsmedel till buds. Sådan vägran kan däremot läggas parten till last i bevishänseende. Förhör med part under sanningsförsäkran är, såsom det anordnats enligt förslaget, ett primärt bevismedel. Dess användning är alltså icke beroende av att annan bevisning ej är att tillgå. Beträffande den ordning, i vilken beviset skall förebringas, upptager förslaget den bestämmelsen, att det i allmänhet bör ske före vittnesbevisningen.

Beträffande skriftliga handlingar såsom bevis upptager förslaget inga bestämmelser om sådan handlingens bevisvärde. Liksom enligt gällande rätt är frågan om den skriftliga handlingens äkthet och dess bevisvärde överlämnad åt domstolens fria prövning. Däremot har frågan om skyldighet för part eller annan, som innehar skriftlig handling, att i rättegången förete den gjorts till föremål för närmare reglering. Förslaget är i denna del byggt på den principen, att skyldighet härtill föreligger i samma omfattning som skyldighet för part eller annan att avgiva muntlig utsaga. I brottmål kan sådan skyldighet icke göras gällande mot den tilltalade eller sådan närstående, som äger att vägra vittnesmål; för dessa fall kan under vissa förutsättningar ett ingripande ske genom husrannsakan och beslag. Vad angår skyldighet i tvistemål för part att förete skriftlig handling har av partens sanningsplikt ansetts böra följa, att han har skyldighet att förete av honom innehavd skriftlig handling. Närstående till part har i detta hänseende, ehuru vittnesplikt för honom ej föreligger, likställts med part. Härigenom förhindras, att part genom att överlämna en av honom innehavd handling till närstående kan undandraga sig dess företeende. Till skydd för förtroligheten i brev eller andra meddelanden mellan parten och hans närstående har från denna regel gjorts det undan-

taget, att parten eller den närstående icke är skyldig att förete ett sådant meddelande. De begränsningar, som upptagits i fråga om vittnesplikten omfattning, gälla i övrigt även beträffande företeende av skriftlig handling. Sålunda äger befattningshavare eller annan ej förete handling, om dess innehåll kan antagas vara sådant, att han ej må höras som vittne därom. Innehas sådan handling av den part, till förmån för vilken tystnadsplikten gäller, är ej heller han skyldig att förete handlingen. Innehåller skriftlig handling något, vars yppande skulle röja, att innehavaren av handlingen eller honom närstående förövat brottslig eller vanärande handling, är han ej skyldig att förete den. Ett allmänt undantag från skyldigheten att förete skriftlig handling är det i förslaget upptagna stadgandet, att skyldighet att förete minnesanteckning eller annan sådan uppteckning, som uteslutande är avsedd för personligt bruk, ej föreligger, med mindre rätten finner synnerlig anledning förekomma till dess företeende.

Skriftlig handling skall i allmänhet företes i huvudskrift, om sådan är att tillgå. Innehåller handlingen även sådant, som innehavaren ej äger eller är skyldig att yppa eller som eljest ej bör uppenbaras, får i stället för handlingen styrkt utdrag därav företes.

Vid sidan av den processuella editionsplikten föreligger i vissa fall på grund av den materiella rättens regler skyldighet för innehavare av skriftlig handling att tillhandahålla den för annan. Denna skyldighet är icke begränsad till en viss rättegång utan gäller vid varje tillfälle, då handlingens företeende är motiverat av ett rättsligt intresse. I förslaget har intagits en erinran om denna editionsplikt.

Av den tidigare redogörelsen för förfarandets allmänna förlopp framgår, att frågan om skyldighet för part eller annan att i rättegång förete skriftlig handling som bevis bör redan under målets beredande till huvudförhandling klarläggas. En förutsättning för denna skyldighet är att den, mot vilken ett påstående härom riktas, innehar handlingen. För utrönande härav kan under målets beredande särskild förhandling äga rum och bevisning förebringas. Part kan höras under sanningsförsäkran och annan än part som vittne enligt de regler, som gälla om dessa bevismedel. Sedan det blivit ådagalagt vem som innehar handlingen, äger rätten meddela honom föreläggande att förete handlingen. Vägrar han, har rätten att pröva, om sådan skyldighet föreligger. För föreläggandets fullgörande kan vite utsättas; rätten kan ock i stället för vite förordna, att handlingen skall tillhandahållas genom utmätningssmannens försorg. Innan huvudförhandling hålles, bör handlingen vara tillgänglig så att uppskov ej av denna anledning behöver äga rum.

Som särskilt bevismedel upptages i förslaget rättens syn. I viss mening grundar sig varje rättens kunskap om ett faktum å dess iakttagelse i vidsträckt bemärkelse. Till syn hänföres dock endast sådan rättens iakttagelse, som ej förmedlas av något annat bevismedel. Rättens syn kan avse såväl fastighet som lösa föremål. Är fråga om syn å fastighet eller föremål, som ej lämpligen kan flyttas, eller av plats, där viss händelse tilldragit sig, hålles

synen å stället. För att kunna fullgöra sin uppgift äger rätten erhålla tillträde till den fastighet, varå synen skall äga rum. Vad angår parts eller annans skyldighet att för syn tillhandahålla rätten lösa föremål ha enligt förslaget samma begränsningar gjorts som beträffande företeende av skriftligt bevis. Sålunda kan sådan skyldighet icke i brottmål åläggas den misstänkte eller nära anhörig till honom. Även i övrigt gälla i fråga om tillhandahållande av föremål för syn samma regler som beträffande skriftliga bevis.

Beträffande bevisning genom sakkunnig ha i förslaget följts de principer, på vilka 1934 års lag i detta ämne bygger.

Protokoll.

I fråga om domstolens protokoll bygger förslaget på de grundsatser, som angivits i propositionen och godkänts av riksdagen. Den allmänna regeln är, att i protokoll över förhandling skall antecknas utsaga, som avgives av vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller målsägande, då han höres i anledning av åklagarens talan, i den omfattning utsagan kan antagas vara av betydelse i målet. Anteckning skall ock ske av vad rätten vid syn å stället iakttager. Vad part i övrigt anför eller eljest förekommer vid förhandling får ej antecknas i protokollet, med mindre särskilda skäl förekomma därtill. I protokollet får ej i något fall upptagas parts utveckling av sin talan i rättsligt hänseende. Till den grupp av fall, i vilka det beror av rättens prövning, huruvida anteckning bör ske, höra upplysningar angående faktiska förhållanden, som lämnas av den tilltalade i brottmål, liksom rättens iakttagelser i annat sammanhang än vid syn å stället. Från regeln om obligatorisk anteckning av vissa utsagor har gjorts undantag i fråga om förhandling i hovrätt och högsta domstolen. Anteckning av ifrågavarande utsagor har sin väsentliga betydelse vid fullföljd till högre rätt. Detta skäl bortfaller i fråga om utsagor, som avgivas i högsta domstolen eller i hovrätt i de fall, då fullföljd ej är tillåten eller kan antagas ej äga rum rörande den fråga, som utsagan avser. I nu antydda fall har överlämnats åt domstolen att avgöra, huruvida anteckning bör ske.

I överensstämmelse med vad som uttalats i propositionen och av riksdagen stadgas i förslaget, att protokollet över förhandling skall omedelbart avfattas i slutlig form. Utsaga, som skall antecknas i protokollet, skall genast uppläsas och den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot avfattningen. Framställs sådan erinran och finnes den befogad, verkställs omedelbart ändring. Erinran, som ej föranleder ändring, skall antecknas. Därefter får protokollet ej ändras.

För att rättens ordförande skall kunna överblicka förhandlingen och utöva sin processledning har ansetts nödvändigt, att han i regel icke belastas med protokollföringen utan att denna anförtros åt särskild befattningshavare eller lagfaren ledamot av rätten. Färdigställande av protokollet vid själva förhandlingen nödvändiggör, att utsagorna, allt efter som de avgivas, omedel-

bart antecknas. Beredningen framhåller, att ett på detta sätt tillkommet protokoll tydligen icke kan fylla samma krav på språklig behandling och formell fulländning, som de nu efter memorialanteckningar utarbetade protokollen. Den omedelbara protokollföringen har emellertid den fördelen, att protokollet på ett mera verklighetstroget sätt återger förhandlingens förlopp. Det är dock enligt beredningens mening obestriddigt, att en uppteckning under förhandlingens gång i vissa fall kan, särskilt i vidlyftiga mål med omfattande vittnesbevisning, bereda svårigheter och leda till tidsutdräkt, även om dylika svårigheter föreligga i viss mån redan nu vid förandet av ett mera utförligt memorial. Till underlättande av protokollföringen ha med hänsyn här till i förslaget upptagits bestämmelser, åsyftande att ersätta den skriftliga uppteckningen med upptagande genom stenografi eller på fonetisk väg genom diktafon eller annan liknande anordning. Sådant upptagande kan såväl i tvistemål som i brottmål ske oberoende av parts yrkande. Vid fonetisk upptagning har kostnaden ansetts böra likställas med andra domstolskostnader och sålunda ej åläggas parterna. Sker uppteckningen genom stenografi, skall i allmänhet ersättningen till stenograf bäras av parterna; i brottmål, vari åklagaren för talan, skall dock ersättningen gäldas av statsverket.

Utöver de nu behandlade anteckningarna av vissa utsagor skall protokollet upptaga vissa uppgifter av processuell beskaffenhet. Sålunda skola antecknas domstolen samt tid och ställe för sammanträde, rättens ledamöter samt protokollförare, parterna och huruvida de äro tillstädes samt deras ombud eller biträden och i brottmål den tilltalades försvarare. Yppas inom rätten vid omröstning skiljaktiga meningar, skola dessa antecknas. Vid muntlig förberedelse skall i protokollet upptagas kort redogörelse för de omständigheter parterna åberopa jämte motpartens yttrande däröver. Protokollet vid huvudförhandling skall innehålla kort redogörelse för förhandlingens gång samt tillika upptaga parternas yrkanden och invändningar, ändringar däri samt medgivanden av motpartens yrkanden, yrkanden av andra än parter och huruvida parterna medgiva eller bestrida dessa yrkanden samt vilka vittnen eller sakkunniga, som höras, och vilka bevis i övrigt förebringas. Förekomma uppgifter, som sålunda skola antecknas, i inlaga eller annan handling eller i tidigare protokoll, skall allenast hänvisning ske.

Av vad förut anförts om protokollets innehåll framgår, att handlingar, som ingivits i målet, icke skola intagas i protokollet. De skola enligt förslaget tillika med rättens protokoll jämte avskrift av domen sammanföras till en akt. Skriftlig fullmakt skall i huvudskrift eller styrkt avskrift bifogas akten. I akten skola genom anteckning å inlaga eller på annat sätt upptagas kallelser, förelägganden och andra beslut, som ej intagits i protokollet. Vid rätten skall dessutom över alla mål föras dagbok utvisande tiden, då varje mål inkommit, därmed vidtagna åtgärder och tiden för målets avgörande samt, då talan fullföljts, tiden, då anmälan eller inlaga inkommit, och de åtgärder, som vidtagits. Motsvarande anteckning skall göras å akten.

Instansordning och fullföljd.

Allmän underrätt är enligt förslaget första domstol. Såsom för närvarande skola, om ej annat är stadgat, tvistemål och brottmål väckas vid allmän underrätt som första instans. Från denna huvudregel upptager förslaget de redan nu gällande undantagen, att hovrätt är första instans för upptagande av åtal mot vissa ämbets- och tjänstemän samt att i några fall åtal för ämbetsbrott skall upptagas omedelbart av högsta domstolen.

Dessutom har enligt förslaget för avgörande av vissa tvister anordnats ett förfarande med allenast en instans. Detta förfarande har till syfte att, utan att skäliga krav på säkerhet eftersättas, tillgodose särskilt affärslivets behov av skyndsamma avgöranden. För detta behov står nu till buds skiljemannaförfarandet, men ett sådant förfarande torde enligt beredningens mening med hänsyn till garantierna för avgörandets tillförlitlighet i många fall vara underlägset ett domstolsförfarande. Starka skäl ha ansetts tala för att parterna vid sidan av skiljemannaförfarandet lämnas tillfälle att anlita ett eninstansförfarande. Då någon fullföljd i detta fall icke skall äga rum har — särskilt med hänsyn till domstolens sammansättning — förfarandet ansetts böra förläggas till hovrätt. En förutsättning för måls omedelbara upptagande är, att parterna skriftligen överenskommit, att målet skall upptagas av hovrätt och att vid hovrättens prövning skall bero. Sådan avtalsfrihet föreligger naturligen icke beträffande brottmål liksom ej heller i fråga om mål, för vilka absolut forum är anvisat, såsom äktenskapsmål och fastighetsmål. För att en alltför stor arbetsbelastning av hovrätterna skall undvikas, har stadgats, att om tvisten rör penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, tvisteföremålets värde skall överstiga 3,000 kronor.

Från underrätt kan i alla mål talan fullföljas till hovrätt, och hovrätternas avgöranden kunna under vissa villkor dragas under högsta domstolens prövning. För de båda överinstanserna äro rättsmedlen anordnade enligt väsentligt samma grunder, innebärande en prövning av såväl rätts- som bevisfrågorna. Förslaget överensstämmer i dessa delar med propositionen och riksdagens ståndpunkt.

Förfarandet i hovrätt.

Rättegången i hovrätt bygger enligt förslaget — i överensstämmelse med vad som förordats i propositionen och i utskottets utlåtande — å samma processrättsliga grundsatser, rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet, som ligga till grund för underrättsförfarandet. Från denna huvudregel ha dock vissa undantag gjorts. Ur processuell synpunkt kan, framhåller beredningen, som motiv anföras, att överrättsförfarandet i viss mån äger en annan karaktär än underrättsförfarandet. Underrättsförfarandets uppgift ligger i samlandet av det material, som skall ligga till grund för avgörandet. Överrättens verksamhet är, även om det är tillåtet att åberopa nya omständigheter och bevis, i stort sett begränsad till det material, som förebragts redan i underrätten. Vad särskilt angår den muntliga bevisningen in-

tar underrätten i förhållande till överrätten såtillvida en förmånligare ställning, som detta material förebringas inför underrätten i ett mera ursprungligt skick än som kan ske vid dess upprepande i överrätten. Slutligen göra sig kostnadssynpunkterna med större styrka gällande beträffande överrättsförfarandet.

I fråga om den närmare gestaltningen av hovrättsförfarandet har beredningen i sitt förslag i stort sett följt de i propositionen och utskottets utlåtande angivna riktlinjerna. I regel skall alltså hovrätten, då fullföljden avser den materiella tvistefrågan eller i brottmål ansvarsfrågan, hålla muntlig förhandling, huvudförhandling. Beredningen framhåller, att den muntliga förhandlingen innebär en större garanti för avgörandets tillförlitlighet också i hovrätten, vartill kommer att det för förhållandet mellan instanserna är av stor vikt, att förfarandet i samtliga instanser ordnas efter i stort sett samma grunder. Ett skriftligt förfarande i överrätt leder lätt till ett undergrävande av muntligheten och omedelbarheten i underrättsförfarandet. Sker avgörandet i hovrätten på det skriftliga materialet från underrätten, ligger den faran nära, att också underrätten vid sitt dömande lägger huvudvikten på den skriftliga uppteckningen. För säkerställande av muntligheten och omedelbarheten i överrätt är därför angeläget, att dessa principer också tillämpas i fråga om överrättsförfarandet.

Vad angår parternas inställeskyldighet vid huvudförhandlingen innebär förslaget, att sådan skyldighet i princip åligger parterna. Enligt beredningens mening är det för sådana undantagsfall, då parts medverkan vid förhandling icke kan anses erforderlig, riktigare att i stort sett bibehålla det nuvarande skriftliga förfarandet. En annan sak är, att en parts utevaro från förhandlingen icke under alla förhållanden utgör hinder för målets prövning och avgörande. Vid överrätt kan i tvistemål i regel, då parten uteblir, tredsdom meddelas mot honom; även i brottmål kan i vissa fall ett avgörande ske, ehuru den tilltalade uteblivit. Beredningen har ansett starka skäl tala för att i överrätt upprätthålla kravet på den klagande partens närvaro vid förhandlingen; uteblir han från förhandlingen, skall därför enligt förslaget hans fullföljda talan förklaras förfallen. Då en sådan i hans utevaro meddelad förklaring i viss mån är att likställa med tredsdom, har han dock liksom vid tredsdom i överrätt erhållit tillfälle att efter ansökan inom viss tid få målet återupptaget. Vad angår klagandens motpart, svaranden i överrätten, har någon ovillkorlig skyldighet att inställa sig i hovrätt icke föreskrivits. Beredningen framhåller, att, med hänsyn till hovrättsförfarandets uppgift att i första hand utgöra en överprövning av underrättens avgörande, betänkligheter icke synas möta att i större utsträckning än som kan ske i underrättsförfarandet tillåta en materiell prövning vid hans utevaro. Huruvida ett materiellt avgörande i hans utevaro kan ske, har enligt förslaget överlämnats åt hovrättens eget bedömande. För hans utevaro inträder icke i något fall påföljd av tredsdom; han är den i underrätten vinnande parten, och ett rubbande av resultatet av underrättens prövning har ansetts icke vara till-

räckligt motiverat allenast av en processuell försummelse från hans sida. I dylika fall föreligger icke något hinder att trots partens utevaro på materiella grunder avgöra målet. För utkrävande av svarandens inställeskyldighet kan hovrätten använda tvångsmedel, främst vite.

I syfte att särskilt för parterna nedbringa kostnaderna har i fråga om behandlingen av vissa mindre mål i förslaget anordnats ett enklare förfarande. Mål av detta slag kunna avgöras utan huvudförhandling; hovrätten äger dock, om huvudförhandling finnes erforderlig, förordna om sådan. Äro i tvistemål båda parterna ense om att målet skall behandlas vid huvudförhandling, skall hovrätten alltid efterkomma begäran därom. Till den grupp av mål, varom nu är fråga, ha i förslaget hänförts tvistemål, då den fullföljda talan avser allenast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och värdet av det, varom talan fullföljes, uppenbart icke uppgår till 500 kronor, samt brottmål, då den tilltalade frikänts eller fällts till böter eller vite och anledning ej heller förekommer till ådömande av svårare straff eller annan påföljd. Beredningen har undersökt, huruvida det ock i andra fall borde överlämnas åt hovrätten att bestämma, om huvudförhandling erfordrades. En sådan anordning har övervägts särskilt för det fall, att den fullföljda talan avser allenast rättsfrågan. Emellertid torde enligt beredningens mening muntligheten och omedelbarheten vara av stor betydelse även vid parternas utveckling av de rättsliga synpunkterna. Såsom framgår av reglerna om protokollet skall i detta ej antecknas parternas utveckling i rättsligt hänseende. Ett särskiljande av rätts- och bevisfråga möter dessutom stora svårigheter. Beredningen har därför ej ansett sig böra för nu åsyftade fall föreslå något undantag från huvudregeln. Däremot har undantag gjorts för vissa andra fall, då huvudförhandling uppenbart icke är påkallad. Sålunda erfordras ej huvudförhandling för det fall, att i tvistemål den fullföljda talan medgivits eller den redan av handlingarna finnes uppenbart ogrundad; ej heller i brottmål, om talan av åklagaren föres allenast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträts av motparten.

Även om enligt förslaget muntlig partsförhandling i regel skall äga rum i hovrätten, har därav icke ansetts med nödvändighet böra följa, att det i underrätten förebragta bevismaterialet skall ånyo upptagas i hovrätten och att ej protokollet över den bevisupptagning, som ägt rum vid huvudförhandlingen i underrätten, får återopas. En allmän regel om skyldighet för hovrätten att ånyo upptaga sådan bevisning har beredningen i likhet med vad utskottet framhållit icke ansett lämplig. Hovrätten torde enligt beredningens mening för sin uppgift att granska underrättens bevisprövning i många fall äga tillräckligt underlag i protokollet och vad parterna vid den muntliga förhandlingen i hovrätten anföra i detta hänseende. Å andra sidan kunna förhållandena vara sådana, att en förnyad bevisupptagning är påkallad. Ett sådant förhållande föreligger, då hovrätten anser sig äga anledning att beträffande tilltron till en utsaga, som vid huvudförhandlingen i underrätt avgivits av vittne eller sakkunnig, eller till en iakttagelse, som rätten gjort vid syn å stället, frångå underrättens uppfattning. I förslaget har upptagits bestämmelse

om att hovrätten i regel icke äger att av nu antydd anledning göra ändring i underrättens dom, med mindre beviset upptages ånyo. Även i andra fall äger hovrätten, om den finner det vara av betydelse för utredningen, att upptaga beviset ånyo. Någon ovillkorlig rätt att påkalla bevisningens förnyande tillkommer icke parterna. Enligt förslaget äger hovrätten avvisa framställning om förnyat avhörande av vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran eller hållande av syn å stället, om bevisets upptagande i hovrätten finnes sakna betydelse.

Beträffande sättet för processmaterialets framläggande i hovrätten framhåller beredningen, att skäl kunna anföras för såväl referentföredragning som parternas eget framläggande av materialet, även det i underrätten förebragta. Referentföredragningens företrädare ligger främst däri, att hovrätten därigenom lättare erhåller en överskådlig och pålitlig bild av läget i underrätten vid dess avgörande av målet. Å andra sidan är referentföredragningen — särskilt om den skall avse föredragning av målet i dess helhet — ägnad att skjuta parternas medverkan i utredningen alltför mycket åt sidan och förtager dem lätt intresset av förhandlingen. Enligt beredningens mening bör därför föredragning genom referent, då den kommer till användning, begränsas att avse allenast bevismaterialet vid underrätten. Med denna anordning kvarstår för parterna skyldigheten att före bevisningens framläggande utveckla sina ståndpunkter och efter bevisningen slutföra sin talan. Till stöd för att åt parterna överlämna framläggande av processmaterialet framhåller beredningen, att denna anordning är en naturlig följd av förhandlingsprincipen; den har den fördelen framför referentföredragningen, att förhandlingen redan från början med större skärpa inriktas på de mellan parterna stridiga punkterna. Processmaterialet kan härigenom begränsas. Mot den anmärkning för bristande objektivitet och fullständighet, som riktats mot partsframställningen, framhåller beredningen, att rätten alltid har att tillse, att målet blir uttömmande behandlat, samt påpeka oriktigheter i parternas framställning. För det fall, att förhandling äger rum, ehuru klagandens motpart ej är tillstädes, bör vad den uteblivne anfört i målet framläggas genom hovrättens försorg. Då kännedom därom alltid kan antagas föreligga hos den ledamot av hovrätten, som haft att draga försorg om målets beredande, eller den tjänsteman, som biträtt honom, torde särskilda anordningar för föredragningen icke behöva vidtagas.

Beredningen har i sitt förslag upptagit referentföredragning i brottmål, anordnad på sätt nyss antytts, men i tvistemål överlämnat åt parterna att själva framlägga även den i underrätten förebragta bevisningen. Till förmån för referentföredragning i brottmål talar enligt beredningens mening, förutom domstolens ställning till utredningen i allmänhet i dessa mål, särskilt hänsynen till den tilltalade. För denne måste det innebära större trygghet, att bevisningen från underrätten framlägges genom hovrättens försorg än att detta sker av åklagaren eller målsäganden. Det senare alternativet torde förutsätta, att varje tilltalad i hovrätten utrustades med försvarare. Härav skulle emellertid uppkomma betydande kostnader för det allmänna.

I fråga om parts rätt att i hovrätten åberopa nya omständigheter och bevis har med hänsyn till straffrättskipningens karaktär någon begränsning i detta hänseende icke ansetts kunna ske i brottmål. I tvistemål kan enligt förslaget redan underrätten lämna utan avseende bevisning, som ej uppgivits före huvudförhandlingens början, om det kan antagas, att partens förfarande skett i syfte att förhala rättegången eller överrumpla motparten. En begränsning av parts rätt att i hovrätt åberopa nya omständigheter och bevis har, framhåller beredningen, sin återverkan på underrättsförfarandet, då en sådan begränsning uppenbarligen medför, att parterna redan i underrätten nedlägga större omsorg å utredningen. Detta har till följd, att underrättens avgöranden erhålla större tillförlitlighet och att behovet av fullföljd i många fall bortfaller. Emellertid måste härvid enligt beredningens mening stor försiktighet iakttagas. Ett fullständigande av processmaterialet framstår i många fall som fullt berättigat. En ovillkorlig skyldighet för part att redan i underrätten åberopa den bevisning, till vilken han har tillgång, eller anföra alla de omständigheter, som kunna tänkas ha betydelse, skulle lätt leda till onödigt vidlyftighet. Av parten bör icke krävas mera än att han i underrätten åberopar allt, som från hans sida kan antagas vara erforderligt för frågans bedömande. Finner underrätten de åberopade omständigheterna eller bevisen ej tillräckliga, bör han ej vara förhindrad att i hovrätten fullständiga utredningen. Från denna utgångspunkt har beredningen föreslagit, att part ej må i hovrätten till stöd för sin talan åberopa omständighet eller bevis, som ej tidigare förebragts, om han kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid underrätten och det kan antagas, att han underlåtit det i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

De rättsmedel, som enligt gällande rätt stå till buds mot underrätts avgöranden, äro — fränsett de extra ordinära rättsmedlen — vad och besvär. Av dessa kommer vad i regel till användning vid fullföljd av talan mot underrätts slutliga utslag i tvistemål. Ändring i underrätts slutliga utslag i brottmål sökes genom besvär. Mot underrätts beslut under rättegången fullföljes i de fall, då särskild talan mot beslutet är tillåten, talan genom besvär.

Förslagets fullföljdssystem är uppbyggt på den olika karaktären av rättens avgöranden. Rättens prövning av den materiella fråga, som är rättegångens föremål, saken, sker genom dom. Annat rättens avgörande benämnes i förslaget beslut. Under beslut faller avgörandet av processfrågor av olika slag, vare sig sådant beslut meddelas under rättegången eller i samband med domen. Beslut kan vara slutligt; rätten skiljer sig då, såsom vid rättegångshinder, från saken utan någon materiell prövning. Mot rättens dom är rättsmedlet i såväl tvistemål som brottmål vad; mot slutligt beslut fullföljes i regel talan, oavsett målets art, genom besvär. Besvär komma ock till användning i fråga om beslut, som meddelas under rättegången, i de fall, då särskild talan mot sådant beslut är tillåten.

Till stöd för att rättsmedlen anordnas efter avgörandets karaktär och ej med hänsyn till målets art framhåller beredningen, att förfarandet i över-

rätten, liksom i underrätten, måste gestaltas efter väsentligt samma grunder, vare sig fullföljden avser det ena eller andra slaget av mål. Riktar sig den fullföljda talan mot ett underrättens materiella avgörande, bör förfarandet anpassas därefter; i detta fall komma de förut utvecklade grundsatserna om rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet till användning. Rör den fullföljda talan däremot ej själva saken, göra sig ej samma krav gällande i nu nämnda hänseenden, utan förfarandet kan väsentligt förenklas och detta oberoende av om den fullföljda frågan härrör från ett tvistemål eller ett brottmål.

Vad mot underrätts dom i tvistemål anmäles enligt förslaget till rätten inom viss tid, en vecka från dagen för domen; erläggande av vadepenning upptages icke som villkor för vad. Part, som vädjat, skall inom tre veckor från domens dag till underrätten inkomma med vadeinlaga. I brottmål upptages icke någon motsvarighet till vadeanmälan. Sådan anmälan är i tvistemål motiverad av partens intresse att så tidigt som möjligt erhålla visshet, huruvida motparten ämnar fullfölja talan — något som är av betydelse särskilt med hänsyn till domens verkställighet. Detta intresse gör sig icke med samma styrka gällande i brottmål. Den som vill vädja i brottmål har därför allenast att inom den angivna tiden av tre veckor till underrätten inkomma med vadeinlaga. För såväl tvistemål som brottmål gäller regeln, att då ena parten vädjat, motparten kan i anslutning till den sålunda fullföljda talan också å sin sida inom viss tid föra talan mot domen. Anslutningsvadet motiveras därav, att i de fall, då en dom är till såväl fördel som nackdel för parten, hans ståndpunkt till fullföljdsfrågan kan vara beroende av om andra parten fullföljer. En följd härav är, att om den första vadetalan återkallas eller förfaller, också anslutningsvadet förfaller.

De åtgärder, som åligga part för talans fullföljande, skola företagas vid underrätten och ej i den hovrätt, som har att pröva den fullföljda talan. För en sådan anordning talar enligt beredningens mening särskilt, att underrättelse, huruvida talan fullföljts eller ej, alltid kan lämnas av underrätten. Underrätten har ock att pröva, om vadetalan fullföljts på föreskrivet sätt och inom rätt tid. Fråga därom kan ej komma under hovrättens bedömande annat än för det fall, att underrätten avvisat partens talan såsom icke rätteligen fullföljd. Avvisas ej vadetalan av underrätten, skall vadeinlagan jämte underrättens akt översändas till hovrätten.

Förfarandet i vademål inledes med skriftväxling mellan parterna. I vadeinlagan skall klaganden, i förslaget benämnd vadekäranden, uppgiva — förutom den dom, mot vilken talan föres — grunderna för vadetalan med angivande, i vilket avseende underrättens domskäl anses oriktiga samt i vilken del domen överklagas och den ändring i domen han påyrkar. Vadekäranden äger ej sedan ändra sin talan att avse annan del av underrättens dom eller i brottmål annan gärning än som uppgivits i vadeinlagan. Vadeinlagan skall delgivas moparten, vadesvaranden, som därvid av hovrätten förelägges att inkomma med genmål. Genmålet skall innehålla yttrande rörande de av vadekäranden anförda grunderna för vadetalan och angivande av de om-

ständigheter vadesvaranden vill anföra. Hovrätten äger förordna om ytterligare skriftväxling, om det erfordras, och därvid särskilt angiva, i vilket avseende part skall yttra sig; mer än ytterligare en skrift från vardera sidan får dock icke växlas, om ej särskilda skäl föreligga till annat. Finnes för målets beredande erforderligt, att part eller annan höres muntligen, äger hovrätten meddela bestämmelse därom. I målets beredande ingår i hovrätten liksom i underrätten inhämtande av yttrande av sakkunnig, föreläggande för part eller annan att förete skriftligt bevis eller föremål, upptagande av bevisning utom huvudförhandlingen eller annan förberedande åtgärd. Under målets beredande äro parterna skyldiga att uppgiva de nya bevis de vilja åberopa i hovrätten. Beträffande den redan i underrätten förebragta bevisningen föreligger uppgiftsskyldighet allenast för det fall, att parten vill, att vittne eller sakkunnig eller part under sanningsförsäkran skall höras inför hovrätten eller syn å stället hållas. Han skall i detta fall angiva skälen för sin begäran. Part skall ock uppgiva, om han vill, att motparten skall höras personligen.

Sedan målets beredande avslutats, utsättes, om huvudförhandling skall hållas, tid för denna, varjämte parter och andra, som skola infinna sig, kallas. Vadekäranden i tvistemål skall liksom enskild vadekärande i brottmål alltid föreläggas att komma tillstädes vid påföljd att hans vadetalan eljest förfaller. Skall han infinna sig personligen, utsättes därjämte vite. Vadesvaranden i tvistemål och enskild vadesvarande i brottmål kan föreläggas vite. Skall han infinna sig personligen, skall föreläggandet avse hans personliga inställelse; är det den tilltalade, som skall inställa sig personligen, kan hovrätten omedelbart förordna om hans hämtande. Är uppenbart, att svarandens inställelse är påkallad ej i motpartens utan i hans eget intresse, erfordras ej, att särskild påföljd utsättes; det är tillräckligt, att svaranden i kallelsen erinras om att målet kan avgöras utan hinder av hans utevaro. Enligt förslaget är den tilltalade skyldig att vid huvudförhandlingen infinna sig personligen, om han blivit dömd till straffarbete för brottet eller anledning förekommer till ådömande av sådant straff samt i andra fall om hovrätten finner det erforderligt. Är den tilltalade anhållen eller häktad, har hovrätten att förordna om hans inställande. Som redan framhållits utgör svarandens utevaro ej hinder för förhandling och målets avgörande; hovrätten kan emellertid söka framtvinga hans inställelse genom högre vite och i vissa fall förordnande om hans hämtande. Vadekärandens utevaro medför alltid förlust av vadetalan. Inställer han sig genom ombud, ehuru personlig inställelse förelagts honom, anses han emellertid ej som utebliven. Rätten kan då antingen avgöra målet eller ock utdöma vitet och förelägga högre vite; i vissa fall kan hämtning ske. De ifrågavarande påföljderna äga icke tillämpning å åklagaren; hans inställelse är en honom åliggande tjänsteplikt, och hans utevaro utgör alltid hinder för förhandlingen.

Huvudförhandlingen i hovrätt är i övrigt i allt väsentligt ordnad efter samma grunder som huvudförhandlingen i underrätt. Förhandlingen inledes med att underrättens dom uppläses samt vadekäranden uppgiver, i vilken del

domen överklagas och vilket yrkande han framställer, varefter vadesvaranden anger, om han medger eller bestrider yrkandet. Parterna utveckla där- efter var i sin ordning sin talan. Sedan följer förebringande av bevisningen. I brottmål skall, som redan anförts, den vid underrätten förebragta bevisningen framläggas genom hovrättens försorg. Denna bevisning bör, även då den framlägges av parterna, förebringas före de bevis, som skola upptagas omedelbart i hovrätten. Efter bevisningen äga parterna slutföra sin talan.

I de fall, då mål avgöres utan huvudförhandling, lämnas parterna icke någon underrättelse om målets företagande till prövning utan denna prövning försiggår på i stort sett samma sätt som enligt nu gällande ordning. I detta fall utgöra handlingarna från underrätten och skrifterna i hovrätten den omedelbara grundvalen för hovrättens avgörande. Målet föredrages av någon ledamot eller tjänsteman i hovrätten.

Såsom förut utvecklats är vad rättsmedlet mot underrättens domar. Rättsmedlet mot andra underrättens avgöranden, mot vilka särskild talan är till- låten, är däremot i regel besvär. Besvärsförfarandet har med hänsyn till be- skaffenheten av de frågor, som fullföljas genom besvär, kunnat ordnas såsom ett i stort sett skriftligt förfarande. Klaganden har att till underrätten inom viss tid inkomma med besvärslaga. Sedan besvärslagan översänts till hovrätten, kan hovrätten, om det finnes erforderligt, infordra förklaring från motparten. Utan att motparten erhållit tillfälle att förklara sig må hovrätten i allmänhet ej göra ändring i underrättens beslut, såvitt angår hans rätt. Om det för utredningen är erforderligt, kan hovrätten hålla muntligt förhör med part eller annan. Hovrättens avgörande sker på grundval av vad hand- lingarna innehålla samt vad eljest förekommit i målet. I förslaget förutsättes, att föredragning av målet ombesörjes av tjänsteman i hovrätten.

Förfarandet i högsta domstolen.

Vad angår fullföljdsrätten till högsta domstolen framhåller beredningen att, även om någon legal begränsning till rättsfrågan icke bör ske, det ligger i sa- kens natur att högsta domstolens prövning av dit fullföljda mål i främsta rummet har sin betydelse i fråga om rättsliga spörsmål. Högsta domstolens uppgift i instansordningen är i synnerhet att tillvarataga rättsenheten, och domstolens avgöranden i dessa spörsmål äro av utomordentlig vikt såsom vägledande för rättsskipningen. Vad bevisprövningen angår, har denna regel icke samma allmänna betydelse. Härtill kommer, att om man bortser från skriftliga bevis, bevisningens förebringande genom omedelbart upptagande av densamma beträffande högsta domstolen är förenat med stora svårigheter, särskilt ur kostnadssynpunkt. Beredningen har på denna grund i sitt förslag upptagit den bestämmelsen, att bevis genom vittne, sakkunnig, part under sanningsförsäkran eller syn å stället icke må upptagas ånyo i högsta domsto- len, med mindre synnerliga skäl förekomma därtill. Med hänsyn till omedel- barhetens betydelse för bevisprövningen följer emellertid härav, att högsta domstolen i regel icke bör ingå i prövning av värdet av sådan bevisning, om ej synnerliga skäl föreligga, att detta är annat än den lägre rätten antagit.

Även bestämmelse härom har upptagits i förslaget. En annan konsekvens av högsta domstolens nyss angivna ställning i fullföljdssystemet är, att rätten att i högsta domstolen åberopa omständigheter och bevis, som ej förebragts redan i lägre instans, bör göras mera begränsad än i hovrätt. Beredningen föreslår på denna punkt, att part, för att han skall äga att i högsta domstolen åberopa ny omständighet eller nytt bevis, skall göra sannolikt, att han icke kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det, en regel som dock icke ansetts böra gälla i brottmål. De nu angivna bestämmelserna medgiva enligt beredningens mening en anpassning av prövningsrättens omfattning med hänsyn till vad ur rättssäkerhetens synpunkt kan anses påkallat i varje särskilt fall samtidigt som de hos parterna inskräpa vikten av att redan i de lägre instanserna utredningen göres så fullständig som möjligt.

Beredningen framhåller vidare, att även om vad sålunda föreslås kan antagas leda till någon nedgång i antalet fullföljda mål liksom beträffande de fullföljda målen till minskning i högsta domstolens arbete, det åsyftade resultatet dock ej torde kunna nås enbart på denna väg. Härför äro enligt beredningens mening med visshet även andra åtgärder erforderliga. Vad först angår de inskränkningar i fullföljdsrätten, som upptagits i 1915 års lagstiftning, har beredningen ansett dessa böra i princip bibehållas. Nära till hands ligger, framhåller beredningen, att genom höjning av summa revisibilis öka denna lagstiftnings effektivitet. Av vissa statistiska uppgifter, som beredningen införskaffat, framgår emellertid, att höjningen för att medföra åsyftad verkan måste tilltagas ganska stor. Sålunda torde en effektiv begränsning av fullföljden i tvistemål kunna vinnas först vid ett tvisteföremålsvärde av 5,000 kronor. Även i fråga om brottmål torde en ytterligare begränsning i fullföljdsrätten vara påkallad. Mot en höjning av summa revisibilis framhåller beredningen, att ett av de huvudskäl, som åberopats för denna lagstiftning, nämligen nödvändigheten av att processkostnaderna stode i rimligt förhållande till processföremålets värde, väsentligt förlorar i styrka vid en mera betydande höjning av summa revisibilis. Att med hänsyn till brottets art eller straffets svårhet ytterligare begränsa fullföljdsrätten i brottmål torde enligt beredningens mening ej heller vara lämpligt. Beredningen har därför ansett sig böra avvisa tanken på ytterligare fullföljdsinskränkningar i den riktning, som anges i 1915 års lagstiftning.

Beredningen har även undersökt frågan, huruvida från fullföljd kunde uteslutas vissa grupper av mål, i vilka behovet av fullföljd icke gjorde sig starkare gällande. En sådan avgränsning av målen skulle emellertid enligt beredningens mening framstå som godtycklig, och vinsten av densamma bleve helt säkert obetydlig.

De svårigheter, som sålunda möta vid att — i vidare mån än som redan skett i gällande lagstiftning — göra fullföljdsrätten beroende av det omtvistades värde eller andra omständigheter, som omedelbart hänföra sig till den fullföljda talan eller målets beskaffenhet, ha bibragt beredningen den uppfattningen, att de fullföljdsbegränsningar, som nu kunna komma i fråga,

böra givas en mera allmän innebörd och principiellt äga tillämpning oavsett målets beskaffenhet. Även med denna utgångspunkt inställa sig, framhåller beredningen, olika alternativ till övervägande. En utväg, som varit under diskussion redan i samband med 1915 års lagstiftning, är att fullföljdsrätten göres beroende av det i hovrätten träffade avgörandets karaktär. Är detta avgörande samstämmigt med underrättens, skulle fullföljd ej tillåtas; i annat fall stode det parten öppet att fullfölja. Hovrättsavgörandets egenskap av konformt eller difformt i förhållande till underrättens skulle sålunda vara bestämmande. Till grund för denna tanke ligger, att ett hovrättens konforma avgörande innebär större garanti för ett riktigt bedömande än ett difformt avgörande, varav följer att behovet av fullföljd är mindre vid de konforma än vid de difforma avgörandena. Beredningen framhåller, att detta förhållande också i viss mån bestyrkes av rättsstatistiken; ändring i de konforma mål, som fullföljas till högsta domstolen, förekommer i mindre antal fall än i de difforma. Om de konforma målen uteslutas från fullföljd, skulle däri-genom antalet fullföljda mål kunna nedbringas till omkring en tredjedel av det nuvarande antalet; anordningen skulle alltså vara i hög grad effektiv.

Beredningen framhåller, att den s. k. konformitetsprincipen som grund för fullföljdsbegränsning helt visst innebär stora fördelar. Mot densamma talar enligt beredningens mening framför allt den, enligt vad rättsstatistiken utvisar, även i konforma mål ganska stora ändringsprocenten. Även om det må antagas att denna med ett förbättrat förfarande i de lägre instanserna kommer att nedbringas, kvarstår dock ur rättssäkerhetens synpunkt den anmärkningen, att konformiteten är en alltför osäker omständighet för att läggas till grund för en så ingripande åtgärd som målets utestängande från fullföljd. Tydligt är, att denna princip i sin tillämpning måste kompletteras med ett dispensförfarande, som medger fullföljd åtminstone i de fall, då det är av vikt med hänsyn till enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning. Beredningen har övervägt, huruvida icke den till grund för konformitetsprincipen liggande tanken, att fullföljdsrätten borde göras beroende av den större eller mindre utsikten till ändring i hovrätternas avgöranden, kunde på ett smidigare och efter förhållandena i varje särskilt fall mera anpassbart sätt komma till användning vid fullföljdsreglernas utformning. Därvid har beredningen stannat vid en anordning, enligt vilken i varje fullföljt mål högsta domstolens prövning skall bero av särskilt tillstånd. Vad beredningen från denna utgångspunkt föreslår innebär i huvudsak följande.

I mål eller ärende, som väckts vid underrätt, må talan mot hovrättens dom eller slutliga beslut icke komma under högsta domstolens prövning, med mindre högsta domstolen meddelat parten tillstånd därtill. Vid behandlingen av sådan fråga är högsta domstolen domför med tre ledamöter. Prövnings-tillstånd må meddelas endast på de i lagen angivna grunderna. Som sådana upptagas dels att för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning det är av synnerlig vikt, att talan prövas av högsta domstolen, eller parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet, och dels att med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till

sådan prövning. Den första grunden motsvarar den nuvarande prejudikat- och intressedispensen, och den andra äger sin motsvarighet i ändringsdispensen. Frågan, om prövningstillstånd skall meddelas, beror enligt sistnämnda grund i första hand på den större eller mindre utsikten för parten att erhålla ändring i hovrättens dom, vare sig av den anledningen att hovrättens rättstillämpning är oriktig eller på grund av att ett felbedömande föreligger i fråga om bevisningen. Vad angår bevisningen kommer härvid i beaktande, att tidigare förebragt muntlig bevisning allenast i undantagsfall får upptagas ånyo i högsta domstolen och att i tvistemål nya omständigheter och bevis i regel ej få åberopas. Ehuru sålunda enligt den ifrågavarande grunden meddelandet av prövningstillstånd i första hand beror av utsikten till ändring i hovrättens avgörande, uteslutas dock icke sådana fall, då en prövning från högsta domstolens sida kan anses påkallad av andra skäl, såsom då stora meningsskiljaktigheter förekommit i de lägre instanserna eller, såsom i grövre brottmål, målets utgång är av synnerlig vikt ur allmän eller enskild synpunkt.

I förslaget bestämmelser rörande prövningstillstånd ha inarbetats de nu gällande reglerna rörande inskränkningar i fullföljdsrätten. I överensstämmelse härmed må i sådant tvistemål, där motgångsvärdet icke uppgår till 1,500 kronor, prövningstillstånd meddelas allenast på grund av avgörandets betydelse utöver det föreliggande målet; samma är förhållandet i fråga om de brottmål, som redan nu äro underkastade fullföljdsbegränsning.

För effektiviteten av den sålunda föreslagna anordningen, i vad den berör mål, som ej drabbas av nu gällande fullföljdsbegränsningar, är, framhåller beredningen, i första hand avgörande, i vilken utsträckning prövningstillstånd kan beräknas komma att meddelas. Vid en sådan beräkning kan ledning i viss mån hämtas ur den nu förefintliga ändringsprocenten uti de från hovrätten fullföljda målen. Av tillgängliga rättsstatistiska uppgifter framgår, att denna för de konforma målen eller omkring två tredjedelar av det sammanlagda antalet mål är i medeltal 15—17 procent och för de difforma omkring dubbelt så stor. Beräknad på sammanlagda antalet fullföljda mål uppgår alltså ändringsprocenten i konforma mål till omkring 10 och i difforma mål likaledes till omkring 10 eller för båda grupperna tillsammans till 20. Det bör emellertid antagas, att prövningstillstånd kommer att meddelas i större utsträckning än som motsvaras av ändringsprocenten, vartill komma fall, då tillstånd meddelas enbart på grund av avgörandets betydelse utöver det föreliggande målet. Tages hänsyn även till dessa omständigheter, torde man enligt beredningens mening böra räkna med att prövningstillstånd kan komma att beviljas i omkring 30 procent av samtliga fullföljda mål.

För bedömande av den arbetsbörda, som enligt förslaget uppkommer för högsta domstolen, måste, framhåller beredningen, beaktas såväl den arbetskraft, som tages i anspråk för tillståndsprövningen, som den, som erfordras för målets fortsatta behandling. Tillståndsprövningen omfattar alla från hovrätten fullföljda mål, som väckts i underrätt. Till grund för densamma lig-

ger parternas skriftväxling, som enligt förslaget tillika utgör förberedelse av målet i högsta domstolen för de fall, då prövningstillstånd meddelas. Härtill komma protokoll och handlingar från målets behandling i de lägre domstolarna. Beredningens förslag utgår ifrån att detta material, i vad det är av betydelse för tillståndsprövningen, föredrages av revisionssekreterare. I de fall, då fråga är om prövningstillstånd på grund av omständigheterna i målet, förutsättes en materiell prövning. I regel torde denna icke taga i anspråk samma tid som vid ett slutligt avgörande av målet. I förhållande till prövningen vid måls avgörande ligger ock en väsentlig arbetsbesparing däri, att högsta domstolen vid tillståndsprövningen är domför med tre ledamöter. Med ganska stor sannolikhet torde man enligt beredningens mening kunna utgå ifrån att den arbetsbelastning, som tillståndsprövningen medför, ej kommer att uppgå till hälften av högsta domstolens hela arbetskapacitet.

Vad angår målets fortsatta behandling i de fall, då prövningstillstånd beviljas, framhåller beredningen att frågan, huruvida huvudförhandling skall äga rum eller målet skall avgöras på handlingarna, i viss mån kommit i annat läge genom förslaget om prövningstillstånd. Enligt detta kommer en materiell prövning att äga rum av flertalet fullföljda mål. Denna prövning sker på handlingarna. Vägras tillstånd, innebär detta i själva verket, att skäl till ändring i hovrättens avgörande ej förekommer. De mål, som kvarstå, sedan denna utgallring skett, äro i allmänhet sådana, i vilka en avvikelse från hovrättens avgörande kan komma i fråga. Att i dessa mål muntlig förhandling är av stor betydelse och detta såväl då den fullföljda talan angår rättsfrågan som då den avser bevisningen, torde enligt beredningens mening vara obestridligt. Genom anordningen med prövningstillstånd uppdrages alltså en naturlig gräns mellan de fall, då ett avgörande bör kunna äga rum på handlingarna, och de fall, då den muntliga förhandlingen bör äga företräde. Beredningen framhåller vidare, att stort avseende naturligen måste fästas vid de särskilda förhandlingsformernas inverkan på högsta domstolens arbetsbörda. Skulle införande av muntlig förhandling i högsta domstolen medföra, att högsta domstolens ledamotsantal måste utökas, ligger häri ett starkt skäl mot detta förhandlingssätt. Med de föreslagna anordningarna torde dock enligt beredningens mening någon fara i detta hänseende icke kunna anses föreligga. De mål, i vilka tillstånd meddelas, utgöra allenast en mindre del av antalet fullföljda mål, och det torde, särskilt med de begränsningar, som förslaget innehåller i fråga om upptagande av bevisning i högsta domstolen, kunna beräknas, att för muntlig förhandling i dessa mål tiden skall visa sig tillräcklig. Beredningen föreslår alltså, att huvudförhandling skall med några mindre undantag äga rum i samtliga mål, i vilka tillstånd meddelas.

Vad angår rättsmedlens anordning ansluter sig förslaget nära till vad beredningen förordat i fråga om fullföljden till hovrätt. Rättsmedlen äro revision mot hovrätts avgöranden av själva saken, dess domar, samt mot hovrätts andra avgöranden, i den mån de få överklagas, i regel besvär. Part,

som vill söka revision av hovrätts dom, i förslaget benämnd revisionskäranden, skall inom fyra veckor från dagen för hovrättens dom till hovrätten inkomma med revisionsinlaga. Det åligger honom samtidigt att nedsätta fullföljdsavgift och föreskrivet belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning eller vid inlagan foga intyg om fattigdom. Hovrätten har att avvisa talan, om den ej fullföljts på föreskrivet sätt eller inom rätt tid. Något särskilt dispensförfarande för det fall, att part på grund av fattigdom icke förmår nedsätta belopp till säkerhet för kostnadsersättning, upptages icke i förslaget. Intyg om fattigdom befriar även från nedsättande av sådant belopp; huruvida prövningstillstånd skall meddelas, är att bedöma enligt de allmänna reglerna. Någon anslutningsrätt från andra partens sida i anledning av den fullföljda talan föreligger icke såsom beträffande vadetalan i hovrätt. Revisionsinlagan och därvid fogade handlingar skola jämte akterna från lägre rätt översändas till högsta domstolen. Inlagan skall delgivas motparten, revisionssvaranden, som har att avgiva genmäle.

Beträffande innehållet i revisionsinlaga och genmäle meddelas i förslaget i stort sett motsvarande bestämmelser som för vadeinlaga och genmäle i hovrätt. Revisionsinlagan innefattar enligt förslaget tillika ansökan om prövningstillstånd. Något omnämnande härav erfordras ej. Anser revisionskäranden, att prövningstillstånd bör meddelas på grund av målets prejudikatintresse eller med hänsyn till betydelsen av talans prövning utöver det föreliggande målet, skall han i revisionsinlagan närmare angiva omständigheterna till stöd härför. Frågan om prövningstillstånd upptages i regel först sedan skriftväxlingen avslutats.

Beträffande huvudförhandling och parts inställelse vid denna gälla samma regler som för hovrätt. I tvistemål framlägga parterna själva allt materialet, även bevisningen från underdomstolarna; i brottmål däremot förebringas denna genom domstolens försorg.

Besvärsförfarandet är ordnat efter samma grunder som besvärsförfarandet i hovrätt. Högsta domstolen är dock oförhindrad att även utan motpartens hörande göra ändring i hovrättens avgörande. Beträffande nedsättande av fullföljdsavgift och säkerhet för kostnadsersättning gälla samma regler som för revisionsmål. Även här sker tillståndsprövningen i regel sedan skriftväxlingen avslutats. Målet avgöres efter föredragning på handlingarna; liksom i hovrätt kan, om det erfordras, muntligt förhör äga rum inför högsta domstolen.

Särskilda rättsmedel.

I förslaget upptagas slutligen bestämmelser rörande särskilda rättsmedel: resning, återställande av försutten tid samt domvilla. Såsom i det föregående framhållits ha dessa bestämmelser legat till grund för den år 1939 genomförda lagstiftningen i detta ämne. Med hänsyn härtill torde någon redogörelse för förslagets innehåll i denna del här icke erfordras.

Förslagens uppställning.

Beredningens förslag till rättegångsbalk är indelat i sju avdelningar. Att reglerna om domstolsväsendet erhållit sin plats i första avdelningen överensstämmer med rättegångsbalkens nuvarande uppställning. Dessa regler äro gemensamma för tvistemål och brottmål, även om på vissa punkter bestämmelserna avvika med hänsyn till målens natur. De följande avdelningarna avse rättegången. Beträffande grupperingen av denna del av ämnet har huvudsynpunkten varit, huruvida bestämmelserna äro av mera allmän betydelse för rättegången eller om de särskilt hänföra sig till rättegången i en viss instans. I andra avdelningen behandlas, med särskilda underavdelningar för tvistemål och brottmål, rättegången i allmänhet, varjämte i en särskild underavdelning sammanförts vissa för båda lagen av mål gemensamma bestämmelser. Till rättegången i allmänhet borde, framhåller beredningen, ur den nyss angivna synpunkten ha hänförts även bevisrätten; med hänsyn till dess ställning och omfattning har dock denna upptagits i en särskild huvudavdelning, den tredje. Fjärde avdelningen avser rättegången i underrätt och har uppdelats i särskilda underavdelningar för tvistemål och brottmål. Femte och sjätte avdelningarna behandla överrättsprocessen, och i sjunde avdelningen regleras de särskilda rättsmedlen.

Beredningen har haft under öfvervägande att i likhet med vad processkommissionen förordat och såsom även skett i flera utländska lagar till två särskilda huvudgrupper sammanföra alla bestämmelser rörande rättegången i tvistemål och brottmål. I länder, där domstolsorganisationen är en annan i tvistemål än i brottmål, synes en sådan gruppering vara naturlig. För svenska förhållanden torde däremot enligt beredningens mening ett fullständigt genomförande av denna indelningsgrund leda till olägenheter. Beträffande vissa partier, såsom bevisningen, rättegången i överrätt och de särskilda rättsmedlen, äro skiljaktigheterna mellan de båda rättegångsformerna icke större än att behandlingen lämpligen kan sammanföras; en fristående behandling skulle i nu antydda fall leda till omfattande upprepning. I de fall, då olikheterna äro mera djupgående, ha, såsom i fråga om rättegången i allmänhet och rättegången i underrätt, detta förhållande vunnit beaktande på det sätt, att särskilda underavdelningar anvisats för behandlingen; beträffande rättegången i hovrätt ha särskilda kapitel upptagits för vad i tvistemål och vad i brottmål.

Beträffande vissa av de ämnen, som upptagits under rättegången i allmänhet, kan såsom i fråga om omröstning samt dom och beslut en viss tvekan råda, huruvida de icke, särskilt ur sammanhangets synpunkt, bort upptagas under rättegången i underrätt och i fråga om överrätterna ersättas genom hänvisning. Beredningen har dock med hänsyn till dessa ämnens allmänna innebörd och även de formella svårigheter, som i detta fall äro förenade med hänvisning, funnit en sådan anordning mindre lämplig.

Vad angår innehållet i processlagberedningens förslag i den mån det ej berörts i mitt yttrande får jag hänvisa till beredningens betänkande.

Departementschefens yttrande.**Reformfrågans nuvarande läge.**

Innan jag tager ståndpunkt till den föreliggande lagstiftningsfrågan, torde vara lämpligt att jag något uppehåller mig vid det läge, vari reformarbetet nu kommit. Det förslag till rättegångsbalk, om vars framläggande för riksdagen jag ämnar göra hemställan, behöver ej vara åtföljt av förslag till övergångsbestämmelser och följdförfattningar. Så är ej heller fallet med processlagberedningens förslag. Detta reglerar den allmänna processen i tvistemål och brottmål, men härutöver erfordras icke blott ändrade regler rörande olika slag av specialprocess, såsom processen i jorddelningsmål, vattenmål och krigsrättsmål, utan även ändringar i de författningar, som innehålla bestämmelser angående domstolens sammansättning och det processuella förfarandet i särskilda till den allmänna processen hörande mål. Vidare torde den nya rättegångsbalken nödvändiggöra ändrade bestämmelser bland annat om fri rättegång, om parts skyldighet att bidra till statens kostnader för domstolsväsendet och om domstolsbehandlingen av frågor hörande till den s. k. frivilliga rättsvården. Slutligen påkallas nya författningar, till större delen av administrativ natur, rörande domstolarnas inre organisation och verksamhet. Beredningen har framhållit, att enligt dess åsikt det ytterligare lagstiftningsarbete, som sålunda vore nödvändigt, innan reformen kunde sättas i kraft, icke vore av den vikt för det framlagda förslagets bedömande, att det behövde föreligga färdigt i samband med förslaget till rättegångsbalk. Starka praktiska skäl talade för att statsmakterna först toge ståndpunkt till frågan om rättegångsväsendets gestaltning. Lagrådet har uttalat, att lagrådet för sin del kunde till fullo instämma häri och ville starkt framhålla angelägenheten av att den nya rättegångsbalken utan uppskov komme till stånd. Detta vore önskvärt såväl för att arbetet på övergångsbestämmelser och följdförfattningar skulle kunna bedrivas planmässigt som för att domare, åklagare och advokater ävensom de studerande vid universiteten måtte få tid att före ikraftträdandet tillägna sig de nya rättsreglerna.

Jag delar den uppfattning, som sålunda uttalats av lagrådet. Det synes angeläget att den nya rättegångsbalken snarast möjligt förelägges riksdagen och därigenom skapas en fastare grundval för det fortsatta arbetet. Då förslag till erforderliga övergångsbestämmelser och följdförfattningar om ett antal år föreligga i färdigt skick, ha statsmakterna att taga ställning till dessa. Först vid denna tidpunkt kan bestämmas, när rättegångsbalken skall träda i tillämpning. Angående rättegångsbalkens ikraftträdande innehåller därför beredningens förslag allenast, att Konungen med riksdagen har att förordna därom. Vid bedömandet av den lämpliga tidpunkten härför måste ske ett övervägande med hänsyn till då rådande allmänna läge. I detta sam-

manhang kunna ock komma under öfvervägande sådana ändringar i organisatoriskt hänseende, som kunna nedbringa statsverkets kostnader.

Behovet av en rättegångsreform.

Det svenska rättegångsväsendet vilar alltjämt i stort sett på de grunder, som fastställts genom rättegångsbalken i 1734 års lag. Beträffande särskilda delar ha visserligen lagändringar kommit till stånd, men dessa ändringar ha icke rubbat grunddragen i vårt rättegångsväsen. Att processordningen i viktiga hänseenden är behäftad med bristfälligheter torde numera knappast vara föremål för delade meningar. Såsom framgår av den föregående redogörelsen har ock frågan om en allmän rättegångsreform i olika sammanhang ingående dryftats. Då förslag om tillsättandet av en processkommission för omarbetning av rättegångsbalken och därtill hörande författningar först framlades för 1909 års riksdag, uttalade föredragande departementschefen bland annat, att den huvudsakliga orsaken till reformarbetets avstannande i slutet av 1800-talet måste sökas däri, att det beståendes brister då ännu icke nog allmänt och livligt uppfattats och att man i allt fall torde föreställt sig, att de kunde genom mindre radikala åtgärder undanröjas; i båda dessa hänseenden torde de gångna årens erfarenheter ha åstadkommit en väsentlig förändring. Visserligen avlogs förslaget av riksdagen, som ansåg det olämpligt att vid sidan av lagberedningen tillsattes ytterligare en omfattande institution för lagarbetet, men riksdagen förklarade sig icke kunna annat än instämma i den av departementschefen uttalade uppfattningen, att för vinnande av ökad säkerhet och snabbhet i rättsskipningen en genomgripande reform av vårt rättegångsväsen vore högeligen av behovet påkallad. Vid 1911 års riksdag, då frågan återkom och ledde till positivt beslut från riksdagens sida, framhöll statsutskottet ytterligare vikten av att en dylik reform inom den närmaste framtiden komme till stånd. Processkommissionen uttalade efter en ingående utredning, att de allvarliga och djupgående brister, som vidlådde rättegångsväsendet, icke kunde avhjälpas genom smärre reformer. Endast genom att underkasta rättegångsväsendet i hela dess omfattning en ingående granskning och revision stode en verklig förbättring att vinna. I de över processkommissionens betänkande avgivna yttrandena av domstolar och andra myndigheter samt enskilda sammanslutningar ha allmänt framhållits bristerna i gällande rättegångsordning och betonats vikten av att en reform på detta område komme till stånd. Särskilt starkt har detta kommit till uttryck i advokatsamfundets yttrande, vari framhållits, att det för närvarande i det viktigaste av alla hänseenden, nämligen rättsskipningens säkerhet, bruste långt mer än i allmänhet erkändes och långt mer än som vore rimligt och försvarligt. Från rättsvetenskapligt håll har uttalats, att bristerna vore av den art, att de måste föranleda en omfattande omarbetning av vår rättegångslag, och att denna måste gälla även talrika andra processrättens delar än dem, som stå i omedelbar förbindelse med handläggning, bevisning och organisation. Lagrådet framhöll 1928, att det vore nödvändigt att gripa

sig an med en allmän rättegångsreform och att försök att genom upplappning och modernisering i enskilda delar råda bot för befintliga missförhållanden ovillkorligen vore dömda att väsentligen misslyckas och endast kunde förhåla det angelägna verket; arbetet på en allmän reform borde därför utan uppskov fullföljas. I 1931 års proposition angående huvudgrunderna för en rättegångsreform framhöllos, efter en ingående granskning, bristerna i nuvarande rättegångsordning. På hemställan av det särskilda utskott, till vilket propositionen hänvisats, uttalade riksdagen, att en i vissa hänseenden genomgripande reform av vårt rättegångsväsen borde komma till stånd samt att med hänsyn därtill arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänger borde utan dröjsmål upptagas. I sitt utlåtande över processlagberedningens förslag har lagrådet uttalat, att lagrådet även vid den nu verkställda granskningen och i sin nuvarande sammansättning kunde obetingat ansluta sig till uppfattningen, att en allmän rättegångsreform vore av behovet påkallad och borde utan dröjsmål komma till stånd.

Den omfattande utredning angående bristerna i gällande rättegångsordning, som under det långvariga arbetet på en processreform åvägabragts, ger vid handen, att de allvarligaste bristfälligheterna vidlåda själva förfarandet i de olika instanserna. Vad angår processen i underrätt är otvivelaktigt bristen på koncentration en av de största svagheter. Denna brist, som sammanhänger med det rådande uppskovsväsendet, bidrager till långsamheten i rättskipningen och utgör framför allt en fara för rättsskipningens säkerhet. Kravet på säkerhet innebär, att domen skall i så stor utsträckning, som överhuvud är möjligt, vara ett uttryck för det materiellt och icke blott formellt rätta i saken. Ett nödvändigt villkor för att så skall bli fallet är, såsom lagrådet tidigare framhållit, att förfarandet är anordnat på sådant sätt, att domstolen erhåller en möjligast fullständig, överskådlig och verkligheten motsvarande bild av det rättsligt relevanta saksammanhanget. Härför erfordras en uttömmande utredning, som klart belyser sakuppgifternas verkliga innebörd och räckvidd samt de förebragta bevisens tillförlitlighet. Det nuvarande förfarandet kan icke anses fylla detta krav. Handläggningen är, särskilt i de större målen, uppdelad på ett flertal rättegångstillfällen, ofta skilda av lång tids mellanrum. Detta föranleder en ofta godtycklig uppdelning av förhandling och bevisföring. Materialet förelägges domstolen styckevis, och det råder brist på reda och planmässighet i rättegångens utförande. Ofta precisera parterna icke från början noga sin ståndpunkt utan detta sker först sedan målet långt framskridit, varvid ej sällan alldeles nya synpunkter göras gällande. Något samlande av bevisningen till ett och samma tillfälle förekommer vanligen icke. Särskilt i fråga om vittnesbevisningen medför detta, såsom framhållits i lagrådets yttrande 1928, allvarliga olägenheter. Vittnen om samma tilldragelse inkallas ofta till olika sammanträden och höras ej sällan utan att parterna äro personligen närvarande. Dessutom höras vittnena ofta vid tidigare tillfälle än då parternas sakframställning föreligger i slutligt skick. Just innehållet i avlagda

vittnesberättelser kan ofta föranleda part att vid senare rättegångstillfälle jämkä, förklara eller komplettera sina tidigare uppgifter. Oklara punkter i vittnesmålen komma i följd härav att kvarstå, viktiga uppgifter som skulle stått till buds komma ej fram, och möjligheten att kontrollera trovärdigheten minskas avsevärt. Den bristande koncentrationen samt den omständigheten, att parternas sakframställningar och deras närmare utveckling av sin talan ofta sker i skriftlig form, medför stora svårigheter för domaren att överskåda materialet och förhindrar en verksam processledning från hans sida. Lekmännens deltagande i rättsskipningen blir också i hög grad försvårat.

De nu angivna bristerna i förfarandet gälla i främsta rummet tvistemålen och göra sig icke i samma grad kännbara med avseende å brottmålen. I dessa är förfarandet, särskilt beträffande mål angående grövre brott, där en förberedande undersökning ägt rum genom polis- och åklagarmyndigheternas försorg och där den tilltalade är häktad, i allmänhet mera koncentrerat. Jämväl i dylika mål är emellertid handläggningen understundom fördelad på flera rättegångstillfällen, vilket förhållande sammanhänger med gällande bestämmelser om tiden för hållande av rannsaking med häktad. Även andra olägenheter göra sig gällande med avseende å brottmålen. Den förberedande undersökningen är endast högst ofullständigt reglerad i lag. Såsom riksdagen uttalat medför avsaknaden av bestämmelser i detta ämne visserligen för polis och åklagare möjlighet till ett smidigt tillvägagångssätt men innebär samtidigt en viss fara. Å ena sidan kan bristen på fasta gränser för myndigheternas befogenhet medföra vådor för den enskildes säkerhet och utredningens opartiskhet. Dessa vådor bliva än större därigenom, att det vid förundersökningen upprättade protokollet stundom lägges till grund för protokollföringen vid domstolen och därmed även för domstolens avgörande i målet. Å andra sidan kan saknaden av lagbestämmelser försvåra ett verksamt efterspanande och beivrande av brott. Handläggningen vid domstol av de grova brottmålen äger ej sällan ett så starkt inkvisitoriskt drag, att domstolens opartiskhet eller i allt fall allmänhetens tilltro till domarens objektivitet råkar i fara.

En prövning omedelbart på grund av det material, som enligt nyss angivna grunder förebringas inför domstolen, är tydligen icke möjlig. I de ej sällsynta fall, då en domare, som har att deltaga i den slutliga prövningen av ett mål, icke varit tillstädes vid alla de föregående rättegångstillfällena, är en dylik omedelbar prövning uppenbarligen utesluten. Men även i andra fall kan med hänsyn till den långa tid, som en rättegång ofta pågår, och det oordnade skick, vari materialet förelägges domstolen, domaren icke hålla i sitt minne vad som förekommit, så att han omedelbart därpå kan grunda sin dom. I följd härav måste processmaterialet återgivas i ett protokoll, och det är uteslutande vad som influerar i protokollet som lägges till grund för domen. Såsom uttalats av riksdagen kan emellertid protokollet giva endast en ofullständig bild av det verkliga händelseförloppet; detta gäller särskilt viktiga delar av bevismaterialet. Härtill kommer, att protokollen, vilka understundom upprättas lång tid efter handläggningen och utan att parterna äga möj-

lighet att verksamt kontrollera protokollföringen, ej sällan brista i fullständighet och korrekthet.

En allvarlig brist i det nuvarande rättegångsförfarandet utgör vidare det föråldrade skick, vari våra bevisförings- och bevisprövningsregler befinna sig. I princip gäller alltså den legala bevisteorien, enligt vilken vissa såsom otillförlitliga betraktade bevis uteslutas från användande, under det att andra äro underkastade reglering med hänsyn till sitt bevisvärde. Domaren är sålunda begränsad i sin prövning av vad i målet skall hållas för sant. Visserligen har en del av den legala bevisteoriens regler genom praxis så småningom kommit att undergå betydande jämkningar, men de alltså kvarstående föreskrifterna om vittnesjäven avskära i stor utsträckning domstolen från upplysningar just från deras sida, som bäst känna de faktiska omständigheterna i saken. Den i många fall ytterst värdefulla kunskapskälla, som parternas personliga avhörande utgör, kommer i alltför ringa utsträckning till användning såsom medel till sanningens utforskande. Med undantag för de grövre brottmålen kallas parterna endast sällan att komma personligen till stades. Verksamma medel saknas ock att förmå dem att i sina utsagor hålla sig till sanningen. En brist med avseende på bevisningen är även, att bestämmelser saknas om skyldighet för part eller annan att i rättegång förete skriftliga handlingar, som äga betydelse för utredningen.

De brister, som sålunda vidlåda underrättsförfarandet, göra sig i än högre grad kännbara beträffande rättegången i överrätterna. Visserligen har den långsamhet, som tidigare kännetecknat överrättsprocessen och som haft sin grund i uppkommen arbetsbalans, numera väsentligen avhjälpts. Men de brister i fråga om utredningens tillförlitlighet, som föreligga beträffande första instansen, framträda än skarpare i överrätterna. Förfarandet är i hovrätterna vanligen och i högsta domstolen alltid rent skriftligt. Överrätterna äro för sitt bedömande av målen i regel helt hänvisade till det i underrättsprotokollen och parternas inlagor återgivna materialet. Domstolen har sålunda föga möjlighet att i nödig omfattning komplettera utredningen, och även för parterna erbjuder det ofta betydande svårigheter att genom förebringande av nytt material giva en annan bild av saksammanhanget. De högre instansernas domare måste grunda sina intryck och slutsatser på protokoll över förhandlingar, som de ej själva övervarit. På sätt framhållits av såväl lagrådet som riksdagen återverkar detta även på underrätterna såtillvida, att det medför obenägenhet hos dessa att i sina avgöranden taga hänsyn till annat än det som kommit till tydligt uttryck i protokollet.

Förutom i fråga om de nu antydda bristerna i förfarandet framträder behovet av en reform även beträffande andra till processrätten hörande områden. Det torde vara allmänt erkänt, att vår nu mer än tvåhundra år gamla rättegångsbalk icke tillgodoser de nya behov, som sedan dess tillkomst framträtt. Vissa institut, såsom laga domstol, rättegångsombud, tredje mans deltagande i rättegång, omröstning, rättegångskostnad och tredsdom äro endast ofullständigt reglerade; å andra områden saknas helt bestämmelser, såsom i fråga om säkerhetsåtgärder i rättegång.

Reformens omfattning.

Att för avhjälpande av de nu antydda bristerna en reform av vårt rättsgångsväsen är nödvändig och icke kan undanskjutas, kan enligt min mening icke vara föremål för tvekan. Rörande omfattningen av en sådan reform ha under utredningsarbetets gång olika meningar gjort sig gällande.

Processkommissionen ansåg, att bristerna i rättsgångsväsendet hänförde sig såväl till organisationen av domstolarna och övriga rättsskipningsorgan som till själva förfarandets gestaltning samt att reformen därför borde omfatta såväl organisationen som proceduren. I fråga om domstolsorganisationen innebar kommissionens förslag bland annat, att rättsskipningen i städerna skulle förstättligas och att för underrätterna, som kunde vara gemensamma för land och stad, skulle anordnas så stora jurisdiktionsområden, att inom domstolen kunde genomföras en fördelning av arbetet efter dess beskaffenhet. Underrätten, i förslaget benämnd lagmansrätt, skulle i tingslag, som omfattade landsbygd och stad eller endast landsbygd, bestå av lagfaren ordförande och nämnd. I tingslag, som omfattade endast stad, skulle lagmansrätten i tvistemål utgöras av en lagfaren ensamdomare och i brottmål av en domare och nämnd, dock att mindre brottmål i vissa fall skulle handläggas utan nämnd. De nuvarande hovrätterna skulle uppdelas å ett antal av sju till nio, förlagda till olika orter inom landet. Det domföra antalet ledamöter i hovrätt skulle utgöra tre. Vid handläggning och avgörande av grövre brottmål skulle jämväl i hovrätten nämnd medverka.

Enligt 1931 års proposition skulle däremot reformen erhålla en mera begränsad omfattning. Sålunda framhöll departementschefen, att bristerna i vårt nuvarande rättsgångsväsen mindre vore att söka i själva organisationen än i rättsgångens inre gestaltning eller med andra ord i själva förfarandet. Om man läte reformen i första hand gälla förfarandet och så att säga ske inifrån, begränsades såsom en följd härav de organisatoriska åtgärderna till sådana, som kunde anses stå i mera nödvändigt samband med förfarandet och vore ägnade att bereda erforderligt utrymme åt de nya förhandlingsprinciperna. Enligt de i propositionen framlagda huvudgrunderna för rättsgångsreformen lämnades domstolsorganisationen i det väsentliga oberörd. Till stöd för en dylik begränsning av reformen åberopades också, att de organisatoriska förändringar, som tidigare ifrågasatts, vore av den omfattande och på olika områden djupt ingripande beskaffenhet, att deras genomförande med all sannolikhet skulle komma att undanskjuta reformförslagets förverkligande till en oviss framtid. En sådan utveckling vore ur olika synpunkter i hög grad att beklaga. Bristerna i det nuvarande förfarandet vore dock så djupgående och av den betydelse för rättsgångsförfarandets viktigaste egenskap, dess säkerhet, att med en reform icke borde anstå längre än som nödvändigt betingades av förhållandena. Mot att nu skrida till en mera vittgående omläggning av organisationen talade också, att en sådan omläggning alltid måste te sig som skäligen oviss, innan någon erfarenhet vunnits rörande de nya arbetsuppgifter, som komme att åvila domstolarna.

Riksdagen anslöt sig till departementschefens uppfattning och framhöll, att med hänsyn därtill, att de brister, som vidlåda det nuvarande rättegångsväsendet, i huvudsak avsåge rättegångens inre gestaltning, reformarbetet främst borde inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande. Ändringar i organisationen borde vidtagas endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolar och andra organ skulle bli i stånd att uppbära ett dylikt förfarande. Särskilt då det gällde att genomföra organisatoriska ändringar vore det nödvändigt att framgå med stor försiktighet. Sådana ändringar låte sig i allmänhet icke genomföra utan betydande tidsutdräkt och ökade kostnader. Svårigheter mötte att bilda sig en mening om den lämpligaste organisationen, innan erfarenhet vunnits angående omfattningen av de arbetsuppgifter, som genom ett reformerat förfarande komme att påläggas de olika organen. Härtill komme, att den nuvarande domstolsorganisationen i hög grad uppbures av gammal tradition och införlivats med befolkningens åskådningsätt. Å andra sidan vore det tydligt, att de ändringar, som erfordrades för att domstolar och andra organ skulle kunna uppbära ett ombildat förfarande, måste vidtagas. Eljest kunde det nya förfarandet från början komma att utvecklas i ej önskvärd riktning.

I processlagberedningens förslag ha de sålunda antagna grundlinjerna för reformens omfattning följts. Förslaget bibehåller sålunda i stort sett den nuvarande domstolsorganisationen oförändrad men innebär en genomgripande omläggning av förfarandet.

Mot den nu angivna begränsningen av rättegångsreformens omfattning ha några anmärkningar icke framställts. Även enligt min mening hänföra sig bristerna i gällande rättegångsordning huvudsakligen till själva domstolsförfarandet. Med hänsyn härtill delar jag den uppfattningen, att reformen främst bör inriktas på att genom förändringar i fråga om förfarandet söka avhjälpa dessa brister. Däremot böra icke andra organisatoriska förändringar vidtagas än sådana, som med någon större grad av visshet kunna anses betingade av det nya förfarandet. För en sådan begränsning av reformen talar också, på sätt i riksdagens yttrande framhållits, svårigheten att innan erfarenhet vunnits om det nya förfarandets verkningar bedöma den lämpligaste organisationen. Även ur ekonomisk synpunkt tala starka skäl för att reformen begränsas på nu angivet sätt.

Grunderna för reformen.

De bärande grundtankarna i det föreslagna nya rättegångsförfarandet inefattas i rättegångens muntlighet, koncentration och omedelbarhet. Dessa grundsatser skola principiellt tillämpas i alla instanser. Rättegångens muntlighet innebär, att processmaterialet skall vid den förhandling, som ligger till grund för domen, framläggas för domstolen i muntlig form. Målets avgörande skall omedelbart grundas å vad sålunda muntligen framlägges. För möjliggörande härav är nödvändigt att förhandlingen kan slutföras vid ett enda rättegångstillfälle eller i varje fall vid rättegångstillfällen, som ligga

varandra så nära i tiden, att domstolens uppfattning om vad som förekommit ännu är ogrumlad. I fråga om bevisningen skall grundsatsen om den fria bevisprövningen tillämpas. Denna innebär såväl att någon begränsning ej uppställas i fråga om de kunskapskällor, som få användas för sanningens utletande, som ock att domaren vid värderingen av den föreliggande bevisningen icke är bunden av legala regler. Mellan denna grundsats och de nyss antydda principerna för förhandlingen råder ett intimt samband. Genomförande av den fria bevisprövningen förutsätter ett koncentrerat, muntligt förfarande.

De nu berörda grundsatserna för förfarandet och deras närmare utformning ha under utredningsarbetet varit föremål för ingående överväganden. I stort sett torde numera råda enighet i dessa frågor. Riksdagen har, såsom framgår av det föregående, anslutit sig till förslaget om genomförande av ett på nämnda grundsatser byggt förfarande. I processlagberedningens förslag ha principerna närmare utformats. Lagrådet har i sitt utlåtande över förslaget anfört, att den grundval för reformen, som tillkommit efter så ingående överväganden och vunnit statsmakternas gillande, ej borde rubbas utan synnerligen starka skäl. De antagna grunderna överensstämde också med vad lagrådet förordade i sitt år 1928 avgivna yttrande. Även vid den nu verkställda granskningen och i sin nuvarande sammansättning kunde lagrådet obetingat ansluta sig till de principer, vilka uppbära det föreliggande förslaget.

Vid övervägande av de sålunda framställda grundsatserna för förfarandet har även jag kommit till den uppfattningen, att de i allt väsentligt böra godtagas. I detta sammanhang vill jag särskilt framhålla, att genomförandet av dessa grundsatser ingalunda innebär någon nyhet för svenskt rättsväsen. I äldre tider var all rättegång muntlig. Parter och andra, som skulle avgiva utsagor, företrädde och yttrade sig muntligen inför den menighet eller de andra lekmän, som utgjorde den dömande rätten. Förhandlingens muntlighet och koncentration ha varit förhärskande långt in i nyare tid. Först så småningom, genom utvecklingen av en kår av juridiskt bildade ämbetsmannadomare, rättsmedlens organiserande och ett därmed följande vidsträcktare bruk av dem, inträdde en brytning med de äldre principerna; det muntliga anförandet ersattes alltmer av skriftliga framställningar, och en följd härav var koncentrationens uppgivande. En anordning av domstolsförfarandet i enlighet med grundsatserna om rättegångens muntlighet, omedelbarhet och koncentration innefattar sålunda en anknytning till äldre svenska rättstraditioner.

Lagrådet har i sitt utlåtande över processlagberedningens förslag givit sitt erkännande åt det sätt, varpå beredningen i lagtext utformat de uppdragna grundlinjerna och löst de mångfaldiga och ofta invecklade problem, som under det föregående arbetet lämnats åsido. Som allmänt omdöme kan jag ansluta mig till detta uttalande av lagrådet. I samband med behandlingen av de anmärkningar, som lagrådet på vissa punkter framställt, skall jag

återkomma till frågan om ändringar i förslaget. Redan nu anser jag mig dock böra angiva min ståndpunkt till vissa särskilda spörsmål, rörande vilka viss meningsskiljaktighet uppkommit och som av mig även berörts vid förslagets remitterande till lagrådet.

Vissa särskilda frågor.

Förberedelse och huvudförhandling i mål mellan enskilda parter.

Genomförandet av en koncentrerad förhandling inför domstolen förutsätter, såväl att ledaren av förhandlingen är väl insatt i målet som att parterna eller deras ombud äga kännedom om den ståndpunkt motparten intager och de bevis han ämnar åberopa. På grund härav måste huvudförhandlingen i målet föregås av ett förberedande förfarande. Enligt förslaget skall i tvistemål och sådana brottmål, däri talan föres allenast av målsägande, förberedelse äga rum inför rätten, som i detta fall är domför häradsrätt med härads-hövdingen ensam och rådhusrätt med en lagfaren domare. Förberedelsens syfte är i främsta rummet, att målet under denna skall så beredas, att det vid huvudförhandlingen kan slutföras i ett sammanhang. I första hand skola vid förberedelsen parternas ståndpunkter klarläggas; parterna skola angiva de omständigheter de vilja åberopa till stöd härför samt i vad mån de bestrida motpartens uppgifter. Tillika skall bevisupptagningen vid huvudförhandlingen förberedas. Parterna ha att uppgiva den bevisning de ämna åberopa och vad de vilja styrka med varje särskilt bevis. Vidare skola åtgärder vidtagas för att bevisningen skall vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen; så skall t. ex. i erforderliga fall sakkunnig förordnas under förberedelsen och beslut meddelas om skyldighet att förete skriftlig handling. Däremot utgör vad som förekommit vid förberedelsen icke utan vidare underlag för domen. Det är den efter förberedelsen följande huvudförhandlingens uppgift att bilda grundval för domen. Vid denna förhandling skall allt material framläggas: parterna skola framlägga sina påståenden och fullständigt utveckla sin talan samt all bevisning förebringas. Domen skall grundas å vad vid huvudförhandlingen förekommit. Materialet från förberedelsen får sålunda läggas till grund för avgörandet endast om och i den mån det ånyo förebringas vid huvudförhandlingen.

Mot förslaget i denna del har riktats den anmärkningen, att rättsskipningens säkerhet sattes i fara genom bestämmelsen om vad som är processmaterial. Vad som framkommit under förberedelsen borde få utgöra grundval för domen, även om det icke uttryckligen åberopats och förebringats vid huvudförhandlingen. Särskilt stötande vore, om någon omständighet, som part under förberedelsen berört och som upptagits i protokollet eller vid skriftlig förberedelse intagits i skrift men som till följd av förbiseende ej omnämnts vid huvudförhandlingen, ej skulle få beaktas. Därest vid förberedelsen åberopats t. ex. en ingående rättshistorisk utredning eller ett vidlyftigt sakkunnigutlåtande, borde vid avgörandet hänsyn till detta material få tagas, även om det icke muntligen föredragits vid huvudförhandlingen.

Enligt min mening skulle ett stadgande av innebörd, att vad vid förberedelsen förekommit vore processmaterial i den meningen, att det utan att införas vid huvudförhandlingen kunde läggas till grund för domen, innebära en allvarlig fara för processen och i hög grad äventyra vad man eftersträvar att vinna med det koncentrerade förfarandet. En sådan bestämmelse skulle lätt föranleda parterna att vid utförande av sin talan lägga huvudvikten vid förberedelsen och där förebringa allt material, varmed de ville övertyga domstolen. Huvudförhandlingen skulle härigenom, såsom ock riksdagen uttalat, kunna komma att förvandlas till ett tomt sken. Även lekmännens deltagande i rättsskipningen skulle i hög grad försvåras. Då vid förberedelsen rätten i regel består av endast en domare, skulle de övriga domare, som deltaga i huvudförhandlingen, nödgas döma på ett material, som endast medelbart bringas till deras kännedom. Jag kan därför icke förorda ett stadgande av nu antytt innehåll. Faran för att part skulle underlåta att vid huvudförhandlingen åberopa någon för avgörandet betydelsefull omständighet synes mig vara mycket ringa, och i de fall, då någon dylik omständighet förbigås, har rätten att fästa uppmärksamheten därå. Enligt uttryckligt stadgande i förslaget har rätten att tillse, att målet blir uttömmande behandlat, och att genom frågor och erinringar söka avhjälpa otydlighet och ofullständighet i gjorda uttalanden. Det torde vara tydligt, att vid huvudförhandlingen icke varje vid förberedelsen ingiven handling behöver uppläsas i sin helhet eller varje ostridigt faktum åter omnämnas. Om sålunda målet rör tolkningen av viss bestämmelse i ett skriftligt kontrakt, som ingivits vid förberedelsen, och parterna vid huvudförhandlingen föredraga endast den omtvistade bestämmelsen, föreligger intet hinder att rätten vid sin redogörelse för saken i domen upptager också andra bestämmelser däri, om vilka tvist ej råder, även om dessa ej uttryckligen nämnts vid huvudförhandlingen. I fråga om vidlyftiga sakkunnigutlåtanden, som inkommit under förberedelsen och varav parterna tagit del, kan i många fall vara tillräckligt, att den sakkunniges slutsatser uppläsas vid huvudförhandlingen. Skulle däremot göras gällande, att den sakkunniges redogörelse för de faktiska omständigheterna är oriktig eller ofullständig, bör redogörelsen i denna del uppläsas, så att parterna få tillfälle att yttra sig däröver. Överhuvud bör, såsom lagrådet 1928 yttrat, vid huvudförhandlingen få refereras till vidlyftiga specialutredningar, framlagda dokument o. dyl. från förberedelsen utan att ett fullständigt muntligt återgivande behöver äga rum. Så snart en dylik handling vid huvudförhandlingen ställts under diskussion mellan parterna, skall den uppenbarligen få läggas till grund för avgörandet. Likaså torde vara uppenbart, att om vid förberedelsen vissa omständigheter blivit ostridiga och parterna, då de utveckla sin talan vid huvudförhandlingen, utgå från dessa omständigheter såsom kända, rätten även kan beakta desamma. Om målet t. ex. rör ett omfattande kontokurantförhållande och vid förberedelsen ingivits en kontokurant, omfattande alla parternas mellanhavanden, behöva vid huvudförhandlingen icke alla siffror i denna föredragas, utan förhandlingen kan begränsas till de stridiga posterna och rätten dock i sin

dom taga hänsyn även till kontokuranten i övrigt. Då en tolkning av förslaget ifrågavarande bestämmelse i enlighet med vad nu anförts låter sig väl förena med bestämmelsens avfattning, har jag ansett mig icke böra föreslå någon ändring däri. Förslaget har ock på denna punkt lämnats utan erinran av lagrådet.

Förundersökning och huvudförhandling i åklagarmål.

I brottmål, vari åklagare för talan, skall enligt förslaget icke äga rum någon sådan förberedelse inför rätten som nyss nämnts. I stället skall, innan åtal anställes, förundersökning verkställas genom polis- och åklagarmyndigheterna. Till sitt ändamål överensstämmer denna i viss mån med förberedelsen i tvistemål. Vid förundersökningen skall målet så beredas, att bevisningen kan vid huvudförhandlingen förebringas i ett sammanhang. Därjämte skall under förundersökningen utredas, vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligga för åtal mot honom. I samband med att åtal väckes skall till rätten överlämnas protokoll eller anteckningar från förundersökningen. Dessa handlingar få emellertid ej läggas till grund för huvudförhandlingen, och domen skall grundas endast å vad vid huvudförhandlingen förekommit. Beträffande sistnämnda fråga hänvisar jag till vad ovan anförts rörande förhållandet mellan förberedelsen i tvistemål och huvudförhandlingen.

Mot förslagets bestämmelser rörande brottmålsförfarandet ha anmärkningar framställts från varandra motsatta utgångspunkter. Sålunda har å ena sidan från advokathåll gjorts gällande, att förslaget icke erbjöde tillräckligt skydd för den misstänkte mot maktmisbruk och rättsförluster under förundersökningen samt att förfarandet vore alltför inkvisitoriskt. Enligt denna mening stode förslaget härutinnan icke i överensstämmelse med de av statsmakterna tidigare godkända principerna. Å andra sidan har, närmast från åklagarhåll, uttalats farhågor för att förslaget icke medgäve tillräckliga möjligheter för en effektiv utredning.

De i förstnämnda avseende gjorda anmärkningarna gå bland annat ut på följande. Den misstänktes rätt att under förundersökningen biträdas av försvarare vore icke vederbörligen tillgodosedd. Ofta saknade den misstänkte på grund av ekonomiska och andra förhållanden möjlighet att vidtaga åtgärder för att själv skaffa sig försvarare. Härtill komme de talrika fall, då den misstänkte icke vore i stånd att bedöma situationen och därför icke heller insåge behovet av en kompetent försvarare. De föreslagna bestämmelserna om hans rätt att få kännedom om vad vid förundersökningen förekommit vore otillfredsställande. I normalfallen vore det undersökningsledaren som skulle taga initiativ till anskaffande av offentlig försvarare, och det vore beroende på hans bedömande, om sakens beskaffenhet vore sådan, att behov av dylik försvarare föreläge. Värdet av den rätt, som förslaget medgäve den misstänkte och hans försvarare att närvara vid förhör under förundersökningen, neutraliserades i väsentlig mån genom bestämmelsen om att de icke

finge framställa frågor till den som hördes i annan ordning än den som undersökningsledaren bestämde. Slutligen medförde förslagets bestämmelser om förundersökningsprotokollet i realiteten, att protokollet komme att läggas till grund för huvudförhandlingen och avgörandet.

De sålunda framställda anmärkningarna synas väsentligen grunda sig på missförstånd rörande förslagets verkliga innebörd i berörda hänseenden. Någon avvikelse från de i 1931 års proposition angivna och av riksdagen godtagna huvudgrunderna för brottmålsförfarandet innebär icke förslaget. Dess bestämmelser ansluta sig ock nära till vad processkommissionen på sin tid föreslagit på dessa punkter. Enligt beredningens förslag äger den misstänkte under förundersökningen anlita biträde av försvarare, så snart undersökningen fortskridit så långt, att den kan anses riktad mot honom såsom skäligen misstänkt för brottet. På detta stadium skall den misstänkte, då han höres, underrättas om misstanken, och han får därigenom anledning att söka anskaffa försvarare. Om han ej själv vill eller kan utse försvarare, har såväl undersökningsledaren som rätten att beakta, att hans behov av biträde tillgodoses, och detta även för det fall, att någon begäran därom från den misstänktes sida ej föreligger. Förutsättning härför är, att på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke finnes kunna utan biträde tillvaratagas. Å andra sidan torde icke rimligen kunna ifrågasättas att medgiva den misstänkte en oinskränkt rätt härtill, hur obetydligt brottet än är. Om den misstänkte är anhållen eller häktad, har han emellertid ovillkorlig rätt att få offentlig försvarare. Det åligger undersökningsledaren såsom en tjänsteplikt att hos rätten göra anmälan, då behov av försvarare föreligger. Naturligen står det den misstänkte öppet att själv hos rätten begära förordnande av försvarare. Rätten har att omedelbart företaga sådan begäran till prövning. Denna prövning skall alltså icke, såsom förslaget synes ha uppfattats, anstå till dess åtal anhängiggjorts. Av bestämmelserna om domförhet framgår, att rätten vid handläggning av sådant ärende, liksom då fråga är om ett rättens ingripande under förundersökningen, är domför med en lagfaren domare. Det synes mig icke med fog kunna göras gällande att den misstänktes rätt att erhålla rättskunnigt biträde icke härigenom skulle vara i möjligaste mån tillgodosedd. I fråga om den misstänktes rätt att erhålla del av förundersökningsmaterialet stadgas i förslaget, att tillfälle skall lämnas den misstänkte och hans försvarare att taga kännedom om vad vid undersökningen förekommit. De ha sålunda möjlighet att allteftersom förundersökningen fortskrider erhålla del av det förbragta materialet. Uppenbarligen skulle det emellertid ofta kunna inträffa, att utredningen äventyrades, om den misstänkte på ett tidigt stadium finge kännedom därom och på grund därav bleve i stånd att undanskaffa bevis eller eljest försvåra utredningen. Det måste därför tillkomma undersökningsledaren att bedöma, när tillfälle att taga del av vad vid förundersökningen förekommit kan utan men för utredningen lämnas den misstänkte och försvararen. Ett viktigt skydd för den misstänkte utgör bestämmelsen, att åtal icke får beslutas, innan sådant tillfälle beretts dem. Så snart åtal beslutats,

äger den misstänkte eller hans försvarare rätt att erhålla avskrift av förundersökningsprotokollet. Det torde sålunda vara väl sörjt för att den misstänkte före huvudförhandlingen erhåller kännedom om det material åklagaren ämnar åberopa. I de fall, då den misstänkte eller hans försvarare är närvarande vid förhör, äger han framställa frågor till den som höres. Att denna befogenhet såtillvida begränsas, att frågor få framställas blott i den ordning undersökningsledaren bestämmer, torde vara nödvändigt för att förhöret skall kunna fullföljas på ett ändamålsenligt sätt och störande avbrott undvikas. Vad angår protokollet från förundersökningen stadgar förslaget, att utskrift därav skall, då åtalet väckes eller så snart ske kan därefter, tillställas rätten. Såsom motiv för denna bestämmelse anför beredningen, att protokollet måste vara tillgängligt för att rätten skall kunna bedöma, vilken bevisning som erfordras, och utfärda kallelser i enlighet härmed. Särskilt vore protokollet av betydelse för avgörande av huruvida sakkunnig skall anlitas. Rättens ordförande borde även taga del av protokollet, så att han kunde på lämpligt sätt ordna och leda huvudförhandlingen. I vad mån han eller andra ledamöter av rätten borde närmare studera materialet från förundersökningen, borde bli beroende av domarens eget omdöme. Kännedom om materialet möjliggjorde för honom att i förväg sätta sig in i de rättsliga spörsmål, som förekomme i målet. Å andra sidan finge han icke bli så bunden av detta material, att han grundade sitt avgörande härå eller ginge till huvudförhandlingen med förutfattad mening. Liknande synpunkter ha anförts av processkommissionen. I förslaget stadgas vidare, att skriftlig uppteckning av utsaga, som någon avgivit inför åklagare eller polismyndighet, icke får åberopas som bevis, med mindre det är särskilt medgivet eller rätten på grund av särskilda omständigheter finner, att det må medgivas. Detta stadgande avser det fall, att den som avgivit utsagan icke är närvarande vid förhandlingen. Det angivna undantaget från förbudet gäller dels då huvudförhandling hålles, ehuru målsäganden eller den tilltalade icke kommit tillstädes, och dels då annan, som hörts vid förundersökningen, är död eller svårigheter möta för hans inställelse vid rätten eller hans hörande skulle onödigt fördyra rättegången eller parterna vitsorda uppteckningens riktighet. Då målsäganden eller den tilltalade höres vid huvudförhandlingen, får enligt förslaget uppteckning av hans utsaga vid förundersökningen icke uppläsas i annat fall, än då hans utsaga vid förhöret inför rätten avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig. Liknande bestämmelse gäller beträffande vittne. Slutligen innebär förslaget, som redan nämnts, att domen får grundas endast å vad vid huvudförhandlingen förekommit. Vid min granskning av förslaget i denna del har jag lika litet som lagrådet funnit anledning till någon principiell erinran mot detsamma.

De närmast från åklagarhåll uttalade farhågorna för att förslagets regler i nu förevarande ämne icke medgäve tillräckliga möjligheter för en effektiv utredning måste enligt min mening anses överdrivna. Enligt förslaget er-

hålla undersökningsmyndigheterna i många fall ökade befogenheter i förhållande till vad nu gäller. Sålunda regleras befogenheten att till förhör hämta personer, vilkas hörande är erforderligt för utredningen, ett ämne varom för närvarande bestämmelser saknas. Att vissa begränsningar härutinnan måste uppställas, liksom ock i fråga om den tid, under vilken den hörde är skyldig att stå till förfogande för ändamålet, synes mig uppenbart. De bestämmelser, som i förslaget upptagits om den misstänktes rätt att anlita försvarare och att före huvudförhandlingen taga del av förundersökningsmaterialet, torde vara nödvändiga för att bereda den misstänkte erforderligt skydd och kunna icke anses obehörigen inkräkta på myndigheternas rörelsefrihet. Beredningens förslag i nu angivna hänseenden står ock i överensstämmelse med de av riksdagen antagna grunderna för rättegångsreformen, och jag saknar anledning att i någon väsentligare mån frångå förslaget härutinnan. På vissa punkter kunna dock jämkningar ifrågasättas; jag återkommer härtill vid behandlingen av de anmärkningar lagrådet framställt angående de särskilda paragraferna i förslaget.

Från såväl domar- som advokathåll har slutligen den meningen kommit till uttryck, att häktningsrätt alltjämt borde tillkomma även åklagare och ej, såsom enligt förslaget, enbart rätten. I anledning härav må framhållas, att denna fråga sammanhänger därmed, att häktning enligt förslaget icke såsom för närvarande innebär anställande av åtal utan reglerats såsom ett i förhållande till åtalet självständigt institut. För ernående av koncentration av domstolsförfarandet måste förundersökningen som regel vara avslutad före åtalets väckande; i följd härav kan häktningen ofta komma att bestå under jämförelsevis lång tid, innan målets behandling vid rätten vidtager. Det torde icke råda någon meningsskiljaktighet därom att vid sådant förhållande häktningsfrågan bör på ena eller andra sättet underkastas rättens prövning. Såsom beredningen erinrat äro härvid olika möjligheter tänkbara: antingen att låta häktningsbeslut ankomma på åklagare, varefter beslutet inom viss kortare tid underställes rättens prövning, eller att stadga, att beslut om häktning alltid skall meddelas av rätten. Enligt beredningens mening förelåge icke någon mera väsentlig skillnad mellan dessa båda anordningar; det av beredningen föreslagna systemet innebure icke heller någon större saklig olikhet mot vad för närvarande gäller. Med hänsyn till den ingripande betydelse en häktningsåtgärd har för den misstänkte, har beredningen ansett det för honom medföra större trygghet att beslut därom ankomme på rätten. Beredningen har såsom obefogad avisat den stundom uttalade farhågan, att rätten vid målets behandling skulle känna sig bunden av ett tidigare meddelat häktningsbeslut. Jag har icke ansett mig ha anledning att frångå förslaget, som ock på denna punkt av lagrådet lämnats utan erinran.

Hovrätt som första instans i vissa mål.

Beredningens förslag bibehåller liksom tidigare förslag i princip den nuvarande ordningen med tre instanser. Huvudregeln är alltså beträffande alla

mål, att målet skall väckas i allmän underrätt, att mot underrättens avgörande talan må fullföljas i hovrätt och att beträffande hovrättens avgörande fullföljd kan äga rum till högsta domstolen. Från denna huvudregel givas redan nu vissa undantag och begränsningar; i detta sammanhang skall jag icke uppehålla mig vid dem. Under reformarbetet har i olika sammanhang uppkommit fråga om en förenkling av instansordningen beträffande vissa grupper av tvistemål. Processkommissionen föreslog, att för behandlingen av handels- och sjörättsmål vid hovrätterna skulle inrättas särskilda avdelningar, vilka skulle bestå av lagfarna domare och sakkunniga lekmän, ävensom att vissa grupper av tvistemål skulle upptagas av hovrätt som första instans, om parterna överenskommit, att målet skulle där anhängiggöras. I båda nu angivna fall skulle talan kunna fullföljas i högsta domstolen. Vid granskningen av kommissionens betänkande framkom inom lagrådet stor tvekan om lämpligheten av kommissionens förslag, vilket möttes av starkt motstånd från underrättsdomarnas sida och ej heller vann större anslutning bland handelns målsmän. I 1931 års proposition framhölls, att till stöd för kommissionens förslag kunde åberopas beaktansvärda skäl och att dessa gjorde sig starkast gällande beträffande förslaget om inrättande vid hovrätterna av särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål med sakkunniga bisittare. Då undantagande av vissa viktiga mål från de allmänna underrätterna vore i hög grad ägnat att rubba underrätternas auktoritet, borde dock på denna punkt iakttagas största varsamhet.

I beredningens förslag har frågan återupptagits. Beredningen förordar, att hovrätt skall som första instans äga upptaga vissa tvistemål, om parterna skriftligen överenskommit, att tvisten upptages omedelbart av hovrätt. I de fall, då tvisten rör penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, fordras, att värdet av det varom tvistas överstiger 3,000 kronor. Undantagna äro ytterligare sådana mål, för vilka ett absolut forum är föreskrivet, såsom äktenskapsmål och mål angående fast egendom. I olikhet med vad processkommissionen föreslagit skall hovrätt tillika utgöra enda instans; någon fullföljd i ordinär väg mot hovrättens avgörande har ej medgivits. Enligt beredningens uppfattning skulle det föreslagna eninstansförfarandet ha till uppgift att, utan att skäligen krav på rättssäkerhet efterattes, tillgodose särskilt affärslivets behov av skyndsamma avgöranden. För detta behov stode nu till buds skiljemannaförfarandet, men ett sådant förfarande vore med hänsyn till garantierna för avgörandets tillförlitlighet i många fall underlägset ett domstolsförfarande; starka skäl talade enligt beredningens uppfattning för att parterna vid sidan av skiljemannaförfarandet ägde tillgång till ett domstolsförfarande. Då någon fullföljd icke skulle äga rum, ansåg beredningen, att — särskilt med hänsyn till domstolens sammansättning — förfarandet borde förläggas till hovrätt.

Mot beredningens förslag ha anmärkningar framställts särskilt från underrättsdomarnas sida. Sålunda framhåller föreningen Sveriges häradshövdingar, att det syntes uppenbart, att en sådan anordning skulle i ogynnsam riktning återverka på underrätterna och deras anseende. Förbudet

mot fullföljd till högsta domstolen komme ej att minska institutets användning, då ett dylikt förbud ur mångas synpunkt utgjorde en fördel med hänsyn till möjligheten av ett snabbare avgörande. Samma synpunkter utvecklas av föreningen Sveriges stadsdomare. Sannolikt vore enligt denna förnings åsikt, att parterna i många mål, som nu passerade två eller tre instanser, komme att begagna sig av det föreslagna eninstansförfarandet. Hovrätternas arbetsbörda skulle väsentligt ökas allt under det att underrätterna undandrogas åtskilliga mål. Ur allmän synpunkt skulle vara att beklaga, om underrätternas ställning rubbades och förtroendet för dem minskades. I varje fall borde tillfälle beredas parterna att genom överenskommelse åvägabringa ett eninstansförfarande även vid underrätt.

Vid förslaget granskning inom lagrådet ha två av lagrådets ledamöter lämnat förslaget utan erinran. De båda andra ledamöterna ha däremot avstyrkt förslaget genomförande. Till stöd för sin uppfattning ha dessa ledamöter framhållit bland annat, att den föreslagna anordningen syntes icke vara ägnad att i någon större utsträckning tillgodose de önskemål, som man inom affärslivet sökte förverkliga genom att hänskjuta tvister till avgörande av skiljemän; motiven till ett sådant hänskjutande vore ofta, att det ansetts önskvärt, att tvisten avgjordes av en domstol, inom vilken såväl juridisk som teknisk sakkunskap vore representerad. I de fall, då det vore av vikt att snabbt erhålla ett auktoritativt uttalande i en prejudicerande rättsfråga, vore ock den anvisade utvägen icke tillfyllest, så länge det i ett annat likartat fall stode part öppet att draga samma fråga under högsta domstolens prövning. Även om för närvarande ett visst behov av en sådan anordning som den av beredningen föreslagna kunde antagas vara för handen, måste enligt dessa ledamöters uppfattning likväl detta behov minskas genom den nya rättegångsbalkens ikraftträdande; anordningen måste ock i viss mån verka försvagande på underrätternas ställning. För att möjliggöra ett särskilt snabbt avgörande erbjöde sig ock utvägen att tillerkänna rättsverkan åt en utfästelse att ej fullfölja talan i sådana tvistemål, vari förlikning är tillåten.

De skäl, som sålunda anförts mot beredningens förslag i denna del, hänföra sig i huvudsak till de allmänna intressen, som äro förknippade med instansordningens upprätthållande. Mot dessa intressen bryta sig ej sällan för den enskilde viktiga rättsskyddsintressen, vilka också de äro av betydelse ur allmän synpunkt. Uppenbart möta stora svårigheter att i sådana fall nå fram till en tillfredsställande lösning. Av de två lagrådsledamöter, som avstyrkt beredningens förslag, har särskilt framhållits avsaknaden av teknisk sakkunskap inom den av beredningen föreslagna instansen. Dessa ledamöter ha ock anvisat utvägen med en reglering av skiljemannaförfarandet på sådant sätt, att största möjliga garantier vunnes för avgörandets tillförlitlighet, och även uttalat som önskvärt, att domstolarnas lagfarna ledamöter kunde åtaga sig skiljemannauppdrag; förbud häremot borde icke uppställas för domare i någon instans. En annan lösning är den, som anvisats av processkommissionen och som innebär förläggande till hovrätt av

en handels- och sjörättsdomstol med sakkunniga bisittare. Beredningen har i sitt förslag icke tagit ståndpunkt till frågan om de särskilda, från den allmänna rättegångsordningen avvikande processformer, som redan nu föreligga i fråga om vissa grupper av mål, bland dessa handelsmål. Det är alltså att motse, att denna fråga upptages till behandling vid det fortsatta lagstiftningsarbetet. Med hänsyn härtill och då även enligt min mening vägande anmärkningar kunna göras mot beredningens förslag i den utformning, vari det nu föreligger, anser jag, att det icke för närvarande bör upptagas i lagstiftningen.

Till frågan, huruvida utfästelse att ej fullfölja talan bör tillerkännas rättsverkan, återkommer jag i samband med en av lagrådet i detta ämne vid 49 kap. gjord erinran.

Lekmäns deltagande i rättsskipningen.

Under reformarbetets gång har, som framgår av vad redan anförts, i olika sammanhang starkt framhållits betydelsen av lekmäns deltagande i rättsskipningen. Utgångspunkten för dessa uttalanden har varit den nuvarande organisationen av våra häradsrätter med en lagfaren domare, häradshövdingen, som rättens ordförande och en vid hans sida ställd folkvald nämnd. Som den alltjämt bärande grunden för denna domstolsform har, såsom i 1931 års proposition, framhållits den urgamla svenska uppfattningen, att folket hade att deltaga ej blott i lagarnas stiftande utan ock i deras vårdande och upprätthållande. Att nämndens deltagande i häradsrättens verksamhet varit av det största värde erkännes allmänt. Nämndens deltagande har fast förankrat rättsskipningen i folkets förtroende, och nämnden har med sin av erfarenheten mera omedelbart påverkade uppfattning bidragit till att åt den svenska rättsskipningen ge ett drag av skälighet och billighet, som torde fördelaktigt känneteckna den i förhållande till många främmande länders. Som särskilda utskottet framhållit, torde ock enighet råda därom, att lekmännens deltagande i rättsskipningen vid häradsrätt bör ske genom nämnd.

Vad däremot angår nämndens sammansättning och inflytande ha meningarna gått mera isär. Det domföra antalet nämndemän är för närvarande lägst sju, högst tolv, och endast enhällig nämnd kan överrösta den lagfarne domaren. Processkommissionen hade nedsatt antalet ledamöter i nämnden till fem; därest fyra nämndemän förenade sig om en mening, skulle denna gälla. I 1931 års proposition hade förordats, att antalet fastställdes till åtta och att nämndens röst skulle gälla mot den lagfarne domarens, då en majoritet av sex nämndemän föreläge. Vid propositionens behandling inom utskottet framkommo olika meningar. Majoriteten inom utskottet ansåg, att gällande regler om nämndens rösträtt borde bibehållas och fann ej heller anledning till avvikelse från den nuvarande bestämmelsen, att sju nämndemän utgjorde domfört antal. I en till utskottets betänkande avgiven reservation uttalade flera utskottsledamöter sin anslutning till propositionens omröst-

ningsregler. Beträffande domförheten förordades, att nämnden borde vara domför med sju nämndemän; vare sig sju eller åtta nämndemän närvore vid målets avgörande, borde, om sex av nämnden enades om en mening, denna gälla. Vid behandlingen i riksdagen stannade kamrarna vid olika beslut. Första kammaren biträdde utskottets hemställan, medan andra kammaren anslöt sig till reservationen.

Beredningen har i sitt förslag upptagit det domföra antalet ledamöter i nämnden till lägst sju, högst nio. Det högre antalet har, i anslutning till vad som framförts inom utskottet, tillkommit med tanke på att domstolen ej till följd av en eller annan nämndemans förfall under pågående handläggning skulle förlora sin domförhet. Vad angår nämndens rösträtt har beredningen ansett sig böra bibehålla kravet på nämndens enhällighet för det fall, att i nämnden ej sitta flera än sju. Om sju nämndemän biträda samma mening, skall denna alltså enligt beredningens förslag gälla mot ordförandens, även om i nämnden sitta flera än sju. Beträffande val av nämndemän bibehåller förslaget i allt väsentligt nu gällande regler. Antalet nämndemän, som skola utses för varje tingslag, har av beredningen satts till aderton; dock äger Kungl. Maj:t, om det erfordras, beträffande visst tingslag höja detta antal.

Mot beredningens ståndpunkt till de nu behandlade frågorna ha vissa gensagor framkommit. Ut i sitt till Kungl. Maj:t avgivna yttrande har föreningen Sveriges häradshövdingar gjort gällande, att med beredningens förslag nämndens ställning skulle väsentligt förändras; mer eller mindre klart skattade beredningen åt föreställningen om nämnden som jury. Främst har föreningen riktat sin kritik mot fastställande av antalet nämndemän, som skola utses för varje tingslag, till aderton; föreningen har ock ifrågasatt, huruvida det kunde vara riktigt att det utan i lagen angivna direktiv överlämnades åt Kungl. Maj:t att höja detta antal. Med de täta tingssammanträden, som förutsattes i förslaget, skulle enligt föreningens uppfattning nämnden avsevärt betungas; det låte sig icke göra att med en så utsträckt tjänstgöring för nämndemansuppgiften erhålla, såsom för närvarande, ortens mest betrodda män. Föreningen hemställer, att antalet nämndemän bestämmes till lägst tjugufyra för varje tingslag och att det överlämnas åt rätten att, om det visar sig erforderligt, höja detta antal. Föreningen riktar sig vidare emot att det högsta antalet för domförhet begränsats till nio; i vissa fall föreläge för en rationell representation behov av tolv nämndemän. Beträffande nämndens rösträtt ansluter sig föreningen till kravet på enhällighet inom nämnden. Slutligen ifrågasättes, om ej val till nämnden borde förrättas på en gång för hela tingslaget; vid nämndemans avgång skulle fyllnadsval ske för den återstående tiden av valperioden.

Vad först angår nämndens ställning och uppgifter anser jag mig helt kunna giva min anslutning till den uppfattning, som kommit till uttryck i såväl 1931 års proposition som särskilda utskottets utlåtande. Rättsskipningens folkliga anknytning är en av det svenska samhällets ursprungligaste och bästa traditioner. Att nämnden i våra häradsrätter alltjämt har att fylla en viktig rättsskipningsuppgift, torde icke mötas av gensaga från något håll. I

det muntliga och omedelbara förfarande, som nu föreslås, framträder denna uppgift om möjligt ännu skarpare än tidigare; genom det muntliga, koncentrerade förfarandet erhåller nämnden större möjligheter att följa förhandlingen än nu i allmänhet är fallet. Detta förhållande är uppenbart ägnat att stärka nämndens ställning; att härav draga den slutsatsen, att nämnden komme att fullgöra en med juryinstitutionen likartad uppgift, synes mig dock icke befogat. Nämndens uppgifter inom häradsrätten äro enligt förslaget oförändrade. Jag är likaledes av den uppfattningen, att nämndens sammansättning och reglerna för dess domförhet enligt beredningens förslag, som i denna del nära ansluter sig till särskilda utskottets uttalanden, äro väl avvägda. Den begränsning av det domföra antalet till nio, som beredningen förordat, synes motiverad med hänsyn till angelägenheten att, såvitt möjligt, begränsa det antal nämndemän, som skola utses för varje tingslag, och möjliggöra en lämplig arbetsfördelning mellan de sålunda utsedda — synpunkter, som även berörts i häradshövdingföreningens yttrande. En sådan begränsning, som torde motsvara vad redan nu allmänt iakttages, är ock önskvärd med hänsyn till statsverkets utgifter för nämndemännens tjänstgöring.

Beredningens förslag om nämndens rösträtt innebär en sammanjämkning av de uppfattningar, som på denna punkt framträtt inom riksdagen; den torde som sådan böra godtagas.

Häradshövdingföreningen har i sitt yttrande tillagt frågan om antalet nämndemän för varje tingslag och dess bestämmande i vissa fall av Kungl. Maj:t viss principiell betydelse. Anledning torde ej föreligga att betrakta detta spörsmål ur sådan synpunkt. Enligt lagen den 13 maj 1932 om häradsnämnds tjänstgöring tillkommer det Kungl. Maj:t, då i tingslag erfordras flera än tolv nämndemän, att bestämma deras antal. Det är alltså ej fråga om införandet av någon ny princip, och någon anledning att frånga förslaget på denna punkt synes mig icke föreligga.

Vad slutligen angår frågan, huruvida val till nämndemän böra ske på en gång för tingslaget i dess helhet eller successivt i mån av uppkomna ledigheter, har beredningen på skäl, som närmare utvecklats i dess betänkande, ansett successiv förnyelse vara att föredraga ur synpunkten av kontinuitet inom nämnden, och jag finner ej heller på denna punkt anledning att frånga förslaget, som i denna del ock lämnats utan erinran av lagrådet.

I detta sammanhang torde böra upptagas ett annat spörsmål, som i viss mån även berörts i häradshövdingföreningens yttrande. Det har gjorts gällande, att det nya förfarandet skulle medföra en i förhållande till nuvarande förhandlingsordning väsentlig utvidgning av nämndens tjänstgöring. Tydligt är att den tid, som åtgår för huvudförhandling i ett mål, kommer att ej obetydligt överstiga den tid, som handläggningen vid ett rättegångstillfälle nu kräver. Huruvida tiden för sådan huvudförhandling kommer att överstiga tiden för samtliga de rättegångstillfällen, som nu föregå ett måls avgörande, torde däremot vara ovisst. Härtill kommer, att förslagets anordning med förberedelse, vid vilken nämnd ej medverkar, är ägnad att förkorta huvudförhand-

lingen med nämnd; i ej ringa utsträckning utgör för närvarande det första och i vissa fall även senare rättegångstillfällen inför häradsrätten i själva verket en sådan förberedelse. Vidare må framhållas, att enligt förslaget i vissa fall tvistemål kunna slutbehandlas redan vid förberedelsen. Vid denna kan mål avvisas på grund av rättegångshinder, tredsdom meddelas, förlikning ingås ävensom ett materiellt avgörande ske, om parterna samtycka därtill eller saken finnes uppenbar. Efter denna utgallring kvarstå för huvudförhandling endast de mål, där saken är av tvistig beskaffenhet. Häradshövdingföreringen har till stöd för sin mening, att nämndens tjänstgöring komme att ökas, särskilt åberopat, att under tingsperioden häradsrätten i regel skulle hålla ting varje vecka. Regeln är emellertid icke undantagslös. Längre liksom kortare mellanrum kan bestämmas, om så finnes påkallat av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter; om flera tingsställen finnas i tingslaget, skola tingen fördelas mellan dem. Som beredningen framhållit, måste vid tingsordningens utformning stor vikt tilläggas förhållandena i varje särskild domsaga och i de mera glest befolkade delarna av landet antalet sättas avsevärt lägre än vad förslaget förordat som allmän regel. Emellertid torde i många fall, då nu varje tingssammanträde pågår två eller flera dagar i följd, en uppdelning kunna genomföras utan större olägenhet för nämnden och detta särskilt i sådana fall, då nämndens sammansättning å de olika dagarna redan nu ej är densamma.

Lekmäns medverkan i rådhusrätternas rättsskipning har varit föremål för delade meningar. Frågan upptogs till behandling av processkommissionen, som kom till den uppfattningen, att det icke skulle vara välbetänkt att alltjämt hålla lekmanneelementet utanför rättsskipningen i städerna. Även lagrådet anslöt sig vid sin granskning av kommissionens betänkande till denna ståndpunkt; denna upptogs ock i 1931 års proposition. Vid behandlingen inom utskottet framkom meningsskiljaktighet. Utskottets majoritet avstyrkte inrättande av nämnd vid rådhusrätterna, och denna ståndpunkt biträdades av första kammaren. Andra kammaren anslöt sig däremot till en vid utskottets utlåtande fogad reservation, vari förordades, att i rådhusrätterna nämnd borde delta i handläggning av brottmål, dock ej i ringare brottmål. Beredningen har i sitt förslag förordat nämnd i grövre brottmål, och denna ståndpunkt har i princip lämnats utan erinran av lagrådet vid dess granskning av förslaget.

Obestridligt låge det nära till hands att i fråga om lekmannadeltagandet i rådhusrätt anknyta till den organisation, som rådhusrätterna i vårt land tidigare ägt med en lagfaren domare som ordförande samt ett mindre antal lekmän, rådmän, såsom bisittare. Den form för lekmannadeltagande, som rådmansinstitutionen inneburit, har emellertid alltmera kommit ur bruk och saknar numera för de större och medelstora städerna all betydelse. Denna utveckling torde tyda på att ur de synpunkter, som lekmannadeltagandet är av vikt, rådmansinstitutionen icke motsvarat sin uppgift. Med lagrådet och beredningen är jag därför ense, att lekmannadeltagandet i rådhusrätt bör, om

det anses överhuvud taget skola där införas, ske genom nämnd med en i huvudsak likartad sammansättning som i häradsrätt.

Till stöd för sin ståndpunkt i fråga om behovet av nämnd i rådhusrätt har beredningen framhållit, att lekmäns deltagande vid handläggningen i första instans av grövre brottmål vore av betydelse med hänsyn såväl till lekmännens särskilda erfarenhet i frågor, som vore av vikt för straffrättsskipningen, som ock till allmänhetens förtroende för denna rättsskipning. Uti sitt yttrande över beredningens förslag har föreningen Sveriges stadsdomare gjort sig till tolk för en annan uppfattning. I anslutning till sin redan tidigare intagna ståndpunkt har föreningen framhållit, att förutsättningar för nämnds medverkan i rådhusrätternas rättsskipning icke föreläge. Någon av folkmeningen uppburen tradition funnes icke i städerna, och någon önskan om införande av nämnd i rådhusrätt hade veterligen icke framkommit från städernas sida. Stora olägenheter och avsevärd tidsspillan skulle säkerligen uppkomma, om förslaget genomfördes. Sålunda skulle medverkan av nämnd verka tyngande och fördröjande på rådhusrätternas arbete. Det vore ej heller tänkbart att i städerna uppbringa tillräckligt stort antal personer, som år efter år vore villiga att ställa sig till förfogande för att mot ingen eller ringa ersättning deltaga i förhandlingar, vilka en eller flera dagar i veckan komme att pågå i många timmar. Skulle åter antalet nämndemän i en stad bestämmas till ett stort antal för att för varje särskild nämndeman göra tjänstgöringen mindre betungande, bleve följden, att intresset för och erfarenheten av domstolsarbetet ginge förlorade.

Även beträffande den omfattning, i vilken nämnd skall deltaga, och rådhusrättens sammansättning i detta fall ha olika meningar framförts. Enligt processkommissionens betänkande borde nämnd i allmänhet medverka i brottmål, dock med undantag för mindre brottmål (polismål). Rådhusrätten skulle, liksom i allmänhet enligt processkommissionens förslag, även då nämnd deltog bestå av en lagfaren domare. Lagrådet uttalade vid sin granskning av kommissionens betänkande, att nämndens medverkan borde åtminstone tillsvidare och till dess anordningen hunnit prövas någon tid i praktiken begränsas till verkligt allvarsamma förbrytelser, och det vore lämpligt att ordföranden ensam representerade fackdomarelementet. En ledamot av lagrådet fann dock, att då enligt lagrådets mening rådhusrätt i allmänhet skulle bestå av tre lagfarna ledamöter, det vore oegentligt att låta de grova brottmålen avdömas av endast en lagfaren domare. I 1931 års proposition förordades nämnd endast i grövre brottmål, och rådhusrätten skulle liksom i andra mål vara domför med tre lagfarna ledamöter. Enligt beredningens förslag skall nämnd deltaga i huvudförhandling och syn å stället, då målet rör ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver; även då nämnd medverkar, skall rådhusrätt vara domför med tre lagfarna domare.

Beträffande frågan angående omfattningen av nämndens medverkan framhåller beredningen, att det uppenbart vore förenat med svårigheter att på ett tillfredsställande sätt uppdelat brottmålen med hänsyn till behovet av

nämndens medverkan. Deltagande av nämnd i alla förekommande brottmål skulle enligt beredningens uppfattning särskilt för de större städerna icke vara genomförbart. Därest å andra sidan medverkan av nämnd begränsades till de grövsta brotten, komme i ett flertal rådhusrätter nämnden att endast i mycket ringa omfattning tagas i anspråk, och det kunde befaras, att den komme att sakna den förtrogenhet med rättsskipningen, som i fråga om häradsnämnden ansetts vara av stor betydelse. Beredningen erinrar tillika om att även vid behandlingen av medelsvåra brott kunde förekomma frågor, däri nämndens medverkan vore av särskilt värde, såsom vid bedömmande av frågor rörande tillräknelighet, villkorlig dom, tvångsuppföstran, ungdomsfängelse eller förvaring.

I fråga om det antal mål, i vilka enligt beredningens förslag nämnd kan beräknas komma att deltaga, må här hänvisas till en vid lagrådets utlåtande fogad statistisk sammanställning från rådhusrätter och polisdomstolar i vissa angivna större eller medelstora städer, hänförande sig till brottmål avgjorda under 1937 och 1938. Av statistiken framgår, att angivna år nämnd skulle i medeltal för år deltagit uti vid Stockholms rådhusrätt omkring 950 mål, vid rådhusrätten i Göteborg omkring 520 mål, vid rådhusrätten i Malmö omkring 360 mål samt i de medelstora städernas rådhusrätter omkring 50 mål eller därunder.

Inom lagrådet har beredningens förslag lämnats utan erinran av två ledamöter; de båda andra ledamöterna ha däremot ansett sig böra anvisa en annan väg för frågans lösning. Enligt sistnämnda ledamöters åsikt talade främst önskvärdheten av enhetlighet i fråga om domstolstyperna för att, då rådhusrätt i vissa mål försåges med nämnd efter mönster av häradsrätterna, även i övrigt låta rådhusrätt med nämnd bli organiserad på samma sätt som häradsrätt; rådhusrätt borde alltså vid handläggning med nämnd bestå av allenast en lagfaren domare. Dessa ledamöter framhålla, att en konsekvens härav vore, att ej heller mindre grova brottmål borde handläggas av ett juristkollegium; för dessa mål syntes lämpligt, att rådhusrätt sammansattes med en lagfaren ledamot och tre nämndemän. Dessutom ha samma ledamöter förordat en sådan utvidgning av de fall, då fulltalig nämnd skall deltaga, att därunder komme alla mål angående brott, varå straffarbete kan följa.

Vid vägande av de skäl, som sålunda anförts å ena sidan till förmån för medverkan av nämnd i rådhusrätt och å den andra för bibehållande av den nuvarande ordningen, har jag för min del ansett skälen för anordningen med nämnd böra få verka avgörande. Till stöd för denna ståndpunkt, som biträts av lagrådet, talar enligt min mening främst den betydelse, som nämndens medverkan måste antagas äga vid straffrättsskipningen. Denna betydelse framträder särskilt med den inriktning, som straffrätten under senare tid erhållit med avseende å påföljdernas och reaktionernas bestämmande, då en individualisering alltmera erbjuder sig. Att i dylika frågor lekmanas omdömet är av stort värde, torde icke kunna jävas. Vid en avgränsning av området för nämndens medverkan möta, som beredningen ock framhållit,

otvivelaktigt stora praktiska svårigheter. Att beredningen funnit en i stort sett tillfredsställande medelväg bestyrkes i viss mån av de statistiska uppgifterna. Tydligt är att en utvidgning av nämndens medverkan i den omfattning, som förordats av två av lagrådets ledamöter, skulle erbjuda stora praktiska svårigheter, särskilt för de större rådhusrätternas del. Även om i dessa ledamöters yttrande får inläggas den innebörden, att medverkan av nämnd skulle ifrågakomma endast i mål angående brott, varå frihetsstraff kan följa, medför dock, såsom statistiken utvisar, förslaget en utökning till minst det dubbla av antalet mål, vari nämnd skall deltaga; den lättnad, som förslaget avser att bereda genom begränsning av nämndemännens antal i mål angående mindre grovt brott, torde icke uppväga de med anordningen förenade olägenheterna. För behovet av densamma ur straffrättsskipningens synpunkt ha ej heller anförts några särskilda skäl; den synes huvudsakligen ha föranletts av rent organisatoriska synpunkter. Jag anser mig alltså icke kunna biträda det framförda förslaget. Även med denna utgångspunkt kvarstår frågan om rådhusrättens sammansättning. Vid denna frågas bedömande måste beaktas, att rådhusrätt i sin vanliga sammansättning består av flera lagfarna ledamöter; avvikelser från häradsrättens sammansättning föreligger redan i detta förhållande. Några sakliga skäl för ett försvagande av det lagfarna elementet i domstolen särskilt vid behandlingen av de grövre brottmålen torde knappast föreligga. Jag ansluter mig alltså även i denna del till beredningens förslag.

I detta sammanhang torde också böra upptagas frågan om nämndens ställning i förhållande till det lagfarna elementet i domstolen. Enligt beredningens förslag kräves, såsom framgår av 29 kap. 3 §, enhällighet inom nämnden för det fall, att nämndens mening ej omfattas av någon av de lagfarna ledamöterna; har däremot nämnden anslutit sig till samma mening, som uttalats av någon av de lagfarna ledamöterna, gäller som för häradsrätt, att en majoritet av sju nämndemän är tillräcklig. Mot detta stadgande har lagrådet framställt erinringar. Med åberopande av lagrådets yttrande över en motsvarande bestämmelse i processkommissionens förslag framhåller lagrådet, att det icke syntes betryggande mot olyckliga misstag, att en friande majoritet av fackdomare överröstades av en fällande kollega i förening med viss pluralitet i nämnden. Även från andra håll har som ett önskemål framhållits, att en enhetlig omröstningsregel måtte genomföras. På sätt lagrådet hemställt anser jag, att i rådhusrätt alltid bör krävas enhällighet inom nämnden för att dess mening skall gälla.

Även beträffande överrätterna har fråga uppkommit om lekmäns deltagande. Processkommissionen framhöll i sitt betänkande, att ur praktisk synpunkt mötte avsevärda svårigheter att ordna ett lekmannadeltagande i samma omfattning som i underrätterna; kostnaderna skulle ock bliva betydande. Med hänsyn härtill ansåg processkommissionen, att lekmäns deltagande i hovrätternas rättsskipning borde begränsas till brottmål, vari fråga kunde uppkomma om den tilltalades fällande till straffarbete eller till fäng-

else i mer än sex månader. Vid sin granskning av kommissionens betänkande framhöll lagrådets flertal, att då det i detta fall vore fråga om något nytt och alldeles oprövat, borde man åtminstone tillsvidare stanna vid en avsevärt snävare gräns än kommissionen tänkt sig; en av lagrådets ledamöter avstyrkte helt kommissionens förslag. I 1931 års proposition erinrades, att med den ståndpunkt propositionen intagit i fråga om bevisprövningen såsom en i främsta rummet underrätten åliggande uppgift behovet av nämnd i överinstansen gjorde sig mindre starkt gällande. Ett undantag härifrån utgjorde dock de grova brottmålen, i vilka propositionen förordade att liksom vid underrätten bevisningen alltid skulle omedelbart förebringas inför domstolen. Även i fråga om nämnds medverkan i hovrätt stannade riksdagens kamrar vid olika beslut. Första kammaren biträdde utskottets avstyrkande hemställan, medan andra kammaren anslöt sig till en till förmån för propositionen avgiven reservation.

I beredningens förslag upptages icke för något fall medverkan av nämnd i hovrätt. Till stöd för sin uppfattning framhåller beredningen, att nämndens medverkan icke vore av samma betydelse i andra som i första instans. Propositionens ståndpunkt, att i grova brottmål bevisningen alltid skulle förebringas omedelbart, hade icke vunnit anslutning vid riksdagens behandling av denna fråga, och beredningens förslag upptog ej heller någon skillnad i detta hänseende mellan grova brottmål och andra mål. Då nämnden hade sin största betydelse vid uppskattning av den bevisning, som förebringades omedelbart, förfölle därmed enligt beredningens mening i viss mån ett av huvudskälen för nämndens medverkan. På grund härav och med hänsyn till de stora praktiska olägenheter, som vore förenade med nämnds medverkan i hovrätt, har beredningen ansett sig icke böra framlägga förslag därom. Beredningens ståndpunkt till denna fråga har lämnats utan erinran av lagrådet, och även jag finner, särskilt ur kostnadssynpunkt, övervägande skäl tala för densamma.

Till frågan om nämndemans rätt till ersättning återkommer jag vid behandlingen av rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser.

Jag kommer härefter in på frågan om

Reformens ekonomiska verkningar.

Allmänna utgångspunkter.

Denna fråga har tidigare i olika sammanhang varit föremål för behandling. I anledning av processkommissionens förslag tillkallades enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 8 april 1927 särskilda sakkunniga för undersökning rörande kostnaderna för processreformens genomförande. Utredningsmännen, ekonomisakkunniga, avgåvo betänkande den 29 augusti 1928 (statens offentl. utredn. 1928:20). Betänkandet innefattade en ingående utredning i ämnet. Bland annat hade upprättats detaljerade förslag beträffande

antalet erforderliga domar- och åklagarbefattningar jämte annan personal vid domstolarna och åklagarväsendet ävensom löneplaner. Yttranden över betänkandet inhämtades från ett flertal myndigheter och sammanslutningar. Även i 1931 års proposition upptogs därefter frågan om rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser till behandling.

Beträffande ekonomisakkunnigas undersökningar är att beakta, att de utgingo från en i väsentliga avseenden annan organisation av domstols- och åklagarväsendet än som nu kommer i fråga. Sålunda förutsattes, att rättskipningen i städerna skulle förstatligas; stad skulle härvid ingå i domsaga eller i vissa fall bilda egen domsaga. Vidare skulle domsagorna omregleras, så att domkretsarna bleve större och antalet domsagor, oaktat i dessa skulle ingå samtliga städer, nedbringades. I övrigt förutsattes bland annat, att överexekutorsgöromålen skulle överflyttas å domstolarna, att åklagarväsendet i städerna skulle förstatligas, att en särskild kår av statsåklagare skulle inrättas för utförande av åtal vid underrätt rörande grövre brott, att särskilda hovrättsåklagare skulle utföra åtal i alla till hovrätt fullföljda mål samt att föredragningen i högsta domstolen, där partsförhandling skulle förekomma endast i begränsad omfattning, skulle i viss utsträckning liksom nu ombesörjas av revisionssekreterare. Från nu angivna utgångspunkter kommo ekonomisakkunniga vid sina beräkningar till det resultatet att, engångsutgifter oräknade, *det allmännas* kostnader — därunder inbegripna även städernas utgifter till domstols- och åklagarväsen — för det dåvarande uppginge till ett belopp av 11,994,400 kronor samt att detta belopp i den nya organisationen skulle nedbringas till 10,946,300 kronor. Därest beräkningen verkställdes med hänsyn allenast till *statsverkets* dåvarande och framtida kostnader, framginge såsom dåvarande kostnader ett belopp av 8,329,200 kronor och såsom framtida kostnader 10,946,300 kronor, motsvarande en ökning av omkring 2,620,000 kronor. Härifrån borde emellertid avgå vissa ersättningar från städerna i anledning av att rättskipningen därstädes skulle förstatligas, varför den verkliga utgiftsökningen beräknades stanna vid i runt tal 800,000 kronor.

I 1931 års proposition ifrågasattes vissa ändringar beträffande åklagarväsendets organisation, bland annat inrättande av en kår av statsåklagare. Sådana organisatoriska förändringar i övrigt, som enligt vad nyss antytts förordats av ekonomisakkunniga, hade däremot icke upptagits i propositionen. Föredragande departementschefen framhöll, att närmare beräkningar rörande kostnaderna för en rättegångsordning i enlighet med vad i propositionen förordats icke i dåvarande läge syntes möjliga eller behövliga. Däremot borde utrönas, huruvida reformens genomförande kunde antagas medföra en sådan kostnadsökning, att denna i och för sig utgjorde ett vägande skäl mot reformen. I sådant avseende uttalade sig departementschefen närmare bland annat om personalbehovet vid domstolarna och åklagarväsendet ävensom angående de löneförmåner, som borde tillkomma skilda befattningshavare; till vissa av dessa uttalanden torde jag få anledning återkomma i annat sammanhang. Sammanfattningsvis anförde departementschefen, att domstolsorganisationen efter reformen sannolikt icke komme att i förhållande till den nuva-

rande medföra någon mera avsevärd kostnadsökning, varvid dock hänsyn icke tagits till vissa engångskostnader för nya domstolslokaler. I fråga om åklagarväsendet vore däremot, främst med hänsyn till förslaget om inrättande av en kår av statsåklagare, en ej obetydlig utgiftsstegring ofrånkomlig. Enligt verkställda överslagsberäkningar, vid vilka något avdrag dock icke skett i anledning därav, att landsfogdarna förutsattes skola befrias från åklagar-göromålen, torde hela den av reformen föranledda årliga kostnadsökningen sannolikt icke komma att för statsverkets del överstiga en miljon kronor.

Särskilda utskottet vid 1931 års riksdag erinrade, att utskottet förordat vissa jämkningar i departementschefens förslag, vilka vore av beskaffenhet att inverka på kostnadsberäkningarna. Med hänsyn härtill och då utskottet ej tagit ställning till frågan om åklagarväsendets organisation, ansåge sig utskottet icke böra göra något uttalande beträffande rättegångsreformens ekonomiska verkningar eller ingå på de olika därmed sammanhängande lönefrågor och andra spörsmål, som departementschefen berört. Enligt utskottets åsikt torde ställning till dessa problem icke kunna tagas, förrän utarbetade förslag och därpå grundade kostnadsberäkningar föreläge. Vad utskottet sålunda anfört godkändes av riksdagen.

Processlagberedningens betänkande med förslag till rättegångsbalk innefattar icke någon utredning om det nya rättegångsväsendets statsekonomiska verkningar. Beredningen uttalar, att de organisatoriska förändringar, som kunde vara önskvärda t. ex. beträffande åklagarväsendet, vore väsentligen påkallade redan av nu rådande förhållanden. Detsamma syntes gälla den ytterligare uppdelning av hovrätterna, som förslaget förutsatte. Huruvida det nya rättegångsväsendet komme att medföra ökat personalbehov vore, enligt vad beredningen vidare uttalar, ytterst vanskligt att bedöma. Enligt beredningens uppfattning torde arbetsförhållandena vid underrätterna icke undergå någon mera väsentlig förändring. Mera oviss ställde sig frågan för hovrätterna. De för rättegången i högsta domstolen föreslagna bestämmelserna torde ej leda till någon ökning av dess arbetsbörda. Beträffande åklagarväsendet framhåller beredningen, att den nyligen genomförda omorganisationen av landsfogdetjänsterna syntes i sina grundprinciper väl ägna sig för dessa åklagares uppgifter i en ny rättegångsordning.

Domstols- och åklagarorganisationen.

Bland omkostnaderna för rättegångsväsendet äro utgifterna för domstols- och åklagarpersonalen de utan jämförelse mest betydande. Jag skall därför närmast uppehålla mig vid frågan om förslagets inverkan på dessa utgifter.

Domstolarna.

Vad då först angår förslagets inverkan i allmänhet å domarpersonalens löneförhållanden anser jag, att förslagets genomförande icke kan äga något inflytande på dessa frågor. Oberoende av rättegångsordningens gestaltning krävas för rättsskipningens behöriga handhavande personer, som med hän-

syn till kunskaper, erfarenhet och personliga förutsättningar i övrigt äro skickade att fylla sin domaruppgift. Enligt min mening finnes det ej någon anledning antaga, att våra nuvarande domare ej motsvara dessa krav och att avlöningsförhållandena av sådan orsak skulle vara i behov av omläggning.

Som redan nämnts åsyftar det nu föreliggande förslaget i motsats till tidigare förslag huvudsakligen endast en omläggning av förfarandet. Några ändringar i domstolarnas organisation förutsättas icke; det enda undantaget härifrån utgör införande av nämnd i rådhusrätterna vid behandlingen av grövre brottmål. Vad som i detta sammanhang kräver ett närmare övervägande är under dessa omständigheter allenast frågan om det nya rättegångssättets inverkan på domstolarnas personalbehov.

Beträffande *underrätterna* framhölls i 1931 års proposition, att det knappast behövde antagas, att arbetsbördan därstädes komme att ökas i nämnvärd mån. Därvid finge beaktas, att handläggningen komme att koncentreras och att förfarandet erhöles en lämpligare anordning. I samma riktning uttalar sig processlagberedningen i sitt betänkande. Under diskussionen rörande processlagberedningens förslag har däremot gjorts gällande, att förslaget medförde sådan ökning i häradshövdingarnas arbetsbörda, att viss personalförstärkning bleve påkallad. Önskemål ha i anslutning härtill framställts om anställande av ordinarie domare vid häradshövdingens sida i större utsträckning än beredningen förutsatt. Från stadsdomarna ha motsvarande farhågor icke gjorts gällande.

Att skilda åsikter sålunda framkommit om den nya ordningens inverkan på häradshövdingarnas arbetsbörda är förklarligt, då med hänsyn till den olika karaktären hos denna rättegångsordning och den nuvarande en jämförelse erbjuder vissa svårigheter.

Otvivelaktigt leda de föreslagna bestämmelserna i vissa avseenden till en arbetsbesparing. Vad angår förfarandet i rättegångsmål måste anordningen med ett förberedande förfarande och en muntlig koncentrerad huvudförhandling innebära stora möjligheter till förenkling i förhållande till gällande ordning. I detta sammanhang må framhållas, att i stor utsträckning tvistemål kunna bringas till avgörande redan under förberedelsen och i enkla former. Av betydelse är härvid, att mindre tvister ofta torde komma att biläggas vid den förberedande förhandlingen och att tredskodom kan meddelas mot utebliven part även under förberedelsen. I de fall, då huvudförhandling skall förekomma, innebär förslaget, att vid denna en fullständig handläggning av målet skall äga rum och att domen skall meddelas inom kort tid därefter. Med denna ordning är att jämföra den nuvarande, enligt vilken målen ofta handläggas vid flera, ej sällan med lång tids mellanrum förekommande rättegångstillfällen och domen först därefter meddelas. Tydligt är, att förarbetet från domarens sida för målets handläggning vid de olika rättegångstillfällena tager en avsevärt längre tid än då det, såsom enligt beredningens förslag, i stort sett kan koncentreras till ett enda rättegångstillfälle. Härtill kommer, att det enligt nuvarande ordning, särskilt i häradsrätt, ej

sällan inträffar att i ett och samma mål växling äger rum i fråga om rättens ordförande och att sålunda flera personer nödgas genom inläsning av handlingarna förbereda handläggningen av samma mål. Uppenbart är, att den nya ordningen sålunda bereder tillfälle till en långt mera rationell arbetsfördelning. En högst avsevärd arbetsbesparing måste även uppkomma därigenom, att rättens ordförande, eller i rådhusrätt annan ledamot av rätten, befrias från det nuvarande bestyret med uppsättande av dombok efter förhandlingen. Bland andra lättnader i anledning av förslaget må framhållas, att bestämmelserna om strafföreläggande innebära att i åtskilliga fall, där åtal nu skall prövas av rätten, ett enklare extrajudiciellt förfarande kan anlitas.

Å andra sidan tillkomma enligt förslaget vissa uppgifter, som föranleda ökat arbete för underrätterna och personalen därstädes. Domstolen kommer sålunda att i större utsträckning än för närvarande taga befattning med handräckning i tvistemål och tvångsmedel i brottmål, särskilt häktning. En annan nytillkommande uppgift är den ordning för delgivning av handlingar, som föreslås. I allmänhet skall delgivningen ske genom postverket; rätten har emellertid att träffa de härför nödiga anstalterna. Ur mera allmän synpunkt innebär anordningen en väsentlig förenkling av det nuvarande delgivningsförfarandet och en minskning av delgivningskostnaderna för såväl enskilda parter som det allmänna; tydligt är dock, att bestyret med delgivningen i någon mån kommer att belasta kansliarbetet.

Med hänsyn till det anförda torde vara riktigast att söka mot varandra väga å ena sidan de uppgifter, som nu ankomma på underrätterna med avseende å rättegångsmålen handläggning, och å andra sidan motsvarande uppgifter enligt förslaget. En dylik avvägning synes med stor visshet giva vid handen, att den sammanlagda arbetsbördan vid underrätterna icke ökas genom rättegångsreformen. Enligt min mening har man alltså att utgå från att behovet av arbetskrafter vid våra underrätter i stort sett även efter reformens genomförande är att bedöma ur samma synpunkter, som redan nu göra sig gällande, eller med andra ord antalet mål och dessas mera eller mindre svårutredda beskaffenhet.

I detta sammanhang må omnämnas, att lagrådet vid sin granskning av förslaget till rättegångsbalk uttalat, att arbetet i många domsagor för närvarande vore så ordnat, att häradshövdingens arbetskraft utnyttjades till bristningsgränsen. Om denna uppfattning visar sig vara riktig, böra tydligen, oberoende av rättegångsreformen, erforderliga åtgärder vidtagas i syfte att underlätta arbetet i domsagorna. Ett förslag, syftande till en mera rationell anordning av domsagornas personalorganisation, har också nyligen framlagts i ett av domsagoutredningen den 22 september 1939 avgivet betänkande (statens offentl. utredn. 1939:29). Enligt detta förslag borde en avsevärd förstärkning åvägbringas beträffande den icke rättsbildade personalen vid domsagorna, varemot antalet notarier skulle kunna nedbringas. I fråga om sekreterare och biträdande domare i domsagorna föreslås ingen nämnvärd förändring i förhållande till gällande ordning. Ett genomförande

av domsagoutredningens förslag, som i övrigt förutsätter en lönereglering för häradshövdingarna, grundad på sportelsystemets avskaffande, skulle medföra en årlig kostnadsökning, vilken av domsagoutredningen uppskattats till ej fullt 400,000 kronor. Denna kostnadsökning beror, såsom utredningen framhållit, nästan helt på ökade löneförmåner åt den underordnade personalen. De sammanlagda löneförmåner för häradshövdingarna, som skola utgå enligt förslaget, understiga häradshövdingarnas genomsnittliga nettoinkomster, beräknade för åren 1934—1938, med över 200,000 kronor. Domsagoutredningens förslag är för närvarande föremål för behandling inom vederbörande departement. Då detta förslag avser redan nu föreliggande behov, är det tydligt, att det är utan betydelse för bedömande av rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser för statsverket.

Enligt förslaget till rättegångsbalk skall rådhusrätt bibehållas allenast i stad, i vars rådhusrätt finnas tre lagfarna ledamöter. Tydligen kunna vid stads läggande under landsrätt vissa ändringar i domsagornas personalorganisation vara erforderliga. Emellertid innebär förslaget i denna del allenast ett fullföljande av den uppfattning, som ligger till grund för lagen den 17 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. Med hänsyn till att avvecklingen av de mindre städernas rådhusrätter torde böra fullföljas oberoende av rättegångsreformen och då det är avsett, att ifrågasvarande omläggning skall fortgå successivt, såsom hittills, under en ganska lång övergångstid, lär i detta sammanhang icke behöva tagas hänsyn till de kostnader, som kunna uppkomma i nu berörda avseende.

Jag övergår härefter till *hovrätterna*. Dessa arbeta på avdelningar, divisioner. Hela antalet divisioner är för närvarande femton, därav åtta i Svea hovrätt, fyra i Göta hovrätt, två i hovrätten över Skåne och Blekinge och en i hovrätten för Övre Norrland. För varje division ha i staterna som regel beräknats fem hovrättsråd; antalet hovrättsrådsbefattningar är sammanlagt 76. Inberäknat hovrätternas presidenter, finnas alltså nu i hovrätterna 80 ordinarie domarbefattningar. Dessutom äro inrättade fem extra ledamotsbefattningar, en dock endast för viss del av året. Presidenterna i skånska och norrländska hovrätterna deltaga mera regelbundet i arbetet på division.

De nuvarande kostnaderna för hovrätternas presidenter och ledamöter kunna, bortsett från rörligt tillägg, beräknas uppgå till 1,199,445 kronor, därvid samtliga löner beräknats efter högsta löneklass å I-ort. Härvid har emellertid hänsyn icke tagits till den personalförstärkning, som påkallas av inrättande av den beslutade hovrätten för Västra Sverige ävensom den hovrätt som, enligt vad statsmakterna förutsatt, bör tillkomma för Nedre Norrland. Därest hänsyn tages även härtill, kan den sammanlagda kostnaden beräknas uppgå till 1,262,445 kronor.

För att tjänstgöra som vikarier för hovrättsråd ävensom för att uppehålla de extra ledamotsbefattningarna äro i hovrätterna anställda assessorer och andra adjungerade ledamöter. Deras avlöning bestrides av anslagen för hovrätternas ordinarie och extra ledamöter. I övrigt finnas i hovrätterna fiska-

ler och aspiranter, vilka biträda med föredragning, respektive protokollföring m. m., ävensom särskild personal för handhavande bland annat av kansligöromålen. Endast ett begränsat antal av fiskalerna åtnjuta arvode såsom fiskaler. Antalet fiskalsarvoden är sammanlagt 39. Även aspirantarvodenas antal är begränsat, för närvarande till 22.

Vid tidigare undersökningar har förutsatts, att den nya ordningen bör föranleda en viss förstärkning av antalet ledamöter i hovrätterna. Även för bedömande av denna fråga torde böra anställas en jämförelse mellan de arbetsuppgifter, som för närvarande tillkomma hovrätterna, och motsvarande uppgifter enligt den nya ordningen.

I fråga om fullföljda mål skiljes enligt gällande rätt mellan vademål — d. v. s. huvudsakligen sådana tvistemål, som i underrätten anhängiggjorts genom stämning — samt civila och kriminella besvärsmål. Målen avgöras efter föredragning inför hovrätten. Föredragningen ankommer beträffande vademål som regel på ledamot och i fråga om besvärsmål på fiskal. Föredraganden har att bereda målet till föredragning och därvid upprätta en föredragningspromemoria. Efter föredragningen granskas handlingarna i målet av de ledamöter, som deltaga i avgörandet.

Även förslaget till rättegångsbalk skiljer mellan vademål och besvärsmål. Härvid gälla dock andra grunder än för närvarande. Sålunda hänföras till vademål sådana rättegångsmål, däri talan föres mot underrätts avgörande av själva sakfrågan, och till besvärsmål de mål, däri talan föres mot underrätts avgörande av processuell karaktär. Med hänsyn härtill komma, förutom tvistemål, även flertalet fullföljda brottmål att framdeles räknas såsom vademål. Till besvärsmål torde i övrigt komma att hänföras vissa grupper av mål, vilka ej äro att betrakta såsom egentliga rättegångsmål.

Nu gängse ordning för målens föredragning kommer enligt förslaget att bibehållas i vissa mål. Detta är till en början fallet med besvärsmål. Även åtskilliga vademål kunna emellertid avgöras i enahanda ordning. I tvistemål är sålunda huvudförhandling icke erforderlig, om vadetalan medgivits eller av hovrätten finnes uppenbart ogrundad. Rör vadetalan endast penningar eller sådant, som kan skattas i penningar, och uppgår det värde, varom tvistas i hovrätten, uppenbart icke till 500 kronor, kan målet avgöras utan huvudförhandling, såvitt ej båda parterna begära sådan förhandling. Slutligen kan enligt en ändring i beredningens förslag, varom jag ämar hemställa, tvistemål, vari fråga är om allenast rättstillämpningen, på parternas begäran avgöras utan huvudförhandling, om hovrätten finner uppenbart, att sådan ej erfordras. Brottmål kan avgöras utan huvudförhandling, om talan av åklagaren föres endast till den tilltalades förmån eller talan, som föres av den tilltalade, biträfts av motparten. Detsamma gäller, om den tilltalade av underrätten frikänts för brottet eller dömts till böter eller vite och anledning ej förekommer till ådömande av svårare straff än böter eller annan påföljd än vite.

I andra fall än som nu berörts skall huvudförhandling hållas. Vid denna skall alltid vadekäranden vara tillstådes; i vad mån svaranden behöver in-

ställa sig är beroende av huruvida föreläggande därom meddelats av hovrätten. Vid huvudförhandling i tvistemål ankommer på parterna att, själva eller genom ombud, utföra sin talan och förebringa sin bevisning. Enär förslaget medgiver, att förhandling får äga rum, ehuru svaranden icke är tillstädes, är emellertid för sådant fall föreskrivet, att genom hovrättens försorg skall, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas vad svaranden anfört ävensom den av honom vid underrätten förebragta bevisningen. I stort sett gäller vad nu sagts även i brottmål, dock att det i regel skall ankomma på hovrätten att ur protokoll och andra handlingar framlägga den vid underrätten förebragta bevisningen, i den mån det är av betydelse för målet i hovrätten.

Enligt denna ordning bortfaller alltså i regel i vademål av tvistemåls beskaffenhet det nuvarande arbetet med upprättandet av föredragningspromemoria. Å andra sidan måste före huvudförhandlingen någon av hovrättens ledamöter taga kännedom om handlingarna och vidtaga de åtgärder, som erfordras för förberedelsen. I stort sett torde, såvitt angår här ifrågasvarande mål, arbetsuppgifterna för målets beredande till slutlig handläggning enligt nuvarande ordning, å ena sidan, och förslaget, å den andra, kunna sägas uppväga varandra. Emellertid tillkommer den omständigheten, att för huvudförhandling måste krävas mera tid än som nu i motsvarande fall åtgår för målets föredragning. Detta behov torde i viss mån kunna tillgodoses genom en utsträckning av sessionstiden från nuvarande fyra till sex timmar. Därutöver torde dock även krävas, att sessionernas antal ökas. Med hänsyn till det arbete, som åligger hovrätternas ledamöter mellan sessionerna, kan denna ökning knappast åstadkommas på det sätt, att de enskilda ledamöterna bliva ålagda att tjänstgöra vid session flera dagar i veckan än nu är vanligt. Under dessa omständigheter återstår endast att i erforderlig mån öka antalet avdelningar eller eventuellt antalet ledamöter på vissa avdelningar.

Detaljerade undersökningar rörande det erforderliga antalet ledamöter i hovrätterna vid genomförd muntlig förhandlingsordning verkställdes på sin tid av ekonomisakkunniga. Jag torde i korthet få redogöra för de därvid utförda beräkningarna.

Till en början må anmärkas, att de sakkunniga i fråga om fullföljdsförfarandets anordnande utgingo från processkommissionens förslag, enligt vilket huvudförhandling skulle hållas i samtliga mål, däri sakfrågan dragits under hovrättens prövning.

De sakkunnigas undersökningar avsågo två alternativ, det ena omfattande sju hovrätter, det andra en indelning med fem hovrätter. Under antagande att antalet fullföljda mål efter reformen skulle förbliva i stort sett detsamma som i genomsnitt under vissa år före utredningens verkställande, uträknades till en början antalet mål, som framdeles kunde väntas inkomma till varje hovrätt. Härvid skildes mellan vademål och besvärsmål under beaktande att, enligt vad nyss antytts, icke blott mål, som nu fullföljas efter vad, utan även flertalet nuvarande besvärsmål enligt processkommissionens förslag

skulle fullföljas efter vad. Med ledning av vissa erfarenheter från utlandet och överväganden inom processkommissionen ansågo sig de sakkunniga vidare kunna räkna med att under en sessionsdag, som utsträcktes från nuvarande fyra till sex timmar, skulle kunna medhinnas i genomsnitt två vademål. Genom att dela det beräknade antalet vademål med två erhöles alltså uppgift å antalet sessionsdagar, som i varje hovrätt erfordrades för huvudförhandling i vademål.

Då hovrätterna utom vademål skulle ha att handlägga även besvärsmål — låt vara att antalet sådana mål enligt processkommissionens förslag kunde väntas bli jämförelsevis obetydligt och att handläggningen skulle ske under enklare former — utgingo de sakkunniga från att varje ledamot borde tjänstgöra vid huvudförhandling i vademål endast tre dagar i veckan eller, under 40 arbetsveckor, sammanlagt 120 dagar årligen. Under förutsättning att hovrätt skulle vara domför med fyra ledamöter, kunde de sakkunniga härefter rent matematiskt uträkna det erforderliga antalet ledamöter för varje hovrätt.

Beräkningarna gävo vid handen, att sammanlagt 119 ledamöter erfordrades enligt båda de förutnämnda alternativen. Utöver dessa 119 ledamöter skulle tillkomma vissa ledamöter för tjänstgöring å föreslagna särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål ävensom i vattenöverdomstolen. Det förutsattes att, med undantag för Svea hovrätt, hovrätternas presidenter skulle tjänstgöra som ordförande å division.

De sakkunnigas slutliga organisationsplaner upptogo emellertid ett något större antal ledamotsbefattningar än som framgår av det nu anförda, beroende på att divisionerna enligt de sakkunnigas mening i viss utsträckning borde omfatta flera ledamöter än fyra. Den jämnaste arbetsfördelningen skulle sålunda enligt de sakkunnigas åsikt vinnas med en division, sammansatt av sex ledamöter, därav en divisionsordförande och tre hovrättsråd samt två assessorer eller assessorsaspiranter. Ordföranden och hovrättsråden skulle delta i tre sessioner i veckan och var och en av assessorerna eller assessorsaspiranterna i två sessioner i veckan. I vissa fall kunde vara lämpligare att inrätta divisioner, bestående endast av ordförande, två hovrättsråd och en assessor eller assessorsaspirant. Sådan division skulle sammanträda blott tre dagar i veckan. I sina organisationsplaner räknade de sakkunniga med en kombination av bägge slagen av divisioner, varvid antalet ledamöter skulle uppgå till 132. Inberäknat presidenten i Svea hovrätt samt ledamöterna å avdelningarna för handels- och sjörättsmål och i vattenöverdomstolen skulle hela antalet domarbefattningar i hovrätterna utgöra 143.

Av olika anledningar torde vid genomförande av det nu föreliggande förslaget antalet ledamotsbefattningar icke behöva bli så stort som ekonomisakkunniga antagit. Enligt förevarande förslag kunna, såsom förut framhållits, åtskilliga vademål, såväl tvistemål som brottmål, avgöras utan huvudförhandling; för handläggningen av dylika mål torde icke åtgå längre tid än som för närvarande är fallet. Ekonomisakkunniga hade vidare i anslutning till processkommissionens förslag räknat med att bevis genom vittnen

m. m. som regel skulle upptagas i hovrätten. Handläggningen måste under sådana förhållanden bli mera tidsödande än enligt nu ifrågavarande förslag, som medger att bevisning i allmänhet kan förebringas genom underrettens protokoll. Ytterligare må framhållas, att ekonomisakkunniga utgått från att de nuvarande civila besvärsmålen som regel skulle fullföljas efter vad. Enligt vad jag inhämtat har processlagberedningen emellertid beträffande vissa grupper av förevarande mål ansett sig böra ifrågasätta, att de alltjämt skola fullföljas genom besvär. Detsamma gäller för övrigt även vissa mål, som nu fullföljas efter vad och som av ekonomisakkunniga därför hänförs till vademål.

En viktig omsiändighet är slutligen, att fullföljdsfrekvensen sedan ekonomisakkunniga verkställde sin utredning undergått betydande förändringar. De sakkunniga utgingo vid sina kalkyler från det antal mål, som i medeltal inkommit till hovrätterna under vart och ett av åren 1921—1925. Medeltalsiffrorna för dessa år voro för samtliga hovrätter 3,925 vademål, 1,760 civila besvärsmål och 1,954 kriminella besvärsmål eller tillhopa 7,639 fullföljda mål. Antalet vademål har emellertid sedermera successivt nedgått till omkring hälften av det tal, varmed ekonomisakkunniga räknade. Även antalet civila besvärsmål har minskat avsevärt. Å andra sidan ha de kriminella besvärsmålen ökat med ungefär en tredjedel. Det sagda må belysas med följande siffror, hämtade ur den officiella statistiken.

Antalet inkomna vademål utgjorde för vart och ett av åren 1934—1938 respektive 2,648, 2,360, 2,108, 1,952 och 1,877 eller i medeltal för år 2,189. Antalet inkomna civila besvärsmål utgjorde för samma tid respektive 1,555, 1,446, 1,306, 1,232 och 1,256 eller i medeltal 1,359. Härtill komma emellertid för åren 1935—1938 genom besvär fullföljda ägodelningsmål, utgörande respektive 36, 163, 152 och 127 eller i medeltal för åren 1936—1938 147 mål. Antalet kriminella besvärsmål slutligen utgjorde för åren 1934—1938 respektive 3,185, 3,126, 2,950, 3,013 och 3,227 eller i medeltal 3,100. Hela antalet fullföljda mål utgjorde sålunda, bortsett från ägodelningsmålen, i medeltal för åren 1934—1938 6,648 eller alltså omkring 1,000 mål mindre än i genomsnitt för åren 1921—1925.

Om hänsyn i möjligaste mån tages till samtliga här antydda ändringar i utgångsläget för beräkningarna men i övrigt tillämpas ungefär samma grunder som vid ekonomisakkunnigas undersökningar, skulle enligt verkställda beräkningar det erforderliga antalet ledamotsbefattningar kunna uppskattas till omkring etthundra. Härvid har antagits, att varje ledamot under tid, då hovrätten ej har ferier, skall tjänstgöra tre dagar i veckan och att vid varje session i genomsnitt kunna medhinnas, då huvudförhandling erfordras, två mål samt eljest tre à fyra mål. Med det angivna antalet ledamotsbefattningar skulle hovrätterna kunna arbeta på 20 avdelningar med i regel fem ledamöter på varje avdelning. Tydligt är, att antalet avdelningar kan begränsas, om flera ledamöter indelas till tjänstgöring på varje avdelning.

Preliminärt torde kunna räknas med sju avdelningar i Svea hovrätt, tre avdelningar i Göta hovrätt, skånska hovrätten och hovrätten för Västra Sve-

rige samt två avdelningar i de båda norrländska hovrätterna. Med fyra hovrättsråd och en assessor på varje avdelning skulle erfordras 80 hovrättsråd och 20 assessorer. Emellertid torde presidenterna i hovrätterna utom Svea hovrätt böra tjänstgöra som avdelningsordförande; antalet hovrättsråd skulle med hänsyn härtill icke behöva bli högre än 75.

Kostnaderna för denna organisation kunna beräknas uppgå till 1,398,200 kronor. Därvid har hänsyn icke tagits till rörligt tillägg. Lönerna ha beräknats enligt nu gällande grunder, dock att i samtliga fall räknats med lön i högsta löneklass å I-ort. Kostnaderna för den nuvarande organisationen kunna, enligt vad jag förut uppgivit, beräknas till 1,262,445 kronor. Merkostnaden i anledning av reformen skulle sålunda utgöra 135,755 kronor. Emellertid torde denna siffra få anses något för hög, om hänsyn toges till att lönerna beräknats efter högsta dyrortsgrupp, vilket måste lända beräkningen av de framtida kostnaderna till last. Den verkliga merkostnaden torde sålunda kunna beräknas utgöra omkring 132,000 kronor.

Det nu anförda har avseende endast å hovrätternas presidenter och ledamöter. Beträffande övriga befattningshavare torde någon nämnvärd kostnadsökning dock icke föranledas av rättegångsreformen. I fråga om de göromål, som nu ankomma på fiskaler och aspiranter, äro vissa förändringar att emotse. De belopp, som nu utgå i fiskals- och aspirantarvoden, böra emellertid förslå till arvoden åt de tjänstemän, som framdeles skola anlitas för de uppgifter, varom här är fråga.

I detta sammanhang torde ock något böra beröras frågan om de besparingar beträffande kostnaderna för hovrätternas verksamhet, som rådande statsfinansiella läge kan nödvändiggöra. Härvid torde i första hand ifrågakomma en ändring av reglerna om hovrätts domförhet. En nedsättning av det domföra antalet, nu fyra och i vissa fall fem, till tre har vid flera tillfällen varit under övervägande; processkommissionen förordade ett antal av tre ledamöter. Att en sådan nedsättning, om den ur ekonomiska synpunkter finnes nödvändig, låter sig genomföra även inom den nya rättegångsordningens ram torde vara tydligt; betänkligheterna mot densamma bliva icke andra eller större än de, som göra sig gällande redan under det nuvarande förfarandet. En beräkning av kostnaderna enligt detta alternativ giver vid handen, att merkostnaden i anledning av reformen skulle utgöra 67,785 kronor, vilket belopp emellertid bör något reduceras med hänsyn till att lönerna beräknats efter högsta dyrortsgrupp.

Vad härefter angår *högsta domstolen* utgöres denna av 24 justitieråd. Tre av dessa äro emellertid vanligen upptagna av tjänstgöring i lagrådet. Arbetet i högsta domstolen bedrives vissa veckor på tre avdelningar, andra på två avdelningar och någon tid på en avdelning. Ansökningar om fullföljdstillstånd prövas av en särskild avdelning, bestående av tre justitieråd.

De mål, som skola avgöras av högsta domstolen, beredas till föredragning i nedre justitierevisionen. Föredragningen ankommer på revisionssekreterare.

För närvarande finnas 27 ordinarie revisionssekreterare, av vilka en är ordförande i nedre revisionen. Då åtskilliga revisionssekreterare äro tjänstlediga för fullgörande av andra uppdrag, tjänstgör i deras ställe ett motsvarande antal tillförordnade revisionssekreterare. Dessutom finnas ytterligare några tjänstemän, som förordnats att fullgöra revisionssekreterargöromål, vanligen fyra. Hela antalet tjänstgörande revisionssekreterare kan sålunda beräknas uppgå till 31. Varje revisionssekreterare anses i regel böra föredraga omkring 21 dagar årligen.

Målen avgöras för närvarande efter föredragning inför högsta domstolen. Som nyss antytts ankommer föredragningen på revisionssekreterare. Efter föredragningen granskas handlingarna i målet av de justitieråd, som deltaga i avgörandet.

Förslaget åsyftar en genomgripande omläggning av förfarandet i högsta domstolen. I fullföljda mål kommer sålunda förfarandet att uppdelas på två stadier, avseende det ena en förberedande prövning, huruvida skäl till fullföljande av målet föreligga, och det andra målets upptagande till materiellt avgörande. Den första prövningen, som sker efter föredragning av revisionssekreterare, åvilas en avdelning av tre justitieråd. Den senare prövningen ankommer på fulltalig avdelning; avgörandet sker i detta fall efter muntlig huvudförhandling. Förutsättning för att den senare prövningen skall få äga rum är, att prövningstillstånd meddelats parten. Sådant tillstånd kan meddelas *dels* om det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att den fullföljda talan prövas av högsta domstolen, eller ock parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det mål, varom är fråga, *dels* då med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till att talan prövas av högsta domstolen. Sistnämnda grund för tillståndets beviljande avser närmast det fall, då skäl anses föreligga att ändra hovrättens avgörande. I fråga om mål, som drabbas av nu gällande fullföljdsinskränkningar, kan prövningstillstånd meddelas endast på någon av de båda förstnämnda grunderna.

Innan jag ingår på frågan om den verkan de sålunda föreslagna ändringarna kunna väntas utöva på högsta domstolens arbetsbörda, torde jag något få uppehålla mig vid det sätt, på vilket arbetet i högsta domstolen för närvarande är ordnat. Av de tre avdelningarna tjänstgör en under hela året med avbrott endast för tre veckor vid jul och två veckor vid påsk. Arbetet bedrives alltså under 47 veckor; antalet sessionsdagar är 231. På denna avdelning tjänstgöra sju ledamöter. Av de övriga avdelningarna, båda med fem ledamöter, arbetar den ena 39 veckor och den andra 28 veckor; antalet sessionsdagar är respektive 191 och 137. Sessionerna pågå fyra timmar om dagen, vanligen under fem dagar i veckan. Hela antalet sessionsdagar i högsta domstolen är 559. Utöver arbetet på de dömande avdelningarna tillkommer tjänstgöring å dispensavdelningen. Omfattningen av denna tjänstgöring beror på antalet dispensansökningar. Enligt uppgift från nedre justitierevisionen har dispensföredragningen under 1940 dragit en tid av sammanlagt 101 timmar. Förutom tjänstgöring på sessionsrummet kräves för ledamöterna ett högst

betydande hemarbete. Justitieråden tjänstgöra omväxlande å de olika avdelningarna efter en för varje år uppgjord plan, varvid ett visst antal justitieråd turvis äro befriade från tjänstgöring å session och indelade till suppleanttjänstgöring. De till sådan tjänstgöring indelade ledamöterna ha att vid förfall för annan ledamot inträda i tjänstgöring å sessionsrummet. Dispensprövningen torde även i allmänhet ankomma på sådana ledamöter, som för tillfället äro indelade till suppleanttjänstgöring.

Jag vill i detta sammanhang ytterligare framhålla, att det nya förfarandet synes påkalla en viss omläggning av arbetsorganisationen i högsta domstolen. Såsom processlagberedningen uttalat torde erfordras, att åt högsta domstolens avdelningar gives en fastare organisation än för närvarande; bland annat bör ledamöternas indelning på avdelningar avse en längre tidsperiod i huvudsaklig överensstämmelse med vad som tillämpas i fråga om tjänstgöringen i hovrätt. Jag utgår från att antalet avdelningar även framdeles skall vara tre. Under förutsättning att i högsta domstolen alltjämt tjänstgöra 21 justitieråd, möjliggöres härigenom en indelning med sju ledamöter på varje avdelning. Enligt vad beredningen förordat skulle varje avdelning vid huvudförhandling vara domför i alla mål med fem, högst sju ledamöter. Bland avdelningens ledamöter kunna alltså några turvis befrias från tjänstgöring vid sådan handling. Som jag redan erinrat skall fråga om prövningstillstånd avgöras av tre ledamöter; för denna prövning kan alltså varje avdelning uppdelas i två grupper.

Processlagberedningen har med stöd av visst statistiskt material rörande ändringsfrekvensen i högsta domstolen ansett sig böra utgå från att vid genomförande av den föreslagna ordningen prövningstillstånd komme att beviljas i omkring 30 procent av samtliga fullföljda mål. För en beräkning av det antal mål, som framdeles kan komma att fullföljas, synes man, i överensstämmelse med tillvägagångssättet vid ekonomisakkunnigas undersökningar rörande hovrätternas arbetsbörda, kunna utgå från det genomsnittliga antalet mål, som inkommit under en viss tidsperiod. Härvid torde hänsyn böra tagas icke blott till fullföljda mål utan även till dispensansökningar, varvid dock, till undvikande av dubbelräkning, bör göras avdrag för bifallna dispensansökningar. Antalet fullföljda mål, som inkommit under vart och ett av åren 1934—1938, utgjorde i medeltal 1,156. Häri ingå dock även mål, som upptagits omedelbart av hovrätten. Då huvudförhandling endast sällan lär ifrågakomma i sådana mål och de icke heller skola bliva föremål för tillståndsprövning, torde dessa mål icke böra medräknas i detta sammanhang. Med anledning härav kan antalet fullföljda mål uppskattas till omkring 1,050. Under nyssnämnda tid inkommo i medeltal årligen 236 dispensansökningar. Antalet beviljade dispenser torde kunna uppskattas till 66, vadan återstå 170 dispensansökningar. Hela antalet mål, som nu komma i betraktande, skulle alltså utgöra 1,220.

I enlighet med processlagberedningens antagande, att prövningstillstånd komme att beviljas i 30 procent av antalet fullföljda mål, kan, om sistnämnda antal uppskattas till 1,220, beräknas att sådant tillstånd kommer att meddelas

i omkring 366 av de under ett visst år inkomna målen. Under ett år skulle alltså huvudförhandling hållas i 366 mål.

Förfarandet vid huvudförhandling i högsta domstolen är i stort sett det samma som i hovrätt. Tidigare förebragt muntlig bevisning skall dock endast i undantagsfall upptagas i högsta domstolen, och i tvistemål få nya omständigheter och bevis i regel ej åberopas. Ehuru dessa förhållanden äro ägnade att göra huvudförhandlingen i högsta domstolen mindre tidsödande än i hovrätt, torde dock, liksom för hovrätterna, böra räknas med att under en sessionsdag i högsta domstolen kan i genomsnitt medhinnas huvudförhandling i två mål. Med hänsyn härtill skulle under ett år för huvudförhandling i högsta domstolen erfordras 183 sessionsdagar. Då jag förutsatt, att högsta domstolen vid handläggning, som ankommer på fulltalig avdelning, skall arbeta på tre avdelningar, skulle alltså på varje avdelning belöpa 61 dagar för huvudförhandling.

Utöver arbetet med mål, som skola företagas till huvudförhandling, tillkommer handläggningen av frågor om prövningstillstånd. Denna prövning omfattar alla från hovrätt fullföljda mål, som väckts i underrätt. Till grund för densamma ligga parternas skriftväxling samt protokoll och handlingar från målets tidigare handläggning. Detta material skall, i den mån det är av betydelse för tillståndsprövningen, föredragas av revisionssekreterare. I de fall, då fråga är om prövningstillstånd på grund av omständigheterna i målet, förutsättes en materiell prövning av liknande beskaffenhet som nu beträffande ansökan om s. k. fattigdispens. Denna prövning torde i allmänhet icke taga samma tid i anspråk som vid ett slutligt avgörande.

Enligt från nedre justitierevisionen inhämtade uppgifter hade under år 1940 avgjorts 189 dispensansökningar. Då härför åtgått 101 timmar, hade under varje timme i genomsnitt medhunnits nära två mål. Omräknas den använda tiden i dagar med tjänstgöring fyra timmar dagligen, belöper på varje dag $7\frac{1}{2}$ mål. Då det gäller att bedöma, huru många mål, som kunna medhinnas per dag vid tillståndsprövning enligt förslaget, torde denna siffra dock icke böra godtagas utan en viss reduktion. Beaktas får nämligen, att ett materiellt bedömande förhållandevis oftare kräves vid tillståndsprövningen än nu i fråga om dispensansökningar. Med iakttagande härav torde man emellertid kunna antaga, att minst fyra mål om dagen kunna medhinnas vid tillståndsprövning. För handläggning av det antal fullföljda mål, varmed i det föregående räknats, eller 1,220, skulle alltså erfordras omkring 305 sessionsdagar. Dessa dagar äro att fördela på sex avdelningar för tillståndsprövning, varvid på varje avdelning belöper omkring 50 sessionsdagar.

Som redan anmärkts har vid beräkningen av antalet fullföljda mål avdrag skett för mål, som upptagits omedelbart i hovrätt. Antalet mål av sistnämnda beskaffenhet har därvid uppskattats till ett hundratal. Jag utgår från att i allmänhet tre sådana mål kunna avgöras under en sessionsdag. För ifrågavarande mål skulle alltså erfordras omkring 30 sessionsdagar eller 10 för en var av tre avdelningar.

I högsta domstolens arbete ingår slutligen handläggning av ansökningar om

nåd, resning och återställande av försutten tid. Antalet nådeansökningar uppgick i medeltal för åren 1934—1938 till nära 1,100. Motsvarande antal ansökningar om resning m. m. uppgick till omkring 50. Antalet inkomna resningsansökningar under 1940, det första år under vilket den särskilda rättsmedelslagen varit i tillämpning, uppgick till inemot 100. En tillförlitlig beräkning rörande den tid, som åtgått för avgörandet av dessa ansökningar, torde icke kunna åstadkommas, enär handläggningen av dylika ärenden är uppdelad på de allmänna sessionsdagarna. I stort sett torde kunna antagas, att för ansökningarna krävas 75 sessionsdagar, varav för ansökningar om nåd 50 och för resningsansökningar 25 sessionsdagar. Det torde kunna ifrågasättas, om icke nådeansökningar, i den mån de ej framställts i samband med fullföljd av mål, som skall prövas vid huvudförhandling i högsta domstolen, framdeles böra avgöras av de för tillståndsprövningen inrättade tremannaavdelningarna. Därest en sådan reform genomföres, skulle av hela antalet sessionsdagar omkring 8 sessionsdagar belöpa på varje tremannaavdelning. Av antalet sessionsdagar för resningsärendenas behandling komma på varje sjuannaavdelning att belöpa likaledes 8 sessionsdagar.

Av det anförda framgår, att för varje sjuannaavdelning skulle erfordras 61 sessionsdagar för huvudförhandling, 10 sessionsdagar för handläggning av sådana fullföljda mål, som upptagits omedelbart i hovrätt, och 8 sessionsdagar för ansökningar om resning m. m. Vidare skulle för varje tremannaavdelning erfordras 50 sessionsdagar för avgörandet av frågor om prövningstillstånd och 8 sessionsdagar för handläggning av nådeansökningar. Då de till en och samma avdelning hörande tremannaavdelningarna tänkas tjänstgöra samtidigt, skulle alltså antalet dagar, under vilka en var av sjuannaavdelningarna årligen hade att tjänstgöra å sessionsrummet, kunna beräknas uppgå till 137, eller för de tre avdelningarna sammanlagt 411 dagar. Till jämförelse må erinras att, bortsett från dispensavdelningen, de nuvarande tre avdelningarna tjänstgöra å sessionsrummet respektive 231, 191 och 137 dagar eller tillhopa 559 dagar. Härtill kommer den tid, som åtgår för prövning av dispensansökningar, beräknad till 25 dagar.

Den nu verkställda jämförelsen giver närmast vid handen, att en avsevärd minskning kan komma att inträda i högsta domstolens arbetsbörda. Emellertid måste i detta sammanhang beaktas, att högsta domstolens ledamöter, utöver deltagandet i sessionerna, förutsättas komma att medverka vid målens beredande, varvid de skola biträdas av revisionssekreterare. Även om hänsyn toges till detta förhållande, synes högsta domstolens arbetsbörda snarare komma att minskas än ökas genom rättegångsreformen. Huruvida detta förhållande i framtiden kan föranleda minskning i justitierådets antal torde vara vanskligt att nu bedöma. Med en viss sannolikhet torde kunna antagas, att det förbättrade förfarandet i såväl underrätt som hovrätt skall leda till att fullföljdsfrekvensen för högsta domstolens del kommer att nedgå. Jag utgår emellertid från att antalet justitieråd tillsvidare skall förbli oförändrat.

Vad åter beträffar revisionssekreterarna kan med säkerhet förutsägas, att

en viss minskning av antalet revisionssekreterarbefattningar blir möjlig. För prövning av samtliga mål och ärenden, vilka skola avgöras efter föredragning, har i det föregående beräknats åtgå sammanlagt 402 sessionsdagar. Då viss föredragning genom revisionssekreterare regelmässigt skall förekomma även vid huvudförhandling i brottmål och under vissa omständigheter vid huvudförhandling i tvistemål, böra emellertid härtill läggas förslagsvis 90 sessionsdagar för huvudförhandling, vadan hela antalet föredragningsdagar kan uppskattas till i runt tal 500. Som jag redan omnämnt anses varje revisionssekreterare nu i allmänhet böra föredraga omkring 21 dagar årligen. En ökning av antalet föredragningsdagar bör emellertid kunna ske med hänsyn till de förändringar i arbetsuppgifterna, som förslaget medför. Den väsentliga delen av revisionssekreterarnas arbete kommer att avse målens föredragning för prövning av fullföljdsfrågan. Förberedande till sådan föredragning torde i många fall kräva väsentligt mindre tid än som nu åtgår för att bereda målet till slutlig handläggning i högsta domstolen. I detta samband får också beaktas, att upprättande såsom nu av fullständiga promemorior icke torde behöva ifrågakomma såsom grundval för föredragningen. Ur nu antydda synpunkter och med beaktande att revisionssekreterarna i viss omfattning skola biträda även vid målens beredande, synes skäligt att av varje revisionssekreterare utkräva omkring 28 föredragningsdagar om året. För föredragning under nyssnämnda 500 dagar skulle alltså erfordras omkring 18 revisionssekreterare.

Vad angår den besparing, som härigenom skulle vinnas, kunna de nuvarande kostnaderna, bortsett från rörligt tillägg, beräknas uppgå till 411,000 kronor, därav 364,500 kronor utgörande lön åt 27 ordinarie revisionssekreterare efter 33 löneklassen, 1,500 kronor utgörande tilläggsarvode åt ordföranden i nedre revisionen och 45,000 kronor motsvarande avlöning till tjänstemän, som förordnats att fullgöra revisionssekreterargöromål. De framtida kostnaderna för 18 ordinarie revisionssekreterare jämte tilläggsarvode åt nedre revisionens ordförande, beräknade efter enahanda grunder, uppgå till 244,500 kronor. Besparingen skulle alltså utgöra 166,500 kronor.

I fråga om övriga befattningshavare vid nedre justitierevisionen torde någon kostnadsökning i anledning av rättegångsreformen icke vara att förvänta. Snarare lära besparingar kunna åstadkommas. Därest promemorieskrivningen förenklas, torde sålunda den personal, som nu sysselsättes med utskrift av promemorior, kunna väsentligt reduceras.

I anslutning till domstolarnas personalkostnader torde få beröras vissa *andra utgifter*, sammanhängande med domstolsväsendet och rättegången. De utgifter, som härvid komma i beaktande, äro dels vissa sådana, som bestridas av anslaget för ersättning åt domare, vittnen och parter, dels ersättningar åt nämndemän, dels ock reseersättningar åt domare med biträden. Såsom ekonomisakkunniga framhållit torde icke vara möjligt att beträffande de utgiftsposter, varom nu är fråga, genomföra någon siffermässig beräkning av det belopp, vartill dessa poster kunna komma att uppgå efter rätte-

gångsreformens genomförande i förhållande till deras nuvarande storlek. I det följande skola emellertid framhållas några allmänna synpunkter.

Vad angår anslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter bestridas därav bland annat vissa vittnes- och biträdesersättningar. Beträffande de förra gäller enligt lag den 4 juni 1886 att den, som av åklagare eller domstol inkallats såsom vittne i brottmål, däri åklagaren å tjänstens vägnar för talan, äger av allmänna medel uppbära viss ersättning för resa och uppehälle. Enahanda rätt till ersättning tillkommer, enligt särskilda lagstadganden, i vissa andra mål — särskilt på familjerättens område — den som av domstolen inkallats såsom vittne.

Förslagets bestämmelser rörande av vem ersättning till vittne skall gäldas överensstämman i huvudsak med vad sålunda nu är stadgat. Beträffande underrättsförfarandet kan icke anses uteslutet, att den nya rättegångsordningen visar sig leda till en minskning av de utgifter, varom här är fråga. Härutinnan må framhållas, att åklagaren genom förundersökningen bättre än nu sättes i stånd att i förväg bedöma vilka vittnen böra höras inför rätten. I äktenskapsmål och andra därmed jämförbara mål gives för domstolen motsvarande möjlighet genom det förberedande förfarandet. I den mån vittnen skola höras i högre rätt kan däremot en kostnadsökning uppkomma. Detta förhållande har emellertid beaktats vid förslagets utarbetande, i det att en viss begränsning föreslagits i fråga om vittnesbevisning i överrätt; i högsta domstolen skall sådan bevisning endast undantagsvis upptagas. De nya bestämmelserna om hovrättsting äro ock ägnade att i vissa fall möjliggöra en avsevärd besparing i detta hänseende.

I fråga om biträdesersättning gäller enligt lag den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad, att biträde, som förordnats enligt lagen, skall av allmänna medel åtnjuta arvode för utfört arbete jämte ersättning för utgifter och tidsspillan. Enligt förslaget skall motsvarande ersättning av allmänna medel tillkomma offentlig försvarare. Med hänsyn därtill, att offentlig försvarare kan förordnas redan under förundersökningen, torde någon utgiftsökning vara att emotse i denna del.

Rörande ersättning till nämndemän gäller enligt kungörelse den 21 maj 1931, att nämndeman vid resa för tjänstgöring vid allmänt tingssammanträde, lagtima ting eller särskilt sammanträde för tings avslutande äger åtnjuta resekostnadsersättning enligt allmänna resereglementet. Samma rätt till ersättning tillkommer nämndeman vid resa för tjänstgöring vid rannsaking med häktad person å urtima ting eller extra rättegångsdag under lagtima ting; i visst fall äger nämndeman vid sådan tjänstgöring rätt även till dagtraktamente. För inställelse vid sammanträde, som avses i lagen den 7 maj 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning av vissa mål och ärenden, äger nämndeman enligt lagen rätt till resekostnadsersättning.

Frågan om nämndemans rätt till ersättning har vid flera tillfällen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet; bland annat hemställde 1937 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning i ämnet. Tydligt är, att i den mån en allmän höjning av ersättningarna till nämndemän framdeles an-

ses böra genomföras, denna icke bör räknas rättegångsreformen till last. Vad angår nu gällande stadganden i ämnet kräves, såsom processlagberedningen anmärkt, en viss omarbetning i anledning av förslagets bestämmelser av innebörd, att ersättning som regel skall utgå för tjänstgöring vid rätten. Någon nämnvärd förändring i fråga om statsverkets kostnader för nu ifrågasvarande ändamål torde icke behöva inträda i anledning av rättegångsreformen. Härvid är att framhålla, att målens förberedande sker utan medverkan av nämnd och att målen ofta torde komma att avgöras under förberedelsen; sammanträden med nämnd komma sålunda att erfordras endast för ett begränsat antal mål. Såsom beredningen uttalat torde nämndeman i stad böra äga rätt till ersättning enligt samma grunder som komma att gälla beträffande nämndemän i häradsrätt. Denna ersättning bör utgå av stadens medel.

Beträffande resekosnader till domare m. fl. är i riksstaten för häradsrätterna upptagen en anslagspost, avsedd bland annat till bestridande av sådan resekostnads- och traktamentsersättning, som enligt särskilda kungörelser den 22 juni 1920 utgår till domare och protokollförare vid extra sammanträden för rannsaking med häktade personer. I anledning av förslagets bestämmelser kan ifrågakomma att utvidga antydda ersättningsrätt till att avse även vissa andra särskilda sammanträden än sådana, som erfordras för huvudförhandling rörande häktade. Om resa erfordras för förhandling rörande häktning eller annat straffprocessuellt tvångsmedel, torde sålunda ersättning kunna ifrågakomma liksom för närvarande vid rannsaking. Någon nämnvärd kostnadsökning torde dock icke föranledas i nu berörda avseenden. Härvid är att beakta, att förslaget utgår från att domsagas häkte som regel skall vara förlagt å kansliorten samt att möjlighet föreligger att förordna särskild häktningsdomare, då sådant påkallas med hänsyn till häktets belägenhet.

Även under anslaget till hovrätternas omkostnader finnes upptagen en mindre post, avseende reseersättningar. En förhöjning av denna post är att emotse med hänsyn till de föreslagna bestämmelserna om hovrättsting. Då det enligt dessa bestämmelser ankommer på Kungl. Maj:t att avgöra dels huruvida hovrättsting överhuvud skola hållas inom viss hovrätts domkrets, dels ock, då behov av en sådan anordning anses föreligga, å vilka orter och tider hovrättsting skola äga rum, saknas för närvarande hållpunkter för en beräkning av kostnaderna i detta hänseende. Man torde böra utgå från att hovrättsting kunna bli erforderliga åtminstone inom områdena för de båda norrländska hovrätterna och Svea hovrätt. Då kostnaderna inskränka sig till rese- och traktamentsersättning åt domfört antal ledamöter av hovrätten jämte protokollförare, kan uppenbarligen icke bli fråga om någon betydande utgiftsökning. Såsom redan antytts får också beaktas, att anordningen med hovrättsting är ägnad att medföra en avsevärd besparing i fråga om statsverkets utgifter för vittnesersättningar i brottmål och mål, däri fri rättegång beviljats.

Åklagarväsendet.

En genomgripande reform av åklagarväsendet har länge stått på dagordningen. Kravet härpå har föranletts av djupgående brister i åklagarorganisationen, vilka redan under nuvarande rättegångsordning gjort sig starkt gällande. Väsentligen ha dessa olägenheter, där de framträtt, varit att hänföra till bristfällig utbildning för åklagaruppgiften samt splittring i arbetet, beroende på att med åklagargöromålen förenats åtskilliga andra, för desamma främmande tjänsteåligganden. Särskilda utskottet vid 1931 års riksdag erinrade i detta hänseende, att åklagarna ej alltid vore vuxna de uppgifter, som tillkomme dem enligt gällande ordning. En stor del åklagare såväl på landet som i städerna saknade erforderlig utbildning. Beträffande de högre åklagarna på landet, landsfogdarna, hos vilka krävdes juridisk examen, gällde, att de toge befattning med allenast ett ringa antal mål. Landsfogdarnas och i ännu högre grad landsfiskalernas arbete splittrades av göromål av olika slag, som hindrade dem att i erforderlig mån ägna tid och intresse åt åklagaruppgiften.

För avhjälpande av nu antydda brister ha olika utvägar föreslagits. Bland annat har förordats en fördelning av åklagargöromålen vid underrätt mellan skilda befattningshavare, så att åtalsbefogenheten tillkomme lands- och stadsfiskaler beträffande lindrigare brott men vad anginge medelsvåra och grövre brott tilldelades en särskild kår av väsentligt mera kvalificerade åklagare, de s. k. statsåklagarna. Förslag om en uppdelning av landsfiskalernas arbetsuppgifter mellan olika befattningshavare, så att på en hand komme polis- och åklagargöromål, å en annan befattningen med indrivnings- och utsokningsväsendet m. m., ha ock i olika sammanhang framförts.

I viss mån ha de framställda reformkraven numera vunnit sin lösning. Enligt beslut av statsmakterna år 1935 genomfördes under 1936 en omorganisation av landsfogdebefattningarna. Denna reform innebär, att landsfogdarna, som tidigare haft att fullgöra även åtskilliga andra göromål av rent administrativ natur, i huvudsak ha att ägna sig enbart åt åklagar- och polisuppgifterna. I de län, där landsfogden med hänsyn till göromålens omfattning är i behov av rättsbildat biträde, äger Kungl. Maj:t förordna, att hos landsfogden skall finnas landsfogdeassistent. Denne kan under angivna villkor förordnas att i viss omfattning på eget ansvar fullgöra polis- eller åklagaruppgifter, som eljest skulle ankomma på landsfogden.

Även beträffande de lägre åklagarna på landet samt städernas åklagare ha statsmakterna träffat anstalter för avhjälpande av missförhållandena. Vid 1940 års lagtima riksdag fattades sålunda ett principbeslut angående omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna. Såsom framgår av vad chefen för socialdepartementet anför under femte huvudtiteln punkt 165 i 1941 års statsverksproposition, är avsett, att förslag skall underställas riksdagen om genomförande av nämnda omorganisation från och med den 1 juli 1941. Denna reform innebär bland annat, att

biträden komma att i erforderlig utsträckning ställas till landsfiskalernas förfogande. I mera arbetstyngda distrikt skola anställas landsfiskalsassistenter, vilka kunna förordnas att på eget ansvar i viss utsträckning utföra landsfiskals åligganden. Landsfiskalerna, som med hänsyn till rådande föråldrade avlöningssystem varit hänvisade även till inkomster av privat verksamhet, skola efter genomförd lönereglering ha att ägna sig helt åt sina tjänsteåligganden. Väsentligt ökade krav komma att ställas på de blivande landsfiskalernas utbildning. Beträffande städernas åklagare äsyftar reformen bland annat, att särskilda stadsfiskalsbefattningar skola bibehållas endast i större och medelstora städer, varemot övriga städer skola ingå i landsfiskalsdistrikt. Köpingsåklagarnas åtalsrätt skall upphöra.

Processlagberedningens förslag beträffande åklagarväsendet ansluter sig, i motsats till tidigare framställda förslag, i organisatoriskt hänseende huvudsakligen till den ordning, som efter reformen av landsfogdebefattningarna blivit genomförd. De förändringar, som föreslås beträffande åklagarorganisationen, avse väsentligen endast åklagaruppgifternas fördelning mellan de olika befattningshavarna. Allmän åklagare vid underrätt är distriktsåklagare eller landsfogde; till de förstnämnda äro att hänföra lands- och stadsfiskaler samt polismän med åtalsrätt. Vid hovrätt utföres allmänt åtal av justitiekanslern i mål, som upptages omedelbart i hovrätt, och i annat mål av landsfogde eller distriktsåklagare. Allmän åklagare i högsta domstolen är i regel justitiekanslern. Hos allmän åklagare kan finnas biträdande åklagare.

Med reformen av landsfogdetjänsterna förfalla de tidigare framställda kraven på en särskild statsåklagarorganisation. Såsom vitsordats av såväl beredningen som lagrådet torde denna nya organisation väl fylla de anspråk, som det nya förfarandet kommer att ställa å denna grupp av åklagare. En utökning av antalet assistentbefattningar torde dock bliva nödvändig. I viss mån torde en sådan utökning påkallas redan av nu rådande förhållanden.

Vad därefter angår distriktsåklagarna ha visserligen inom lagrådet framkommit farhågor, att den nyligen beslutade organisationen icke skulle motsvara de krav, som en modern straffprocess ställde på dessa åklagare. Lagrådet har i detta hänseende givit företräde åt den tidigare angivna organisationslinjen med en uppdelning av landsfiskalernas nuvarande åligganden å två tjänster. Med den lösning, som denna organisationsfråga erhållit genom statsmakternas beslut, torde en omorganisation efter de av lagrådet angivna riktlinjerna numera icke vara möjlig. Den antagna organisationen torde ock, med den väsentligen förbättrade utbildning, som distriktsåklagarna skola erhålla, och den förstärkning av arbetskrafterna, som den nya organisationen innebär, enligt min mening kunna förväntas tillgodose de krav, som komma att ställas på dessa åklagare. Måhända påkallas någon omgruppering av åtalsuppgifterna, så att de viktigare av dessa i större omfattning än nu är fallet anförtros åt landsfogdarna. Huru denna fråga för

framtiden skall närmare regleras, får emellertid bero av den erfarenhet, som vinnes sedan organisationen genomförts och det nya förfarandet trätt i tillämpning.

För justitiekanslersämbetets del påkallas av förslaget en viss personalförstärkning, närmast såsom en följd av de uppgifter, som skola tillkomma ämbetet med avseende å åtal i hovrätt och högsta domstolen. I detta sammanhang bör erinras, att advokatfiskalerna icke längre bibehållas såsom åklagare i hovrätt. Även om en viss besparing härigenom kan vinnas, är uppenbart att denna icke uppväger vad som erfordras för förstärkning av arbetskrafterna hos justitiekanslersämbetet. I detta avseende torde ifrågakomma anställande av förslagsvis tre befattningshavare med lön i 30 lönegraden. Lämpligen kunna härför anlitas revisionssekreterare, som icke längre bliva behöfliga för arbetet i högsta domstolen. Kostnaden för dessa befattningshavare skulle, om lön beräknas efter 33 löneklassen, utgöra 40,500 kronor. En mindre utgiftsökning kan härutöver vara att emotse för förstärkning av justitiekanslersämbetets kanslipersonal; denna personalförstärkning torde emellertid komma att uppvägas av en motsvarande minskning i nedre justitierevisionens arbetskrafter.

Förslagets bestämmelser om åklagartalans utförande i hovrätt torde komma att medföra ökade resekostnader. Att på förhand verkställa en någorlunda tillförlitlig uppskattning av dessa kostnader, torde icke vara möjligt. Såsom ägnade att nedbringa resekostnaderna må framhållas anordningen med hovrättsting ävensom den omständigheten, att huvudförhandling i hovrätt som regel ej skall hållas i ringare brottmål.

Processkostnaderna.

Vad därefter angår frågan om processkostnaderna enligt det nya förfarandet är uppenbart, att i stort sett samma synpunkter göra sig gällande som i fråga om domstolskostnaderna. I 1931 års proposition framhölls, att vid utformandet av en rättegångsordning kunde strävandena icke uteslutas inriktas på att förfarandet bleve så fulländat och ändamålsenligt som möjligt; tillika måste beaktas, att anlitaandet av domstolarna icke åsamkade parterna otillbörliga kostnader. Rättegångsväsendet motsvarade ej sin uppgift, om kostnaderna för en rättegång avhölle den berättigade från att göra sin rätt gällande eller tvingade honom till eftergift för ogrundade anspråk. Vikten av att processkostnaderna kunna hållas inom skäliga gränser framträder särskilt starkt i fråga om underrättsförfarandet. Enligt den åsikt, som advokatsamfundet uttalat i sitt yttrande över processkommissionens förslag, vore i fråga om rättsskipningens kostsamhet för parterna det för närvarande ingalunda väl beställt, i det att underrättsproceduren ställde sig relativt dyr i små mål, relativt dyrare ju mindre målet vore, och ej heller särdeles billig i de stora målen. Till denna uppfattning ansluter sig ock 1931 års proposition. Enligt denna borde förfarandets koncentration medföra att

antalet inställelser — förberedelsen inräknad — bleve mindre än för närvarande. Förberedelsen medförde ock, att rättegången förenklades; tvistepunkter bortföller genom förlikning eller medgivande, och parterna vunne redan från början översikt över tvisteläget. Det torde ock enligt min mening vara tydligt, att det nuvarande förfarandet med inställelse för parterna vid ett flertal rättegångstillfällen ofta vållar stora kostnader. Dessa kunna genom rättegångens koncentration väsentligt nedbringas. Den tidsutdräkt och det arbete, som genom uppskoven vållas parterna och deras ombud, medför uppenbart stora olägenheter.

Att särskilt i mindre mål processkostnaderna vid underrätterna nedbringas är av stor betydelse ur statsekonomisk synpunkt i de fall, då part åtnjuter fri rättegång. För förbilligande av rättegången i sådana mål ha i förslaget vidtagits särskilda anordningar. Beredningen har i denna del framhållit, att ehuru beredningen icke ansett sig böra föreslå något särskilt bagatellförfarande, denna ståndpunkt likväl icke uteslöte sådana förenklingar i det allmänna förfarandet, som med hänsyn till rättsskipningsuppgiftens natur i det särskilda fallet kunde visa sig ändamålsenliga. Särskilt erinrar beredningen i detta sammanhang om förberedelsens betydelse. Vid denna kan i tvistemål målet vid någondera partens utevaro avgöras genom tredsdom. Även då parterna komma tillstådes, kan under vissa förutsättningar ett mål avgöras omedelbart i samband med förberedelsen. Förutsättningar härför äro att antingen båda parterna samtycka till huvudförhandling omedelbart eller ock saken finnes uppenbar. Huvudförhandling äger då rum genast efter förberedelsens slut och inför samma domare som handlagt förberedelsen. Beredningen har uttalat, att genom denna anordning bereddes tillfälle till ett snabbt och föga kostsamt avgörande av enklare mål liksom av mål, vari på grund av erkännande eller andra omständigheter någon ovisshet icke föreläge om utgången. I detta sammanhang bör beaktas förberedelsens betydelse för åvägabringande av förlikning. Enligt förslaget åligger det rätten att vid förberedelsen, om det finnes lämpligt, söka förlika parterna; för detta ändamål kan särskild medlare förordnas. Med hänsyn till de friare former, varunder förberedelsen äger rum, synes den ock väl lämpad för denna uppgift.

Även för behandling av mindre brottmål medgiver förslaget vissa lättnader. Särskilt må här erinras om förslagets bestämmelser om strafföreläggande.

I 1931 års proposition har även dryftats frågan, huruvida processkostnaderna komme att ökas därigenom att parterna med det nya förfarandet ej längre skulle förmå att själva föra sin talan utan nödgas anlita advokater. I propositionen hade denna anmärkning avvisats som i stort sett ogrundad. Förslaget bibehåller den i vårt land av ålder gällande grundsatsen, att part i alla instanser äger själv föra sin talan; ej heller införes genom förslaget något advokatmonopol. Som i propositionen framhållits äger parten framför ombudet det företrädet, att han i allmänhet känner de faktiska förhållanden, varom i rättegången är fråga, och det ligger i sakens natur,

att förfarandets muntlighet snarare underlättar än försvårar hans ställning i rättegången.

Att överrättsförfarandet i viss mån kräver ökad inställeskyldighet av parterna liksom att i de fall, då sådan inställeskyldighet föreligger, kostnaderna komma att i viss mån stiga, är obestridligt. Ytterligare tillkomma nya kostnader i den mån vittnesförhör kommer att äga rum. Även detta förhållande har, såsom framgår av vad jag förut anfört, vunnit beaktande vid förslaget utarbetande. Upptagandet av vittnesbevisning i överrätt har begränsats; i högsta domstolen skall sådant upptagande förekomma endast i undantagsfall. Skyldighet för part att inställa sig personligen har för överrätterna gjorts mindre omfattande än för underrätterna. Slutligen har i vissa fall, då hänsyn till kostnaderna göra sig starkt gällande, inställeskyldighet för parterna, personligen eller genom ombud, icke föreskrivits; målet skall i dessa fall i regel avgöras på handlingarna.

Sammanfattningsvis har om förfarandets inverkan på processkostnaderna i 1931 års proposition anförts, att i det större antalet mål, där rättegången är avslutad med första instansens dom, kostnaderna oftast snarare komme att understiga än överstiga vad nu vore vanligt samt att i de mål, som fullföljas till högre rätt, kostnaderna i vissa fall komme att, om ock ej i alltför hög grad, överstiga de nuvarande. Till detta uttalande kan jag ansluta mig.

Vid den granskning, som förslaget undergått inom justitiedepartementet, har detsamma, huvudsakligen i anledning av lagrådets anmärkningar, överarbetats i vissa delar. Jag skall nu i den mån det ej redan skett lämna en redogörelse för min ståndpunkt till de frågor, som sålunda uppkommit, och för därav föranledda ändringar i förslaget.

Ändringar i lagtexten.

1 kap.

De ändringar, som lagrådet förordat i 3, 5, 11 och 15 §§, ha vidtagits.

2 kap.

Vid 2 § ha två av lagrådets ledamöter hemställt, att stadgandet i första stycket punkt 2 bör uteslutas. Som jag tidigare utvecklat, har jag ansett mig böra efterkomma denna hemställan. Härav föranledes någon jämkning av avfattningen i övrigt.

Enligt 4 § är hovrätt domför med fyra, högst fem ledamöter; det tillkommer dock enligt beredningens förslag ledamot ensam att meddela före-

läggande om fullständigande av inlaga, förordna om delgivning, inhämta yttrande från myndighet samt fatta beslut, som rör skriftväxling mellan parterna. Dessutom äger enligt andra stycket, i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer, även tjänsteman vid hovrätten vidtaga sådan åtgärd. Två av lagrådets ledamöter ha förordnat, att det skulle tillkomma en ledamot att i allmänhet besluta i förberedande frågor, med vissa undantag. Lagrådets två övriga ledamöter ha hemställt om sådan ändring av lagrummet, att det skulle tillkomma Kungl. Maj:t att bestämma, i vilken omfattning ledamot ensam skulle äga besluta i fråga, som rör måls beredande. Även enligt min mening är den av beredningen föreslagna domförhållsregeln alltför snäv. Den skulle, såsom inom lagrådet framhållits, kunna motverka en lämplig arbetsfördelning mellan avdelningens ledamöter och leda till onödiga kostnader. Å andra sidan möta betydande svårigheter att i hovrättsförfarandet särskilja frågor, som avse måls beredande, från andra frågor. För att regeln icke skall bliva alltför obestämd och vittgående synes det nödvändigt, att den anknytes till de särskilda förberedelseåtgärdernas beskaffenhet. Med hänsyn härtill och då en sådan regel lämpligen även bör anpassas efter skiftande förhållanden, har jag funnit övertvägande skäl tala för att åt Kungl. Maj:t överlämnas att förordna i ämnet. Utan uttryckligt stadgande torde vara tydligt, att häktning och reseförbud icke böra innefattas i frågor, vari allenast en ledamot äger besluta. I överensstämmelse med det nu anförda har 4 § ändrats, varvid, såsom inom lagrådet förordnats, bestämmelsen inarbetats i paragrafens andra stycke.

Uti 6 § upptagas bestämmelser om hovrätternas antal, benämning och domkretsar. Tre av lagrådets ledamöter ha förordnat att — i överensstämmelse med statsmakternas beslut i fråga om inrättande av en västsvensk hovrätt — Värmlands län bibehålles under Svea hovrätt. Enligt min mening tala starka skäl för att ej i detta sammanhang upptaga till diskussion frågan om de olika hovrätternas domkretsar. Denna fråga sammanhänger nära med frågan om de nya hovrätternas organisation, vilken ännu ej upptagits till slutligt övertvägande. Med hänsyn härtill och då frågan om hovrätternas antal bör, ehuru någon meningsskiljaktighet därom icke torde föreligga, avgöras i samband med frågan om domkretsarna, har jag ansett lämpligt, att samtliga dessa spörsmål regleras i särskild lag. Bestämmelserna i 6 § ha med hänsyn härtill ersatts med en hänvisning till särskild lagstiftning.

3 kap.

Bestämmelser om högsta domstolens ställning, organisation och domförehet upptagas för närvarande icke i rättegångsbalken. De i dessa ämnen grundläggande stadgandena ha sin plats i regeringsformen, särskilt § 17 mom. 1 och § 22 mom. 1. I förstnämnda lagrum har justitierådens antal bestämts till lägst tolv; detta antal må ej överskridas, såframt ej högsta domstolen skall arbeta på avdelningar. Denna fråga liksom ock frågan om

justitierådens antal för det fall, att högsta domstolen skall arbeta på avdelningar, och ärendenas fördelning mellan avdelningarna hänvisas i § 17 till särskild lagstiftning. I dessa ämnen äro bestämmelser meddelade i lagen den 14 maj 1915 angående högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar.

Lagrådet har vid detta kapitel framhållit att, medan beträffande de två lägre instanserna alla organisatoriska föreskrifter, som ansetts böra äga lags karaktär, upptagits i förslaget, hade vad högsta domstolen angår förutsatts, att vissa dylika föreskrifter skulle meddelas i särskild lag, samt uttalat, att föreskriften om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar borde införas i rättegångsbalken. Denna hemställan torde böra efterkommas; stadgandet bör erhålla plats som första stycke i 4 §. Till frågan huruvida ytterligare föreskrifter om högsta domstolens organisation böra upptagas i rättegångsbalken torde, som lagrådet framhållit, det icke vara möjligt att för närvarande intaga slutlig ståndpunkt; i viss mån sammanhänger den med de ändringar i regeringsformen, som kunna finnas påkallade i anledning av rättegångsreformen.

I anledning av lagrådets hemställan vid 4 § har avfattningen av tredje stycket något jämkats.

Vid 6 § har lagrådet hemställt om sådan ändring av andra stycket att det skulle tillkomma högsta domstolen i stället för, såsom beredningen föreslagit, Kungl. Maj:t att meddela bestämmelse i fråga, som där avses. Med hänsyn till att för närvarande bestämmelse i ämnet utfärdas av Kungl. Maj:t och då det även framdeles torde komma att iakttagas, att högsta domstolens mening inhämtas, har jag ansett att stadgandet bör bibehållas oförändrat.

Då i anledning av lagrådets hemställan om uteslutning av vissa paragrafer i 54 kap. paragrafföljden i sistnämnda kapitel torde undergå ändring, har, i överensstämmelse med den nya numreringen, i 7 § hänvisning skett till 54 kap. 10 § 2 i stället för 11 § första stycket 2 i samma kapitel.

Lagrådets hemställan vid 8 § har jag ansett böra vinna beaktande.

4 kap.

I anledning av lagrådets anmärkning vid 3 kap. 8 § har till 2 § första stycket i detta kapitel fogats bestämmelsen, att revisionssekreterare utnämnes eller förordnas av Kungl. Maj:t.

I 3 § har med hänsyn till den ändrade lydelse, som 1 kap. 3 § på lagrådets hemställan erhållit, stadgandet om förordnande av sekreterare i domsaga uteslutits ävensom viss annan jämkning vidtagits. I 6 och 9 §§ har avfattningen något jämkats. Dessutom ha i 14 och 15 §§ efter lagrådets hemställan förtydliganden ägt rum.

5 kap.

Vid 1 § har lagrådet hemställt, att andra stycket av paragrafen utvidgas till att omfatta även fall, då det kan antagas att till följd av offentligheten

yrkeshemlighet kan uppenbaras. Med iakttagande av denna hemställan har till andra stycket fogats en föreskrift av angivet innehåll. Dessutom ha redaktionella jämkningar vidtagits i 1 § andra och tredje styckena.

Lagrådets erinringar vid 5 och 8 §§, vilka uteslutande äro av redaktionell natur, ha icke ansetts påkalla någon ändring av lagtexten; i 8 § har i förtydligande syfte vidtagits någon jämkning.

6 kap.

I 3 § punkt 2 har, på lagrådets hemställan, till de uppgifter om rättens ledamöter samt protokollförare, som protokollet skall upptaga, lagts även uppgift om tolk, då sådan anlitas. Med hänsyn till den av mig redan behandlade ändringen i fråga om omröstning i rådhusrätt i mål, vari nämnd deltagar, har avfattningen av punkt 8 i 3 § undergått jämkning. I 4 § har en huvudsakligen formell ändring vidtagits, i det att punkterna 3 och 4 sammanförts och till de uppgifter, som i nämnda punkter avses, hänförts även uppgift å föremål, vilka företes som bevis. Punkt 5 har som följd härav erhållit nummer 4.

Lagrådet har vid 6 § erinrat, att det i andra stycket upptagna undantaget fått en något för vidsträckt omfattning, då det gjorts tillämpligt på varje slag av förhandling i hovrätt eller högsta domstolen, samt hemställt om sådan ändring, att det komme att omfatta endast huvudförhandling eller annan förhandling, som omedelbart föregår måls avgörande. Som framgår av lagrådets yttrande åsyftas i detta sammanhang med annan förhandling förhör, som i besvärsmål hålles i hovrätt eller högsta domstolen (52 kap. 10 § och 56 kap. 12 §). Den lättnad i protokollföringen, som stadgandet avser att bereda, torde äga sin huvudsakliga betydelse för huvudförhandlingen. Med hänsyn härtill och då, vad angår nyssnämnda förhör, förslaget icke innehåller någon föreskrift om att målets avgörande skall följa omedelbart på förhöret, har jag ansett stadgandet böra begränsas till att avse allenast huvudförhandling. I detta sammanhang må framhållas, att det även enligt beredningens förslag tillkommer domstolen att pröva, huruvida upptagning i protokoll kan anses erforderlig eller ej. En mindre jämkning har vidtagits i 7 §.

Enligt 8 §, i den avfattning beredningen givit åt detta lagrum, skall protokoll över förhandling omedelbart under förhandlingen avfattas i slutlig form. Som lagrådet framhållit innebär denna föreskrift, att protokollet uppsättes under förhandlingens gång och samtidigt med att denna fortskrider. Enligt lagrådets mening vore någon modifikation i denna regel önskvärd. Sålunda kunde vid synegång på marken möta svårigheter att avfatta protokollet i slutlig form. Även vid upptagande av vidlyftigare vittnesbevisning kunde det bereda lättnad i arbetet, att utsagorna antecknades i memorial samt att först därefter utskrift i slutlig form ägde rum. I sådana fall borde enligt lagrådets mening ej uppställas annan fordran än att protokollet före förhandlingens slut vore avfattat i slutlig form. I detta sammanhang har lagrådet föror-

dat viss ändring av andra stycket. Enligt det däri intagna stadgandet skall utsaga, som enligt 6 § skall antecknas i protokoll, genast uppläsas och den hörde tillfrågas, om han har något att erinra mot avfattningen. Med den av lagrådet förordade anordningen, att utsagan först antecknas i memorial, beredes möjlighet att, medan förhandlingen fortsättes, låta verkställa slutlig utskrift av det antecknade och för genomläsning överlämna utskriften till den hörde; denne erhåller därigenom tillfälle att, innan förhandlingen avslutas, anmäla, om han har något att erinra mot avfattningen. Härigenom skulle enligt lagrådets mening tid sparas och en tröttsam uppläsning undvikas.

De synpunkter, som lagrådet sålunda framhållit, äro enligt min mening värda allt beaktande. Från domarhåll har gjorts gällande, att protokollföring i slutlig form under förhandlingens gång i vissa fall skulle leda till onödig tidsutdräkt samt inverka störande på förhandlingen och, särskilt i vidlyftiga mål, för domaren försvåra ledningen av förhandlingen. Såsom även beredningen framhållit böra därför vidtagas alla åtgärder, som äro ägnade att underlätta protokollföringen utan att därmed kravet på uppteckningens tillförlitlighet åsidosättes. En åtgärd i denna riktning synes mig innefattas i lagrådets förslag. I sådana fall, då omständigheterna försvåra en omedelbar uppteckning under förhandlingens gång, torde memorial böra komma till användning. För att protokollets tillförlitlighet ej härigenom skall förringas, torde dock böra uppställas som villkor att, då den hördes granskning av uppteckningens innehåll grundar sig å memorialet, detta bevaras. Därest åter memorial kommer till användning uteslutande som hjälpmedel för slutlig anteckning i protokollet och det är denna anteckning som blir föremål för granskning, har memorialet icke samma självständiga betydelse; något krav på dess bevarande synes i detta fall icke böra uppställas. Att i varje fall protokollet, vare sig memorial använts eller icke, bör vid förhandlingens slut föreligga i slutlig avfattning synes oeftergivligt. På denna punkt har ock lagrådet biträtt beredningens förslag. Uppenbart är, att med förhandling i detta sammanhang åsyftas förhandlingen i målet; ett kortare avbrott i förhandlingen vid ett och samma rättegångstillfälle medför däremot icke, att protokollet över den del av förhandlingen, som föregått avbrottet, måste färdigställas för sig.

Från de utgångspunkter, som jag nu angivit, har åt första stycket, i överensstämmelse med vad lagrådet förordat, givits den ändrade lydelsen, att protokoll över förhandling skall, innan förhandlingen avslutas, erhålla slutlig avfattning. Därjämte ha i andra stycket upptagits bestämmelser *dels* att sedan utsaga, som enligt 6 § skall antecknas i protokollet, upptecknats, uppteckningen skall uppläsas eller tillfälle på annat sätt lämnas att granska uppteckningen och *dels* att, då utsagan först efter uppteckningens granskning antecknats i protokollet, uppteckningen skall biläggas handlingarna. Med hänsyn till de sålunda vidtagna ändringarna har avfattningen även i övrigt något jämkats.

I 9 § fjärde stycket har den jämkning ägt rum, att uppteckning, som där avses, skall biläggas ej protokollet utan handlingarna.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan har i 11 § sista punkten utslutits.

7 kap.

I 1 och 8 §§ ha vidtagits smärre jämkningar.

På sätt lagrådet hemställt vid 9 § har som andra stycke i denna paragraf upptagits bestämmelse om att de för åklagare enligt 6 § gällande jäven även skola äga tillämpning beträffande polismyndighet.

8 kap.

Enligt 2 § skall den, som må antagas till ledamot av advokatsamfundet, ha gjort sig känd för redbarhet och även i övrigt finnas lämplig att utöva advokatverksamhet. Därjämte uppställes ett ovillkorligt förbud mot att till ledamot antages den, som är omyndig eller i konkurstillstånd eller som varit i konkurstillstånd och ej visat, att han är fri från borgenärernas krav. Enligt 3 § tillkommer det advokatsamfundets styrelse att pröva fråga om inträde i samfundet. Lagrådet har mot det i 2 § intagna förbudet för den, som varit i konkurstillstånd, att bliva ledamot av samfundet, innan han visat att han vore fri från borgenärernas krav, erinrat, att någon motsvarande bestämmelse icke nu finnes upptagen i gällande stadgar för Sveriges advokatsamfund och för sin del funnit något behov av en sådan skärpning i villkoren för inträde knappast föreligga, eftersom det icke kunde befaras, att den diskretionära prövningsrätt, som tillkomme styrelsen, icke skulle komma att utövas med erforderlig stränghet. Uppenbart är av största vikt för att advokatkåren skall kunna bibehålla allmänhetens förtroende, att advokat kan väntas komma att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina ekonomiska åtaganden. Det torde emellertid kunna motses, att i advokatkårens eget intresse dessa synpunkter komma att beaktas vid prövningen av frågor om inträde i samfundet liksom vid den tillsyn å advokatverksamheten, som enligt 6 § åligger styrelsen. Med hänsyn härtill har jag ansett mig kunna biträda lagrådets hemställan och alltså låtit den anmärkta bestämmelsen utgå ur förslaget. Vad lagrådet i övrigt yttrat vid 2 § föranleder icke någon erinran från min sida.

9 kap.

Vid 8 § har lagrådet som sin mening uttalat, att föreläggande av vite även kunde avse juridisk person. Då åt lagrummet givits en avfattning, som icke hindrade en sådan tillämpning, har lagrådet lämnat förslaget i denna del utan erinran. Jag ansluter mig till lagrådets uppfattning.

10 kap.

Vid 3 och 4 §§ har lagrådet hemställt om sådan jämkning av avfattningen, att därav tydligt framginge, att dessa lagrum vore tillämpliga även å juri-

diska personer. Detta syfte torde lämpligen kunna nås på det sätt, att 1 och 2 §§ underkastas omformulering; regeln om hemvistet som bestämmande för forum torde böra göras omedelbart tillämplig även å juridiska personer. I stället för att, såsom skett i 2 § första stycket, styrelsens säte eller annan jämförlig ort angives såsom den, där den juridiska personen skall sökas, bör från nyss angivna utgångspunkt denna ort anses gälla som den juridiska personens hemvist. Med en sådan lydelse torde första stycket i 2 § lämpligen böra erhålla plats i 1 §, dit även med något ändrad avfattning bör överföras andra stycket i 2 §, varefter som 2 § kvarstår det nuvarande tredje stycket.

De ändringar, som lagrådet förordat vid 8, 13, 14 och 17 §§ ha vidtagits, varjämte 10, 17 och 19 §§ undergått vissa mindre jämkningar.

Vid 20 § har lagrådet hemställt om ett förtydligande tillägg till första stycket av innehåll, att hovrätt ej må hänvisa mål till underrätt, som enligt hovrätts eller högsta domstolens beslut funnits obehörig. Då denna begränsning torde gälla utan särskilt stadgande, har jag funnit det föreslagna tillägget icke vara erforderligt.

11 kap.

Som lagrådet förordat bör rubriken till detta kapitel innehålla även ställföreträdare; sådan jämkning har därför vidtagits.

Enligt vad lagrådet framhållit utgår förslaget från den uppfattningen, att vad som stadgats om part i regel skall gälla även ställföreträdare för part. Lagrådet har ansett, att denna förslagets allmänna ståndpunkt borde komma till uttryck i lagtexten samt förordat, att efter 4 § upptages föreskrift om att vad i lagen finnes stadgat om part skall gälla även parts ställföreträdare, om ej annat uttryckligen angivits eller eljest är uppenbart. Till vad lagrådet sålunda anfört må framhållas, att ställföreträdarens ställning i förhållande till parten kommit till uttryck i 1 och 2 §§, då där stadgas, att för den, som saknar processförmåga eller som är juridisk person, talan föres av partens ställföreträdare. Av dessa stadganden torde följa, att i fråga om processuella rättigheter och förpliktelser ställföreträdaren intar den ställning, som, därest parten själv ägt processförmåga, skulle intagits av parten. Ställföreträdaren äger alltså för parten vidtaga alla dispositioner, som erfordras i rättegången, såsom utfärdande av fullmakt, ingående av förlikning. Han är ock underkastad enahanda processuella förpliktelser; påföljden vid utevaro är densamma som för part och han kan liksom parten höras under sanningsförsäkran, däremot ej som vittne. Vad åter angår rättigheter och förpliktelser av materiell innebörd är förhållandet ett annat. Sålunda regleras genom domen utslutande rättsförhållandet mellan parterna, och även de skyldigheter i övrigt, som äga samband därmed, t. ex. skyldigheten att betala rättegångskostnad, åvila, om ej annat är stadgat, utslutande parten. Då den allmänna ståndpunkt, som förslaget sålunda intagit, torde framgå av 1 och 2 §§ och den av lagrådet förordade bestämmelsen ej synes ägnad att lämna ytterligare vägledning, har jag ansett, att förslaget i denna del bör bibehållas oförändrat.

Den av lagrådet vid 4 § förordade jämkningen har vidtagits.

Vid 5 § har lagrådet framställt vissa erinringar dels av mera principiell innebörd och dels av huvudsakligen formell beskaffenhet. I sistnämnda hänseende har i förtydligande syfte förordats, att i bestämmelserna om skyldighet för part eller ställföreträdare att infinna sig personligen jämväl anges, att prövningen av denna fråga tillkommer domstolen. I överensstämmelse med denna erinran, som jag ansett mig böra biträda, har som sista stycke i 5 § upptagits stadgande av innehåll att, då part eller ställföreträdare är skyldig att inställa sig personligen, domstolen har att meddela förordnande därom.

Vad angår den mera principiella fråga, som vid 5 § framförts av lagrådet, rör denna i vilken omfattning personlig inställelse skall åligga part vid huvudförhandling i hovrätt. Beredningen har föreslagit, att vid huvudförhandling i hovrätt liksom i högsta domstolen part är skyldig att infinna sig personligen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen, medan enligt lagrådets uppfattning sådan skyldighet borde, såsom i underrätt, åligga honom redan då hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Som motiv för sin ståndpunkt har beredningen framhållit, att behovet av parts personliga inställelse icke gjorde sig gällande med samma styrka i fråga om huvudförhandling i de till överrätt fullföljda målen som beträffande huvudförhandling i underrätt. Man torde enligt beredningens åsikt kunna utgå ifrån att parts personliga kännedom om omständigheterna i målet blivit tillgodogjort redan i underrätt och att även överrätterna kunde draga visst gagn därav. Slutligen borde i regel målet i överrätten vara i det skick, att domstolen av handlingarna borde kunna utröna, om parts personliga närvaro vore av nöden. Även ur processekonomisk synpunkt vore enligt beredningens uppfattning förhållandena annorlunda än vid underrätt, i det att personlig närvaro vid överrätterna i allmänhet vållade vida större kostnader och besvär för parten. Beredningen har emellertid tillika erinrat, att det också för överrätterna ofta vore av största betydelse för utredningen, att parterna inställde sig personligen; enligt beredningens åsikt borde regeln i sin tillämpning leda till en långt vidsträcktare inställeskyldighet för part i hovrätt än i högsta domstolen. Mot de skäl, som beredningen sålunda anfört, har lagrådet huvudsakligen gjort gällande, att partsutsaga, som ej avgivits under sanningsförsäkran, enligt 6 kap. 7 § ej skall antecknas i protokollet med mindre särskilda skäl föranleda därtill samt att, även om utsagan antecknats, en föredragning ur protokollet ej hade samma värde som den omedelbara tillgången till parten. Även om det i flera fall låte sig göra att av handlingarna utröna, om parts personliga närvaro vore erforderlig, skulle det enligt lagrådets uppfattning säkerligen ofta visa sig, att huvudförhandlingens förlopp icke kunde på förhand beräknas och att underlåtenhet att inkalla part komme att leda till att viktiga omständigheter bleve ouppklarade. Vad angår de ekonomiska konsekvenserna anför lagrådet, att dessa ej torde kunna undgås, om man ville bereda hovrätten erforderlig utredningsmöjlighet. Enligt lagrådets åsikt talade alltså starka skäl för att gränsen droges ej mellan underrätt, å ena

sidan, och de högre instanserna, å den andra, utan mellan de två lägre instanserna, å den ena, och högsta domstolen å den andra sidan.

Den nu avhandlade frågan står, som ock antytts av lagrådet, i nära samband med frågan om hovrättsförfarandets gestaltning och uppgifter i allmänhet. Som framgår av åtskilliga uttalanden är utgångspunkten för beredningens förslag, att rättegångens tyngdpunkt alltjämt skall ligga i underrättsförfarandet samt att i underrätten målet skall erhålla en såvitt möjligt allsidig och uttömmande behandling; överrättsförfarandets uppgift vore i första hand att utgöra en *överprövning* av underrättens avgörande. Denna ståndpunkt har i beredningens förslag kommit till uttryck i olika hänseenden. Sålunda ha vissa grupper av fullföljda mål helt undantagits från huvudförhandling liksom i de mål, vari huvudförhandling skall äga rum, vissa lättnader genomförts i fråga om skyldighet för den fullföljande partens motpart att överhuvudtaget iakttaga inställelse. Beredningens avväganden i dessa frågor ha bestämts av såväl ekonomiska som rent processuella synpunkter. Med denna principiella uppläggning synes mig ock beredningens ståndpunkt i fråga om parts personliga inställelse vid huvudförhandling i hovrätt stå i god överensstämmelse. Någon meningsskiljaktighet torde icke föreligga om det processuella värdet av parts personliga inställelse även i hovrätt. Tydligt är dock, att hovrätten bör, innan föreläggande om personlig inställelse gives, med ledning av handlingarna i målet bilda sig en uppfattning om, huruvida behov därav kan anses föreligga. Ej minst med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna såväl för parterna som — i fall, då fri rättshjälp åt part kan ifrågakomma — för statsverket, är enligt min mening en sådan undersökning påkallad. Lagrådet har ock själv anslutit sig till samma tanke, då lagrådet yttrar, att det kunde förväntas, att hovrätt i det fylligare material för bedömningen, som stode den till buds, oftare än underrätten kunde finna stöd för antagande, att partens personliga närvaro saknade betydelse för utredningen. Med detta uttalande synes mig skillnaden mellan beredningens och lagrådets ståndpunkter icke vara av mera principiell innebörd. Då emellertid hovrättens undersökningsskyldighet kommer bättre till uttryck i beredningens avfattning, har jag ansett förslaget böra bibehållas oförändrat.

12 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 5 och 11 §§ har iakttagits Dessutom ha ordalagen i 4 och 14 §§ något jämkats.

I likhet med lagrådet finner jag någon betänklighet icke möta mot att i 15 § bland tillåtna fullmaktsinskränkingar upptaga även förbud för ombudet att uppbära parten tillerkänd rättegångskostnadsersättning; ett tillägg av detta innehåll har därför införts i nämnda lagrum.

I fråga om 15 och 16 §§ har lagrådet hemställt om sådan ändring att, då fullmaktsinskränking, som ej är tillåten, ägt rum, *inskränkingen* skall vara utan verkan; enligt beredningens förslag skall, såsom framgår av 16 §, i sådant fall *fullmakten* icke gälla med mindre felet avhjälpes. Ehuru bered-

ningens ståndpunkt principiellt sett torde vara grundad, synas dock vissa praktiska skäl tala för den lösning, som lagrådet förordat. Att märka är emellertid att, då inskränkningen är av den omfattning eller innebörd, att den kan anses betaga fullmakten dess egenskap av rättegångsfullmakt, fullmakten ej bör gälla; i sådant fall bör parten med stöd av 9 § föreläggas att företaga ny fullmakt. Lagrådets hemställan har alltså iakttagits på det sättet, att i 15 § i anslutning till första punkten införts bestämmelse om att annan inskränkning än de förut angivna är utan verkan, varjämte avfattningen av andra punkten något jämkats samt ur 16 § uteslutits vad där stadgas om verkan av icke tillåten inskränkning.

På lagrådets hemställan har till 22 § fogats en uttrycklig bestämmelse om att rättegångshandling, som rättegångsbiträde företagit i partens närvaro, skall anses hava godkänts av parten, om han ej genast gör gensaga däremot.

13 kap.

Vid 1 § har lagrådet beträffande punkt 1 framhållit, att det icke, såsom skett i beredningens förslag, vore påkallat att för alla fall uppställa ett ovillkorligt krav på vederlagsfrihet; en fullgörelse, som avsåge livränta eller pension, torde, ehuru vederlag utgått, böra likställas med de av beredningen avsedda vederlagsfria fallen. Enligt min mening synes en skillnad böra göras mellan fall, då vederlagsskyldigheten redan är fullgjord, och sådana då livränte- eller pensionstagaren alltjämt har att för åtnjutande av livräntan eller pensionen fullgöra motprestationer; i sistnämnda fall torde åläggande av betalningsskyldighet böra avse allenast förfallna belopp. Med hänsyn härtill torde det av lagrådet förordade tillägget böra avse fullgörelser, vilka på grund av redan lämnat vederlag utgå som pension eller livränta.

14 kap.

Det förtydligande av lagtexten, varom lagrådet hemställt vid 7 §, har ägt rum.

15 kap.

Vid 1 och 7 §§ har lagrådet hemställt, att vissa bestämmelser, motsvarande stadganden i 180, 181 och 184 §§ utsökningslagen, intagas även i förevarande kapitel. Denna hemställan, som torde böra efterkommas, har föranlett omarbetning av 1 och 7 §§. Dessutom har likaledes på hemställan av lagrådet i förtydligande syfte jämkning ägt rum i 2 § första stycket.

16 kap.

Uti 2 § meddelas bestämmelser om särskild omröstning. Sådan skall likasom enligt gällande rätt äga rum över fråga, som hör till rättegången. Likaledes skall, då i saken äro flera käromål eller då fråga är om fordran, som åberopats till kvittning, röstas särskilt om sådant käromål eller sådan fordran. Även i detta hänseende torde förslaget överensstämma med gällande

rätt. Däremot innebär det ett avsteg i förhållande till rådande rättstillämpning, då i förslaget föreskrives särskild omröstning även för det fall, att beträffande samma käromål föreligger fråga om flera omständigheter, som var för sig äro av omedelbar betydelse för utgången. Enligt nu gällande omröstningsordning avger varje ledamot ett i saken fullständigt votum, upptagande såväl skälen som slutet; röstningens utgång bestämmes efter det slut, vartill de flesta kommit, även om de stödja detta slut på helt olika grunder. Enligt förslaget skall, om det erfordras, omröstning ske om varje sådan grund och efter utgången av denna omröstning slutet bestämmas. Även den, som tidigare blivit överröstad, är skyldig att deltaga i senare omröstning och till grund för sitt votum i denna lägga utgången vid den tidigare omröstningen. Av lagrådets ledamöter ha tre lämnat förslaget i denna del utan anmärkning, varemot en ledamot hemställt, att det nu berörda stadgandet måtte utgå eller ersättas med stadgande, att särskild omröstning skall hållas allenast angående fråga, huruvida part förlorat sin rätt till talan eller part är rätt kârande eller svarande.

Till stöd för förslaget har beredningen huvudsakligen åberopat, att för en riktig dom måste fordras, att majoritet föreläge även beträffande de grunder, å vilka slutet stödde sig; vid bestämmande av utgången måste det anses oriktigt att tillägga grunderna mindre betydelse än slutet. Den nu gällande regeln, att utgången omedelbart bestämdes efter slutet, medförde, enligt vad beredningen yttrar, att ej alla ledamöter komme att ingå i prövning av samtliga de spörsmål, som vore av betydelse för utgången; i domen kunde ock komma att upptagas grunder, som omfattades blott av en minoritet bland de röstande. Beredningen har vidare framhållit, att särskild omröstning borde ske endast i fråga om rättsfakta, som vore av omedelbar betydelse för målets utgång; däremot icke angående särskilda frågor, som avsåge bevisprövningen. Som exempel på fall, där särskild omröstning borde äga rum, har beredningen anfört: i mål om skadeståndsskyldighet fråga om dylik skyldighet föreligger och om skadeståndets belopp, i mål om fordran fråga om fordringens uppkomst och om preskription eller betalning, i mål om testamentsklander fråga om giltigheten av bevakning och om testators förmåga att upprätta testamente.

I den nyssnämnda erinran, som en av lagrådets ledamöter framfört, framhålles, att det onekligen vore mindre följdriktigt att såsom nu ägde rum sammanräkna vota, som stödde sig på helt olika grunder, men att det nya förfarings sättet vore förenat med så avsevärda praktiska olämpor, att det kunde sättas i fråga, om dessa icke väge tyngre än fördelen av att i det fåtal mål, där utgången bleve en annan, erhålla ett domslut, som vore logiskt oangripeligt. Såsom bevis på olägenheter, som vore förknippade med det föreslagna omröstningssättet, ha framhållits svårigheten att bestämma och avgränsa de omständigheter, som vore av omedelbar betydelse, från andra, ovissheten om ordningsföljden mellan olika omröstningar, ökat arbete för ledamöterna genom skyldigheten att på förhand fatta ståndpunkt till olika frågor, som allt efter utgången av tidigare omröstning kunde tänkas bliva föremål för om-

röstning. Enligt denne ledamot vore det ock föga tilltalande, att en domare, som öVERRÖSTATS i en votering rörande själva saken, måste deltaga i den eller de följande och därigenom medverka till att målet finge en enligt hans uppfattning oriktig utgång. Därför har samme ledamot framhållit, att i en domstol, där nämnd hade säte, det föreslagna omröstningssättet vore avgjort olämpligt. På nu anförda skäl har han icke kunnat förorda detta omröstningssätt som allmän regel. Som en utväg anvisas av honom emellertid att giva bestämmelserna en mera begränsad räckvidd. Härvid komme främst i åtanke fråga om preskription och vissa andra frågor, som stode rättegångsfrågorna nära.

Såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen förekomma i vissa fall till avgörande i samma mål frågor, som var för sig äro av omedelbar betydelse för utgången men som sins emellan äro fristående. Det nuvarande omröstningssättet lämnar icke någon befogenhet för en domstol att uppställa varje sådan fråga till särskilt avgörande. Om sålunda vid krav på grund av fordran två av rättens ledamöter, bland dem ordföranden, anse att någon rättsgiltig fordran icke uppkommit och på denna grund ogilla kravet, två bifalla kravet, då de anse fordringens uppkomst styrkt, och en ledamot ogillar kravet på den grund, att han anser preskription ha inträtt, skall domen bestämmas enligt den mening, som ordföranden biträtt, ehuru av omröstningen framgått, att denna mening icke biträdades av majoriteten bland de röstande; desas mening grundar sig på den uppfattningen, att en giltig fordran föreligger. Därest i ett annat alldeles likartat mål fråga om preskription ej väckts, skulle ock utgången blivit den motsatta, ehuru beträffande fordringens uppkomst meningarna varit identiskt desamma som i förra målet. Enligt min mening måste ett dylikt resultat anses mindre tillfredsställande. Självklart måste det utgöra en ej oviktig garanti för domslutets riktighet, att domstolens samtliga ledamöter, i den mån det erfordras, deltaga i prövningen av alla i målet förekommande frågor. Det synes mig icke kunna med fog göras gällande, att skyldigheten för den tidigare öVERRÖSTADE att deltaga i senare omröstning skulle innebära något obehörigt tvång på denne. Som beredningen framhållit består skyldigheten allenast däri, att domaren ej får undandra sig att under en förutsättning, som majoriteten ansett vara för handen, uttala sin åsikt i en senare fråga; för majoritetens mening har han icke något ansvar. Tydligt är, att vissa svårigheter äro förenade med beredningens omröstningsregel. Å andra sidan torde vid den överläggning, som enligt beredningens förslag alltid skall följa inom viss kort tid efter huvudförhandlingen, det rättsliga läget ha klarlagts och de frågor, i vilka särskild omröstning kan komma att påkallas, ha belysts. Med all sannolikhet torde efter överläggningen endast i undantagsfall komma att kvarstå frågor, varom särskild omröstning visar sig erforderlig. Jag har ock svårt att föreställa mig, att svårigheterna skulle bli större i domstolar med nämnd än i andra domstolar. Med hänsyn till det nu anförda har jag ansett mig böra ansluta mig till beredningens ståndpunkt; i förtydligande syfte har dock avfattningen något jämkats.

Vad lagrådet hemställt i fråga om avfattningen av 3 § första stycket och 6 § har iakttagits. Dessutom har jämkning ägt rum i 7 §.

17 kap.

Uti 5 § behandlas de fall, då s. k. mellandom må meddelas. Enligt andra stycket får sådan dom på kärandens begäran meddelas, då i mål, vari talan föres om fullgörelse, såväl skyldigheten att fullgöra som fullgörelsens storlek äro stridiga och rätten tillika med hänsyn till utredningen finner lämpligt, att dessa frågor avgöras var för sig; särskild dom kan då givas över skyldigheten att fullgöra. Har sådan mellandom meddelats, äger rätten förordna, att målet i övrigt skall vila till dess domen vunnit laga kraft. Förslaget har i denna del lämnats utan anmärkning av tre av lagrådets ledamöter, varemot en ledamot i anslutning till den mening, som av honom framförts vid 16 kap. 2 §, hemställt, att mellandom i nu åsyftade fall icke finge givas mot svarandens bestridande. Till stöd för sin ståndpunkt har denne ledamot anført att — även om omröstningsregeln i 16 kap. 2 § behölles oförändrad — den möjligheten förelåge, att ett mål kunde erhålla olika utgång allt efter som mellandom enligt andra stycket i 5 § meddelades eller ej. Detta berodde enligt samme ledamots uppfattning på att vad enligt 16 kap. 2 § skulle bliva föremål för omröstning vore varje s. k. omedelbart relevant rättsfaktum, under det att mellandomen gällde den mera generella frågan huruvida fullgörelseskyldighet förelåge. Enligt min mening torde en sådan tolkning av stadgandet i 16 kap. 2 § icke överensstämma med detta lagrums innebörd. Väl är det riktigt, att särskild omröstning enligt nyssnämnda lagrum skall avse huruvida den omständighet, som käranden åberopar, faktiskt föreligger, men omröstningen innefattar även frågan om denna omständighets rättsliga betydelse; över båda dessa frågor skall röstas i ett sammanhang. Om sålunda käranden som grund för skadestånd åberopat skadegörande handling, skall genom omröstningen fastställas ej blott om svaranden företagit handlingen utan ock huruvida detta förhållande är av den rättsliga beskaffenhet, att det utgör grund för skadestånd. Omröstningsresultatet blir alltså detsamma vare sig mellandom meddelas eller ej. Grunden för den framställda anmärkningen torde med den nu angivna tolkningen alltså förfalla. Med hänsyn härtill finner jag mig icke böra frångå förslaget i denna del.

Vid 7 § har lagrådet hemställt om en förenkling av stadgandet i första stycket tredje punkten, enligt vilket det åligger rätten att i domen upptaga förutom parternas yrkanden och de omständigheter, varå de grundats, även invändningar samt parternas yttranden över framställda yrkanden och invändningar; stadgandet borde enligt lagrådets mening begränsas att avse allenast parternas yrkanden och de omständigheter, varå de grundats. Med hänsyn till domens betydelse för parterna och då domen för dessa i stor utsträckning torde komma att ersätta det nuvarande protokollet, anser jag mig icke kunna tillstyrka en så långt gående begränsning. Däremot synes ur redogörelsen en-

ligt denna punkt kunna uteslutas parternas yttranden över framställda yrkanden och invändningar. Åt denna punkt har alltså givits den av mig nu antydda avfattningen.

De anmärkningar, som lagrådet framställt vid 9, 14 och 15 §§, har jag ansett mig böra efterkomma; i 9 § har uttrycket »å rättens dörr» utbyts mot »å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet». I anslutning till en av lagrådet vid 49 kap. 4 § framställd erinran ha i 14 § de beslut angående ersättning eller förskott, som omedelbart må gå i verkställighet, begränsats att avse den, som ej är part eller intervenient. Vidare har i 15 § andra stycket intagits föreskrift, att dagen, då anteckning om rättelse göres, skall angivas.

19 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 1, 9 och 10 §§ har iakttagits. Dessutom ha i 3 och 10 §§ jämkningar ägt rum.

Beträffande lagrådets erinran vid 11 § har densamma på skäl, som jag angivit vid 10 kap. 20 §, ej efterkommits.

20 kap.

Enligt lagrådets hemställan har avfattningen av 2 § något jämkats.

Vid 6 § första stycket har lagrådet hemställt om att uttrycklig föreskrift borde meddelas, att då den misstänkte på grund av otillräknelighet icke kunde fällas till ansvar, åtal dock finge äga rum, om tillräckliga skäl föreläge, att han begått gärningen och åtal av särskild anledning funnes påkallat. Denna hemställan har vunnit beaktande genom ett tillägg till nämnda stycke.

Enligt 8 § första stycket i beredningens förslag må målsäganden ej väcka åtal för brott, med mindre han angivit brottet till åtal och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum; för sådant fall skall han väcka åtalet inom en tid av sex månader sedan han erhöll del av åklagarens beslut. Två av lagrådets ledamöter ha i fråga om detta stadgande förordat sådan ändring, att detsamma allenast komme att innehålla, att målsäganden ej må väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre åklagaren beslutat, att sådant åtal ej skall äga rum. Den av dessa ledamöter framställda erinran avser *dels* den av beredningen föreslagna preklusionsfristen av sex månader och *dels* det för målsägandens åtalsrätt uppställda villkoret, att angivelse hos åklagaren skall ha ägt rum. Införandet av en särskild preklusionsfrist har sin egentliga betydelse som ett skydd för den misstänkte i så måtto, att det angrepp från målsägandens sida, som angivelsen innebär, måste inom en viss begränsad tid av målsäganden fullföljas genom väckande av åtal. Av lagradsledamöterna har framhållits, att detta skydd endast i undantagsfall kunde tänkas bli av någon betydelse, då den misstänkte, så länge den för brottet gällande preskriptionstiden löpte, måste räkna med möjligheten att åklagaren komme att intaga en annan ståndpunkt. Enligt dessa leda-

möters uppfattning medförde den föreslagna anordningen dessutom besvär och kostnader, som icke stode i rimlig proportion till nyttan. Sålunda ålåg det åklagaren att i varje fall, då en angivelse ej ledde till åtal, icke blott anskaffa bevis om att angivaren fått del av åklagarens beslut utan även att bevara detta bevismaterial till dess preskriptionstiden för det angivna brottet utgått.

Enligt min mening torde det icke kunna bestridas, att den av beredningen förordade preklusionsfristen i vissa fall kan vara av betydelse som skydd för trakasserier från målsägandens sida. Det kan, som beredningen framhållit, ej heller anses obilligt mot en målsägande, som drivit saken så långt, att han gjort angivelse och påkallat beslut av åklagaren, att målsäganden inom skälig tid fattar sitt beslut i åtalsfrågan. Emellertid är det uppenbart, att anordningen med delgivning är förenad med avsevärda praktiska olägenheter. Med hänsyn härtill har jag ansett övervägande skäl tala för att preklusionsfristen bör utgå. Vad angår samma lagrådsledamöters hemställan i fråga om uteslutande ur förslaget av angivelse som villkor för målsägandes åtalsrätt vid brott, som höra under allmänt åtal, ställer jag mig däremot tveksam. Syftet med detta villkor är, att målsäganden, innan åklagaren fattar sitt beslut i åtalsfrågan, skall ha på ett oförtydligt sätt tillkännagivit sin avsikt att få ett åtal till stånd; vid de brott, som först efter angivelse må åtalas av åklagaren, utgör sådan angivelse en förutsättning för åklagarens åtalsrätt. Det ligger ock i sakens natur, att åklagaren före sitt beslut i åtalsfrågan bör erhålla del av målsägandens bevismaterial. För villkorets uteslutande ha ifrågavarande lagrådsledamöter anført allenast att, om preklusionsregeln bortföll, kravet på angivelse knappast syntes motiverat. Ett sådant samband mellan dessa båda frågor torde dock icke föreligga. Jag anser alltså, att kravet på angivelse bör bibehållas. I överensstämmelse med vad nu anförts har åt första stycket i 8 § givits den lydelsen, att målsäganden ej må väcka åtal för brott, som hör under allmänt åtal, med mindre han angivit brottet och åklagaren beslutat, att åtal ej skall äga rum.

I anledning av den ändring, som vidtagits ifråga om kapitelrubriken i 11 kap., har i 14 § hänvisningen till 11 kap. jämkats. Då jag icke ansett mig böra biträda lagrådets vid 11 kap. 5 § gjorda hemställan om vidgad inställeskyldighet för part personligen vid huvudförhandling i hovrätt, följer härav att även i fråga om målsägande förslaget i denna del bibehålles oförändrat.

21 kap.

I 1 och 3 §§ ha mindre jämkningar ägt rum.

Vid 2 § har lagrådet i överensstämmelse med sin hemställan i fråga om part i tvistemål och målsägande i brottmål förordat, att även den tilltalade borde i större utsträckning än beredningen föreslagit kunna åläggas personlig inställelse i brottmål. På skäl, som jag utvecklat vid 11 kap. 5 §, anser jag mig icke böra biträda denna hemställan; i denna del har ifråga-

varande lagrum alltså bibehållits oförändrat. Däremot har i anledning av annan, likaledes vid 11 kap. 5 § gjord hemställan som andra stycke i förevarande paragraf införts stadgande, att då den misstänkte är skyldig att infinna sig personligen, rätten skall meddela förordnande därom. Det nuvarande andra stycket har därvid, med en mindre jämkning, erhållit plats som tredje stycke.

På lagrådets hemställan vid 4 §, enligt vilken rätten har att förordna offentlig försvarare, har till första stycket fogats det tillägg, att då rätten skilt saken från sig, den äger tills talan av den misstänkte fullföljts eller tiden för sådan talan utgått förordna försvarare att biträda honom i högre rätt. Att det tillkommer den rätt, där målet handlagts, att i nu angivna fall förordna försvarare i högre rätt, är av särskild betydelse med hänsyn till det behov av försvarare, som kan uppkomma vid förberedande av målets fullföljande från den misstänktes sida.

22 kap.

Beträffande 1, 3 och 4 §§ har lagrådet förordnat viss, huvudsakligen formell omarbetning, innefattande upptagande i 1 § av stadgandet i 4 § första stycket. Denna hemställan torde böra vinna beaktande på det sätt, att 1 § anges omfatta talan mot den misstänkte eller annan i anledning av brott samt att i 4 § första stycket uteslutes. I anledning av den ändrade lydelsen av 1 § har även kapitelrubriken jämkats.

I fråga om 3 § har lagrådet ansett, att rätten oberoende av målsägandens begäran skall äga befogenhet att förordna om förening av mål, vari talan föres om ansvar, och mål om enskilt anspråk. Ehuru ur principiell synpunkt skäl tala för den av beredningen upptagna förutsättningen, att målsäganden begärt målens förening, torde dock de av lagrådet framhållna praktiska synpunkterna få anses övert väga. Lagrådets hemställan har alltså efterkommit; dessutom har i denna paragraf en mindre jämkning ägt rum.

23 kap.

Den jämkning, varom lagrådet hemställt vid 3 §, har vidtagits.

I fråga om skyldighet att kvarstanna för förhör meddelas bestämmelser i 9 §. Enligt första stycket är i allmänhet ej någon, som icke är anhållen eller häktad, skyldig att kvarstanna för förhör längre än sex timmar. Ett undantag härifrån utgör det fall, att den hörde kan misstänkas för brottet; han är då, om det finnes vara av synnerlig vikt, skyldig att kvarstanna ytterligare sex timmar. Enligt andra stycket äger den hörde, sedan förhöret avslutats eller tiden, under vilken han är skyldig att kvarstanna, utgått, omedelbart avlägsna sig, och han är ej skyldig att infinna sig till nytt förhör tidigare än tolv timmar därefter. Lagrådet har vid detta lagrum anfört, att i fråga om skyldigheten att kvarstanna för förhör syntes i lagen böra såsom en grundregel i första hand upptagas, att ej någon, som ej vore anhållen eller häktad, vore skyldig att kvarstanna längre än som för ändamålet ound-

gämligen erfordrades. Om man till säkerhet mot missbruk från myndighetens sida ville komplettera denna allmänna regel med detaljföreskrifter, borde dessa göras mindre stela än de förslaget innehölle. Särskilt har lagrådet erinrat, hurusom bestämmelsen att inställelse till nytt förhör ej finge påfordras förrän efter viss tid kunde, då den gjordes undantagslös, bliva till icke obetydligt men för utredningen. Den enskildes intresse torde enligt lagrådets mening bliva tillbörligen beaktat, om det stadgades, att skyldighet att kvarstanna ej finge i något fall påkallas för längre tid i följd än tolv timmar och att, därest med någon erfordrades nytt förhör, det ej finge utan tvingande skäl påfordras, att han infunne sig tidigare än tolv timmar efter det föregående förhör med honom avslutats.

Uppenbart är det ett allmänt intresse, att den utredning, som förundersökningen avser att åvägabringa, blir så tillförlitlig och fullständig som möjligt. För att detta syfte skall nås fordras förutom annat, att envar, som antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen, oberoende av om han misstänkes för brottet eller ej, är skyldig att inställa sig till förhör. Bestämmelser härom ha upptagits i 6—8 §§; genom dessa avhjälpes en ej oväsentlig brist i gällande lagstiftning, som lämnat detta ämne oreglerat. Beträffande den, som misstänkes för brottet, kan för nu angivna syfte under vissa förutsättningar även anhållande äga rum. De i 9 § behandlade inskränkningarna i skyldigheten att kvarstanna för förhör avse endast den, som ej är anhållen eller häktad. Tydligt är det en ej oviktig garanti för rättssäkerheten, att denna skyldighet närmare bestämmes till sin omfattning. Ett kvarhållande för förhör skulle eljest kunna utsträckas under så lång tid, att det bleve likställt med anhållande, ehuru de lagliga förutsättningarna för dylik tvångsåtgärd ej förelåge. En begränsning är än mer påkallad beträffande den, som står utanför varje misstanke i fråga om brottet. Ur nu antydda synpunkter bör man därför icke, såsom lagrådet synes ifrågasätta, stanna vid en allmän regel, att kvarhållande för förhör ej finge ha längre varaktighet än som för ändamålet oundgängligen erfordrades; längden av denna tid skulle helt komma att bero av undersökningsledarens egen uppfattning. Den grundsats, varå det av lagrådet föreslagna stadgandet bygger, har för övrigt kommit till uttryck redan i 4 §, då där föreskrives, att undersökningen bör så bedrivas, att ej någon onödigt får vidkännas kostnad eller olägenhet, ett stadgande som uppenbart åsyftar även nu ifrågavarande fall. I likhet med beredningen anser jag alltså ett närmare bestämmande av skyldighetens omfattning böra äga rum; att därvid skillnad göres mellan den, som kan misstänkas för brottet, och den, mot vilken sådan misstanke ej kan riktas, synes mig fullt naturligt. Vad lagrådet anfört synes mig därför icke påkalla annan ändring i beredningens förslag än att skyldigheten att infinna sig till nytt förhör bör göras något mera omfattande än enligt beredningens förslag. I överensstämmelse härmed har åt andra stycket i 9 § givits det innehållet, att sedan förhör avslutats eller tiden, då den hörde är skyldig att kvarstanna, utgått, undersökningsledaren ej må utan synnerliga skäl fordra, att den hörde infinner sig till nytt förhör tidigare än tolv timmar därefter.

Vid 12 § ha tre av lagrådets ledamöter hemställt, att de bland exemplen på otillåtna förhörsmetoder upptagna »snärjande frågor» och »löften eller förespeglningar om särskilda förmåner» måtte utgå. Som beredningen framhållit har lagrummet tillkommit i syfte att förhindra, att alltför inkvisitoriskt lagda förhörsmetoder komma till användning. Med hänsyn till den oklarhet, som vidlåder uttrycket »snärjande frågor», synes mig detta böra utgå. Detta innebär emellertid icke, att en frågemetod, som åsidosätter tillbörlig hänsyn till den misstänktes intressen, får komma till användning. Sålunda böra frågor, vilka genom sin avfattning äro ägnade att vilseleda den misstänkte om frågans rätta innebörd och därigenom inveckla honom i motsägelser, anses otillbörliga. Vad åter angår »löften eller förespeglningar om särskilda förmåner» avses härmed sådana lättnader beträffande den misstänktes behandling, som i det läge, vari han befinner sig, kunna innebära en lockelse för honom att eftersätta sitt eget försvar. Under sistnämnda uttryck faller däremot uppenbart icke ett framhållande för den misstänkte av sannolikheten, att han erhåller mildare straff i händelse av bekännelse. Då en missuppfattning av uttrycket i nu antydd riktning icke torde vara att befara, har jag ansett, att lagrummet i nu angivna del bör bibehållas oförändrat.

Till lagrådets utveckling av innebörden i 14 §, som avser inhämtande under förundersökningen av yttrande av sakkunnig, uttalar jag min anslutning; undersökning av misstänkts sinnesbeskaffenhet bör ej äga rum innan övertygande bevisning förebragts om att han förövat den gärning, som lägges honom till last.

Vad lagrådet anfört vid 19 § torde böra leda till den ändring av första stycket, att uttrycket »eljest vid förundersökningen ej rätteligen förfarits» utbytes mot »annan brist i utredningen föreligger».

Beträffande protokoll under förundersökning ha bestämmelserna i 21 § undergått omarbetning i syfte att bringa dem i överensstämmelse med den ändrade lydelsen av 8 § i 6 kap.

Slutligen ha i 10, 15, 19 och 21 §§ smärre formella jämkningar vidtagits.

24 kap.

Den av lagrådet i fråga om 1 § sista stycket förordade jämkningen har vidtagits.

Enligt 3 § må häktning ej ske av den som är under aderton år eller är så sjuk, att häktning kan antagas medföra allvarligt men för honom, om sådan övervakning kan anordnas, att anledning till hans häktning ej längre föreligger. Tre av lagrådets ledamöter ha framhållit, att starka humanitära skäl visserligen talade för att minderåriga i regel icke borde utsättas för den påfrestning, som en häktning kunde innebära, men att enligt deras mening dessa skäl icke förde så långt, att häktning av misstänkt under aderton år alltid borde ersättas med övervakning, om det vore möjligt; i fråga om den, som redan undergått frihetsstraff, torde en så mild behandling icke all-

tid vara på sin plats. Med hänsyn härtill ha dessa ledamöter hemställt, att även beträffande misstänkt, som är under aderton år, häktning borde ersättas med övervakning endast om häktningen kunde antagas medföra allvarligt men för den misstänkte. Jag delar denna uppfattning; i undantagsfall bör häktning kunna äga rum av misstänkt, som är under aderton år, även om betryggande övervakning skulle kunna ordnas. Med iakttagande härav synes mig å andra sidan undantaget från häktning icke ovillkorligt böra begränsas till åldern under aderton år. Det torde under den av lagrådet angivna förutsättningen utan olägenhet kunna utsträckas till yngre personer i allmänhet; den friare provningsrätt, som sålunda skulle tillkomma domstolen som häktningsmyndighet, torde icke vara ägnad att möta betänklighet. I överensstämmelse med vad jag nu yttrat har första stycket första punkten erhållit den avfattningen, att om på grund av den misstänktes ungdom eller hans sjukdom häktning kan antagas medföra allvarligt men för honom och sådan övervakning finnes kunna ordnas, att skäl till hans häktning ej längre föreligga, han ej må häktas.

I 6 § andra stycket har ett förtydligande ägt rum. Vad lagrådet hemställt under 9 § har föranlett jämkning av avfattningen.

I 11 § av förslaget ha upptagits bestämmelser om anhållens förvaring, motsvarande 29 punkten första stycket i 19 § förordningen om strafflagens införande i dess lydelse enligt lag den 12 maj 1933. Lagrådet har under hänvisning till 24 § förevarande kapitel, enligt vilken bestämmelser om anhållens eller häktads förvaring skola meddelas i särskild lag, hemställt, att lagrummet borde infogas i den särskilda lagen. Enligt min mening synas dock övervägande skäl tala för att det grundläggande stadgandet om den frihetsinskränkning, som anhållandet innebär, liksom övriga bestämmelser om detta tvångsmedel erhålla plats i rättegångsbalken samt att den särskilda lagen begränsas till de ytterligare föreskrifter om den anhållnes behandling, som anses erforderliga. Jag anser alltså, att lagrummet bör bibehållas.

I anledning av lagrådets erinringar vid 12, 13 och 14 §§ ha vissa jämkningar vidtagits i nämnda lagrum ävensom i 18 § första stycket.

Enligt 22 § skall den som är häktad utan dröjsmål föras till allmänt häkte. Från denna huvudregel medger dock lagrummet vissa undantag. I samband med häktningsbeslutet äger rätten på yrkande av undersökningsledaren eller åklagaren förordna, att med överförandet skall tillsvidare anstå, om det finnes vara av synnerlig vikt för utredning angående det brott, som föranlett häktningen, eller annat brott, för vilket han misstänkes. Sedan den häktade överförts till allmänt häkte, kan han ock mera tillfälligt uttagas ur häktet och inställas å annan plats, om det erfordras för förhör eller annan åtgärd. Beslut härom må meddelas, förutom av rätten, även av undersökningsledaren eller åklagaren. Ifrågavarande lagrum motsvaras i nu gällande lag av 14 punkten i 19 § förordningen om strafflagens införande i dess lydelse enligt lag den 12 maj 1933. Enligt sistnämnda bestäm-

melse må häktningsmyndigheten, vilken enligt 9 punkten i samma lagrum utgöres av länsstyrelse samt vissa åklagar- och polismyndigheter, besluta om anstånd med överförandet under enahanda förutsättningar, som angivas i beredningens förslag. Sådant anstånd må dock ej fortfara längre än till första rannsakingen. Någon föreskrift om den misstänktes uttagande ur häktet efter hans överförande finnes nu icke i lag meddelad.

Vid 22 § i förevarande kapitel har lagrådet anmärkt, att enligt gällande lag domstolarna icke hade att taga befattning med frågor rörande häktads förvaring samt med hänsyn härtill och på vissa andra skäl hemställt, att paragrafen måtte utgå. Som jag redan anført i fråga om anhållande synes mig även beträffande häktning böra gälla, att dess frihetsinskränkande innebörd anges i rättegångsbalken. Att den nu gällande huvudregeln, att den häktade utan dröjsmål skall föras till allmänt häkte, bör upprätthållas torde vara uppenbart; undantag från denna huvudregel bör endast ifrågakomma i fall, då sådant påkallas av vägande utredningsskäl. Att märka är ock, att enligt gällande lag häktningsmyndighetens befogenhet i detta hänseende begränsats till första rannsakingen. Vid granskningen av det lagförslag, som ledde till 1933 års lagstiftning, framhölls inom lagrådet, att som villkor för undantag från denna huvudregel borde uppställas, att anstånd med överföringen vore av synnerlig vikt för utredningen, ävensom att sådant anstånd borde avse allenast tiden till första rannsakingen, då från och med denna domstolen vore att anse som häktningsmyndighet. Dessa erinringar lades till grund för bestämmelsernas avfattning. Då enligt beredningens förslag, som i denna del lämnats utan erinran av lagrådet, domstolen alltid är häktningsmyndighet, är, såsom beredningen framhållit, det mest följdriktigt, att också befogenheten att besluta om anstånd tillkommer domstolen; någon svårighet för rätten att i samband med häktningsförhandling pröva denna fråga synes mig icke föreligga. Jag har därför ansett förslaget i denna del böra bibehållas. Vad angår den misstänktes mera tillfälliga uttagande ur häktet för förhör eller av annan tillfällig anledning, torde visserligen bestämmelse härom kunna upptagas i den särskilda lagstiftning om förvaring av häktad, som förutsättes i 24 §; å andra sidan synes det ej vara förenat med någon olägenhet, att bestämmelsen bibehålles på sin nuvarande plats. Lagrummet har alltså bibehållits oförändrat.

25 kap.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan vid 24 kap. 13 §, som lett till jämkning av avfattningen av sistnämnda lagrum, har motsvarande ändring vidtagits i 5 § av detta kapitel.

26 kap.

De erinringar, som lagrådet framställt vid 1 och 8 §§, ha vunnit beaktande. Dessutom har i anslutning till av lagrådet förordad jämkning i 24 kap. 13 § motsvarande jämkning ägt rum i 4 § av detta kapitel.

27 kap.

I överensstämmelse med vad lagrådet anfört vid 2 § synes mig, i fråga om skriftligt meddelande, sådant böra, då fråga ej är om de grövsta brotten, vara undantaget från beslag, ej blott då det växlats mellan den misstänkte och närstående till honom, som avses i 36 kap. 3 §, utan ock mellan sådana närstående inbördes; undantaget från beslag bör likaledes vara beroende av att meddelandet befinner sig inom den ifrågavarande kretsen. Vad sålunda bör gälla torde påkalla tillägg till andra punkten av innebörd att där avsedda skriftliga meddelanden skola omfatta sådana såväl mellan den misstänkte och någon honom närstående som ock mellan sådana närstående inbördes.

I anslutning till de jämkningar, som vidtagits i 24 kap. 13 §, 25 kap. 5 § och 26 kap. 4 §, har motsvarande ändring införts även i 6 § av detta kapitel.

Vid 9 § har lagrådet hemställt, att kvarhållande av försändelse må kunna äga rum ej allenast å post- eller telegrafanstalt utan även å järnvägs- eller annan befodringsanstalt. Då denna erinran enligt min mening bör vinna beaktande, har tillägg av detta innehåll skett i paragrafens första stycke. Tydligt är, att ett förordnande om kvarhållande icke bör komma till den misstänktes eller annan utomståendes kännedom. I de fall, då anstaltens föreståndare, såsom i fråga om post- eller telegrafverket, intar ställning som statstjänsteman, kan en överträdelse av denna tystnadsplikt beivras enligt 25 kap. strafflagen. Med den nu förordade utvidgningen av kvarhållandet till andra befodringsanstalter, torde komma att inträffa, att en överträdelse av tystnadsplikten ej skulle bli straffbar. Med hänsyn härtill synes en sådan tystnadsplikt böra uttryckligen föreskrivas; dess åsidosättande kommer då att falla under straffbestämmelsen i 9 kap. 6 §. Jag har därför ansett, att andra stycket i 9 § bör kompletteras med en bestämmelse, att i förordnande om kvarhållande skall intagas underrättelse, att meddelande om åtgärden icke må utan tillstånd av undersökningsledaren eller åklagaren lämnas av sändaren, mottagaren eller annan.

Som konsekvens av den utvidgning av rätten till kvarhållande, som ägt rum i 9 § första stycket, har motsvarande ändring vidtagits i 11 §.

I 16 § behandlas frågan om rätt för åklagare eller polismyndighet att i utredningssyfte taga del av telefonsamtal. Lagrummet vilar på den uppfattningen, att innehållet i telefonmeddelanden, liksom i brev eller telegram, åtnjuter rättsligt skydd och att detta skydd endast genom lag kan begränsas eller upphävas. Tydligt är, att viktiga samhällsintressen kunna påkalla ett ingripande även i nu berörda fall. Enligt beredningens förslag är ingripandet begränsat till de grövsta brotten. Anledningen härtill har bland annat varit den, att ett sådant ingripande skall kunna äga rum även i fråga om sådana förtroliga meddelanden mellan närstående, som, då de ske i skrift, i regel äro undantagna från beslag. I mera vidgad omfattning har ifrågavarande institut kommit till användning i lagen den 14 oktober 1939 om särskilda tvångsmedel vid utredning rörande brott, som avses i 8 eller 19 kap. strafflagen m. m., samt i lagen den 9 januari 1940 om vissa tvångsmedel vid

krig eller krigsfara m. m. Båda dessa lagar, som påkallats av rådande utomordentliga förhållanden, äro tidsbegränsade. Lagrådet, som icke haft något att erinra mot upptagande av ifrågavarande tvångsmedel eller de för dess användning uppställda förutsättningar, har emellertid hemställt, att på sätt som skett i 3 § av 1939 års lag möjlighet borde beredas undersökningsledaren eller åklagaren att från telefonanstalt erhålla uppgift å telefonsamtal, växlade eller beställda mellan apparat, som kan antagas ha begagnats eller komma att begagnas av den misstänkte, och annan apparat. Enligt lagrådets åsikt borde därför rätten kunna lämna tillstånd till att sådan uppgift inhämtades under utredningen. I beredningens förslag har detta slag av ingripande icke behandlats; anledningen härtill torde ha varit att det icke ansetts som ett hävande av det rättsskydd, som tillkommer meddelandets innehåll. Det torde ock vara uppenbart, att en dylik åtgärd till sin natur icke är att jämställa med ett ingripande av det slag, varom i lagrummet är fråga. Med hänsyn härtill torde betänklighet icke möta att, såsom beredningen förutsatt, frågan om sådan åtgärd regleras i administrativ ordning. Jag har alltså ansett, att något tillägg av antytt innehåll icke bör göras uti förevarande lagrum.

Vad lagrådet hemställt i fråga om avfattningen av tredje stycket i 16 § har beaktats.

29 kap.

De i detta kapitel upptagna bestämmelserna behandla omröstning i brottmål. Som framgår av 6 § skola i vissa fall även i brottmål tillämpas de omröstningsregler, som gälla för tvistemål, detta särskilt beträffande enskilt anspråk, som handlägges i samband med åtalet. Vad angår föremålet för omröstningen är, liksom i tvistemål, huvudregeln att i ett sammanhang omröstning skall ske om samtliga i målet förekommande frågor; av stadgandet i 6 § följer dock att över enskilt anspråk alltid skall, om det erfordras, röstas särskilt. Ut i 2 § upptagas vissa fall, då i ansvarsfrågan särskild omröstning skall äga rum. Enligt andra stycket skall särskild omröstning företagas, då fråga är om ansvar för flera brott. I viss mån har stadgandet sin motsvarighet i den för tvistemål gällande bestämmelsen att, om i saken äro flera käromål, särskild omröstning skall ske om varje käromål. Med hänsyn till den för sammanträffande av brott efter 1938 års lagändring gällande huvudregeln, enligt vilken, då någon skall dömas för flera brott, gemensamt straff skall ådömas, har dock denna omröstning uppdelats så, att omröstning, om det erfordras, först skall äga rum om den tilltalades skuld till varje brott och att därefter påföljden skall bestämmas. Förutom vid sammanträffande av brott kan enligt förslaget särskild omröstning icke äga rum om grunderna för påföljdens bestämmande. Däremot kan meningsskiljaktighet rörande arten av den påföljd, som skall tillämpas, föranleda särskilda omröstningar. Dessa fall behandlas i tredje och fjärde styckena av 2 §.

Inom lagrådet ha tre av dess ledamöter framhållit att, medan förslaget medgivit särskild omröstning i tvistemål i vida större utsträckning än gäl-

lande rätt, hade i fråga om brottmålen ökad möjlighet till sådan omröstning föreslagits allenast i ett fåtal fall; som regel skulle liksom nu endast en omröstning äga rum i brottmål. Enligt dessa ledamöters åsikt vore det principiellt riktiga, att straffmätningen ägde rum först sedan det blivit klart, för vilket brott straff skulle ådömas; detta hade ock iakttagits i förslaget för det fall, att fråga vore om flera brott. Lagrådets flertal har dessutom ansett, att även fråga om strafffrihet på grund av otillräknelighet eller om åtalspreskription borde göras till föremål för särskild omröstning. En av lagrådets ledamöter har funnit de föreslagna bestämmelserna angående omröstning till dom i brottmål i det väsentliga lämpligt avvägda; ett stadgande, att vid behov särskild omröstning skulle ske om straffriförklaring på grund av otillräknelighet, borde dock måhända upptagas.

Otvivelaktigt kunna i viss mån de skäl, som åberopats till grund för särskild omröstning i tvistemål, då fråga är om flera omständigheter, som var för sig äro av omedelbar betydelse för målets utgång, anföras även till stöd för motsvarande omröstningssätt i brottmål. Emellertid föreligga även olikheter. Den i brottmål sedan gammalt gällande regeln att i tveksamma fall utgången skall bestämmas efter den för den tilltalade mildare meningen torde i allmänhet utesluta särskild omröstning, då en majoritet inom domstolen frikänner den tilltalade, om ock på olika grunder. Inom lagrådet har ock rätt enighet om att särskild omröstning icke borde äga rum över förekommande spörsmål rörande nöd, nödvärn, straffmyndighet, strafflinndring eller straffskärpning. Enligt den åsikt, som uttalats av lagrådets flertal, intoge i detta hänseende frågorna om otillräknelighet och preskription en särställning. Vad den förra av dessa angår har inom lagrådet framhållits, att en straffriförklaring på grund av otillräknelighet ofta innebure en kanske flerårig internering å sinnessjukhus och att en sådan förklaring i flertalet fall låge närmare en straffdom än ett fullständigt frikännande; i realiteten vore den att likställa med skyddsåtgärd. Även vid bedömande av frågan om skadeståndsskyldighet kunde den nuvarande ståndpunkten, att straffriförklaring likställdes med frikännande, leda till otillfredsställande resultat. Riktigheten av vad lagrådet sålunda anført torde icke kunna bestridas. Till frågan om särskild omröstning över fråga om åtalspreskription ställer jag mig däremot mera tveksam. De skäl, som tala för särskild omröstning angående otillräknelighet, äga i detta fall icke någon motsvarighet. Ett frikännande på grund av preskription har i straffrättsligt hänseende icke annan innebörd än ett frikännande äger i andra fall. Överensstämmelsen är här större med de strafffrihetsgrunder, som enligt lagrådets mening ej böra göras till föremål för särskild omröstning. Med hänsyn härtill och då särskild omröstning över preskriptionsfrågan kan leda till ett för den tilltalade ogynnsammare resultat än nu gällande omröstningsregler, anser jag mig icke böra frångå förslaget på denna punkt.

Lagrådets flertal har på skäl, som jag nyss återgivit, förordat särskild omröstning även över frågan om den tilltalade förövat gärningen och till vilket lagrum den är att hänföra. Enligt dessa ledamöters åsikt borde straff-

mätningen äga rum först sedan det blivit klart, för vilket brott straff skulle ådömas; det nu tillämpade förfarandet ledde till att olika ledamöter vid meningsskiljaktighet angående brottsrubriceringen utmätte straffet efter olika straffskalor. Vad detta förhållande angår torde emellertid enligt min mening böra uppmärksammas, att även med den av lagrådet förordade omröstningsregeln en dylik situation ej alltid kan undgås. Såsom även inom lagrådet framhållits bör särskild omröstning icke äga rum om straffskärpnings- eller strafflindringsgrunder. Huruvida förhandenvaron av en sådan grund lett till att gärningen i strafflagen hänförs till en särskild brottstyp, torde i många fall ha berott på rent praktiska synpunkter. Härtill kommer, att vid bedömande av den tilltalades straffvärdighet intresset i främsta rummet knyter sig till frågan om arten och graden av den reaktion, som med hänsyn till den tilltalades person och andra omständigheter för varje domare framstår som lämpligast; vid detta bedömande är spörsmålet, om gärningen är att hänföra till en viss brottstyp, oftast beroende av olika åsikter i bevisfrågan. Skiljaktigheter i sistnämnda fråga torde icke lämpligen böra göras till föremål för särskild omröstning. Vad lagrådets flertal anfört därom, att även enligt beredningens förslag särskild omröstning i skuldfrågan skall äga rum vid sammanträffande av brott, torde i detta hänseende icke få tilläggas avgörande betydelse. Som jag redan antytt är i detta fall i själva verket fråga om olika käromål. På grund av det nu anförda har jag ansett tillräckliga skäl icke föreligga att på denna punkt biträda den gjorda hemställan.

Den särskilda omröstning, som även enligt min mening bör äga rum om straffriförklaring på grund av otillräknelighet, torde böra ordnas på samma sätt som särskild omröstning vid bestämmande av påföljden enligt 2 § tredje stycket. Straffriförklaring bör härvid, som ock inom lagrådet antytts, ur omröstningssynpunkt likställas med skyddsåtgärd. Detta innebär, att i fall, då någon eller några av rättens ledamöter vid den första omröstningen i sakfrågan, som i regel bör omfatta såväl skuldfrågan som påföljden, röstat för straffriförklaring, ny omröstning skall, om det erfordras, äga rum i tillräknelighetsfrågan. Komma vid denna de som röstat för straffriförklaring i minoritet, skola de därefter deltaga i påföljdens slutliga bestämmande. Då vid sammanträffande av brott särskild omröstning skall äga rum i skuldfrågan, skall med den angivna utgångspunkten, att straffriförklaring skall likställas med skyddsåtgärd, i denna omröstning icke ingå tillräknelighetsfrågan: denna bör tagas upp till omröstning först vid bestämmande av påföljden. Det ändrade innehåll, som 2 § i nu angivna delar bör erhålla, torde lämpligen böra komma till uttryck på det sätt, att *dels* i tredje stycket som sista punkt intages att vad där sagts om skyddsåtgärd även skall gälla fråga, huruvida den tilltalade på grund av otillräknelighet är fri från straff, och *dels* i sista stycket föreskrives, att den, som röstat för frikännande på annan grund än att den tilltalade varit otillräknelig, skall anses ha biträtt den för den tilltalade lindrigaste meningen. I samband härmed har avfattningen av andra stycket något jämkats.

I anledning av den efter förslagets avlämnande tillkomna lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom ha tredje och fjärde styckena i 2 § undergått jämkning på sätt lagrådet hemställt.

Vad lagrådet uttalat om särskild röstsammanräkning i fall, då straff och påföljder av olika slag kunna sammanträffa eller då vid ådömande av dagsböter olika meningar förekomma om såväl dagsböternas antal som deras belopp, föranleder ej erinran från min sida; något uttryckligt stadgande här-om synes icke påkallat.

Vid 3 § har lagrådet hemställt om sådan ändring i andra stycket, att i rådhusrätt nämndens mening skall gälla endast för det fall, att alla i nämnden äro ense. På skäl, som jag i annat sammanhang utvecklat, har jag ansett mig böra biträda denna hemställan. I anledning av den jämkning, som vidtagits i 16 kap. 3 § första stycket, har motsvarande ändring införts i första stycket av förevarande paragraf.

Enligt tredje stycket i 3 § skall vid lika röstetal i kollegiala domstolar såsom huvudregel gälla, att den lindrigaste meningen är utslagsgivande. Undantag från denna huvudregel har ägt rum allenast, då fråga är om särskild omröstning angående ungdomsfängelse, förvaring eller internering i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd; i nu angivna fall skall liksom i tvistemål gälla den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens. Lagrådet har i fråga om innehållet i tredje stycket framhållit, att det i en kollegial domstol i vissa fall bleve omöjligt att med hjälp av regeln, att den lindrigaste meningen skulle gälla, skilja mellan meningar, som erhållit lika röstetal, samt hemställt om upptagande av ett mera allmänt stadgande att, därest för flera meningar avgivits lika många röster och ej någon av dem kunde anses lindrigare än den eller de andra, den mening skulle gälla, som biträts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar. Den av lagrådet angivna synpunkten torde lämpligen böra tillgodoses på det sätt, att till de i lagtexten angivna fallen, där ordföranden äger utslagsröst, läggas även frågor om straffriförklaring vid otillräknelighet och villkorligt anstånd med straffs ådömande samt att detta stadgande fullständigas med bestämmelse, att samma regel skall gälla även i andra fall, då ej någon mening kan anses som lindrigare. Som lagrådet erinrat erfordras ock ett tillägg till 4 §, vari avhandlas det fall, att flera än två meningar föreligga utan att någon av dem enligt 3 § skall gälla. I beredningens förslag är jämkningsregeln i 4 § begränsad till det fall, att fråga är om ådömande av annat straff än ungdomsfängelse. Denna begränsning synes böra bortfalla och tillika bör, på sätt som skett i 3 §, intagas en regel för det fall, att ej någon mening kan anses som lindrigare. I överensstämmelse med vad nu angivits har 4 § erhållit ändrad avfattning.

Vid 7 § ha två av lagrådets ledamöter erinrat, att då i rådhusrätt nämnden mot de lagfarna domarnas majoritet bestämt rättens avgörande, de nämndemän, som bidragit till utgången, alltid skola ansvara för denna, oberoende av huruvida samma mening gjorts gällande av en minoritet bland de lagfarna. För att denna uppfattning skall komma till uttryck, har avfattningen av 7 § något jämkats.

30 kap.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan vid 17 kap. 9 § har i 7 § förevarande kapitel ur första stycket uteslutits bestämmelsen om anmälnings-skyldighet i anledning av uppskov med domens meddelande; likaledes har uttrycket »å rättens dörr» även här ersatts med »å en för allmänheten tillgänglig plats i kansliet». De av lagrådet vid 17 kap. 14 och 15 §§ förordade ändringarna ha lett till motsvarande ändringar i 12 och 13 §§ i förevarande kapitel; i sistnämnda paragraf har ock införts bestämmelse, att dagen, då anteckning om rättelse göres, skall angivas.

31 kap.

Den av lagrådet vid 1 § förordade jämkningen har vidtagits.

32 kap.

Avfattningen av 2 § har i förtydligande syfte undergått viss jämkning.

I förtydligande syfte har, såsom lagrådet förordat, avfattningen av 7 § något jämkats.

33 kap.

De av lagrådet vid 2 och 4 §§ framställda erinringarna ha beaktats.

Vid 6 § har lagrådet framhållit, att i denna paragraf liksom i 8—13 §§ omväxlande användas uttrycken »den, med vilken delgivning skall ske» samt »den som sökes» eller »den sökte», samt att sistnämnda båda uttryck uppenbart betecknade den fysiska person, till vilken delgivningshandlingen skulle överlämnas, varemot det förstnämnda uttrycket enligt förslaget avsåge dels den fysiska eller juridiska person, mot vilken delgivningen vore riktad, dels ock, om denna vore juridisk person, hans ställföreträdare. Lagrådet har ansett önskvärt att ernå större stadga i den använda terminologien samt förordat, att »den som sökes för delgivning» eller liknande uttryck komme till användning i alla fall, där förslaget avsåge fysiska personer, som i denna egenskap eller såsom ställföreträdare för juridisk person hade att mottaga delgivning. I anledning av denna erinran, som torde böra efterkommas, har i 6, 8 och 12 §§ uttrycket »den, med vilken delgivning skall ske» utbyts mot »den som sökes för delgivning». Däremot har förstnämnda uttryck bibehållits i 9 §, där fråga är om delgivning med juridisk person, liksom i 11 §; i sistnämnda lagrum avses emellertid med uttrycket ej blott juridisk person utan även fysisk person, eventuellt ställföreträdare för juridisk person.

Enligt 11 § kan, om den, med vilken delgivning skall ske, vistas å ort utom riket, delgivningen verkställas enligt lagen å den orten. I fråga om detta stadgande har lagrådet anmärkt, att det borde tydligare angivas, att bestämmelsen hade avseende även å utländsk juridisk person, samt dessutom att det borde äga tillämpning ej endast då det vore känt, att den, med vilken delgivning skulle ske, vistades å viss utrikes ort utan även, då hans vistelseort vore okänd men han hade känt hemvist utom riket. Med vistelseort torde

i beredningens förslag, liksom i gällande stadgande i 11 kap. 9 § R.B., ha åsyftats ej blott den söktes uppehållsort utan även hans hemvist, och delgivning kan alltså, om den utländska lagen medger det, ske i hemvistet, även om uppehållsorten är en annan. Till förtydligande av denna innebörd har sådan jämkning ägt rum, att hemvistet likställts med vistelseorten. Med den avfattning, som 10 kap. 1 § erhållit, kommer den ändrade lydelsen av förevarande stadgande att avse även juridisk person.

Lagrådets hemställan, att andra punkten i 11 § bör upptagas som ett särskilt stycke, har beaktats.

I anslutning till lagrådets hemställan vid 17 kap. 9 § har i 12, 16 och 19 §§ förevarande kapitel uttrycket »å rättens dörr» utbytt mot »en för allmänheten tillgänglig plats i rättens kansli»; dessutom har jämkning ägt rum i 24 § andra stycket.

I överensstämmelse med lagrådets hemställan har hänvisningen i 13 § något jämkats.

I 15 § har en mindre jämkning vidtagits i syfte att bringa till tydligt uttryck, att utskrift, som där avses, skall på begäran tillhandahållas genast.

I anledning av lagrådets hemställan har i 17 § första stycket införts bestämmelse om att, då delgivning skett med delägare i dödsbo, det åligger honom att utan dröjsmål underrätta övriga delägare om delgivningen.

Enligt 20 § kan den som äger hemvist inom riket hos advokatsamfundets styrelse anmäla ombud, som äger för honom mottaga stämning eller annan handling; i den omfattning, som avses i sådan anmälan, må delgivning ske med ombudet. Har anmälan av ombud gjorts, må delgivning med huvudmannen icke ske på grund av 11 § enligt lagen å den utrikes ort, där han vistas, och ej heller på grund av 12 § genom kungörelse i allmänna tidningarna. Som beredningen framhållit bör anmälan av antydd beskaffenhet ske centralt för hela riket. Lagrådet har vid denna paragraf framhållit, att skyldighet att föra register över anmälningar, varom här vore fråga, låge i viss mån vid sidan av de uppgifter, som borde ankomma på advokatsamfundet. Som ett lämpligt organ har lagrådet förordat nedre justitierevisionen. Även enligt min mening synes denna utväg vara att föredraga; därav påkallad jämkning har vidtagits. Dessutom har i förtydligande syfte tillagts, att en förutsättning för att delgivning med huvudmannen ej må verkställas på sätt i 11 och 12 §§ föreskrives är, att delgivning med ombudet kan ske enligt 6 eller 8 §.

Den av lagrådet förordade jämkningen i 24 § första stycket har ägt rum. Slutligen har till 26 § första stycket fogats ett tillägg av innehåll, att kostnad för delgivning av rättens beslut om måls återupptagande efter återförvisning eller av annan sådan anledning skall förskjutas av allmänna medel samt att i brottmål, vari åklagare för talan, dylik kostnad skall stanna å statsverket.

34 kap.

I överensstämmelse med vad lagrådet hemställt har avfattningen av 1 § första stycket undergått någon jämkning.

35 kap.

Som grundläggande princip för den fria bevisprövningen upptages i 1 §, att rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit i målet, avgöra vad däri är bevisat. Stadgandet innebär, såsom beredningen framhållit, å ena sidan att någon begränsning ej uppställas i fråga om de kunskapskällor, som få användas för sanningens utletande, samt å andra sidan, att värdet av bevismaterialet bestämmas av domarens på samvetsgrann prövning grundade övertygelse och icke av legala regler. Däremot behandlas, såsom ock lagrådet erinrat, ej uti förevarande lagrum, huru och när detta material för att kunna beaktas skall ha införts i rättegången; denna fråga regleras i andra lagrum, särskilt 17 kap. 2 § och 30 kap. 2 §. Lagrådet har anmärkt, att med den formulering lagrummet erhållit kunde synas som om där ånyo — ehuru det uppenbarligen ej avsetts — uttalades en regel i sistnämnda hänseende, och bland annat av denna anledning föreslagit viss jämkning av avfattningen. Då någon feltolkning av lagrummet i dess nuvarande avfattning icke synes vara att befara, har detsamma med en mindre jämkning bibehållits. I anledning av jämkningen i 1 §, har en motsvarande jämkning företagits även i 4 §.

I 7 § har vidtagits en uteslutande redaktionell jämkning.

Till lagrådets hemställan vid 13 §, vilken icke synes böra föranleda ändring i nämnda lagrum, återkommer jag vid 43 kap. 13 §.

De av lagrådet i 14 § första stycket förordade jämkningarna ha vidtagits; i anslutning härtill har, såsom lagrådet föreslagit, andra stycket fått utgå.

36 kap.

Enligt 1 § i detta kapitel må envar, som icke är part i målet, höras som vittne. Någon motsvarighet till de nuvarande vittnesjäven återfinnes icke i förslaget; dock må i brottmål vittnesmål ej avläggas av målsägande, även om han ej för talan. I de fall, då målsägande ej intar ställning som part, är han emellertid, såsom framgår av 20 kap. 14 § och den i sistnämnda lagrum förekommande hänvisningen till 11 kap. 5 §, skyldig att vid huvudförhandling komma personligen tillstädes i underrätt, om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen, och i hovrätt och högsta domstolen, om hans närvaro finnes erforderlig för utredningen; i sådant fall äger målsäganden enligt 20 kap. 15 § rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Lagrådet har vid 1 § i förevarande kapitel upptagit till granskning förslagets ståndpunkt till frågan om målsägandes vittnesförhet. Tre av lagrådets ledamöter ha därvid förordat, att målsägande, som ej är part, skall behandlas som vittne; sådan målsägande må dock enligt dessa ledamöters åsikt höras på ed allenast såframt han på grund av förlikning, avstående eller eljest saknar rätt att föra talan om ansvar eller enskilt anspråk mot den tilltalade och han ej angivit brottet till åtal. En av lagrådets ledamöter har uttalat, att han saknade anledning att i princip frångå förslaget.

Som skäl för sin ståndpunkt till denna fråga har beredningen anfört i

huvudsak följande. Målsäganden framstode som den tilltalades naturliga motpart, och då man icke ville, att den tilltalade skulle höras som vittne, skulle det vara oegentligt att låta målsäganden avlägga vittnesberättelse; genom att tillåta honom att avgiva sin berättelse under den garanti för trovärdighet, som följde med vittnesmålet, skulle han i förhållande till den tilltalade få en alltför gynnad ställning.

Lagrådets flertal har i sitt yttrande först erinrat, att enligt gällande rätt jäven för angivare och för den, som har i saken del, i allmänhet utgjorde hinder mot att målsägande för närvarande hördes som vittne. Under åberopande av ett av högsta domstolen avgjort rättsfall (N.J.A. Avd. I 1928 sid. 195) har emellertid samtidigt framhållits, att då målsägande, som ej angivit brottet, avstått från anspråk på skadestånd, han i vanlig ordning kunde på ed höras som vittne. Enligt främmande rätt kunde, såsom lagrådet erinrat, målsägande allmänt höras som vittne och detta ofta, såsom i Norge och Danmark, även när han uppträdde som part. Enligt samma ledamöters åsikt saknade visserligen icke beredningens betraktelsesätt berättigande men å andra sidan kunde den tilltalade ha ett befogat anspråk, att målsäganden skulle underkastas de tvångsmedel för framkallande av en sanningsenlig utsaga, som eden och menedsansvaret medförde; en medelväg borde i detta fall följas. Gällande rätt kunde sägas innebära, att målsäganden i allmänhet ej finge höras under ed men att undantag gjordes för sådana fall, då det kunde antagas, att hans intresse i målets utgång ej vore starkt framträdande. Från dessa utgångspunkter har lagrådets flertal ansett sig böra göra skillnad mellan de fall, då målsägande, som ej är part, genom avstående eller eljest förlorat sin talerätt, och de fall, då han fortfarande ägde föra talan, ehuru sådan ännu ej anställts; endast i först nämnda fall borde han få höras på ed.

Den av lagrådets ledamöter, som anslutit sig till beredningens standpunkt, har framhållit, att det vore oegentligt att göra skillnad mellan det fall, att målsäganden förde talan, och det, att han ännu icke i processen angivit, om han ville föra talan eller ej; en målsägande, som ville bli hörd som vittne, kunde alltid vänta med att framställa sitt anspråk för att vara oförhindrad att med sina uppgifter stödja anspråket. Enligt denne ledamots uppfattning vore ej heller mycket vunnet genom att medgiva den tilltalade att påkalla vittnesmål med målsägande, som ej är part; en sådan målsägande kunde alltid avböja vittnesmål genom att instämma i åklagarens talan.

Vid bedömande av den föreliggande frågan om målsägandens ställning i rättegången synes mig, såsom beredningen framhållit, i första hand böra beaktas förhållandet till den tilltalade. Att, såsom skett i Danmark och Norge, tillåta vittnesförhör med målsägande, som är part i målet, skulle uppenbart vara ägnat att till nackdel för den tilltalade rubba jämvikten dem emellan, och en sådan lösning har lagrådet ej heller ansett sig kunna förorda. Ej heller bör enligt lagrådets flertal målsäganden höras på ed och alltså under straffansvar i annat fall än då hans intresse i målets utgång ej är starkt framträdande, något som kunde anses vara förhållandet, då målsäganden avstått från talan. Det torde emellertid vara tveksamt, om ett dylikt avstående i och

för sig är ägnat att skänka målsägandens uppgifter större trovärdighet än de därförutan skulle ägt. Att märka är att avståendet väl i allmänhet kommer att äga rum, sedan åtal mot den tilltalade redan inletts; avståendet saknar i detta fall betydelse för en målsägande, som vill ernå en fällande dom i ansvarsfrågan. Uppenbart är, att den omständigheten, att målsäganden ej höres som vittne, icke utesluter, att bevisvärde tillägges hans uttalanden. Domstolen har i detta fall, liksom beträffande utsagor av den tilltalade, fri bevisprövning. Med den fria bevisprövningens grundsatser synes mig ock en sådan individuell prövning stå i bättre överensstämmelse än den av lagrådet föreslagna uppdelningen av målsägandena. En sådan uppdelning torde, såvitt mig är bekant, icke äga motsvarighet i främmande lagstiftning. Till stöd för sin ståndpunkt har lagrådet även hänvisat till förut anmärkta rättsfall; i detta sammanhang må dock erinras, att rättspraxis tidigare gått i annan riktning (N. J. A. Avd. I 1893 sid. 263, 1906 sid. 358). Jag anser mig alltså böra biträda beredningens ståndpunkt till denna fråga, en ståndpunkt, som tidigare intagits även av processkommissionen.

I samband med sin anmärkning i fråga om målsägandens ställning i rättsgången har lagrådets flertal anført, att förslagets bestämmelser om målsägande, som ej är part, i vissa fall ledde till mindre tillfredsställande resultat. Sålunda syntes oegentligt att, ehuru en sådan målsägandes utsaga skulle upptecknas, protokollet ej, på sätt i 35 kap. 13 § föresloges om vittnesberättelser, finge användas vid fullföljd till högre rätt. Enligt min mening torde här föreligga en missuppfattning av förslagets innebörd på denna punkt. Väl får enligt 51 kap. 16 § vid förhör med målsäganden i regel ej uppläsas skriftlig uppteckning av vad han anført inför underrätten, men det är uppenbart, att det förebringande av bevisningen vid underrätten, varom stadgas i 17 § första stycket sistnämnda kapitel, även omfattar målsägandens i protokollet antecknade berättelse vid underrätten. Vidare ha samma ledamöter framhållit, att det icke kunde anses motiverat, att högre rätt skulle äga större frihet att avvika från underrättens bevisbedömning i fråga om målsägandens i protokollet upptagna utsaga än beträffande vittnesberättelser (51 kap. 23 § och 55 kap. 15 §); även i fråga om förhör inför rätta under förundersökningen (23 kap. 13 §) och vägran att avgiva utsaga (36 kap. 21 och 23 §§) syntes målsägande, som ej är part, böra likställas med vittne. Detta borde även vara fallet i resningshänseende (58 kap. 2 § 2). Vad lagrådets flertal sålunda uttalat grundar sig å den uppfattningen, att en skillnad bör göras i målsägandens ställning allt efter som han för talan i målet eller ej. Då, såsom jag redan framhållit, en sådan skillnad ej torde vara motiverad, synes mig därmed lagrådets ifrågavarande erinringar väsentligen ha förlorat sin betydelse. Slutligen har erinrats, att det vore olämpligt att en målsägande, som ej vore part, enligt 46 kap. 6 § hördes mellan åklagaren och den tilltalade samt att han med rättens tillstånd skulle äga ställa frågor till den tilltalade. Mot den av beredningen föreslagna ordningen i dessa fall har lagrådets flertal icke framställt någon erinran, då målsäganden intager

partsställning. Även dessa erinringar grunda sig alltså på den av lagrådets flertal hävdade skillnaden i målsägandens ställning. Med hänsyn till det nu anförda synes mig någon ändring i de här förut angivna lagrummen icke böra vidtagas.

I 5 § av förevarande kapitel behandlas frågan om vittnes tystnadsplikt. Beträffande allmän befattningshavares tystnadsplikt upptagas bestämmelser i första stycket. Sådan befattningshavare må ej höras som vittne angående något, varom han på grund av denna sin ställning har att iakttaga tystnad. I vilka fall sådan skyldighet föreligger beror enligt förslaget av de särskilda författningar, som reglera befattningshavarens ställning, eller de regler, som eljest kunna anses gälla därom. Lagrådet har uttalat, att det icke hade något att erinra häremot. I lagrummets andra och tredje stycken upptagas bestämmelser om tystnadsplikt för vissa grupper av personer, som i sitt förhållande till allmänheten intaga en särskild förtroendeställning. Hit ha av beredningen hänförts advokater, läkare och barnmorskor jämte deras biträden ävensom rättegångsombud, rättegångsbiträde och i brottmål försvarare. Ej heller mot dessa stadganden har lagrådet haft något att erinra i princip. Lagrådet har allenast förordat en jämkning av ordalagen i andra stycket; i anledning härav har förtydligande ägt rum.

Enligt beredningens förslag är den i andra och tredje styckena föreskrivna tystnadsplikten icke ovillkorlig; den kan alltid eftergivas av den till vars förmån tystnadsplikten i det särskilda fallet gäller. Även i lag kan för särskilda fall tystnadsplikten inskränkas. Dessutom har i fjärde stycket gjorts ett mera allmänt undantag. Tystnadsplikten gäller icke i mål angående brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år; dock må försvarare ej höras, med mindre eljest fara föreligger, att oskyldig fälles till ansvar. Lagrådet har beträffande den omfattning, vari undantag sålunda gjorts från tystnadsplikten, framhållit, att enligt lagrådets mening intresset att skydda den oskyldige ej därigenom bleve i tillbörlig utsträckning beaktat. Därest brottet icke vore av den grova beskaffenhet, som angåves i fjärde stycket, skulle tystnadsplikten gälla, ehuru brottet kunde komma att sonas med mångårigt straffarbete. Även beträffande mål om mindre grova brott syntes med skäl kunna ifrågasättas att göra undantag från tystnadsplikten. Lagrådet har erinrat, att i Danmark och Norge sådant undantag gjorts utan avseende å brottets beskaffenhet. Att gå så långt vore enligt lagrådets uppfattning väl icke nödvändigt och borde måhända ej ske med hänsyn till vikten av att klienten kunde hysa tillit till tystlåtenheten hos den, åt vilken han förtrott sig. Gjordes skillnad mellan olika brott, syntes det emellertid lagrådet mindre lämpligt att för gränsdragningen anknyta till gällande straffsatter för olika brottstyper; det vore riktigare att låta påföljden i det aktuella fallet vara bestämmande. Från denna utgångspunkt föreslår lagrådet, att den som enligt andra eller tredje stycket är skyldig att iakttaga tystnad ändock må höras, såframt eljest fara föreligger, att oskyldig dömes till straff, som är svårare än böter eller mistning av ämbete på viss tid, eller till skydds-

åtgärd. Dessutom borde det av beredningen föreslagna längre gående undantaget från tystnadsplikten bibehållas i mål angående grovt brott.

Den av lagrådet behandlade frågan berör två, var för sig ur samhällelig synpunkt viktiga intressen: å ena sidan rättsskipningens säkerhet och å den andra vikten av att hjälpsökande i frågor, som röra deras personliga förhållanden, med förtroende kunna vända sig till personer, som med hänsyn till utbildning och ställning i övrigt ha till uppgift att lämna dem bistånd. Redan för närvarande intaga i detta hänseende läkare och rättegångsombud en särställning. Enligt allmänna läkarinstruktionen den 19 december 1930, § 60, må ej läkare yppa vad honom i denna hans egenskap blivit i förtroende meddelat, och enligt 17 kap. 7 § R. B. må ej fullmäktig vittna om det som hans huvudman under rättegången förtrott honom. I beredningens förslag har skett en utvidgning av tystnadsplikten till vissa närstående yrkesgrupper samtidigt som tystnadsplikten begränsats att i regel icke gälla mål om grovt brott. Mot förslaget i denna del torde icke i och för sig vara något att erinra. Som en betydelsefull fråga kvarstår emellertid, om icke ytterligare inskränkningar i tystnadsplikten böra göras. Enligt lagrådets uppfattning bör tystnadsplikten vika även vid mindre svåra brott, dock uteslutande i fall, då det kan anses påkallat i den tilltalades intresse och till förebyggande av en fällande oriktig straffdom. I sådant fall, då den tystnadsplikt, som hindrar avgivande av utsaga, gäller till förmån för den tilltalade, är uppenbart, att denne genom sitt samtycke själv kan frigöra vittnet från hans tystnadsplikt; vittnet blir då skyldigt att avgiva utsaga. Det torde ock inträffa, att tystnadsplikten gäller i förhållande till tredje person, och det är för detta fall, som det av lagrådet föreslagna stadgandet är av betydelse. Otivelaktigt äro de skäl, som lagrådet anfört, vägande. Emellertid torde frågan kunna betraktas även ur en annan synpunkt. En förutsättning för lagrådets förslag måste anses vara, att någon, om ock ringa ovisshet om den tilltalades skuld till brottet föreligger. Tydligt är att i enstaka fall denna ovisshet kan undanröjas genom den tystnadspliktiges hörande. I många fall torde emellertid ovissheten kvarstå. Uppenbart är, att i dessa fall frikännande dom bör meddelas. Därest beredningens förslag bibehålles och den tystnadspliktige alltså ej höres, måste konsekvensen härav bli densamma. En sådan lösning av den föreliggande konfliktsituationen torde vara att föredraga framför en till sin omfattning ganska svårberäknelig inskränkning av tystnadsplikten. Det torde ej heller kunna bestridas, att lagrådets förslag är förenat med mycket stora praktiska svårigheter. En sådan svårighet möter redan vid bedömande av vilken påföljd brottet i det särskilda fallet kan anses förskylla. En annan och ej mindre svårighet är att avgöra, huruvida och när läget i rättegången är sådant, att faran för en oriktig straffdom föreligger. Lagrådet har i detta hänseende framhållit, att frågan om den tystnadspliktiges hörande borde prövas, sedan övrig bevisning upptagits och därigenom material erhållits för bedömningen. Att märka är emellertid, att ändringen även, på sätt lagrådet ock erinrat, återverkar på innebörden av andra lagrum, särskilt 27 kap. 2 § om beslag. I sistnämnda fall är det i

regel ej rätten utan undersökningsledaren eller åklagaren, som har att verkställa den av lagrådet angivna prövningen. På grund av det nu anförda har jag funnit tillräckliga skäl icke föreligga för upptagande i förslaget av bestämmelse med den av lagrådet angivna innebörden. De synpunkter, som jag nu framhållit, synas mig böra leda till att ej heller vid grova brott försvarare undantages från tystnadsplikt. Enligt gällande rätt torde något sådant undantag icke vara för handen; även i detta fall bör ovissheten om den tilltalades skuld komma honom till godo. I överensstämmelse härmed har åt fjärde stycket givits ändrad avfattning, varjämte annan jämkning vidtagits.

Lagrådets hemställan vid 8 § har beaktats.

Vid 11—14 §§ har lagrådet förordat, att stadgandet om rätt för vittne att utbyta ed mot försäkran borde avfattas så, att rätten ägde lämna medgivande därtill, om vittnets betänklighet mot eden ej kan antagas sakna allvarlig grund, medan enligt beredningens förslag utbyte må ske allenast, om betänkligheten kan antagas vara allvarligt grundad. Jag anser icke tillräckliga skäl föreligga att på denna punkt frångå beredningens förslag. Vad lagrådet i övrigt hemställt vid dessa lagrum innebär i huvudsak allenast en omgruppering av innehållet; lagrådets hemställan i denna del har beaktats.

Enligt 17 §, som reglerar vittnesförhöret, skall vittne höras av rätten. Med rättens tillstånd må dock vittne höras av parterna, därvid vittnet höres först av den part, som åberopat vittnet, och därefter av motparten. Sedan vittnets berättelse avgivits, må rätten och parterna ställa frågor till vittnet. Rätten skall avvisa frågor, som uppenbart ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga. Vid denna paragraf ha två av lagrådets ledamöter förordat ett stadgande av innebörd, att om å båda sidor rättsbildade personer stode till buds för förhorets genomförande, vittne, som åberopades av part, skulle höras av parterna, om ej särskilda omständigheter föranledde annat. Som dessa ledamöter erinrat har frågan om vittnesförhorets anordnande varit föremål för ingående prövning under reformarbetets gång och skälen för de olika ståndpunkterna — domareförhör eller förhör genom parterna — ha utförligt utvecklats. Beredningen har i sitt betänkande framhållit, att de till stöd för förhör genom parterna anförda skälen vore i hög grad beaktansvärda, men även uttalat, att en allmän regel härom icke vore lämplig. Det borde enligt beredningens åsikt tillkomma rätten att ordna vittnesförhöret på det i varje fall lämpligaste sättet; därigenom vunnos ock erfarenheter rörande de olika metodernas företräden och olägenheter. Jag ansluter mig till denna ståndpunkt; lagrummet torde alltså böra bibehållas i sin avfattning enligt beredningens förslag.

Vad lagrådet hemställt vid 25 § har iakttagits. Dessutom ha i 16 och 23 §§ mindre jämkningar ägt rum.

37 kap.

I 1 och 2 §§ ha vissa jämkningar vidtagits.

Lagrådets hemställan vid 5 § har beaktats.

38 kap.

I första stycket av 2 § har vidtagits en redaktionell jämkning.

I anslutning till den ändrade avfattning, som i överensstämmelse med lagrådets hemställan givits åt 27 kap. 2 §, har motsvarande ändring skett i 2 § andra stycket förevarande kapitel. I 5 § har vidtagits en uteslutande redaktionell jämkning.

39 kap.

I 5 § första stycket har en uteslutande formell jämkning vidtagits.

40 kap.

Den i 1 § vidtagna jämkningen är av redaktionell karaktär.

På lagrådets hemställan har i 11 § hänvisning skett till 36 kap. 18 §. I 16 § har vidtagits en mindre jämkning i avfattningen.

41 kap.

De i 2, 3 och 4 §§ vidtagna jämkningarna äro uteslutande redaktionella.

42 kap.

I anledning av lagrådets erinringar vid 2, 7 och 8 §§ ha dessa lagrum undergått vissa jämkningar. En jämkning har även ägt rum i fråga om avfattningen av 12 §. Vad lagrådet erinrat vid 18 § har vunnit beaktande. Dessutom ha jämkningar ägt rum i 20 och 21 §§; i 20 § har i likhet med vad som skett i motsvarande fall sista stycket uteslutits.

43 kap.

I 3 § andra stycket har avfattningen något jämkats.

I anslutning till den av lagrådet vid 10 § framställda erinran har lagrummet erhållit ändrad avfattning. En redaktionell jämkning har ägt rum i 11 §.

Enligt 13 § skall vid ny huvudförhandling målet företagas till fullständig handläggning. Har bevis upptagits vid tidigare handläggning, skall beviset upptagas ånyo, om ej sådant upptagande finnes sakna betydelse i målet eller medföra oskäligen kostnad eller synnerligen olägenhet. Vid 35 kap. 13 § har lagrådet erinrat, att enligt sistnämnda lagrum för återupptagande av bevis i där åsyftade fall uppställdes den fordran, att sådant upptagande funnes vara av betydelse, samt hemställt, att avfattningen i båda lagrummen bleve densamma. Vad lagrådet anfört synes mig böra föranleda, att avfattningen av 13 § i förevarande kapitel bringas i överensstämmelse med 13 § i 35 kap.

44 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 6 och 8 §§ har vunnit beaktande. Dessutom har i förtydligande syfte intagits i 2 § första stycket, att detta stadgande

avser mål, vari förlikning angående saken är tillåten, och i 3 § första stycket, att i detta lagrum är fråga om mål, vari förlikning angående saken ej är tillåten; i anslutning härtill har avfattningen av 3 § andra stycket jämkats.

45 kap.

Lagrådets hemställan vid 3 § har lett till ett förtydligande på sätt lagrådet förordat.

I anslutning till lagrådets erinran vid 17 kap. 9 § har tredje stycket i 14 § fått utgå.

46 kap.

I 3 § andra stycket har en uteslutande redaktionell jämkning ägt rum.

Vad lagrådet hemställt vid 7 och 11 §§ har beaktats.

I anledning av lagrådets erinran vid 35 kap. 13 §, som påkallat ändring i 43 kap. 13 §, har motsvarande ändring skett i 13 § förevarande kapitel.

Enligt 15 §, som avser den tilltalades utevaro från huvudförhandling, utgör den tilltalades närvaro vid denna, i vissa fall personligen, i allmänhet en nödvändig förutsättning för målets prövning. Vissa undantag från denna huvudregel äro dock, såsom framgår av andra och tredje styckena, medgivna. Kan å brottet icke följa svårare straff än fängelse, må enligt andra stycket, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet ändock avgöras och enligt tredje stycket må, om anledning förekommer, att den tilltalade avvikit, sedan stämning delgivits honom, ett avgörande ske i den tilltalades utevaro även vid svårare brott. Lagrådet har vid denna paragraf erinrat, att endast med stor försiktighet borde den i gällande rätt till ett par speciella undantagsfall begränsade möjligheten av ett sådant förfarande vidgas. Då i förslaget såsom en förutsättning angåves, att anledning förekomme, att den tilltalade avvikit, syntes detta enligt lagrådets mening knappast tillräckligt betryggande; det torde böra fordras, att utredningen verkligen gåve vid handen, att han avvikit. Jag delar denna uppfattning. I överensstämmelse härmed bör som villkor angivas, att den tilltalade avvikit.

Lagrrådet har vid 15 § i ett annat hänseende förordat någon utvidgning av möjligheten till avgörande i den tilltalades frånvaro, nämligen beträffande rättegångsfråga. Även härutinnan synes lagrådets hemställan böra beaktas. Som sista stycke i paragrafen har därför införts, att rättegångsfråga må avgöras utan hinder av den tilltalades utevaro.

47 kap.

I anledning av lagrådets erinringar vid 2 och 3 §§ ha jämkningar ägt rum i 2, 3 och 7 §§; något behov av jämkning även i 4 § torde icke föreligga. Dessutom ha i 11, 16, 19, 22 och 23 §§ vissa uteslutande redaktionella ändringar vidtagits; i 22 § har såsom skett i motsvarande fall sista stycket utgått.

48 kap.

Enligt beredningens förslag skall strafföreläggande, som avser böter till högre belopp än femtio kronor, underställas domstolens prövning. Lagrådet har under hänvisning till processkommissionens förslag ansett beloppet böra höjas till etthundra kronor. Jag har ansett mig böra tillmötesgå lagrådets hemställan; sådan ändring har därför införts i 4 §. På sätt lagrådet vidare förordnat, synes ett förtydligande av lagtexten böra äga rum i fråga om strafföreläggande, då flera brott föreligga. Bestämmelse härom har intagits i 1 § första stycket. I anslutning till lagrådets hemställan vid 1 kap. 5 § har åt andra stycket i 1 § givits något ändrad avfattning.

49 kap.

Vid detta kapitel har lagrådet upptagit frågan om verkan av utfästelse att ej fullfölja talan i tvistemål, vari förlikning om saken är tillåten. Något allmänt stadgande härom har icke influtit i beredningens förslag. Av vissa uttalanden i beredningens motiv torde dock framgå, att enligt beredningens uppfattning kunde en sådan utfästelse, om den avgivits efter domens meddelande, tillerkännas rättsverkan. I detta sammanhang må ock framhållas, att enligt beredningens förslag vissa mål skulle upptagas i hovrätt som första och enda instans, då parterna träffat överenskommelse därom. Som jag i annat sammanhang utvecklat har jag ansett ett sådant institut icke böra för närvarande ingå i rättegångsbalken. Oberoende av denna fråga har lagrådet ansett, att utfästelse att ej fullfölja talan bör i viss omfattning äga rättsverkan, samt förordnat ett stadgande härom av innebörd, att då part i anledning av uppkommen tvist utfäst sig att ej fullfölja talan mot dom i mål, vari förlikning är tillåten, det skall lända till efterrättelse, dock att utfästelse, som gjorts innan domen meddelats, icke är giltig, såframt ej motparten gjort motsvarande utfästelse. Jag biträder denna ståndpunkt. En föreskrift av angivet innehåll har upptagits som tredje stycke i 1 §.

Lagrådet har vid 49 kap. även erinrat, att i förslaget till rättegångsbalk reglerats allenast fullföljden i tvistemål och brottmål men att i några få hänseenden dock även i förslaget behandlats domstols befattning med frågor, som icke avsåge tvistemål eller brottmål; lämpligt vore, att då också i rättegångsbalken behandlades frågan om fullföljd i dessa fall. Rättens avgörande i dylika frågor borde jämföras med slutligt beslut och rättsmedlet alltså vara besvär. Lagrådet har hemställt, att bestämmelse härom infördes i 49 kap.

De avgöranden, som av lagrådet åsyftats, hänföra sig till vissa frågor av övervägande förvaltningsrättslig karaktär. Enligt 4 kap. 5 § ankommer det på häradsrätten att indela tingslaget i valkretsar för nämndemansval och bestämma antalet nämndemän för varje valkrets ävensom att, där val skall förrättas å en för flera kommuner gemensam kommunalstämma, avgöra å

vilken kommuns stämman valet skall förrättas. Underrätt har dessutom enligt 7 § samma kapitel att upptaga klagan över nämndemansval och enligt 8 § att pröva fråga om nämndemans avgång. Vidare tillkommer det enligt 33 kap. 24 § rätten att förordna stämningsman ävensom att återkalla sådant förordnande. Det torde icke råda någon tvekan om att talan mot rättens avgöranden i dessa fall bör kunna fullföljas till hovrätt, vilken instans jämte sin rent judiciella funktion även utgör tillsynsmyndighet över underrätterna. Mera tveksam ställer sig frågan om och till vilken myndighet fullföljd bör äga rum mot hovrätts beslut. Med en reglering av frågan om fullföliden mot underrätts beslut i dessa fall synes enligt min mening kunna utan olägenhet anstå; den torde böra ingå i den lagstiftning, som skall innehålla bestämmelser om rättegångsbalkens ikraftträdande.

Enligt lagrådets hemställan vid 1 § har till andra stycket fogats ett tillägg rörande återvinning vid tredskodom.

Vad lagrådet hemställt vid 4 § har iakttagits; de ändringar, som påkallas, ha införts i 4 och 5 §§.

Enligt 17 kap. 14 § äger rätten i dom förordna, att den må verkställas utan hinder av att den icke äger laga kraft. Som lagrådet erinrat är ett sådant förordnande, liksom avslag å framställning därom, att anse som ett särskilt beslut, och om fullföljd av talan mot sådant beslut gäller stadgandet i 49 kap. 8 §, att talan må föras allenast i samband med talan mot domen. Den part, mot vilken ett sådant förordnande meddelats, äger alltså överklaga förordnandet endast för det fall, att han yrkar ändring i domen. Part, vars yrkande om omedelbar verkställighet avslagits men erhållit bifall till sin talan i själva saken, kan ej heller föra särskild talan mot beslutet. Lagrådet har ansett, att i sistnämnda fall fullföljdsrätt borde tillerkännas parten och till stöd härför särskilt framhållit den utomordentliga betydelse det kunde äga för parten, att hans rätt utan dröjsmål kunde realiseras; det borde enligt lagrådets mening främst undvikas att en part skulle nödgas stå hjälplös gentemot en motpart, som otillbörligen genom fullföljd sökte förhålla honom hans rätt. Mot vad lagrådet sålunda anfört torde ur principiell synpunkt icke något vara att invända. Å andra sidan måste beaktas, att frågan om omedelbar verkställighet varit föremål för underrättens prövning samt att underrätten därvid, ehuru den bifallit partens talan, dock ansett förutsättningarna för omedelbar verkställighet icke föreligga. Det torde under nu angivna förhållanden endast i undantagsfall vara att förvänta, att hovrätten, innan den intager slutlig ståndpunkt till den av motparten fullföljda talan, skall finna skäl föreligga för ett preliminärt förordnande om verkställighet. Någon praktisk betydelse torde den av lagrådet förordade fullföljdsrätten med hänsyn härtill knappast äga. Tydligt är, att något hinder icke föreligger för den i underrätten vinnande parten att i hovrätten, i samband med talan som vadesvarande, framställa yrkande om omedelbar verkställighet av hovrättens dom eller för hovrätten att i samband med sin slutliga prövning av målet bifalla detta yrkande. På grund av det nu anför-

da har jag ansett tillräckliga skäl icke föreligga för frånträdande av förslaget i denna del.

Vad lagrådet hemställt vid 8 § har vunnit beaktande.

50 kap.

Vid 1 § har lagrådet erinrat, att i förslaget vadeanmälan bibehållits som en första åtgärd för fullföljd av talan mot dom i tvistemål samt att vadeanmälan tänkts skola väsentligen tjäna samma syfte som enligt gällande rätt. Emellertid hade förslaget i fråga om vadeanmälan infört vissa lättnader, som enligt lagrådets mening kunde medföra, att vad komme att anmälas i väsentligt större omfattning än för närvarande; syftet med vadeanmälan skulle härigenom väsentligen förfelas. Som motvikt häremot har lagrådet förordnat, att vadepenningen, som enligt förslaget skulle bortfalla, borde bibehållas och dess belopp ökas, förslagsvis till tio kronor. En av lagrådets ledamöter har för det fall, att betänkligheter skulle möta mot bibehållande av vadepenning, föreslagit, att vadeanmälan skulle göras skriftligen.

Enligt min mening torde den återhållande verkan, som ett bibehållande av vadepenningen skulle utgöra, icke komma att äga någon egentlig betydelse, såframt ej vadepenningen sättes till ett mera betydande belopp än lagrådet ansett sig kunna förorda. Mot en sådan ökning tala dock starka skäl; det skulle icke överensstämma med förslagets huvudsyften, om ett hinder av detta slag uppställdes för parter, som ville föra talan mot underrätts dom. Ej heller synes mig anledning föreligga att i olikhet med vad redan nu gäller binda vadeanmälan vid skriftlig form. Jag anser alltså, att förslaget i denna del bör bibehållas oförändrat.

En mindre jämkning har ägt rum i 9 § första stycket.

Vid 10 §, som behandlar skriftväxling mellan parterna, har lagrådet framhållit, att i fall, då mål skall avgöras utan huvudförhandling, stadgandet öppnade möjlighet för hovrätten att giva parterna tillfälle till skriftlig argumentering. Till undvikande av tveksamhet på denna punkt har lagrådet ansett en uttrycklig föreskrift härom erforderlig. Ett stadgande av denna innebörd synes mig böra upptagas i 22 §.

I överensstämmelse med vad tidigare iakttagits vid 17 kap. 9 § 42 kap. 20 §, 45 kap. 14 § och 47 kap. 22 § har i 13 § förevarande kapitel andra stycket uteslutits.

Lagrådet har vid 13 § erinrat, att rätten borde, när den skall utsätta tid för huvudförhandlingen, samråda med parterna på sätt också i förslaget föreskrivits vid utsättande av huvudförhandling i fall, som behandlades i 42 kap. 20 § och 47 kap. 22 §. Enligt lagrådets mening borde den omständigheten, att någon uttrycklig föreskrift icke funnes vare sig i 45 kap. 14 § rörande huvudförhandling i underrätt i mål om allmänt åtal eller i 51 kap. 13 § beträffande huvudförhandling i ett genom vad fullföljt brottmål, icke utesluta, att även i där behandlade fall samråd med part komme till stånd. Lagrådet har till sist ifrågasatt, att i 32 kap. upptoges en allmän be-

stämmelse i ämnet. Enligt min mening är det visserligen önskvärt, att innan huvudförhandling i hovrätt utsättes, parterna lämnas tillfälle att framföra sina önskemål om tiden för denna. Att i detta syfte bestämmelser upptagits i förslaget för huvudförhandling i underrätt torde ha berott därpå, att i dessa fall förberedelsen i allmänhet är muntlig och att tillfälle till sådant samråd därvid i regel erbjuder sig. Som lagrådet erinrat beträffande vissa andra fall, torde även utan uttryckligt stadgande av parterna framförda önskemål i detta hänseende, i den mån det låter sig göra, komma att beaktas. Lagrummet har alltså i denna del bibehållits oförändrat.

Enligt 14 § skall vid huvudförhandling i hovrätt vadekäranden alltid iakttaga inställelse personligen eller genom ombud. Som beredningen närmare utvecklat har en lika ovillkorlig inställelsesplikt icke ansetts böra föreskrivas för vadesvaranden; det tillkommer hovrätten att i varje särskilt mål pröva huruvida sådan skyldighet bör fordras. Lagrådet har i princip anslutit sig till denna uppfattning men hemställt om ett sådant förtydligande av lagrummet, att inställelse vid vite skall föreläggas svaranden i alla mål, där en sådan inställelse kan anses vara av vikt för målets handläggning eller utredning. I anledning av denna hemställan har föreskrift av nu angiven innebörd införts i andra stycket av förevarande lagrum.

Vad lagrådet vid 16 § hemställt i fråga om förhandlingsordningen torde böra iakttas; därav föranledd ändring i andra stycket har vidtagits. Dessutom har en mindre redaktionell jämkning ägt rum i tredje styckets avfattning.

I överensstämmelse med vad förut ägt rum i fråga om 47 kap. 16 § har jämkning skett i 19 § fjärde stycket i förevarande kapitel.

I 21 § behandlas de fall, då mål må avgöras utan huvudförhandling. Lagrådet har förordat någon utvidgning av dessa. Enligt lagrådets mening borde huvudförhandling icke göras obligatorisk, då till bedömande föreläge en ren rättsfråga. Hade båda parterna begärt, att målet skulle avgöras utan huvudförhandling och hovrätten tillika funne uppenbart, att sådan förhandling ej erfordrades, borde målet avgöras på handlingarna. Jag delar denna uppfattning; stadgande härom har införts som tredje stycke i 21 §. Dessutom har på lagrådets hemställan andra stycket förtydligats.

Om den ändring, som vidtagits i 22 § första stycket, hänvisas till vad nyss anförts vid 10 §.

I överensstämmelse med vad tidigare iakttagits för motsvarande fall har andra stycket i 22 § uteslutits.

Den av lagrådet vid 25 § gjorda erinran har efterkommits.

51 kap.

Enligt 5 § skall underrätten, om vadetalan ej avvisas, efter utgången av den i 2 § angivna fullföljdstiden utan dröjsmål till hovrätten insända vadeinlagen med därvid fogade handlingar samt akten i målet. Framställs i vadeinlagen yrkande, som påkallar omedelbar prövning, skall dock enligt

andra stycket insändandet ske genast. Som exempel å sådana fall angives, att i vadeinlagan begärts den tilltalades häktande eller, om han är häktad, hans frigivande. Syftet med det omedelbara insändandet är att sätta hovrätten i tillfälle att omedelbart företaga den sålunda fullföljda frågan till prövning. Lagrådets flertal har vid denna paragraf framhållit, att då fråga vore om mål mot häktad person, det vore av vikt för häktningstidens förkortande, att målets beredande genom skriftväxling kunde inledas utan avvaktan på vadetidens utgång, vilket skulle möjliggöra, att målet kort därefter upptoges till huvudförhandling. För ett genomförande av denna ordning fordrades, att i mål, vari den tilltalade vore häktad, handlingarna skulle insändas så snart vadeinlaga inkommit. Enligt dessa ledamöters åsikt hindrade ej föreskriften i 8 § första stycket, som avser vadeinlagans delgivning med vadesvaranden, att målets beredande börjades före klagotidens utgång. Det vore däremot mera tvivelaktigt huruvida föreskriften i 13 § första stycket, vari behandlas bestämmande av tid för huvudförhandling, medgäve att tid härför utsattes före klagotidens utgång; i tydlighetens intresse borde måhända bestämmelse därom meddelas. En av lagrådets ledamöter har ansett, att i förslaget icke borde göras annan ändring än som lagrådets flertal förordat i fråga om avfattningen av andra stycket i 5 §. Jag ansluter mig till de gjorda uttalandena om önskvärdheten av att såvitt möjligt förkorta häktningstiden. För vinnande av detta ändamål bör i 5 § andra stycket införas bestämmelse, att då den tilltalade är häktad, handlingarna skola insändas genast och detta oberoende av huruvida talan i häktningsfråga fullföljts. Som lagrådets flertal framhållit, lägger stadgandet i 8 § ej hinder för att förberedelsen därefter omedelbart vidtager. Sedan förberedelsen avslutats, kan ock enligt 13 § huvudförhandling omedelbart utsättas; att denna ej bör hållas före utgången av den i 2 § angivna fullföljdstiden ligger i öppen dag. I överensstämmelse härmed har jag ansett, att förslaget i denna del icke bör undergå annan ändring än att nyssnämnda föreskrift upptages i 5 § andra stycket; i samband därmed har även annan inom lagrådet förordad jämkning ägt rum.

Lagrådets hemställan vid 7 § har vunnit beaktande.

I anslutning till den ändring, som för motsvarande fall vidtagits i vissa andra lagrum, bör 13 § sista stycket utgå. Dessutom har andra stycket i 14 § fullständigats på sätt tidigare skett i fråga om motsvarande stadgande i 50 kap. 14 §. I överensstämmelse med vad lagrådet hemställt vid 50 kap. 16 § har det överlämnats åt hovrätten att vid huvudförhandling i brottmål göra avvikelse från den sedvanliga förhandlingsordningen. Bestämmelse här om har införts i 16 § andra stycket förevarande kapitel.

Beträffande huvudförhandling i brottmål stadgas i 17 §, med avvikelse från motsvarande bestämmelse för tvistemål, att den vid underrätten förbragta bevisningen skall framläggas genom hovrättens försorg. Som lagrådet framhållit torde hänsynen till den tilltalade och domstolens ställning till utredningen i dessa mål i allmänhet tala för den ordning för bevisningens framläggande, som förslaget anvisar. I vissa fall, då den tilltalade biträdades

av kunnig försvarare, kunde det enligt lagrådets mening emellertid visa sig ändamålsenligt att, liksom i tvistemålen, bevisningen förebringades av parterna. Med hänsyn härtill har lagrådet hemställt om sådan jämkning av ifrågavarande stadgande, att möjlighet lämnades öppen för en dylik anordning. Även enligt min mening torde i vissa fall vara lämpligt att bevismaterialet från underrätten framläggas av parterna. För en sådan avvikelse från den sedvanliga ordningen synes dock böra krävas parternas samtycke. Det av lagrådet ifrågasatta stadgandet har därför avfattats så, att om hovrätten finner det lämpligare och parterna samtycka därtill, bevisningen vid underrätten må förebringas av parterna.

Såsom för motsvarande fall förut ägt rum har avfattningen av 19 § femte stycket jämkats.

I stadgandet i 22 § första stycket har tillägg gjorts på sätt tidigare skett i 22 § uti 50 kap., varjämte andra stycket uteslutits.

I anslutning till lagrådets erinran vid 50 kap. 25 § har motsvarande jämkning vidtagits i 24 § förevarande kapitel.

Den av lagrådet vid 25 § framställda erinran har iakttagits.

52 kap.

Vad lagrådet erinrat vid 1 § har beaktats.

I anslutning till lagrådets anmärkning vid 51 kap. 7 § har motsvarande ändring skett i 6 § förevarande kapitel.

Den i 11 § vidtagna jämkningen är av redaktionell natur.

På sätt, som tidigare iakttagits vid 50 kap. 25 § och 51 kap. 24 §, har jämkning ägt rum i 12 § förevarande kapitel.

53 kap.

Enligt 1 § skola i fråga om tvistemål, som upptages omedelbart av hovrätt, gälla samma regler som för rättegången vid underrätt; dock föreskrivas vissa avvikelser. Bland dessa har under punkt 1 upptagits tid för utsättande av huvudförhandling och anmälan i vissa fall till Konungen. I överensstämmelse med vad för motsvarande fall iakttagits i fråga om underrätt, bör detta stadgande utgå. Även den under punkt 2 upptagna avvikelsern blir överflödigt med hänsyn till den ändrade avfattning 2 kap. 2 § erhållit. I 2 §, som avser brottmål, torde någon jämkning böra vidtagas i punkt 3, varjämte andra stycket i denna punkt bör utgå.

54 kap.

I 1 § bör, på sätt som skett i 49 kap. 1 §, upptagas dels i andra stycket en hänvisning till reglerna om återvinning och dels som tredje stycke stadgande om verkan av utfästelse att ej fullfölja talan mot hovrätts dom.

Vad lagrådet hemställt vid 8 § torde böra iakttagas; denna paragraf har alltså uteslutits ur förslaget. Som följd av den i 2 kap. 2 § vidtagna änd-

ringen bör ock 9 § utgå. I anledning av dessa båda paragrafers uteslutning har paragrafföljden ändrats. Som 8 § har upptagits andra stycket i 7 § i beredningens förslag, varjämte 10 § erhållit nr 9, 11 § första stycket nr 10 samt de båda återstående styckena i sistnämnda paragraf nr 11. Av omnumreringen ha föranletts ändrade hänvisningar i 12—15 §§ i detta kapitel ävensom i vissa andra lagrum. I överensstämmelse med vad lagrådet erinrat vid 12 § har bland de i sista stycket angivna påföljderna upptagits även anstånd med straffs ådömande.

Dessutom har i anledning av lagrådets erinran vid 8 § i beredningens förslag av lagrådet förordat tillägg gjorts till 13 §. Vad lagrådet hemställt vid 17 § har iakttagits.

55 kap.

På sätt lagrådet hemställt har avfattningen av 2 § jämkats. I 4 § har i anledning av ändrad paragrafföljd i 54 kap. hänvisningen till sistnämnda kapitel ändrats, varjämte såsom lagrådet hemställt avfattningen jämkats. På sätt tidigare ägt rum i fråga om 51 kap. 5 § andra stycket har ändring skett i 5 § andra stycket förevarande kapitel. Den i 9 § företagna jämkningen motiveras av den ändring, som skett i avfattningen av 50 kap. 9 §. I överensstämmelse med lagrådets hemställan har 13 § uteslutits ur förslaget och ersatts med hänvisning till 50 kap. 22 § och 51 kap. 22 §. De följande paragraferna ha till följd härav erhållit ändrad numrering. I 15 §, som motsvarar 16 § i beredningens förslag, har till följd av tidigare vidtagna ändringar hänvisning kunnat ske till 50 kap. 13 § och 51 kap. 13 §. Dessutom har 18 § i förevarande kapitel ersatts med hänvisning till 51 kap. 31 §.

56 kap.

Den ändring, som vidtagits i 52 kap. 1 §, föranleder motsvarande ändring i 1 § förevarande kapitel. I 2 § har jämkning vidtagits på sätt som tidigare skett i 55 kap. 2 §. I 4 § har hänvisningen till 54 kap. ändrats; avfattningen har i övrigt jämkats i överensstämmelse med vad som ägt rum i 55 kap. 4 §. Stadgandet i 7 § har avfattats i överensstämmelse med den lydelse 6 § i 52 kap. erhållit.

57 kap.

Såsom lagrådet hemställt vid 55 kap. 16 § torde något undantag från hänvisningen till 53 kap. icke böra göras; detta undantag har därför uteslutits ur lagtexten.

58 kap.

Lagrådets erinran vid 2 § punkt 3, som föranletts av lydelsen av motsvarande stadgande i den 1939 antagna rättsmedelslagen, har vunnit beaktande.

Vid 4 § har en av lagrådets ledamöter upptagit frågan om en mera allmän begränsning av rätten att söka resning. Denna fråga har övervägts vid till-

komsten av rättsmedelslagen, och förslaget överensstämmer i denna del med sistnämnda lag. Då några nya skäl, som bragt frågan i annat läge, icke anförts, har jag ansett förslaget i denna del böra bibehållas oförändrat.

59 kap.

Vad lagrådet hemställt vid 1 § har vunnit beaktande; till följd härav har sista stycket i 2 § uteslutits.

Vid 1 § har en av lagrådets ledamöter framhållit, att i förslaget ej i fråga om domvilla upptagits någon motsvarighet till de beträffande resning föreslagna bestämmelserna om inskränkning i parts rätt att göra gällande nya omständigheter eller bevis på grund av underlåtenhet att åberopa dem vid målets behandling eller genom fullföljd till högre rätt. Enligt denne ledamot vore den uppfattning, på vilken förslaget vilade, riktig, då rätten ej på ett för parten synligt sätt uppmärksammat den omständighet, varom vore fråga, däremot ej, då rätten i frågan träffat ett uttryckligt avgörande; för detta fall borde parten vara hänvisad till fullföljd i vanlig ordning. Från denna utgångspunkt har förordats ett tillägg till 1 § av innehåll, att besvär över domvilla ej må bifallas på grund av förhållande, som avses i punkten 1, 2 eller 5, om förhållandet tidigare åberopats i målet. De synpunkter, som sålunda framhållits, ha tidigare varit under övervägande vid rättsmedelslagens tillkomst utan att då leda till upptagandet av en sådan bestämmelse. I detta sammanhang må framhållas, att, såsom ock erinrats i beredningens motiv, domvilloinstitutet är avsett att komma till användning i fråga om vissa hovrättsavgöranden, beträffande vilka fullföljdsprövning i vanlig ordning icke står öppen för parten. Det till 1 § föreslagna tillägget skulle icke stå i överensstämmelse med denna förslagens ståndpunkt. Med hänsyn härtill och då den omständigheten, att frågan tidigare prövats i vanlig fullföljds väg, alltid kan beaktas vid prövningen av domvillobesvären, har jag ansett övervägande skäl tala för att förslaget på denna punkt bibehållas oförändrat.

I 3 och 5 §§ ha vidtagits vissa jämkningar av redaktionell innebörd.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementetsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 november 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *rättegångsväsendets reformering* samt anför därvid:

Den 29 november 1938 avlämnade processlagberedningen sitt betänkande med förslag till rättegångsbalk, utarbetat i anslutning till de riktlinjer för en reform av vårt rättegångsväsende, som godkänkts av 1931 års riksdag i anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande huvudgrunderna för en sådan reform. Sedan processlagberedningens förslag varit föremål för ingående överläggningar, bland annat vid av mig anordnade sammanträden med, förutom processlagberedningens och lagrådets ledamöter, företrädare för skilda delar av rättegångsväsendet samt ett antal ledamöter av riksdagen, beslöt Kungl. Maj:t den 9 juni 1939 att inhämta lagrådets utlåtande över förslaget. Lagrådet avgav utlåtande den 8 november 1940, varvid lagrådet förklarade, att lagrådet kunde obetingat ansluta sig såväl till uppfattningen att en allmän rättegångsreform vore av behovet påkallad och utan dröjsmål borde komma till stånd som till de principer, vilka uppbure det till lagrådet remitterade förslaget. Erinringar framställdes emellertid mot olika stadganden däri. Med anledning härav företogs inom justitiedepartementet en överarbetning av förslaget, varefter det av mig anmälades i statsrådet den 14 februari 1941. Därvid lämnade jag en utförlig redogörelse och motivering för förslaget sådant det utformats vid departementsbehandlingen. Jag anförde vidare att jag på grund av det läge, vari vissa av tidsomständigheterna föranledda, inom finansdepartementet pågående besparingsutredningar befunno sig, ansåge mig förhindrad att hemställa, att förslaget förelades 1941 års riksdag, men uttalade tillika att dessa utredningar komme att bedrivas på sådant sätt, att deras resultat i den mån det berörde processreformens finansiella följder skulle komma att föreligga före 1941 års utgång. Då det finge beräknas, att några år komme att ligga emellan tidpunkten för lagtextens slutgiltiga antagande och dess ikraftträdande, samt under dessa år det omfattande arbete skulle slutföras, som erfordrades för att infoga en ny

rättegångsbalk i vår rättsordning, behövde ett uppskov med lagförslagets framläggande för riksdagen icke föranleda dröjsmål med rättegångsreformens genomförande under förutsättning att erforderliga riktlinjer bleve meddelade för förberedelsearbetets fortgång. Det vore därför av vikt, att processlagberedningen erhöile den ledning för arbetets fortsatta bedrivande, som låge däri att Kungl. Maj:t godkände det framlagda förslaget såsom grundval för beredningens verksamhet under den närmaste tiden. Kungl. Maj:t beslöt därefter på min hemställan att godkänna lagförslaget såsom grundval för processlagberedningens fortsatta verksamhet, intill dess förslag till rättegångsbalk blivit antaget av Kungl. Maj:t och riksdagen.

De nämnda ekonomiska utredningarna ha numera slutförts. Med skrivelse den 20 november 1941 har besparingsberedningen överlämnat yttrande av dess delegation för bland annat andra huvudtiteln, vari delegationen anmält, att den vid sitt övervägande kommit till det resultatet att de merkostnader, vilka skola visa sig stå i samband med en ny rättegångsordnings genomförande, icke äro av den storleksordning att det föreligger anledning att av statsfinansiella skäl avråda från förslagets framläggande till slutlig behandling, därest detta av andra skäl anses vara av stor betydelse. Besparingsberedningen har för sin del anført, att beredningen funnit vad i ärendet förekommit icke giva anledning till ytterligare undersökningar från dess sida.

Jag vill i detta sammanhang nämna, att de juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund samt stats- och rättsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms högskola i underdånig skrivelse den 3 november 1941 uttalat såsom sin uppfattning, att det ur allmänna rättsvårdssynpunkter vore synnerligen angeläget att frågan om rättegångsväsendet snarast vunne sin lösning. Genom antagande i huvudsak av processlagberedningens förslag skulle man enligt fakulteternas mening verksamt bidra till botande av de väsentliga, allmänt kända bristerna i vår rättegångsordning samt överhuvud taget förskaffa vårt land en tidsenlig och effektiv processordning. I skrivelsen har slutligen anförts, att den förevarande reformfrågans svävande läge medförde betydande olägenheter för den juridiska forskningen och för utbildningen av de unga juristerna.

Föredraganden hemställer härefter, att det ifrågavarande, av Kungl. Maj:t den 14 februari 1941 såsom grundval för processlagberedningens fortsatta verksamhet godkända förslaget till *rättegångsbalk* måtte jämlikt § 87 regeformsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
G. Tidelius.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Propositionen	1
Förslag till rättegångsbalk	2
Utdrag av statsrådsprotokollet den 9 juni 1939	153
Utdrag av lagrådsprotokollet den 8 november 1940	156
<i>Statistisk utredning rörande brottmål vid stadsdomstolarna (bilaga till lagrådsprotokollet)</i>	255
Utdrag av statsrådsprotokollet den 14 februari 1941	262
Departementschefens yttrande den 14 februari 1941 (bilaga till statsrådsprotokollet)	264
Tidigare reformer och reformförslag	264
Processkommissionens förslag	266
<i>Förtjänster och brister i nuvarande rättegångsväsen</i>	266
<i>Några principfrågor i kommissionens förslag</i>	272
Muntlighet och koncentration	272
Bevisningen	275
Parts sanningsplikt	276
Parternas och rättens verksamhet för utredningen	276
Lekmäns deltagande i rättsskipningen.....	279
Organiserandet av det lagfarna elementet i underrätt	281
<i>Huvuddragen av processkommissionens förslag i övrigt</i>	283
Utlåtanden över processkommissionens betänkande	295
<i>Allmänna omdömen om processkommissionens förslag</i>	296
<i>Yttranden över förslagets huvuddrag</i>	299
Koncentration	299
Förberedelse.....	299
Förundersökning i brottmål.....	301
Huvudförhandlingen	301
Protokoll	302
Domen	303
Bevisningen	303
Förfarandet i hovrätt	304
Fullföljdsrätten till högsta domstolen	305
Skyldighet att anlita biträde	306
Underrätterna	306
Hovrätterna	309
Åklagarväsendet	311
Advokatväsendet.....	311
Överexekutorsgöromålen	311
<i>Allmän reform eller partiella reformer</i>	311

	Sid.
Reformfrågans behandling vid 1931 års riksdag	313
<i>Propositionen</i>	314
<i>Utgångspunkter för en rättegångsreform</i>	315
Domstolarna	315
Förfarandet	318
<i>Huvudgrunder för en rättegångsreform</i>	324
Förfarandet	324
Domstolsorganisationen	342
Reformens genomförande	357
<i>Riksdagens yttrande</i>	358
<i>Behovet av en rättegångsreform</i>	358
<i>Huvudgrunderna för en rättegångsreform</i>	363
Förfarandet	363
Domstolsorganisationen	378
Reformens genomförande	389
Reformarbetet efter riksdagsbehandlingen	390
<i>Partiella reformer</i>	391
<i>Processlagberedningens förslag</i>	393
<i>Domstolsväsendet</i>	395
Allmän underrätt	395
Hovrätt	400
Högsta domstolen	401
Domstols kansli	402
Domares tillsättande	403
Åklagare	403
Advokater	404
<i>Grundsatser i fråga om förfarandet</i>	406
<i>Förfarandet i första instans</i>	408
Tvistemål	408
Brottmål	413
Behandlingen av mindre mål	420
<i>Bevisningen</i>	421
<i>Protokoll</i>	427
<i>Instansordning och fullföljd</i>	429
Förfarandet i hovrätt	429
Förfarandet i högsta domstolen	436
<i>Särskilda rättsmedel</i>	441
<i>Förslagets uppställning</i>	442
Departementschefens yttrande	443
<i>Reformfrågans nuvarande läge</i>	443
<i>Behovet av en rättegångsreform</i>	444
<i>Reformens omfattning</i>	448
<i>Grunderna för reformen</i>	449
<i>Vissa särskilda frågor</i>	451
<i>Förberedelse och huvudförhandling i mål mellan enskilda parter</i>	451
<i>Förundersökning och huvudförhandling i åklagarmål</i>	453
<i>Hovrätt som första instans i vissa mål</i>	456
<i>Lekmäns deltagande i rättsskipningen</i>	459

	Sid.
<i>Reformens ekonomiska verkningar</i>	466
<i>Allmänna utgångspunkter</i>	466
<i>Domstols- och åklagarorganisationen</i>	468
Domstolarna.....	468
Åklagarväsendet.....	484
<i>Processkostnaderna</i>	486
<i>Ändringar i lagtexten</i>	488
Utdrag av statsrådsprotokollet den 28 november 1941	531